

ספר
אבן שלמה

מהדורה
רבינו אליהו מזווילנא
זללה"ה

גליוני
עץ ארז

ספר אבן שלמה

מתורת
רבינו אליהו מזוילנא זללה"ה

פרק ראשון - פרק רביעי

עם
גליונות עץ ארז

נערכו ע"י חבר תלמידי חכמים מובהקים
מתוך שיעורי וכתבי רבינו ראש הישיבה
רבי אברהם יחיאל סג"ל דויטש שליט"א
גאב"ד מעלה אדומים
פה עיה"ק ירושלים ת"ו
אדר ראשון ה'תשפ"ד

וזאת למודעי

כי הדברים נערכו מתוך גליונות רבינו ומסרטי הקלטה, משיעורים שנמסרו בהיכלי תורה, ומתשובות הלכתיות לשואלים בבית ההוראה', וכן לענין הנהגה והדרכה, ואין לסמוך על הדברים להלכה להנהגה ולמעשה, היות שהתשובות ניתנו לפי הענין הפרטי של השואל.

ואם תמצא טעות או חוסר הבנה, איתנו תלון משוגתינו

העורכים

הכתובת לכל ענייני הספר

וכל ספרי המכון

לשכת בית הדין

ת.ד. 18. מעלה אדומים

פקס: 02-5004242

rabbi@maale-adumim.org

מוסדות תלמידי הכתב סופר

בראשות הגאון רבי אברהם יחיאל סג"ל דויטש שליט"א
אב"ד ור"מ מעלה אדומים שע"י עיה"ק ירושלים תובב"א
בעל העץ ארז

מכון להוצאת ספרי רבותינו
בנשיאות רבינו נתן גשטטנר זללה"ה
גאב"ד אגודת ישראל ב"ב

ישיבת מעלה אדומים
בנשיאות רבינו אליהו דב וואכטפויגל שליט"א
ראש ישיבת סאוט-פולסברג ארה"ב

בית דין צדק מעלה אדומים
בנשיאות רבינו מרדכי גרוס שליט"א
גאב"ד חניכי הישיבות בארה"ק

הנהלת המערכת הכת"ס

הר"ר אהרן זעליג רוזנברג   הר"ר יעקב יוסף פרנק   הר"ר יוסף ראוכברג

חברי המכון

חוט המשולש | כת"ס גיטין | שו"ת כת"ס החדש | פנקס רש"י | עץ ארז | שו"ת פסקי הלכות

הרב אריה רוט - יו"ר	הרב אהרן זאב אייזנשטיין - ראש המערכת	הרב אריה ליב גולדשטוף - סגן יו"ר
הרב מנחם אדלר	הרב ישראל מאיר הורן	הרב מרדכי קרליבך
הרב הלל אונגר	הרב שלמה זלמן הירשמן	הרב חיים רייכנברג
הרב יוסף בריקמן	הרב מנחם זורייבין	הרב פנחס רייסנר
הרב אליהו מאיר גולדשטיין	הרב דב זליג	הרב יוסף רייצר
הרב שמעון גומבו	הרב ישעיה כהן	הרב אריה ליב שאר ישוב
הרב חיים גרין	הרב אליעזר ליטמנוביץ	הרב שלמה שפירא
הרב אורי דיאמנט	הרב חיים הלוי סאלאוויצ'יק	

מבקרים ומביאים לבית הדפוס

הרב אהרן גץ	הרב ברוך מרדכי הירש	הרב ארי' הכהן קוגן
הרב יחזקאל דוידוביץ	הרב משה נתן לוי	הרב יחיאל שקאני
	הרב אהרן פרנקל	

זכרון נצח

לאיש ירא אלוקים

שמסר נפשו בכל מאודו לחינוך ילדיו על טהרת הקודש
עמד בעוז ותעצומות לחזק שמירת השבת, ולחם באמונה
טהורה כנגד הרוחות הרעות

שייף עייל שייף נפיק ולא מחזיק טיבותיה לנפשיה
בעל מידות מופלגות ושמח בחלקו ובעבודת ה' יתברך
תמיד

מוקיר רבנן ורחים רבנן

ה"ר מרדכי ב"ר יוסף זצ"ל

תלמיד חבר לגאב"ד דק"ק ברוידא
הגאון רבי משה הלוי שטיינברג זללה"ה

כל ימיו היה ממתפללי בית מדרשו
דמותו לא משה מנגד עיניו ושמשה לו תדיר נר לרגליו

נלב"ע בכ"ח שבט תשע"ג

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמה

אדם הפאר יקר היקרים
שירש מידותיו של אברהם אבינו
בחינת אחד הוא אברהם

ה"ה מיכל לייב בן משה בער ע"ה

ושמו כן הוא "מי - כל - הלייב" = מיכל בן משה
בן משה רבינו שהיה עמוד של מסירות נפש לעם ישראל
כן הוא הנפטר ע"ה, היה בדם נפשו לתת חיות לבריותיו של הקב"ה בעולמו הטוב.
וכך היה דוגמה נפלאה לדורותיו, לבני משפחתו לראות גדלות חמימות הלב לכל
אחד ואחד בלי לדון אותו כלל רק לתת לנפש האדם הטבה מיוחדת עד אין שיעור
אמרו חז"ל "מה אני גומל חסדים אף אתה גומל חסדים"
וזכה לראות דורות עולם של נחת דקדושה בחיים חיות
נולד בעיר לודזה (לוצין) לטביה ב-כ"ח חשוון, תרצ"ב
עלה השמימה אחר שהשאיר בנו שממשיך דרכו של עולם חסד יבנה, עולם של
תורה, עולם של יראה, עולם של נחת רוח ליוצרו, בלי גבולות של אהבת ישראל
לפרט ולכלל

ביום המר י"ט טבת תשמ"ד

יה"ר הקב"ה יגמול טוב בעדו בחיים שכולו טוב לדורות עולם

ת.נ.צ.ב.ה.

ברכה לראש משבר

להאי נגיד הנכבד והנערץ הרבני

זכה להנות מאור התורה בהיכלא דהאי חסיד הרב דומה למלאך רבי משה
שניידר זצוק"ל, יחד עם יבדלחט"א הוד כבוד פוסקי הדור הגאונים הצדיקים
מרנן גאב"ד וראב"ד ירושלים

מייסד ונשיא הכבוד של מוסדות "תלמידי הכתב סופר"

הרב שמעון סג"ל דייטש שליט"א

ורעייתו רייזל תחי'

זכותם של רבותינו החת"ס והכת"ס זללה"ה תעמוד להם לעד, ויזכו לרוות נחת
ושמחה בכל אשר יפנו, מתוך בריאות איתנה ואריכות ימים ושנים, ולראות בבנין שלם
במהרה בימינו, אמן

יברכך ה' מציון

שמו הולך לפניו שזכה להקים עולה של תורה ע"ש זקנו הקדוש הכת"ס זיע"א.
מאנטוורפן זכה להעמיד קרנו של הגה"ק ר"א מפשווארסק זיע"א.
עולם חסד בנה במשך שנים רבות וזכה שיוצ"ח הולכים בדרכו.
ואמונתך בלילות מקיים כל ימי חייו כבחינת חבקוק שהעמיד על אחת.
נודע לתהילה ותשבחות הערכה לרבותיו הגדולים באירופה זללה"ה.

סייעתא מלעילא נתן לו הזכות להשפיע מטובו לרבה דאנטוורפן הגר"ח קרייזוורטא זצ"ל.
גדלותו וגבורתו בהשכמת בית המדרש בבוקר ובערב עומד לו תמיד.
לקבל כל אחד בסבר פנים יפות עד שכולם מתפעלים ומשבחים ומודים.

דעת ובינה לקבל ולשמוח בכל גלגולי החיים.

יראת אלוקים בלבו שרואה תמיד בפניו את רבו הגדול רבי משה שניידר זצ"ל.
ירושלים מקום משכנו בציון, ו"נס שיש לנו אבא שידוע יותר טוב מה באמת טוב".
טוב להודות לה' רגיל בפומיה, שזכינו להינצל ממלחמת העולם השנייה.
שישים ושמחים לעשות רצון קונו, לכבד הוריו גם בשמים ממעל.

הסכמת הוד כבוד רבינו זקן ראשי הישיבות שליט"א

מאיר צבי ברגמן

ישיבת רשב"י

זכרון מאיר, בני ברק

[illegible]

ה' אד"א תשפ"ד

עגנה נפשי ושמה לבבי כשהובא לפני הספר "אבן שלמה" לרבינו אדונינו הגר"א זיע"א עם גליונות "עין אור" מאת ידידי הגאון רבי אברהם יחיאל דויטש שליט"א הנאב"ד דמעלה אדומים וריש מתיבתא "תלמידי הכתב סופר".

ומה שראיתי מקופאי, כי הגאון הנ"ל שליט"א צולל במים אדירים ומעלה פנינים יקרים. יסודות ערכים ומתוקים בעומק תורת אדונוני הגר"א זיע"א, שליכנם ומסרם בפני חבר תלמידי חכמים משומעי לקחו, להביץ ולהשכיל, להתבונן בדרכי קיומם למעשה, בבחינת דולה ומשקה מבארות עמוקים מים חיים.

וכבר הללוהו ושבחיהו רבותיו המובהקים גדולי ראשי הישיבות וצ"ל, בגודל מעלתו על חיבוריו האחרים. ואין לי אלא להצטרף בברכת, יה"ר שיפוצו מעיינות תורתו כהנה וכהנה לתועלת לומדי התורה נוגיה ועמליה.

ייוזכה להרבות גבולו בתלמידים הגונים בסייעתא דשמיא להגדיל תורה ולהאדירה.

הכו"ח לכבוד התורה הוגיה ועמליה

מאיר צבי ברנמן

מכתב כבוד רבינו ראש הישיבה זללה"ה נכד מרנא בעל הברכת שמואל זיע"א

בס"ד

כבוד ידידי הרב הגאון הנעלה המופלג מאוד בתורה ויר"ש חו"ב מוהר"ר
אברהם סג"ל דויטש שליט"א, שמחתי מאוד בקבלת חידו"ת של ידידי על
כמה מס' בש"ס אשר מצטיינים בכשרון רב וסברא ישרה מתוך עמל ויגיעה
רבה.

והנה אחשוב כי להעיד על ידידי ועל חידושי תורתו הן למותר, כי הנ"ל
מפורסם עוד מימי צעירותו בלמדו בשיבתנו הק' כבעל כשרון נדיר ומחדש
גדול בישרות ובהבנה בהירה מתוך עמל ויגיעה רבה והי' מבחירי הישיבה,
ואח"כ בלמדו בעוד מקומות שמו הולך לפניו מהמיוחדים שבחבורה בכל
המובנים, וזכה אז לחבר ספר חשוב.

וכעת זכה להקים כולל חשוב לשמו ולזכרו של הגה"ק בעל הכתב סופר
זיע"א אשר ידידי שליט"א הוא מצאצאיו, קיבוץ גדול של אברכים מופלגים,
וידידי מרצה שם חידושי. וכעת רוצה להוציא לאור את חידושי, וגם כל
הדברים שנתחדשו בבי מדרשא, וזהו דבר גדול. יעזרהו הש"י להוציא את
הדבר לפועל וזכות הגה"ק בעל הכתב סופר זיע"א יעמוד לימינו.

ויזכה להגדיל תורה ולהאדירה

בידידות ובכבוד רב

חיים שלמה ליבוביץ

תוכן העניינים

טו	דברים אחדים מהמביאים לבית הדפוס
יט	על מפתן השער - החסיד שמחריב
כג	מבוא
לה	הקדמת המסדר למהדו"ק ומהדו"ב

אבן שלמה

מג	פרק ראשון
צד	פרק שני
קכב	פרק שלישי
קמד	פרק רביעי

קעז יסודות עץ ארז

אמונה / בית הכסא / בעלי חיים / גאווה וענוה / גדרים / גויים / גלגול / דרך העליה / השקפה / השתדלות / התבודדות / התחזקות / חינוך / יצר הרע / כבוד / כעס / לשמה / מוסר / מיתה / ממון / מצוות / מקוה / מקור המידות / נפילות / נשים / עצבות / צדקה / קנאה / רב ותלמיד / רציחה / שבת ומועדים / שחיטה / שמירת העיניים / תאוות / תוכחה / תורה / תורה - דרך הלימוד / תיקון המידות / תיקון העולם / תלמיד חכם / תענית / תפילה / תשובה

מילואי עץ ארז

הוספות ומילואים משיעורי וכתבי רבינו שליט"א

ריג	סימן א
	בגדר תענית דיבור ותענית שעות
	פרק א' אות א' ד"ה והמידות, ביארנו מעלת תענית דיבור, ואם שייך בזה 'תענית שעות' לדיבור. להלן מה שביארנו בזה בדיני תעניות.

סימן ב

רטז

בגדר הענוה המביאה להיות ממעתיקי השמועה

פרק א' אות ג' ד"ה מכעס, הבאנו דקדוק לשון הרמב"ם שמה שאנו קוראים 'ענוה' הוא באמת נקרא בשם 'גובה לב', והרחבנו בגדר הענוה. ולהלן מה שביארנו בזה לענין כח הענוה להביא להיות ממוסרי התורה.

סימן ג

רכ

בגדר מצוות שחיטה

פרק א' אות ז' ד"ה להיות, ביארנו בדברי הגר"א עפ"י יסוד שהעלנו מדברי הרמב"ם, שמעצם מצות השחיטה הוא האכילה שלאחריה. להלן מה שהרחבנו בגדר זה.

סימן ד

רכד

בענין שחיטה שאינה עומדת לאכילה

פרק א' אות ז' ד"ה להיות, ביארנו בדברי הגר"א עפ"י יסוד שהעלנו מדברי הרמב"ם, שמעצם מצות השחיטה הוא האכילה שלאחריה. להלן מה שהרחבנו בגדר זה לענין ברכה בשחיטה שאינה עומדת לאכילה.

סימן ה

רכו

בענין בדיקה קודם השחיטה למנוע חשש ברכה לבטלה

פרק א' אות ז' ד"ה להיות, ביארנו בדברי הגר"א עפ"י יסוד שהעלנו מדברי הרמב"ם, שמעצם מצות השחיטה הוא האכילה שלאחריה. להלן מה שהרחבנו בענין בדיקה טריפה קודם השחיטה כדי למנוע חשש ברכה לבטלה.

סימן ו

רלב

בגדר ספיה וחינוך בקטן

פרק א' אות ז' ד"ה חנוך, הבאנו דברי רבינו מנוח דאיכא ב' חנוך לנער' ב' עניינים, ולהלן הרחבת דברים בגדר דין ספיה לקטן ובביאור דברי רבינו מנוח.

סימן ז

רמא

בגדר דינא ד'חנוך לנער'

פרק א' אות ז' ד"ה חנוך, הבאנו דברי רבינו מנוח דאיכא ב' חנוך לנער' ב' עניינים, ולהלן הרחבת דברים בגדר קנאין פוגעין בו ע"י קטן, ובביאור דברי רבינו מנוח.

סימן ח

רמה

מי מקדם לאדם בעלותו למרום

פרק א' אות י"א ד"ה וזהו, הבאנו דברי הספר חסידים שבעוה"ב יהיו לאדם ספרים על שולחנו כפי מה שהיה לו בעוה"ז. ולהלן מה שביארנו בזה במקו"א.

סימן ט

רמז

בגדר איסור הסתכלות בנשים

פרק א' אות י"א ד"ה לא, ביארנו גדר איסור הסתכלות בנשים, שראיה בעלמא אינה בכלל האיסור, אלא רק ה'רדיפה' אחר הראיה נאסרה, ולהלן מה שהרחבנו בזה במקו"א.

סימן י

רנ

דרכי תיקון ותשובה לבעל עבירות

פרק א' אות י"א ד"ה וצריך, למדנו מדברי הגר"א שתיקון כל מידה צריך להיות בשורשה, ובעיקר על ידי שקובע לעצמו גדרים במקומות שנכשל בהם. ולהלן מה שביארנו בזה בתשובה.

סימן יא

רנד

דרכי עליה ותשובה לבחור שנכשל

פרק א' אות י"א ד"ה וצריך, למדנו מדברי הגר"א שתיקון כל מידה צריך להיות בשורשה, ולהלן מה שביארנו עפ"י בדרכי העליה לבחור שנכשל.

סימן יב

רנו

דרכי הלימוד ביום מתן תורה

פרק א' אות י"א ד"ה ואף, הרחבנו בביאור דרכי הלימוד שקיבלנו במסורת מרבותינו מוסרי התורה בעולם הישיבות, שצריך להיות בעומק העיון ולא בידיעת הדפים והעמודים וכיוצ"ב. ולהלן מה שביארנו בענין לימוד התורה בעיון דייקא ביום מתן תורתנו.

סימן יג

רסב

בגדר חיוב תלמיד חכם בהנהגת לפניו משורת הדין

פרק א' אות י"ד ד"ה תלמיד, ביאר הגר"א שתלמיד חכם צריך לנהוג לפניו משורת הדין יותר משאר בני אדם, וביארנו בגליונות שאצל הת"ח הלפנים משורת הדין הוא שורת הדין בעצמה. ולהלן מה שהרחבנו ביסוד זה.

סימן יד

רסו

הנהגת ת"ח בדין שרוי בפסח לדעת החת"ס

פרק א' אות י"ד ד"ה תלמיד, ביאר הגר"א שתלמיד חכם צריך לנהוג לפניו משורת הדין יותר משאר בני אדם, ולהלן יבואר חומרא זו כלפי אכילת שרוי בפסח.

סימן טו

ערה

הנהגת ת"ח בגדרי צניעות באכילה

פרק א' אות י"ד ד"ה תלמיד, ביאר הגר"א שתלמיד חכם צריך לנהוג לפניו משורת הדין יותר משאר בני אדם, ולהלן יבואר חומרא זו כלפי הנהגת צניעות באכילה.

סימן טז

רצג

הנהגת ת"ח במחילת חוב

פרק א' אות י"ד ד"ה תלמיד, ביאר הגר"א שתלמיד חכם צריך לנהוג לפניו משורת הדין יותר משאר בני אדם, ולהלן יבואר חומרא זו כלפי מחילת חוב.

סימן יז

רצז

דין "רבו" כשהתלמיד שכח תלמודו שלמד ממנו

פרק א' אות י"ד ד"ה תלמיד, חקרנו אם יש דין 'רבו' כששכח מה שלמד ממנו. ולהלן מה שביארנו בזה בתשובה.

ש

סימן יח

בגדר החיוב בכבוד רבו

פרק א' אות י"ד ד"ה תלמיד, חקרנו אם יש דין 'רבו' כששכח מה שלמד ממנו. ולהלן מה שביארנו במקו"א בעצם דין כבוד רבו.

שו

סימן יט

בגדר הודעת מצוות קלות וחמורות לגר, ובענין תלמוד תורה בגוי

פרק א' אות י"ד ד"ה תלמיד, ביארנו שלא שייך דין 'רבו' בעכו"ם, ואף בגר שמודיעין לו מצוות קלות וחמורות לא נעשה 'רבו' על ידי זה, ולהלן מה שביארנו במקו"א בגדר הודעת מצוות קלות וחמורות לגר.

שיג

סימן כ

בענין האומר מאי אהנו לן רבנן

פרק א' אות י"ד ד"ה תלמיד, הבאנו מה שביאר ג"א שליט"א שכשם שיש דין תלמיד חכם ברב ששכח תלמודו מדין 'שברי לוחות', כך יש דין 'תלמיד' אף ששכח תלמודו. ולהלן יתבאר דינו של האומר שאין תועלת בפועל מת"ח ששכח תלמודו.

שטו

סימן כא

ביסוד חיוב החובל בבקשת מחילה

פרק א' אות י"ד ד"ה למחול, ביארנו שחיוב בקשת המחילה מהניזק אינו רק סדר תשובה, אלא יש בו גדר של דיני תשלומין, ולהלן מה שהרחבנו בזה בשיעורים.

שכב

סימן כב

סדר התשובה בין אדם לחבירו

פרק א' אות י"ד ד"ה למחול, ביארנו שחיוב בקשת המחילה מהניזק אינו רק סדר תשובה, אלא יש בו גדר של דיני תשלומין, ולהלן מה שביארנו בתשובה בדין בקשת המחילה וסדר התשובה בעבירות שבין אדם לחבירו.

שכד

סימן כג

בגדר 'בית' לתלמיד חכם

פרק ב' אות א' ד"ה שרוצה, ביארנו שהתלמיד חכם קובע את הבית המדרש עצמו בתורת 'בית', ולהלן מה שביארנו עפ"י בתשובה לענין צואת רבי יהודה החסיד על היוצא מן הבית.

שכו

סימן כד

במעלת התשמיש בקדושה ובגדר האיסור ביום

פרק ב' אות ג' ד"ה וכן, ביארנו גודל השפעת האב והאם על תכונת הבנים לפי מצבם וכוונתם בעת הזיווג, ולהלן מה שהרחבנו בזה בשיעור.

שלב

סימן כה

הוראות ועובדות ממרן הגר"ח קניבסקי זללה"ה

פרק ב' אות ט' ד"ה ואי, הבאנו יסוד מרן הגר"ח ק זללה"ה בגדר 'כתרה של תורה', כפי שאמר לת"ח אחד בקי בש"ס. ולהלן יובא קובץ הוראות ועובדות מהגר"ח ק.

שמג

סימן כו

סדר תוספת צדקה למלמדים

פרק ג' אות ד' ד"ה מזמין, ביארנו גדרי יששכר וזבולון, והבאנו דעת הגר"ל שאין להוסיף למלמדים ואברכים כסף, ושזה יגרום להם רק לירידה, ולהלן יובא תשובה שביארנו דעת גדו"י בזה.

שמה

סימן כז

דרכי תשובה לנכשלים בתועבות

פרק ד' אות ד' ד"ה מתאוה, הזכרנו את התועבה שמתפשטת בעולם בחטא הידוע, ובתשובה להלן מבואר דרכי תשובה לבחור שרוצה לצאת מאותם תועבות לאחר שהיה אדוק בהם.

שמח

סימן כח

קונטרס מעשה השבת

פרק ד' אות ח' ד"ה מתאוה, חקרנו במי שמבטל עשה לא בידים, והבאנו דוגמא לזה ממי ששומר שבת בלא כוונת שביתה לשם מצוה, ולהלן מובא קונטרס שלם המברר יסוד זה.

שסד

סימן כט

הרי זה משובח בשיעור המקוה, ובגדר הידור מצוה

פרק ד' אות י"ד ד"ה וכמו, ביארנו שיש הידור חומרא בטבילת אשה שיהיה מקוה עם מים מרובים, ולהלן מה שהרחבנו ביסוד זה.

שעג

סימן ל

דרגות ההידורים בטהרת הטבילה

פרק ד' אות י"ד ד"ה וכמו, דקדקנו מדברי הגר"א בגדר דין מקוה והידור מצוה במקוה, ולהלן מה שביארנו בפרטי ההידורים בטבילת המקוה.

שעו

סימן לא

בגדרי "מאי חזית דדמא דידך סמיק טפיי"

פרק ד' אות ט"ז ד"ה שמראה, הסתפקנו במעשה המובא ביוסיפון שהרגו זה את זה כדי שלא ליפול ביד הרומאים, והבאנו דינא דמאי חזית, ולהלן מה שהרחבנו בדין זה.

שעט

סימן לב

בענין הריגת הרודף, ונשיאת כלי זין בזמן מלחמה

פרק ד' אות ט"ז ד"ה שמראה, הסתפקנו במעשה המובא ביוסיפון שיוסף בן גוריון גרם מיתה לאותם שרצו להורגו, ולהלן מה שהרחבנו בדין הריגת הרודף.

שפד

סימן לג

בענין מאבד עצמו מחמת צערו

פרק ד' אות ט"ז ד"ה שמראה, הסתפקנו במעשה המובא ביוסיפון שהרגו זה את זה כדי שלא ליפול ביד הרומאים, ולהלן מה שהרחבנו טובא בדין מאבד עצמו לדעת מחמת צערו.

שצד

סימן לד

הליכה על הקברות בתשעה באב
פרק ד' אות י"ט ד"ה צריך, הבאנו דין ההליכה על הקברות כדי לזכור יום המיתה, ולהלן
מה שביארנו בפרטי דין זה בתשעה באב.

שצו

סימן לה

בענין הליכה על הקברות בערב ראש השנה
פרק ד' אות י"ט ד"ה צריך, הבאנו דין ההליכה על הקברות כדי לזכור יום המיתה, ולהלן
מה שביארנו בפרטי דין זה בערב ראש השנה.

שצז

סימן לו

בדין כבוד המת בקבורה בקומות
פרק ד' אות י"ט ד"ה צריך, הבאנו דין ההליכה על הקברות כדי לזכור יום המיתה, ולהלן
מה שביארנו במעלת וקדושת הקבורה.

תד

סימן לז

קבורת ישראלית עם אפר בעלה הגוי
פרק ד' אות י"ט ד"ה צריך, הבאנו דין ההליכה על הקברות כדי לזכור יום המיתה, ולהלן
מה שביארנו בדיני הקבורה של ישראלית עם גוי.

תז

סימן לח

טהרה וקבורת ישראל במרחקים
פרק ד' אות י"ט ד"ה צריך, הבאנו דין ההליכה על הקברות כדי לזכור יום המיתה, ולהלן
מה שביארנו בתיקון למי שהתעכבו בקבורתו.

תט

סימן לט

בגדרי דין 'אסור לקדש את האשה קודם שיראנה'
פרק ד' אות כ"ב ד"ה במלחמת, ביארנו שהבנת מה שמשיב הרב לתלמידו יכול להשתנות
לפי סברת ליבו של התלמיד, והבאנו דוגמא לזה מדין ראיית הכלה בפגישה, ולהלן מה
שהרחבנו בפרטי דין זה.

תיג

רשימת הספרים שי"ל בס"ד עד עתה ע"י המכון

דברים אחדים מהמביאים לבית הדפוס

השיר והשבח לחי העולמים שהחיינו וקיימנו וזיכנו להביא לאור עולם ספרא רבה הדין "אבן שלמה עם גליונות עץ ארז", תורת רבינו מאור העולם הגר"א מווילנא זללה"ה עם גליונות מתנובת אוצרו של רבינו ראש הישיבה בעל העץ ארז שליט"א גאב"ד מעלה אדומים, אשר יסודם מגליונות כתבי תלמידים, שיעורים ומאמרים, שנלמדו ונמסרו לפני סגל חבורה מבקשי ה' מופלגים, פארי עולם התורה והישיבות.

ידוע לכל באי שער תורת רבינו הגר"א זללה"ה, כי דבריו נאמרו בקיצור נמרץ, ועל פי כל קוצו של יו"ד בתיבותיו ומילותיו יאירו ויתבארו יסודות רבים בדרכי העבודה והיראה העולים בהר ה', וכמו שאמר הגר"ח מוואלז'ין זללה"ה כי דברי רבינו ככוכבים מאירים הנראים קטנים וכל אחד עולם מלא.

הספר 'אבן שלמה' יצא לאור במהדורות רבות במהלך השנים, ובשנים האחרונות אף זכה לעדנה במהדורה חדשה ומפוארת עם ליקוטים ומילואים ע"י הגר"י זלושינסקי שליט"א, ובמהדורה שלפנינו זכינו להנות רבות מעמלו ומעשה ידיו להתפאר, וברכתנו מסורה לו. והשתדלנו בס"ד להוסיף בחיבור שלפנינו אור חדש שלא היה מעולם, דברי הגר"א עם דקדוקים וביאורים, הוספות וחידושים, אשר כל המעיין בהם ימצא צוף דבש ונועם מגדים, בהיותו כלי מלא ברכה המביא את יסודות דרכי העליה להבנת הלב ולקיום למעשה.

התועלת הנלקטת מן הלימוד בספר הזה צריכה עיון וליבון היטב, משום שרק על ידי ההתבוננות בכל תיבה ותיבה מלשונו הקדושה של רבינו הגר"א זללה"ה, ועל העומק הצפון בקרבה, אפשר להנות ולהשיג את שלימות הדברים.

וכבר אמר שלמה בחכמתו (משלי יז, כד) "את פני מבין חכמה, ועיני כסיל בקצה הארץ". ופירש אדונינו הגר"א זללה"ה שבא ללמדנו כי קיום החכמה אצל האדם הוא רק על ידי שמתבונן ונהנה ממה שלפניו, וזה לישונו הק', "כלומר, המבין אינו רואה לקפוץ, אלא מבין מה שלפניו, אבל הכסיל עיניו לקצווי ארץ - בעת יתחיל ללמוד עיניו ייחלו לסיים הש"ס או המסכת והענין וכו'. וזה שאמר, 'את פני מבין חכמה', שהמבין רואה את החכמה שלפניו ונהנה ממנה, מפני שכוונתו לקיים מצות בוראו, אבל 'עיני הכסיל'

שלומד כדי לידע דינים, עיניו 'על קצוי ארץ', שאינו נהנה עד שילמוד מה שלבו חפץ ויגמור אותה" (הובא יסוד הדברים לפנינו פרק ח' אות ד' וע"ש בגליונות).

הכתבים שלפנינו הם ליקוט מדברי מורינו הגאב"ד שליט"א שנערכו בטוב טעם ודעת ע"י חכמי ורבני "מכון תלמידי הכתב סופר" שליט"א, ומוגשים באהבה לתופשי התורה הששים ושמחים כמוצא שלל רב על כל תוספת אורה והארת עיניים בעומק דברי רבותינו ראשונים כמלאכים.

והננו בבקשתנו לפני המעיינים שליט"א שאם המצא תמצא איזה טעות או חוסר הבנה בביאורים והגליונות וכיו"ב, אנא ידינונו לכף זכות, כי לטובה כוונתנו, ודי בהערה זו.

ואלו יעמוד לברכה ותהילה שזכו ללבן בצוותא חדא עם מורינו הגאב"ד שליט"א במשך כמה שנים כל תג ותג מיסודות הגר"א זללה"ה, הן במחשבה, הן בהבנה, הן בשיקול הדעת, הן בכתובה והן בעריכה.

כבוד אדון החסד הרב ראובן קירשנר שליט"א ממייסדי הקהילה הקדושה דמעלה אדומים, העומד ליד ימין מורינו הגאב"ד שליט"א במשך כעשרים שנה עם כל הלב, בשמחה ובנעימות תמיד, ומזכותו הוקם עולה של תורה וחסד שע"י 'תלמידי הכתב סופר'. זכות לימוד וליבון תורת הגר"א ז"ל יעמוד לו ולזרעו אחריו, וירוה רק נחת דקדושה לעולם בלי צער, מלא ברכת ה' תמיד, אמן.

כבוד יקר המעלות הרב לב פרייס שליט"א נשיא הקהילה הקדושה דמעלה אדומים, העומד בראש ממלכת התורה וההוראה דקלייפדה בעירנו, מרביץ תורה בהרבה מקצועות החכמה והדעת, מלא מסירות נפש למען בני התורה, לב טהור למעלה למשכיל. זכות לימודו הקבוע ברציפות ובנאמנות עם מורינו הגאב"ד שליט"א להעמיק בסוד הגר"א ז"ל יגלה לו אור חדש ברוח וגשם תמיד, לראות ולהרגיש השמחה האמיתית של התורה בקיום הפסוק 'ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים', אמן. יצויין כי רבים מהגילויים והחידושים בגליונות הינם מכוחו ומרוחב הבנתו והעמקתו, ואולם ברוב צניעותו נכתבו בעילום שם.

כבוד מבקש האמת הרב שמואל זלמנוביץ שליט"א ממונסי, הרבני הנכבד המוסר שיעורים בהלכה ובמוסר מידי יום ביומו, שכל חייו במחשבה לגדול בתורה וביראה ולהשפיע על סביבתו, שזכה להנות בלימוד תמידי בספר הזה עם מורינו הגאב"ד שליט"א, והוסיף מדילי' הבנה וחידושים בכמה שמעותין. זכות תורת הגר"א ז"ל יעמוד לו ולמשפחתו ולכל הנלווים אליו לראות רוב ברכה והצלחה בכל מעשי ידיו להגדיל תורה ולהאדירה, אמן.

כבוד המורה החסיד הרב דוב זעליג שליט"א, הצדיק והתמים, העולה לעולמים, שעומד על המשמר ומנפה היטב היטב כל היסודות והגליונות, דק על דק עד אין נבדק, וחזקה ברורה על ידו שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן כדת וכדין שיתקבל בס"ד בעיני הלומדים התלמידי חכמים שליט"א. זכות הגר"א ז"ל יעמוד לו שזכה להורות ולדון בישראל, להעמיד כללי ההלכה על תילה מתוך אריכות ימים ושנים לו ולכל בני ביתו, אך טוב וחסד ירדפוהו כל ימי חייו, אמן.

כבוד הפאר בנש"ק הרב שלמה שפירא שליט"א מבית הרב, שזכה לראות ולהנות מזיו השכינה של גדולי ראשי הישיבות, שהעתיק ברוב גאונותו וחכמתו בביאור רחב את כל גליונות הספר עם מסירות ועדינות עם חן וטעם זקנים. זכות האדמו"ר דבית הרב הגר"א ז"ל יעמוד לו לראות דורות ישרים מבורכים מלאים זיו והדר לעם ה', להמשיך לשקוד על במתי התורה תמיד מלא שמחה בשלימות, אמן.

כבוד האדם החכם הרב ארי' לייב גולדשטוף שליט"א סגן יו"ר המכון ובעל לב הארי, שזכה להיות המלחין דמלאכת הקודש בספרים רבים דמכוננו תחת אפריון של עטרת ראשינו בעל הכתב סופר זיע"א, וכעת זכה לרומם ולפאר שמו הגדול של הגר"א מוילנא זללה"ה בעריכת ספר המוסר הזה. זכות הגר"א ז"ל יעמוד לו ולבני ביתו, שזכה ללמוד תורה במנוחת הנפש בלי הפרעות ומחיצות כלל, להידבק בעץ החיים, אמן.

כבוד החריף האיש המעש הרב שלמה זלמן הירשמן שליט"א שזכה מן שמיא לעט סופר מהיר, להיות נאמן למכוננו, לברר תורת רבותנו הקדושים בעריכת הספרים בגמרא, בהלכה, במוסר ובדרך ארץ, וכל דבריו ומעשיו מושלמים ובהירים להוגים בהם. זכות הגר"א ז"ל יעמוד לו לקנות כל קנייני התורה בשלימות לעלות להר ה' ולקבל חלקו בתורה, ולזכות לכתר תורה, אמן.

כבוד גדמ"ש האיש השלם הרב יעקב זולף שליט"א שזכה ללמוד בקביעות מזה כמה שנים בצוותא חדא עם מורינו הגאב"ד שליט"א, יחיד ומיוחד בגאונותו ודייקנותו בכל חלקי התורה בשישה סדרים, וכל הסוגיות הקשות עלו ונתלבנו על שולחנו. זכות הגר"א ז"ל יעמוד לו לשמוע תמיד בשורות טובות ישועות ונחמות, ולהאיר את כל העולם בכבוד תורתו הרמה, לזכות לכל הברכות האמורות בתורה, אמן.

ונחתום בברכה לחי עולמים אשר זיכנו להיות מן המתעסקים בהדפסת האי מרגניתא טבא, לשמחת לב רבנן ותלמידיהון, להגדיל תורה ולהאדירה. ובתפילה שזכותו של רבינו הגר"א תעמוד לנו שזכה לעבוד את השי"ת ולעשות רצונו בלבב שלם, ונזכה בקרוב לראות בתשועת עולמים.

חברי מכון תלמידי הכתב סופר

על מפתן הפנקס

החסיד שמחריב

ישתבחה לעד קל עליון נורא, אשרי האיש שטרם סיום שנותיו זוכה להנות ממעיין הטהור של מים קדושים וזכים הנובעים ממקור עץ החיים של חקל תפוחין קדישין. מודה אני לאבינו מלכינו המרחם עלינו שזיכני לגלות ולדון ולעורר וללון בהשקפתו והדרכתו של נשמת האדם הגדול בעולמות התחתונים והעליונים מאיר עיני ישראל רבנו אליהו מווילנא זללה"ה.

התעוררתי אני הקטן להיכנס אל הקודש פנימה באימה כדי להדליק את נשמת אלוקי בקרבי, לקרב הלב אפילו בטיפה אחת לעבודת הבורא יתברך שמו באהבה. וזאת לאחר שזכיתי לשמוע מהוד כבוד מו"ר הגרמ"ד הלוי מבריסק זללה"ה שתמיד כשרוצים להתעורר ביראת שמים הדבר הטוב ביותר הוא לספר וללמוד על היראת שמים של הגר"א, על התורה של הגר"א, על המסירות נפש של הגר"א, ובשיעורי חומש בבית בריסק פעמים רבות התוכן, המעשיות, הנוסח, החיזוק וההשקפה, ספוג מתורת הגר"א ז"ל.

מה נאה העת ואם לא עכשיו אימתי, בימי השובבים הנוראים והנשגבים, בהם הוד כבוד זקני הקדוש בעל החתם סופר זללה"ה הנהיג אצל תלמידיו לחדש ולרנן עליות השערים בקניני התורה והדת באמת.

ואם הייתי מעיז לנסות לענ"ד להעמיד על אחת את יסוד היסודות של הספר 'אבן שלמה' מהגר"א, הרי הוא כי 'מה שידענו, מה שחשבנו, מה שלמדנו, מה שראינו, מה ששמענו, מה שקבלנו, מה שהשגנו, מה שרצינו, מה ששאפנו, מה שהתפללנו, מה שמסרנו, מה שהצגנו ומה שלימדנו, יכול להיות פעמים רבות כטעות חמורה עד למאוד, ואדרבה בדיוק הפוך הוא האמת, בדיוק הפוך הוא הרצוי, ובדיוק הפוך הוא המקובל ומקודש'.

וברור שכל בן תורה שילמד בתמימות ובצניעות ספר זה עד תומו, יראה ויגלה הדברים בפשיטות ובחוש, שאפשר לחיות רוב שנותיו של אדם בלי לדעת ולהשיג את עיקרי היסודות וההדרכות בתורה, בתפילה ובמצוות.

ואעתיק כאן ד' דוגמאות ליסוד הנ"ל, ויה"ר לפני אבינו שבשמים שיתקבלו הדברים לפני הקורא הנכבד שליט"א.

יתכן שתמצא אחד שהוא מוגדר בעיני הציבור כ'בעל חסד', תומך תורה וחסד באופן מפליא פלאות, מעניק סכומים אדירים למאות מוסדות ויחידים תמידין כסדרן, מוקף בגבאי צדקה שמנהלים את כל הנתינות הרבות לראשי ישיבות ומנהלי ארגונים למיניהם, כל שבוע מקבל קהל של עשרות ולפעמים מאות אנשים ומוסדות. והאמת רח"ל שאין לו זכות ושכר של מצות צדקה, ואדרבה כל פעולותיו הוו סתירה לחיוב רחמנות של התורה^א, וגורם עיפוש הדעות לבניו אחריו, ומסיר המגן של אף וחימה עזה, ועובר בעצם נתינתו תמיד על איסורי תורה כ'לא תעמוד על דם רעיק', 'איסור רציחה', 'לפני עוור', ואפיקורסות ועוד^ב.

יתכן שתמצא אחד שהוא מוגדר בעיני העם כעובד ה', שמתפלל בכוונה ובדמעות זמן טובא מידי יום ביומו, ואף לפעמים מקבל פתקים עם שמות ובקשות רבות להתפלל בעד אחינו בני ישראל, מסגף את עצמו בסיגופים שונים ובצומות רבים. והאמת רחמנא לישזבן שתפילותיו אינם אלא בגדר 'מתועב ומשוקץ', ואינו עולה לרצון כלל לפני אדון כל^ג, ואדרבה עובר על שבועת שוא בתפילותיו^ד.

א. ראה פרק י' אות ל"ב ובגליונות שם.

ב. ראה פרק י' אות ב' ובגליונות שם.

ג. ראה פרק ב' אות ב' ובגליונות שם.

ד. ראה פרק ט' אות ז' ובגליונות שם.

ה. ראה פרק ט' אות א' ובגליונות שם.

כל התעניות הוו חטא, וכל הסיגופים אינן גורמים לו אלא לריבוי התאוות ומכשול לעבירה^ז, ועוד גורם דינים וחרמות בעולם^ז.

יתכן שתמצא אחד שמוגדר כמשפיע ומשגיח, כדרשן ומגיד, מפורסם ופקיע שמיה בשיחותיו המעוררות, איש טוב עם כוונות טובות, מלא מצוות כרימון, יקר יקרים ומלא עדינות. והאמת ירחם ה' שקבעו חכמינו ז"ל שהוא אינו אלא מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, אין לו חלק לעולם הבא, עוקר הדת^ז, ודינו כעם הארץ צבוע שמהפך הטוב לרע ורע לטוב^ז. וכל זמן שאינו מדפיס ספרים עמוקים על מסכת אחת או הלכה אחת, סימנא מובהק הוא שדעות כוזבות בקרבו ודובר שקרים^ז.

יתכן שתמצא אחד שהוא בעיני תלמידיו ומעריציו 'רב ור"מ', מתמיד ושקוע בלימודים, מוסר שיעורים להמונים, מקים ומחזיק עולה של תורה וחסד, נותן 'עצה ותושיה' לאלפים. ובאמת הכואבת עד למאוד לא עלינו, בכל שיעוריו עובר על 'איסור עבודה זרה'^ז, עצם תורתו גורם מכח פיו לתלמידיו שכחת התורה, ובמתק לשונו מכניס בלבול הדעת לשומעיו^ז, וכל חשיבותו אינו אלא הכנה לעונשו, ולפי גודל שמו ומעמדו בעולם הזה יהיה גודל הגיהנום המחכה לו בעולם הבא^ז.

ואיזהו חכם הלומד מכל אדם, ולכן לא יאמר הקורא שר התורה שאין לו מה ללמוד, שהרי לפי גודל חכמתו הוא בר יכולת ללמוד יותר מכל אדם, וכמו שביאר זקני הק' בעל הכתב סופר זיע"א שחז"ל לימדונו שיש ללמוד אפילו מגוי

ז. ראה פרק א' אות י"א ופרק ב' אות י' ובגליונות שם.

ז. פרק א' אות ט' ופרק י' אות ל"ב ובגליונות שם.

ח. ראה פרק י"א אות ה' ובגליונות שם.

ט. ראה פרק א' אות י"א ובגליונות שם.

י. ראה פרק ח' אות ה' ובגליונות שם.

יא. ראה פרק א' אות ג' ופרק ט' אות ב' ובגליונות שם.

יב. ראה פרק ח' אות י"ח ובגליונות שם.

יג. ראה פרק ז' אות ה' ובגליונות שם.

ומרשע. לכן לא יאמר החסיד יודע אני, ולא יאמר התלמיד שלום עלי נפשי, אלא חייב אדם לחבר ולדבק את נפשו ונשמתו למורשת התורה והחסידות, איש מפי איש מפי משה רבינו.

בחסדי ה' יתברך שמו הגדול, זכינו בדיבוק חברים ופלפול הלומדים להיות נטפל אל הקודש, לעלות ולהכנס אל עולם האצילות בספר הנורא והקדוש הזה, לגלות רזי תורה והשקפה לדורות הבאים.

ויה"ר שבזכות לימוד עומק תורת הגר"א זללה"ה נזכה לגאולת עולמים, לראות השמחה הנאמנה, ויתקיים בנו "ישמח ישראל בעושיו, בני ציון יגילו במלכם", בבנין ציון ובנחמת ירושלים, במהרה בימינו, אמן ואמן.

ובזה בעה"ח, חודש אדר ראשון שמרבים בו שמחה תשפ"ד

כתלמיד לפני רבותיו וכעבד לפני אדוניו

הק' אברהם יחיאל סג"ל דייטש

מעלה אדומים שע"י עיה"ק ירושלים ת"ו

מבוא

מה נכבד היום בהגלות נגלות ספרא רבא מבית מדרשו של אדונינו ורבינו הגאון רבי אליהו מווילנא זללה"ה, ספר 'אֶכָּן שְׁלָמָה' אשר נודע למשגב כמקור לדעת תורה צרופה בכל ענייני תיקון המידות, אמונה ובטחון, דרכי הלימוד ועבודת ה', כפי שנקבצו מכל כתבי הגר"א בנגלה ובנסתר על ידי רבי שמואל מאלצאן זללה"ה ובנו רבי יצחק מאלצאן זללה"ה.

יום שמחה הוא לכל עולם התורה המשתוקקים לכל גילוי אור דנפיק מפומיה דהגאון זללה"ה, ובפרט שזכינו לצרף בחיבור לטהור 'גליונות עץ ארז' ממורינו בעל ה'עץ ארז' הגר"א ידויטש שליט"א גאב"ד מעלה אדומים ור"מ תלמידי הכתב סופר, בהם יבואו ביאורים והוספות, שמועות והרחבות ממורינו שליט"א וממה שקיבל מרבותיו גדולי הדור זצ"ל ויבלחט"א.

הגאון מווילנא

רבינו הגדול רבי אליהו המכונה 'הגאון מווילנא', נולד ביום ט"ו בניסן ה'ת"פ^א לאביו רבי שלמה זלמן ולאמו מרת טריינא, בכפר סעלץ שבליטא^ב. אביו רבי שלמה זלמן היה מפאר היחס, בנו של רבי אליהו (שעל שמו נקרא רבינו) בן רבי משה קרמר רב העיר ווילנא, ואמו של רבינו היתה נכדתו של רבי משה רבקה בעל ה'באר הגולה'.

רבינו התברך משמים בכשרונות עצומים ותשוקה נוראה לירד לעומקם של דברי התורה, ומיום עמדו על דעתו לא פסק פומיה מגירסא, עד שביגיעתו זכה להשיג עוד בצעירותו ידיעה מקיפה בכל מעמקי התורה ובכל מקצועותיה, מה שלא היה לפניו ולאחריו, ובכל קצווי ישראל הכירו בנוראות גדלותו אשר לית דין בר נש.

בהקדמתם ל'ביאור הגר"א' על השולחן ערוך, מספרים בניו מקצת זעיר משבחי רבינו, כי כבר בהיותו יניק כבר שית שנין הכין דרשה בפלפול ונשאה בבית הכנסת,

א. עליות אליהו, דף כ (ועיין שם הערה ב).

ב. הוא הכפר סלץ הנמצא כיום בתחומי בלארוס, הכפר שוכן במחוז ברסט שבמערב בלארוס, מזרחית לפרוויז'ני ובסמוך לנהר יסולדה, והינו סמוך לעיר בריסק.

ובהגיעו לגיל חינוך - כבר תשע שנים, החל לדרוש את ה' בסודות התורה, ובמשך כמחצית השנה למד את כל כתבי האר"י הקדוש מראשיתם ועד תכליתם.

בילדותו קיבל רבינו תורה מפי רבי דוד קצנלבויגן רב העיירה קיידאן, ומפי רבי משה מרגלית בעל ה"פני משה" על הירושלמי.

נשא לאשה את הרבנית מרת חנה בת רבי יהודה לייב מקיידאן, ממנה נולדו לו שמונת ילדיו: בניו, רבי שלמה זלמן וילנר, רבי יהודה לייב וילנר, רבי אברהם וילנר. ובנותיו, מרת חניה^ט, מרת פסיה בתיה^ה, בת שלא ידוע שמה^ז, מרת טאובה^ז, ובת נוספת שנפטרה בילדותה.

לאחר פטירת אשתו הראשונה, נשא בזיווג שני את הרבנית מרת גיטל בת רבי מאיר לונץ מחלם, ולא נולדו להם ילדים נוספים.

רבינו נפטר בי"ט בתשרי ה'תקנ"ח בהיותו קרוב לגיל גבורות, בעיר וילנא, ושם מנוחתו כבוד.

עמוד התורה

רבינו לא הניח מקצוע בתורה אשר לא הגה בו והגיע עד תכלית אשר יוכל בן אנוש

ג. רבי דוד קצנלבויגן נולד לאביו רבי יחזקאל קצנלבויגן [שהיה רב קהילות אה"ו בעל שו"ת כנסת יחזקאל וספרים נוספים], כיהן כרב בעיר ראנהלי, קיידאן, ולאחר מכן בקהילות אה"ו. נשא אשה את בת הגאון רבי שלום מבירז. נפטר בסביבות ה'תקט"ז.

ד. רבי משה מרגלית נולד לאביו רבי שמעון מרגלית בעיר קיידאן שבליטא בסביבות שנת ה'ת"ע. כיהן כרב העיר קיידאן ובערים נוספות, ידוע בעיקר על ידי חיבורו "פני משה" ו"מראה פנים" על הירושלמי, נפטר ביום י"ב בטבת ה'תקמ"א בעיר ברודי, ושם מנוחתו כבוד.

ה. נולדה בשנת ה'תפ"ה, נפטרה ביום ה' בכסליו ה'תקמ"ג, ונטמנה בוילנה.

ו. נולד ה'תק"ך, נפטר התק"ם.

ז. נולד ה'תקכ"ד, נפטר ה'תקע"ז.

ח. נולד ה'תקכ"ה, נפטר ה'תקס"ח.

ט. נישאה לרבי זלמן זליג חניניץ מפינסק, ואחרי מותו לרבי משה מפינסק.

י. נישאה לרבי צבי הירש דונחין מדיסנה.

יא. נישאה לרבי יחזקאל הלוי.

יב. נישאה לרבי אורי שרגא פייבוש מדוברובנו.

להגיעו. משיחת דקלים ועד משלי שועלים, מספרי המדרשים ועד כתבי הגאונים, מדברי חז"ל ועד אחרוני דורו, ממכילתא וספרא ועד לספרי הפלפול. ספרי הפוסקים ומוני המצוות, ירושלמי ושאלות, פירוש המקראות, ומשניות הקשות, לא הניח דבר גדול וקטון אשר נפשו איוותה לידע בה את השם הגדול. ואף כתבי רבינו הרמב"ם אשר רבינו השיג עליו ואמר כי לא ראה את הפרדס, את הכל ראתה עינו, וכל התורה לגבולותיה כללותיה ופרטותיה, כולן שווין לטובה ובכולן היה בקי בעומק ובהיקף.

כמידה שהיה גדול רבינו בנגלות התורה, כפליים לו תושיה בעלותו ההרה לבוא בסוד ה', וכך מעיד עליו תלמידו המובהק רבי חיים מוולוז'ין בהקדמתו לפירושו של רבינו ל'ספרא דצניעותא': 'שבועות שלימים היה מתייגע להבין מאמר אחד בזוהר הקדוש, ובספר רעיא מהימנא היה בקי לספור אותיותיו'.

עוד סיפר רבי חיים מוולוז'ין את אשר שמע מפיו, כי עוד קודם אשר מלאו לו י"ג שנים, כבר ביקש לבדוא גולם על ידי ספר יצירה, אלא שמשמאי הראוהו שלא ראוי לעשות כן בעודו רך בשנים, אף כי היה כבר אב בחכמה.

רבינו ביקש וחיזר אחר השגת הדברי תורה מתוך יגיעה ועמל דוקא, ולא הסכים לקבל מאומה ממגידים שבאו אליו מן השמים וביקשו למסור לו רזין דרזין, רבינו דחאן באמת הבנין, באמרו 'לא ירדתי לעולם הזה כי אם להשיג התורה ביגיעה, ומה בצע במה שלא עמלתי בו, ומה תועלת במלאך המלמד, כי אם הקב"ה יתן דעת ותבונה'. רבי חיים מוולוז'ין תיאר, כי כאשר העסיקה אותו קושיה בלימודו, לא היה מכניס אוכל לפיו במשך ימים רצופים, ומראהו היה כחוש ומעונה עד שמצא את התשובה לשאלתו.

רבינו התייגע רבות להעמיד התורה וסדרה על תילה, וכל ספרי חז"ל הוגהו על ידו בדקדוק נמרץ אין חסר ואין יתר, ופעמים הרבה שבהגהת אות אחת הכריע וסילק חבילות של קושיות. לא זו אף זו, אלא שכל הגהותיו מוכחים ממקומות רבים אחרים, והעיד תלמידו רבי חיים מוולוז'ין², כי לעיתים הגיעו ראיותיו להגהה אחת בדברי הזוהר לכדי מאה וחמישים ראיות³.

יג. בהקדמתו לפירושו של רבינו לספרא דצניעותא.

יד. בימיו של רבינו לא היו נפוצים כתבי יד של ספרי חז"ל, ולמרות זאת - רבות הן הפעמים שרבינו בהגהתו כיון מדעתו לנוסח המופיע בכתבי היד שהתגלו בדורות האחרונים ממש.

בסוף ימיו העיד רבינו על עצמו^{טו}, כי את כל התורה כולה שניתנה בסיני ידעה לתכליתה, וכל הנביאים וכתובים והמשניות ותורה שבעל פה היאך גנוזים בה. ולא נשאר לו שום ספק באיזה הלכה וסוגיה בכל התורה לעת זקנותו. וידע כל תורה שבעל פה וכל הפוסקים עד האחרונים שעל השולחן ערוך, ובררם והגיה אורות מאופל השיבושים, ועשאן כסולת נקייה מהפסולת. ובנסתרות כל אשר יש בידינו הזוהרים, ותיקוני זוהר, וספר יצירה, וכתבי האר"י ז"ל, והפרד"ס, גמרם וידעם לתכליתם, בניקיון מן פסולת השיבושים רבים שעלו במ קמשונים, והגיהם בראיות ברורות כשמש.

עמוד החכמה

מלבד התורה, השיג רבינו בכל החכמות שבעולם, הן מה שהשיג מתוך התורה, והן את אשר ביקש וחזר אחרי ספרי כל החכמות שבעולם באמרו, "כפי מה שיחסר לאדם ידיעות משארי החכמות - לעומת זה יחסר לו מאה ידות בחכמת התורה"^{טז}.

וכך עסק רבינו בכל השבע חכמות, וכפי שניתן ללמוד מכתביו וממה שהביאו תלמידיו בשמו. בפרט יש לציין, כי החיבור היחידי שיש בידינו אותו כתב רבינו כחיבור בפני עצמו מרישא ועד גמירא, הוא החיבור 'איל משולש' העוסק במתמטיקה, אסטרונומיה, וגיאומטריה.

עוד העיד על רבינו תלמידו רבי ישראל משקלוב בהקדמתו לספר 'פאת השולחן': כה אמר, כל החכמות נצרכים לתורתנו הקדושה וכלולים בה, וידעם כולם לתכליתם, והזכירם: חכמת אלגעברע, ומשולשים, והנדסה, וחכמת מוזיקא, ושיבחה הרבה, הוא היה אומר אז כי רוב טעמי תורה וסודות שירי הלוי וסודות תיקוני זוהר, אי אפשר לידיע בלעדה, ועל ידה יכולים בני אדם למות בכלות נפשם מנעימותיה ויכולים להחיות המתים בסודותיה הגנוזים בתורה. הוא אמר כמה ניגונים וכמה מידות הביא משה רבינו מהר סיני, והשאר מורכבים.

וביאר איכות כל החכמות ואמר שהשיגם לתכליתם, רק חכמת הרפואה ידע חכמת הניתוח והשייך אליה, אך מעשה הסמים ומלאכתן למעשה רצה ללמדם

טו. מדברי תלמידו רבי ישראל משקלוב בהקדמתו לספר 'פאת השולחן'.

טז. הדברים הובאו על ידי תלמידו רבי ברוך משקלוב בהקדמה לתרגום ספר 'אוקלידוס' ללשון הקודש.

מרופאי הזמן, וגזר עליו אביו הצדיק שלא ילמדנה, כדי שלא יבטל מתורתו כשיצטרך ללכת להציל נפשות כשידע לגמרה. וכן חכמת הכישוף וכו', ועל חכמת הפילוסופיה אמר שלמדה לתכליתה.

ספרי רבינו

רבינו לא זז מחבב דברי תורה, ועד ארבעין שנים לא פסקה ידו מכתובת חידושי תורה בכל חלק וחלק אשר השיגה ידו, ויותר משבעים ספרים כתב רבינו על חלקי התורה¹, פירושים והגהות לתנ"ך, למשנה, לשני התלמודים, לרמב"ם, לשולחן ערוך, לזוהר, לספר יצירה, לספרי היכלות, זאת מלבד אשר הניף ידו בשאר חכמות.

וכל ספרים אלו אשר כתב, הן מה שהשיגה ידו עוד קודם היותו בכלל בינה, אבל משבא לשנת הארבעים לא הוסיף עוד לכתוב בדברי תורה, אלא הכל על ידי תלמידיו, שלגודל מעין הנובע היוצא ממנו, לא יכול היה לצמצם עצמו בכתובה².

עמוד העבודה

במקום גדולתו של רבינו בתורה, שם אתה מוצא יגיעתו בעבודת ה', וכך מוסרים לנו בניו הגדולים בהקדמתם לביאור הגר"א לשולחן ערוך, כי מיום הכנסו לגיל המצוות, נהג רבינו כאמוראי קדמאי ולא הסתכל מחוץ לד' אמותיו, וכל מאכלו לא היה כי אם כזבב הלטאה - כזית בבוקר וכזית בערב שרויים במים, ואכלן בבליעה למען לא יחוש טעם העולם הזה.

היה דרכו לישון אך שתי שעות ביממה, ואף הן לא בבת אחת היו, ותדיר נמנע מלישון יותר משינת הסוס, עד שהיה מקיץ משנתו אחר תלתין רגעין וחזר לתלמודו, ומששוב ישן, טרח והקיץ מקץ שלוש רגעים וחזר כן שלוש פעמים בכל לילה ופעם אחת ביום. גם בשנתו היו שפתיו מרחשין בדברי תורה אשר באהבתה שגה.

גם בזמן השינה עצמה, עלתה נשמתו למדור העליון ושם למדה דברי תורה, ומרגלא בפומיה שזמן השינה בא לעולם כדי שילמד האדם מה שאין ראוי לו ללמוד בעודו בגופו.

יז. שם.

יח. שם.

עוד העידו בניו ותלמידיו על מעלת עבודתו, כי מעולם לא הלך ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין, וכי היה יוצא לגלות למען התם חטאת. פעמים היו, שרבינו יצא להתבודדות ונשקע בדברי תורה ושכח מענייני ביתו. ופעם אירע, אשר יצא רבינו להתבודדות וליבו ראה תורה, עד שכח ממחלת בנו, ובמשך חודש ימים לא שב אל ביתו, עד שאיקלע לבית המרחץ, ושם בהיותו אסור בהרהור בדברי תורה, נזכר מבנו ומיהר לשוב אל ביתו לדרוש בשלומו.

עמוד הצדקה והחסד

קהילת וילנא, בראותם אוצר אשר להם, הוא רבינו הגדול השוכן בתוכם, אף כי מיאן רבינו לשמש ברבנות, גמרו אומר ליתן לו סכום כסף מדי חודש בחדשו די מחסורו אשר יחסר לו. בני הקהילה שלחו זאת על ידי שמש אחד אשר היה גונב הכסף לעצמו, אך רבינו נזהר מאד שלא לביישו, ומעולם לא סיפר לאיש שהשמש גונב את כספו, ואך שלח את ילדיו לאכול עם השכנים. ולא היה הדבר נודע לעולם, אלא שהשמש סיפר זאת קודם מותו^ט.

העמיד תלמידים הרבה

רבינו עסק בתורה בקרן זוית, וכל ימיו בעמוד ולמד קאי, ומעולם לא הנהיג ישיבה. אף על פי כן, הקים רבינו בית מדרש סמוך לביתו, ובו מסר שיעורים בכל חלקי התורה. היו לו לרבינו תלמידים רבים שקיבלו ממנו תורה, וכן רבים שניאותו לאורו פעמים בודדות, או אפילו פעם אחת, וראו עצמם כחלק מתלמידיו כשכל חכמתם ייחסו לראיית רבם מאחוריו. מאידך גיסא, גם תלמידיו המובהקים ידעו והכירו כי חכמתם כנגדו זעירה, ואף כי רבות שימשוהו, הרי שאת פני רבם לא ראו.

להלן נמנה כמה מהנודעים שבתלמידי רבינו: הראשון במעלה והידוע מכולם, הוא רבי חיים מוולוז'ין בעל 'נפש החיים' ומייסד ישיבת וולוז'ין. עוד היו מתלמידי רבינו: רבי שלמה זלמן מוולוז'ין המכונה "רבי זעלמעלע". רבי סעדיה, מראשי עליית תלמידי הגר"א, ומחבר ספר 'מעשה רב'. רבי בנימין ריבלין, מחבר ספר 'גביעי גביע הכסף'. רבי מנחם מגדל משקלוב, מראשי עליית תלמידי הגר"א, ומייסד היישוב

ט. מדברי תלמידו רבי ישראל משקלוב בהקדמתו לספר 'פאת השולחן'.

האשכנזי בירושלים, מחבר ספר 'מים אדירים' וספרים נוספים, שאף ערך הרבה מכתבי רבינו. רבי ישראל משקלוב, מראשי עליית תלמידי הגר"א, מחבר ספר 'פאת השולחן'. ורבי מנשה מאיליה, מחבר ספר 'אלפי מנשה'.

שבחו בפי ישראל

שבחו של רבינו התפרסם בכל תפוצות ישראל עוד בילדותו, ועוד קודם אשר מלאו לו י"ג שנים כבר הנהיג ציבור בישראל והיה לו מניין מיוחד בביתו. עד מהרה התפשט שמו, וכל גדולי ליטא ופולין התבטלו אליו. כך למשל מחותנו רבי אברהם דאנציג שחיבר את הספר 'חיי אדם' אשר שימש כספר יסוד לכל הליכות חיי היהודים באותה תקופה [וכידוע שבבית בריסק זיע"א לא התקבל ספר הלכתי אחר מלבד החיי אדם], התבטל אליו והביא מפסקיו.

בהקדמת בעל ה'חיי אדם' לספרו זכרו תורת משה, הוא מפליג בשבח רבינו, ובין הדברים כותב, "...שהרי אנו זכינו לראות בעינינו, מחותני, אדונינו מרנא ורבנא גאון ישראל וקדושו, רבי אליהו חסיד, הוא היה עיר וקדיש כאחד מהראשונים, וכל מידות שמנו חמכים בתלמיד חכם נראה ונגלה לכל שהיו בו, בין בתורה בין ביראה, בין בהנהגותיו, בקיאותו בכל" וכו'.

בעל התפארת ישראל כותב בהסכמה להדפסת ביאור הגר"א על חו"מ, "מרנא ורבנא קדישא, ריווי' כמלאך ה' צבקות, רשכבה"ג החסיד רבנו אליהו מוויילנא, אשר לפניו תכרע כל ברך תופסי התורה עליא ואתכליא. ולא לחינם נקרא בכל תפוצות ישראל בשם 'הגאון' סתם, כאילו נפק בת קלא, כי אמת נכון הדבר. דומה היה שהיה כבר חד בדרא מגאוני קמאי, וכל הישוב פעם אחת נפל מרקיע ונתמלא העולם כולו אורה זו תורה".

רבים מהמחלוקות שנפוצו בישראל כמחלוקת היעב"ץ עם רבי יונתן אייבשיץ, והמחלוקות על הרמח"ל, כולם נגוזו ועברו מרגע שרבינו הכריע בכשרותם וגדולתם, ושוב לא ההין איש לפקפק בדבר.

גם כאשר יצא רבינו בתקיפות נגד תנועת החסידות, באמרו שיש בשיטת סודותיה משום פגם בשרשי עליון וסדר קיצוץ בנטיעות (ובלשון קדשו: 'האומרים לעץ אבי אתה ולאבן אתה ילידתני') וכי טעו באומרים שהצמצום אינו כפשוטו, הרי שבעלי החסידות ידעו

מעלתו של רבינו ונוהרו בכבודו, בידעם כי גדול בשמים כוחו ותורתו מעידה עליו, וכך אמר עליו הגרש"ז מלאדי בעל התניא, כי החולקים על דרך החסידות 'נתלו באילן גדול' - הוא רבינו.

ומיני ייסד תלמידו המובהק רבי חיים מוולוז'ין את ישיבתו המפורסמת בעיר וולוז'ין, הרי שרובם ככולם של גדולי ליטא והארצות הסמוכות ינקו מתורתו של רבינו ומתורתם של תלמידיו, ופסקיו והנהגותיו נפוצו על פני כל הארץ, ובת קלא משמיא נפקא כי הלכה כרבינו בכל מקום.

החפץ חיים זיע"א - רבי ישראל מאיר הכהן מראדין מחבר ה'משנה ברורה', הרבה להביא את פסקי רבינו, ורבות הן הפעמים בהם הכריע על פי רבינו נגד פוסקים רבים.

אם נבקש להעתיק את מה שכתבו גדולי הדורות בשבח תורת רבינו, יכלה הדיו והנייר, אך כדוגמא בעלמא נזכיר את מכתב גאון עולם רבינו אברהם ישעיה קרליץ בעל ה'חזון איש', אשר הפליג באיגרותיו במעלת רבינו וכתב: "אנו מתייחסים להגר"א בשורה של משה רבנו, עזרא, רבינו הקדוש, רב אשי, והרמב"ם. הגר"א שנתגלה תורה על ידו כקדוש מעותד לכך שהאיר במה שלא הוא עד שבא ונטל חלקו, והוא נחשב כאחד מהראשונים, מדריגתו ברוח הקודש, ביגיעתו ובבקיאותו בעיון העמוק בכל התורה המצויה עתה בידינו, אי אפשר כלל לצייר את אפשרותם".

ספר 'אבן שלמה'

החיבור שבידינו, נלקט וסודר על ידי הרב הגאון רבי שמואל מאלצאן זצ"ל שכיחן כמגייד מיישרים בעיר סלוצק. רבי שמואל היה מהמסדרים והמוציאים לאור של רבים מכתבי רבינו הגר"א.

בהקדמתו מבאר רבי שמואל שהסיבה שהובילה אותו להוצאת ספר זה היא מפני שבכך הוא ביקש להביא שכל היסודות העמוקים בעבודת ה' ובמוסר המפוזרים בכתבי הגר"א אחת הנה ואחת הנה, יהיו מונחים ומסודרים לפני כל אחד ואחד מישראל, למען ירוו הצמאים ממעין הקודש היוצא מפי מלאך עליון.

עוד הוסיף רבי שמואל בהקדמתו, שהיו מלומדי תורת רבינו הגר"א שזלזלו בלימוד המוסר באמרם שרבי חיים מוולוז'ין כתב למעט בלימוד המוסר, ולא השגיחו שכתב להיפך, וכל דבריו לא הוסבו אלא לעושים מוסרם קבע ותורתם ארעי. הוא

מוסיף ומפרט עוד מספר טעמים לכך שאין לומדים רבים העוסקים בלימוד המוסר, ומבאר כיצד הספר שלפנינו נותן מענה על כך.

רבי שמואל כינס מכל כתבי רבינו הגר"א ובפרט מחיבורו על ספר משלי, דברי מוסר והתעוררות מענייני תיקון הנפש, שבירת המידות, ועצות למלחמת היצר, והכל בלשון קצרה ונקיה. ואף שהוא מלקט אחר העומרים, נוהר ביותר לשמור לשון קדשו של רבינו הגר"א כפי השייך, ועליהם הוסיף וליקט את דברי הגמרא עליהם נסובים דברי רבינו הגר"א, וערך וטרח וסידר ביגיעה רבה, עד עשותו מהדורה שלימה שהכל ממשמשים בה.

רבי שמואל ורבי יצחק מאלצאן

המלקט רבי שמואל מאלצאן נולד בסביבות שנת ה'תק"ע^א לאביו רבי אברהם מאלצאן. כיהן כ'מגיד' בעיר סלוצק שבבלארוס. מלבד ספר 'אבן שלמה', סידר וחיבר את הספרים 'ברק השחר', 'אמונה והשגחה', 'מדרש רות הנעלם החדש', ספרים אותם הדפיס בין השנים ה'תרכ"ג-ה'תרל"ג. וספר 'אור חדש' - הערות על ספר 'מעשה רב' שנותר עדיין בכתב יד. נפטר בסביבות שנת ה'תר"ם^{בא}.

לא הרבה ידוע על קורות חייו, אך שבחו ניכר בפי רבותינו שהסכימו לספרו ושיבחוהו הרבה, נציין כדוגמא בעלמא את לשונו של רבינו אליעזר משה הורביץ בעל 'אהל משה' בהסכמתו לחיבור: 'הרב המופלג ודרשן מפורסם, ירא וחרד לדבר ה' למען כבוד התורה' וכו'. וכן ניכרים הדברים בהסכמתו של רבי יוסף חבר^{בב} לספר 'מדרש רות הנעלם החדש' בעריכת רבי שמואל, שבה הוא מעיד עליו, שכל דברי הזוהר וכתבי האר"י חרותים על ליבו.

בנו של רבי שמואל - רבי יצחק מאלצאן, הוציא את הספר במהדורה חדשה עם תיקונים ותוספת פרקים וקטעים רבים. רבי יצחק נולד בשנת ה'תר"ד לאביו רבי שמואל בעיר סלוצק. למד תורה מפי רבי חיים אריה לייב מיישקובסקי מסטאוויסק

ב. שכן בשנת ה'תרל"ג כותב על עצמו (בהקדמה לחיבור שבידינו) כי הוא זקן.

בא. שכן בשנת ה'תרל"ג עדיין הוציא לאור ספרים, ובשנת ה'תר"נ בהוצאת מהדורה בתרא של החיבור, כבר הזכירו בנו בברכת המתים.

בב. בנו של רבי יצחק אייזיק חבר תלמיד הגר"א.

בעל 'פני הארי החי', ומפי רבי ישראל ליפקין מסלנט (רבי ישראל סלנטר). נשא אשה את הרבנית מרת לאה דבורה בת רבי צבי הירש שור^{כג}. התגורר בערים שונות בליטא, ובשנת ה'תרנ"א התמנה כרב ודיין בעיר קלם. בשנת ה'תרס"ו עלה לארץ ישראל והתיישב בירושלים, ולאחר מספר שנים - בשנת ה'תרס"ט התמנה כר"מ ביישיבת עץ חיים בירושלים. נפטר ביום ד' בתשרי ה'תרע"ז, ונקבר בהר הזיתים.

מלבד הביאו לדפוס את ספרו של אביו 'אבן שלמה' בתוספת קטעים רבים משלו, חיבר גם את הספרים 'שביתת השבת', 'אזהרת שבת ויו"ט', 'אוסף מאמרי מוסר וחכמה', 'סידור אשי ישראל עם פירוש שיח יצחק', ו'פעולת צדיק לחיים'.

מהדורות החיבור והתקבלותו

הספר 'אבן שלמה' התפשט מאוד בכל תפוצות ישראל, והיה חביב ביותר על תלמידי רבינו הגר"א ועל קהילות ישראל ובני הישיבות ברחבי העולם היהודי. יעידו על כך למעלה מעשרים המהדורות שהודפסו לחיבור בסמיכות להוצאתו לאור^{כד}.

גדולי המוסר חיבבו מאוד את הספר שלפנינו והרבו להגות בו, ולנהל את חייהם על פי היסודות המתבארים בו. ידוע כי לסבא מקלם היה סדר לימוד קבוע בחיבור^{כה}. גם בדורות האחרונים מסופר על רבותינו המשגיח הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין והמשגיח הגה"צ רבי אליהו לאפיאן, שהיה להם סדר קבוע בכל יום ללימוד חיבור זה.

לגודל הצורך, הוציאו רבי שלמה מאלצן ורבי בן ציון אלפס קיצור של החיבור בשפת האידיש^{כז}. ובשנים האחרונות, תורגם הספר לשפות לעז עם הסכמות חשובות מגדולי הדור^{כח}, למען גם התלמידים הבאים מארץ מרחק יוכלו ללמוד מתורת רבינו הגר"א ולטעום ממוסריו הקדושים.

כג. רבי צבי הירש ברבי מנחם נחום שור, היה ר"מ באמדור וביאליסטוק, חיבר ספר 'צבי וחמיד' על סדר נשים וילנה ה'תרמ"ב. מלבד בתו לאה דבורה, היה לו בן בשם רבי חיים שהתגורר בוואלפא. נפטר ביום ב' באדר ה'תרס"ג.

כד. על פי אוצר ספרי הגר"א, ראה שם שמנה את כל המהדורות.

כה. ראה ספר כתבי הסבא מקלם (ב"ב ה'תשנ"ב ח"ב עמוד תתי"ג): 'שמח אני בו כמוצא שלל רב ולריח ניחוח הוא לי בלמדי בו בשעה לימוד מוסר שלי בכל יום'.

כו. וילנה ה'תרפ"ד.

כז. ירושלים ה'תשל"ד.

נציין עוד, כי בשנת ה'תשע"ג זכינו למהדורה חדשה ומפוארת, מוגהת היטב על פי דפוסים ראשונים, עם הערות וביאורים, מקורות, הרחבות, מילואים, ועוד הוספות רבות וחשובות. מהדורה זו יצאה לאור על ידי הרב הגאון רבי יעקב זלושינסקי שליט"א, שזכה לפאר עוד רבים מכתבי הגר"א ותלמידיו, ומגלגלין זכות על ידי זכאי שעל ידי פעולתו הטובה עולים הספרים הקדושים הללו על שולחן מלכים בכל רחבי תבל.

גליונות עין ארז

במהדורה מפוארת זו, אנו מגישים את הספר 'אבן שלמה' במהדורה ראשונה בתולדות הספר שבה מופיעים תוספת חידושים ביאורים והוספות על הגליון. וכפי שנמסרו מאת רבינו אברהם יחיאל הלוי דויטש שליט"א בעל ה'עין ארז', גאב"ד מעלה אדומים ור"מ תלמידי הכתב סופר.

הגליונות כוללים הערות וביאורים, חידושים ופנינים מתוך התבוננות בעומק כל תיבה ומרגלית מדברי הגר"א ובדרכי קיומם למעשה. בנוסף, הובאו שמועות רבות ממסורת משפחת בית הסופרים וממה שקיבל מורינו הגאב"ד שליט"א מרבותיו נ"ע ויבדלט"א ביחס לדרכי עבודת ה' האמורים בספר זה.

בצאתנו את הקודש נישא תפילה, שזכות רבינו הגר"א תעמוד לנו שיתקבלו הדברים בי מדרשא, למען ישוטטו רבים ותרבה הדעת, ויתעוררו כולם לדעת דברי מוסר, לילך בדרך המלך ולעלות בהר ה'.

הקדמה למהדורה קמא

ישמחו הצדיקים ויעלוו החסידים בהגלות נגלות בימינו אור בהיר הגנוז לצדיקים לפקוח עינים עוורות להאיר להם הדרך העולה בית אל, מאת אור ישראל וקדושו אשר כל הארץ האירה מכבודו, בחכמה ובחסידות בנגלות ובנסתרות, הוא הגאון הנורא מוה"ר אליהו ז"ל, ואם כי נמצאים כמה כוכבים גדולים אשר כל אחד משפיע בתוקף אורו באקלים שלו, אבל כמה אורם נחשב מול אור השמש המאיר בגבורתו עד אפסי תבל. וכל פניני אמריו אשר עד כה ספונים במגילת סתרים תחת ידי יחידי סגולה, וגם הרבה מאותן שכבר באו בדפוס ונעלמו מעין כל בהיותם נפוצים אחת הנה ואחת הנה ומשוקעים בעמקי תהומות מים אדירים היוצאים מבית קדש הקדשים השוטפים על שדמות כל חלקי התורה בנגלות ובנסתרות, הנה עתה יפיקו נוגה לעין כל, רבים יסעו וילכו לאורו דרך עץ החיים, כל צרי גלעד ימצא בו מאת אבי הרופאים לחולי נפשות במחיר לא כביר, מפרי מגדיו יאכלו ענוים וישבעו ויאירו עיניהם מצוף דבשו.

והנה אף כי ת"ל לא אלמן ישראל מספרי מוסר שחיברו חכמי הדורות כל אחד לפי מקומו וזמנו ושורש נשמתו, אך בעו"ה אנו רואים כי ע"פ רוב כולם מונחים בקרן זוית ודורש אין למו אף מדורשי ה', לכד מעט מזעיר מיחידי סגולה, וכאשר נחקור על עילת הדבר הזה נמצא לזה כמה סיבות, הא' הוא מש"כ החסיד הלוצאטו [בהקדמתו לס' מסלת ישרים] כי אף שענין היראה מוסכם לכל שהוא העיקר הגדול, אך מפני שנראה בעיניהם כי הוא דבר פשוט ואין צריך לבלות זמן על עיונו, ועל כן דרכי החסידות האמיתית שממו מבלי באי שעריה בעיון רב הנדרש לזה ותפסו דרכי החסידות התפלים ובכבודם יתימרו, עיין שם לשונו הזהב, וכן נמצאו כמה מלומדי ה' שמשכו ידיהם לגמרי מלימוד ספרי מוסר ותולים באילן גדול הוא הגר"ח מוואלאזין ז"ל שכתב בספר נפש החיים [שער ד' פ"ט] למעט בלימוד המוסר, וילכו לאחור ולא לפני כי היו פרוצים במידות מושחתות להיות לשמצה בפי עוזבי תורה ליתן דופי בהולכי בעקבות רבינו הגדול זצוק"ל ובכל לימודי ה', ועל כן בחרו לה ארחות עקלקלות לחצוב להם בורות נשברים, אבל הם בחושך ילכו, כי לא רצו לעמוד על תוכן כוונתו של הגר"ח כי לא כתב כן רק לפני הקבועים בהגיון התורה תמיד, ואף גם זאת לא כתב למנוע לגמרי, רק שלא להרבות בלימוד המוסר יותר מדי, וכן בספר מעשה רב [סי' ס] כתב ללמוד ספרי מוסר כמה פעמים בכל יום.

וכן נמצאו כמה ספרי מוסר הנותנים קול רעם בגבורות יראת העונש, והם אינם רצויים לשונוים בהבלי הזמן מפני חוסר דעתם כתינוק הממאן לקחת סמי הרפואה המרים אף כי חייו תלויים בהם. וכן נמצאו כמה ספרי מוסר מחקרים ומחוכמים המתקבלים על הלב כספר חובת הלבבות, אבל גם הם עזובים כי נדרש ללימודם זמן רב ודעת צלולה מעומק מושגם ואריכות דבריהם. ומהם כמה ספרי מוסר המקצרים ואין בהם די באר כל הענינים הנדרשים לדרכי העבודה השלמה ומלחמת היצר. וכן נמצאו כמה דרכים שונים בספרי מוסר בעניני העבודה לא ראי זה כראי זה, ואף כי אלו ואלו דברי אלהים חיים, כי שינוייהם נתלים לפי הענין והמקום והזמן, אך מי זה ישים פלס ומאזני משפט ביד כל אחד ואחד לפלס הדרך הנכונה הנצרך לפי עניינו. ובין כך וכך בעו"ה דרכי היראה הולכים הלוך ודלים, ויד היצר הולך הלוך וקשה, ופרצות הדור רבו כמו רבו ואין גודר גדר ואין עומד בפרץ, ורבו פריצי עמנו האומרים ערו ערו עד היסוד בה.

והנה אנכי הדל אשר השי"ת גבר חסדו עלי לאין חקר, כי בעו"ה אפפוני חבלי מות פעמים אין מספר, והשי"ת שלח לי עזרתו מקודש לחלוץ נפשי מני שחת, ובמקהלים אברך ה' 'ברוך הגומל לחייבים טובות', ועוד הפליא חסדו עמדי והביאני אל גינת ביתן המלך מרן הגר"א ז"ל להשתעשע בין ערוגות מטעיו ולקלוט מעט מריח שמניו לתוך כלי המעטים, באיזה ספרים אשר הוצאתי לאור מתורת רבינו ז"ל, ויתנו ריח ניחוח לכל הוגי במ כריח שדה אשר ברכו ה', ואנכי הייתי עומד ומשתאה על המראה, ואען ואומר 'ה' אלוקים מי אנכי כי באתי עד הלום ומי יעמוד על חקר פליאותיך, כי כן דרכך מעולם לשום שפלים למרום, ולספח את האזוב אל הארז אשר בלבנון'.

אחרי כן נתתי ליבי לפלס נתיב במים אדירים של ביאורי רבינו ז"ל למצוא במ כל דברי חפץ, ורשמתי לי בליקוטי כל דבר למשמרת עד שנצרך לחשבון גדול, וב"ה כמעט לא נמצא דבר מה שהובא בדבריו הקדושים בדרכי התורה ותיקון המידות וביאור מקראי קודש ומאמרי חז"ל שלא נרשם בליקוטי בסדר נכון למצוא כל ענין בקל, ונקרא בשם 'מאורי אור', וגם איזה עניינים שהובאו בהרבה מקומות בביאוריו רשמתי הכל, והמשכיל יבין כי הוא תועלת גדול לירד לסוף דעתו, כי דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

והנה אנכי בשורי דלות מצבי כעת לעת זקנותי, כי כשל בעונוי כוחי ורפיון מזוגי

הולך ורב, ואומר אוי כי פנה יום כי ינמו צללי ערב, ואנכי נעור וריק כי קטונתי מכל החסדים שנעשו עמי, [כתרגומו זעירן זכוותי, וכמ"ש כל העושין לו נס מנכין לו מזכויותיו], ובמה אקדם ה' עד שלא תחשך השמש להשיב לשולחי בר ביום שידובר בי, והנה זכרת ואתנחם כי אין לך דבר שבו יזכה גבר את ארחו כמו בזכות הרבים בדבר השווה לכל נפש, [עי' פירש"י סוטה מט. ד"ה אקדושא דסידרא, וכמ"ש בהקדמה לספר נפש החיים על הגר"ח ז"ל שהיה חביב בעיניו אמירת פרשה חומש בכל יום בפני ההמון עד שהיה מניח בשבילה כל דבריו בקודש], ות"ל אשר מסר בידי מאורי אור לחפש כל גנזי נסתרות בהיכלי מרן הגר"א ז"ל, ואומר לנפשי מה לך נדרם קום כי עליך המלאכה לחפש כל דברי מוסר ותיקון המידות הנמצאים בדברי רבינו ז"ל ולסדרם בסדר נכון ובלשון נקיה וקצרה, שיהיה שווה לכל נפש, וה' יהיה בכסלך לבצע כל אשר ברוחך, חזק ואמץ אל תירא מדלות הונך ומיעוט כוחך, ואל תחת מפגעי בעלי חיצים אשר יחפשו עולות לירות במסתרים תם, מהר החלץ חושים ולא תחכה, כי לא תדע מה ילד יום, ואחגור שארית כוחי לקרבה אל המלאכה הזאת, ועיני ראו ולא זר כי יד ה' היתה אתי להצליח מעשה ידי [אשר אין להעלות על הכתב], וזכות מרן הגר"א ז"ל עמדה לי כי במשך איזה שבועות יצא הספר הזה כליל בהדרו, ובוה נתקיימה מחשבתו של רבינו ביותר במה שרצה שביאורו לספר משלי יודפס בראשונה כי כולו מלא יראת ה' [כמ"ש בהקדמה לס' משלי], ואף כי הספר הזה אשר נקלט בו סולת נקיה מדברי מוסר שנמצאים גם בשאר ביאוריו.

ועתה לכו נא הגברים ועבדו את ה' בספר הזה אשר אנכי מגיש לפניכם היום, ישישו וישמחו בו כל מבקשי ה', כי אף אם קטון הוא בכמותו אבל מה מאד גדלה ערכו כי הוא יכול בתוכו כמעט כל עיקרי המוסר ותיקון המדות, מגן וצינה וכל כלי נשק הנצרך למלחמת היצר, חיצים ואבני קלע לגיו הנחש הקדמוני, והיה כל הנשוק וראה אותו וחי, וכל דבריו מיוסדים על יסודות נאמנים, המתקבלים על לב הישר הולך, הנובעים ממקור נאמן אשר עיני כל ישראל עליו להוציא לאור כל תעלומה וכל רו לא אנים ליה.

וראיתי לחלק הספר הזה למאמרים קצרים וכל מאמר יכול כלל גדול מעניני המוסר והמדות, ואקוה לה' כי הספר הזה יהיה מחמד עין וימשוך לבות הרבה בני אדם אליו, כאשר ראינו בלימוד ההלכות אשר מאז יצא לאור ספר 'חיי אדם' רבו

ההוגים בו מפני קוצר לשונו וצחותו, ואף כי בלימוד הלכות נמצאו הרבה שאין דעתם נוחה בדרך הזה, אבל בלימוד המוסרי אדרבה דווקא הדרך הזה הוא הנכון, כי ברגע קטן שיעביר המעיין עינו עליו, תיכף ימצא בו כמה עיקרים גדולים ועצות נכונות בעניני העבודה, ולא תכבד העבודה על הקוראים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר.

גם הצמאים לידע דעת רבינו ז"ל באיזה ענין ולא ידעו מקומו אין, יהיה להם הספר הזה כלוח המפתחות למצוא כל דברי חפץ. גם החפץ למלא את ידו לבאר מקראי קדש ודברי חז"ל על פי הקדמות הנמצאים בדברי רבינו ז"ל, בלי ספק בהעבירו עין על סימני הספר הזה ימצא בו חיש קל איזה הקדמה יקרה הנצרך לו לפי ענינו, כי נמצאו בו כמה ענינים נפלאים ושיטות חדשות בעניני העבודה אשר לא שערם עד כה, כדרכו בקודש בשאר חלקי התורה.

וזאת למודעי כי בהרבה מקומות לא כתבתי את לשון קדשו של רבינו ממש, כי הוא ז"ל כתב דבריו בדרך ביאור לפי ענין נושא המאמר שנתבאר בדבריו, וכן בהרבה מקומות דבריו כלולים יעלו בכל חלקי התורה, וגם בהרבה מקומות קיצר מאד בלשונו וקשה לירד לסוף דעתו, וכן כמה פעמים נמצאו כמה ענפים מענין אחד בכמה מקומות בחיבוריו, ואנכי ברצותי לחברם לענין אחד שלם הייתי מוכרח לשנות הלשון, ועל כן אחלה פני הקורא שאם חלילה ימצא בו איזה ענין שאינו נכון, יתלה בי וידיני לכף זכות כי שגיאות מי יבין, וכל הישר הולך יבין גודל עמלי ללקט ולסדר הספר הזה ולבחור לשון ערומים שיהיה מובן לכל.

וראיתי להביא בו כמה דברים בענייני שכר ועונש ועניני גאולה אשר לא שערם עד כה, אשר יתפלא בהם לב המעיין ויחודש לו דברים נשגבים (וגם ביאור הפלא ופלא על מגילת אסתר ע"ד הרמז ומוסר מכת"י המיוחס למרן הגר"א ז"ל, וראיתי להעתיק גם מאמרי הגמרא המובאים שם לכל יצטרך המעיין לחפש אנה ואנה).

וקראתי שם הספר הזה 'אבן שלמה' על שם ענינו כי הוא אבן שלמה וצדק לפלס בו דרכי העבודה, וגם ע"ש מרן הגר"א ז"ל אשר ממעיינות חכמתו שאבתי בששון את הדברים הקדושים האלה, וכמ"ש בהקדמה לספר פאת השולחן בשם מרן הגר"א ז"ל כי שמו מרומז בתורה בפרשת כי תצא בתיבות 'אבן שלמה' שהוא ראשי תיבות א'ל'יהו ב'ן שלמה, וכמו שאל"ף הוא פל"א ונעלם כך תורתו נסתרת ונעלמת, ולכן שמו בהעלם בראשי תיבות. ועי' בזה דבר נפלא בספר אמונה והשגחה בליקוטים.

וה' יגמור בעדי להוציא לאור כל הנמצא תחת ידי מתורת רבינו ז"ל, וזכות תורתו יעמוד לנו ולכל התומכים בימינו להשפיע עלינו אור חדש ולהעביר את חשכת הסכלות מן הארץ ועינינו תחזינה ירושלים נוה שאנן וארמון על משפטו ישב בב"א.

הקדמה למהדורה בתרא

ברוך ה' אשר לא עזב חסדו עמדי והביאני עד הלום להיות נטפל למצוה הזאת להוציא את הספר היקר הזה לאור עולם, אשר ראוהו שרים ויאשרוהו ובני מדע ויהללוהו, ורבים יחפשוהו כמטמונים ואין, ולא אחת שחרו את פני לחדש כנשר נעוריו להביאהו לבית הדפוס, אך שלכל זמן ועת לכל חפץ כפי אשר גזרה חכמה העליונה, כי חזיתי לדעתיה דמר אבא שהיה רצונו שיהיה הספר הזה מסודר מחדש ונחלק לפרקים כל דבר וענין בפרק בפני עצמו, למען יהיה הספר הזה כשולחן ערוך, וכה היתה עלי פקודת איזה אנשים מיראי ה' שיודפס הספר הזה דווקא באופן זה, וכבר החל לסדר את הספר בענין הזה, אך שנטרפה עליו השעה בעו"ה, ולא סידר את ההערות כל דבר על מקומן וגם את ההשמטות וההוספות אשר הניח אחריו ברכה היו בלתי מסודרים, ועד כה לא עלתה בידי לקרבה אל המלאכה הזאת מסיבות שונות, ולא רציתי להוציא מתחת ידי דבר שאינו מתוקן עד עתה אשר תלי"ת הצליח בידי לסדר את הכל בטוב.

והנה נכלל בספר הזה כל מה שבא בספר אבן שלמה הנדפס מכבר, עם הוספות רבות בפנים הספר, מלוקט מדברי רבינו ז"ל, ופרק ו' מספר הזה מדבר מענין תוכחה וגידול בנים, ופרק ט' בענין תפלה רובם ככולם נוספו, וגם שאר הפרקים יש כמה הוספות. ובביאור הספר המה הערות שלמעלה שם נרשם המראה מקומות שמשם נלקחו הדברים ועתה נוספו שם ג"כ הרבה דברים מועתקים מדברי רבינו ז"ל כלשונם וכמה דברים מכתבי תלמידיו ז"ל, ועוד העתקנו שם הרבה פנינים יקרים מדברי קדמונינו ז"ל ככתבם וכלשונם שחייב אדם לומר בלשון רבו, וגם כי דבריהם היקרים כאשר יהיו נקראים כלשונם הזהב ממש יפעלו הרבה על לב קוראיהם כי דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב, ולואת במקומות מעטים אשר הוספתי בפנים מדברי רבינו הגר"א ז"ל נמשכתי מה דאפשר אחר הלשון שממנו העתקתיו, ובהערות השניות שבשוליים הדף באו כל ההערות אשר הניח אמו"ר ז"ל אחריו ברכה בכתובים לברר וללכך דברי רבינו ז"ל לעמוד על תוכן כוונתו ולתרץ את המקומות הנראים כסותרים לכאורה. אם

מה שהוסיף באיזה מקומות והעיר ע"ד המוסר. ובחלק הזה הצנתי ג"כ אותן ההערות אשר באו בספר אבן שלמה הנדפס כבר בלולים בתוך דברי רבינו ז"ל בביאור הספר ועתה הצגתיים לבדנה בהערות שבשולי הדף להבדיל בין הקודש ובין קדש הקדשים, וכן אמרו רבים וכן שלמים.

וזכות תורתו וצדקתו של רבינו הגאון ז"ל יעמוד לנו ולכל ישראל ויקויים בנו הבטחתו ית"ש 'גם כי יתנו בגויים עתה אקבצם' במהרה בימינו אמן.

אבן שלמה

עם גליונות
עץ ארז

גליונות עץ ארז

כָּל עֲבוֹדַת הַשֵּׁם תִּלְוִי בְּתִקּוֹן הַמִּדּוֹת. שפירא זללה"ה שהיה חוזר בתוקף שלא מיוסד על דברי הגר"א בפירושו על הפסוק (משלי יד, ג) "הולך צישרו ירא ה'", ונלוו דרכיו צוהו", וז"ל, "מי שהולך צורך הישר - יצא לידי יראה, ומי שמעקס דרכיו - יצא לצוה"ה, כי הכל תלוי במידות, והבן". ולמדנו כי רק על ידי דרך הישר במידות מתוקנות אפשר לצא לידי יראת ה' ולקיום התורה והמצוות.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

יבאר כל דרכי שבירת המדות הרעות בדרך כלל שהוא עָרֵשׁ כָּל עֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ א. כָּל עֲבוֹדַת הַשֵּׁם תִּלְוִי בְּתִקּוֹן הַמִּדּוֹת, וְשֶׁהֵם בָּמוֹ לְבוֹשׁ לְיָדֵי יִרְאֵת ה' וְהוֹסִיף

הגרמ"ש שאתו צעל מוסר היה צאמת לומד תורה. ועוד סיפר הגרמ"ש ז"ל שפעם בא אחד לבקש צרכה לצנו ממרן צעל הצרכת שמואל הגרצ"צ זללה"ה, וצירכו שיהיה גאון וצדיק, ואמר האב שדי לו שיהיה צנו 'צדיק', אולם הגרצ"צ ז"ל אמר לו, 'צדיק הוא רק מי שגם גאון בתורה', וצרכה שיהיה צדיק כלול שיהיה גם גאון בתורה. [ועוד אמר הגרמ"ש ז"ל שמי שעושה סיגופים וגורם לו הפרעה צלימוד התורה, זה אינו מזהה אלא עצירה. וסיפר שאציו ז"ל שמע על אחד מהגדולים שהיה עושה סיגופים נוראים צלומות וכיוצ"ב, ואמר 'מי ציקש ממנו זאת', ע"כ].

והנה, מצינו צכמה מקומות שהלכות דרך ארץ כעין 'מסכת אבות' לא הוו צגדר וצספר ארזים עלי מים (פרשת עקב) הצאנו דברי מו"ר ר"י צאר יעקב הגרמ"ש

גליונות עץ ארז

זה כלל גדול בתורה, והלל הזקן הכנים
גר תחת כנפי השכינה צאמירת "דעלך
סני לחצרך לא תעציד זו היא כל התורה
כולה ואידך זיל
גמור" (שבת לא ע"א). **הַחֲטָאִים מִשְׁרָשִׁים בְּמִדּוֹת**, צעצירה ומת מתוך
ונמנא דהכלל של כל

התורה הוא תיקון המידות, ומזה יונא
קיום כל המצוות כולם.

הלוויה דיצרו מה אירע לו וכיצד
נעשה וכו', ואמר מרן המשגיח
זללה"ה שיאמר שיחה צבית מדרש,
וכשנעמד במקומו, פתח פיו ואמר:
"הער איז אריצער דער גרעניץ, אצער
ווי וויט ווענען אונז פון דעם
גרעניץ!..." [הוא עבר את הגבול, אבל
מה המרחק שלנו מהגבול!...], וסיים
דבריו וישב במקומו. והציאור צוה הוא,
שעל ענא החטא אי אפשר לתבוע את
האדם לאחר שנזדמן לו הנסיון, אולם
מדוע עבר את הגבול. ועלינו לבחון
עצמינו אם אנו רחוקים מספיק מן
הגבול כדי שלא ליפול ולהכשל.

וכל מה שאדם עושה נובע ממידות,
ועל זה אמרו (אבות פ"ד מ"ב) "הקנאה
התאוה והכבוד מוליאין את האדם מן
העולם", יש מידה שגרמה לאדם
להסתכל היכן שהסתכל, לשמוע מה
ששמע, לדבר מה שדיבר, לאכול מה
שאכל. ואם היה שולט על מידותיו לא
היה צא לידי עצירה, היות שהמידות
הישרות מרחיקות את האדם מן
הגבול, ונעשה לו מלצוש נקי ולבן,
ואינו נכשל.

וכשאדם מניח מידותיו מושחתים צלי
תיקון, הרי זה עקירה לכללי התורה
כולה. וכמו שאמרו חז"ל (עי' שבת קה
ע"ב) "כל הכועס כאילו עוצד עבודה
זרה", ופלא שלא מצינו בתורה כלל
איסור לכעוס, ואיך נעשה כעוצד עבודה
זרה שהיא מג' עצירות החמורות ביותר.
אלא דכשם ש'עבודה זרה' היא מרידה
צה', כך הכועס ומניח מידותיו מושחתים
צלי תיקון, הרי הוא מורד צה'. וכן
המתגאה "כאילו דוחק רגלי שכינה" (עי'
צרכות מג ע"ב). דבלא תיקון המידות אי
אפשר להתחיל כלל צעצודת ה', ולכן הם
עיקר כללי התורה.

וְכָל הַחֲטָאִים מִשְׁרָשִׁים בְּמִדּוֹת. יש לצרר
כינא כל החטאים מושרשים במידות, וכגון
מי שאוכל מאכלי טריפה הוא מחמת
מידת התאוה, וכן אחרים. ויש להוסיף
שצאמת הכל נובע מקלקול במידות, שאם
היה מתקן מידותיו, לא היה מזדמן לו כלל
חטאים כאלו, דמי שתיקן המידות הרי
הוא נמנא במקום שמור וקדוש, ואינו
שייך כלל לסוגיית עצירות.

גליונות עץ ארז

וְהַמְדוֹת מְשֻׁרָשִׁים בְּאַרְבָּעָה יְסוּדוֹת. אדם. ואם יש הצל פה של דברי תורה מיוסד על דברי הגר"א צתיקונים, הרי המאכלים מלאים קדושה וטהרה, דהתאווה צימוד המים, והדבור צרות, אצל אם ת"ו עולה מצני אדם הצל של והכעס באש, ניבול פה ודיבורים והעללות צעפר. וְהַמְדוֹת מְשֻׁרָשִׁים בְּאַרְבָּעָה אסורים, הרי והס ד' יסודי המאכלים מלאים יסודות¹. טומאה וטמטום. הצריאה ארמ"ע.

והנה, המים הם 1. משלי יד, ב; כב, ה; אסתר י, ג; שיה"ש א, צימוד הצריאה, ה; ישעיה יא, ת. ביאור לתיקונים אחרונים דהכל מתקיים על תיקון ג; ביאורי אגדות ריש ב"ק. המים, ואף "תלמוד תורה כנגד כולם" נרמז צמים, כמו שאמרו (צ"ק יז ע"א) "אין מים אלא תורה".

וצוה יש לפרש מה שכתבו התוס' (גיטין ז ע"א ד"ה השתא) דהא דאין הקצ"ה מציא תקלה על הצדיקים הוא דוקא צמיד דאכילה, דכיון שהצדיקים נזהרים צדיבור פיהם, לכן הקצ"ה שומר שהאוכל הצא לפיהם שהוא מה שנוצר מהצל הפה, יהיה קדוש וטהור. וכבר פירש הצ"ח (או"ח סוף סי' רח) מה שאומרים צנוקס צרכה מעין שלש "ונאכל מפריה וכו'" צקדושה וצטהרה", דהיינו משום דפירות ארץ ישראל יש בהם קדושה, והוא משום הצל הפה של דיבורי מצוות.

וכן הרוח היא צימוד הצריאה, וממנה כח הדיבור, כדאיתא צקרא (צראשית צ, ז) "ויהי האדם לנפש חיה" ותרגס אונקלוס "לרוח ממללא", ורוח זו היא כח הדיבור שצאדם, וכמו שכתב רש"י "שנתוסף צו דעה ודיבור". וכתב הגר"א (לקמן פ"ז אות ג) שכל דיבור של האדם הוא הצל היוצא מנשמתו, וכל הצל שיוצא מפיו או צונה עולמות או מחריצ עולמות, ואין דיבור שיוצא לריק, אלא דברי קדושה צונים ודברי צטלה מחריצים, וכל הצריאה תלויה צהצל הפה.

והנה, לקמן (פ"י) כתב הגר"א שמימת האדם היא ציטול הד' יסודות, דעפר הוא מצב האדם צהיותו צקצר, ומים ואש הם מצבו צגיהנס וגן עדן, ורוח הוא הרגע האחרון של החיים שנפסק מהאדם

וצקה"ק החתם סופר זיע"א צדרשותיו (ח"א שער ע"א) כתב שמהצל הפה נוצרים עננים צשמים, ומהם יורדים הגשמים ומצמיחים התצואה והפירות, וצתוך התצואה והפירות נמצא הצל הפה של צני

גליונות עץ ארז

כח הדיבור ואז מת, ובלקחת הדיבור הוי מקצת מיתה.

ובעל התניא (אגרת התשובה פ"ג) זיע"א כתב שתענית דיבור פועלת יותר מתענית מאכילה ושתיה, ואלו הגר"א ז"ל אמר שתענית דיבור פועל כמו תענית מאכילה ושתיה ולא פחות אך גם לא יותר, דכשאלם מתענה מאכילה ושתיה הוא מקריב מחלבו ודמו לה', וכשמתענה מדיבור, הוא ג"כ קצת מיתה כנ"ל, ונותן את זה כקרנן לה'. וכתב רבינו החפץ חיים זיע"א (משנ"צ סי' תקע"א סק"ב) "ראיתי כתוב בספר אחד שכשאלם רוצה להתנדב תענית, טוב יותר שיקבל תענית מן הדיבור ממה שיקבל עליו מן האכילה, כי ממנו לא יהיה לו נזק לא בגופו ולא בנשמתו ולא יחלש עי"ז, וכעין זה כתב הגר"א באגרתו שצריך האדם לייסר עצמו לא בתענית וסיגופים כי אם ברכן פיו ובתאותיו וזהו התשובה", והגם שזה נאמר על תענית דיבור בכל היום, אולם כבר הורו מרנן הגר"א מ שך, הגר"ח קנייבסקי, והגר"ש אויערבאך זללה"ה, שמעלת תענית דיבור הוא גם כשנעשה לחצי יום (כמוצא בספר שנות בראשית באמריקה מהגרנ"ל פרנס שער השבת עמוד מז), והארכנו בזה בפסקי הלכות לצין המארים, ראה נספחים סי' א'. וראה עוד לקמן פרק ז' אות א'.

והאש היא צימוד הצריאה, וממנה הכעס. והנה, נאמר בקרא (עוזיה א, יח)

"והיה צית יעקב אש, וצית יוסף להצה", ומאידך כתיב (בראשית כה, כז) "ויעקב איש תם יושב אהלים" שלכאורה הוא היפך יסוד האש. ונ"ל ש"יושב אהלים" בעסק התורה הוא ג"כ מישך שיך ליסוד האש, וכפי שנאמר על התורה (ירמיה כג, כט) "הלל כה דברי כאש". ובגמ' אמרו שיש לדוד המלך כסא של אש כמו הקב"ה.

ויש כאש שני נדדים, אש טובה של תורה, ואש רעה של כעס. ובאורחות נדיקים כתב ששם דבר טוב לא יכול להגיע מכעס, וזק"ה"ק החת"ס זיע"א (שו"ת או"ח סי' נז) כתב שהמלצה הקשה ביותר לקיים היא התוכחה, והעיד על עצמו שמעולם לא כעס בשעת נתינת תוכחה, ואכן יש מעשה על החת"ס שפעם אחת אמר שהתחרט על מה שהוכיח היות שבאותה שעה לא היה לגמרי צלי כעס. ומו"ר ר"י צאר יעקב הגרמ"ש שפירא זללה"ה העיד על עצמו שכעס רק שני פעמים בחייו וליין מה היו סיבות הכעס באותם פעמים. ויש להעיר מדברי היעב"ץ בסידורו (הנהגת לימוד תורה), שכתב שהתלמידי חכמים לא שומרים על צריאותם ויגעים בתורה ועל פי רוב הם לא צריאים וכעסנים וקפדנים. וכשהראיתי דבריו אלו למו"ר נר המערבי ארי שצבצב הגאון רבי אלי' צער וואכטפויגל שליט"א אמר לי שזה חידוש נורא. ובאמת מצינו בן בגמרא תענית ד ע"א) "האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא הוא דקא מרתחא ליה".

גליונות עץ ארז

והעללות מיסוד העפר. וכתב המהרש"א והנה צרות כתיב (רות א, יח) "ותרא כי (שלי סנהדרין) דבעת זריאת אדם הראשון מתאמנת היא ללכת" וצאותה שעה לקח הקב"ה עפר מכל פינות הארץ ונר את גופו, ולקח את איברי הגוף מצבל, ב. עֵקֶר חַיִּוֹת הָאָדָם הוּא של הרוחניות צבל ואת חלק המוח לְהַתְחַזֵּק תָּמִיד בַּשְּׂבִירָה דבר, הוא כמה מארץ ישראל, ולכן נעשה צהגצרות על אורא דא"י מחכים. הקשיים והמאמנים. ונשמה לקח ממקום שהקושי צא מיסוד העפר, ונריך לגבור כל הנשמות. עכ"ד. 2. משלי ד, יג.

ונמנא שהעפר הוא שורש הצריחה של האדם. לְהַתְחַזֵּק תָּמִיד בַּשְּׂבִירָה הַמְדוּת. מיסוד על דברי הגר"א צמשלי (ד, יג) "תוסיף תמיד גדרים ומצוות על המוסר שלא יבא לידי רפיון, כי מה שהאדם חי הוא כדי לשבור מה שלא שבר עד הנה אותו המדה, לכן נריך תמיד להתחזק, ואם לא יתחזק למה לו חיים".

ומה שנקט דוקא עללות, י"ל עפ"י דברי חז"ל (אבות פ"ג מ"ט) "היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים ענלים והשכר הרבה ובעל הצית דוחק", והיינו, שעיקר המניעות צא מחמת עללות וכצידות. ולכן כתב הקדמון ר"מ צן מכיר ז"ל בסדר היום שנריך ללמוד תורה צעמידה כדי שלא יהיה כצידות [וכן נהג זקה"ק הכת"ס זיע"א שלמרות שהיה מסובל צרופאים מימי ילדותו, צכ"ז תמיד היה לומד צעמידה].

ויש לדקדק בלשון הגר"א, שלא אמר "לשבור המידות", אלא "להתחזק בצצירת המידות", פירוש, דאפשר שיעצרו כל חיי האדם ולא ישבור מידותיו, אצל "להתחזק" בצצירת מידותיו זה ציד האדם תמיד.

ואם לָאו, לָמָּה לוֹ חַיִּים. לכאורה הדברים מופלאים ומחודשים, ותמיהה גדולה יש כאן, דאיך אפשר לומר שאדם שלא מתחזק לשבור מידותיו תמיד למה לו חיים, וכי אם הוא כעסן או ענלן או בעל תארה, ונוטל לולב, אין נטילתו כלום, והנחת תפילין ואמירת קריאת שמע

וכן מנינו בתחילת השו"ע (או"ח סי' א) יתגבר כארי וכו', והא ג"כ כדי ללחוס ציטוד העפר הגורם לעללות וכצידות. וצפרק שירה איתא "נמלה אומרת, לך אל נמלה ענל ראה דרכיך וחכס". ורק היא שאין אכלה עללות לעולם, יכולה לדרוש מאחרים ג"כ להשתתף עמה.

וכן מנינו בתחילת השו"ע (או"ח סי' א) יתגבר כארי וכו', והא ג"כ כדי ללחוס ציטוד העפר הגורם לעללות וכצידות. וצפרק שירה איתא "נמלה אומרת, לך אל נמלה ענל ראה דרכיך וחכס". ורק היא שאין אכלה עללות לעולם, יכולה לדרוש מאחרים ג"כ להשתתף עמה.

גליונות עץ ארז

קדושה (ח"א ש"צ) איתא "כי יותר נריך ליזהר ממדות הרעות יותר מן קיום המלות עשה ולא תעשה", אולם לא שמענו שתכלית התורה והמלות להציא לזה, אלא רק שהמידות הם הכנה והכשר למלות והעצירות. ואפילו בדברי השערי קדושה לא נאמר "למה לו חיים". ועוד, דהא כל זמן שלא תיקן המידות אין התורה מתקנת ליצו ומידותיו, אלא אדרבה, מזלזלת ומעלה טינא בליצו, וכמו שכתב הגר"א (לקמן אות יא), ואין אמר שתכלית התורה לתקן המידות שלא היו מתוקנות קודם.

ולולי דבריהם אני הק' הייתי אומר שעל פי מה שלמדנו מרבותינו שלהגיע לעולם הזה רק בשביל מלוא אחת דיינו, וכמדומני ששמעתי ממור"ר הגרש"ש לייצובין זללה"ה שמרן בעל האחייעזר ז"ל אמר שלהציל עוד אלמנה אחת עדיף מכל ספריו הקדושים שעליהם ייסדו כל עולם הרבנות את פסקיהם לדורי דורות. וכן הורה רבינו הגריש"א ז"ל על גודל המעלה לנפש ישראל להיות צעור כל רגע ורגע, ואפילו ששרוי צער ואין לו טעם או אפשרות לחיות כלל חייבים להמשיך את החיים עד כמה שאפשר, והוא פלא.

ואח"כ אמרו לי שצמעמד קבלת פנים בהכרת המשיגה דלייקוואד הגאון הנדיק ר"מ סולומון זללה"ה, צעת נאומי של הגאון ראש ישיבת לייקוואד שליט"א

ותפילה אינם כלום, והנציזת ונדקה וכיצוד אצ אינו כלום. ואם מציל נפשות, משום שהוא כעסן או שקוע עמוק בתאוותיו או צעללותו, האם אפשר לומר 'למה לו חיים' ושכל מעשיו לא שווים כלום. והוא פלא נורא.

וצמקום אחר כתב הגר"א (משלי יט, ט) דהתורה מצמיח מה שבצב האדם, אם לבו טוב תגדיל יראתו, ואם ח"ו בלבו פורה ראש ולענה יכשל עוד צהגותו זה ויגדיל הטינא אשר בלבו עד אשר מעלה שרטין, ויוסיף ויתגדל רשעתו ולא יוכל להנקה. וא"כ לפי"ז נמצא דאכן אם לא מתקן מידותיו אזי התורה עצמה הוא גורמת לו יותר בלבו וקלקול, וזה שאמר למה לו חיים.

אמנם עדיין יש לעיין בזה, דהגר"א כתב כן על לימוד התורה של האדם הנגוע בליצו, אבל איך אפשר לומר כן על מעשה המלות, וקשה מאוד לקבוע שהם נעשים מקולקלים וצטלים, שהרי מצינו צעשיו שעם כל רשעותו שצחוהו חז"ל על מלות כיצוד אצ שהיתה לו, ופלא. (וראה מש"כ בגליונות לקמן אות י).

וכבר הנעתי שאלה זו קמיה כבוד ר"י צית מתתיהו הגר"צ ויסקצר זללה"ה, וכן קמיה כבוד ר"י צריסק המעטירה הגר"א הלוי סלאוויצ'יק שליט"א, ושיניהם ענו צפה אחד, ש"תכלית התורה היא שצירת המידות". ויש לדון היכן מצינו כלל זה שאמרו. והגם שצערי

גליונות עץ ארז

שאל כל הנ"ל בשם זקנו מרן ראש הישיבה הגר"א קוטלר זללה"ה ואמר מאמר בזה. וכן מוצא צהדיא כל הפלא הנ"ל צספר

המדות בשם הגאון ראש ישיבת פוניבז' מרן זעל האצי עזרי זללה"ה עם ציחור ארוך בהצגת עומק דברי הגר"א ז"ל [ובתוך דבריו צשיחה שעמד על הערה זו (מחצית מוסר ח"צ עמוד רמט), הפליג צמעלת הגר"א ואמר, "אלו הם דברי הגאון שמי לנו גדול הימננו, אשר כל רז לא חניס ליה, כל התורה היתה פרושה לפניו... גדלותו של הגאון צתורה רצה מאוד, ואין לנו השגה בגדלות תורה יותר מאשר הגאון, ואף חינו יודעים איך שיהיה גדלות יותר ממנו שהיה כמלאך אלקים"], ויש להאריך, ואכ"מ.

וצעולם החינוך והישיבות לא שמענו מעולם שתיקון המדות הוא יסוד היהדות יותר מתורה ומצוות ועצירות, וכלא זה "למה לנו חיים", אלא עיקר המסורת הוא חיזוק צ"תלמוד תורה כנגד כולם" ובהירות צקיום המצוות והרחקה מעצירות.

צָרִיד לְשַׁקֵּל מִדּוֹתָיו בְּמֵאֲזֵנֵי צָדֵק. מיוסד על דברי הגר"א צמשלי (כ, כג) על הפסוק "תועבת ה' אָנָּן וְאֶצֶן וּמֵאֲזֵנֵי מִרְמָה לֹא טוֹב", וז"ל, "כי מאזני מרמה

ונראה שגם זה נכלל צציווי התורה שלא יהיה לאדם צציתו מאזנים צלתי מתוקנים (דברים כה). ומצואר צרמצ"ס (גניזה פ"ז ה"ג) וצשו"ע (חומ"מ סי' רלא סעיף ג) שאיסור משקולות הוא לא רק צשימוש בהם ומדין גזל, אלא שעצם השהיית מאזניים כאלו צצית ג"כ צכלל האיסור, וצדברי קבלה נאמר (איוב יא, יד) 'אל תשכן צאהליך עולה', דהיינו שיש איסור צעצם השהיה צציתו.

ויש לעיין, כיצד יש כח ציד האדם "לשקול מידותיו צמאזני צדק", ואיך יקצע לעצמו מה המשקל הנכון שצו צריך לשוץ אל דרך ה', שהרי יש בזה שינויים ממצב למצב ומאדם לאדם. וצזה חנו צריכים לדברי היעצ"ץ ז"ל צצסידור עמודי שמים שכל אדם צריך שיהיה לו רופא המכיר את נפשו והוא רצו היודע צכוחות

הוא נגד צעלי תשובה, כי צעת אשר ישוץ האדם מדרכיו הרעים אל ה', צריך לשקול את מידותיו צמאזנים, כי צתחילה צריך להפוך מידותיו צעת שרועה להרגיל חיות מדה צנפשו, ולהטות אל קצה ההפכו כמו מכעס אל החמלה ומהגאווה הרמה אל תכלית השפלות, עד שיגיע אל נקודה הממוצעת, ואחר כך יעמוד אל המטרה כדרכו הנכונה צדרך הממוצע כמו משקל המאזנים".

גליונות עץ ארז

נפשו וצמצו, ורק הוא יהיה ה'מאזני צדק' שעל פיו יעלה צמסילת דרך ה'.

ואיתא צרמז"ס (תשובה פ"צ ה"ה) **בִּי מִתְחַלֵּה צָרִיד לְהַתְּבוּנָה עַל מִדּוֹתָיו**

שצערירות שצין אדם **הָרָעוֹת וְלִהְפִּירָם**

לחצירו צריך האדם **עַל מִדּוֹתָיו הָרָעוֹת וְלִהְפִּירָם הַיָּטֵב. יָסוּד גָּדוֹל**

להתוודות צרבים **הַיָּטֵב, וְלִחְנֹךְ אֶת עַצְמוֹ לְהַפּוֹת מֵיִסָּד כֵּאֵן הַגֶּר"א,**

ולגלות העצירות ולא **דְּקוּדָם שֶׁהָאָדָם**

לכחותם, ואומר 'אמנם חטאתי לפלוגי

אצל הריני שצ ומתנחם', ורק עי"ז הוי

תשובתו גמורה. ויש צזה כמה טעמים,

אולם צכלל זה יש טעם צמה שצריך לפרט

חטאו צפני צצו, כדי שיוכל להדריכו כינל

לתקן דרכיו ולעלות לדרך המלך.

ומרגלא צפומיה דמו"ר ר"י צאר יעקב

הגרמ"ש שפירא זללה"ה דאיתא צשו"ת

רש"י (סי' נט ד"ה אני שלמה) "אמנם אני

נתלה צאילן גדול, רצינו יעקב צרבי יקר,

ואף כי לא שמעתי מפיו דבר זה, מכל

מקום ליצי וסצרתי והצנתי מפיו ילאו"

[והוסיף ע"ז הגרמ"ש ז"ל שהוא מרגיש

צליצו שהוא קשור צלצ אחד עם מרן

הרצ מצריסק זללה"ה, וצספר ארזים עלי

מים (פרשת חיי שרה) הצאנו מעשה

שסיפרה הרצנית ליפשא פיינשטיין ע"ה

(אשת מרן הגרי"מ זללה"ה) שפעם נתעוררה

שאלה צצית אציה מרן הגרי"ז ז"ל,

ואמר לה לשאול את הראש ישיצה

הגרמ"ש זללה"ה, "ומה שהוא אומר זה

כמו שאני אומר", וכשסיפרו להגרמ"ש

ז"ל צשמה את המעשה הנ"ל, אמר

שזכור לו משהו מעין זה, אצל אינו חושב

שלמעשה אמר פסק הלכה צפני הרצ

ז"ל].

מתקן את מידותיו צפועל, עליו להתצונן

על מצצו של עכשיו להצינו ולחקרו היטב.

ומצינו כן להדיא צצברי הרמז"ס, שכתב

צהלכות תלמוד תורה (פ"ד ה"א) "אין

תלמדין תורה אלא לתלמיד הגון נאה

צמעשיו או לתם, אצל אם היה הולך

צדרך לא טובה מחזירין אותו למוטב

ומנהיגין אותו צדרך ישרה וצודקין אותו

ואחר כך מכניסין אותו לצית המדרש

ומלמדין אותו", ומה שכתב "צודקין

אותו ואחר כך מכניסין אותו לצית

המדרש" הוא ממש כיסוד הגר"א ז"ל,

שכדי לתקן מידותיו ולהחזיקו למוטב

ולדרך ישרה, חייצים קודם לצדוק את

מצצו של עכשיו היכן הוא עומד וצמה

נכשל, ורק על ידי זה אפשר לתקנו כראוי

וכדת [ואמנם פשטות כוונת הרמז"ס

הוא שצודקין אותו אם תיקן מעשיו

ואפשר להכניסו לצית המדרש, אך צכלל

זה גם שצודקין אותו כדי לתקן מידותיו

ע"י שצוחנים מה מצצו עכשיו]. וענין זה

הוא צין כלפי תלמידים וצין כלפי האדם

עצמו, שכל תיקון מתחיל צהצצונות

להצין נכון את המצצ של עכשיו.

גליונות עץ ארז

מִבְּעַם אֶל הַחֲמִלָה, וּמִנֶּאֱמָוָה אֶל תְּבִלִּית הַשְּׁפָלוּת. א) מדוקדק בדברי הגר"א ז"ל שהריחוק מן הגאווה נריך להיות יותר מכל מידה רעה אחרת, שהרי כָּל מִדָּה רָעָה אֶל קִצָּה הַחֲפִזָּה, בְּלִחוּד עֲדִיין נחשב על הריחוק מן בָּגוּז: מִבְּעַם אֶל הַחֲמִלָה, 'צעל גאווה', ודוקא הגאווה כתב 'אל' וּמִנֶּאֱמָוָה אֶל תְּבִלִּית הַשְּׁפָלוּת, מי שהוא עניו מאוד תכלית השפלות, דייקא, כדוגמת ולא כתב כן צריחוק משה רבינו נחשב

מן הכעס. וכן כתב להדיא הרמז"ס צהלכות דעות (פ"ג ה"צ) שאף שצכל המידות נריך ללכת בדרך האמנעית, אולם בגאווה כתב שאסור להיות צינוני אלא נריך להתרחק עד הקצה האחרון ולהיות שפל רוח ציותר.

והן הן דברי הגר"א ז"ל, שצענוה אי אפשר להיות בדרך אמנעי, אלא נריך להתרחק עד הקצה של 'תכלית השפלות' לגמרי. [אולם יש להעיר שהגר"א לא כתב לשון זה כלפי כעס, ואילו ברמז"ס שם ממשיך וכותב כן אף כלפי כעס, וז"ל, "וכן הכעס מדה רעה היא עד למאד וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר, וילמד עצמו שלא יכעוס ואפילו על דבר שראוי לכעוס עליו", אולם בזה הוסיף הרמז"ס שיש אופנים שנריך להראות על פניו כאילו הוא כן כועס לצורך חינוך וכיוצ"ב, וא"כ אי אפשר לומר בזה 'אל תכלית החמלה'.

ב) וצ"מפתן הפנקס' צפנקס רש"י עמ"ס מכות הצאנו מה שקובע לנו התנא במסכתא דרך ארץ וטא שיש כמה דרגות של ענוה שנחשבות 'דרכן של תלמידי חכמים'. א. עניו ושפל רוח, ב.

וצדברי הרמז"ס מצואר שמה שאנו קוראים 'ענוה' הוא צאמת נקרא צשם 'גובה לב', והגדר של ענוה צאמת הוא 'שפל רוח', וכמו שאמרו (אבות פ"ד מ"ד) 'מאוד מאוד הוה שפל רוח'. וז"ל הרמז"ס שם, "יש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן צצינונית אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר, והוא גובה לב, שאין דרך הטובה שיהיה אדם עניו בלבד אלא שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה למאד, ולפיכך נאמר צמשה רבינו 'ענו מאד' ולא נאמר ענו בלבד, ולפיכך נוו חכמים מאד מאד הוי שפל רוח". נמצא שיש דרגה ששייך ל'שם' עניו והוא צאמת עדיין צעל גאווה, והעניו האמיתי הוא 'שפל רוח'. וכבר

גליונות עץ ארז

להראות זכר של התנשאות על בני ציתו (ואין זו סתירה למה שצריך לעורר על כל דבר קטן וגדול אף במוסר ותוכחה כחובת אב על ילדיו, אולם הכל בשלימות הענוה באמת של 'שפל לאנשי ציתו', ונורא!).

אח"כ יש דרגה גבוהה יותר של ענוה, שהחכם עושה עצמו 'כאסקופה' התחתונה שהכל דשין בה, פירוש, שמתנהג בשפלות כל כך, שאפילו אם ה-כ-ל דשין עליו, אינו מפריע לו כלל, ואדרבה מבין שזה חיובו וזה עבודתו ומעמדו כחכם שחייב "לעשות עצמו" כאסקופה תחתונה. ואין זה כהדרגות הקודמות שהם הנהגות חינוכיות של ענוה ושפלות, אלא כאן הוא "עושה עצמו" ל'אסקופה' התחתונה, ולא רק ענוה, ולא רק שפל, ולא רק שפל לאנשי ציתו, אלא כ'אסקופה' התחתונה ממש.

אולם הדרגה הגבוהה ביותר של ענוה, הוא 'כאסקופה' התחתונה שרוב בני אדם דורסין אותה, ולסוף כל הצנין כלו נסתר והיא במקומה עומדת. ויש לדון מה נאמר בדרגה הזאת יותר מהקדמים לה.

ולענ"ד בס"ד נראה שכל המדרגות הקודמות הם הנהגות שהחכם נוהג, ואפילו 'כאסקופה' התחתונה שהוא שניו בחפצא להיות מי 'שהכל דשין בה', אבל גם זה הוא הנהגה שהחכם נוהג. אולם כאן מדובר על דרגה חדשה לגמרי, והיינו שדרגת הענוה של החכם השלם היא שמהפך את עצמו להיות כמציאות

שפל לאנשי ציתו, ג. כאסקופה התחתונה שהכל דשין בה, ד. כאסקופה התחתונה שרוב בני אדם דורסין אותה, ולסוף כל הצנין כלו נסתר והיא במקומה עומדת. ע"כ. ויש לדון מה הגדר של כל מדרגות הענוה הנ"ל, ולמה אין אחד סתירה להשני והשני לשלישי והשלישי לרביעי.

ונראה לענ"ד בס"ד, דהדרגה הראשונה ד'עניו ושפל רוח', הוא על פי מה שציארנו בדברי הרמב"ם שלא יהיה צורך הממונע אלא 'מאוד מאוד שפל רוח'. והיא המדרגה הראשונה בדרך של תלמידי חכמים צענוה. והדרגה השניה היא 'שפל לאנשי ציתו', פירוש, שדרגת החכם צענוה היא לא רק לאנשים זרים, שכנים וחברים בצית הכנסת, אלא אפילו לבני ציתו, לאשתו וילדיו, ואפילו לחסידים שלו שלפעמים מוגדרים כ'אנשי ציתו', שהיה צריך להיות להם חיוה דרגה של יראת הרוממות ממנו, הוראה, מלכות, שליטה, דהרי האדם צעצמו הרים את משפחתו ואת ישיבתו, את בניו ואת תלמידיו. על זה מגלה לנו התנא, דרכן של תלמידי חכמים להיות 'שפל' (גם) לאנשי ציתו [וזהו לראות אלל מו"ח הגה"ז זקן המשגיחים שליט"א, שצמחן עשרות שנים לא שמעתי מעולם שציקש ממשהו בצית להציא לו דבר וחצי דבר, ואפילו לא לקרצ לו דבר בשולחן שבת מצד אחד לשני של השולחן, אלא כל פעם קם ממקומו בכבודו ובעצמו שלא

גליונות עץ ארז

כל זה היה נותן צרכות, והנוסח שהיה רגיל בו, 'שהקצ"ה ימלא כל משאלות לצבכם לטובה'. והסביר לי שאציו, ראש ומייסד דישיבת קמניץ צירושלים הגרי"מ זצ"ל, אמר, דאמרו חז"ל (מגילה טו ע"א) 'אל תהי צרכת הדיוט קלה בעיניך' ולמדוהו מדוד שצרכו ארונה ודניאל שצרכו דריש, ואם צרכת גוי כך, נפש ישראל שהוא חלק אלוקי ממעל צודאי וצודאי יש צרכתו כח לפעול ישועות גדולות לעם ה', ולכן מסכים לצרך. ואמר שמאמר אציו ז"ל מפורש בנלי"צ (העמק דבר בראשית כו, א), ואמר שמאוד חביב לו הווארט הג"ן.

ופעם בחור זעיר בן חמש עשרה עמד קמי' דמרת המשגיח דלייכווד הגה"צ רבי נתן וואכטפויגל זוקלל"ה, ושאל איך יכול לעבוד על ענוה. ענה לו המשגיח בתקיפות "בחור זעיר לא צריך לעבוד על ענוה, אולם ללמוד מוסר כל בחור צריך". וכששאל הבחור 'מה ללמוד', ענה לו המשגיח, 'אגרת הרמב"ן' [וככל הנראה חכמתו הגדולה של המשגיח ז"ל שאגרת הרמב"ן מלאה בחריפות על עבודת הענוה, אולם אין זה סתירה שהבחור הצעיר לא יחשוב שהוא צריך לעבוד על זה, אלא ללמוד ולעשות, וכשיהיה בר דעת עליו לעבוד גם על מידות הענוה].

(ג) והחכם מכל אדם אמר (קהלת א, ד) "דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת", וציאר רש"י, "והארץ לעולם

חדשה לגמרי ממש של 'אסקופה', ואינו רק 'עושה עצמו כאסקופה', אלא מהפך כל מידותיו והרגשותיו והנהגותיו להיות 'אסקופה התחתונה' בעצמותו באופן שלא יכול להצטל לעולם, וכל הצנין נסתר והוא נשאר אסקופה במקומו. פירוש, אפילו שכולם דרסו והלכו והמשיכו, אבל הוא בחכמתו עדיין נשאר חזק בענוותנותו בשלימות, ואינו זו ממקומו ומדרגתו.

ודרגה זו אינה שייכת למי שנוהג בענוה בדרך התנהגות ופעולה, אלא רק למי שהתהפך "למציאות חדשה" של 'אסקופה' ממש, פירוש שזה נעשה ע"ס מהותו של החכם עצמו, וממילא אינו יכול לזוז משם כלל. ולא רק 'באשר הוא סס', אלא כל מוחו, נפשו ומאודו בענוה, ואז שייך שיתקיים 'כאסקופה התחתונה' שלא זו ממקומו לעולם'. [היה רגיל בפומי' של מו"ר הגר"ח"ש לייבוזיץ זללה"ה, כשאנשים ציקשו ממנו צרכות או עזות, היה אומר 'אני לא אדם גדול ואני לא יכול לתת עזות, ופשוט טועים צי'. ופעם בקשתי ממנו כסגולה את השעון שלו (בעין המוצא צוקה"ק החת"ס זיע"א שהיה משתמש תמיד למנוחת מילה בסבינו של רבי נתן הכהן אדלר זיע"א, וציארונו בזה במקו"א בארוכה) והבאתי לו שעון חדש יפה ממנו, ואמר לי 'השעון שקניתי יפה מאוד, אבל אתם טועים, השעון שלי לא שווה כלום, ואני שווה עוד פחות מהשעון שלי'. ועם

גליונות עץ ארז

עומדת - ומי הם המתקיימים, הענוים (ליקוטים קצ"ט ד"ה ולא) על הפסוק "ולא הנמוכים המגיעין עצמם עד לארץ כענין שנאמר (תהלים לו) וענוים ירשו ארץ". פירוש, שקיום העולם נעשה רק [אֲבָל לֹא יִדְלַג בַּפֶּעַם אַחַת אֶל זכות אותם ענוים קִצְהָ תַּהֲפֹּה, רק יִלְךְ לְאֵם לְאֵם לעשות צפעם אחת, שזורחים מן הכבוד מִדְרָגָא לְדְרָגָא]. אַחֲרַיְיך יַעֲמִיד נוטלת מאור עיניו והגאולה.

לגמרי. וזהו 'ולא תעלה צמעות על מזבחי', פירוש, לא תעלה עליה גדולה צפעם אחת צקדושה, 'אשר לא תגלה ערותך עליו', כי על ידי זה עוד יפול הנופל ירידה גדולה על ידי התגברות היצר, אלא ילך צקדושה מדריגות מדריגות לאט לאט, ואז ישכיל וינלח".

והן הן דברי רבינו הגר"א ז"ל.

ובאמת אין זה רק עצה טובה בעלמא, אלא שאם קופץ למדרגה שאינה שלו, עלול להגיע לאפיקורסות ממש, וכמו שכתב רבינו הגר"א לקמן פרק ד' אות י', "פעמים שאדם מתחיל לילך צדך הישר, ואחר כך פורש מפני שקשה לו מאד, והוא מתרעם על ה' שלא היה לו סייעתא דשמיא, אבל באמת הוא בעצמו קלקל, צמה שרצה לקפוץ צפעם אחת למדרגה עליונה".

והנה, רבותינו ז"ל כתבו לנהוג כן לענין תיקון המידות או חיזוק צמדריגות רוחניות, אבל יש לעיין אם כמו"כ אמרינן לענין לפרוש מעצירות או לקיים מצוות, וכגון מי שהיה מחלל שבת כל

ואיתא בגמרא (עירובין נד א) "מאי דכתיב וממדבר מתנה - אם משים אדם עצמו כמדבר זה, שהכל דשין בו - תלמודו מתקיים צידו. ואם לאו - אין תלמודו מתקיים צידו", וכפי שתגדל שפלות האדם, כך יזכה יותר להשגות צתורה, ומשה שהיה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה, הוא שזכה להיות מוסר התורה לכלל ישראל ולעולם היא נקראת על שמו.

אֲבָל לֹא יִדְלַג בַּפֶּעַם אַחַת אֶל קִצְהָ תַּהֲפֹּה, רק יִלְךְ לְאֵם לְאֵם מִדְרָגָא לְדְרָגָא. מיוסד על דברי הגר"א צמשלי (יט, צ) על הפסוק "ואך צרגלים חוטא", וז"ל, "רגלים הם המידות. כשירגיל האדם צמידותיו הטובות הן נעשות לו כטבע, אך צריך לילך צמידות מדרגא לדרגא כמו הולך צסולם, ולא יקפוץ למדריגה שאינו ראוי לה, וזהו 'אך צרגלים' שקופץ למדריגה גבוהה אשר לא לו תגיע, הוא 'חוטא' וחסר מכל, כי יפול ממנה". ומוצא גם לקמן פ"ד אות י'.

וכן כתב זקה"ק החתם סופר זיע"א

גליונות עץ ארז

ימיו וכעת רונה לחזור למוטב, האם דייקא. [ומו"ר ר"י צאר יעקב הגרמ"ש אמרין שיפרוש מעט מעט. וכבר היה שפירא זללה"ה לא הסכים שיכנסו אליו מעשה אלל הגה"צ המשגיח דרבינו חיים רבני' מהמזרחי שהם מגדירים את צרלין רבי אביגדור ה'ממונע' לפי

מילר זללה"ה שפגש על נקדה הממצעת לפי התורה, הצנתס והגיגוס ולא אדם שהיה מעשן עד שיהיה לו בַּמִּבְע מַמְשׁ. בי על פי דעת תורה, צצצת רח"ל, וניגש ואמר 'לצושים צצגדי

אליו ושאל כמה סיגריות הוא מעשן בכל יום, ואמר לו שמעשן עשרים סיגריות. אמר לו רבי אביגדור 'צצצת תוריד רק סיגריה אחת', וכל העומדים שם התפללו על אמירה זו שכאילו נותן הכשר לעשן את שאר הסיגריות צצצת ח"ו, אולם רבי אביגדור ז"ל ביאר הנהגתו שאם יאמרו לו להפסיק הכל צצצת אחת, סופו לחזק לעשן הכל, ורק על ידי עליה צמדריגות לאט לאט ניתן להוציאו מעמקי הקליפה שהוא שרוי בה. וראה עוד בגליונות להלן פרק ד' אות

עד שיהיה לו בַּמִּבְע מַמְשׁ. והן הן דברי הרמב"ם צהלכות דעות (פ"א ה"ז) "וכינל ירגיל אדם עצמו צדעות אלו עד שיקצעו צו, יעשה וישנה וישלש צמעשים שעושה על פי הדעות האמצעיות ויחזור צהם תמיד עד שיהיו מעשיהם קלים עליו ולא יהיה צהם טורח עליו ויקצעו הדעות

צנפשו". ורק אחרי שקצע האדם מידות אלו צגדר 'טצע' צנפשו, רק אז יכול להמשיך ולעלות למדרגה הצאה, והוא שיעור הזמן צצין מדרגה למדרגה, שעה שנקצעה אותה דעה צנפשו כטצע שני ממש.

וכתב רבינו הצית הלוי ז"ל (דרוש טו) שעל ידי שאדם משנה את טצע עצמו, הוא גם משפיע על טצע העולם כולו להיות מתוקן ונאה. וזהו מה שמצינו צדור המצול, שכאשר השחיתו דרכם נתקלקלו

אחר כך יצמד על נקדה הממצעת לפי התורה. דקדק צלשונו "נקודה הממונעת לפי התורה", לומר שאין לאדם לקצוע מדעת עצמו מה נחשצ 'נקודה הממונעת', אלא רק מה שהתורה קוצעת שהוא הממונע. כי כל אדם חושצ צדעתו שפלוגי קיטוני יותר מדי ופלוגי פשרן יותר מדי, והוא קוצע את הממונע לפי דעתו והצנתו. וזה אינו הנהגה נכונה, אלא צריך להיות נקודה הממונעת צמאזני צדק 'לפי התורה'

גליונות עץ ארז

גם כוחות הטבע של הצהמות והחיות וצאצאים עלי מים (פרשת עקב) הצאנו וגם הם השחיתו דרכם והיו נוקקים מין שפעם אחת ראה מו"ר ר"י צאר יעקב לשאינו מינו. וכן כתב הרמח"ל במסילת הגרמ"ש שפירא זללה"ה אחד שקפץ ישרים (פ"א) "כי אם האדם נמשך אחר העולם ומתרחק מצוראו, הנה הוא מתקלקל ומקלקל העולם עמו. ואם הוא שולט בעצמו ונדבק בצוראו ומשתמש מן העולם רק להיות לו לסיוע לעבודת צוראו, הוא מתעלה והעולם עצמו מתעלה עמו".

אם ילך בפתחלה בדרך תנועות רצות ומשונות, ותמה ושאל מי לימד אותו לעשות כן. ואמרו לו שהוא למד כן מרבו. והגרמ"ש ז"ל המשיך ותמה, ומי לימד את רצו לעשות כן. והוסיף שרק אם פעולותיו החילוניות מסייעות לו זכוונת ליצור אז הוא רצוי לגרמ"ש ז"ל

ד. כל אחד צריך לגדר עצמו מן העברות לפי טבע מזגו, אף שאין דרכו נבונה בעיני הבריות שאינם מבירים במבצעו. רק משלי ב, כג; ו, כז; ד, יד; ב, כא; שיה"ש א, ה; ישעיה יב, ב; סוף ביאורי אגדות מאמרי סבי דבי אתונא.

לפי טבע מזגו, אף שאין דרכו נבונה בעיני הבריות שאינם מבירים במבצעו.

מיוסד על דברי הגר"א במשלי (יד, ג) "כי כל אדם צריך לילך בדרך היושר שלו, אף על פי שבעיני הצריות הוא רע, כי אינן יודעים מה שהוא צריך". וכן אמר מרן החפץ חיים זיע"א שאסור לאדם להסתכל בסביבה שלו אלא רק לנהוג מה שמוטל עליו לפי טבעו, ומי שאינו מכיר אותו אינו יכול להיות לו דוגמא כיצד צריך לנהוג, וכן איתא בסידור היעצ"ץ ז"ל שאדם צריך לשמוע הדרכה רק מרבו המכיר את נפשו.

ועד כמה צריך לנהוג לפי טבעו, יש ללמוד מדברי רבינו היעצ"ץ ז"ל בסידור

גליונות עץ ארז

עמודי שמים, שיש עמי הארץ שאין חוצת עונג שצת. משא"כ ציו"ט יש דין טבעס מסוגל לעסוק בתורה בשלימות 'שמחה', ואין שמחה אלא באכילה ושתיה ובעיון, ונבראו לעסוק צמו"מ כדי ממש. ועוד מצינו (שם סעיף ד) שמותר שיספקו מים ומזון לעבדי ה' העוסקים בתורה תמיד, ואלו אין שואלין אותן על קציעות עתים בתורה, ועליו אמרו חז"ל שהקצ"ה צוכה בכל יום על מי שאי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק (תגינה ה ע"ב). [ורק יחידי סגולה מתוכס יכולים להגיע צעמל ויגיעה עצומים לזכות לתורה אף שלא היו ראויים לכך מתחילה].

רק בדרך שהוא נגד התורה לא יסמך על שכלו, למשל להתענות בשבת. משמעות הלשון כאן שתענית בשבת לעולם היא איסור, ודבר זה נריך ציבור, שהרי מצינו להדיא תענית המותרת בשבת, וכמו שכתב השולחן ערוך (סי' רפח סעיף ג) "יש אומרים שאדם שמזיק לו האכילה, דאז עונג הוא שלא לאכול, לא יאכל", וציאר זקה"ק החת"ס זיע"א צתשובה (או"ח סי' קסח) שיש חילוק צענין זה צין שבת ליום טוב, דצצצ יש דין 'עונג', ואם יש לו עונג מהתענית עצמה, הרי קיים המצוה ויאל ע"י התענית ידי

ה. המדות הם לפי טבע הנוף והנפש [ומשתנים לפי מעשיהם בגלגול ראשון],

4. משלי א, ב-ג; טז, ד-י.

ותשובה, מותר להתענות גם בשבת. ופלא הדבר, איך כאן סתם הדברים וכתב ש'להתענות בשבת' הוא 'נגד התורה', ומשמע שהוא בכל האופנים. אולם באמת הדברים כאן מיוסדים על דברי הגר"א צמשלי (א, צ), ושם הנוסח הוא "למשל שיתענה כל השצוע וגם צצצצ", ולפי"ז מדובר רק על מי שמתענה כל השצוע וגם צצצצ, משא"כ מי שמתענה רק צצצצ, באמת יש אופנים המותרים ואין זה תמיד 'נגד התורה'.

המדות הם לפי טבע הנוף והנפש, ומשתנים לפי מעשיהם בגלגול ראשון. צעולם מקוצל לחשוב שמקור המידות הוא צ'נפש' האדם, אצל רצינו הגר"א מלמדינו שהמידות הם גם לפי טבע

גליונות עץ ארז

הגוף, שמי שגופו חלש יותר, גם הוא מקור כח הדיבור שצאדם, וכאן מידותיו מושפעות מכך כגון שיש לו מצואר שכל המעשים הם לפי הרוח, ולא יותר עלולות וכזידות וכיו"צ. רק כח הדיבור, וצ"ב.

ועוד מצואר כאן והמעשים הם לפי הרוח. ובמו' מלמדינו כאן שאלם אדם עשה מעשים מסויימים צגלגול קודם, יש לזה השפעה על מידותיו צגלגול הצא. והנה, אם מקור המידות היה רק צ'נפש', היה אפשר להצין כיצד יש השפעה מגלגול קודם, דשמה יש לאדם אותה 'נפש' שהיתה לו צגלגול הקודם, אך מאחר שכתב הגר"א שגם ה'גוף' משפיע על המידות, אם כן צריך ציאור, כיצד משפיע הגלגול הקודם על הגלגול הצא, והרי הגוף שצגלגול זה אינו הגוף שהיה צגלגול קודם.

להשתנות לפי צחירתו, שיכול לכפות את מידותיו שלא יפעלו צמעשיו כלפי חוץ כמי ששולט על הסוס.

ובמו' שצ'רוכב על הסוס יכול להצריחו לילך בצדד ה'ישר' על ידי 'גיעה, אף אם הוא סוס רע. יש לעיין צדצרי הגר"א, איך אפשר לתצוע מהאדם שצצאם גופו ונפשו מוטצעת מידה רעה, וכצר התרגל לילך צה מיוס היותו על האדמה עד שנעשה גדול, ואיך כעת ישלוט עליו כמי ששולט על הסוס, והרי צצר נתצצר צו כח הרע מאוד מאוד.

ונראה שיש לדקדק צלשון רצינו כאן, "יכול להצריחו לילך צדרך הישר על ידי גיעה", פירוש, שאפילו אם צתחילה אין צכוחו לכפות את מידותיו שלא לפעול כלל וכלל, אולם צידו להצייצ על דרך טוב ולהתחיל לעלות צסולם העליה, ואז אפילו אם עדיין נחצצ שיש צו 'סוס רע', אולם צצר אינו נמצא צדרך שאינה ישרה. ועיקר חוצת האדם שלא יהיה צדרך

והנראה צזה, דצצר מצינו צסדר היום וצסידור היעצ"ץ (הנהגת הלילה) שהתכוונות והמידות של האדם מגיעים ממה שהיה אצל אצותיו, ולפי סדר מעשיהם וכוונותיהם צשעת הציווג. וכע"ז כתב הגר"א לקמן (פ"ד אות יב). וחזינן שיש השפעה מגוף אחד על גוף אחר. ואם כן י"ל שהאדם צגלגול הקודם הוא כעין 'אצ' לגוף שצגלגול הצא, ולכן יש השפעה מהמידות שצזה על זה.

והמעשים הם לפי הרוח. לעיל אות א' צגליון הצאנו מדצרי הגר"א ז"ל שהרוח

גליונות עץ ארז

שאִינָה יִשְׂרָאֵל, וְאִזְ חָף אִם עֲדִיין לֹא הִגִּיעַ וְעַל דֶּרֶךְ מִה שִׁמְצִינוּ (לִקְמֹן פ"א אֹת יד, לַמַּעֲלֵת הַמִּידוֹת הַיִּשְׁרוֹת וְהַמְתוּקוֹנוֹת, וְרָאָה בְּגִלְיוֹנוֹת שֶׁ) שֶׁאֵלֵל תִּלְמִיד חֶכֶם אֹלֵם הוּא כְּזֶר 'הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ' לַהֲגִיעַ אֵל לִפְנֵים מִשׁוֹרֵת הַדִּין הוּא שׁוֹרֵת הַדִּין, כִּךְ מִידַת הַיּוֹשֵׁר, וְזֶה כֹּהן לֹאִידֶךְ גִּיסָא אֵלֵל מִה שֶׁנִּתְּצָה מִמֶּנּוּ.

וְהוּא עוֹמֵק דְּבָרֵי חו"ל (שְׁנֵי קִד ע"א) לִיטֵהָ "הִצָּא מִסִּיעִין אֹתוֹ", שֶׁאֵף שֶׁעֲדִיין נִמְאָה בְּחוֹךְ טוֹמֵאָתוֹ וְלֹא נִטְהַר, אֵלֵל הוּא מִתִּיגֵעַ לַהֲיוֹת "הִצָּא לִיטֵהָ", וְזֶה גּוֹפֵא זִכּוֹת שִׁסְיֵינוּ בְּעֵדוֹ.

וְכַתֵּב הַגֵּר"א בְּמִשְׁלֵי (ג, יז) עַל הַפְּסוּק "דְּרִכָּהּ דְּרָכֵי נֹעַם וְכָל נִתְּצוּתָהּ שְׁלוֹם", 'דְּרִכָּה' הֵם דְּרָכִים רַחֲצִים שֶׁאִי אִפְשָׁר לְטַעוֹת בָּהֶם כֻּלָּל, דִּהְיִינוּ לְאוֹתוֹן הַלּוֹמְדִין לְשִׁמָּה, הֵם דְּרָכֵי הַנּוֹעַם הַעֲלִיּוֹן. וְנִתְּצוּתָהּ הֵם נִתְּצוֹת קִטְיִים שֶׁאִפְשָׁר לְטַעוֹת וּלְסוּר מֵהֶם, דִּהְיִינוּ הַלּוֹמְדִין שֶׁלֹּא לְשִׁמָּה, "מִכָּל מִקּוֹם אִם יִהְיוּ לּוֹמְדִין וְהוֹלְכִין כֵּן, יִהְיוּ בְּשִׁלּוֹם, כִּמוֹ שֶׁאִמְרוּ חו"ל (פְּסָחִים נ ע"ב) לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אִדָּם בְּחִוְרָה וּמִנְאוֹת שֶׁלֹּא לְשִׁמָּה שֶׁמִּחוּךְ שֶׁלֹּא לְשִׁמָּה יֵצֵא לְשִׁמָּה". פִּירוּשׁ, שֶׁגַם מִי שֶׁהוֹלֵךְ בְּנִתְּצוּת שֶׁהֵם דְּרָכִים שֶׁאֵינֶם מוֹשְׁלָמִים, אֹלֵם עִכ"פ יֵשׁ לָהֶם שֶׁם 'דֶּרֶךְ', וְנִחַשׁ שֶׁהוּא כְּזֶר בְּחוֹךְ קוֹלָם הַעֲלִיָּה.

בְּמִצַּד הַגּוֹף וְהַנֶּפֶשׁ, הָאָדָם הוּא גָּרוֹעַ מִכָּל הַחַי. מִיּוֹסֵד עַל דְּבָרֵי הַגֵּר"א בִּשְׁעִיָּה (כ, כג) חו"ל, "שֶׁהַגּוֹף וְהַנֶּפֶשׁ שֶׁל הָאָדָם הוּא גָּרוֹעַ מִכָּל חַי אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וְחֹלֵשׁ יוֹתֵר מִכּוֹלֵם".

וְהִנֵּה, מִה שֶׁכַּתֵּב שֶׁהָאָדָם 'גָּרוֹעַ' מִכּוֹלֵם, מוֹצֵן שֶׁאִם הָאָדָם לֹא מִתְקַדֵּשׁ בְּנִשְׁמָתוֹ, הֵרִי הוּא עוֹלֵל לַהֲגִיעַ עַד שֶׁאֵל תַּחֲתִית, הִרְבָּה לֵאמֹר עֵרוֹךְ מִהַצְעֵלִי חַיִּים שֶׁאֵינֶם בְּעֲלֵי בְּחִירָה. אֹלֵם מִה שֶׁכַּתֵּב שֶׁהָאָדָם

גליונות עץ ארז

'חלש' יותר מכל החי, הוא נריך ציבור, ומה שכתב שיש לצהמות נפש, מצינו דלא זו בלבד שמצינו אנשים חזקים ובעלי כח יותר מהרבה מהחיות (ושמשון הגיבור הרג ארי צידיו), אלא

גם כל אדם ואדם **מַצֵּד הָרוּחַ וְהַנְּשָׁמָה גָּדוֹל** וכן מקופר על מרן הגר"מ פיינשטיין **מִבְּלָם**.⁶ זוללה"ה שלא הרג מעולם בעל חי

אח"כ יש צו חשש **הַקְטִינִים** (ישעיה ב, כב). והרמשים וכיוצ"ב, ואין שייך לומר שהוא חלש "יותר מכל החי".

ואולי הכוונה על מצב האדם בעת לידתו, שבתחילה הוא חלש יותר מכל בעל חי בצורתו מצב, וכמו שאמרו חז"ל (ב"ק סה ע"ג) 'שור בן יומו קרוי שור', ואילו אדם בן יומו אינו מסוגל לעשות כלום ורק אחרי כמה וכמה שנים ולימודים הוא מתגדל ונעשה צר הכי בגופו.

ועוד יתכן שמדובר על החולאים שהאדם נחלה בהם בימי חייו, שמקורם בחולשת המזג הגופני ומזג האויר וכיוצ"ב, ולא שמענו על בעלי חיים שתמידין כסדרן נריכים לרופאים ורפואות כמעשי בני אדם.

ועוד יצוהר, על פי מה שאמר לי ד"ר מפורסם שלאדם יש טבע לרדוף אחרי סיפוק תאוותיו אפילו כשיודע שזה מזיק לו, כגון בענין שתיה מתוקה ועישון סיגריות וכיוצ"ב, ובעלי חיים לעולם אינם נוהגים כן, ובה גוף האדם ותאוותיו גרועים מכל החי.

אָבֵל מַצֵּד הָרוּחַ וְהַנְּשָׁמָה גָּדוֹל מִבְּלָם. כבר התבאר לעיל בגליונות לאות א' שכתב הדיבור צא מיסוד הרוח שבאדם, ובאמת לבעלי החיים אין את כח הדיבור מחמת שיש להם רק נפש בלא רוח. ולכן אמרו ש'חרש ואילם פטורים מכל המצוות', דמי שאין לו כח הדיבור, חסר בעצם השם 'אדם' שלו, והרי הוא כשוטה וקטן שאינם בני דעת ומופקעים מכל התורה והמצוות. ובעל השבט סופר זיע"א (שו"ת אבה"ע"י סי' כג) מספר שאציו זקה"ק הכתב סופר זיע"א ציקש צבית חולים של חרשים אלמים צויען, והתפעל מאוד ממה שהצליחו על ידי טיפולים להרגילם בכח הדיבור, והסתפק שמה נעשו חייבים במצוות, ואמר לקנות להם תפילין שיניחו מספק בכל יום. וכן נשמה צודאי שאין לבעל חי, וצישראל היא מעולה יותר שהיא 'חלק אלוק ממעל' כמבואר צוה"ק וצרמב"ן.

גליונות עץ ארז

אָף מִי שֶׁמִּבְּעוֹ רַע, לֹא יִלָּךְ נֶגֶד הַמִּבְּעֵי שֶׁהָעוֹל תּוֹרָה דּוֹחָה אֶת הָעוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ. לְגַמְרִי, בִּי לֹא יִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ, רַק צָרִיךְ וּלְפִי"ז י"ל דָּאנוּ מִצְקָסִים "הֶרְחַמְנָן הוּא לְהִתְחַנֵּף לִילָךְ בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר עַל פִּי יִשְׁכּוֹר עוֹלָנוּ" וְלֹא שֶׁרַק "יַעֲזִיר עוֹלָנוּ", מִבְּעוֹ. מִיוֹסֵד עַל

דְּבָרֵי הַגֵּר"א צִמְשֵׁלִי ז. אָף מִי שֶׁמִּבְּעוֹ רַע, לֹא יִלָּךְ (כג, ו) וז"ל "כִּי נֶגֶד הַמִּבְּעֵי לְגַמְרִי, בִּי לֹא יִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ, רַק צָרִיךְ לְהִתְחַנֵּף לִילָךְ בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר עַל פִּי מִבְּעוֹ. מִי שֶׁנִּשְׁלַח בְּמִזְלֵי מַאֲדִים וּמְדוּקָדָק צִלְשׁוֹן לְמִשְׁלָל, מִי שֶׁנִּשְׁלַח בְּמִזְלֵי מַאֲדִים דְּבָרֵי הַגֵּר"א כֹּהֵן שִׁנְגֵּד הַטֹּבֵעַ לְגַמְרִי" אִי אִפְשָׁר, אֲבָל מֶה שֶׁאִינוּ נִגְדוּ לְגַמְרִי, אִפְשָׁר 'לִחְנֵךְ' וּלְשִׁנּוֹת. פִּירוּשׁ, שֶׁאִי אִפְשָׁר "לְשִׁכּוֹר" לְגַמְרִי אֶת הַטֹּבֵעַ, אֲבָל "לִחְנֵךְ" לְהַעֲזִיר לְזִמְנָן וּלְהַקֵּל, אִפְשָׁר.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר נֹסֶחַ הַצִּקְשָׁה צִבְרַת הַמִּזְוֹן "הֶרְחַמְנָן הוּא יִשְׁכּוֹר עוֹלָנוּ מִעַל כּוֹאֲרֵינוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמַמִּיּוֹת לְאַרְצֵנוּ". וְזֶהֱקֵדָם מֶה שֶׁהִיא רְגִיל לֹמֵר מִרֵּן הַגֵּר"ד פּוֹצֵרֶסְקִי וְזִלְהָ"ה כָּל תַּחֲלִילַת זִמְנָן צִישִׁיצַת פּוֹנִיבִיז', דְּמֶה שֶׁאִמְרוּ חו"ל (אֲבוֹת פ"ג מ"ה) "כָּל הַמִּקְצֵל עֲלֵיו עוֹל תּוֹרָה מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ", הוּא הַכֹּל לְפִי עֶרֶךְ וּשְׁיַעוֹר שֶׁמִּקְצֵל עֲלֵיו, שְׁמִי שֶׁמִּקְצֵל עוֹל תּוֹרָה ג' שְׁעוֹת צִיּוֹם, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ ג' שְׁעוֹת צִיּוֹם, וְמִי שֶׁמִּקְצֵל עוֹל תּוֹרָה כָּל הַיּוֹם, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ לְכָל הַיּוֹם, דִּהְיִינוּ שֶׁאִין כֹּהֵן סִילּוּק גִּמּוּר שֶׁל עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אֲלֹא רַק בְּגֵדֵר "הַעֲבָרָה",

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר נֹסֶחַ הַצִּקְשָׁה צִבְרַת הַמִּזְוֹן "הֶרְחַמְנָן הוּא יִשְׁכּוֹר עוֹלָנוּ מִעַל כּוֹאֲרֵינוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמַמִּיּוֹת לְאַרְצֵנוּ". וְזֶהֱקֵדָם מֶה שֶׁהִיא רְגִיל לֹמֵר מִרֵּן הַגֵּר"ד פּוֹצֵרֶסְקִי וְזִלְהָ"ה כָּל תַּחֲלִילַת זִמְנָן צִישִׁיצַת פּוֹנִיבִיז', דְּמֶה שֶׁאִמְרוּ חו"ל (אֲבוֹת פ"ג מ"ה) "כָּל הַמִּקְצֵל עֲלֵיו עוֹל תּוֹרָה מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ", הוּא הַכֹּל לְפִי עֶרֶךְ וּשְׁיַעוֹר שֶׁמִּקְצֵל עֲלֵיו, שְׁמִי שֶׁמִּקְצֵל עוֹל תּוֹרָה ג' שְׁעוֹת צִיּוֹם, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ ג' שְׁעוֹת צִיּוֹם, וְמִי שֶׁמִּקְצֵל עוֹל תּוֹרָה כָּל הַיּוֹם, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ לְכָל הַיּוֹם, דִּהְיִינוּ שֶׁאִין כֹּהֵן סִילּוּק גִּמּוּר שֶׁל עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אֲלֹא רַק בְּגֵדֵר "הַעֲבָרָה",

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר נֹסֶחַ הַצִּקְשָׁה צִבְרַת הַמִּזְוֹן "הֶרְחַמְנָן הוּא יִשְׁכּוֹר עוֹלָנוּ מִעַל כּוֹאֲרֵינוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמַמִּיּוֹת לְאַרְצֵנוּ". וְזֶהֱקֵדָם מֶה שֶׁהִיא רְגִיל לֹמֵר מִרֵּן הַגֵּר"ד פּוֹצֵרֶסְקִי וְזִלְהָ"ה כָּל תַּחֲלִילַת זִמְנָן צִישִׁיצַת פּוֹנִיבִיז', דְּמֶה שֶׁאִמְרוּ חו"ל (אֲבוֹת פ"ג מ"ה) "כָּל הַמִּקְצֵל עֲלֵיו עוֹל תּוֹרָה מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ", הוּא הַכֹּל לְפִי עֶרֶךְ וּשְׁיַעוֹר שֶׁמִּקְצֵל עֲלֵיו, שְׁמִי שֶׁמִּקְצֵל עוֹל תּוֹרָה ג' שְׁעוֹת צִיּוֹם, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ ג' שְׁעוֹת צִיּוֹם, וְמִי שֶׁמִּקְצֵל עוֹל תּוֹרָה כָּל הַיּוֹם, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ לְכָל הַיּוֹם, דִּהְיִינוּ שֶׁאִין כֹּהֵן סִילּוּק גִּמּוּר שֶׁל עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אֲלֹא רַק בְּגֵדֵר "הַעֲבָרָה",

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר נֹסֶחַ הַצִּקְשָׁה צִבְרַת הַמִּזְוֹן "הֶרְחַמְנָן הוּא יִשְׁכּוֹר עוֹלָנוּ מִעַל כּוֹאֲרֵינוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמַמִּיּוֹת לְאַרְצֵנוּ". וְזֶהֱקֵדָם מֶה שֶׁהִיא רְגִיל לֹמֵר מִרֵּן הַגֵּר"ד פּוֹצֵרֶסְקִי וְזִלְהָ"ה כָּל תַּחֲלִילַת זִמְנָן צִישִׁיצַת פּוֹנִיבִיז', דְּמֶה שֶׁאִמְרוּ חו"ל (אֲבוֹת פ"ג מ"ה) "כָּל הַמִּקְצֵל עֲלֵיו עוֹל תּוֹרָה מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ", הוּא הַכֹּל לְפִי עֶרֶךְ וּשְׁיַעוֹר שֶׁמִּקְצֵל עֲלֵיו, שְׁמִי שֶׁמִּקְצֵל עוֹל תּוֹרָה ג' שְׁעוֹת צִיּוֹם, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ ג' שְׁעוֹת צִיּוֹם, וְמִי שֶׁמִּקְצֵל עוֹל תּוֹרָה כָּל הַיּוֹם, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ לְכָל הַיּוֹם, דִּהְיִינוּ שֶׁאִין כֹּהֵן סִילּוּק גִּמּוּר שֶׁל עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אֲלֹא רַק בְּגֵדֵר "הַעֲבָרָה",

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר נֹסֶחַ הַצִּקְשָׁה צִבְרַת הַמִּזְוֹן "הֶרְחַמְנָן הוּא יִשְׁכּוֹר עוֹלָנוּ מִעַל כּוֹאֲרֵינוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמַמִּיּוֹת לְאַרְצֵנוּ". וְזֶהֱקֵדָם מֶה שֶׁהִיא רְגִיל לֹמֵר מִרֵּן הַגֵּר"ד פּוֹצֵרֶסְקִי וְזִלְהָ"ה כָּל תַּחֲלִילַת זִמְנָן צִישִׁיצַת פּוֹנִיבִיז', דְּמֶה שֶׁאִמְרוּ חו"ל (אֲבוֹת פ"ג מ"ה) "כָּל הַמִּקְצֵל עֲלֵיו עוֹל תּוֹרָה מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ", הוּא הַכֹּל לְפִי עֶרֶךְ וּשְׁיַעוֹר שֶׁמִּקְצֵל עֲלֵיו, שְׁמִי שֶׁמִּקְצֵל עוֹל תּוֹרָה ג' שְׁעוֹת צִיּוֹם, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ ג' שְׁעוֹת צִיּוֹם, וְמִי שֶׁמִּקְצֵל עוֹל תּוֹרָה כָּל הַיּוֹם, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ לְכָל הַיּוֹם, דִּהְיִינוּ שֶׁאִין כֹּהֵן סִילּוּק גִּמּוּר שֶׁל עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אֲלֹא רַק בְּגֵדֵר "הַעֲבָרָה",

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר נֹסֶחַ הַצִּקְשָׁה צִבְרַת הַמִּזְוֹן "הֶרְחַמְנָן הוּא יִשְׁכּוֹר עוֹלָנוּ מִעַל כּוֹאֲרֵינוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קוֹמַמִּיּוֹת לְאַרְצֵנוּ". וְזֶהֱקֵדָם מֶה שֶׁהִיא רְגִיל לֹמֵר מִרֵּן הַגֵּר"ד פּוֹצֵרֶסְקִי וְזִלְהָ"ה כָּל תַּחֲלִילַת זִמְנָן צִישִׁיצַת פּוֹנִיבִיז', דְּמֶה שֶׁאִמְרוּ חו"ל (אֲבוֹת פ"ג מ"ה) "כָּל הַמִּקְצֵל עֲלֵיו עוֹל תּוֹרָה מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ", הוּא הַכֹּל לְפִי עֶרֶךְ וּשְׁיַעוֹר שֶׁמִּקְצֵל עֲלֵיו, שְׁמִי שֶׁמִּקְצֵל עוֹל תּוֹרָה ג' שְׁעוֹת צִיּוֹם, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ ג' שְׁעוֹת צִיּוֹם, וְמִי שֶׁמִּקְצֵל עוֹל תּוֹרָה כָּל הַיּוֹם, מַעֲבִירִין מִמֶּנּוּ לְכָל הַיּוֹם, דִּהְיִינוּ שֶׁאִין כֹּהֵן סִילּוּק גִּמּוּר שֶׁל עוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אֲלֹא רַק בְּגֵדֵר "הַעֲבָרָה",

גליונות עץ ארז

שופך דמים", וציאר רצינו יונה ז"ל (שערי משוזה ש"ג אות קלט) שהוא מפני שמסלק את הדם מן הפנים ונעשה חיור. וצוה אכן מצינו בעולם רצים רצים רח"ל **אָו יֵשׁ בְּיָדוֹ לְהַתְחַנֵּף לַחַיִּיּוֹת** חולין לב ע"ב]. צחידושי הרעק"א

מלצינים פנים צרצים **שׁוֹחֵט שְׁחָטָה בִּינוּנִי, אִו מוֹחֵל** והנראה לצאר צוה, ושופכי דמים, והם **שְׁחָטָה צָדִיק, וְלֹא לַחַיִּיּוֹת** דהנה צעיקר דין הנולדים צמול **שְׁחָטָה** כתב מאדים.

הרמב"ם (שחיטה פ"א ה"א) "מנאות עשה שישחוט מי שירצה לאכול צמר צהמה חיה ועוף ואחר כך יאכל שגאמר וצחמ מצקרק ומנאנק", וכן כתב בקעפיל שלפני הלכות שחיטה "לשחוט ואחר כך יאכל", וחזר שוב בפ"ד (הי"ח) "ומנאה זו אינה נוהגת לדורות וכו', וזו היא המנאה הנוהגת לדורות לשחוט ואחר כך יאכל", ע"כ.

אָו יֵשׁ בְּיָדוֹ לְהַתְחַנֵּף לַחַיִּיּוֹת שׁוֹחֵט דקדוק הלשון 'להתחנך להיות שוחט', משמע דלא רק כשנעשה שוחט בפועל יוצא מידי שופך דמים, אלא כבר בשעה שהוא מתלמד ומתחנך להיות שוחט, וכגון שעוסק בהלכות שחיטה וכיוצ"ב, כבר משעה זו הוא נעשה מופקע משפירות דמים.

הרי דשפתיו צרור מיללו, דהדין 'ואחר כך יאכל' אינו רק סיפור דברים בעלמא, דאחר השחיטה מצי למיכל, אלא הוא המשך אחד לעיקר המנאות עשה, פירוש, דמדיני השחיטה הוא 'שישחוט ואחר כך יאכל', ורק בצירוף האכילה נתקיים ונסתיים מעשה שחיטה, דכך היא לורת וקיום מעשה השחיטה (וראה מה שכתבנו עוד ביסוד זה בשיעורי עץ ארז עמ"ס חולין סי' א, מוצא בנספחים סי' ג'. ובמקו"א ביארנו דין שחיטת אווזים באופן שאינם עומדים לאכילה אם מותר לצדק על שחיטה זו עפ"י היסוד הנ"ל, מוצא בנספחים סי' ד'. ובמקו"א ביארנו אם יש תקנה לצדיקת טריפות הצהמה ע"י 'אולטרה

והוא יסוד גדול בחינוך, שעל ידי שאדם מתחנך ולומד ענין מקוים, הוא נעשה שיך לאותו ענין. ומי שלומד דרכי לחימה שונים וכיוצ"ב, הרי הוא מתחנך להיות איש אליס. וכן הלומד דברי אפיקורסות, נעשה בעל רוח אפיקורסות. ומידה טובה מרובה.

לַחַיִּיּוֹת שׁוֹחֵט שְׁחָטָה בִּינוּנִי, אִו מוֹחֵל שְׁחָטָה צָדִיק. מיוסד על דברי הגר"א צמשלי (כב, ו) "או מהולא והוא נדיק שמקיים מנאות עשה, או טבחא שהוא צינוני". ויש להקשות, מאי טעמא רק גבי מוהל כתב ש"הוא נדיק שמקיים מנאות עשה", וגבי טבחא שהוא שוחט לא כתב

גליונות עץ ארז

ס'אונד' כדי שלא יהיה צרכה לצטלה מחמת היסוד
הנ"ל, מוצא בנספחים ס' (ה').

ונפק"מ, שהחוטף מחצירו מעשה המלואה [וגם השוחט קרבן לכפרה, אין
שחיטה, יש לדון להמלואה נגמרת
שלא יהיה חייב לו לממין, וזה שפיתוב (משלי ב, ו) במעשה שחיטה,
תשלוש עשרה "חנך לנער על פי דרביו, גם פי ושחיטה לאו עבודה
זהוים. וכן יש לדון היא, אלא נריך גם זריקת הדם
שהיה מותר לעשות מעשה שחיטה
במצואות המטונפות 7. משלי ב, ו.

חנך לנער על פי
דרביו. מצואר דקרא

זה לא מיירי בחינוך הצנים דוקא, אלא
גם באדם כלפי עצמו, והוא מלמד שכל
מי שטבעו רע לא ינסה לשבור את טבעו,
אלא רק לחנך ולהעביר כוחותיו שקיבל
מן השמים לדרך טובה וישרה על פי
דרכו.

והדברים עולים בקנה אחד עם דברי
רבינו מנוח שכתב דהאי קרא לא מיירי
בדין חינוך הכללי, אלא הוא הוראה בפני
עצמה, והוא נוהג רק בצן ולא בצת כלשון
הפסוק 'דרכו' לשון זכר. דהנה, כתב
הרמב"ם (שביחם עשור פ"ג ה"י) דקטן צן
תשע שנים וצן עשר שנים מחנכין אותו
לשעות, כיצד היה רגיל לאכול בשתי
שעות ציום מאכילין אותו בשלש, היה
רגיל בשלש מאכילין אותו בארבע, לפי כח
הצן מוסיפין לענותו בשעות, צן אחת
עשרה שנה צין זכר צין נקבה מתענה
ומשלים מדברי סופרים כדי לחנכו
במלות, עכ"ד. ומשמע דבחינוך לשעות

בעלמא אסור לעשות שם (כמוש"כ בביאור
הלכה ס' תקפח ס"ג ד"ה שמע), וצאמת
מצואר להדיא ברמ"א (יו"ד ס' יט ס"א)
שמותר לשחוט צצית מטבחיים מטונף
ויצרך צריחוק ד' אמות קודם שיכנס
לשם, והוא כדצרינו צס"ד דמעשה
השחיטה עצמו אינו מעשה מלואה שלם
ולכן אין איסור לעשותו במקום מטונף.

אולם לענין מילה אינו כן, אלא כל מעשה
המלואה מסתיים במעשה החיתוך עצמו,
ואף דבעינן גם מעשה הפריעה, והמל
ולא פרע כאילו לא מל, אף המילה
והפריעה נעשים בזה אחר זה בצמיכות
וחשיבי כמעשה אחד (ועי' שו"ע ורמ"א יו"ד
ס' רסו סעיף יד וצו"כ בענין חלוקת המילה
והפריעה לשני מוהלים).

וצה מצואר החילוק שדקדק הגר"א
בלשונו, דבמילה חשיב מיד כעושה מלואה,
משא"כ בשחיטה לא חשיב כמלות עשה
לגידון דידן, היות שאין המלואה מסתיימת

גליונות עץ ארז

כדי לחנכו בקדושה שנאמר חנוך לנער על פי דרכו". ולפי דברי רבינו מנוח דין זה שייך רק בצנים ולא בצנות.

ובאמת נ"צ מדוע הזכיר הרמב"ם החינוך לקדושה, ולא הזכיר החינוך לעצם המצוה. והנראה בזה, דהנה ברמב"ם (מאכ"א פ"ז הל"ג) כתב, "כל הנוהר בדברים אלו מציא קדושה וטהרה יתירה לנפשו וממרק נפשו לשם הקצ"ה שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני", ע"כ.

ונראה לדברי הרמב"ם דאף צדין 'חנוך לנער' איכא צ' עניינים, הא' באופן שמחנך להנער בקיום המצוות, דאף באופן שאי"ז מצוה כתיקונה, וכגון תענית שעות, ככ"ז אמרינן דמדין חנוך לנער מצוים להרגיל בזה, ודין זה שייך דווקא בצנים. אכן עוד דין איכא, באופן שמשום החנוך לנער איכא מניעת איסור, דמשום קדושת ישראל צריך להפרישו ולמנעו מלעבור על האיסור, והאי דינא אף שהוא מדין 'חנוך לנער' ככ"ז הוא שייך בין צנים ובין צנות. אשר לפי"ז שפיר כתב הרמב"ם דמשום האי דינא דמאכלות אסורות דהזירות בהם מציאה לקדושה וטהרה, דבזה אמרי' דמשום חנוך לנער צריך להפריש בין קטן ובין קטנה, ולהכי צריך לגעור בהם ולהפרישם (והארכנו עוד ציטוד דברי רבינו מנוח בשיעורי עץ ארז עמ"ס שבת, ראה בנספחים סי' ו'. וכן דרשות עץ ארז שנדפסו

רק הבן חייב, וצחינוך להשלמה מגיל י"א שוים הצנים והצנות, ול"ב.

וציאר רבינו מנוח דתרי חנוכי הו, חד לעיניו וחד להשלמה, וחינוך השעות אינו חוצה מדרצנן, אלא חוצה המוטלת על כל אדם מעצמו ללמד ולהרגיל ציו ללכת דרכי יושר כדכתיב חנוך לנער עפ"י דרכו וכו' וכדי להכניסם תחת כנפי השכינה וכו', והחנוך הזה אינו מוטל אלא על הצנים לא על הצנות, אבל בחנוך שני דהיינו כשהם בני י"א שנה שחייצין להשלים מדרצנן, שוין צו תינוק ותינוקת שהרי השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שצחורה וה"ה לעונשין שהן מדברי סופרים, ע"כ.

נמצא לדבריו דהך דינא ד'חנוך לנער' לא שייכא כלל לעיקר דינא דחינוך, וחלוקים הם צעיקר דינס, דצדין חינוך הכללי [שמתקיים רק בתענית עם השלמה, וכדברי מרן הגר"י הלוי ז"ל הידועים לעינין 'קטן היודע לנענע', שאין חינוך צלי שמתקיימים בשלימות כל פרטי המצוה] שוים הצנים והצנות כאחד, ולכן על זה כתב הרמב"ם ליסגא ד'לחנכו במצוות', משא"כ צדין 'חנוך לנער' [שמתקיים גם בתענית שעות] מחויצין רק הצנים ולא הצנות.

והנה, הרמב"ם הציא קרא דחנוך לנער גם בהלכות מאכלות אסורות (פ"ז הכ"ח), "אע"פ שאין צית דין מצוין להפריש את הקטן מצוה על אציו לגעור צו ולהפרישו,

גליונות עץ ארז

בסוף שיעורי עץ ארז עמ"ס חולין, מוצא ננספחים סי' ז'). ולא רצה. מוצא שמי שהיה נקל לו מאד לעשות טוב

יש מי שנפשו מוכה במבע במדותיה לעשות טוב וצ"ז לא עשה, עונשו גדול יותר. וצמנורת

ח. יש מי שנפשו מוכה במבע במדותיה ואף על פי בן הוא רשע, ולזה נותנין לו כל שברו בעולם הזה שלא יהיה לו חלק לעולם הבא, מפני שהיה נקל לו מאד לעשות טוב ולא רצה, ועליו נאמר (ישעיה ג, ט) "אוי לנפשם כי גמלו להם רעה".

אבל מי שנפשו רעה ויש לו תמיד מלחמת היצר, או לפום צערא אנרא. ואף אם לפעמים נבשל בעברה חם ושלום, הקדוש ברוך הוא נבנם עמו לפנים משורת הדין. כמו שאמר (ברכות יז ע"א) גדולה הבטחה שהבטית [הקדוש ברוך הוא] לנשים יותר מן האנשים וכו', מפני שהם סמרא ושמאלא הקרוב לחטא, ובמו יקבל עונש גדול יותר כשלא יעשה מצוות למרות שהיה קל לו.

ואף על פי בן הוא רשע, פירוש, שיש מי שנפשו טובה או רעה מחמת עבודה עצמית על תיקון המידות, אבל יש מי שלא תיקן וקלקל את טבעו מעצמו, אלא קיבל את מידותיו הטובים או הרעים מאבותיו שהשרישו

כן ביסודי נפשו, והוא לא נתבע על ענס דבר זה שכן הם מידותיו מפני שלא הוא גרם לכן, אלא עיקר התביעה ממנו היא לנהוג צמעים טובים למרות המידות הנ"ל, ואם מידותיו מקולקלות בטבע יקבל שכר גדול יותר כשימנצב ויעשה טוב ועונש מועט כשיחטא, ואם מידותיו טובות בטבע יקבל עונש גדול יותר כשלא יעשה מצוות למרות שהיה קל לו.

כנ"ל ע"פ חולין, מוצא ננספחים סי' ז'). ולא רצה. מוצא שמי שהיה נקל לו מאד לעשות טוב יש מי שנפשו מוכה במבע במדותיה לעשות טוב וצ"ז לא עשה, עונשו גדול יותר. וצמנורת

ח. יש מי שנפשו מוכה במבע במדותיה ואף על פי בן הוא רשע, ולזה נותנין לו כל שברו בעולם הזה שלא יהיה לו חלק לעולם הבא, מפני שהיה נקל לו מאד לעשות טוב ולא רצה, ועליו נאמר (ישעיה ג, ט) "אוי לנפשם כי גמלו להם רעה".

אבל מי שנפשו רעה ויש לו תמיד מלחמת היצר, או לפום צערא אנרא. ואף אם לפעמים נבשל בעברה חם ושלום, הקדוש ברוך הוא נבנם עמו לפנים משורת הדין. כמו שאמר (ברכות יז ע"א) גדולה הבטחה שהבטית [הקדוש ברוך הוא] לנשים יותר מן האנשים וכו', מפני שהם סמרא ושמאלא הקרוב לחטא, ובמו יקבל עונש גדול יותר כשלא יעשה מצוות למרות שהיה קל לו.

כנ"ל ע"פ חולין, מוצא ננספחים סי' ז'). ולא רצה. מוצא שמי שהיה נקל לו מאד לעשות טוב יש מי שנפשו מוכה במבע במדותיה לעשות טוב וצ"ז לא עשה, עונשו גדול יותר. וצמנורת

ח. יש מי שנפשו מוכה במבע במדותיה ואף על פי בן הוא רשע, ולזה נותנין לו כל שברו בעולם הזה שלא יהיה לו חלק לעולם הבא, מפני שהיה נקל לו מאד לעשות טוב ולא רצה, ועליו נאמר (ישעיה ג, ט) "אוי לנפשם כי גמלו להם רעה".

אבל מי שנפשו רעה ויש לו תמיד מלחמת היצר, או לפום צערא אנרא. ואף אם לפעמים נבשל בעברה חם ושלום, הקדוש ברוך הוא נבנם עמו לפנים משורת הדין. כמו שאמר (ברכות יז ע"א) גדולה הבטחה שהבטית [הקדוש ברוך הוא] לנשים יותר מן האנשים וכו', מפני שהם סמרא ושמאלא הקרוב לחטא, ובמו יקבל עונש גדול יותר כשלא יעשה מצוות למרות שהיה קל לו.

כנ"ל ע"פ חולין, מוצא ננספחים סי' ז'). ולא רצה. מוצא שמי שהיה נקל לו מאד לעשות טוב יש מי שנפשו מוכה במבע במדותיה לעשות טוב וצ"ז לא עשה, עונשו גדול יותר. וצמנורת

ח. יש מי שנפשו מוכה במבע במדותיה ואף על פי בן הוא רשע, ולזה נותנין לו כל שברו בעולם הזה שלא יהיה לו חלק לעולם הבא, מפני שהיה נקל לו מאד לעשות טוב ולא רצה, ועליו נאמר (ישעיה ג, ט) "אוי לנפשם כי גמלו להם רעה".

אבל מי שנפשו רעה ויש לו תמיד מלחמת היצר, או לפום צערא אנרא. ואף אם לפעמים נבשל בעברה חם ושלום, הקדוש ברוך הוא נבנם עמו לפנים משורת הדין. כמו שאמר (ברכות יז ע"א) גדולה הבטחה שהבטית [הקדוש ברוך הוא] לנשים יותר מן האנשים וכו', מפני שהם סמרא ושמאלא הקרוב לחטא, ובמו יקבל עונש גדול יותר כשלא יעשה מצוות למרות שהיה קל לו.

כנ"ל ע"פ חולין, מוצא ננספחים סי' ז'). ולא רצה. מוצא שמי שהיה נקל לו מאד לעשות טוב יש מי שנפשו מוכה במבע במדותיה לעשות טוב וצ"ז לא עשה, עונשו גדול יותר. וצמנורת

ח. יש מי שנפשו מוכה במבע במדותיה ואף על פי בן הוא רשע, ולזה נותנין לו כל שברו בעולם הזה שלא יהיה לו חלק לעולם הבא, מפני שהיה נקל לו מאד לעשות טוב ולא רצה, ועליו נאמר (ישעיה ג, ט) "אוי לנפשם כי גמלו להם רעה".

גליונות עץ ארז

וּבְכֹמוֹ שְׁאָמְרוּ מִשָּׁל לְמֶלֶךְ שְׁאָמְרוּ דְרוֹשׁ וְאִגְדָּה, שֶׁהַנָּשִׁים נִחְשָׁזוֹת 'מִקְצִלִּים' לְעֶבְדֵּי וְבוֹ, לְמִי מִשִּׁבַּח יוֹתֵר וְבוֹ. וְהַנָּשִׁים נִחְשָׁזִים 'מִשְׁפִּיעִים', וְהֵם כְּנֹגֵד דְּבָרֵי הַגֵּר"א מִיּוֹסְדִים עַל דְּבָרֵי הַגֵּמְרָא חֲמָה הַמִּשְׁפִּיעָה וּלְזִנְיָה הַמִּקְצִלָּה,

צִחְגִּיגָה (י"ז ע"ב) וּצְקִידוֹשׁ וּצְקִידוֹשׁ מִצְקִסִּים 'שִׁיחִיָּה' לְמֶלֶךְ שְׁאָמְרוּ (חֲגִיגָה יב ע"ב) מִשָּׁל לְמֶלֶךְ שְׁאָמְרוּ לְעֶבְדֵּי וְבוֹ, לְמִי מִשִּׁבַּח יוֹתֵר וְבוֹ.⁸ וְהֵיוּ מִשְׁפִּיעִים. וְזִנְיָה יִצְחָר דְּבָרֵי הַמִּנְחָה חִינוּךְ שְׁנָשִׁים אֵין דִּין 'כְּצוֹד רְצוֹ', הֵיוֹת שְׁאֵין לָהֶם כַּח הַשְׁפָּעָה וְלֹא שֶׁם וְתוֹרַת 'רְצוֹ'.

וְהֵיוּ מִשְׁפִּיעִים. וְזִנְיָה יִצְחָר דְּבָרֵי הַמִּנְחָה חִינוּךְ שְׁנָשִׁים אֵין דִּין 'כְּצוֹד רְצוֹ', הֵיוֹת שְׁאֵין לָהֶם כַּח הַשְׁפָּעָה וְלֹא שֶׁם וְתוֹרַת 'רְצוֹ'. ז. כָּל הַטּוֹבוֹת וְהַרְעוֹת בְּעוֹלָם הַזֶּה, הַכֹּל עַל פִּי הָרֶב לְפִי הַמִּדּוֹת.⁹ וְהֵיוּ מִשְׁפִּיעִים. וְזִנְיָה יִצְחָר דְּבָרֵי הַמִּנְחָה חִינוּךְ שְׁנָשִׁים אֵין דִּין 'כְּצוֹד רְצוֹ', הֵיוֹת שְׁאֵין לָהֶם כַּח הַשְׁפָּעָה וְלֹא שֶׁם וְתוֹרַת 'רְצוֹ'.

וְהֵיוּ מִשְׁפִּיעִים. וְזִנְיָה יִצְחָר דְּבָרֵי הַמִּנְחָה חִינוּךְ שְׁנָשִׁים אֵין דִּין 'כְּצוֹד רְצוֹ', הֵיוֹת שְׁאֵין לָהֶם כַּח הַשְׁפָּעָה וְלֹא שֶׁם וְתוֹרַת 'רְצוֹ'. וְהֵיוּ מִשְׁפִּיעִים. וְזִנְיָה יִצְחָר דְּבָרֵי הַמִּנְחָה חִינוּךְ שְׁנָשִׁים אֵין דִּין 'כְּצוֹד רְצוֹ', הֵיוֹת שְׁאֵין לָהֶם כַּח הַשְׁפָּעָה וְלֹא שֶׁם וְתוֹרַת 'רְצוֹ'.

וְהֵיוּ מִשְׁפִּיעִים. וְזִנְיָה יִצְחָר דְּבָרֵי הַמִּנְחָה חִינוּךְ שְׁנָשִׁים אֵין דִּין 'כְּצוֹד רְצוֹ', הֵיוֹת שְׁאֵין לָהֶם כַּח הַשְׁפָּעָה וְלֹא שֶׁם וְתוֹרַת 'רְצוֹ'. וְהֵיוּ מִשְׁפִּיעִים. וְזִנְיָה יִצְחָר דְּבָרֵי הַמִּנְחָה חִינוּךְ שְׁנָשִׁים אֵין דִּין 'כְּצוֹד רְצוֹ', הֵיוֹת שְׁאֵין לָהֶם כַּח הַשְׁפָּעָה וְלֹא שֶׁם וְתוֹרַת 'רְצוֹ'.

וְהֵיוּ מִשְׁפִּיעִים. וְזִנְיָה יִצְחָר דְּבָרֵי הַמִּנְחָה חִינוּךְ שְׁנָשִׁים אֵין דִּין 'כְּצוֹד רְצוֹ', הֵיוֹת שְׁאֵין לָהֶם כַּח הַשְׁפָּעָה וְלֹא שֶׁם וְתוֹרַת 'רְצוֹ'.

8. משלי כב, ו; ביאור לתיקון"ז קט ע"א; ביאורי

אגדות ברכות יז ע"א.

9. ביאור לתיקון"ז קט ע"א.

גליונות עץ ארז

ומתרגמין חקל תפוחים, והיה צראש השנה כידוע". וציארנו צס"ד, דהנה שירת הגן עדן היא "הפיחי גני יזלו צשמיו" (שה"ש ד, טו), וריח זה הוא אותו ריח תפוחים שהיה צציאת יעקב לפני יצחק כמו שנאמר (צראשית כו, כו) "ראה ריח צני כריח שדה אשר צרכו ה'", וצרש"י "כריח שדה אשר צרכו ה' - שנתן צו ריח טוב, וזה שדה תפוחים, כן דרשו רבותינו ז"ל". ועפי"ז י"ל שצכל ראש השנה מתחדשת הצריאה כולה צצחינת גן עדן, ועל ידי שהאדם ניקה את עצמו צכל ימי חודש אלול, וכעת צראש השנה לוקח התפוח צידו ומעורר צמעשיו צחינת ריח הגן עדן צעולם, הרי צזה גורם שכל הצריאה כולה תהיה צנקיות וטהרה כפי שהוא עצמו.

ועכ"פ התצאר שהאדם צמעשיו הרעים והמקולקלים משפיע על הצריאה כולה רוח קלקול. וי"ל שזה לא נעשה על ידי מעשים צפועל, אלא על ידי שינוי המידות הפנימיות. דאם אדם נתקלקל רק צמעשה אצל מידותיו מתוקנות, הרי זה ענין פרטי שלו ויכול לצבז עליו צתשובה, משא"כ כשיש לו צפנימיות מידות מקולקלות, אזי נגרם מזה קלקול צפנימיות הצריאה כולה.

וזה ציאור דצרי הגר"א ז"ל שכל הטובות והרעות צעולם הזה הכל על פי הרוב "לפי המידות", שצמידותיו של האדם הוא משפיע רוח קלקול או רוח טהרה

עצמו, הוא גם משפיע על טבע העולם כולו להיות מקולקל, וזהו מה שמצינו צדור המצול, שכאשר השחיתו דרכם נתקלקלו גם כוחות הטבע של הצהמות והחיות וגם הם השחיתו דרכם והיו נוקקים מין לשאינו מינו. וכן כתב הרמח"ל צמסילת ישירים (פ"א) "כי אם האדם נמשך אחר העולם ומתרחק מצוראו, הנה הוא מתקלקל ומקלקל העולם עמו. ואם הוא שולט צעצמו ונדצק צצוראו ומשתמש מן העולם רק להיות לו לציוע לצעודת צוראו, הוא מתעלה והעולם עצמו מתעלה עמו". ומעשה שהיה צהגאון המוצהק רצי לייצ גורצין ז"ל שהלך עם מרן הגר"י זללה"ה צימות הקיץ צחו"ל, וראו לפניהם אגם קפוא, והתפלל ר' לייצ לפני הרצ ז"ל על המוצג אור המשונה שהקפיא את האגם. ואמר לו הגר"י ז"ל, כשצני אדם לא נוהגים כמו שצריך, כל הצריאה מתנהגת לא כמו שצריך, עכ"ד. [וכן אדם יכול להשפיע מקלקולו על אחרים כידוע, ועל זה אמרו (מוצב צרש"י צמדצר ג, כט) אזי לרשע ואזי לשכנו].

וצציאור לפרק שירה (שירת הגן עדן) ציארנו על פי יסוד זה את דצרי הגר"א, דאיתא צרמ"א (סי' תקפג ס"א) "יש נוהגין לאכול תפוח מתוק צדצש, ואומרים: מתחדש עלינו שנה מתוקה", וכתב צציאור הגר"א, "תפוח - ע"ש ופריו מתוק לחכי, וכמ"ש כריח שדה

גליונות עץ ארז

על העולם כולו, והקלקול הזה אינו נגרם דרכיו הטובים מן הרעים" ולכזר על ידי המעשים אלא על ידי המידות צבהירות את הדרך לילך זה לאור החיים. הפנימיות דייקה.

ומצואר כלשון הגר"א שתיקון הנשמה

הוא רק על ידי

שמתקן מידותיו,

ובלי זה אינו יודע

להצמין בין דרכיו

הטובים לרעים.

ועפ"י יש ליתן

טעם צמס"כ

הגר"א ז"ל לעיל

(אות 3) שכלי שהאדם

מתקן מידותיו

"למה לו חיים",

וכבר תמהו

בגליונות שם איך

יהיו המידות תכלית

י. ויש מיני פחיתות באדם שנגצל

מהן על ידי עשיית המצוות,

ויש שאינו נצול מהם רק

בתורה לבד, ויש שאינו נצול

מהם רק אם רואה לאשר

המצוות על ידי תובחנות מוסר,

להפריש דרכיו הטובים מן

הרעים¹⁰.

10. משלי כב, ה; ליקוטי אגדות רבב"ח.

ויש שאינו נצול

מהם רק אם רואה

לאשר המדות על

ידי תובחנות מוסר,

להפריש דרכיו

הטובים מן הרעים.

מיוסד על דברי

הגר"א צמסלי (כ),

(ה) שיש ג' דרגות

צמחות של אדם,

גוף נפש ונשמה,

והיצר הרע מטיל

פחיתות בכלם,

הגוף קוצע את

מעשה המצוה, והיצר הרע מטיל בו

יסורים כדי שלא יוכל לעשות את המעשה

מצוה, הנפש היא הפועלת עם הגוף

ומתקדשת ע"י התורה, והיצר הרע

מחטיא את האדם כדי ללכלך ולזהם את

נפשו, ומעל הכל יש את הנשמה

שמשתוקקת לידע הדרך לילך זה לאור

צאור החיים, והיצר הרע מונע ממנה

להשיג זאת.

וכנגד הגוף צריך את תיקון מעשי

המצוות, וכנגד הנפש צריך את תיקון

התורה שהיא תכלין ליצר הרע (קידושין ל

ע"ב), וכנגד הנשמה צריך את לימוד

המוסר שהוא מלמד האדם "להפריש

כל צריאתו צעולמו, וגם מי שאינו מתקן

מידותיו להיכן הלכו התורה והמצוות

שעשה, ואיך שייך לומר 'למה לו חיים'.

אולם לפי המצואר כאן יש ליתן צוה

טעם, שכאשר אין האדם מתקן את

מידותיו, הרי נשמתו חסוכה ואינו יודע

להצמין בין טוב לרע, וצוה נמצא שכל

מעשיו מצוותיו ותורתו כולם מעורבים

ומצולצלים טוב ורע יחד, ואין צוה ערך

ותועלת אמת.

וכשאדם אינו מתקן במידותיו, נשמתו

אינה יכולה להדריכו בדרך הישר, והוא

עלול לעשות מעשיו ולחשוב שהם טובים

וישרים, וצאמת הם יוצללוהו לפי שאלו.

גליונות עץ ארז

וכפי שהיה מעשה בתלמיד של אחד שתלמיד מה שכלצו, אם לבו טוב תגדיל מגדולי ישראל שנסחף להשפיע על יראתו, ואם ח"ו כלצו פורה שורש ראש אחרים בקירוב לצבות מתוך כוונה טובה, ולענה, יכשל עוד צהגותו זה ויגדיל והתעסק בזה ונעשה

מפורסם על ידי זה, **יֵא. עֲנִין הַתּוֹרָה לְנֶפֶשׁ דְּגִמָּת**
 וצמח הזמן התחיל **הַמָּטָר לְאָרֶץ שְׁמֶצְמִית מָה**
 להתעסק בקירוב **שְׁנוֹרֵעַ בָּהּ, בָּם חַיִּים אִו בָּם**
 לצבות באופן שאין **מָוֶת, בֵּן בַּתּוֹרָה מְצַמִּית מָה**
 רוח חכמים נוחה **שְׁבֻלָּבוּ, אִם לְבוּ מָוֶב - תַּגְדִּיל**
 הימנו וד"ל, ונסופו **יִרְאָתוֹ, וְאִם בְּלָבוּ שְׂרָשׁ פֶּרָה**
 של דבר התנתק **רֹאשׁ וְלַעֲנָה - יִגְדֵּל הַמִּינָא בְּלָבוּ,**
 מהתורה והתנתק **זרוע קס חיים**
 מהצית מדרש. **זרוע קס חיים**

ופעם טייל איתו אחד מגדולי ראשי הישיבות כשעה חדה, ושאל אותו איך יתכן שאתה שהיית מבחירי התלמידים צבקיאות צתורה וציראה וכו' כל כך התרחקת, ואמר לו

אחת תלמיד לשעבר, הכל התחיל מזה שינאתי מהמסגרת של עולם הישיבות, לקחתי את הסיכון ונפלתי (ושמעתי הנ"ל מפי אותו ראש ישיבה שטייל עמו). וחזינן שלנשמה יש כח השתוקקות, אבל כשאין המידות ישרות ואין הדרכה נכונה להצחין צין טוב לרע, עלולים ליפול מכל וכל ואחריתו מי ישרנו.

ודברים אלו חידוש גדול הם, שהלומד תורה ויש צליצו מידות רעות אזי התורה לא תתקן דרכיו אלא אדרבה תגדיל הטינא שצליצו, וכמדומה שלא מצינו בזה חצר להגר"א והוא פלא [ומש"כ צגמ' 'סמא דמותא' וכו', צפשוטו הוא על העוסקים שלא לשמה]. ולקמן פ"ד אות י"א מפורש שהלומד תורה אי"צ לעבוד על תיקון המידות והתורה צענמה תתקן מידותיו, ול"ע (וראה בגליונות שם).

בֵּן בַּתּוֹרָה מְצַמִּית מָה שְׁבֻלָּבוּ, אִם לְבוּ מָוֶב, תַּגְדִּיל יִרְאָתוֹ, וְאִם בְּלָבוּ שְׂרָשׁ פֶּרָה רֹאשׁ וְלַעֲנָה, יִגְדֵּל הַמִּינָא בְּלָבוּ.
 מיוסד על דברי הגר"א צמשלי (יט, ט) "תורה הצאה מן השמים עושה פעולתו

וקיפר לי הגאון החסיד רבי לייז גרליק שליט"א ששמע מהגר"ד מצריסק וללה"ה שאמר 'למה התקלקלו הישיבות

גליונות עץ ארז

צליטא, צגלל שלמדו כל כך הרבה, לכן התקלקלו כל כך הרבה, והיינו על פי דברי הגר"א הנ"ל (וצעני ראיתי פעמים

רבות כשמגיעים המוני בית ישראל לדלתו של

מו"ר נר המערבי ארי שצבצב הגר"א ד

וואכטפויגל שליט"א לברכותיו ותפילותיו,

ולפעמים כשהרגיש שיש צורך, דואג לבקש מג'

אחרים שיתפללו, וראיתי שהוא בעצמו מתקשר

להגה"ח הגר"ח"ל גרליק הג"ל שליט"א, ולחסיד

שצכהונה הגר"ש דויטש לרפו"ש שליט"א, וכן

שולח שליחות לבקש ממרן הגר"ח"ק זללה"ה להתפלל).

והנה מפעם לפעם, מקיימים מעמדות עם 'ועידות' של מחנכים, על ידי

ארגונים שונים, המחפשים עלות ותחבולות לירידה הגדולה בדורנו

צעוה"ר רח"ל. ודנים וחוקרים מה נשתנה הדור הזה מכל הדורות, ומנסים

צבה וכה צתירו'ים שונים ומשונים בכוחות הנפש והגוף וכיו"צ. אבל כבר

גילה לנו הגר"א, דבלא פינוי עיפוש המידות והדעות - התורה היא מגדילה

הטינא צליצו כסם המות ומצלצלו והוא נצוך יותר ה"י. ולא שמענו הזהירות

בהדרכתו של הגר"א ז"ל.

על בן צריך לפנות לבו בכל יום קדם הלימוד ואחריו מעפוש

הדעות והמידות, ביראת חשא ומעשים טובים. יש לדקדק שהגר"א

כתב כן רק לענין לימוד תורה, שאם לא יפנה עיפוש

הדעות והמידות מליצו קודם הלימוד יגביר הטינא שצליצו, אבל לענין עשיית

המנוות לא מצינו כן, ומשמע שצקיום המנוות לא נאמר

החידוש הנ"ל שאם יש רע צליצו אזי מגביר הטינא

שצליצו, ולכן אין הכרח לנקות עיפוש הדעות והמידות

קודם עשיית המנוות. וציאור הדבר הוא, שמעשה המנוה יש

צעצמותו חיות וטהרה לתקן את שלימות האדם מידותיו ודעותיו, משא"כ צלימוד

התורה ההשפעה תלוי לפי מה שצליצו, ולכן רק בתורה צעי ההכנה הנ"ל.

ואמר לי גאון עולם רבי אברהם משה באקון שליט"א, "המנוות לא הופכות את

האדם ליחזון איש, אבל התורה הופכת את האדם ליחזון איש", פירוש,

שהתורה משפיעה על ענף פנימיות האדם לטובה או לרעה, משא"כ המנוה

האדם ליחזון איש, פירוש, שהתורה משפיעה על ענף פנימיות האדם לטובה או לרעה, משא"כ המנוה

האדם ליחזון איש, פירוש, שהתורה משפיעה על ענף פנימיות האדם לטובה או לרעה, משא"כ המנוה

גליונות עץ ארז

שנעשה החפצא כמות שהוא, ולא משפיע על פנימיותו, ולכן אינו מגדיל הרעה שצליצו.

אצן לחמת ולא הועיל כלום (ומקורו נמצא מא ע"א), דאם הוא מעופש צמידות ודעות רעות, הרי אכילת לימודו אינו

מועיל לו כלום.

וַיְהִי מִכְּנֶה בָּשָׁם	בָּשָׁם 'בֵּית הַבֶּסֶא'. וְעַל זֶה רָמְזוּ	הַמַּאֲרִיךְ בְּבֵית
'בֵּית הַבֶּסֶא'. אָמְרוּ	בְּמָה נִשְׁאָמְרוּ (בְּרִכּוֹת ח ע"א) בֵּית	הַבֶּסֶא. וּבְסִפְרִים
חז"ל (שִׁנָּה כה ע"ב)	הַבֶּסֶא עֲדִיפָא מִבְּלָהוּ, וְכֵן מָה	מְבֹאֵר שֶׁאֵין לְהַאֲרִיךְ
"אִיזוּהוּ עֲשִׂיר"	נִשְׁאָמְרוּ (שָׁם נה ע"א) הַמַּאֲרִיךְ	צִנִּית הַכֶּסֶף יוֹתֵר
[וּפִירֶשׁ רַש"י,	בְּבֵית הַבֶּסֶא, וְכֵן מָה נִשְׁאָמְרוּ	מְדִי וְעֵלּוּל לְהַגְדִּיל
נִפְקָא מִינֵיהּ		אֶת הַטּוֹמָאָה בְּאֶדָם,
לְמַטְרָם לְהַדוּרִי		אֲזַל כָּל מָה שֶׁהוּא
אֲמִילתָא'] "רַבִּי		

לצורך, הוי בכלל האריכות הטובה.

ובזוואות רבי שלמה איגר (אות יצ) כתב
לזרעו שלא יאריכו צצית הכסף משום
נקיות אס מחמת זה יפקידו תפילה
בציבור, וז"ל "להשכים לפחות כמו חזי
שעה קודם תפילת שחרית, להרגיל עצמן
לפנות נקצים קודם התפילה בכדי
להתפלל בגוף נקי. ועם כל זה, אס כפעם
לא יהיה אפשרי לך לפנות קודם
התפילה, אל תעבור עבור זה תפילה
בציבור, ואל תט מן הדין הפשוט ששציל
מידת פרישות. ודי לך צמה שאמרו
חכמים וצמה שמסודר לפניך בשולחן
ערוך."

לעומת זאת האדמו"ר רבי יענקל'ה מפשעווארסק זללה"ה כותב במכתב עפ"י הזוהר הקדוש, שמי שצריך לנקבו צריך לדחות את התפילה לגמרי ואמר שאמנם להלכה לא נפסק כך (עי' שו"ע סי' נב ס"א ומשנ"צ), אבל אם היה צרכו היה

יוסי אומר: כל שיש לו בית הכסא סמוך לשולחנו". ועל פי דברי רבינו כאן יש לפרש הכוונה למי שמפנה עיפוש הדעות ומיידות קודם לימודו, כי 'שולחן' רומז ללימוד תורה, וכמו שמצינו בספר חסידים (סימן תנ"ה) "נשמות יש להם ספרים ערוכים על השולחן, כמו שרגילים בחייהם ללמוד - כן צמות לומדים" (ולכאורה פלא הוא מה שייך 'ספרים' ו'שולחן' בעולם האמת, ועי' מה שציארנו בזה בהקדמה לפרק שירה עץ ארז, מוצא צנספחים סי' ח'). ו'בית הכסא' הוא ניקוי עיפוש הדעות והמיידות, ונמצא שזה שיש לו "בית הכסא סמוך לשולחנו", היינו שמנקה עיפוש מידותיו סמוך ללימודו וכדברי הגר"א. כאן.

וכן יש לפרש צוה דצרי הרמז"ם (דעות פ"ד ה"צ) "ולא יאכל עד שיצדוק עצמו יפה יפה שמא יהיה צריך לנקציו", שאם אוכל כשהוא צריך לנקציו הרי הוא כזורק

גליונות עץ ארז

פוסק כך. וצמשנה צרורה (ס"ג ס"ק לא) הרע של פירותיו רק מתגבר ואין אדם כתב "האיסור כל תשקלו נדחה מפני כבוד הצריות כגון המשנה נקצו עד שימלא מקום לנוע וכה"ג". ועוד כתב (ס"ג נ"ב ס"ק י"ו) "אם הוא מלמד תורה לרבים או דורש וצאמנע ננטרך לנקצו אפילו גדולים מותר לו לשהות עצמו, דכל תשקלו הוא רק איסורא דרבנן ומפני כבוד הצריות נדחה".

(שם סב ע"א) **הַשֶּׁבֶם וְצֵא הָעֶרֶב** וְצֵא בְּדֵי שְׁלֵא תִתְרַחֵק, רוֹצֵה לֹאמֹר בְּבַחֲרוֹתָי וְזִקְנוֹתָי, שְׁלֵא תִתְרַחֵק מִבּוֹרְאֵךְ מִרְחֵק רַב, שְׁלֵא תוּבֹל לְהוֹעִיל.

ועפ"י יש לבאר מה שאמרו צמדרש (ויק"ר ל, יב) שהד' מינים הם כנגד מי שיש לו טעם וריח ומי שיש לו טעם בלא ריח ומי שיש לו ריח ולא טעם ומי שאין לו לא טעם ולא ריח. והנה, לא מצינו שנוטלים מין חמישי כנגד הרשעים המקולקלים שריחם רע, ונ"ב. ולפי דברי זק"ה"ק החת"ס זיע"א יבואר, שכאשר יש ריח רע אי אפשר לקרבו אל הפירות הטובים שאז הוא ילקל ויצאיש את ריחם, אלא צריך קודם לנקות אותו מהריח הרע, ורק אח"כ לצרפו אל הטובים.

לֹא בָּאֵלוּ בְּעָלֵי תַאֲוָה שְׂמִתְעַנִּים וְהַתַּאֲוָה מִתְגַּבֵּר בְּיוֹתֵר. וְצָרִיד לָוֶה עֲרֻמוּמִיּוֹת גְּדוֹלָה, עָרוֹם בְּיָרָאָה נֶגֶד הַנֶּחֱשׁ הָעָרוֹם. **לֹא בָּאֵלוּ בְּעָלֵי תַאֲוָה שְׂמִתְעַנִּים** וְהַתַּאֲוָה מִתְגַּבֵּר בְּיוֹתֵר. וְכֵן כֵּתֹב זק"ה"ק החת"ס סופר זיע"א דדרשות דיש אדם הרוצה לשוּב בתשובה על עוונותיו, והולך לצית הכנסת ואומר תהילים צנכיות ג' שעות צמקום לעשות תשובה צפועל ולפרוש ממעשיו המגונים צחרטה וידי וקצלה לעמיד, והוא דומה לאדם שיש לו פירות רקוצים שריחם רע, ורואה לפניו גנות ופרדסים יפים עם ריח טוב, ומכניס לשם את פירותיו הרעים כדי לצטל מהם הריח הרע, אבל אין זה מועיל לו כלום אלא אדרבה, כפי ידיעת חכמי הטבע הריח

וכעין דברי הגר"א כתב צנהגות הגר"ח וולאז'ין (כתר ראש) שלא יכבוש אדם עצמו שלא לצאת מהצית כדי לשמור על עיניו, כי זה יכול להגביר את תאוותו יותר, אלא

ועפ"י יש לבאר מה שאמרו צמדרש (ויק"ר ל, יב) שהד' מינים הם כנגד מי שיש לו טעם וריח ומי שיש לו טעם בלא ריח ומי שיש לו ריח ולא טעם ומי שאין לו לא טעם ולא ריח. והנה, לא מצינו שנוטלים מין חמישי כנגד הרשעים המקולקלים שריחם רע, ונ"ב. ולפי דברי זק"ה"ק החת"ס זיע"א יבואר, שכאשר יש ריח רע אי אפשר לקרבו אל הפירות הטובים שאז הוא ילקל ויצאיש את ריחם, אלא צריך קודם לנקות אותו מהריח הרע, ורק אח"כ לצרפו אל הטובים.

גליונות עץ ארז

הסתכלות, על פי מה שכתב בספר החינוך (מנחה שפו) בגדר איסור 'ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם', ד"ענין לאו זה וכו' שלא ירדוף האדם אחר מראה עיניו". וכתב החינוך דאין לוקין על לאו זה, והטעם, "לפי שאין זה דבר מסוים, שנוכל להתרות בו העובר עליו, כי מהיות האדם בנוי בענין שאי אפשר לו שלא יראה בעיניו לפעמים יותר ממה שראוי וכו', על כן אי אפשר להגביל האדם בזה בגבול ידוע". דהיינו דאין זה לאו מסוים ומוגדר, מה איסור ומה מותר.

ו"צ כיצד ניתן לומר על מנחה ודין שהוא אינו מסוים, דכיצד ניתן לזוות לאדם לעשות דבר שאינו מסוים ומוגדר, דודאי לא ניומה התורה לקיים דבר שאי אפשר לדעת כיצד לקיימו. אלא הביאור בזה הוא, דגדר האיסור הוא כמו שפתח החינוך, "שלא ירדוף האדם אחר מראה עיניו", דהיינו, הדבר הנאסר הוא לא הראיה המסויימת הזו או הזו, אלא נאסרה "הרדיפה", מה שרודף אחר עיניו לראות ולהנות בראייתו. ומחמת זה כל ראייה שבאה ממילא אין זה איסור כלל, ולא שייך לומר בזה גבול איזה ראייה אסורה ואיזה מותרת, דלא נאסרה ראייה מסויימת, אלא הרדיפה אחר הראיה לצורך הנאת הלצ היא שנאסרה. ובמקו"א הארכנו בגדר איסור הסתכלות באשתו נדה, מוצא בנפסחים סי' ט'.

העצה היא לנחת למקום שנריך ולהתפלל שינליח לשמור עצמו. וכן כל רבתי לא נהגו בהנהגות של קיצוניות בענין זה, אלא רה"י הגרמ"ש ליצוצין זללה"ה כשהתגורר במאה שערים היה מהלך בצד הדרך, ואמר שזה ה'דרכא אחרינא' שיש, וממילא איסור לילך שלא בצד, ולא היה ניכר עליו שעושה סיגוף מיוחד (ואמר לי פעם שמקפיד שלא להסתכל על צנותיו לאחר שנשא). וכן מו"ר ר"י צאר יעקב הגרמ"ש שפירא זללה"ה כשהלכתי עמו בדרך לא היה ניכר עליו איזה הנהגה של קיצוניות, וגם מו"ר נר המערבי ארי שבצביל הגרמ"ד וואכטפויגל שליט"א הולך נורמלי (אולם הוא באמת זקוק למשקפיים ואינו לובש).

אולם בענין זה של שמירת העינים ישנו מעשה נורא שאירע עם מרן רה"י הגרמ"א קוטלר זללה"ה (והתנצר באריכות בגליון 'אדומים צעליה'), שפעם נסע ברכב וראה בטעות פרסום לא לנוע ברחוב, ומיד זעק ואמר "הקצ"ה, למה לא הרגתם אותי במלחמה!..." ואת זה אמר מי שבנה את כל עולם התורה של אמריקה, ייסד את החינוך עצמאי, הנהיג את כל אגודת ישראל באמריקה, העמיד תלמידים בכמה ישיבות, ועם כל זאת, שבציל מראה אחד איסור אמר "הקצ"ה, למה לא הרגתם אותי במלחמה!...". והוא מעשה איום וגורא!

ובמקום אחר ביארנו בגדר איסור

גליונות עץ ארז

וַיִּצְרִיף לָזֶה עֲרֻמוֹמִיּוֹת גְּדוֹלָה, עָרוֹם חֲמִישִׁים בַּחֲרוּסִים שְׁלַחְמוֹ בַּשָּׁבִיל סְטֹאֲלִין,
בִּירְאָה נֶגֶד הַנְּחָשׁ הָעָרוֹם. מֵאַחֵר וּבְמַלְחָמָה מִתּוֹ כָּל הַבַּחֲרוּסִים וּנְשָׁאֲרוּ רַק
שְׁתִּיקוֹן הַמִּידָה רַעָה נֶרֶךְ לִהְיוֹת שְׁנַיִם וְאַחַד אֶחָד מֵהֶם, וְעֲלִיתִי לְאַרְץ
בַּשּׁוֹרָשָׁה, לִכֵּן נֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל, וְעֲשִׂיתִי
עֲרֻמוֹמִיּוֹת גְּדוֹלָה וְהַבְּתָעֵצֶל לְחַטֹּט אַחֵר כָּל
לִהְיוֹן הֵיכֵן הוּא בְּמִידָה רָעָה, אֵין
שׁוֹרֵשׁ וִיסוּד הַחֹטָא כָּל הַגְּדָרִים וְהַסִּיגִים
כָּל עֵינִן וְעֵינִן. מוֹעִיל לוֹ כָּל הַגְּדָרִים וְהַסִּיגִים
וְזַעֲנִין זֶה שֶׁמַּעֲתִי שְׁהוּא עוֹשֶׂה, בִּי כָּל מִבָּה
מִמּוֹ"ר נֵר הַמַּעֲרָבִי שְׁאִינָה נִרְפָּאת בַּפָּנִים וְכו', וְאַף
אֲרִי שֶׁבִּצְבָל הַגֶּרָא"ד גֶּדֶר הַתּוֹרָה שְׁהִיא מְגֻנָּה וּמִצִּילָהּ
וּוֹאכֵט פּוֹיגֵל נִהְרָם בְּעֶצְלוֹתָו¹¹.
שְׁלִיט"א, שֶׁהִיא
פַּעַם עִם מוֹ"ר
הַגֶּרָמ"שׁ שְׁפִירָא

11. משלי כד, לא; יט, טו; יג, טו.

שְׁלִיט"א שֶׁזֶה דּוֹגְמָא לְזַעַל תְּשׁוּבָה אֲמִיתִי, שֶׁמַּחֲבֹנִן וְחוֹקֵר
הֵיכֵן הוּא שׁוֹרֵשׁ הַעֲצִירָה וְהַנְּפִילָה, וְעַל
זֶה גּוֹפֵא פּוֹעֵל בַּתְּשׁוּבָתוֹ (וּבִמְקוֹ"א בִּיאָרְטוֹ
דְּרַבִּי הַתְּשׁוּבָה לְבַחֲרוֹ שֶׁנֶּפֶל, וְהַדָּרֵךְ לְהַמְנִיעַ
מִנְּפִילוֹת, מוֹצֵא בְּנִסְפָּחִים סִ' י' וְסִ' י"א).
וְאַף גֶּדֶר הַתּוֹרָה שְׁהִיא מְגֻנָּה וּמִצִּילָהּ
נִהְרָם בְּעֶצְלוֹתָו. א) עַל אֹתוֹ "גֶּדֶר
הַתּוֹרָה" שֶׁמְגִינָה וּמְצִילָה מִן הַחֹטָא,
מֵאִינוֹ בְּדַבְרֵי זָקָה"ק הַכְּתָב סוֹפֵר זִיע"א
(פֶּרֶשׁת בַּחֲקוּמֵי כו, ג) שֶׁמָּה שֶׁאֲמָרְנוּ חוֹז"ל
(סוֹטָה כ"א ע"ג) דְּתוֹרָה מְגֻנָּה וּמְצִילָה גַם
בְּעִידָנָא דְּלֹא עָסִיק בָּהּ, הוּא רַק בְּאֹפֶן
שֶׁלּוֹמֵד תּוֹרָה בְּעֵינִן וּבִיגִיעָה, אֲבָל
כְּשֶׁלּוֹמֵד בְּבִקְיָאוּת, הוּא כְּשֶׁאֵר כָּל הַמַּעֲוֹת
שֶׁמְגִין רַק בְּעִידָנָא דְּעָסִיק בָּהּ. וּבַתְּשׁוּבָה
זִלְלָה"ה בְּמִנּוּחָה בְּצִית 'וְעַד הִשְׁבִּיחוֹת'
בְּנִתְנִיָּה, וְהוּא שֶׁסָּם עוֹד רֹאשִׁי יִשְׁבִּיחוֹת, וְיִשְׁבֹּ
אִתָּם לְשׁוֹלְחַן יְהוּדִי פְּשׁוּט שֶׁהִיא עוֹבֵד
בְּעִירִיית נִתְנִיָּה, וְהִצִּיאוֹ לִפְנֵי רֹאשִׁי
הִשְׁבִּיחוֹת עִיתוֹן 'הַמּוֹדִיעַ', וְאוֹתוֹ יְהוּדִי
פְּשׁוּט לֹא הַסְכִּים בַּשּׁוֹם פְּנִים לְהִצִּיץ
בְּעִיתוֹן. וְאֲמַר הַגֶּרָא"ד שֶׁחֲשַׁב לַעֲלֹמֹ
מִדּוּעַ הוּא כָּל כֵּךְ מִסְרָב, שֶׁמָּא יֵשׁ לוֹ כֶּבֶד
עִיתוֹן אֶחָד, וְשֶׁאֵל אֹתוֹ עַל הָעֵינִן. וְסִיפֵר
לוֹ אֹתוֹ יְהוּדִי מַעֲשֶׂה פֶלֶא, שֶׁהוּא
בְּזַעֲרֻתוֹ לִמַּד בִּישְׁבִּיחָה בַּחוֹ"ל וְהִיא מְצוּיָן
גְּדוֹל, אֲבָל הִיא נוֹהֵג לִקְרוֹא עִיתוֹנִים
שִׁינָּאוּ ע"י הַמַּשְׁכִּילִים, וְלֹאט לֹאט הַפְּסִיק
לְלַמּוֹד תּוֹרָה וּלְשִׁמּוֹר שְׁבַת וְלִהְיוֹת תְּפִילִין,
וְנִמְשָׁךְ אַחֵר שִׁטַּת הַקּוֹמוֹנִיזְם, וְהֵלֶךְ
לְשֶׁרֶת בְּצִנָּא הַרוֹסִי יַחַד עִם עוֹד מֵאֲחִים

גליונות עץ ארז

גודל כח גאונו ומהסדרו של המגיד שיעור שמוסר את התורה, והכל בעיון רב ובהיקף, ועכ"פ זהו האופן בו מתנהל כל עולם הישיות במסורת במשך כמאתיים וחמישים שנים.

וכבר כתב רש"י הקדוש (קידושין ל.) בפירוש "שהיו מחודדין צפין", שהוא "שצדוק לעומקן", והכוונה שלא מועיל חזרה כדי לענות סתם, אלא עכס הלימוד בחזרה הוא שיהיה בכל פעם יותר לעומק דייקא, ורק על ידי זה מוגדר לבסוף צדגת "מחודדין" צפין, דכלי דדיקת הסוגיא לעומק בעיון חסר בכל שס לימוד התורה באמת (כך שמעתי מגאון אחד שליט"א).

וסיפר לי ת"ח אחד שליט"א שרוחו חופפת על הנהלת ארגון מפורסם שמנהל מבחנים על דפי התלמוד בבבליאות, וכן מבחנים של סדר לימוד קבוע בספר משנ"צ עפ"י המסלול וליקוטי דינים מאחרונים שנקבע בארגון, ונותנים מלגות ופרסים למיניהם לבעה"צ אצרכים בחורים וילדים. וסיפר הנ"ל שצחילה באו קמיה דראש ישיבת פילדלפיה ה"ה הגאון הנודע רבי אליהו שווי זללה"ה, שהיה נחשז לגדול וזקן ראשי הישיבות בארה"צ, וכן היה מחשזבי תלמידי מרן הגר"א קוטלר זללה"ה [כפי שאמר לי כבוד הגר"ש מילר שליט"א גאב"ד טארנטא וצית הוראה דלייקווד (וורחתי לשמוע מפיו לפני כעשרים ושלוש שנים מה

התריע (שו"ת אור"ח סי' יח) על גודל החורבן בלימוד רק מתוך ספרי הקיטורים בשטחיות בלא העיסוק בשמעתתא בעיון. וצט"ז (ריש סי' מז) ביאר נוסח ברכות התורה "לעסוק בדברי תורה", כי עיקר המטרה היא להתייגע בתורה ולהתבונן ולחקור ולדרוש אחר כל דבר היטב הדק. וכן מצינו ביאור הלכה (סי' א) שכל המעלה של העוסק בפרשת עולה כאילו הקריב עולה, הוא רק באופן שמבין מה שאומר, ולא כשקורא במעשה קוף בעלמא.

ובאמת, כך היא צורת ודרך הלימוד בעולם הישיבות מזמן רבינו הגר"ח וולאזינר זיע"א וזקה"ק החת"ס זיע"א, וכן הסבא מסלבודקא זוק"ל הקיס את עולם הישיבות בצורה ומהלך של סדר לימוד בעיון עומק השמעתתא, ועד היום הזה באופן כללי נשאר צורת סדר הלימוד שווה פחות או יותר בכל עולם הישיבות בדורינו אנו, וכולם שוים לטובה בשאיפתם, צין תלמידי מיר, צין תלמידי פוניבז' וחצרון, וצין תלמידי צרנובץ' וצריסק, קמניץ וסלבודקא, לייקווד וגייטסהעד ועוד, ופשוט. והסדר הוא שלומדים סוגיות ומסכתות מסויימים, ושומעים שיעורים מת"ח למדנים וראשי ישיבות מובהקים במהלך של דרך לימוד כזה או אחר, ומתלמידים איך מבררים את דברי רש"י, תוספות, הרמב"ם, ודברי גדולי האחרונים, עד הצנת הפשט לפי

גליונות עץ ארז

הלכה בסגנון הזה, אבל לצחורי ישיבות אין לזה שייכות, לא בעת הזמן וגם לא בצין הזמנים. תורה נריך ללמוד כמו שלמדו, ורק מי שחלש בלימוד או בעלי בתים שעסוקים לפרנסתם צין כך, ולא לומדים כדת ושקועים בדברים אחרים, להם יש מעלה שיהיה להם איזה שייכות לתורה על ידי זה, צין בגמ' וצין בהלכה" עכת"ד.

כשהייתי קמיה הוד כבוד מרן הגר"א זללה"ה, והלגתי בפניו שאלתי בנושא המבצנים על גמ', האם הראש ישיבה זוכר כזה חורבן בעולם התורה, עד שהדבר נכנס ממש לישיבות ולכוללים של חסידים ומצויינים?... ענה לי בנוסח של כאב בזה"ל: "איר מיינט אז איך וייס נישט אז ס'ז א חורבן גדול, אבער וואס זאל איך טאן אז יונגעלייט דארפן האבען געלט....!!!" [אחם חושבים שאני לא יודע שזה חורבן גדול, מה אני יעשה שאצרכים צרכים שיהיה להם כסף]. עכ"ל.

וידוע בבית בריסק שאם באים לשנות משהו בדרך הלימוד המסורה לנו, הוא שלב אחד לפני "עם הארץ", ומופקע מכל". וכשהייתי על שולחנו הטוהר של מו"ר הגרמ"ד הלוי מבירסק זללה"ה בחדרו בחול המועד, שמעתי מפה קדשו במשך כחצי שעה על 'חורבן הדור' שלא יודעים איך ללמוד באמת, ואמר שכיום לומדים בצורה של בקיאות עם קצת

שאמר הגר"א קוטלר ז"ל בעת חנוכה הבית לישיבתו הרמה ואכ"מ), וגם בעיני מרן הגר"א מ שך זללה"ה היה נחשב ל'אדם גדול' שבאמריקה והיה שולח לשמוע את דעתו בדברים שנוגעים לארה"ב. וכשמע הגר"א שוויי ז"ל על כוונת הארגון בהקמתו, הורה שאין להקים הארגון הזה, וכהאי לישנא (לפי הנוסח שאמר לי הרב הנ"ל): "ארגון לחיזוק לבעלי בתים בגמרא ומבצנים, להשוותם כאילו שהם בדרגה חדא כמו בני תורה לא יעלה על הדעת, ולימוד כזה לבני ישיבות מאן דכר שמיה". ואכן כמה שנים היה עיכוב בהקמת הארגון על דרך המלך, עד שתש כוחו של הגר"א ז"ל ואז דרך אחד מבתי גדולי ישראל זללה"ה זכו לקבל תמיכה על המהלך, למרות שזה היה באופן נחרץ נגד דעתו התקיפה של הגר"א שוויי ז"ל.

ואני הקטן ישבתי קמיה מו"ר נר המערבי ארי שבצבל הגר"ד וואכטפויגל שליט"א וראיתי על שולחנו במטבח בעת ארוחת פת שחרית מכתב מאחד מחשובי ראשי הישיבות שליט"א על הענין במבצני משנ"צ צימי צין הזמנים לצחורי ישיבות, וביקשו ממו"ר שליט"א שיצרף חתימתו על המכתב, ושאלתי אם כוונתו לחתום על המכתב הזה, ואמר לי "בדאי שלא". ושאלתי, הלא נתפרסם שהראש ישיבה דיבר במעמד שלהם במלוה מלכה? וענה לי "דיברתי שם שלבעלי בתים טוב ללמוד

גליונות עץ ארז

עניתי. עד שניגש אליו אחד (כמדומני שהיה רש"י מלר שליט"א) ואמר לו שהוא מתכוון על ... ואמר מו"ר ז"ל: אני תומך ב...?! אני?!

וקם ממקומו אפילו שהיה זקן ותש כוחו, והלך לחדר השני, ואחר כדקה או יותר חזר עם עלון של הארגון הנ"ל בידו, והניחו בתקיפות ובמהירות לפני, ואמר לי בקול גדול ובחזקה לפני כל עם ועדה: "תראה לי איפה התמונה שלי, תראה לי איפה השם שלי, תראה לי איפה. לא השם שלי ולא התמונה שלי כאן, אז מה אתם מדברים שאני תומך!!" [ולא עניתי לו שאני ראייתי באותו עלון במהדורה באידיש, שהיה על פני כל ה'עמוד שער' תמונה שלו, והעלון שהיה תחת ידו היה בשפה המדוברת בא"י ושם לא הופיע תמונתו כלל. וכנראה לא ראה (או אולי לא קיבל כלל) המהדורה באידיש].

ועכ"פ לדעת רה"י דפילדלפיה שהיה תלמידו המובהק של מרן הגר"א קוטלר זללה"ה שהיה ראש ישיבה כיוצל שנים, מרן הגר"א זללה"ה ששימש כשצעים שנה כראש ישיבות לתלמידים, ומו"ר הגרמ"ד הלוי מצריסק שהיה תלמידו של מרן הרב זללה"ה וגם שימש למעלה משישים שנה כראש ישיבה, ויבדלחט"א מו"ר רה"י דסאזט פולסבורג שליט"א שהיה תלמיד של מרן הגר"א קוטלר זללה"ה ותלמיד של מרן הגר"ד הלוי מצריסק זללה"ה וראש ישיבה כארבעים

הלכות, וחושבים שיודעים ללמוד ויודעים לפסוק, ובאמת מעולם בלי ללמוד צעיון רב מעין דרך ספרו של זקנו הגר"ח הלוי מצריסק זללה"ה אי אפשר להצין בלימוד ולהיות ת"ח אמיתי. כל סדר אחר אין לזה שייכות לבן תורה, אין לזה שייכות למי שרוצה להיות למדן בעל הצנה, וכל סדר או סוג לימוד אחר זה לגמרי הפוך מדרך התורה של בני הישיבות האמיתיים. ואלה שרגילים ללמוד כך, רואים בספרים שלהם שהתורה שלהם אי אפשר אפילו לקרוא, מי מדבר להצין, והפסקים שלהם אינם פסקים, אי אפשר אפילו להסתכל במה שהם מסתכלים, הכל ריק מכל תוכן אמת וכו' וכו', עכ"ד.

ואחר כל הנ"ל, כולם (חדר מלא אנשים מפה לפה) היו בשקט מוחלט, ואני הקטן העזתי לשאול את מו"ר: הלא פרסמו צערצ יו"ט שהראש ישיבה תומך בארגון כזה שלומדים בצורה כהנ"ל. ותמה עלי מו"ר בפליאה של ממש בהאי לישנא: אני תומך? למהלך לימוד כזה? אני? משהו פרסם כזה דבר? מה אתם מדברים, מי? מי? מה אתם מדברים? - ואמרתי "איזה ארגון פרסם אפילו תמונה גדולה של הראש ישיבה, שהראש ישיבה תומך בלימוד כזה". ושאל מו"ר: איזה ארגון? ולא עניתי לו. ושאל שוב ושוב, ולא עניתי לו. עד שנעקו עלי צין היושבים שם וצין העומדים שם לענות, ועם כל זאת לא

גליונות עץ ארז

גורם להתעכב בקוגיות ביתר שאת, ואפילו שאם הדבר נעשה בכל הש"ס כולו יהיה קשה לסיים ולדעת היטב על צוריו גפ"ת וראשונים, טוש"ע ונו"כ כדת וכדין צומן קצר, אלא הוא עבודת קודש של שנים רבות של גיעה רבתי. ובדאי כל אחד צריך לנהוג לפי מצבו, לפי ישיבתו, לפי רבו, ולפי כוחות נפשו, אולם לענ"ד נכון לציין קצת מה ששמעתי מרבותי צוה.

מו"ר הוד כבוד הגרמ"ד הלוי מצריסק זללה"ה, בשנים שזכיתי לשבת על שולחנו הטור צלימוד הסוגיות הקשות דתורת צריסק בקדשים וכן כשאמר חידושי תורה בשבתות וצחגים, מעולם לא שמענו שפעם ציין לאיזה דף או איזה עמוד, או ציטט לשון הגמרא במלואה. וכן מעולם לא שמעתי ששאל צריסק באיזה עמוד או באיזה דף יש נוסח כזה או ציטוט כזה או אחר. אלא אדרבה, כל פעם ציקש גמרא ופתח וחיפש, וקרא צפנים מילה במילה צמתיות.

וכן מו"ר הגרמ"ש לייבוץ זללה"ה כשזכיתי ללמוד איתו צלוותא מעולם איני זוכר שקרא את הגמרא צמהירות, אלא כל מילה ומילה צמתיות כאילו לא למד אותה מעולם. ואמר לי הגרמ"ש ז"ל פעם אחרי שיעור יומי ארוך צפסחים, "אתה חושב שאני יודע על איזה דף מקרתי היום שיעור? אני אומר לכם שאני יודע, אבל למה צריך לדעת איזה

שנה, לדעת כולם צן תורה השוקד על צמתי התורה שרצונו לגדול כאחד מגאוני ראשי הישיבות הנ"ל, פשוט וצרור שאי אפשר להגיע לדרגות התורה של מוסרי התורה כמנווה לנו ע"י ארגון שכל מהותו לדעת הגאוני הנ"ל הו סתירה לגדלות צעיון ושקידת התורה. [ואם הקו המנחה כפי שפרסמו הארגון צעמוד שער, להשוות ילד צארגנטינה וצעל הבית מאקוודור לצן תורה צליקווד ותלמיד חכם צקרית ספר, אזי צודאי רואים כמה גדולים עיני חכמינו רבותינו ז"ל]. ודי והותר למצין.

וצודאי שיש צוה עוד דעות צין גדולי הרצנים וראשי הישיבות מעמידי עולם התורה ז"ל ויצדלחט"א, ואלו ואלו דצרי אלקים חיים, אך אני אין לי אלא מה שקיבלתי ראיתי ושמעתי מכלי ראשון וכנ"ל, וכן היה הדרך הנאמנה של רבותינו הגרעק"א החת"ס והכת"ס וכל גדולי האחרונים וראשי הישיבות צדורות העצר זללה"ה. וכבר כתב היעצ"ץ ז"ל צסידור עמודי שמים שכל אחד צריך לקצוע לעצמו את הרופא שמכיר צנפשו, שהוא רבו שמכירו לפי כוחותיו. והלוואי שאני הקטן יתחזק ויתחיל ללמוד צשקיעות וצעיון כדת וכדרך רבותינו הקדושים המסורה לנו איש מפי איש עד משה רבינו.

צ) ויסוד גדול זה שעיקר הלימוד צריך להיות צעיון והצנה, הוא למרות שזה

גליונות עץ ארז

ציטוט מילים ועמודים, אלא אדרבה, רק הצגה ברורה ועמוקה ובעיקר 'גמרא רש"י תוספות ואחד מן הראשונים העיקריים צקוגיא כדוגמת הריטצ"א' (כלשונו כמדומני). וכן בשנים שזכיתי לדבר איתו רבות בלימוד, מעולם לא שמעתי ממנו ציטוט של דף או עמוד, אלא היה משקיע רק בדיעה עמומה מאוד על כל 'שטיקל גמרא' שזכר ושזכר, וכן על הראש"ש והרמב"ם צקוגיא. וכבר הצאנו צספר 'ארויס עלי מים' שהיה חוזר על המילים של הגמרא לפני שנכנס לשיעור עשרות פעמים ורק אח"כ נכנס למסור את השיעור. ולא היה זה בשביל לזכור את לשון הגמ' כלל וכלל, אלא להחזיר לעומק נפשו ומחשבתו מה מונח מאחורי המילים של הגמ', ואיך עולה יפה עם היסודות של השיעור בהצגה ובעומק. ולא לחינם זכה לדרגות גבוהות בתורה, שהרי זכה להנות רבות בדיבור חכמים מתורתם של שר ראשי ישיבות רבי אלחנן וואסרמאן זללה"ה, בעל החזו"א זללה"ה והרב מצריסק זללה"ה. ושמעתי מפיו, שהמהלך של הרב מצריסק קרוב אליו ונכון, "שנעל און לעכט" ('מהר וקל'). ועל אותו 'מהר וקל', סיפר לי מורי נר המערבי ארי שצבצל הגרא"ד וואכטפויגל שליט"א, שאמר לו כבוד מו"ר הגרמ"ש זללה"ה "דער שיר פון שבת איז לייכטער פון דער שיעור פון זונטאג" (היות ששבת היה מחדש שירים חדשים, וציוס ראשון היה מוסר את השיעור כללי הנודע למשגב, לכן אמר במליצה

דף הגמרא? נריך לדעת את דברי הגמרא ומה כתוב זה ולא את המיקום של הדף או העמוד. אל תחשוב שאת הגמרא לא למדתי לפחות שישים פעם, אני אומר לכם שהגמרא מונח בקופסה, אבל דף, עמוד, מה שייכות...". [וסיפר לי מו"ר הגרמ"ש ז"ל שראש ישיבת חצרון הגר"י סרנה ז"ל למד איתו בצחרותו בצחרותא, ואמר שהיה משנה את כל סדרי הישיבה רק כדי ללמוד איתו צלוותא. וכן אמר לי הגרמ"ש ז"ל שמרן הרב מצריסק זללה"ה ציקש מאציו ז"ל שהוא יהיה "המייסד להיות התלמיד הראשון להקים את ישיבת צריסק". והיות שלא היה יכול להגיע לשיעור של רבו הגר"י ד' הלוי מצריסק ז"ל ציום רביעי בעקבות כיבוד אב, ממילא ציטלו את השיעור צצריסק של יום רביעי (ומשפחתו הנכבדה שיחי' מספרים, ולא זכיתי לשמוע מפיו, שלמד חצרותא שנתיים עם מרן בעל האצי עזרי זללה"ה כשהיה צירושלים. וזכיתי לשמוע מפיו של הגרמ"ש ז"ל על בעל האצי עזרי ז"ל שידע 'חידושי ר"י מייגש' על הלשון, והתפעל מזה טובא)].

וכן מו"ר ראש ישיבת צאר יעקב זללה"ה הגם שהיה רגיל צפומי ללמוד כל שבע בעיון כמה דפי גמ', וכן ללמוד לפחות ארבע פעמים כל דף, וכן הוא בעלמו היה נוהג למסור צלעירותו שיעור יומי דף ליס צישיבה אפילו צמסכת נדרים. עכ"ז מעולם לא שמענו על גדלות של

גליונות עץ ארז

פוניצו', ואמר צפה מלא, "קום נעם מיין
צענקעל, קום נעם מיין צענקעל" (תבוא
ותיקת את הכסא שלי, תבוא ותיקת את הכסא
שלי) ואכ"מ].

נמא שגדולי ראשי הישיבות הקדושות,
מוסרי התורה, תלמידיהן של עמודי
עולם הישיבות זיע"א, בעל הקובץ
שיעורים, הגר"א קוטלר, הרב מצריסק,
החזו"א ועוד, לא שמענו ולא ראינו
חינוך לתלמידיהם ללמוד צעיקר ש"ס על
הלשון ולדעת מיקום לפי הדף והעמוד,
ולהכיר כמה פעמים יש מחלוקת עם
התנא הזה או אחר. אלא לדעת מה
המחלוקת, מה נדדי המחלוקת, מה
הצנת המחלוקת, מה מקור המחלוקת,
מה עומק המחלוקת, ואיך אפשר או אי
אפשר לדמות צין המחלוקת לשמעתתא
אחרת בתלמוד.

וכמו שרגיל צפומי' של מרנן מצית
צריסק, שרצינו חיים הלוי ז"ל אמר שאינו
מלמד מה לומר, אלא צעיקר מה לא
לומר. ואין זה סתירה למה שסיפר לי
מו"ר הגרש"ש ז"ל שרצינו חיים הלוי ז"ל
היה לו קדר לימוד של שישים דפים כל
יום, שש שעות רלופות פעמיים ציום,
"ועמד על כל מה מה שאריכים לעמוד"
("ער האט זיך געשטעלט אויף יעדער זאך ואס
מ'דארף זיך שטעלן אויף דעם").

ולכא' הוא דבר פשוט לכל בן תורה
הלומד כמה יסודות צקונטרס הציאורים
ושערי שמעות, שיעורי רצינו משולם

ש'השיר של שנת יותר קל מהשיעור של יום
ראשון). ועכ"ז הוסיף לי מורי הגר"א ד'
שליט"א, שצדור לו שרק יחידי סגולה
ממש זכו לרדת לסוף עומק דעתו צהצנה
צשלימות וצאמת צעת מסירת התורה של
השיעור כללי ציום ראשון, ועכ"ז נחשב
מ'הר וקל'. וז"ל שכל אחד לפי דרגת
גדלות התורה דילי צ'מהר וקל', וד"ל.

וכן ממו"ר נר המערצי ארי שצצבל
הגר"א ד' וואכטפויגל שליט"א מעולם לא
שמעתי שמאטט דף או עמוד צמסכת
כזה או אחר, אלא את עצם הסוגיא
והצנתו צה מכל נדדי העיון צעיקרי
הדעות צראשונים וגדולי האחרונים
וראשי הישיבות. והגם שפעם אמר לי
שצצצ עליו מאוד להכיר סוגיות הש"ס
לפי צורת הדף, וצעיני ראיתי כמה
פעמים שיושב צאשמורת הצוקר ולומד
דפי גמרא צזה אחר זה, ופעם ראיתי בן
צשנת אחה"כ, ולומד צקול נעים, וחוזר
על המילים כמה וכמה פעמים צשירה
כאילו שדן על עצם המילים צברים
עמוקים מן הים, ועומק שיעוריו העידו
עליו רעיו שהם שייכים לגאונים של
דורות הקדמונים, ושייכים רק לתלמידים
צצאמת שקועים ומתעמקים ומתייגעים
לידע את הלמדנות שמתגלה צשיעורי
הנר המערצי [וגם צעל האצי עזרי
זללה"ה הכיר בגדלותו, וציקש ממנו כמה
פעמים צפניו ועל ידי שלוחים גדולי
ראשי ישיבות, לכהן כמורישו צשיצת

גליונות עץ ארז

דוד הלוי ושיעורי רבינו חיים שלמה. ולא צאתי בכל דברי אלו, אלא רק בעקבות זה שלאחרונה יש פרסומים שונים ומשונים שכאילו יש רבנים וראשי ישיבות שמעריצים חצורות שידועים ובקיאים בש"ס על הלשון.

והלוואי שאני הק' יזכה לדעת אפילו טיפה מן היס ממה שהגאונים המתמידים והבקיאים יודעים על צוריים ממש, והוא נראה ממש כמפליא פלאות. אולם האמת שמוסרי התורה גאוני ראשי ישיבות שזכיתי להכיר בצ"ד מעולם לא חינוכו ועודדו לקיים ש"ס כל שנה וכדומה עם מצחנים ושאלות מסוגים שונים ומשונים, כגון היכן כתוב מילה כזו או אחרת, או היכן כתוב מילה שמתחילה בצורת פלוגית וכדומה. ואם היה איזה יחיד ומיוחד גאון ופאר שנהג כן, הרי זה היה דרכו שלו בעבודת השלימות, וכידוע אין מציאים רחיה מיחיד לסדר מסירת התורה והוראה לציבור.

ואין חלילה לומר שכל זה רק גדולי ראשי ישיבות צדור אחרון, שלא כן הדבר כלל וכלל, ומי לנו גדול מזקני הק' אדונינו הכתב סופר זללה"ה ששיצתו היתה הצית אולפנה הגדולה ביותר בזמנו, ומנתה כארבע מאות בחורים, וכשלא מאות ושישים מתלמידיו שימשו רבני קהילות בהונגריה בזמנו, ותלמידיו האירו פני העולם כולו כמו הערוגה הבושם ז"ל והגרי"ח זונפלד ז"ל ואחרים. ושמעתי

מפיו של הוד כבוד ש"צ נשיא מכונינו עמוד ההוראה בעל הנתן פרי הגר"נ געשטטנער זללה"ה, שזקנינו הכת"ס זיע"א מסר שיעור ציטצה לתלמידיו על מסכת גיטין כמה מחזורים, וכל מחזור צמשך שלש עד שש שנים. והוא מסר שעורים כראש ישיבה כרצה של פרשצורג וממלא מקום אציו הקדוש החת"ס ז"ל צסה"כ ל"ג שנה, וכשש עשרה שנה מתוכם למד מסכת גיטין, נמלא שכחי מהזמן מסר שיעור על מסכת גיטין. [וכשדיברתי בזה לפני כבוד הגאונים ראשי ישיבת סלצדקא שליט"א, התפללו מאוד על הנהגת הכתב סופר בזה. וכבוד הגר"ד לנדאו שליט"א אמר שיש סדר של מסירת שיעורים ויש סדר של לימוד פרטי, ואפילו אם הכת"ס לימד לתלמידיו שש שנים מסכת אחת, בודאי שהכת"ס צעלמו למד דברים אחרים כל הזמן שלא היו קשורים לשיעוריו כלל. וכבוד הגרמ"ה הירש שליט"א אמר שמכל מקום זה פלא, שהרי מסכת של תשעים דף לא יכול להיות יותר משנתיים, שצריך להיות לפחות דף לשבוע, ואיך אפשר יותר משנתיים ימים, ולמסור שיעור שלש שנים או שש שנים מראה על הנהגה מיוחדת שיש להצין. ע"כ דבריהם הרמים].

ועכ"פ צרור לנו שלא היה מושג של חינוך בלימוד ציטצה של ש"ס וחאי ש"ס לתלמידיו, וגם צרור לנו שהם היו קדושים וחריפים, גאוני עולם שלא

גליונות עץ ארז

"ויאמר, מה הם היסורין היותר טובים שבעולם שלא יטרידוני מעבודת ה', אין חציב צבולס מאלו שיחרפוהו ויצוהו ויגדפוהו, שהרי לא ימנעו ממנו כוחו ואונו בחולאים, ולא ימנעו אכילתו ומלבושו, ולא ימנעו חייו וחיי בניו צמיתה. אם כן ממש יחפון צהם ויאמר מה לי להתענות ולהסתגף צשקים וצמלקיות המחלישים כחי מעבודת ה' ואני לוקח אותם צידי, יותר טוב אסתגף בציון בני אדם וחרפתם לי, ולא יסור כוחי ולא יחלש".

ולכאורה יש להצין, כיצד יתיישב דבר זה עם תפילתנו בכל יום (צרכות השחר) "ואל תביאנו לא לידי נסיון ולא לידי ציון", אלא שיעקר הכוונה צוה היא על הציון בעולם הצא, וכמאמר חז"ל (צ"צ עה ע"צ) "שכל אחד ואחד נכוה מחופתו של חצירו, אוי לה לאותה צושה, אוי לה לאותה כלימה".

וזה מה שמצקשים צצרכת המזון "שלא נבזש ולא נכלס לעולם ועד", שאם אדם חוטא ונכשל בעולם הזה, יהיה לו צושה וכלימה לעולם הצא. וסיפר לי מו"ר רה"י הגרמ"ש ליצוצין זללה"ה שצצחרותו כשהיה סמוך על שולחנו של אציו הגרי"מ זללה"ה, פעם אחת אכל שם הגה"צ רצי אלי' לפיאן זללה"ה, וכשצריך צצרכת המזון צעק צקול את המילים "שלא נבזש ולא נכלס לעולם ועד". ואחרי שסיים הצצרכה הצצציר על מה הצצקה, ואמר "אנשים נותנים לי

כבוד אמיתי ופנימי צעצס. וכן מי שהוא צעל מידות טובות וישרות, כשמכצדים אותו זהו כבוד צאמת ולא כמעשה חיכוני צעלמא.

ועוד יתכן צוה, שאמנע בעולם הזה אין הצרכה שיהיה כבוד דוקא לצעל המידות טובות, שכאן זהו עלמא דשקרא, אלא עיקר הכבוד המדוצר הוא הכבוד צעלמא דאחי, וכפי שאמרו (נדרים סג ע"א) "שלא יאמר אדם אקרא שיקראוני חכם, אשנה שיקראוני רבי, אשנן שאהיה זקן ואשצ צישיצה, אלא למד מאהצה וסוף הכבוד לצא", וכמו שכתצ מו"ר הגרמ"ש שפירא זללה"ה לצנו ר"י שערי שמועות הגרנצ"י שליט"א שהיסוד לחוק צחור צצעירותו כלפי העמידה צנכיונות, שיחזיק חוק וילמד צשקיעות ולא ידאג דסוף הכבוד לצא.

וזמן ה"סוף הכבוד לצא" הוא בעולם הצא. וכמו שאמרו (פסחים נ ע"א) "רצ יוסף צריה דרצי יהושע צן לוי חלש ואיתנגיד. כי הדך, אמר ליה אצוה: מאי חזית? אמר ליה: עולם הפוך ראיתי, עליונים למטה ותחתונים למעלה. אמר לו: בני, עולם צרור ראיתי".

ואדרצה, בעולם הזה יש מעלה גדולה לצציונות, וכפי שהיה רגיל מרן הגרמ"ל זללה"ה להציא את דצרי הרמ"ק צתומר דצורה (סוף פ"צ) שהתיקון המוצחר ציותר לעוונותיו של אדם הוא הצציונות, וצריך שהאדם ממש ירצה ויחפון ציסורים,

גליונות עץ ארז

לאכול כי חושבים שאני אדם מכובד, וזרמז"ס (דעות פ"ה ה"ט) כתב "מלבוש מכזבים אותי בגלל שאני הולך עם תלמיד חכם מלבוש נאה ונקי, ואסור לו 'פראק', אבל כשאני יבא צפני בית דין שימלא צגדו כתם או שמנונית וכיוצא של מעלה יראו מה אני באמת שווה", ועל זה אני מתחנן "שלא נבזש ולא נכלם לעולם ועד".

וזהו שאמרו רבי יוחנן קרי למאני מבבדוֹתָא. אמרו חז"ל (שבת קיד ע"א) "כל תלמיד חכם שנמצא רבץ על צגדו חייב מיתה, שנאמר כל משנאי אהבו מות, אל תקרי משנאי משנאי". ונחלקו הראשונים מה גדר 'רבץ' ואכמ"ל. וזהלכות שבת מצינו שצריך להיות "כסות נקיה" (רמז"ס שבת פ"ה ה"ג) והוא מכבוד השבת, ומצינו צוה"ק ש"תלמיד חכם צחינת שבת", ולכן גם הוא צריך להיות לבוש צגד נקי בלא רבץ. ועיקר הנקיות של הצגדים קאי על המידות וכמו שכתב הגר"א כאן, ועל זה נאמר (קהלת ט, ח) "צכל עת יהיו צגדיך לצנים ושמן על ראשך אל יחסר". וכשהמידות מלוכלכות, חסר צעטס נורת הצגד של התלמיד חכם.

יג. את על פי שאמרו (ב"ב קסד ע"ב) לא יספר אדם בשבחו של חברו, שמתוך שבחו בא לידי גנותו, מכל מקום מי שפפרם במדות טובות, אדרבה ראוי לשבחו, שפנה לא שיך מתוך שבחו בא לידי גנותו, וזוהי נקי, ואם יש לו צגד מכובד אבל יש צו רבץ, או צגד נקי אבל פשוט ואינו נאה, לא הוא צגד ומלבוש הראוי לת"ת. ומסופר על רבי חיים הלוי בן מרן הרב מצריסק זללה"ה שראה אדם עם חליפה מלוכלכת ועניצה מלוכלכת, ואמר לו "חליפה מלוכלכת היא עדיין חליפה, אבל עניצה מלוכלכת זה לא עניצה", פירוש, שכל מהות ה'עניצה' הוא להיות צגד של כבוד, וכשיש צה רבץ, אין כאן כבוד ואין זה כלום.

שפנה לא שיך מתוך שבחו בא לידי גנותו, שחבל משבחין אותו, ואף אם

12. משלי יא, טז; יג, טו.

גליונות עץ ארז

אָחד יאָמר עָלָיו דְּבַר גָּנָאי לֹא וְעוֹד כְּתַב רָצִינוּ יוֹנָה, "וְאַם יִחְפוֹן לִשְׂכַח יִאֲמִינוּהוּ. מִיּוֹסֵד עַל דְּבָרֵי הַגֵּר" אֵל אִדָּם אֲשֶׁר כָּבַד הוֹחֵזֵק לְבָנֵי עַמּוֹ וְנוֹדַע צְבִיאֹרֵי אֲגָדוֹת מַגִּילָה (כ"ה ע"ג) שְׁפִירָשׁ כֵּן חָתַם מֵה שֶׁאֲמָרוּ שֶׁס "מֵאֵן דִּשְׁפִיר שְׁרִי שׁוֹמַעֲנִיה שְׁרִי לִשְׂכֻחִיהָ", וּפִירָשׁ הַכוֹוֶנָה לְמִי שֶׁהוּא מְפֹרָסִים צְמִידוֹת טוֹבוֹת. וּמְדוּקָדֵק ¹³. בִּיאֹרֵי אֲגָדוֹת מַגִּילָה. צֶלְשׁוֹן הַגֵּר" אֵל כֶּלֶן שֶׁ"רָאוּ לִשְׂכַחוֹ" וְלֹא רַק "שְׂרִי" כֶּלֶשׁוֹן הַגֵּמ'.

וּמִלְשׁוֹן הַגֵּר" אֵל צִטָּעִים הֵהִיתָר "שֶׁחָף אִם אֶחָד יֹאמֶר עָלָיו דְּבַר גָּנָאי לֹא יִאֲמִינוּהוּ" מִשְׁמַע שֶׁהוּא תְלוּי צִגְדָר הַנֶּאֱמָנוֹת, שֶׁאִם יוֹדַע שִׁאֲמִינוּ לְגָנָאי, אֶסְקוֹר לְהַרְצוֹת צִשְׁכּוֹ, וְאַם יוֹדַע שֶׁלֹּא יִאֲמִינוּ, מוֹתֵר. וּלְפִי"ז יֵשׁ מִקּוֹם לְדוֹן לְהִתִּיר לִשְׂכַח לֹא רַק מִי שֶׁמְפֹרָסִים צְמִידוֹת טוֹבוֹת (כְּדִבְרֵי הַגֵּר" אֵל כֶּלֶן), אֲלֵא גַם כֹּל מִי שֶׁמְפֹרָסִים צִעֲנִיִּים אַחֲרִים, כְּגוֹן הַתְּמִידָה פְּרִישׁוֹת אִוֹ נְדָקוֹת וְכִיּוֹל"צ, יֵהִי מוֹתֵר לְסַפֵּר צִשְׁכּוֹ כִּיּוֹן שֶׁאֵין חֶשֶׁשׁ שִׁאֲמִינוּ לְגָנוֹתוֹ, וְכְגוֹן לְסַפֵּר צִשְׁכַּח הַתְּמִידָתוֹ שֶׁל מֶרֶן הַגֵּר"ח קִנְיָצְסְקִי זִלְלָה"ה שֶׁהִיא מְפֹרָסִים צוֹ אֲלֵל הַכֹּל וְלֹא יִאֲמִינוּ לְגָנָאי צִעֲנִין זֶה.

וְזָקָה"ק הַחֶתֶם סוֹפֵר זִיע"א (שו"ת ח"י ס"י נט) כְּתַב עוֹד הֵיתֵר צִוָּה, שֶׁאִם מִסְפֵּר צִשְׁכַּח מַעֲלוֹת הַלְדִּיקִים, הִרִי הוּא עוֹסֵק צִמְנוֹה, וּמְנוֹה מַגְנָא וּמִלְלָא מִיִּצֵּר הַרַע,

וְיֵשׁ לְהַקְשׁוֹת עַל דְּבָרֵי הַגֵּר"א, דֵּהֵא לְהִדִּיא אֲמָרוּ בְּגִמְרָא (ב"צ קסד ע"ג) "לְעוֹלָם אֵל יִסְפֵּר אִדָּם צִטָּעֵהוּ שֶׁל חֲצִירוֹ שֶׁמִּתּוֹךְ טוֹבָתוֹ צֹא לִידֵי רַעֲתוֹ", וּפִירָשׁ הַרַשָּׁ"ס: 'צֹא לִידֵי רַעֲתוֹ - לִידֵי גָנוֹתוֹ, מִתּוֹךְ שֶׁמִּרְצִין צִשְׁכּוֹ מְזִכְרִין שֶׁס גָּנוֹת שִׁבּוֹ'.

וּרְצִינוּ יוֹנָה צִשְׁעֵרִי תִשׁוּבָה (ש"ג אִוֹת רַכּוֹ) הִצִּיא הַלְכָה זוֹ, וְכַתֵּב, "וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ נִרְכִּיכִים לְבִאֵר הַמֶּאֱמָר הַזֶּה, כִּי יוֹדַע הַדְּבַר כִּי מִן הַמִּדּוֹת הַנֶּאֱמָרוֹת לְסַפֵּר צִשְׁכַּח הַחֲכָמִים וְהַלְדִּיקִים, וְאֲמָרוּ עַל הָאוֹיֵל שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר צִשְׁכּוֹ שֶׁל עוֹלָם. - אֲבָל זֹאת תְּכוֹנֶת הָעֵינִין הַזֶּה, כִּי אֵין לְסַפֵּר צִטָּעֵהוּ הָאִדָּם זֹלָתִי צִד צִבָּד, רוֹחָה לּוֹמֵר: כֹּאֲשֶׁר יִדְבֵּר אִישׁ אֵל רַעֲהוֹ, וְלֹא צִקָּהֵל עִם וְצִמְשׁוֹצ רַבִּים, עַד אֲשֶׁר יוֹדַע אֵלָיו כִּי אֵין צִמְעֵמֵד הֵהוּא שׁוֹנָא וּמִקְנָא לְאִישׁ אֲשֶׁר יִדְבֵּר טוֹב עָלָיו".

גליונות עץ ארז

ואין לחשוש שמא יצא לידי גנותו, ויש לחקור בחיוב זה דהתלמיד חכם ואדרבה מזה קא עבד.

וצפניי עץ ארז דקדקנו בלשון רש"י מהלכות דעות או מהלכות חושן משפט,

פירוש, אם הוא צפרשת שמות (ו, א)

"כי אותך ראיתי יד. תלמיד חכם צריך להתנהג

כדיק - ולא נאמר בענין 'לפנים משורת הדין' או שהוא חייב גמור

כדיק תמים. מכאן יותר משאר העם. למשל, למחל מלד הדין. וציעורי

שואמרים מקלע עץ ארז (עמ"ס ז"ק

שצחו של אדם צפניו ס' מו, מוצא בנפחים

וכולו שלא צפניו, ולכאורה איך מותר ס' י"ג) הארכנו להוכיח שהוא דין גמור,

לומר "כולו שלא צפניו", והרי אסור ומי שהוא תלמיד חכם ומתנהג בחסידות,

לספר בטובתו שמתוך כך צא לידי גנותו. הרי אללו 'שורת הדין' היא לעשות

וציארנו שכל האיסור הוא 'להרבות' 'לפנים משורת הדין'.

בשצחו ובאופן שלא אומר את כל שצחו, וציארנו בזה האי מילתא דתמיהתא

אך כשאומר את "כל שצחו", בזה מותר דמצינו ברמ"א (ח"מ ס' יב ס"ב): "אין

לשצח ואין חשש שיצא לידי גנותו, מאחר בית דין יכולין לכופ לביכנס לפנים משורת

שאמר הכל ולא משאיר פתח לגנותו. הדין אע"פ שנראה להם שהוא מן

הראוי, ויש חולקין". וכתב בצ"ח דנוהגים הרואי, ונכון ואע"פ שאין הדין כן ואפשר

בכל בית דין בישראל לכופ לעשיר דדבר דהר"ר ירוחם בשם הרא"ש נמי לא

קאמר אלא באינו עשיר. ועי' צפתחי קאמר אלא באינו עשיר. ועי' צפתחי

תשובה (סק"ו) שהאריך בדברי הצ"ח. תשובה (סק"ו) שהאריך בדברי הצ"ח.

וצפשוטו הוא דבר פלא, היכא שייך וצפשוטו הוא דבר פלא, היכא שייך

כפייה על דבר שהוא 'לפנים משורת הדין', הא הוה חובה התלויה בצרכו של

האדם, וציתא יש להתבונן היכן מצינו האדם, וציתא יש להתבונן היכן מצינו

חילוק צדין כפיה צין עשיר לעני. חילוק צדין כפיה צין עשיר לעני.

וצע"כ ז"ל כדצרינו, דיסוד החיוב וצע"כ ז"ל כדצרינו, דיסוד החיוב

ד'לפנים משורת הדין' אינו קיום דמדת ד'לפנים משורת הדין' אינו קיום דמדת

חסידות גרידא, אלא דלאותו אדם חסידות גרידא, אלא דלאותו אדם

תלמיד חכם צריך להתנהג בענין

'לפנים משורת הדין' יותר משאר

העם. (א) מיוסד על דברי הגר"א במשלי

(ב) ציאר דברי הגמ' (ז"מ פג ע"א)

"רצה בר בר חנן תצרו ליה הנהו שקולאי

חציתא דחמר. שקל לגלימיהו, אתו

אמרו לרב. אמר ליה: הו להו גלימיהו

וכו', אמר ליה: זיל הו אגרייהו. אמר ליה

דינא הכי, אמר ליה אין, וארחות דדיקים

תשמר". וציאר הגר"א ז"ל, "ומה

שכתוב 'דינא הכי אמר לי אין', היינו

נגדן הדין כן שזהו 'אורחות דדיקים'.

ולשון הגר"א כאן 'צריך להתנהג' הוא

בלשון הגמ' 'דינא הכי'.

גליונות עץ ארז

ת"ח לענין זה. ועוד יל"ע האם הפועל יכול לתפוס מידו ולומר 'קיס לי' שאתה ת"ח שצריך להחמיר, והאם יש בזה דין של כופין אותו עד שיאמר רונה אני. ויש לזדד בכל הנ"ל עוד.

וכן יש להסתפק אם חוזר בתשובה ונעשה צדיק, אם מתעורר לו חיוב לנהוג לפנים משורת הדין למפרע בכל מה שהיה קודם ברשעותו. והוא עפ"י מה שאמרו חז"ל (יומא פו ע"ב) על השב מאהבה "ודונות נעשים לו כזכויות", ופירש זק"ה החת"ס זיע"א דאכילת דבר אחר נעשה לו כאכילת מנה וכיוצ"ב. וא"כ נמצא למפרע שהיה צדיק וחסיד כל העת, והאם גם חיובי 'לפנים משורת הדין' יחזרו לו. ויש לדון.

וכעיי"ז יש לדון בהא דאמרו חז"ל (סוכה נב.) "כל הגדול מחזירו יצרו גדול הימנו", [ושמעתי ממר"ר הנר המערבי ארי שבצבל הגר"ד וואטפויגל שליט"א בשם אביו הגה"צ המשגיח מליקווד ז"ל, שקבלה צידו מהאלטער ז"ל שאמר הגר"א מוילנא זללה"ה שכששומע את קול עקצי המנעלים של אשתו בחדר השני, כבר מטרידו מלחשוב בלימוד כדצ"ע, וזהו 'יצרו גדול' כפשוטו. אולם הגה"צ רבי אלי' לופיאן זללה"ה אמר ש'יצרו גדול' אין הכוונה צעניינים פחותים, אלא שיש לו יצר הרע צעניינים גבוהים לפני דרגתו, וכגון מה שאמרו בגמרא (חגיגה יא ע"ב) כל המסתכל

המתנהג במדת חסידות חשיב 'דין', אשר לפי"ז פשוט דכאשר דעת הצי"ד שאותו האדם היכולת צידו להתנהג במדת חסידות, שוב כלפי ההוא גברא חשיב דין, וצי"ד יכולים לכפותו על קיום הא"י דינא, דהוה קיום מנאות עשה של דצריהם, וכנ"ל.

וכמו"כ נראה לבאר בהא דמצינו בחז"ל צבמה דוכתי 'אהבה מקלקלת את השורה', דכפשוטו הוא תימא דאי 'שורת הדין' אומרת כך, האיך אפשר לשנותה ע"י 'אהבה', רק הביאור בזה, כי הן הן הדברים, דכאשר נמצא צבמ"ז של אהבה, קצו וגילו לנו חז"ל שכך היא השורה, לנהוג מעל השורה, ודו"ק.

ז) ויש להסתפק במי שהיה ת"ח בשעה שהזיק, ואח"כ יצא לתרצות רעה, האם עדיין מוטל עליו חיובא דלפנים משורת הדין שהיה עליו בשעה שהיה ת"ח או לא. ושאלתי דבר זה לגדולי התורה ולא נפק מפומייהו מילתא צרירא. והגה"צ מטצריה שליט"א אמר לי שלדעתו פטור מלשלם, אבל "כל זמן שאור המקיף קיים יהיה חייב", וציאר את דבריו ידי"ג הגאון האדיר ר"ש שלוסברג שליט"א שאם עדיין זוכר ומרגיש שהוא צע"ס ת"ח אלא שכעת הוא פורק עול, או שכבר ירד ונעשה טבעו ומציאותו להיות כעם הארץ. אולם ר"ש הנ"ל נשאר צ"ע.

ועוד יל"ע אם ת"ח יכול לומר שאינו

גליונות עץ ארז

והנראה צוה, דיש לחקור מה הקובע שם "רבו", האם עצם מציאות התורה שלומד ממנו וזוכר אותה, או דיש איזה חלות שנקבע בעצם 'מעמד רב ותלמיד' שאינו פוסק לעולם. ונראה דעיקר חלות השם 'רב' נקבע על ידי מעשה "מסירת התורה", שזה קיים לעד ואפילו אם ישכח התלמיד כל לימודו, שעצם המעמד של הרב והתלמיד הוה קבלת התורה איש מפי איש מפי משה רבינו (כלשון הרמב"ם הל' ת"ת).

ומטעם זה נאמרה החומרא של "החולק על רבו כחולק על השכינה", משום שרבו הוא החוט המקשר בין השכינה דרך משה רבינו וגדולי הדורות עד לאותו תלמיד. ומוצן מזה דחומרת חולק על רבו הוא לא רק בענין שלמד ממנו, אלא בכל ענין שבעולם. משום שעצם מעמד "מסירת התורה מהרב לתלמיד" מחייב שיעמיד עצמו כלפי הרב כתלמיד לפני רבו ועצד לפני אדונו. ועל כך אמרו שרבו "מכניסו לחיי העולם הבא", וקשה לומר שאם התלמיד שכח תורת רבו פקע ממנו ה"מציאו לידי עולם הבא", אלא דעצם "מסירת התורה וקבלתה" הוא הקובע של חיי עולם הבא. וכן הסכים מו"ר הגאב"ד הגר"מ גרוס שליט"א.

וגשים שאינם צמחויות תלמוד תורה, הרי הם מופקעות ממעמד של "מסירת התורה", ואפילו כשלומדות מצוות

בארבעה דברים ראוי לו כחילו לא צא לעולם מה למעלה מה למטה מה לפנים ומה לאחור, שאלל הגר"א שידע כל התורה כולה צנגלה וצנקתה היה "צרו גדול" בעניינים כאלו. ויש לדון אם היה ת"ח שיצרו גדול ויאל לתרבות רעה, האם עדיין נשאר יצרו גדול, או שפקע ממנו גדלות היצר כשם שפקע ממנו מעלת ת"ח. ושמעתי ממו"ר נר המערבי ארי שצבצל שליט"א שמאדד דנשאר לו ה"יצרו גדול", וצוה ביאר מה שאמרו חז"ל (פסחים מט:): "שנה ופירש קשה מכולם", דאפילו אם אין לו מעלת ת"ח, אצל נשאר לו ה"יצרו גדול" שנקבע ונטבע בו בראשיתו. (ובמקו"א ביארנו חומרא זו של תלמיד חכם כלפי שריו בפקה, מוצא בנספחים סי' י"ד, וכלפי צניעות באכילה, מוצא בנספחים סי' ט"ו, וכלפי תביעת חתן על חמיו שחייב לו כסף, מוצא בנספחים סי' ט"ז).

ג) ובמקו"א (שו"ת פסקי הלכות ח"ב סי' יד, מוצא בנספחים סי' י"ז) ביארנו דין תלמיד ששכח כל מה שלמד מרבו, האם עדיין שם "רבו" עליו לענין כל דיני כבוד רבו כגון הא דאבידתו קודמת לאבידת אביו וכיוצ"ב, או שתלוי עד כמה זוכר מה שלמד ממנו (ועי' מש"כ בגדרי כבוד רבו בשיעורי עץ ארז ב"ק סי' כה, מוצא בנספחים סי' י"ח). [וקיבלנו מצי"ע חסיד שצכהונה רד"ק שליט"א בכת"י על שאלה זו: "אולי תלוי בצלוגתא יצמות לו. אי קס דינא או הדר דינא", ויש לדון צוה בס"ד ואכ"מ].

גליונות עץ ארז

ובאמת התורה שקיבל מרצו נכנסת ל"נשמתו של האדם" ומטהרתו ומקדשתו אפילו אם אינו זוכר כלום. אולם הסכים לדברינו שכלפי הלכות "רצו מוצהק" ש"רצו תורתו" ממנו, צוה אם שכח מה שלמד קשה לקבוע שעדיין שם 'רצו מוצהק' עליו. ועוד אמר שלדעתו כדי לקבוע שם תלמיד מספיק שמצין את דברי הרב באופן כללי, השאלה והתשובה, ולא צריך שיצין את כל עומק דבריו (ומו"ר נר המערבי ארי שצנצל שליט"א אמר לי שהוא היחיד שהצין את עומק הכוונה בשיעורים כלליים של מרן ראש ישיבת באר יעקב וזללה"ה). וכבוד ר"י חדרה הגאון המופלא רבי יהושע ארנצרג שליט"א אמר לי, שאם כעת יש לתלמיד רב חדש שמלמד אותו תורה, וכעת רצו תורתו מהרב החדש, ומאידך אינו זוכר את תורת הרב הקודם, אזי יהיה קשה לקבוע צמי חל כעת הדין של רצו מוצהק. אבל באופן שלא נתחדש לתלמיד כעת רב חדש שרצו תורתו ממנו, ברור לו שנשאר הדין של רצו ורצו מוצהק על הרב הקודם למרות ששכח מה שלמד ממנו. אולם ידי"נ הגאון הנורא אחד מגדולי המחברים שליט"א טען בתוקף רב שלא שייך כבוד רצו כלל וכלל אם התלמיד אינו זוכר תורת רצו].

עוד יש לדון צוה ולומר, דהרב מייסד בתלמיד אישיות חדשה ודרך בלימוד, וזה אינו בטל לעולם ועד, גם לאחר שישכח תורתו. ושמעתי צימי חורפי מידי"נ

ודינים הנוגעים להם, ומוצא צו"כ שעל זה מצרכות ברכות התורה, אך עכ"פ לא יהיה צוה דין תלמוד תורה ומעלת לימוד תורה, ומי שמלמד להם אין להם דין "כבוד רצו" כלפיו (כמוש"כ המנח"ם, והוסיף שם שהוא "פשוט"), משום שאין זה אלא מסירת דברים בעלמא ולא מעמד "מסירת התורה" כלל. ולשון הרמב"ם (ת"ת פ"א ה"ד) "כשם שמצוה עליו ללמד את צו כך הוא מצוה ללמד עצמו", דגדר המצוה בת"ת הוא "ללמד", והוא אפילו כלפי עצמו. ובנשים שאין מצוות "ללמד", לא שייך צוה שם 'רב ותלמיד', ולא מתקיים צוה דין מסירת התורה וקבלת התורה.

וכן יש לדון כלפי שוטה שלמד הלכות ומשמיות, דלא שייך צו שם "רצו", היות שהוא מלמד עצמו פטור מת"ת ומשאר המצוות, ולא שייכא צוה כלל פרשת "מסירת התורה". והוא הדין בעכו"ם הצא להתגייר דדינו ללמוד תורה קלות ותמורות אלל ישראל (ובמקו"א ציארנו גדר הודעה זו שמודיעין לגר, מוצא בנספחים סי' י"ט), פשיטא שהישראל לא יקבל שם של "רצו", דהא גוי הלומד תורה חייב מיתה, והמסירה לו היא סתירה ל"מסירת התורה", וכל לימודו הוא חלק מתהליך הגירות בלבד.

[ושאלתי שאלה זו לכבוד המנורה הטורה דפוניצ' הגר"י זלושינסקי שליט"א, ואמר שהזכרון הוא דבר חיוני,

גליונות עץ ארז

הגאון הנודע ר"י שערי שמועות הגר"א שפירא שליט"א נכד מו"ר הוד כבוד צעל קונטרס הציאורים זללה"ה, שכאשר דנו בני הישיבה מה צומן דמי ההזק שיעשה לו הפועל ללמוד הצעל"ט, כמדומני שאלו - זה דרך הרבה בני אדם, יש צו גדר של דיני היה ויכוח אם סוכה התלמיד חכם חייב למחול צפה מלא ולא מספיק שאינו מקפיד על זה.

ובשיעורי עץ ארז (עמ"ס ז"ק סי' מה, מוצא בנפחים סי' כ"א) ציארנו צוה באריכות, דהנה לשון הרמז"ס בהלכות תשובה (פ"ב ה"ט) "עצירות שצין אדם לחצירו, כגון החובל את חצירו או המקלל חצירו או גוזלו וכיוצא בהן, אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחצירו מה שהוא חייב לו ויראהו, אע"פ שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו כריך לרצותו ולשאלו ממנו שימחול לו, אפילו לא הקניט את חצירו אלא בדברים כריך לפייסו ולפגע בו עד שימחול לו, לא רצה חצירו למחול לו מציא לו שורה של שלשה בני אדם מרעיו ופוגעין בו ומבקשין ממנו, לא נתרצה להן מציא לו שניה ושלישית לא רצה מניחו והולך לו, וזה שלא מחל הוא החוטא, ואם היה רבו הולך וצא אפילו אלף פעמים עד שימחול לו", ועוד הוסיף (שם ה"י) "אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס, ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלז שלם ובנפש

וגאון וחסיד נורא שליט"א גילה בדעתו, דכמו שמצינו גבי רב יוסף דאף אחר ששכח תלמודו הוה בגדר "לוחות ושברי לוחות מונחים בארון", כך גם אלל התלמיד שייך שהוא "שברי לוחות" צמה שלמד מהרב. [ועי' בעץ ארז עה"ת (מוצא בנפחים סי' כ) בענין האומר 'מאי אהנו לן רבנן' שהוא גם ברב שנעשה "שברי לוחות"]. אולם, לענ"ד הדמיון קשה קצת, שלא נאמר שצריך לכבד את "הרב" של רבו או "המנפת" של רבו, אלא "רבו", וזה נקבע רק על ידי מה שקיבל מרבו, ואפילו מי שאוהב את הרב ומרגיש קשור אליו כאהבת יונתן ודוד, לא יגרום כלום כלפי דין "רבו", ורק אם מקבל ממנו דברי תורה בהצנה אז חל שם "רבו". ולא שייך סברות של "שברי לוחות" כשבעין שם "רבו" צפועל. ויש לדון.

גליונות עץ ארז

חפיה, ואפילו הנר לו וחטא לו הרבה לא יקום ולא יטור".
ולא כמו בהלכות תשובה שאחר ג' פעמים "מניחו והולך לו".

ומאידך בהלכות חובל כתב הרמב"ם (פ"ה ה"י) "ואסור לנחבל להיות אכזרי ולא ימחול לו ואין זו דרך זרע ישראל, אלא כיון שצקש ממנו החובל ונתחנן לו פעם ראשונה ושניה וידע שהוא שז מחטאו וניחם על רעתו ימחול לו, וכל הממהר למחול הרי הוא משוּבָּח ורוח חכמים נוחה הימנו", וכאן הוסיף וכתב "וכל הממהר למחול הרי הוא משוּבָּח", ואילו בהלכות תשובה לא כתב אלא על דרך השלילה, דאם לא מחל הוא אכזרי, ולא הזכיר כלל עד כמה משוּבָּח הוא למחר ולמחול. - ועוד חילוק מצינו, דבהלכות תשובה כתב שאם לא נתרצה מציא לו שניה ושלישית, לא רצה מניחו והולך לו, ולא נזכר כלל חיוב הטירחה להגיע למחילה בפועל, ואילו בהלכות חובל ומזיק דקדק הרמב"ם וכתב (שם ה"ט), "אינו דומה מזיק חצירו בגופו למזיק ממנו שהמזיק ממון חצירו כיון ששלם מה שהוא חייב לשלם נתכפר לו, אבל חובל בחצירו אע"פ שנתן לו חמשה דברים אין מתכפר לו ואפילו הקריב כל אילי נציות אין מתכפר לו ולא נמחל עונו עד שיצקש מן הנחבל וימחול לו", והיינו דהזכיר את החיוב לטרוח בצקשת המחילה צלי גבול, והוסיף והתנה "וימחול לו", פירוש, שצלא שנעשה החוטא שמוחל לו, לא נתקיים דינו כלל.

ומידשנו צוה, לחלוק ביסודו דין צקשת המחילה בהלכות חובל ומזיק, מהך דינא דצקשת המחילה האמורה צמסכת יומא, דצחאי דיומא הוא מהלכתא דתשובה, היינו דדין הוא על החוטא כדי שיתכפר חטאו, דאין יוהכ"פ מכפר עד שירצה את חצירו. ומשא"כ בהלכתא דחובל ומזיק נתחדש דמלכד דין תשלומין עוד זאת מחוייב הוא לצקש מחילה, וכשם דבעינן שישלם הממון בפועל, וצלא"ה לא פקע מיניה 'שם חובל', ה"נ בעינן שהנחבל 'ימחול לו', ודווקא עי"כ נפקע מיניה 'שם חובל'.

ולפי"ז יתבאר ויתיישב כל ההדורים, דהא פשיטא דדווקא צהלי חובל ומזיק דהוא משום ריצי הנחבל דקדק הרמב"ם לכתוב 'כל הממהר למחול הרי"ז משוּבָּח', דהוה הלכתא דהנחבל, אכן צהלי תשובה דדין הוא על הגברא החוטא, כה"ג לא הוצרך הרמב"ם לכתוב האי מילתא. ויתיישב נמי אמאי צהלי תשובה אס לא נתרצה 'מניחו והולך לו', ואילו צהלי חובל ומזיק צריך שימחל לו בפועל, דצהלי תשובה דין המחילה האמור הוא משום החוטא, ולהכי כאשר עשה כל מה שציוולתו סגי, אך צהלי חובל ומזיק דהוא משום תשלומי נזקיו, כה"ג בעינן שימחל לו בפועל, וצלא"ה לא פקע מיניה 'שם חובל'.

גליונות עץ ארז

וחידשנו צוה עוד, לדווקא צהלי תשובה צהא. אכן צהלי חוצל ומזיק לא הזכיר
 כתב הרמז"ס (שם צה"א), החוטא לחצירו זאת, משום דצהלי חוצל ומזיק צריך
 ומת חצירו קודם שיצקש מחילה מציא ש"מחל לו" צפועל, ופשיטא דלאחר
 עשרה צני אדם מיתה לא חשיב
 ומעמידן על קצרו **אַבְל תַּתְּלִמִּיד חָבֵם, לְבַד מְחִילָת**
 ויאמר צפניהם **תַּחֲזֹק, צָרִיךְ לְיִשְׁלֵם לוֹ עוֹד שְׂבֵר**
 חטאתי לה' אלהי **הַעֲלֵתוֹ בַּעֲבוּר הַדָּבָר שֶׁחֲזִיקוֹ,**
 ישראל ולפלוני זה **וּבְעוֹבְדָא דְרַבָּה בַר חֲנָה (ב"מ**
 שכן וכך עשיתי לו **פג ע"א) 14.**
 וכו', לכיון דמשום
 הלי תשובה דין הוא
 שיעשה כל מה
 שיכול, ע"כ כאשר
 מת מציא עשרה צנ"א על קצרו וסגי
 (צ"ק סי' מה, מוצא
 צנספחים סי' כ"א),
 וצשו"ת פסקי
 הלכות (ח"ד סי' ד,
 מוצא צנספחים סי' כ"צ).

גליונות עץ ארז

בְּבָעִם - רַע וּמְרָמָה. מו"ר ר"י צאנז יראוהו, אולם צאנז יוס נכנס הראש
יעקב הגרמ"ש שפירא זללה"ה העיד ישיבה ז"ל דרך הדלת האחורית וראה את
צפני אחד התלמידים שמילדותו לא כעס מעשיו, ועצר ליד אותו צחור ואמר
אפילו פעם אחת, "מוסר מוסר"

ואמר שזה מחמת והמשך צדרכו.
קצלה שקיבל על והצחור הנ"ל סיפר
עצמו צעודו ילד לאחר שבעס על
ענין מסויים ואח"כ מהדהדת נעימות
התצייש צעקסו, התוכחה צאנזניו.

פרק שני

בפרטי המדות הראשיות, שהן
בעס תאווה וגאווה

ופעם אחת צמעמד שנערך צציתו של
הראש ישיבה ז"ל זיערו מאן דהו
צחופה ועזות, עמד הראש ישיבה ז"ל
ממקומו והלך ליד הקיר ונשא תפילה
רצש"ע, תן לי כח לעמוד צנסינות

א. בָּלָל הַמְדוֹת רָעוֹת הֵם: בָּעִם, תַּאֲוָה, וְגִּיּוֹרָה. שֶׁחַן תְּקַנְיָה
תַּתְּאֲוָה וְהַכְּבוֹד. וְכָל אֶחָד בָּלֹל
מִשְׁנֵי. חִינּוּ בְּבָעִם - רַע
וּמְרָמָה, 'רַע' הוּא בְּהַתְגַּלּוּת,
וּמְרָמָה' הוּא אֶחָד בִּפְנֵי וְאֶחָד
בְּלֵב. וּבִתְאֲוָה - תַּתְּאֲוָה וְהַמְדָּה,

ואמר שזה מחמת קצלה שקיבל על עצמו צעודו ילד לאחר שבעס על ענין מסויים ואח"כ התצייש צעקסו, והוסיף והגדיר זאת "שעל ידי הכעס אדם נהיה כמו דוד רותם ונידון צרותמין של עצמו". ואם היה פעם שחשבו שהוא כעס, נהג לשלוח מכתב להודיע שלא כעס כלל ולהתנצל.

האלו" (וראה ארויס עלי מים פרשת צשלח).
'מְרָמָה' הוּא אֶחָד בִּפְנֵי וְאֶחָד בְּלֵב.
כוונת הגר"א למי שמתמלא כעס צליצו
ואינו מראהו צפניו, אצל מי שנוהג
להיפך, שצליצו אינו כועס ורק מראה
כלפי חוץ 'כעס הפנים', אדרבה, צמקוס
הצורך זו הנהגה נכונה, וכמו שכתב
הרמב"ם (דעות פ"צ ה"ג) "ואם רצה
להטיל חימה על צניו וצני ציתו או על
הצבור אם היה פרנס, וראה לכעוס
עליהן כדי שיחזרו למוטב, יראה עצמו

וכל ימי שצתי צצית
ה' צצילו של הראש ישיבה זללה"ה מעולם
לא כעס ונעק על צחור מהישיבה, אלא
הכל צשפה נעימה. ופעם אחת ראה
אותי צאמנע קדר מוסר צאוצר הספרים,
וצראותי שנכנס מהדלת הנדדית נאחזתי
חיל ורעדה, אצל הוא רק אמר לי
"אצרהמל", עם איז שוין נאך זיצן א
זייגער" (הרי כבר אחרי השעה שצט),
והמשך צדרכו. ושוצ היה מעשה צצחור
מצוין אחד שהצציא גמרא ולמד צאמנע
קדר מוסר, וחשצ צדעתו שכך לא

גליונות עץ ארז

צפניהם שהוא כועס כדי ליסרם ומהיה שוכן "בחיק" ו"צלצ". וצוהר הקדוש דעתו מיושבת בינו לצין עצמו, כאדם אמרו (בראשית כז ע"ג) מוצא שכל הכועס שהוא מדמה כועס בשעת כעסו והוא כאילו עוצד עצודה זרה, וכן הוא אינו כועס".

ומי שכועס צאופן וזה של אחד צפה ואחד צלצ' הוא גרוע טפי, וכמו שמצינו בנביא (שמואל ב' יג) שאמנון פגע בתמר אחות אבשלום, ואבשלום רצה לנקום בו, ונאמר "ולא דיבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב, כי שנה אבשלום את אמנון על דבר אשר עינה את תמר אחותו", ואח"כ רצחו נפש והתגלגל למרידה בדוד. ולמדו מזה חז"ל שמי ששומר השנאה בליבו הוא יותר חמור ממי שאומר צחוק, וכמוצא ברמב"ם (דעות פ"ו ה"ו) "כשיחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתוק כמו שנאמר ברשעים 'ולא דבר אבשלום את אמנון מאומה למרע ועד טוב כי שנה אבשלום את אמנון', אלא מזה עליו להודיעו ולומר לו למה עשית לי כך וכך ולמה חטאת לי בדבר פלוני, שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך".

וכעס שצלצ יכול להשפיע על האדם לרעה בכל העניינים, וכמו שמצינו בקצ הישר (פי"ד) על הפסוק 'כי מלאכיו יראה לך' שלכל אדם יש מלאכים שמלוים אותו, וכשמעשיו מתוקנים מלוים אותו מלאכים טובים וצא לו מהם חידושי תורה והשגות רוחניות, אבל כשמעשיו מקולקלים צאים מלאכים רעים שמעוררים אצלו מחשבות רעות וגוררים אותו לחטאים ועוונות. ומוצן מזה שגם כשיש לאדם כעס צחוק ליבו ואינו מוסיף לחוץ, וחושב שאינו מזיק בזה כלום, הרי שגורם לעצמו השפעות רעות מהמלאכי חבלה שמלוים אותו.

'חמדה' בגון פסח וזהב ויגדים ובהים. דהיינו, ש'תאוה' הוא הנאת הגוף, ו'חמדה' הוא הנאת הנפש. וכתב הגר"א (משלי ג, טז) שהתאוה נקראת "אשה נכריה" והחמדה נקראת "אשה זרה", והיינו שתאוות הגוף יש בה איסור בעצם כגון מאכלות אסורות וכיוצ"ב, אבל

וצוואת רבי אליעזר הגדול (אות לג) חיתה "צני, הפר כעס מליצך, כי הכעס צלצ כסילים ינות, ואל זר שורה על ראשם", והוא מלשון הכתוב (קהלת ג, ט) ודברי חז"ל (שבת קה ע"ג). ומדוקדק שיעקר גנות הכעס הוא הכעס הפנימי, שהוא

גליונות עץ ארז

חמדת הנפש אין זה איסור צענעס, אלא שכתבנו לעיל פ"א אות ג' ש'ענינו' לצד היא בגדר 'אשה זרה', פירוש, שזה לא הוא עדיין צעל גאוה, ורק 'שפל רוח' שייך אליך. הוא העניו האמיתי, והארכנו שם.

ובחמת חמדת הנפש לממון היא דמיון גמור, ולאחרונה התפרסם על העשיר השלישי בגודלו צעולם, שהיו לו נכסים צשווי של מאה עשרים וחמש מיליארד דולר, ולאחר שהתפרסמו עליו מחקרים מפוקפקים, נאחו המניות שלו וירד לשווי של עשרים מיליארד דולר בלבד. והרי אין שום נפק"מ למעשה צין עשרים מיליארד למאה עשרים וחמש מיליארד, אלא רק חמדה ותאוות הנפש [ומסופר על אותו גוי שסביב ציתו דרים אנשים רעבים ללחם, ובחצי מיליארד הוא יכול לפרנס את כולם ולהעלותם על דרך המלך, אבל כל תאוותו היא להיות יותר מכולם ולכן אינו עושה זאת].

וְגֵאוֹן, 'גֵּאוֹה' הוּא בָּלָב, וְגֵאוֹן הוּא הָרוּצָה לְשׁוֹרֵר עַל אֲנָשִׁים. וְכָל זֶה בָּלוּל בְּתַפְלֵת 'אֱלוֹקֵי נֹצֵר לְשׁוֹנֵי מַרְעָ, וּשְׁפָתַי מְדַבֵּר מִרְמָה' וְכוּ'. 'וְלִמְקַלְלֵי נַפְשֵׁי תְדוּם' הוּא נֶגֶד גֵּאוֹה, 'וְנַפְשֵׁי בְּעֶפֶר לְבַל תַּתִּיחַ' הוּא נֶגֶד גֵּאוֹן.

וְנַפְשֵׁי בְּעֶפֶר לְבַל תַּתִּיחַ הוּא נֶגֶד גֵּאוֹן. וְנַפְשֵׁי בְּעֶפֶר לְבַל תַּתִּיחַ הוּא נֶגֶד גֵּאוֹן. וְנַפְשֵׁי בְּעֶפֶר לְבַל תַּתִּיחַ הוּא נֶגֶד גֵּאוֹן.

שעל ידי שאדם זוכה לענוה ולהרגשת שפלות שלית ליה מגרמיה כלום אלא הכל מיד ה' והוא רק כלי להעביר את השפעה, בזה גופא הוא נעשה משפיע לכולם.

ובגליונות למזמור קי"ט (שנדפסו במפתח הפתח לחידושי הכת"ס עמ"ס גיטין ש"ל ע"י מכונינו) ביארנו בזה לשון הפסוק (קט), כה "דצקה לעפר נפשי, חיינו כדצרך", שזכות ש"דצקה לעפר נפשי" צענוה, אני מצקש "חייני כדצרך" והיינו כדצרי תורה שנקראה חיים, שעל ידי זה יהיה לי את הכח והזכות להשפיע תורה לכולם. 'פֶּתַח לְבִי בְּתוֹרַתְךָ' הוּא הַפֶּתַח הַתְּאֻהָ.

גליונות עץ ארז

צנוקת התפילה מצקשים 'פתח לצי' 'צית המדרש' לציתו, וכך אינו נמשך אחר צתורתך - וצמלותיך תרדוף נפשי, תאוותיו צציתו, ומאידך גיסא, יש לו את ומשמעות הסמיכות היא שהתכלית של הישיבה צמנוחה. ואמרו צירושלמי (צרכות פתיחת הלצ לתורה

היא שעל ידי זה תהיה לאדם רדיפה אחר המלוות. וצגליונות למזמור קי"ט (שנדפסו צמפתן הפתח לחידושי הכת"ס עמ"ס גיטין ש"ל ע"י מכוניו) ציארנו צזה לשון הפסוק (תהלים קיט, לב) "דרך מלוותיך ארוך כי תרחיצ לצי", שהרינה והרדיפה אחר מלוותיך מיתלל תליא צהרצת הלצ ופתיחתו לתורה. וכן פירשנו את הפסוק (שם קלא) "פי פערתי ואשאפה, כי למלוותיך יאצתי", ועל פי מאמר חז"ל (צרכות נ ע"א) "הרחצ פיך ואמלאהו ההוא צדצרי תורה כתיב", והיינו שכשמתפלל על תורה אף צמושגים גדולים הקצ"ה ממלא צקשתו, אולם דוד המלך מוסיף לזה עוד תנאי, שיהיה תכלית הלימוד לגרום רדיפה אחר המלוות, וזה מה שאמר דוד, "פי פערתי ואשאפה", ויחד עם זה "כי למלוות יאצתי".

החסיד שהיוצא מציתו לדרך ושכח דבר, לא יחזור לקחתו (מוצא צנספחים סי' כ"ג).

עד שאתה מבקש שייבנם תורה לתוך מעיך, בקש שלא יבנםו אכילה ושתייה למעיך. והן הן דצרי הרמצ"ס (ת"ת פ"ג הי"צ) "אין דצרי תורה מתקיימין צמי שמרפה עצמו עליהן, ולא צאלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה, אלא צמי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה, אמרו חכמים דרך רמז 'זאת התורה אדם כי ימות צאהלי' אין התורה מתקיימת אלא צמי שממית עצמו צאהלי החכמים".

ואמרו חז"ל (גדרים נד ע"א) "מאי דכתיב וממדבר מתנה - אם משים אדם עצמו

שרוצה לישוב בביתו במנוחה למלאות תאוותו, וכן בתורה צריך לישוב במנוחה. והדרך הראויה היא לעשות את

גליונות עץ ארז

כמדבר זה, שהכל דשין זו - תלמודו והגר"ח לא הסכים היות שהיה נריך את מתקיים צידו. ואם לאו - אין תלמודו זה לצריאותו. ועל זקה"ק החתם סופר מתקיים צידו". ויתכן לפרש עוד זיע"א מסופר שהיה שותה קפה בכל יום

ש'מדבר' הכוונה משהיה מנותק מכל תאוות עולם הזה, וצפלא יועץ כתב שאדם יכול להיות "צמדבר" גם כשהוא צחוק ציתו, על ידי שיקצע לו ד' אמות מיוחדים ויפרוש מכל עסקיו

15. משלי ח, יג.

להתבודד שם צלימודו. ובספר המספיק לעוצדי השם כתב רבינו אברהם בן הרמב"ם ז"ל שהטעם שאצותינו אברהם יצחק ויעקב והשצטים היו רועי לאן, הוא מפני שרצו להתבודד רחוק מהישוב ולהיות דבוקים בתורה בלא הפרעות.

ואולם כל זה מדובר במותרות ותענוגות מעבר למה שהאדם נריך, אבל צמה שהוא נריך כדי ללמוד באיכות, אסור למעט ולגרום ציטול תורה, ויאל שברו בהפסדו. ושמעתי צענין זה ממו"ר נר המערבי ארי שצצל הגר"ד וואכטפויגל שליט"א בשם הגר"ד זללה"ה שהגר"ח הלוי מצריסק זללה"ה היה נוהג לאכול כל יום קילו שלם של בשר לצריאותו (והגר"א"ל אמר לי על זה, שלא היה קילו בשר אלא נלחם מלאה בשר), ופעם ציקש צנו הגר"י צילדותו שיתן לו מעט מהבשר,

וכתב הגר"א צמשלי (ו, כו) "כי כשהאדם רודף אחר התאוה הוא משכח תלמודו", ומצואר צדקדוק לשונו צבר נורא, שצכל פעם שאדם עושה משהו ששייך לרדיפת התענוגים, צזה הוא משכח עוד מעט מתלמודו, וצכל חתיכת קוגעל הוא משכח עוד שטיקל רמב"ם, ואפילו כשאינו עוסק בתאוה צעצמה אלא רק צ"רדיפה"

ו'במציאות' תרדף נפשי' הוא הפך בעלי חמדה, שזה דרבהם בל לרדוף קרים תמיד, כי אין אדם מת ויחצי תאותו בידו¹⁵.

(וראה לקמן אות י"ב)

שהצדיק הממכוון

בהנחתו לשם שמים נחשב לו הנחתו למנוה ולקרצן).

גליונות עץ ארז

אחר התאווה, כזר בזה הוא משכח ואמרתי לו כנ"ל שאין סוף לרדיפה תלמודו. והרמז"ס כתב (ת"ת פ"א ה"י) ולעולם לא ישיג את רצונו, ואמר לי "כל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח", שהמציאות היא שהתאווה מתגברת וזהו אצל הגר"א קמ"ל

שגם בשעה שלומד

יכול לשכח תלמודו, אם בזמן הלימוד עצמו הוא עסוק ברדיפת התענוגות.

וראה לקמן אות י"ג שדקדקנו בדומה לזה מדברי הגר"א

שם, והבאנו בגליונות את דברי החינוך (מנחם שפז) שכלל איסור 'ולא תתורו' הוא גם רדיפת התענוגות, וז"ל 'וכן מי שהוא תר אחר עיניו, כלומר שהוא רודף אחר תאוות העולם כגון שהוא משיס לבו תמיד להרבות תענוגים גדולים לנפשו מצלי שיכין בהן כלל לכוונה טובה, כלומר שלא יעשה כדי שיעמוד בריא ויוכל להשתדל בעבודת צוראו, רק להשלים נפשו בתענוגים, כל מי שהוא הולך בדרך זה עובר על לאו זה תמיד בכל עת עסקו במה שאמרנו".

בי אין אדם מת ויחצי תאוותו בידו. מאמר חז"ל זה היה מרגל צפומיה דמו"ר הגרמ"ד הלוי מצריסק זללה"ה, והיה חוזר ואומר בשיחותיו 'ששכל מה אדם מנסה להשיג את תאוותיו, הרי בין כך הוא לא ילחץ למלא את תאוותיו'. ופעם גערתי בצעיר אחד שעסק בתאוות

ב. אף על פי שפשהקדוש ברוך

הוא דין את האדם, דין אותו לפנים משורת הדין, מבבל מקום להבעל נאווה לא ינקה בלל, ודין אותו במידתו ממש. מצואר שכל אדם נידון לפני משורת הדין חוץ ממי שהוא צעל

גאוה. ויש לעיין ממה שאמר לעיל (פרק א אות ח) שכל מי שיש לו טבע רע דניס אותו לזכות לפני משורת הדין, וכאן משמע שהצעל גאוה לעולם אינו נידון לזכות אפילו אם טבעו רע.

ונראה דאה"נ מי שנולד עם טבע רע של גאוה יכנסו לו לפני משורת הדין, אצל מי שלא היה לו גאוה, והכניס את עצמו לתוך הגאוה עד שנעשה טבעו צעל גאוה, אותו לא ידונו לזכות. ובאופן זה חמורה הגאוה משאר המידות - כשלא נולד עם טבע רע אלא קנה את הטבע הזה במהלך חייו, שצארה המידות ידונו אותו לזכות אחר שסו"ס כעת זהו טבעו הרע, ומשא"כ בגאוה לא ידונו אותו לזכות אפילו אם כעת זה נעשה טבעו.

וגם אפילו מי שיש רק בלבו גבהות, הוא גם בין מתועב ומשוקץ לפני ה'.

גליונות עץ ארז

יש לעיין מהי החומרה הגדולה כל כך וּפְעָם הוּא רַע שְׁפָרַע. זקה"ק החתם של גאווה בלב, והרי בכל מידה אחרת, סופר זיע"א העיד על עצמו שמעולם לא כגון שיש לאדם בליבו כעס או עלילות או הוכיח מתוך כעס, ושרק פעם אחת בחייו קמננות חבל הוא מאלים לכבוש אותם ולהחגבזר ולא להוליאן לחוך, וצפועל הוא נוהג עם כל בני אדם צנחת רוח וצשמחה וזריזות, הרי שאין כל חסרון צמה שצתוך חדרי ליבו יש לו נסיונות צמידות אלו, היות שסוף סוף כלפי חוץ הוא מאלים לכבוש אותם שלא יפעלו עליו. ומדוע רק לגבי גאווה יש חומרה גדולה כזו שאפילו גאווה בלב שאינה ניכרת בחוץ כלל, גם הוא מתועב ומשוקץ לפני ה'.

והוא גם בן מתועב ומשוקץ לפני ה' הוא ג. פֶּרֶע גּוֹפִיָּה יֵשׁ טוֹב וְרַע, דְּהִינּוּ תַאֲנָה הוּא טוֹב שְׁפָרַע, וּפְעָם הוּא רַע שְׁפָרַע. וְהַטּוֹב שְׁפָרַע, דְּהִינּוּ תַאֲנָה, הוּא גָרוּעַ מִן הָרַע, כִּי עַל יְדֵי הַטּוֹב שְׁבַסְטָרָא אַחֲרָא הָאָדָם נִתְפַתָּה.¹⁶

הוא גרוע מן הרע, כי על ידי הטוב שְבַסְטָרָא אַחֲרָא האדם נִתְפַתָּה. כשלמדתי בישיבת צאר יעקב, היה צממיכות לישיבה חנות 'פיצה' צכשרות של הרב המקומי, וצחורים שלא היה מספיק להם האוכל של הישיבה, היו הולכים לקנות שם פיצה, ואח"כ קנו גם צירה, ואח"כ גם נשארו לאכול שם ולדבר עם אחרים, ונמצא שאף שהפיצה עצמה לא היתה איסור, אולם היא היתה צית היוצר של הפיתוי לשבת צחצרת עמי הארץ ולדבר שיחות מרעים עם כופרים ומחללי שבת.

וביודעי ומכירי אדם אחד שעשה עבירה מכוערת למרות שידע שהוא מזולם, גליונות שם. וזכרתי כזו שאפילו גאווה בלב שאינה ניכרת בחוץ כלל, גם הוא מתועב ומשוקץ לפני ה'. וז"ל שכל המידות עיקר עניינם הוא הפעולה כלפי חוץ, משא"כ הגאווה כל מהותה ועניינה הוא ההרגשה בתוך הלב, ואינו תלוי צמעשה כל דהו, ולכן אפילו גאווה בלב שאינה ניכרת בחוץ חמורה ומתועבת כל כך. ולקמן פרק י"א אות ח' מצואר שהרודפים אחר הכבוד לעשות להם שם, שייכים לנשמות הערצ רב. וראה צגליונות שם.

16. משלי טז, ה.

17. משלי ב, יב.

גליונות עץ ארז

ומחמת אותה עזירה חיצד את מקור פרנסתו ואת כל עולמו, ואח"כ אמר שזה היה חזק ממנו והוא לא הצליח לעזור את עצמו למרות שידע שיפסיד את חייו. וזה המלצ שהינר הרע מפתה את האדם להכנס אליו.

ושמעתי ממומחה גדול (שיש לו קרן למייע לנכשלים לשוֹב צתשונה), שאין מקרה של מי שנמלץ בתוך נפילה שלא התחיל בכוונה לשם שמים, ותמיד היה חיזה כוונה לעשות משהו טוב ומתוך זה התדרדר לפי פחת. וזהו כוחו הגדול של הפיתוי, ולכן הוא חמור יותר מהרע בעצמו. וכבר כתב הגר"א שהדרך של הינר הרע לפתות את האדם היא על ידי שדוקף אותו בתחילה לעשות כביכול מצוות, כמו ריקודים לשמחה של מצוה, ומשם ממשיך והולך לפתותו לשמחה של הוללות ופריקת עול, עד שעובר עבירות גמורות. [והוא חידוש גדול, שהרי צקהילות החסידים מקובל מאוד להחשיב שמחה של מצוה, ואיך יתכן שזה יהיה

וְכֵן בְּתַאֲוָה וְחֻמְדָּה, הַתַּאֲוָה גְּרוּעַ וצְרִיבָה הִרְחָקָה יִתְיַדָה מִפְּנֵי שֵׁשׁ לָה חֻלְקָת לְשׁוֹן, שְׁמִרָאָה עֲצָמָה לְאָדָם בְּאֻהָב, לְתֵת לוֹ תַעֲנוּגֵי הָעוֹלָם הַזֶּה. מֵה שְׁאִין בֵּן הַחֻמְדָּה, שְׁאִינוֹ מִנִּית לוֹ לִישׁוֹן, וְאִין לוֹ הַנָּאָה מִמֶּשׁ אֲפִילוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה. וְכֵן בְּרַע וּמְרָמָה, הַמְרָמָה גְּרוּעַ¹⁸.

וְכֵן הַתַּאֲוָה קָשָׁה לְכַבּוֹשׁ יוֹתֵר מִשְׁלֵי ו, כד-כה, כט.

שהולכים לחוף הים צמיאמי, וצאמת הם מצפים שמלאך המות יבא לקחת אותם. ושאלו אותו אם זקן שלא יכול לתפקד ולא לעשות כלום מותר לו לראות טלוויזיה, אמר שאדרכה, אדם זעיר עוד יכול לעשות תשובה, אבל זקן שבסוף ימיו כבר אינו יכול לשוֹב צתשונה, למה להחטיאו.

וְכֵן הַתַּאֲוָה קָשָׁה לְכַבּוֹשׁ יוֹתֵר מִן הַפֶּעַם, מִפְּנֵי שֶׁנֶּשְׁרָשׁ בָּהּ מִיּוֹם הַיָּלָדוּת.

גליונות עץ ארז

מיוסד על דברי הגר"א זמסלי (טז, נז) הטבע המוטבע בהם. אלא צודאי היה זה "התאווה צאה מן הרוח וממנו ינטעו כל התאוות, ולזה צריך צעין שכלו לחשוב תחצולות גדולות כי

הם אמו מיום הולדו וכו', שכל י"ג שנה נמשך אחר התאווה ונשרשת בו, ואז קשה לו להפרד מהן". וכן מוצא

ברשימות תלמידי החזו"א שאמר שמדת התאווה היא הגרועה שבמידות.

וממה שאמר שהתאווה הוא מהרות, והרי הרוח הוא הדיבור כמבואר בפסוק (בראשית ג, ז) "ויהי האדם לנפש חיה" וציאר התרגום "לרוח ממללא", והדיבור הוא מעלת האדם על הצהמה, ואם התאווה צאה מן הרוח ולצהמה אין רוח, מוכח שלצהמה אין כח תאווה, אלא כל מה שעושה הוא מחמת שכן הוא טבעה לאכול ולטרוף וכיוצ"ב, אבל תאווה ורצון עצמי אין לה.

ומזה מוכח כדברי הצית הלוי שהצאנו לעיל (פרק א אות ג) שהצעלי חיים צדור המצול קלקלו את מעשיהם מחמת שצני אדם קלקלו את דרכם, והיינו, שהרי בשלמא צני אדם שיש להם תאוות מובן איך יתכן שיקלקלו את דרכם, אבל צעלי חיים שאין להם תאווה ורצון אלא עושים רק מה שבחוק טבעם, איך יתכן שיטעו את דרכם וילכו מין צשאינו מינו היפך

ומדוקדק בלשון הגר"א שהתאווה צאה לאדם "מיום הולדו" ולא "מעט יצירתו", ולא אמר שהיא צאה לו מאבותיו. פירוש,

שהאצות קובעים את הדעת של הצנים, אבל תאוות אינו קשור לדעת אלא הוא סוגיא של כל אדם ציחם לעצמו. וכן רואים בחוש שגם אדם חסר דעת יש לו תאוות, ומוכח שאין קשר צין התאווה לדעת.

וצענין השפעת האצ על מידות ותכונות הצנים, כתב הרמז"ס (דעות פ"ה ה"ה) "כל הנוהג מנהג זה לא די לו שקדש נפשו וטהר עצמו ותקן דעותיו, אלא שאם היו לו צנים יהיו נאים וציישנים ראויין לחכמה ולחסידות, וכל הנוהג צמנהגות שאר העם ההולכים בחשך יהיו לו צנים כמו אותם העם". ויש לדקדק דבר פלא, שעל הנדיק כתב "אם יהיה לו צנים", ועל הרשע כתב "יהיו לו צנים", והוא תמוה מאוד. וצשיעורי עץ ארז עמ"ס שצת (סי' יא) ציארנו צזה (מוצא צנפחים סי' כ"ד).

ועוד, בי פל האיברים נהנים מזה, מה שאין בן בעם שאינו רק בפבר. אמרו

גליונות עץ ארז

חז"ל שצקריאת שמע יש רמ"ח תיבות שעי"ז מתקן את הפגמים שצכל כנגד רמ"ח איברי האדם, ומוצא בשולחן האיברים. ולפי מה שכתב הגר"א כאן ערוך (או"ח סי' סא סעיף ג). וציאר מרן שהכעס הוא רק בצד, א"כ צריך לכוון הח"ח זיע"א (משנ"צ

סק"ו) "כדאיתא **בִּי הִתְאַוָּה נִצְרָךְ קִצֵּת לְקִיּוֹם** שנגד הכזב.

צמדרש הנעלם פתח רבי יהודה ואמר רפאות תהי לשריך ושיקוי לעצמותיך, התורה היא רפואה לגוף ולעצמות צעוה"ז וצעוה"ב, דאמר ר' נהוראי אמר ר' נחמיה צק"ש רמ"ח תיבות כמנין איבריו של אדם, והקורא ק"ש כתיקונו כל אבר ואבר נוטל תיבה אחת ומתרפא בו, ודא רפאות תהי לשריך וכו'. והלא צק"ש אין שם אלא רמ"ה תיבות וכו', מאי תקנתיה תיקנו שיהא ש"ץ חוזר ג' תיבות ומאן נינהו ד' אלהיכם אמת כדי להשלים רמ"ח תיבות על הקהל וכו', וכל האומר ק"ש שלא עם הצבור אינו משלים איבריו מפני שחסרו ג' תיבות שש"ץ חוזר, מאי תקנתיה יכוין צט"ו ווי"ן דצאמת ויציב, ועם כל דא היה קורא עליו אצא מעוות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות אותם ג' תיבות דק"ש שש"ץ חוזר לא יוכל להמנות אותם לתשלוש רמ"ח כשאר הצבור, עכ"ל בקינור [צ"י].

מחליש את כל הגוף, והוא שלא כדברי הגר"א שהכעס משפיע רק על הכזב. וצריך לומר שצאמת הכעס מחליש רק את הכזב, אלא שהחולשה בצד משפיעה ממילא על הגוף כולו, כידוע שחולי בצד משנה את צבע הגוף ומסוכן עד מוות.

וְצִרְיָךְ לְוָה רֹב הִתְחַבְּמוֹת לְשִׁקוּל בְּמַאֲזֵי שְׁכָלוֹ שְׁלֹא לִיקָח רַק הִתְחַבְּרוּתִי. יל"ע אין נדרש מהאדם רוב התחבמות "לשקול צמאזי שכלו" אין להשתמש צתאזה רק להכרחי צלצד, והרי 'אדום קרוב אכל עצמו' והוא כמו דיין שמקבל שוחד, וכי"צ תוצעים ממנו לכלכל את צעדיו צעצמו. וצריך לומר שזה הכוונה צמה שצריך "רוב התחבמות", שצריך להתצונן גם צדצר זה עצמו שהאדם משוחד.

ואדם שיש לו חכמה, התציעה ממנו גדולה יותר, שיש לו להשתמש צחכמתו לתקן את מידותיו ולהתנהל צחכמה. ומצינו צקורח שחלק על משה רבינו,

וכתב הגר"ח מוולאז'ין שצריך לכוון צקריאת שמע צכל מילה כנגד איזה אבר צגוף היא, ולכן צריך לצקדק צאותיותה,

גליונות עץ ארז

ואמרו עליו (רש"י צמדזר טז, ז) "קורת שפקח היה מה ראה לשטות זו", פירוש, אם לא היה פיקח לא היה נתבע כל כך, אבל כיון "שפקח היה", אם כן התציעה עליו גדולה יותר. ובאמת מי שלא חנן אותו הקצ"ה בחכמה, תהיה עליו פחות תציעה שלא מתגבר על תאוותיו, וכמו שמבואר לעיל (פרק א אות ה) שמי שנפשו רעה צטבע, דנים אותו לזכות.

והוא דומה למי שרוצה ללבוש עיר וללבוש אחר, פירוש, לזטל התאוה לגמרי, שאז לא יעסוק צפרנסתו ובשאר ענייני קיום העולם, וגם שאז לא יהיה לו נסיון ומלחמה ולא יהיה תשיבות בעם דומה למי שרוצה להרוג את שונאו, שאין צריך לזה רק שעדיף לעשות 'תענית דיבור' ולא תענית ממש, כי תענית גמורה יכולה להרוג את התאוה לגמרי וזה אינו טוב.

שצריך לזה תחבולות גדולות. מרן הגר"צ זללה"ה כתב במאמר בענין תשובה מכת"י (שנדפס בהקדמת הזכרת שמואל גיטין) "בא חזקוק והעמידן על אחת, ולדיק באמונתו יחיה. והציאור, דדכמו שלא נקרא כיצוש רק כצוש מצר ולא על ידי כזישת העיר, דמה ככ שצוש העיר כשעדיין השונא אורז לו מבחוץ, כן נמי ככישוש היצר הרע. ובעוה"ר בזמן הזה העיקר מלחמתו באמונה". (ואמר לי רה"י הגר"ש ליצחק זללה"ה שאביו למד איתו בחברותא מאמר זה). והפירוש הוא, שאמונה היא תחבולה להשאיר את היצר מבחוץ לעיר לגמרי, והיא המצר שנשאר תמיד לנצח את היצר הרע ולגרשו מהאדם.

אבל בעם דומה למי שרוצה להרוג את שונאו, שאין צריך לזה רק גבורה לבד.

וכיפר לי נשיא מכונינו עמוד ההוראה הגר"נ גשטטנר זללה"ה, שזקני הגאון רבי יצחק הערש רדורפר זל"ל היה גביר נכבד, והיה נוהג ללכת ברחוב עם משקפי שמש שחורים, וכולם סברו שזה ענין של חשיבות, אבל באמת העדשות היו שחורות ממש, ונהג כן כדי שלא לראות דמות אשה, והיה מסתכל רק כלפי מטה ורק בתוך ד' אמותיו. וזה היה התחכמות, שנהג בחומרא אבל באופן שלא יצינו זאת. [ורבי יצחק הנ"ל היה המייסד של הקהילה החרדית באנטוורפן, והוא היה ממייסדי שכונת צחי אונגרין צמח"ש, והגה"ק רבי אהרן צעלנער זיע"א אמר עליו שכל מילה שהוציא מפיו היתה שקולה צמשקל הזהב. והגר"נ גשטטנר זל"ל הוא מיוצאי חלציו].

גליונות עץ ארז

לכאורה הוא פלא גדול, שהרי התבאר
לעיל (אות א) שיש כעס חיצוני ויש כעס
פנימי, ומי שכובש כעסו החיצוני ונשאר
כעסו הפנימי עדיין

לא השלים את
התיקון. ואם כן,
איך אפשר לומר
"שאינ צריך לזה רק
גבורה לצד", והרי

גבורה היא כבישת
היצר החיצוני שלא
להוציא הכעס כלפי
חוץ, אבל עדיין

נשאר הכעס
הפנימי, וכדי לצטל את הכעס הפנימי
צריך לתקן את כל המידות כמו קנאה
שנאה גאוה וכיוצא, וכבר אין זה "רק
גבורה לצד". וצריך עיון.

טוב לו לשבת בארץ מדבר. מדוקדק
ש"טוב לשבת" ולא ש"צריך לשבת", והוא
מיוסד על לשון הפסוק במשלי (כא, יט)
"טוב שבת צאריך מאשת מדינים וכעס".
ופירש הגר"א "למען ימלט מזה".

והנה, לעיל (אות א) התבאר שיש כעס
שני חלקים, כעס הפנימי וכעס החיצוני.
ולקמן (פרק ד אות יט) כתב הגר"א
להכניע היצר הרע החיצוני צריך
להתרחק מחבורת אנשים ולישב
בהצודדות, והיצר הרע הפנימי צריך
להכניעו בזכרון יום המות. ולפי זה מה
שכתב כאן ש"טוב לו לשבת צאריך מדבר"

יש לחקור צמה
שכתב הגר"א שטוב
לו לשבת "צאריך
מדבר", האם זהו
המקום הטוב
ציותר, או שלהיות בחברת נדיקים
וחסידים הוא יותר מעלה ורק שגם ארץ
מדבר הוא תועלת. ונראה שצדברי
הרמז"ם מצינו להדיא שיש עדיפות יותר
לחברת נדיקים, וכמו שכתב (דעות פ"ו
ה"א) "דרך צרייתו של אדם להיות נמשך
צדעותיו וצמעשיו אחר ריעיו וחציריו
ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך
אדם להתחבר לנדיקים ולישב אצל
החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם,
ויתרחק מן הרשעים ההולכים צחשך כדי
שלא ילמוד ממעשיהם. וכן אם היה
צמדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה
הולכים צדרך ישרה ילך למקום שאנשיה
נדיקים ונוהגים צדרך טובים, ואם היו
כל המדינות שהוא יודעם ושומע
שמועתן נוהגים צדרך לא טובה כמו
זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה

גבורה לצד¹⁹.

ד. מי שאין מעצור לתאוותיו

ובעסו, טוב לו לשבת

בארץ מדבר²⁰.

19. משלי טז, לב.

20. משלי כה, יט.

גליונות עץ ארז

שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או המים לרדת למקום נמוך, כך בטבע מפני החולי, ישב לצדו יחידי כענין צריאת האדם להמשך אחר חציריו ואנשי שנאמר ישב צדד וידום, ואם היו רעים מקומו, ואפילו אם אינם חצרים שלו וחטאים שאין מניחים אותו לישיב ה'. לימוד האגדה, טוב לבבוש מתנגד לדעתם, צלל צמדינה אלא אם כן בו יצר הרע של תאוה. זאת מעט מציאותו נחערב עממן ונוהג וטבעו הוא יושפע צמנהגם הרע, יא למערות ולחומים ולמדצרות".

ומצואר מדברי הרמב"ם להדיא שהדרגה המוצמרת ציורת היא ללכת לדור צין החכמים, ורק אם אינו יכול לעשות כן, אז ילך למדצרות. וצאמת הוא משנה מפורשת בצבות (פ"ו מ"ט) שאמר רבי יוסי בן קיסמא "אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואצנים טובות ומרגליות שצעולם איני דר אלא צמקום תורה", ולא הסכים ללכת לדור צמקום מדבר. דודאי לדור צמקום תורה הוא המעלה הגדולה ציורת. וראה עוד בגליונות לקמן פרק ד' אות י"ט.

ומה שכתב הרמב"ם "דרך צרייתו של אדם להיות נמשך צדעותיו וצמעשיו אחר ריעיו וחציריו", ציאר מרן המשגיח הגה"ס רבי מתתיהו סלומון זללה"ה שהטעם הוא מפני שאדם רואה להיות מקובל בחברה, ולכן הוא רואה לעשות כמנהג וכדעת חציריו. אבל מרן הגרי"ז זללה"ה דקדק בלשון הרמב"ם שהוא "דרך צרייתו של אדם", פירוש, שכמו שצטבע העצים להוציא פירות, וצטבע

לימוד האגדה, טוב לבבוש בו יצר הרע של תאוה. אפשר לומר בזה ציור, שכל התאוות נראה לאדם שיש משהו אחימי שמושך אותו, אבל צאמת הוא רק אחיות עינים ואין צו ממשי, וכמו שמצינו בצאמנון שמיד לאחר שעינה את תמר אחותו שנא אותה ולא התאוה אליה עוד (שמואל ב' יג, טו), וכן כל אדם יכול להרגיש צעמנו שאחרי שעושה עצירה מתחרט ולא מצין למה עשה את הדבר הנפסד הזה שאין צו שום הנאה אחתית.

והתיקון לזה הוא צלימוד האגדה, והיינו על פי מה שכתבו המפרשים שצורה מהאגדות מה שכתוב הוא רק משל ונריך להפשיטו ולהצין את הנמשל שהתכוונו חז"ל ללמדינו בזה (ומהגה"ס רבי שלמה ברעווה ז"ל שמעתי שאמר בשם בעלי מוסר, שכדי לדחות את היצר הרע נריך לעטוף כל דבר במשל וכך היצר הרע מסכים להקשיב, אבל אם

גליונות עץ ארז

מדברים מיד את הדבר תורה, יהיה לאדם
 (התנגדות). ודבר זה מלמד לאדם שלא
 יתבונן רק על מה שרואה מול עיניו
 שמיס' (הנהגת תלמוד

וצטטות, אלא
 שיתבונן בעומק מה
 יש בפנימיות, ועי"ז
 יבין שכל התאוות
 הם הצל ואין בהם
 כלום.

ובלמוד הלכות שנמשלו לאש,
 וצריך לזה חיפוש רב, מוב
 לבבוש על ידו את הפעם. ואי
 אפשר להרוג את היצר הרע,
 אלא בתורה²¹.

(תענית 7), הנה
 מחמת שהם עמלים
 ויגיעים, כל ימיהם
 רעים. כל נפש עמל
 מר נפש הוא, אפילו

יהיו לו כל טובות עולמיות. וכל שכן שאין
 אדם זוכה לשתי שולחנות (זרכות ה:), ורוב
 תלמידי חכמים עניים מחמת מעוט
 עסקם בדרך ארץ. ואפילו יהיו עשירים
 בממון, הם חולים מדוכאים ומיוסרים,
 מאן קצירי ומריעי רבנן (נדרים מט:). לפי
 שאין יכולין לשמור צריאותן, כשאר
 אנשים השוקטים ואין מייגיעים עצמן
 ולא מטרידים שכלם. שאין דבר מחליש
 כחות הגוף כמו העיון העמוק בתמידות,
 ותלמידי חכמים אין פנוים שעה אחת
 מלחקור ולדרוש ולתור בחכמה. אין להם
 מנוחה בעולם הזה ואפילו בעולם הבא
 (זרכות סד:), כי אין התורה מתקיימת אלא
 במי שממית עצמו עליה (זרכות סג:), ולכן
 נקראת תושיה שמתשת כח (סנהדרין כו:).
 ותו משום דדייגי במזות חביל גופייהו
 (מדה לד:). וגם זהותם דואגים תמיד על

ובלמוד הלכות
 שנמשלו לאש,
 וצריך לזה חיפוש

21. משלי כה, כא-כב.

רב. זקה"ק החת"ס חידש ואמר שאין
 ללמוד בשבת צעיון מפני שה'ריתחא
 דאורייתא' דומה לאיסור לא תעשו
 אש', אלא יש ללמוד בשבת הלכות ואגדות
 וכיו"צ.

ובגדולי ישראל ראינו שיש הלומדים מתוך
 חימום, ויש שלומדים ברוגע. מו"ר
 הגרמ"ד הלוי זללה"ה בשעה שלמד היה
 כל כולו במלחמה על המילה, על
 הגירסא, על ההבנה, ואילו מו"ר רה"י
 הגרמ"ש שפירא זללה"ה לא ראיתי עליו
 מעולם את הריתחא, וכן מו"ר רה"י
 הגרמ"ש ליצביץ זללה"ה שלמדתי עמו
 בחברותא ג' שנים, מעולם לא שמעתי
 ממנו זעקה בלימוד. ויתכן שהחימום
 הוא לא דוקא בקולות וזרקים כלפי חוץ,
 אלא ביגיעת מוחו בעומק המחשבה.

ובלמוד הלכות שנמשלו לאש, וצריך

גליונות עץ ארז

בחירה ושלט על כעסו לכשיראה. וסם חיים היא למיימינים זה. לה גבורה לכבוש ירם. עמה עוז ותושיה שקוי לעצמותיהם. לכל זשרם מרפא קילורית לעיניהם. להיותם פקוחות על דרכיהם, להנהיג כעסם צמתג ורסן המוסר".

ולפי דברי היעצ"ץ נראה לפרש מה שהפסוק מכנה את הלומדי תורה 'כהנים', כמו שדרשו (מו"ק י"ז ע"א) את הפסוק "כי שפתי כהן ישמרו דעת תורה יבקשו מפייהו", כיון שאמרו "כהנים קפדנים הם" (עי' קידושין ע"ב), וכן הוא בלומדי תורה כדברי היעצ"ץ.

וְאִי אֶפְשָׁר לְהַרְוֹג אֶת הַיָּצֵר הָרַע, אֲלֵא בַּתּוֹרָה. יש להקשות על זה, ממה שאמרו חז"ל (סוכה נב ע"א) "כל הגדול מחזירו יצרו גדול הימנו", ואם כן, ככל שיוסיף האדם בלימוד התורה כך יהיה לו יותר יצר הרע, ואיך כתב הגר"א שלימוד התורה הוא הדרך להרוג את היצר הרע. וצריך לומר שיחד עם זה שנעשה לאדם יצר הרע יותר גדול, הוא גם מקבל לעומת זה כח יותר גדול להרוג אותו.

ולעיל פרק א' אות ז' כתב הגר"א שאדם אינו יכול ללכת לגמרי נגד טבעו, אלא צריך ללכת בדרך הישר על פי טבעו, כגון מי שנולד צמול מאדים יהיה שוחט או מוהל, עיין שם. וכאן משמע שיש דרך גם לבטל לגמרי את היצר ו"להורגו", וזה על ידי לימוד התורה.

הגלות וחלול השם, ונאנחים ונאנקים על קלקול העולם בכלל. לא כן אותן בני אדם אשר נמשל בזהמות נדמו (תהלים מט, יג), אין חרובות ממותם וצריא חולם (תהלים עג, ד). צאמת יש לשום לב על הפלא הגדול איך תלמידי חכמים חיים אפילו שעה בעולם הזה. אין זה כי אם יראת ה' תוסיף ימים (משלי י, כז) ודאי. לא תמנא צמי שמחיה עצמו עליה (סנהדרין קיא.). שאינה נקנית בצריו תענוגים. אבל התלמיד חכם האמיתי אי אפשר לו לשמור אפילו עת האוכל וצית הכסף, ושינה וטיול כלל, אם ימסכהו עיונו וטרדת מחשבתו ושוטטו בספרים. לפיכך הם חסרי הצריאות על פי הרוב. ואינו מהתימה אם הם קרובים להקפיד. גם עם היותם טובי לב ישרי המזג. מה שאינו מצוי ורגיל כל כך באותן השוקטים לבטח ואינן טורחים לא בשכל ולא ביד וצרגל כי אם במאכל ומשתה ומשגל. כל שכן אם עוסקים בזהריות כסף וזהב ומקבלים עולמם בחייהם מצלי התנגדות ולא שצט אלוה עליהם (איוב כא, ט). אלא ודאי נעימים צדצורם. גם בשחוק וקלות ראש וליצנות. רגילים צמילי דציחותא חוכא וטלולא. כל ימיהם כחגים וצי הלולא. אבל מכל מקום מיצעי ליה לצורא מרבנן למילף נפשיה צניחותא (תענית ד). דכתיב (קהלת יא, י) והסר כעס מלבך וגו'. אין אומרים הסר לנעדר הכעס, אלא צמי שהכעס מצוי אצלנו ומתעולל צו. כי על כל פנים האדם צעל

גליונות עץ ארז

מִידוּתָיו הַטּוֹבִים שֶׁבְּמַבַּע תּוֹלְדָתוֹ, וְהֵם מִפְּנֵי שְׂאִין לוֹ פִּנְאִי לְהַשְׁנִיחַ עַל עֲצָמוֹ נִקְרָאִים בְּגָדִים. כִּמוֹ שֶׁהַצְּגָדִים הֵם חֵילוֹנִיִּים לְאָדָם, כֵּן הַמִּידוֹת שֶׁהֵם צִטְצָה לְאָדָם, הֵם מֵה שֶׁקִּיצַל מֵאֲצִיּוֹ וְאִמּוֹ וְהֵם חֵילוֹנִיִּים לוֹ.

הַמִּידוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁהַרְגִּיל עֲצָמוֹ בָּהֶן מְנַעֲרֵיו וְנִקְרָאִים רְגָלִים. הַרְגִּלִּים הֵם הַיְסוּד שֶׁהָאָדָם עוֹמֵד עָלָיו, וְהֵם כִּנְגַד הַמִּידוֹת שֶׁהַרְגִּיל עֲצָמוֹ בָּהֶן מְנַעֲרֵיו וְנִקְרָאִים רְגָלִים]. מִפְּנֵי שְׂאִין לוֹ פִּנְאִי לְהַשְׁנִיחַ עַל עֲצָמוֹ מִפְּנֵי טְרָדָתוֹ, וְכָל שֶׁבֶן שְׂלֹא יִשְׁבֵּר מִדּוּתָיו מִחֻדָּשׁ²².

ומי שאין לו פנאי להשגיח על עצמו מפני טרדתו אינו יכול לשמור על עצמו צעזועת

המידות, ועל זה עוררו גדולי צעלי המוסר שכבר היה לפנייהם את כל הספרי מוסר, אלא שהם עוררו שרריך להתחזק בזה תמיד ולהקדיש לזה זמן קבוע בכל יום, היות שצלי זה האדם רך מענין לענין ואינו מוצא פנאי להשגיח על עצמו. וכשלמדתי ציצינת צאר יעקב פעם דיברתי בטלפון בצאמנע סדר מוסר בצאור הספרים, ולפתע נכנס ראש הישיבה מו"ר הגרמ"ש שפירא זללה"ה מהדלת הנדדית נאחזתי חיל ורעדה, אצל הוא רק אמר לי "אברהם'ל, עם איז שוין נאך זיצן

22. משלי ו, כז-כח.

החמדה אדם מאבד את יסוד עולמו, וכמו שסיפר לי בחור שנסע צבין הזמנים לחו"ל ו"ראה עולם", והתלונן על הרצנים שהסתירו ממנו את כל מה שיש בעולם, ובסוף איבד את עולמו רח"ל.

ואמרו חז"ל (מוצא צרש"י משלי יב, יט) "לשקר אין רגלים", והיינו, שאין לו יסוד לעמוד עליו. ופעם ראה מו"ר הגרמ"ד הלוי מצריסק זללה"ה אדם שיושב בכסא גלגלים, ואמר "שקר אין לו רגלים", היות שהכיר אותו שהיה צעל שקרים ואיבד את רגליו.

גליונות עץ ארז

א זיגער" (הרי כבר אחרי השעה שזע), "כל צאיה לא יסובין", וכתב "שלא יאמר והמשיך דרכו. ושוב היה מעשה צחור מנזין אחד שהצא גמרא ולמד צאמנע קדר מוסר, וחשך דעתו שכך לא יראוהו, אולם צאותו יום נכנס הראש ישיבה ז"ל דרך הדלת האחורית וראה את מעשיו, ועבר ליד אותו צחור ואמר "מוסר" והמשיך דרכו. והצחור הנ"ל סיפר לאחר כעשר שנים שעד עכשיו עדיין מהדהדת נעימות התוכחה בצאניו.

ו. לא יאמר האדם אלה מעט אחר התאונה והחמדה ואחר כך אפרוש מהם, בי בין שמתחיל למשוך אחריהם נמרד והולך מן החיים הנצחיים לגמרי, בי קשה מאד לפרש מהם. ואף מי שיש בו יראה ותורה ומצוות, בשנמשך אחר התאונה יאבד הכל²³.

23. משלי ב, יט; ה, ו.

לא יאמר האדם אלה מעט אחר התאונה והחמדה. מוצא דקדוק לשון הגר"א, שלא רק התאונה והחמדה צעזעם, ולא רק ההליכה אחר התאונה והחמדה, אלא אפילו האמירה שאומר ללכת אחריהם, גם זה כבר גורם לו להמשיך אחריהם ולאבד את החיים הנצחיים.

בי בין שמתחיל למשוך אחריהם נמרד והולך מן החיים הנצחיים לגמרי, בי קשה מאד לפרש מהם. מיוסד על דברי הגר"א צמשלי (ב, יט) על הפסוק וציאור הדבר הוא שלכל אדם יש נפש צהמית שממחינה לשלוט עליו, וכשנותן

יכולין לשוב ממנה". והיינו, שאפילו כשרק צא עליה ועדיין לא שקוע בעומק הבזק, כבר מאבד את היכולת לשוב. ואף שצודאי אפשר לשוב בתשובה על כל דבר, אולם גם אחרי שחזר עדיין נשאר דבוק צו רועם מהתאונה, ורק יחידי סגולה ממש מצליחים למחות כל רועם של מה שעשו.

ואף מי שיש בו יראה ותורה ומצוות, בשנמשך אחר התאונה יאבד הכל. מיוסד על דברי הגר"א צמשלי (כא, כ) על הפסוק "אוצר נחמד ושמן צנוה חכם, וכסיל אדם יצלענו", וז"ל, "אוצר הוא יראת ה', ונחמד הוא התורה, ושמן הם המצוות, וכל אלו השלשה הם צנוה חכם, ו'כסיל אדם' הוא נפש הבהמית שהוא יצלענו הכל כאשר נמשך אחר התאונה".

וציאור הדבר הוא שלכל אדם יש נפש צהמית שממחינה לשלוט עליו, וכשנותן

גליונות עץ ארז

לה את ענמו כהליכה אחר תאוותו, מיד זיע"א שצכל עיר שהגיע היה ניגש לבעל
הוא נופל והנפש הצהמית שולטת בכלו המכולת לצקש ממנו צרכה, והקציר לו
לצטל ממנו את כל רוח הקדושה שיש לו זכויות גדולות משום שהוא כל

לא יאמר האדם, ח. לא יאמר האדם, מה שרודף מה שרודף אחר
התאוה והתמדה הכל התאוה והתמדה הכל
הכל הוא לשם הוא לשם שמים, כי פלם
ומאזני משפט לה', לפלם בפמה
פונתו לה' ובפמה לשם תאוותו²⁴.
היום עוסק צמעשי חסד, שאף שטיקק
עניינו הוא לעשות מסחר ורווחים, אבל
מפעם לפעם הוא מוותר על התשלום
לעני, או מאריך את התשלום לאלמנה
וכיוצ"ב, ועל ידי אותם חסדים נחשב
שהוא כל היום עוסק בחסד.

בי פלם ומאזני משפט לה', לפלם
בפמה פונתו לה' ובפמה לשם תאוותו.
מין הגר"ז הלוי זללה"ה סיפר על שני
אחים עשירים וצדיקים שהיו צוילנא בזמן
הגר"א ז"ל, והיו מחלקים נדקות ומרצים
צמעשי חסד, והיו מפריזים צנתינתם עד
שהצית דין פסקו שאסור להם לתת עוד
מאחר שכבר עזרו יותר מחומש
מנכסיהם, וכיון שאסרו עליהם לתת
ממון התחילו לתת חפצים. ופעם הגיעו
שני עניים ולא נשאר להם כי אם כפית
זהב אחת, וחילקו אותה לשני חלקים
ונתנו להם, ועל קצרו של אחד מהאחים
חקקו את הפסוק "כפה פרסה לעני".
ועכ"פ פעם אחת היה דין תורה שראובן
תבע את שמעון שחייב לו ממון, ושמעון
הכחיש, ואחד האחים בא להעיד שאכן

שמים. ומו"ח זקן המשגיחים הגה"ס
שליט"א רגיל לומר שעל ידי שאדם חושב
אפילו צמקנת לשם שמים, יש צוה סגולה
לגרור שהכל יהיה נחשב לשם שמים,
וכגון מי שהולך לנפוש וחושב גם לשם
שמים שיהיה לסיוע לעצודת ה' להחליף
כוח ולחדש כנשר נעוריו, צוה הוא עושה
שהכל יהיה נחשב לשם שמים. והציא
ראיה לזה ממה שאמרו צמשנה (אבות פ"ג
מ"ג) "שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא
אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי
מתים, אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד
ואמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו
משלחנו של מקום צרוך הוא", הרי
שאפילו שרק אמרו עליו דברי תורה אחד
ולא יותר, על ידי זה כל הסעודה נחשבת
"שולחנו של מקום צרוך הוא".

ומסופר על הגאון רבי ישראל קלנטר

24. משלי ה, כא.

גליונות עץ ארז

הוא חייב וצ"ד חייבוהו. ולאחר זמן היה לציחו שאלו האם זה עד כדי כך, יותר עוד דין תורה בין אותו את שהעיד כנ"ל מהחפץ חיים? והשיב שאינו מתחרט על לבין אחד מאנשי העיר, שהאח הנ"ל תבע ממנו חוב ואותו אדם טען פרעתי, ז"ל. לא יתכן עבודת השם, אלא חיים.

וצ"ד פטרוהו לאחר שהמית התאוות ושמעתי עדות מלשלם. ויהי היום והנאות דעלמא, וזה נקרא נאמנה מאחד שהיה וערב יום הכיפורים נשעת פטירתו של היה, ניגש אותו את

נדיק לאדם הנ"ל וציקש ממנו מחילה, והוא התפלל על מה מצקש מחילה, שהרי צאמת הוא שיקר והיה חייב לו. הסביר לו העשיר הנ"ל: כשתצטתי ממך את החוב צבית דין זה היה צתקיפות וצקפידא הרצה יותר מהפעם שהעדתי עדות על החוב של שמעון צמעשה הראשון, ועל התקיפות הזו אני מצקש מחילה, שלא היה לי לתצוע צורה כזו, אלא לדבר כאילו החוב הוא לאדם אחר. והן הן דברי הגר"א "לפלס כמה כוונתו לה' וכמה לשם תאוותו".

וראו עליו שהוא גוסס, וכל צני השיצה עמדו צתפילה וזעקה, וציקש רבי יחזקאל שיניחו עליו את הכובע שלו (והעומדים שם הסתפקו אם מותר להניח כובע על הגוסס, ועכ"פ הניחוהו), ולאחר כך ציקש מים, וצירך 'שהכל' ושתה מעט, וינאה נשמתו צטהרה. הרי שאפילו צרגע האחרון של החיים כשרצה לצרך 'שהכל' לא עשה זאת מצלי לצבוס כובע על ראשו. וזהו צעל עבודה אמיתי. [וצדומה לזה אירע פעם שהצאתי ראש ישיצה חשוד למסור שיעור צישיצת צאר יעקב, ואחרי השיעור ישצ יחד עם מו"ר הגרמ"ש שפירא זללה"ה והניחו לפניהם כוסות תה, ורצה הגרמ"ש ז"ל לצרך אצל הכובע שלו היה צבית, והתלמידים הלכו להציא את הכובע, וצינתיים הציע הגרמ"ש ז"ל לצבוס כובע של אחד הצחורים והניחו על ראשו, וכולם העלו חיוך על שפתם מחמת שלא היה מתאים לו הכובע לפי מעלתו, ומיד הוריד את הכובע ורצה להניח מטפחת על ראשו צמקום הכובע

לא יתכן עבודת השם, אלא לאחר שהמית התאוות והנאות דעלמא. "שהמית התאוות" הכוונה לא שמתגבר ומתאפק, אלא שאינו מתאוה כלל. ודוגמא לזה הוא מרן המשגיח הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זללה"ה, שהיה מיוחד צעבדות ה', עד שמרן הגרמ"מ שך זללה"ה אמר נשעת פטירתו צהספד צרבים ש"צעבודה הוא היה מיוחד אפילו יותר מהחפץ חיים", ולאחר כך כשחזר

גליונות עץ ארז

ולצרך, ואדחכי והכי הגיע כבר הכוזה להשיג את מתיקות התורה מחמת שלו מציתו וצירך. וזה היה ג"כ מטעם הקפדה על כבוד הצרכה]. וכן מסופר על רבי יחזקאל ז"ל שציוס הכיפורים היה מתפלל כל היום שמונה עשרה, והולך משמונה עשרה לשמונה עשרה. וכשהיו צגלות שנחאי עמדו כולם ציוס כיפור צלי חליפות וצלי חולצות מרוב החוס הנורא שהיה שם, והיחיד שעמד בעיטוף מלא כהרגלו, היה המשגיח רבי יחזקאל ז"ל, והוא צעל עבודה אמיתי שהמית את תאוותיו.

25. אדרת אליהו דברים א, יג. משלי כו, ו.

צספר 'גציעי גציע הכסף' (ליקוטים מהגר"א) "ואמר אדמו"ר זללה"ה, יש אדם שצבר את כל התאוות ועדיין יש לו חמדת ממון, וזה ג"כ לא יוכל להשיג

כתרה של תורה, ודומה זה האיש ששיצר תאוותיו ועדיין יש לו תאות הממון, לתינוק שגמלתו אמו וכשמניחתו אלה עדיין מתקרב אל השדיים מחמת שהיה נהנה מהם צעת שהיה יונק".

והנה, לשון הגר"א כאן הוא שצריך להיות "הרחקת התאוות", וצספר הג"ל הלשון הוא "שצירת" התאוות. ונריך לומר שכאן מדובר על "מתיקות התורה" ולזה מספיק הרחקה, ושם מדובר על "כתרה של תורה", ולזה נריך שצירה גמורה. וכבר הצאנו צמקום אחר (מוצא צנספחים סי' כ"ה), שת"ח גאון אחד צקי צלשונות גפ"ת תלמוד צצלי, שזכה הרצה להיות צחדא מחתא עם הגרש"ק ז"ל, פעם אמר לו הגרש"ק "זכית למשהו שרק יחידים זוכים לזה, והוא כתרה של תורה". ושאל הגרש"ק לאותו ת"ח: האם אתה יודע מהו כתרה של תורה. ואמר לא (וכוונתו שרצה לשמוע מה

פעם אחת ישצתי לפני מרן הגרש"א שטינמן זללה"ה צציתו, ושאלתי אם אפשר להכין לעצמי כוס תה מהמצרכים שהיו שם, ואמר לי "זה לא שלי, אני לא היה לי תה או קפה כבר שישים שנה", וזה היה כעשר שנים לפני פטירתו, ונמנא שהעיד על עצמו שכבר שצעים שנה לא שתה תה או קפה, והיה רגיל לשחות רק מים עם דבש (כי על מים לצד החמיר לא לצרך שהכל, ולכן תמיד עירצ דבש צמים וכיון צצרכה גם על הדבש).

וְאִי אֶפְשָׁר לְהַשִּׁיג מְתִיקוֹת הַתּוֹרָה, אֱלֹא עַל יְדֵי הַפִּיגּוּפִים וְהַרְחַקַת הַתְּאוּוֹת. מִשְׁמַע שֶׁאֶפְשָׁר לִהְיוֹת תַּלְמִיד חַכַּם וְצָקִי צַש"ס וּפּוֹסְקִים, וְעַדִּיין לֹא

גליונות עץ ארז

הגנת הגרמ"ק). ואמר לו הגרמ"ק, "כתרה יתכן לומר שמה שמשיג צעל תאווה צרוב של תורה פירושו שכל מקום שנמצאים, השתדלות נעשה לתמימי דרך בלא עמל, בין אם מכירים אותך ובין אם לאו, יראו והרי רואים צחוש שהצעל תאווה אוכל עליו את הכתר".

י. מה שמשיג בעל התאווה אחר
מה שמשיג בעל התאווה אחר רוב השתדלות בענין רע, דרך אוכלים ארוחה
השתדלות אחר רוב השתדלות בענין רע, נעשה לתמימי דרך בענין טוב, דלה ופשוטה. ויש
נעשה לתמימי דרך בענין טוב, לומר שאין הכוונה לכמות האוכל
בלא עמל. ובמזבז בבורד שכל לכמות האוכל
בענין טוב, שאוכלים, אלא

להנאת הנפש שמרגישים, וההצטחה היא שאתה הנאה שיש לצעל תאווה צמסעדה יוקרתית, יש לבחור בשיצה שאוכל מה שהכין הטבח בחדר אוכל. ואותו הנאה של הבחור שינא לטיול בצין הזמנים זהרי ארץ ישראל, יש לבחור המתמיד שלומד בשיצת בין הזמנים ואוכל עוגה עם קפה. ונמצא שזה הגיע להנאה הנפשית רק אחרי רוב עמל ויגיעה, וזה הגיע לאותה הנאה נפשית בדרך טובה מבלי עמל.

ושמעתי ממור"ר ר"י צאר יעקב הגרמ"ש שפירא זללה"ה שמעולם לא לקח בסעודה מנה שניה, אלא היה אוכל מה שהביאו לו ותו לא. חוץ משתי פעמים, ועל אחת מהם סיפר שצעת שלמד בצרנוב' היו שצועיים שלא היה כמעט אוכל בשיצה, ואחריהם הגיע מרק, ואמרו שמי שרואה יכול לקחת מנה שניה, והוא לקח.

בלא עמל. ובגליונות למזמור קי"ט (שנדפסו במפתח הפתח לחידושי הכת"ס עמ"ס גיטין ש"ל ע"י מכונניו) ביארנו בפסוק א' "אשרי תמימי דרך ההלכים בתורת ה'", שמרמו צפסוק זה שלזכות לקנייני התורה ומעלותיה שמוצאים צמזמור קי"ט כריך צסיס של 'תמימות דרך' - להיות תמים בדרכי ה' בלי חשבונות ומחשבות למיניהם, אלא בצחינת יעקב אצינו ע"ה 'איש תם יושב אהלים'. וזוהי הישרות הגדולה ביותר, לעבוד את ה' באמונה וצבטחון צפשטות בלי נגיעות ופניות כלל. וכבר אמר דוד המלך (תהלים כו, יא) 'ואני צתומי אלך פדני וחנני'. ופעם אמרתי לבחור שהתעסק צשטויות שכלאי לו להקפיד על ההלכה צתמימות והוא רק ירויח מזה, ואמר לי אחרי תקופה שדצרים אלו שמרו עליו מאוד צכמה נסיונות, שהוא אמר צתמימות שאין לו אלא ההלכה ותו לא.

ויש לעיין ציסוד דצרי הגר"א כאן, איך

גליונות עץ ארז

וּבְכֹמוֹ בְּכַבּוֹד שָׁכַל הַבּוֹרַח מִפְּנֵי רוּדָה שֶׁהִכָּה לִהְיוֹת עַל זֶה הוּא מֵהִינֵר הָרַע, אַחֲרָיו, בֵּן הוּא בָּבֶל הַתְּאֻוֹת. הָרַע וְעוֹשֶׂה אֵת זֶה כְּדִי שִׁיְהִי לְאוֹתוֹ אִדָּם מִקֶּאֱלֵךְ ז"ל הִיָּה שׂוֹאֵל, אִם הוּא צוֹרֵחַ מִן

הַכְּצוֹד וְהוּא מִגּוֹנָה צַעֲיָנוֹ, לָמָּה מִגִּיעַ לוֹ עוֹנֵשׁ שֶׁהַכְּצוֹד יִרְדּוּף אַחֲרָיו. וְתִירֶץ צַחֲרִיפּוֹת שְׂאוֹתוֹ אִדָּם אִמְנֵם צוֹרֵחַ מֵהַכְּצוֹד, אֲבָל מִדִּי פֶעַם מִסְתַּוָּצֵצֵ לְרִאוֹת אִם הַכְּצוֹד רוֹדֵף אַחֲרָיו...

יֵא. דֶּרֶךְ הַיֵּצֵר הָרַע לְהַסִּיתַ בְּתַחֲלָה לְלַמּוֹד וְגַם לְמַלְאוֹת תְּאֻוֹתוֹ. בִּי אִם יִסִּיתוֹ שְׂלֵא לְלַמּוֹד בָּלָל, לֹא יִשְׁמַע לוֹ. וּבְאֲשֶׁר יִרְגִּיל עֲצָמוֹ בְּהִנָּאֵת הַגּוֹף אִזּוֹ מִפִּילָא לֹא יִלְמַד, בִּי מְרִירָה תְּמִיד לְמַלְאוֹת הִנָּאֵת הַגּוֹף, וְהַיֵּצֵר הָרַע אוֹמֵר לוֹ שִׁיִּיק לְבְּרִיאוֹתוֹ בְּשִׁיעוּזָב

אִלֻּם כֹּאן דְּצַדִּיק הַגִּר"א נִרְאֶה צִיּוֹר הַעֲנִין, שְׂצִאֲמַת הַכְּצוֹד הוּא הַנֶּאֱחָה פְּנִימִית בְּנַפְשׁ, וְמִי שְׂצוֹרֵחַ מֵהַתְּאֻוֹת, וּמֵהַכְּצוֹד הַחֲצִינוֹי, הַקֶּצ"ה יִמְלֹא אֵת נַפְשׁוֹ צִאֲוֹתָם תַּעֲנוּגִים וְהַנֶּאֱחָה גַם צִלִּי הַכְּצוֹד הַחֲצִינוֹי, וְזֶה הַכוּוֹנָה שֶׁהַכְּצוֹד רוֹדֵף אַחֲרָיו.

דֶּרֶךְ הַיֵּצֵר הָרַע לְהַסִּיתַ בְּתַחֲלָה לְלַמּוֹד וְגַם לְמַלְאוֹת תְּאֻוֹתוֹ. מִצּוֹרֵחַ כֹּאן דְּצַדִּיק נִרְאֶה, שֵׁשׁ פְּעָמִים שֶׁהִינֵר הָרַע צַעֲמָנוּ גּוֹרֵם לְאִדָּם לְלַמּוֹד. וּלְפַעְמִים מִתְּפַעֲלִים מֵאִדָּם שְׁלֵמִירוֹת כָּל טְרִדּוֹתָיו וְרִיחּוֹקוֹ וְכו' כָּל זֶה הוּא מִקְפִּיד לְלַמּוֹד דֶּךְ הַיּוֹמִי חָק וְלֹא יַעֲזוֹר, אֲבָל כֹּאן מִצּוֹרֵחַ שִׁיתִּכֵּן

נָפַל צַרְשָׁתוֹ (וְכַשֵּׁהְלִימּוֹד אֶסּוֹר, כְּגוֹן צִמְצוּמוֹת הַמִּטְוִנָּפוֹת אוֹ צִמְצוּמֵי הַשִּׁי"ן וְקוֹדֵם צִרְכּוֹת הַתּוֹרָה, אִזּוֹ הוּא וְדֹאֵי עֲנַת הַיֵּצֵר). וְהַיֵּצֵר הָרַע אוֹמֵר לוֹ שִׁיִּיק לְבְּרִיאוֹתוֹ בְּשִׁיעוּזָב הַרְגֵּלוֹ. מִדּוֹקֵק שֶׁעִיקֵר טַעֲנַת הַיֵּצֵר הִיא שֵׁשׁ נֹזֵק כַּשִּׁיעוּזָב הַרְגֵּלוֹ, דְּהֵיִינוּ, שְׂכָל שִׁינוֹי מֵהַהֲרַגֵּל הוּא כְּצִיּוֹל מִסּוֹכֵן לְאִדָּם. וְעִיקֵר הַחֲוִלִּי הַמְדוּצֵר כֹּאן הוּא חֲוִלִּי צִיּוֹזֵב הַדַּעַת וְהוּא מֵהַלְכוֹת

26. אֲדַרְתָּ אֵלֵיהֶם בְּרִאשִׁית ב', ט'; יִשְׁעִיָּה ז', כב.

גליונות עץ ארז

דעות. ומו"ר הגרמ"ש שפירא זללה"ה דקות'... הרי לנו שמרן הגרמ"מ שך
 היה אומר שאם מעשים צומנים קצועים זללה"ה הרעיש את העולם מתוך
 יתכן שזה לא יזיק לצריאות, אבל מי הסתכלות של עשר ועשרים דקות
 שרגיל לעשן ללא קדימה, וזה מה
 הגבלה ויאמרו לו הַרְגֵלוּ. וְאַחֲרֵי כֵן מִתְעַצֵּל לְרַדּוֹת
 לשנות הרגלו אַחֲרֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, [וְאַף עַל
 ולקצוע לענמו פִּי יִשְׁלַח יְהוָה לֹו עַל יְדֵי זֶה
 זמנים קצועים שרק הַעֲדָר תִּתְּנוֹ]. וְאַחֲרֵי כֵן אֵינוֹ
 צהם יעשן, יהיה רוֹצֵה לַעֲשׂוֹתָם, אֵף אִם יוֹדֵמֵן לֹו
 צרור לו שזה יגרום בְּלֹא טִירְחָא וְיִגִיעָה²⁷.
 לו חולי וקושי גדול. לַעֲשׂוֹתָם, אֵף אִם יוֹדֵמֵן לֹו
 חולם צחמת אין לַעֲשׂוֹתָם, אֵף אִם יוֹדֵמֵן לֹו
 שינוי ההרגל גורם בְּלֹא טִירְחָא וְיִגִיעָה²⁷.
 צהכרת חולי, ורק בְּלֹא טִירְחָא וְיִגִיעָה²⁷.
 היצר הרע "אומר לֹו שִׁיחִיה כֵּן.

והדרך להתמודד להחזקת זה היא לא
 כנגד זה היא לא לחשוב על הקושי של
 שינוי ההרגל לאורך ימים ושנים, אלא
 לחשוב רק על המעשה שלפניו. ופעם
 נכנס הרב שלמה הופמן ז"ל למרן
 הגרמ"מ שך זללה"ה ואמר לו 'הראש
 ישיבה נראה טוב היום' (והיה זמן שעניינים
 רבים היו על שכמו), אמר לו הגרמ"מ שך
 ז"ל: 'כשאני רואה שהזמן הקרוב הולך
 להיות טוב, אני שמח'. שאל אותו הרב
 הופמן: 'כמה זמן הראש ישיבה מסתכל
 קדימה שהולך להיות טוב', והשיב לו
 הגרמ"מ שך ז"ל: 'בדרך כלל אני מסתכל
 עשר דקות קדימה, ולפעמים עשרים

27. משלי ז, כו.

כָּל הַהֲנָאוֹת שֶׁהָאָדָם נִתְּנָה בְּעוֹלָם הַזֶּה,
 יִתְּהַפְּכוּ לֹו בְּפִקְבָר לְמָדָה. פִּירוֹשׁ, שְׂכָל
 ההנאות נעשים חלק מנפשו לעתיד לבא,
 וממשיך להתאוות למה שהתאוה כאן
 בעולם החומרי ונשמחו מנשמתו, וכמו
 שכתב המכתב מאלהו. והיעצ"ץ כתב
 שכל מאכל נעשה חלק מהנפש והדם,
 ולכן אין לאכול סמוך לשינה, שאז הנשמה
 עולה למלאכים.

וכתב הגרמ"א זישעיה (א, יג) שגם
 בסעודות מנוה של שבת ויום טוב צריך

גליונות עץ ארז

ליישר כוונתו שלא יהיה להנחת ענמה, פחות מחצי חצבע קטנה ותו לא. חמנס
אלא לשם המצוה שזוהי. וכן כתב זקה"ק הצית הלוי אמר שזשבת אין להתנהג
הכתב סופר זיע"א (או"ח סי' נט) שמי צפרישות, משום שיש חיוב של עונג שבת,
שאוכל סעודת שבת וכן כתב הגאון

ומכוון להנחת ענמו המופלג רבי יעקב
ולא למצוה, לא ינא קמינאקי זללה"ה
ידי חוצת הסעודה. שמי שצכל ימות
וציאר צוה מה השצוע אינו נוהג
שמנינו בגמרא (שבת ק"ח ע"ב) "אמר רב
נחמן תיתי לי הצדיקים וְגַם הַצְּדִיקִים נֶעְנְשִׁים
דקיימתי שלשה חקביר. אַבְל הַצְּדִיק
סעודות ששבת, חַיִּיבֻת הַקֶּבֶר. אֲבָל הַצְּדִיק
וקסה הרי כל איש הַמִּתְּפַּן בְּהִנָּחָתוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם,
ישראל אוכל ג' אֲדָרְבָּה נֶחֱשֵׁב לוֹ הַהֲנָאָה לְמִצְוָה
סעודות ששבת, אלא וְאַבְיָלָתוֹ בְּקִרְבָּן²⁸.

שהוא קיים המצוה חַיִּיבֻת הַקֶּבֶר, וְהַרִי
על ידי שהיתה חַיִּיבֻת הַקֶּבֶר, וְהַרִי
כוונתו לשם מצוה חַיִּיבֻת הַקֶּבֶר, וְהַרִי
ולא להנחת ענמו, משא"כ אדם דעלמא חַיִּיבֻת הַקֶּבֶר, וְהַרִי
לפעמים מכוון להנחת ענמו ולא מקיים חַיִּיבֻת הַקֶּבֶר, וְהַרִי
המצוה.

28. משלי יא, יז; ו, לג; ז, כב.

צדין. וי"ל ש'חיצוט הקצר' אין עניינו
בחירת עונש על המעשים, אלא הוא מה
שחל במציאות על האיברים שנהנו שלא
לשם מצוה ואפילו באופן שלא היה צוה
איסור. היות שזה יהיה מציאותם של
האיברים בקצר כשנהנו מגשמיות שלא
לשם מצוה.

אַבְל הַצְּדִיק הַמִּתְּפַּן בְּהִנָּחָתוֹ לְשֵׁם
שָׁמַיִם, אֲדָרְבָּה נֶחֱשֵׁב לוֹ הַהֲנָאָה
לְמִצְוָה וְאַבְיָלָתוֹ בְּקִרְבָּן. וכתב זקה"ק
החתם סופר זיע"א שאכילת לדיק
מועילה ומתקנת יותר מזימות וסיגופים.
ומסופר על הגה"צ ה'מלאך' זיע"א

וצעני חזיתי את האדמו"ר מלעלוצ
ארה"צ שליט"א שמציאים לשולחנו
שצצ"ק כעשר ויותר מיני מטבלים, וטובל
את החלה קצת בכל מטבל ומטבל כדי
טעימה, ואוכל. וכן שמעתי מידי"נ
צנש"ק הגאון רבי יצחק אוריאל הראל
שליט"א שזקנו הצבא קאלי זיע"א היו
מציאים לפניו כלחת ענקית מלאה צשר,
והוא לוקח מתוכה חתיכה קטנה של

גליונות עץ ארז

שקיים המצוה עם צ"צ ואחר כך ביקשה
שוב, וכשנכנס אליה היה כולו אש צוערת
מכוונתו לשם שמים, עד שרוב פחד
ביקשה ממנו שלא
יתקרב אליה. וכעין יג. התאווה אין ראוי לילך
זה שמעתי אחריה בלל, אבל חמדת לעם נכרי אשר לא
מהמשיג דקמנין מצני ישראל המה.

הגרמ"א שטרן זצ"ל שמרן בעל הזכרת
שמואל הגרצ"צ זללה"ה היה מקיים
המצוה כשכולו אש קודש, עד שאשתו
היתה אומרת לו שאינה יכולה להתקרב
אליו. וכתב היעצ"ך שמי שמתענה וגורם
בזה ציטול לימוד ותפילה, חטא הוא לו.

וגם הרשע שהיה מלא תאוות, אם הוא
עושה תשובה מאהבה, כתב זקה"ק
החת"ס זיע"א שהאכילות חזיר נהפכות
להיות אצלו כאכילת קרבן, ועל ידי זה
ניצל מחיבוט הקצר. ומצינו בחז"ל (פרקי
דרי אליעזר פרק יו) שהכלבים לא אכלו את
הרגלים הידים והראש של איצבל, היות
שהיתה מרקדת ומשמחת חתנים וכלות
באיצרים אלו. ומו"ר הגרמ"ש שפירא
זללה"ה בזקנותו כרתו לו אצבע מחמת
נמק שהיה שם וקצרו את זה בחצר ביתו,
וכשנפטרו לאחר כמה שנים הוציא את זה
צנו הגאון רבי אהרן שליט"א לצרפו
לקבורה עם גופו הקדוש, וראו שהאצבע
שלימה כציוס שהוסרה ממנו ונתפעלו
כולם עד כמה יכול אדם לקדש עצמו. וזו
מעלת הצדיקים שאין חיבוט הקצר שולט
בהם.

וגרמ"א שטרן זצ"ל שמרן בעל הזכרת
שמואל הגרצ"צ זללה"ה היה מקיים
המצוה כשכולו אש קודש, עד שאשתו
היתה אומרת לו שאינה יכולה להתקרב
אליו. וכתב היעצ"ך שמי שמתענה וגורם
בזה ציטול לימוד ותפילה, חטא הוא לו.

וגרמ"א שטרן זצ"ל שמרן בעל הזכרת
שמואל הגרצ"צ זללה"ה היה מקיים
המצוה כשכולו אש קודש, עד שאשתו
היתה אומרת לו שאינה יכולה להתקרב
אליו. וכתב היעצ"ך שמי שמתענה וגורם
בזה ציטול לימוד ותפילה, חטא הוא לו.

וגרמ"א שטרן זצ"ל שמרן בעל הזכרת
שמואל הגרצ"צ זללה"ה היה מקיים
המצוה כשכולו אש קודש, עד שאשתו
היתה אומרת לו שאינה יכולה להתקרב
אליו. וכתב היעצ"ך שמי שמתענה וגורם
בזה ציטול לימוד ותפילה, חטא הוא לו.

וגרמ"א שטרן זצ"ל שמרן בעל הזכרת
שמואל הגרצ"צ זללה"ה היה מקיים
המצוה כשכולו אש קודש, עד שאשתו
היתה אומרת לו שאינה יכולה להתקרב
אליו. וכתב היעצ"ך שמי שמתענה וגורם
בזה ציטול לימוד ותפילה, חטא הוא לו.

גליונות עץ ארז

לעשות דבר שאינו מוגדר, דודאי לא מדובר בהיתר, למה הוא "אסור לא ניותה התורה לקיים דבר שאי אפשר לגמרי". ונראה להגדר צוה הוא כמו לדעת כיצד לקיימו. אלא הביאור צוה להחזיק 'סכין של שחיטה', שזודאי אי אפשר לשחוט בלא

הוא, דגדר האיסור חפצתהו וְהַמָּמוֹן אֵינוֹ אֶסוּר סכין, אולם להחזיק החינוך, "שלא לגמרי, במו שפּתוּב (דברים יד, צביתו ללא שמירה ירדוף האדם אחר יתירה הוא חמירה

מראה עיניו", דהיינו, הדבר הנאסר הוא לא הראיה המקוימת הזו או הזו, אלא נאסרה "הרדיפה", מה שרודף אחר עיניו לראות ולהנות בראייתו. ומחמת זה כל ראה שצאה ממילא אין זה איסור כלל, ולא שייך לומר צוה גבול איזה ראה אסורה ואיזה מותרת, דלא נאסרה ראה מקוימת, אלא הרדיפה אחר הראיה לזורך הנאת הלצ היא שנאסרה.

וכבר אמרו חכמים בספרי (דברים טו, יח) "וצרכך ה' חלקיך בכל אשר תעשה - יכול אפילו יהא יושב וצטל, תלמוד לומר בכל אשר תעשה". ודוד המלך ע"ה אמר (תהלים לו, כג) "מה' מצעדי גבר כונו ודרכו יחפץ", ופירש זקה"ק הכתב סופר זיע"א (פרשת כי תצא) "ה' חפץ שיעשה האדם על פי דרכי הטבע, ואז השי"ת מסייעו", וזהו "מה' מצעדי גבר כונו" וכל זאת "ודרכו" של האדם "יחפץ" ה' שילך זה להכין דרך לישועה.

וכן נהגו רבים וטובים במשך הדורות, אפילו גדולי עולם ראשונים ואחרונים, שהיו עוסקים צפרנסתם צמעשה ידיהם ממש, וכן מצאו גם צדורינו. ושמעתי מהגאון רבי שמחה צונים שרייצר ז"ל מלוגאלנו [צנו של הדעת סופר ז"ל שעוד זכה ללמוד צישיצה צפרשצורג] שהצחורים היו נוהגים לאכול ולישון אלל הצעלי צתים משני טעמים, האחד כדי

והוסיף החינוך שם וכתב שאיסור 'ולא תחורו' הוא גם צרדיפה אחר תענוגי עולם הזה, "וכן מי שהוא תר אחר עיניו, כלומר שהוא רודף אחר תאוות העולם כגון שהוא משים לבו תמיד להרצות תענוגים גדולים לנפשו מצלי שיכוין צהן כלל לכוונה טובה, כלומר שלא יעשה כדי שיעמוד צריא ויוכל להשתדל צעצודת צוראו, רק להשלים נפשו צתענוגים, כל מי שהוא הולך צדרך זה עוצר על לאו זה תמיד בכל עת עסקו צמה שאמרנו".

אָבֵל חֲמִידַת הַפְּרִנָּה וְהַמָּמוֹן אֵינוֹ אֶסוּר לְגַמְרִי. צ"צ מהו הגדר של "אינו אסור לגמרי", דאם מדובר באיסור, צודאי הוא גם "אסור לגמרי", ואם

גליונות עץ ארז

וזבולון, ועי' מש"כ מרן הח"ח זיע"א
בציאור הלכה (סי' רלא סעיף א').

ועוד כתב "ואם אמר יאמר בטענות
ותואנות איך אעשה מלאכה ואצטל למודי
ועבודתי ומתי אעשה גם אנכי לצייתי
להשלים נפשי והתורה ארוכה מארץ
מדה והיום קצר והמלאכה מרובה.
הטענה חזקה לכאורה, אבל כשתעיין בה
דקוה השכל הנה נשצרה ואינה טענה
מספקת, מפני שזה וזה מצוי המלך
מלכו של עולם ית', הוא צוה על למוד
התורה והוא צוה על המלאכה, למה
נצטל צווי זה מפני זה ושניהם כאחד
טובים וקיימים, ואי אפשר לזה בלא זה.
- אבל הענין הוא שלא יעשה מלאכתו
קצב ותורתו עראי ח"ו, אלא המלאכה
תהיה ארעי כדי להשיב נפשו מדי יום
ביום ואין לבקש אחר המותר והיה ה'
מצטחו כי הוא המכין טרף ומזון
לצרייתיו". [ומש"כ לא לעסוק בצרכי
מחר, כבר אמרו כן בגמרא (סוטה מח
ע"ב) "כל מי שיש לו פת צסלו ואומר מה
אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה", אולם
צ"ע איך לקיים זה צימינו שאין המסחר
מתנהל צרוות יומי אלא במחזור חודשי
ושנתי וכיוצ"ב].

ונראה דהגדר צעסק הפרנסה פירשו לנו
חז"ל במשנה (אבות פ"ד מ"י) "רבי מאיר
אומר הוי ממעט צעסק ועסוק צתורה",
פירוש, שצריך להיות עסק, אבל הוא
צריך להיות מיעוט ולא עיקר החיים,

שהצעלי צתים ילמדו מהצחורים תורה
והשקפה, והשני כדי שהצחורים ילמדו
מהצעלי צתים אומנות נקיה.

וקרא כתיב "ואספת דגנך", ומשמע
שהוא מנות עשה, וכתב מרן צעל
הצרכת שמואל הגרצ"צ זלה"ה (סוף
קידושין) שמצוה זו דוחה תלמוד תורה
מדיון 'העוסק צמצוה פטור מן המצוה',
אולם דעת זקה"ק החתם סופר זיע"א
שהוא מצוה רק צארץ ישראל ולא
באדמת חו"ל.

וכתב הקדמון ר"מ צן מכיר ז"ל בצפר
סדר היום (סדר עסקיו) "כל מי שהוא ירא
שמים ורודף צדקה וחסד צריך שיתפרנס
ממעשי ידיו ומיגיע כפיו ולא יטיל עצמו
על הציבור, כי פוגם כבוד ה' וכבוד
התורה והעבודה וכבודו צעיני הצריות,
מלצד שמנצד הדין והיושר והסצרה
הנכונה אין ראוי להסתפק מממון אחרים
דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי
דילמא דמא דחצרך סומק טפי. ויחשוב
האדם צלצו למה אגרע חוקי משאר בני
אדם כי כולם מחזרים אחר מזונותיהם
ואני אצב צטל להתפרנס צטורה אחרים,
והלא צידים ורגלים צראני צורה עולם
כאשר צרא לחצרי, ולמה לא אצקש לי
מנות אשר ייטב לי ואעשה רצון צוראי
ואתפרנס ממעשי ידי ומיגיע כפי".
[וע"ש שאם אחרים מצקשים ממנו שלא
יצטל לימודו והם יפרנסוהו, מותר להטיל
עצמו עליהם, וכפי שמצינו ציששכר

גליונות עץ ארז

והוא על דרך מה שהביא מרן הגר"ק זללה"ה באורחות יושר בשם הגר"א שקנין התורה "מיעוט שיחה" הוא באופן חיוני, שצריך שיהיה לאדם מיעוט שיחה, ולא שישתוק לגמרי (ויש המפקקים שהגר"א לא אמר כן). וכן בעסק צריך שיהיה, וצריך שיהיה מיעוט ולא עיקר, וזוהי יזכה לצרכת התורה בכל משלח ידו.

ויש להצין מהו כל החזיון הזה. ונראה שיש צוה ג' דרגות, ומשל למה הדבר דומה, אם נכנסת לבית המדרש באמצע לימוד רבנית חשוכה, יאמרו לה צעדינות צבצוד וצרמו שאין זה מקומה, ואם תכנס אשה פשוטה, יאמרו לה צברירות לצאת, ואם תכנס אשה פרוצה יגרשוה

במקלות. וכן כלפי היחס לחמדת הממון יש ג' דרגות: הדרגה הראשונה שיעשה באמונה ולא יקח צפועל מה שלא מגיע לו, הדרגה השנייה שלא ירגיש שום קשר למה שלא מגיע לו ואפילו 'לא יגע' בו, והדרגה השלישית היא שאפילו מה "שאינו שלו ממש", פירוש שיש לו שייכות על ידי שיעבוד או התחייבות וכיוצ"ב, צכ"ז לא יגע בו כיון שאינו שלו "ממש".

רק שיהיה באמונה, ולא יגע במקומו ש"אינו שלו". מיוסד על דברי הגר"א במשלי (ג, טז) "חמדת הפרנסה והממון אינו חסור מכל וכל וכו', אך באמונה מאוד ולא יעשה עוול, שלא יגע בממון שאינו שלו ממש". ויש לדקדק שמתחילה כתב הגר"א שיהיה "באמונה מאוד", ואח"כ כתב שלא יגע "בממון שאינו שלו", ואח"כ מוסיף "שאינו שלו ממש",

29. משלי ב, טז.

גליונות עץ ארז

בַּטָּחֹן וְהַסְתַּפְּקוֹת. 'צַטְחוֹן' הוּא כְּלָפִי וְעֶקֶר הַכֵּל הוּא הַבַּטָּחֹן. וְכַסְפֵּר שְׁמוֹאֵל מֵהַ שְׁאִין לְאָדָם, וְצוּטָה זֶה 'שִׁתָּן לֹא דָבָר זֶה. וְהַסְתַּפְּקוֹת' הוּא צִמָּה שֶׁכֶּזֶר יֵשׁ לְאָדָם, וְהוּא

מִסְתַּפֵּק בְּזֶה וְאִינוּ

מִתְאַוֶּה וְחוֹמֵד עוֹד.

וְהַגֵּר"א כּוֹתֵב

"וְעִיקַר הַכֹּל הוּא

הַצַּטְחוֹן", וְיֵשׁ לְצַחֵר

טַעַם מַעֲלַת הַצַּטְחוֹן

עַל הַהַסְתַּפְּקוֹת,

הַיּוֹת שֶׁצַּטְחוֹן

הַמִּלְחָמָה הִיא

שֶׁהַיֵּצֵר כָּלֵל לֹא יִכְנַס

לְחוֹךְ הָאָדָם,

מִשָּׁא"כ זֶה הַסְתַּפְּקוֹת

הַיֵּצֵר כֶּזֶר נִכְנַס בּוֹ

וְהַמִּלְחָמָה הִיא שֶׁלֹּא

יִנָּחַצַּח בְּחוֹךְ הָאָדָם.

הַמָּה בְּלָלִים לְכָל

הַמִּדּוֹת מִזְבּוֹת,

וְהֵם הַפֶּךְ תֵּאֲוָה

וְחִמְדָּה. מִשְׁמַע

מִדְּבַרֵי הַגֵּר"א כֹּאן

שֶׁה'תְּאוֹה וְהַחֲמִדָּה' הֵם הַכֹּלִים לְכָל

הַמִּדּוֹת רַעוּת, שֶׁהֵרִי הֵם כְּנֹגֵד ה'צַטְחוֹן

וְהַסְתַּפְּקוֹת' שֶׁהֵם הַכֹּלִים לְכָל הַמִּדּוֹת

טוֹבוֹת. וְיֵשׁ לַעֲיִין מִמֶּה שְׁמוּצָא לַעֲלֵל פֶּרֶק

צ' אֹת א' שֶׁכָּלֵל הַמִּדּוֹת הָרַעוּת הֵם

כַּעַם תְּאוֹה וְגִאוּה, וְכֹאן הַזִּכִּיר רַק תְּאוֹה

וְחִמְדָּה.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

יְבָאָר עֲנִין בַּטָּחֹן וְהַסְתַּפְּקוֹת,

וְחִמְדַּת הַמָּמוֹן וּמִשָּׂא וּמִתָּן

בְּאֲמוּנָה

א. בַּטָּחֹן וְהַסְתַּפְּקוֹת הַמָּה

בְּלָלִים לְכָל הַמִּדּוֹת

טוֹבוֹת, וְהֵם הַפֶּךְ תֵּאֲוָה וְחִמְדָּה.

וְעֶקֶר הַכֵּל הוּא הַבַּטָּחֹן. וְיֵשׁ

שְׁמוּצָא מִחֲסֵר בַּטָּחֹן אִין תּוֹרָתוֹ

מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ³⁰.

30. חֲבִיקוּק ב, ד; מִשְׁלֵי כב, יט; אֲדָרֶת אֱלִיהוּ

דְּבָרִים לב, כ.

עַם צִיּוֹ, וְכָל זֹאת

הַלֵּךְ וְנִכְנַס לְמִלְחָמָה

עַל דַּעַת לְמוֹת,

וּמִדּוּעַ עֲשֵׂה כֵן. אֲלֹא

שֶׁהִיא לֹא צַטְחוֹן

זֶה שִׁי"ת, וְהִיא

סִמּוֹן שֶׁאֵם זֶה מֵהַ

שֶׁהַקִּצָּה רֹוֹחַ

לַעֲשׂוֹת לוֹ, א"כ זֶה

מֵהַ שִׁעֲשֵׂה.

וְיֵשׁ שְׁמוּצָא מִחֲסֵר

בַּטָּחֹן אִין תּוֹרָתוֹ

מִתְקַיֵּם בְּיָדוֹ. יֵשׁ

לְחַקֹּר אֵם מִי שֶׁחֲסֵר

לֹא צַטְחוֹן שׁוֹכַח

תִּלְמוּדוֹ מִטַּעַם

סְגוּלָּה שֶׁהַצַּטְחוֹן הוּא

הַכֹּלִי לְשִׁמְרֵת

הַתּוֹרָה, אִין שֶׁהוּא

עֲנִין טַעֲמֵי שֶׁהַדֹּאֲגָה

מִשְׁכַּחַת. וְנִפְקָ"מ צִמָּה שְׁאִין לֹא דֹאֲגָה

פֶּרֶנְסָה וְגַם לֹא צַטְחוֹן, אֲלֹא הוּא 'אֲדִיש'.

וְיֵשׁ לַפְּשׁוּט הַדְּבָר מִלִּשׁוֹן רַש"י הַקִּדּוּשׁ

(סִנְהֶדְרִין כו ע"ג ד"ה מִחֲשָׁבָה) "מִחֲשָׁבָה

מוֹעֲלָת לְדְבַרֵי תּוֹרָה: מִחֲשָׁבָה - דֹּאֲגָה

הַלֵּב עַל מַזְמוֹנֵתוֹ שֶׁל אָדָם. מוֹעֲלָת -

מֵהֵנִיא לְשַׁכַּח לְמוּדוֹ". וּמִשְׁמַע שֶׁהוּא עֲנִין

טַעֲמֵי צַעֲנִס, שֶׁעַל יְדֵי דֹאֲגָה הוּא מִשְׁכַּח

גליונות עץ ארז

תלמודו, וכדי לזכור מספיק שאין לו חמורות יותר טוב ממי שאין לו בטחון דלגה ואי"ל בטחון צפועל. ויש לעיין. ועוסק בתורה וגמ"ס. ורואים רבים

ומהנסיון למדנו שמי שאין לו חמונה מאנשי המזרחי (שמו"ר רה"י הגרמ"ש

וצטחון בכל רגע, אין תורתו מתקיימת

צידו כלל, והם מעשים שרואים בכל

יום. ושמעתי מהגאון המופלא

הגרמ"מ שולזינגר זללה"ה בשם רבי

יחזקאל אברמסקי זללה"ה שמעולם לא

ראה מי שהלך לעבוד בגלל שאין לו

אוכל למחר, אלא כל החשש הוא שמא לא

יהיה לו אוכל לעוד חודש. וזה נחשב

'דלגת מחר' שאסור לדאוג עליה.

ומי שילבו טוב במדת הבטחון, אף

על פי שעובר על עבירות חמורות, הוא יותר טוב

ממי שמחפך בטחון, שעל ידי זה בא לידי קנאה ושנאה אף על

פי שעוסק בתורה ובגמילות חסדים, שכל זה אינו אלא

לעשות לו שם.³¹

ג. במצונת החמדה נלכדים

דברי הגר"א כאן הם פלא גדול

ועולם, כיצד אפשר לומר שמי שיש לו בטחון ועושה עצירות

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

מה שכתבנו בגליונות שם.

31. ביאור לאגדות רבב"ח, מאמר מנא דלא שוה חבילא.

גליונות עץ ארז

אָבֶל רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֵב אִישׁ. יֵשׁ הַשְׁתַּדְּלוּת וְלֹא לַסִּמּוֹךְ עַל הַקֶּצֶה
לַחֲקוֹר הָאֵס כּוּוֹנֵת הַגֶּר"א לֹאמַר שֶׁהָאֵס וְלִהְיוֹת לַגִּמְרִי, וְעַדִּיין ז"ע אִיזָה
לֹא זָרִיךְ כָּלֵל לַחֲשׂוֹב וּצְלָאוֹ הֵכִי הַקֶּצֶה"ה מַחֲשָׁבוֹת נִכּוֹן לַחֲשׂוֹב וְאִיזָה הַצֵּל וְרִיךְ.

יַעֲשֶׂה מִה שִׁירָצָה צָלִי
לִהְתַּחֲשֵׁב צִדְעָתוֹ, אִלּוּ
שֶׁהָאֵס כֵּן זָרִיךְ
לַחֲשׂוֹב מַחֲשָׁבוֹת
מִדִּין חֻצָּה
הַהִשְׁתַּדְּלוּת, וְרִיךְ
שֶׁהַקֶּצֶה"ה מִסּוּבָּב
לְצִסּוֹף מִה שֶׁנִּקְצַע
מִלְמַעְלָה וְלֹא דוֹקָא
לְפִי הַמַּחֲשָׁבוֹת שְׁלֹו.

וְהַקִּדְמוֹן ר"מ בֵּן
מַכִּיר ז"ל כִּתְּבַּת צִסְדֵּר
הַיּוֹם (סִדֵּר עֲסָקִי),
"וְכָל מִי שֶׁהוּא יִרְאֶה
שָׁמַיִם וְרוֹדֵף נִדְקָה
וְחִסָּד, זָרִיךְ
שִׁיתְּפָרְנֶם מִמַּעַשֵׁי
יָדָיו וּמִיָּגִיעַ כִּפּוֹ
וְכו', וְיַחֲשׂוֹב הָאֵס
צִלְצִו וְכו' וְהִלָּל
צִדִּים וְרַגְלִים צִרְאִי
צוֹרָא עוֹלָם יִתְצַרֵּךְ
וְיִתְעַלֶּה כְּאֶשֶׁר צִרָא
לַחֲזָרִי, וְלִמָּה לֹא
אֲצַקֵּשׁ לִי מִנוֹחַ אֲשֶׁר
יִיטֹב לִי וְאֵעֲשֶׂה רִצּוֹן

לְפַעֲמִים גַּם בְּנֵי תוֹרָה וְיִירָאָה,
מִבְּנֵי שְׁבַת־חֻלָּה הִיא מִרְאָה פָּנִים
לְדַבָּרֶיהָ שֶׁהִיא נִצְרָבֶת לִישׁוֹב
הָעוֹלָם, וְטוֹב תוֹרָה עִם דָּרָךְ
אֲרִיךְ, וּמִשָּׁם נִמְשָׁךְ אַחֵר
הַמוֹתְרוֹת וְאֹמֵר שֶׁהַבֵּל צָרָךְ לוֹ
בְּבָרִי שְׂיוֹבֵל לְלִמֹּד בְּתַרְוּחָה
וְלִהְבִּיא טָרֶף לְבֵיתוֹ, וְאַחֵר
שֶׁמִּשְׁיֵג כָּל זֶה יֹאמַר בִּי נִצְרָךְ לוֹ
לִימֵי הַזְקֵנָה אוֹ תַחֲלִי, אָבֶל
רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֵב אִישׁ"
(מִשְׁלֵי ימ, כא) ³².

ד. שְׁנֵי מִיָּנִי גְבוּרָה נִמְצָא
בְּעוֹבְדֵי הַשֵּׁם, וְנִקְרָאִים
גְבוּרִים וְאַנְשֵׁי חֵיל, 'גְבוּר' הוּא
הַבּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ בְּעֵת שְׁבָאָה
הָעֶבְרָה לִידּוֹ, וְ'אַנְשֵׁי חֵיל' הֵם

'גְבוּר' הוּא הַבּוֹבֵשׁ
אֶת יִצְרוֹ בְּעֵת
שְׁבָאָה הָעֶבְרָה
לִידּוֹ. מַדְבְּרֵי הַגֶּר"א
מַצְוֵר שְׁמַעֲלַת
"הַכּוֹצֵשׁ אֶת יִצְרוֹ"
הִיא רֶק צִאֻפֵּן
שְׂצָאָה הַעֲצִירָה לִידּוֹ,
אֲבָל מִי שֶׁמַּתְגּוֹרֵר
צִמּוּקִים צוֹדֵד וְאִין לוֹ
נִסְיוֹן שֶׁל עֲצִירָה,
אִינוֹ יִכּוֹל לַהֲגִיעַ
לְמַעַלָּה זֹו שֶׁל
"גִּבּוֹר".

צִמּוּשָׁה (אֲצוּת פ"ד
מ"א) אֲמָרוּ "אִיזָהוּ
גִּבּוֹר הַכּוֹצֵשׁ אֶת
יִצְרוֹ" וְלֹא נוֹסֵף
'צִעַת' שְׂצָאָה
הַעֲצִירָה לִידּוֹ,
וּמִשְׁמַע שְׁשִׁיךְ
לִהְיוֹת 'כּוֹצֵשׁ אֶת
יִצְרוֹ' גַּם כִּשְׁלֹא צָאָה
הַעֲצִירָה לִידּוֹ.

וְנִרְאֶה צוּה, דְּכָל
אֶחָד כָּלֵל מִצָּב

שְׂצֵעוֹלָם שִׁיךְ אֲצֵלוֹ צִחִינֵת "צָאָה הַעֲצִירָה
לִידּוֹ", וְכַמֵּאֲמָר הַמַּשְׁגִּיחַ הַגֶּה"צ רַבִּי

³². מִשְׁלֵי כה, כו.

גליונות עץ ארז

אלהיו לאפואן זללה"ה שאלם קדוש חרץ ישראל שנשתצחה צחיטה ולחם, ואם הנסיון שלו הוא צמה שאלמו (מגיגה יא לא יהיה לחם בחרץ ישראל, לא יהיה גם ע"צ) שאסור להסתכל מה לפנים ומה

לאחור וכו', וצוה
הוא צריך להיות
כזש את יצרו. וכן
המשגיח הגה"ל
רמ"א שטרן
זללה"ה היה אומר
שצרגע שהחתן יונא
להתפלל ציוס
הראשון של השצט

אבירי חלב בשלמות הפחון
להגות בתורה יום ולילה, ושלם
להשגיח על בניו ובני ביתו
הצועקים לחם, ובמו שאמרו
(עירובין כא ע"ב) "שחורות"
גיל שש חייב

לפרנס מן הדין, וגם אחרי גיל שש חייב
לפרנס מדין צדקה, ואיך יש לו היתר
להיות אכזרי ולא לפרנס. וצ"ל צדוק
שהצטחון צעמנו הוי צגדר השתדלות
להשיג פרנסתו, היות שמוצטח לו
שהקצ"ה ידאג לו ע"י שצוטח צו.

ומענין לענין, מצינו צגמ' (קידושין כט
ע"א) "כל מצות הבן על האב וכו', האב
חייב צצנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה,
ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות, וי"א אף
להשיטו צמיס". ויש לדון האם האב חייב
להשיא צחו לאיש, ואמנם כן הוא להדיא
צגמרא (קידושין ל ע"צ) ונפסק צרמז"ס
(אישות פ"כ ה"א), אולם לא התצאר אם
שזה החיוצ למה שצריך להשיא את צנו.
ושאלתי את מו"ר נשיא שצט הלייט
הגרמ"ד הלוי מצריסק זללה"ה, ועיין
צזה הרצה זמן צגמרא וצמחשצה, ונשאר
צצריך עיון. ולכאורה עפ"י המדוקדק
צרמז"ס שס נמצא שהחיוצ של האב הוא

צרכות צכותל המערצי, היצר הרע צצר
נכנס לו מתחת לעטרה של הטלית...

אבירי חלב בשלמות הפחון להגות
בתורה יום ולילה, ושלם להשגיח על
בניו ובני ביתו הצועקים לחם. והיינו
צאופן שאינו משגיח על בניו ובני ציתו
מחמת צטחונו צהשי"ת, ולא שנוהג כן
מחמת עללות ואכזריות.

ומה שכתב שצועקים ל'לחם', הכוונה לכל
המאכלים, אלא שהלחם הוא עיקר
המאכלים. וצמסכת דרך חרץ (ריש פ"ו)
וכן צשולחן ערוך (או"ח סי' קט) נראה
שעיקר הסעודה היא צפת, וכתב וקה"ק
החתם סופר זיע"א שאצרהס אצינו הציא
לפני המלאכים לחם, היות שהוא השורש
לכל המאכלים. וצאמרי נועס (צרכות לה
ע"א) כתב הגר"א שמה שמצרכים על
לחם 'המוציא לחם מן הארץ' ולא 'מן
האדמה', היות שעיקר הצרכה היא על

גליונות עץ ארז

אלא למלאות פנייתו בשביל ממון או לדבר אחר, אין ללמוד ממנו, כי יפסיד על ידו אף מה שלמד מקודם". והוא לכאורה ראה צרורה ליסוד של החזו"א ז"ל. וז"ל ליישב הדברים דהכל תלוי מה התכלית והסיבה של המלמד כשבא אל הצייד או הר"מ לשיצה, יש ר"מ שמגיע היות שזה הפרנסה שהזדמנה לו ואין לו ענין ממש בהרצת תורה או העמדת תלמידים בדרך התורה, והיה עדיף לו להשאר צבית או כולל ולקבל אותה משכורת, או שאין לו צרירה ומאד המשפחה או תפקידו ומעמדו חייב ללכת ולשמש במשרה תורנית, או רק לשם כבוד עצמו, ונמצא שכל מהותו רק בשביל ממון או כבוד, וע"ז כתב הגר"א שתלמידיו שוכחים כל מה שלמדו מימיהם. נמצא שאפשר ללמוד כמה שנים אלל רב יר"ש ולדיק, ואח"כ כמה חודשים אלל רב שאין מטרתו טהורה, וזה מאבד ומפסיד כל תורתו של שנים קדמוניות. [ולריך צוה זהירות יתר, והלואי שאני הק' יהיה באחו קטן בדרגה שריך להיות, והוא רחום יכפר עוון].

ומו"ר בעל הלהורות נתן זללה"ה סיפר שכשהיה בגיל שמונה וחצי למד אלל מלמד אחד מיד אחרי תפילת הנץ, ואמו שלחה איתו לחם לאכול בהפסקה (והיה בן עשרים ידועים, הג"ר עמרם גשטטנער ז"ל הי"ד), ואשתו של המלמד הכניסה לבעלה קפה וחתיכת עוגה לשולחן, ורבי נתן

להוסיף יותר מהרגיל, שאז לא יראה סימן צרכה בתלמודם (ובימים ההם דיבר על לא לתת יותר מחמש מאות דולר). והזהיר אותי בזה כמה פעמים. אולם כששאלתי בזה את מו"ר עמוד ההוראה הגר"נ גשטטנר זללה"ה, אמר שאינו מאמין שכן אמר מרן החזו"א זללה"ה, והורה לי שכל שמועה משמיה דהחזו"א שאינה בכתובים ממש, אין לחשוש לזה. [והוסיף ידי"נ גאצ"ד חריש הגרש"ד רייסנר שליט"א ששמע מכבוד הגר"י ברטלר שהספר "מעשה איש" אינו מוסמך, וכן שמע ממרן הגר"ח גריינמן זללה"ה על הספר "אורחות רבינו" שאינו מוסמך]. וכן שאלתי באותה עובדה קמיה מרן הגר"ש אלישיב זללה"ה, האין הורה שיש מעלה לתת כסף רב לאזכרים והרי יש את השמועה מהחזו"א ז"ל, וציטל הדברים, ואמר "מה שנותנים יותר כסף לאזכרים, יותר טוב". וחזרתי ושאלתי "האם מרן אומר את הדברים גם כלפי תלמידים בתלמוד תורה", ואמר לי: "צודאי, פשוט, מה שנותנים למלמד יותר, ילמד עם התלמידים יותר טוב". וכן הורה מו"ר הנר המערבי ארי שצצבל הגר"ד וואכטפויגל שליט"א. וכשדנתי שוב בכל הנ"ל לפני הגר"א ז"ל, ברוב חכמתו הוריד את ראשו ושתק. (ועי' נספחים ס' כ"ו).

ושוב ראיתי בדברי הגר"א לקמן (פרק ח אות יח) "הרב שעינו רעה ואינו לומד

גליונות עץ ארז

הנעיר היה לו חשק בחתיכת עוגה, והיה שזר צעולם הזה, חזל על היגיעה ניכר הדבר לרצו המלמד, ואמר לו והטירחה צעשיית המנוה, מקצלים שזר המלמד "תיקח החתיכה", וסירב נתן כזר צעולם הזה. ולכאורה הוא שלא הקטן, ושוב אמר לו

המלמד "אני אומר לך שאני לא צריך את זה ויותר חשוב לי שלך יהיה את זה", עד שהסכים הילד הנדיק ולקח ואכל. ואמר רבי נתן ז"ל "לעולם לא תשכח את המסירות והאהבה שהרגשתי מאת המלמד הזה". לא התורה שלומדים הוא העיקר, אלא המסירות ואהבת התורה הוא העיקר. והוסיף רבי נתן ז"ל:

ה. מי שהיה רשע בגלגול ראשון, מורידו הקדוש ברוך הוא בחרוץ תלכנה, ואז הוא בחרוץ כל ימיו את על פי שהוא עבשו צדיק גמור, וזוהו 'צדיק ורע לו', כמ"ש בזהר. ועל זה אמרו (מו"ק כח ע"א) 'לאו בבוהא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא'. והנה הדרך היצר להטיל קנאה בלבו בראותו אנשים בגילו שיש להם טוב העולם הזה. מיוסד על דברי הגר"א בפירושו לקהלת (צדק השחר) שקין הרג את הכל מחמת קנאתו זו, וזה הכוונה "דרך היצר", שכזר מראשית הצריאה הוא קר.

ועוד דקדק הגר"א וכתב שכל הקנאה הוא צראותו אנשים "כגילו", שמי שאינו צמצו, אין האדם חשוב לעצמו שהיה ראוי גם לו להיות צמדרגה זו.

וכן דקדק וכתב "צראותו אנשים כגילו", פירוש, שרק על ידי שמסתכל באחרים נולדת צו הקנאה, חזל אם ישמור עצמו להסתכל רק בשלו ולא לצחון מה יש לחצירו, ינצל מן הקנאה. [ומצינו קנאה חיוצת, בקנאת סופרים תרצה חכמה (צ"צ כח ע"א), ואמר מרן החזון איש זללה"ה שזו קנאה מצורכת].

איני זוכר את התורה שלמדתי חללו, חזל אני זוכר את הצרכיות והדמעות שלו בשעה שקרא לפנינו מגילת איכה, וזה לא נשכח לעולם. ועל המלמד להחדיר בתלמידיו רגשי קודש עד לצ השמים, בקדושה וצטהרה.

ועל זה אמרו 'לאו בבוהא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא'. ופירש הגר"א, היות ש'שכר מנוה צהאי עלמא ליכא'. והנה, זקה"ק הכתב סופר זיע"א כתב שרק על עצם המנוות אין

גליונות עץ ארז

וּמִסִּיתוֹ לְפָרֹשׁ מִן הַתּוֹרָה לַעֲסֹק בְּמִשְׁאֵל שַׁיכִים לְלִימוּד תּוֹרָה בְּלִבָּם, הוּא לְכַאוּרָה וּמִתֵּן. כְּתִיב יֵעָצֵז צִסְיָדוֹר עֲמוּדֵי שָׁמַיִם הוֹרָאָה מִחוּדָשָׁת עַפְ"י מֵה שֶׁהֵצִין שֵׁשׁ אָדָם שֶׁנִּבְרָא כְּדִי לַעֲסוֹק בְּמִשְׁאֵל וּמִתֵּן מִתְּבוּנָתוֹ שֶׁנִּכּוֹן לִנְהוֹג בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל.

וְלִהְיוֹת תּוֹרָה, וְאִם הוּא יִפְסִיק אֶת עִסְקוֹ וְיִלֵּךְ לְלִמּוּד תּוֹרָה, יִתְּצֶוּהוּ בְּשָׁמַיִם עַל מֵה שֶׁעֲזַב אֶת תְּפִקִּידוֹ הַמִּיּוּעָד לוֹ. וְלִפְי"ו כָּל מֵה שֶׁכִּתְּבַה הַגֵּר"א כֹּאֵן הוּא בְּאָדָם שִׁיּוּעַ שֶׁתְּפִקִּידוֹ הוּא לְלִמּוּד וְלֹא לַעֲסוֹק בְּמוֹ"מ, אֲבָל מִי שֶׁעֹסֵק בְּמוֹ"מ וּמִחוּזֵיק תּוֹרָה, אִזּו אֲדַרְבֵּה, לִפְעָמִים הֵיכֵר מִסִּיתוֹ לַהֲפָסִיק מִעִסְקוֹ וּלְלַכֵּת לְלִמּוּד תּוֹרָה, וְהוּא לֹא מֵה שֶׁמִּיּוּעָד לוֹ.

וּבְאֲשֶׁר הָאָדָם יַעֲמִיד לְהִלָּחֵם בְּנִגְדּוֹ בְּזִכְרוֹ בִּי יִפָּה שְׁעָה אַחַת קוֹרֶת רוּחַ בְּעוֹלָם הַבָּא מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה. מִבּוֹאֵר בְּדַרְשֵׁי הַגֵּר"א שֶׁזֶה הַדֶּרֶךְ

הַיְחִידִי לְהִלָּחֵם כְּנֶגֶד הַיֵּצֶר שְׂדוּחֵק אֶת הָאָדָם לֵאמֹר לַעֲסוֹק לִפְרִנְסָתוֹ, עַל יְדֵי שִׁיּוּכִיר לוֹ שִׁפָּה שְׁעָה אַחַת צְעוּה"צ וְכו'. וְאִם מִגִּיעַ בְּחוֹר אִזּו אֲבָרֵךְ שֶׁאֵינִי חִיּוֹן בְּתוֹרָה, נֶרִיךְ לוֹמַר לוֹ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה שִׁפָּה קוֹרֶת רוּחַ צְעוּה"צ וְכו'. וְיֵשׁ לַחְקוֹר אִם הַהֲנָאָה שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה נִחְשָׁבַת הַנָּאָה אֲמִיתִית, אֲלֹא שֶׁבְּעוֹלָם הַבָּא יִהְיֶה הַנָּאָה אֲלֵף אֲלָפִים יוֹתֵר מִזֶּה, אִזּו שְׁכָל הַהֲנָאָה שֶׁל עוֹלָם הַזֶּה הֵיא דְמִיּוֹן בְּעִלְמָא וְכִמו כֶּסֶף מְזוּיָף. וְיֵשׁ לְדוֹן.

וּבְמִשְׁנֵה בְּסוֹף עוֹקֵצִין (פ"ג מ"ב) אֵימַת "אִמֵּר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוי עֲתִיד הַקָּבָ"ה לְהַנְחִיל לְכָל זָדִיק וְזָדִיק שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרֵי עוֹלָמוֹת, שְׁנֵאוֹמֵר (מִשְׁלֵי ט) לְהַנְחִיל אֶהְצִי יֵשׁ וְאוֹרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא", וּפִירֵשׁ הַרְמַז"ס "לִפִּי שִׁיט' הוּא הַמַּצִּיאוֹת וְאֵינִי הוּא הַאֲפִיסָה, וְכִאֲלוֹ אִוֹמֵר כִּי אֶהְצִי אֲנִחִיל אֶת הַמַּצִּיאוֹת בְּפִשְׁטוֹת, וְהוֹיָא בְּפִסּוֹק הַזֶּה גּוֹדֵל הַתְּעוּגָה עַל דֶּרֶךְ מִשְׁלַל בְּמִסְפָּר

וְכָל אָדָם יִכּוֹל לַדַּעַת עַל עֲצָמוֹ אִם הוּא מִסּוּגֵל בְּתוֹרָה אִזּו לֹא, וְאֵינִי זֶה תְּלוּי בְּכַשְׁרוֹן דּוּקָא, אֲלֹא בְּדַרְכֵי נִפְשׁוֹ וְטַבְעוֹ, וְלִפְעָמִים רוֹאִים אֲבָרְכִים שְׁכָל הַלִּילָה לֹא נִחְנוּ שִׁינָה לַעֲיִינֵיהֶם מִחֲמַת הַטִּיפּוֹל בִּילָדִים וְכִיּוֹ"צ, וְכִי"ו לְמַחֲרַת בְּיוֹם יוֹשְׁבִים בְּאוֹטוֹבוֹס בְּדֶרֶךְ לְכוּלֵל וְשִׁקּוּעִים בְּלִימּוּד מִחוּךְ הַסִּפֵּר וּמַחֲדָשִׁים חִידוּשִׁים יִקְרִים, וְלַעֲוֹמַת זֹאת יֵשׁ כֹּאֲלוֹ שֶׁגַם בְּהִיוֹתָם בְּכוּלֵל עַל מִקּוֹמָם לּוֹמְדִים כְּמִי שֶׁכִּפְּאוּ שֶׁד בְּהִכְרַת. וְכָל אָדָם נֶרִיךְ לְהַתִּיעֵץ בְּזֶה עִם רַבּוֹ הַמְּכִיר אֶת נִפְשׁוֹ (כִּלְשׁוֹן יֵעָצֵז ו'ל). וְמֵה שֶׁמֶרֶן הַחֲזוֹן אֵינִי וְלִלְה"ה קִבֵּעַ בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל הַנִּהְגָּה שְׁכוּלָם

גליונות עץ ארז

שלש מאות ועשרה, וזה על דרך שלא כל אדם זוכה לשתי שולחנות, ובסוף התעוררות בלעד כי אותו התענוג גדול, ישאר בעסקיו ולא ילמד תורה כלל, ולא חמנס האמת כי כמו שאין שווי צין יכלית לחזור ללימודו, וכמו שאמרו חז"ל הנחקר לאשר חינו נחקר, כן אין שווי צין אלה המעדינים אשר אללינו ואותם התענוגים". והיינו שכל תענוגי עולם הזה נכללים במספר שלש מאות ועשרה. ושמעתי ממרן הגר"א זללה"ה שהציא דברי הרמז"ס ואמר, 'תחשוב איזה מעדינים יש בעוה"ז, למשל אלע חלה'לעך ממאפיה פלוגית, און אלע עופות פון דער גאנצע עולם, אלע תענוגים, וכל זה כפול שלש מאות ועשרה זה התענוג של הצדיקים לעתיד לבא'. ואנו מאמינים בני מאמינים שזו היא המציאות.

ועוד יש לומר שהקצ"ה חינו מציא שתי שולחנות אלא רק למי שנוהר ושומר על עצמו שלא להדבק בעוה"ז, וכמו שמצינו בדברי (כתובות קד ע"א) שזכה לשתי שולחנות, ובסוף ימיו זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה, ואמר 'רצש"ע, גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה'. וכן אמרו במסכת דרך ארץ וטא (פ"א) שהתלמיד חכם אומר "כל מה שיש בעולם הזה אין לי חפץ בהם, לפי שאין העולם הזה שלי". ורק מי שהגיע לדרגה כזו יכול לזכות לשתי שולחנות.

ואמרו חז"ל (חולין נא ע"א) שצדיקים חציב עליהם ממונס יותר מגופם, ולכאורה הוא שלא כדברי המסכת דרך ארץ הנ"ל. ויש לומר כדברי הגמ' שם שהטעם שחציב עליהם ממונס הוא "לפי שלא

אז ישיב אמריו לו, במאמר חז"ל 'גדול הנהנה מיגיע פשו יותר מירא שמים'. מיוסד על דברי הגר"א במאמר היכא דנשקי (צציאור אגדות רצ"ח), "אף הוא היצר ישיב אמריו לו, הלא אמרו חז"ל גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים, ואז תזכה לשתי שולחנות של עוה"ז ועוה"צ", ולכאורה טענת היצר היא אמת. אלא דכתב זקה"ק החתם סופר זיע"א שאין לסמוך על טענה כזו, היות

גליונות עץ ארז

פשטו ידיהם בגזל", פירוש, שזה כסף טהור וקדוש ונקי מסיגים, והשיגו אותו על ידי הטירחה בגופם באופן שהוא חלק מענף החיים שלהם, ולכן אותו ממון חזיר עליהם כגופם. **בַּחֲזוֹרָה וַיֵּשֶׁא וַיִּתֵּן בְּאַמוֹנָה**, ויותר משעתיים אין חזיר עליהם כגופם. **וְגַם הוּא מְרַבָּה בַּתְּפִלָּה, וְהִבֵּל** ענין כלל.

וְהִבֵּל אֵין מוֹעִיל לוֹ **אֵין מוֹעִיל לוֹ לְמִי שֶׁנִּזְלָד בְּמִזְל** ובספר "חפץ חיים **לְמִי שֶׁנִּזְלָד בְּמִזְל** על התורה" (פרשת רע, [וּבְמִי שֶׁבָּתוּב (תְּהִלִּים ע"ה, ו) חולדות) כתוב, "ענין תפילה אין הצטחה שחפץ, והוא שלא

כדברי היעב"ץ (הנהגת דרך ארץ) שאדם שמתפלל מוצטח לו שתפילתו תקבל. ומצינו במהרש"א (קידושין כט ע"ב) שמה שאדם משיג על ידי תפילה אינו מוגדר כ'נס', ולא ינקו לו מזכויותיו.

וכן מצואר כאן שלפעמים שום השתדלות לא מועילה לאדם, והוא שלא כדברי היעב"ץ בסידורו עמודי שמים (שם) שאדם צריך לעשות כל ההשתדלות שצולס, ואפילו לנסוע למרחקים מעבר לים, ואחרי שגומר לעשות כל מה שזיכולתו, יתפלל לה', ואם נהג בסדר הזה בטוב שיללית. [והראתי לידידי הגאון הנורא רי"מ גרונר שליט"א שיש כאן חידוש גדול, שיש חיוצ לעשות כל פרשת ההשתדלות עוד לפני שמתפלל לה']. והוא שלא כדברי הגר"א שלפעמים יש מציאות שלא מועילה שם השתדלות. [וכן דברי היעב"ץ לכאורה קותרים לדברי רבינו הגר"ח מוולאז'ין זיע"א ב'רוח

וכן אמר לי אצי מורי שליט"א בכל סדר ההשתדלות שעשיתי [ותמך בי כל העת ברוח ובגשם], ש"צריך לנסות את הכל כי אי אפשר לדעת היכן המזל מונח". וסיפר על עצמו שעבר סדר גדול מאוד

שלעולם לא ירפה האדם את ידיו מלהמשיך את העסק אשר התחיל, לא יתייאש מכל כשלון. אם יצחק אבינו חפר ולא מצא מים, מיד חפר באר אחרת עד שמצא מים, ואם רבו עליה, חפר באר אחר, וכך המשיך צמלאכת החפירה, עד שסו"ס חפר ומצא באר שלא רבו עליה וקרא שמה "רחובות". - כן הדבר בכל העניינים החומריים והרוחניים, הן במסחר והן בלימוד התורה. ואם מישהו אינו מצליח בתחילה בלימודו, אל יעוזב את התורה כי סוף ההצלחה לצא. וגם במסחר כשלא מצליח, ינסה שוב ושוב בדרך כזו ואחרת, עד שחפץ ה' בידו יצליח".

גליונות עץ ארז

זדרכי ההשתדלות, שמתחילה היה מלמד ילדים מתמטיקה ואח"כ לימודי קודש, ואח"כ שיווק משחקי ילדים, ואח"כ הלך ללמוד דרכי שיוף

יהלומים, ואח"כ התחיל לשווק יהלומים, והכל היה בלא הולאה מרובה יותר מדאי. עד

שלבסוף סוצצו מן השמים שהיה לו ידיד שרצה להרוג

נאצי אחד שנערך משפטו באותה עת, והידיד הנ"ל רצה להורגו בידי אפילו שיקחוהו לבית האסורים, ואצי מורי שליט"א קלקל לו את האקדח ומנע ממנו להורגו ולהכנס לסכנה, ונסעו יחד למקום שבו רצה הידיד להרוג את הנאצי, ורק אז ראה הידיד שהאקדח שלו מקולקל, ואז אותו ידיד הציע שיש שם קרוב מפעל יהלומים וילכו לשם, ובתחילה אצי מורי שליט"א סירב אך לאחר שהידיד התעקש נכנסו לשם, ומאז קנו ממנו הרבה יהלומים, ובמשך כל השנים הם היו הלקוחות העיקריים והקבועים שלו, ומזה הללית.

נאצי אחד שנערך משפטו באותה עת, והידיד הנ"ל רצה להורגו בידי אפילו שיקחוהו לבית האסורים, ואצי מורי שליט"א קלקל לו את האקדח ומנע ממנו להורגו ולהכנס לסכנה, ונסעו יחד למקום שבו רצה הידיד להרוג את הנאצי, ורק אז ראה הידיד שהאקדח שלו מקולקל, ואז אותו ידיד הציע שיש שם קרוב מפעל יהלומים וילכו לשם, ובתחילה אצי מורי שליט"א סירב אך לאחר שהידיד התעקש נכנסו לשם, ומאז קנו ממנו הרבה יהלומים, ובמשך כל השנים הם היו הלקוחות העיקריים והקבועים שלו, ומזה הללית.

על בן אין לשמוע לעצת הצייר ולדחוק את השעה. ויסוד כל דברי הגר"א באת זו, הוא שאין לאדם יכולת לדעת מה יהיה איתו, ולפעמים זה נקבע על פי מה שהיה איתו בגלגול הראשון, והוא מנסה

על בן אין לשמוע לעצת הצייר ולדחוק את השעה. ויסוד כל דברי הגר"א באת זו, הוא שאין לאדם יכולת לדעת מה יהיה איתו, ולפעמים זה נקבע על פי מה שהיה איתו בגלגול הראשון, והוא מנסה

על בן אין לשמוע לעצת הצייר ולדחוק את השעה. ויסוד כל דברי הגר"א באת זו, הוא שאין לאדם יכולת לדעת מה יהיה איתו, ולפעמים זה נקבע על פי מה שהיה איתו בגלגול הראשון, והוא מנסה

על בן אין לשמוע לעצת הצייר ולדחוק את השעה. ויסוד כל דברי הגר"א באת זו, הוא שאין לאדם יכולת לדעת מה יהיה איתו, ולפעמים זה נקבע על פי מה שהיה איתו בגלגול הראשון, והוא מנסה

גליונות עץ ארז

"שאלת מה אתה צריך לעשות". וכן הגר"א זללה"ה בתחילה אמר לי 'כל זמן שאתה לא לומד תשע שעות ביום בלי השיעורים, תסגור את הכל' (ואחרי תקופה שהכיר אותי, אמר לי שאני צריך לעסוק רק בהחזקת תורה, ובשוננו 'כל שיעור שאתה לומד תישרף על זה בגיהנם, מה אתה חושב שאתה

ו. שְׁנֵי מְקוֹמוֹת בְּגִיּוֹתָם, 'שׁוּחָה עֲמָקָה' לַחֲמֻדָּה, בְּשָׁבִיל שְׂרָצָה לַחֲגֻבִּיהָ עֲצָמוֹ, וְבָאֵר צָרָה' לַתְּאֻנָּה, בְּשָׁבִיל שְׂרוּצָה לַחֲרָחִיב נִפְשׁוֹ. וְהַפֶּכֶם בְּקֶדְשָׁהּ, חסידים לעשות גורל הגר"א ויאל הפסוק 'וה' הולך עמך' וכו' כמסופר במקו"א.

רבי חיים דריסקער... כל אצרך שאתה יכול להחזיק זה מה שאתה צריך לעשות). ומו"ר הגרמ"ד הלוי מצריסק זללה"ה אמר לי כשרציתי לפתוח כולל צק"ס, "כל אחד יש לו את המצוה שהוא מתעסק בה, אחד מתעסק בקצרים, אחד בשבת, אחד מתעסק בהחזקת תורה, אחד בקירוב, אתה התעסקת במעלה אדומים וזו המצוה שלך. קרית ספר זה של הגר"א זללה"ה, שהוא יתעסק בזה, אתה מתעסק במצוות שלך. לא צריך לעשות מצוות של אחרים". ומו"ר הגרמ"ש ליצוביץ זללה"ה אמר לי "כל מעלה אדומים זו טעות, אתה יכול להיות בקי בצ"ס בעיון וחבל עליך, ככה אי אפשר לזאת בקי בצ"ס בעיון" (ואמר לי כן לאחר עשר שנים שהכיר אותי). ומו"ר ר"י צאר יעקב הגרמ"ש שפירא זללה"ה כששאלתי אותו אם ללכת למעלה אדומים לא חסידים לעשות לי גורל הגר"א, ואמר לי

וכשעסקתי במלאכת המילה, וערכתי קונטרס 'ערל לז' עם תוכחה נוקצת על העוולה הנוראה של המוהלים שלא שימשו כל צרכם ומצטלים המצוה מישראל, וקיבלתי על זה מכתבים מגדולי ישראל (ומו"ר הגרמ"ש ז"ל כתב לי שני מכתבים צענין זה), ורציתי לעשות מהפכה צעולם לתקן ענין זה, אמר לי המשגיח הגה"צ הגר"מ סלומון זללה"ה שאני יכול לעשות את זה רק אם אני יהיה 'משוגע לאותו דבר', פירוש, להקדיש את כל החיים לענין זה, אבל אם זה יהיה רק מן הצד, לא יהיה בזה תועלת ולא להכנס לזה. וכששחתי את דבריו לפני מו"ר הנר המערבי ארי שצבצב הגרמ"ד וואכטפויגל שליט"א, אמר לי 'אני לא מחזיק אותך למשוגענער' והורה לי לא להכנס לזה. ונמצא שלעולם אין לאדם ברירות מה תפקידו בעולמו, ולמעשה צריך עיון גדול בזה.

גליונות עץ ארז

נִחְלָה בְּלִי מִצָּרִים הֶפֶד ה' בְּאֵר צָרָה'. עוסק בהולדת דיצוקים ותיקון נשמות. כשאדם מתגבר ומוותר על תאוות העולם והא' זהא תליא, שעל ידי שלא היה לממון הזה, זוכה תמורת זה ל'נחלה בלי שליטה עליו, היה יכול לתקן נפשות מיצרים'. וכן מצינו במסכת דרך ארץ

זוטא (פ"א) "העבר רעון מפני רעון חצירך, שכן עשתה רחל ללאה ודוד לשאול", שרחל ויתרה ללאה ומסרה לה את הסימנים, ובזכות זה זכתה שכל תפילות ישראל עוזרים לעולם דרך קצר רחל (כמוש"כ הגר"א), וכן שהגאולה העתידה תבא בזכותה כנאמר (ירמיה לז, טו-טז)

ז. בַּעֲוֹן מִשָּׂא וּמִתֵּן שְׂאִינוּ בַּאֲמוּנָה, גִּוְנָבֶת קִלְפֹת נִגָּה רַחֲמָנָא לְצִלָּן נַפְשׁוֹת וְשִׁפְעַ מוֹזֵנוֹת מִהֶקֶד שָׁה³⁵.

35. משלי כג, כז.
36. ביאור לאגדות רבב"ח, מאמר היכא דנשקי.

"מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה וכו' ושבו בניס לגבולס". ודוד ויתר לשאול ולא ניסה לדחוק את מלכותו, ובזכות זה זכה שמלכותו קיימת לעולם, וכן נעשה רגל רביעי במרכבה.

בַּעֲוֹן מִשָּׂא וּמִתֵּן שְׂאִינוּ בַּאֲמוּנָה, גִּוְנָבֶת קִלְפֹת נִגָּה רַחֲמָנָא לְצִלָּן נַפְשׁוֹת. מבואר שיש שייכות בין הממון לנפשות, ומסופר על הסבא קדישא רבי פישל סטריקאצער ז"ל (שהיה רבם של אדמור"י גור) שלא היה יודע בלורת מטבע, והיה

וכתב הרקאנטי (פרשת יתרו) "יש מחכמי הקבלה האחרונים שאומרים כי קבלה צידס כי כל הגונב או הגוזל את חצירו עמיד לתקן מעוותו ולמות מותא תניינא, זהו מאמרים ז"ל (ב"ק קיט ע"א) כל הגוזל חצירו כאילו נוטל נשמתו שנאמר את נפש צעליו יקח", ע"כ. ומי שזהר על

ממונו שיהיה צכשרות בלצד, בזה הוא מתקן את נפשו. וראה לעיל פרק א' אות י"ד שהתלמיד חכם צריך להחמיר בהנהגת ממונו יותר משאר בני אדם, כדי לשמור על טהרת גופו ונקיון נפשו.

ולכן אנו מתפללים על הפרנסה שיהיה "בנחת ולא בצער זהיתר ולא באיסור בריוח ולא בצמאוס, משפע צרכה והצלחה משפע צריכה עליונה", פירוש, שרק על ידי שהממון הוא 'לא באיסור' ו'משפע צריכה עליונה' אפשר לקיים צו רצון ה'

גליונות עץ ארז

שישז שם, כי היות ולא שמע על כך איסור מפורש מהרב מצריסק אלא רק שלא כדאי ואין צורך, לכן אינו יכול לאסור על חשבונו. אך הוסיף עוד כי כל זאת לגבי ישיבות, אך לגבי תלמודי תורה לא הסכים בשום פנים ואופן לקבל תקציב מהמדינה. וכאשר הקימו תלמוד תורה בצאר יעקב וראו לקבל תקציבים גדולים מהממשלה, סירב רבינו לכך בכל תוקף באומרו שחינוך תינוקות של בית רבן צריך להיות צטורה מיוחדת וא"א שמכספים של האפיקורסים המצקשים לעקור הכל ימננו את תורת תש"ר, וגם לאחמ"כ כאשר היה צריך לקחת מלמד פרטי לכמה מנכדיו הקטנים שגרים בצאר יעקב, והגיע לו מי מחברי המועצה לממן זאת מתקציב המדינה, סירב לכך רבינו בכל תוקף.

וכשצאתי לפני רבינו הגרא"ל זללה"ה לענין הקמת התלמוד תורה הראשון צמעה אדומים אמר לי שכהיום אין ברירה בעולם התורה כי העול כד מדי, ואפי' הנסיעות לחו"ל לא יועילו לכך. אך כאשר צאתי לפני מו"ר נשיא שבט הלייטס הגרמ"ד הלוי מצריסק זללה"ה ואמרתי לו שכבר כעשר שנים זכינו לא ליקח מהמדינה, וכהיום עדיין אין מספיק ילדים צחיידר צשציל לקבל תקציב מהמדינה, אלא שהנהלת החיידר רוצה ליקח ושאלתי אם מותר להיות נשיא הת"ת, והשיבני דכל זמן שאין מקבלים

ולא להכשל ממנו. ובעל הדברי חיים זיע"א היה מתפלל שלא תהיה עשירות אצל זרעו, ומרן החפץ חיים זיע"א היה אומר שיש לו ראייה שעשירות היא לא צרכה, שהרי רוב כלל ישראל הם עניים, ואם עשירות היתה צרכה צודאי היו מקבלים אותה.

וכשאדם לוקח כספים ממקורות פסולים וטמאים, זה משפיע עליו טומאה וקלקול. וכבר הצאנו צ'אריזים עלי מים' שצשעה שהוקמה הישיבה הק' ד'צאר יעקב, לא רצה מו"ר ראש הישיבה הגרמ"ש זללה"ה ליטול כספים מהמדינה, באומרו כי צאם לא יקח מכספי המדינה לא יחסר לו אותו הכסף כי הקצ"ה אינו צריך את כספי המדינה צשציל לממן את הישיבות הקדושות, ואמר כי כך גם אמר לו הרב מצריסק זיע"א והדברים פשוטים. לאחר תקופה הגיעו אליו שנים ממנהלי הישיבה באמרו כי המצב קשה מאד ומוכרחים לקחת כסף מהמדינה, ורבינו זללה"ה השיב להם כי הוא מצטיח להם שמה שיקחו כספים מהמדינה זה לא ישנה את המצב ומה שנגזר מהקצ"ה שנקבל נקבל בכל מקרה, ומה שלא - לא נקבל. אך מנהלי הישיבה השיבו לו כי כעת הינם צריכים לסכום מסוים שאותו אפשר לקבל מיד מהמדינה, רבינו השיב להם כי דעתו הוא שלא לקחת אך אינו מתערב להם בכך. ולאחר שיצאו הסביר זאת לתלמידיו

גליונות עץ ארז

לתלמיד מסויים שאם לא לוקח קרקע מהקצאה פלונית זעיר מסויים אינו אלא 'חסיד שוטה'. והשיב לי כי אם זה מה שפלוני [נכד הרב מצריסק] אמר, שאלך לשאול אותו. והעזתי לשאולו אם אפשר לסמוך על מה שהוא יאמר, והשיב לי: אם אתה שואל אותו אתה יכול לסמוך עליו, אבל אני איני מתכוין לענות לכם על כזה דבר, עכ"ד.

ומעשה שהיה אצל זקה"ק הכת"ס זיע"א שמנהל הישיבה צפרשצורג הציא לו מעטפה ששלח תלמיד לשעבר שירד מן הדרך, והיה זה סכום עזום שיכול להחזיק את הישיבה לכמה חודשים, והיו אז כארבע מאות בחורים בישיבה. ושמנו של אותו בחור ששלח את המעטפה היה יוסף, וכתב על המעטפה 'יוסף הכיר את אחיו'. והכת"ס ז"ל לא הסכים בשום אופן לקחת ממנו את הכסף, ואמר למנהל הישיבה שישלח לו בחזרה את המעטפה, והמנהל יא, ושוב החזירו הכת"ס ורשם כמה מילים על המעטפה ואמר 'עכשיו תשלח'. ודק המנהל, והכת"ס הוסיף שם 'והם לא הכירוהו'... והמוצן מזה שאם הכסף מגיע ממקום לא טהור, יש להיזהר ממנו, שזה דיני נפשות.

ונשיא מכונינו עמוד ההוראה רבי נתן גשטטנר זללה"ה אמר לי בשם הרה"ק רבי אהרן מצעלז זיע"א שמצווה לקחת מהם שהוא כמזיל מן הארץ, ושאלתיו אם

הכסף מהמדינה ודאי שאפשר לכהן כנשיא, ואדרבה. וכשהוספתי לשאול מה יהיה לעת אשר יקחו, ענה לי זה הנסיון שלכם, וזה נסיון גדול. ומעולם לא נתנסיתי באתו הנסיון, וע"כ איני רוצה להשיב בזה. וכששאלתי אם מו"ר מוכן לצרף את הילדים כשיצאו למעונו, אמר לי: על המוצב כהיום כן, אך אח"כ (לכשתקחו) איני אומר לכם כלום... ומעשה שהיה באלמנה אחת שתחי' ששאלה אותי אם אנו מקבלים כסף מהמדינה והשצתי לה שצינתיים צס"ד וצרוצ חסדיו יתצרך איננו לוקחים, ותיכף ומיד תרמה סכום הכפול מהתקציב השנתי שמקבלים מהמדינה, וראיתי בזה מה שאמר לי פעם מו"ר הגרמ"ד זללה"ה שיש גילויים של השגחה מיוחדת מהקצ"ה למי שמחזיק תורה צניקות וצטהרה. ומורי ורבי הגרמ"ש ליצוצין זללה"ה אמר לי פעם כי בהחזקת התורה של ישיבות צריסק רואים שיש את ההשראה והסייעתא דשמיא של מרן הרב מצריסק זללה"ה.

ובהזדמנות אחת שאלתי את מו"ר הגרמ"ד הלוי זללה"ה אם לקבל קרקע מהמדינה חלוק מלקיחת כספים מהם, וטענתי צפניו שהקרקעות אינם שייכים להמדינה דאין להם שייכות על קרקע מסויים, ואין הכיבוש מתייחס אליהם יותר מאלו. והוספתי לו כי שמעתי מא' מחשובי נכדי הרב מצריסק שהורה

גליונות עץ ארז

לדעתו החת"ס גם לוקח מהם, ואחר שוב לא יחזור על זה בגלגול. והנה, מחשבה אמר לי 'לא יודע'. וכבר שנו במקום אחר ביארנו שצכל גזילה יש שני חכמים במסכת דרך ארץ זוטא (פ"א) חיוצים, חדא חיוצ תשלומין, ועוד, חיוצ "הוי אוהב את

השמא ושנא את ח. הגזול מחברו ולא החזיר ולכאורה אם הוא המה צכך", והיינו לנגזל עד פלות ימיהם, משיב את הממון, שלא יאמר על עדיין נשאר חיוצ מבקרים לבוא בגלגול³⁷. צקשת מחילה, ואולי הדברים הצלתי יחזור בגלגול צשציל הגונים צעיני האנשים 'מה צכך',

37. משלי יד, כה.

שזה אינו עזירה, אלא 'שנא את המה צכך' והתרחק מן הספק עזירה.

הגזול מחברו ולא החזיר לנגזל עד פלות ימיהם, מבקרים לבוא בגלגול. מיוסד על דברי הגר"א צמשלי (יד, כה) "כי הגזול דבר מחזירו ולא החזירו עד כלות ימיהם, מוכרחים שניהם הגזלן והנגזל לצוא בגלגול". ומצוא כאן חידוש עזים, שלא רק הגזלן חוזר בגלגול אלא גם הנגזל, והוא פלא עזים, שלפי זה אדם שעוסק צחסד ומלוה מעות לאנשים, יוכרח לחזור בגלגול כדי שיחזירו לו את ההלוואות שלא השיצו. ולא מוצן מדוע נענש צזה. ואחד מגדולי הפוסקים הגרפ"ש שליט"א אמר לי שהוא מטעם ש'מגלגלים חוצה על ידי חייצ', וצריך עיון.

ומסופר על הגה"ק רצי מרדכי פוגרמנסקי זללה"ה שצומן ששהה צגטו קוצנה, היו מקצלים מהנאצים אוכל מוקצב לפי הרשימות שצידם, והוא לא רשם את עצמו והסתתר כי היה צדעתו לצרות מהם [ואכן לצסוף הצליח לצרות משם]. וצכל הזמן ששהה שם לא היה לו מה לאכול, ואשה אחת הציעה לתת לו ממה שקיבלה מהנאצים, ואמר שאינו מסכים היות שהנאצים לא התכוונו לתת

ואמנם, כתב הרמ"ע מפאנו ז"ל "עצה טובה היא לנגזל עודנו חי שימחול לו צין צחיי גזלן וצין לאחר מותו", פירוש, שעד כמה שמצטל את תציעת הממון מצידו,

גליונות עץ ארז

בשצילו והרי זה 'גזל עכו"ס', ואף שהם גונזים ורואחים אצל אֵין זה סיבה שהוא יעבור על איסור. והנה גזל עכו"ס אֵין חיוצ השצה, ולכן מי שגזל עכו"ס אף שעובר באיסור, אצל לכאורה לא יחזור על זה בגלגול.

מ. עֶסֶק הָעוֹלָם הָיָה בִּירְאָה הוּא מוֹעִיל לְתוֹרָה וּמִצְוֹת בּוֹבֵל לָנֶן. וְהָעוֹבְדִים אֶת ה'שֵׁם גַּם בְּ'מַאֲדָם' מְלַאכְתָּן נַעֲשִׂית עַל יְדֵי אֲחֵרִים, אֲבָל הָעוֹבְדִים רַק 'בְּבָל לְבָבָם' מְלַאכְתָּן נַעֲשִׂית עַל יְדֵי עֲצָמָם, בְּמֹו שְׁפָתוֹב (דְּבָרִים י"א, יד) "וְאַסְפֹּת דְּגִנְךָ"³⁸.

עֶסֶק הָעוֹלָם הָיָה בִּירְאָה הוּא מוֹעִיל לְתוֹרָה וּמִצְוֹת בּוֹבֵל לָנֶן. פִּירוּשׁ, שֶׁעַסֵּס גִּידוֹל פִּירוּשׁ הֵגֶן נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי הַמִּים וְהַשֶּׁמֶשׁ וְכִיּוֹ"צ, אִלּוּם אִיכּוֹת וְיֹפִי הַגִּידוֹלִים נַעֲשֶׂה עַל פִּי הַזָּבֵל שְׁמוֹסִיפִים לְקִרְקַע, וְכִמּוֹ שֶׁהֲרָאוּ לִי מוֹמָחִים אֶת הַפְּעוּלוֹת הַשּׁוֹנוֹת שֶׁל כִּמָּה וְכִמָּה סוּגִי זָבִלִים זַכּוּמוֹת וְזִאִיכּוֹת וְזִנּוּי וְכִיּוֹ"צ. וְכֵן זַתוֹרָה וּמִנּוּוֹת, זוֹדָאִי עֵיקֶר הָעוֹה"צ הוּא עַל יְדֵי הַתוֹרָה וְהַמִּנּוּוֹת זַעֲמָם, אֲבָל הַתּוֹסַפֶּת שֶׁל הַנּוּי וְהִאִיכּוֹת וְכִיּוֹ"צ, הוּא נַעֲשֶׂה עַל יְדֵי שֶׁאֲפִילוֹ אֶת עֶסְקִי הָעוֹלָם הוּא שֶׁאִינֶם מִנּוּוֹת, גַּם אִתָּם עוֹשֶׂה זִירָאֶת ה', דִּהִינּוֹ מִתּוֹךְ שְׁפִלוֹת וְאִמּוּנָה שֶׁהוּא רַק מִשְׁתַּדֵּל וְלֹא כּוֹחִי וְעוֹלָם יְדֵי עֲשֶׂה לִי אֶת הַחִיל הַזֶּה.

אֲבָל הָעוֹבְדִים רַק 'בְּבָל לְבָבָם' מְלַאכְתָּן נַעֲשִׂית עַל יְדֵי עֲצָמָם, בְּמֹו שְׁפָתוֹב (דְּבָרִים י"א, יד) "וְאַסְפֹּת דְּגִנְךָ"³⁸. בִּיאֹרִי אֲגִדּוֹת בִּרְכוֹת נוֹ ע"א, לֵה ע"ב.

וְכַתֵּב מִרְן הַגִּרִּי"ז הַלּוּי זִיע"א (פִּרְשֵׁת חִי שֶׁרָה) דַּזְמַחְלוּקַת רַשָּׁ"י וְרַצִּי יִשְׁמַעֲלֵל מִשְׁמַע לְכֹאֲרָה שְׁנַפְסָקָה הַלְכָה כְּרַצִּי יִשְׁמַעֲלֵל דִּהֲנֵגָה זֶהֱם מִנֵּהָ דֶרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁהִרִי אֹמֵר אֲצִי "הִרְצָה עֲשׂו כְּרַצִּי יִשְׁמַעֲלֵל וְלֹא עֲלַתָּה זִידוֹן", אִלּוּם הַרְמַצִּי"ס זַסּוֹף הַלְכוֹת יוֹבֵל (פִּי"ג הִ"ג) כַּתֵּב דָּכֵל מִי שֶׁנִּשְׁאָר לִיבּוֹ לַעֲבֹד אֶת ה'

וְהָעוֹבְדִים אֶת ה'שֵׁם גַּם בְּ'מַאֲדָם' וְכַתֵּב מִרְן הַגִּרִּי"ז הַלּוּי זִיע"א (פִּרְשֵׁת חִי שֶׁרָה) דַּזְמַחְלוּקַת רַשָּׁ"י וְרַצִּי יִשְׁמַעֲלֵל מִשְׁמַע לְכֹאֲרָה שְׁנַפְסָקָה הַלְכָה כְּרַצִּי יִשְׁמַעֲלֵל דִּהֲנֵגָה זֶהֱם מִנֵּהָ דֶרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁהִרִי אֹמֵר אֲצִי "הִרְצָה עֲשׂו כְּרַצִּי יִשְׁמַעֲלֵל וְלֹא עֲלַתָּה זִידוֹן", אִלּוּם הַרְמַצִּי"ס זַסּוֹף הַלְכוֹת יוֹבֵל (פִּי"ג הִ"ג) כַּתֵּב דָּכֵל מִי שֶׁנִּשְׁאָר לִיבּוֹ לַעֲבֹד אֶת ה'

וְכַתֵּב מִרְן הַגִּרִּי"ז הַלּוּי זִיע"א (פִּרְשֵׁת חִי שֶׁרָה) דַּזְמַחְלוּקַת רַשָּׁ"י וְרַצִּי יִשְׁמַעֲלֵל מִשְׁמַע לְכֹאֲרָה שְׁנַפְסָקָה הַלְכָה כְּרַצִּי יִשְׁמַעֲלֵל דִּהֲנֵגָה זֶהֱם מִנֵּהָ דֶרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁהִרִי אֹמֵר אֲצִי "הִרְצָה עֲשׂו כְּרַצִּי יִשְׁמַעֲלֵל וְלֹא עֲלַתָּה זִידוֹן", אִלּוּם הַרְמַצִּי"ס זַסּוֹף הַלְכוֹת יוֹבֵל (פִּי"ג הִ"ג) כַּתֵּב דָּכֵל מִי שֶׁנִּשְׁאָר לִיבּוֹ לַעֲבֹד אֶת ה'

וְהָעוֹבְדִים אֶת ה'שֵׁם גַּם בְּ'מַאֲדָם'

גליונות עץ ארז

ולשרתו יכול לסלק מעצמו החשבוניות
הרצים והשי"ת יספיק לו כל הצריך לו, ואת תלמידיו. על זה מגלה לנו החנא,
וזה כדרכו של רש"י, וא"כ למדנו שגם דרכן של תלמידי חכמים להיות שפל גם
דרכו של רש"י היא לאנשי ציתו.

מידה שאפשר לנהוג
זה. [ואולם כבר
הצאנו כמה פעמים
את דברי היעב"ץ
שאדם חייב לעסוק
בהשתדלות, ושיש צני אדם שיתצעו מהם
על מה שלומדים תורה ולא עוסקים
בהשתדלות להחזיק תורה].

שנים לא שמעתי מעולם שציקס ממישהו
צבית להציא לו דבר וחצי דבר, ואפילו לא
לקרצ לו דבר בשולחן שבת מנצח אחד לשני
של השולחן, אלא כל פעם קם ממקומו
כבדו ובעצמו שלא להראות זכר של
התנשאות על צני ציתו (ואין זו סתירה למה
שריך לעורר על כל דבר קטן וגדול אף במוסר
ותוכחה כחובת אב על ילדיו, אולם הכל בשלימות
הענוה באמת של 'שפל לאנשי ציתו', וגורא). וכן
מרב הגרא"מ שך זללה"ה היה נוהג
להתעקש להציא ולהחזיר בעצמו את
הספרים שלומד בהם, ולא הסכים
שאחרים ישמשו אותו בזה אפילו כשהיה
עם כל תלמידיו, וזה 'שפל לאנשי ציתו'.

מִיּוֹב לְהִתְחַבֵּר עִם הָעֲנִיִּים וְהַמִּתְנַהֲגִים
בְּשִׁפְלוּת וּלְשֵׁב עִמָּהֶם. מיוסד על דברי
הגר"א צמאלי (טו, יט) "טוב להיות שפל
רוח ולהיות יושב עם עניים מחלק שלל
עם גאים, וכמו מעשה דרבי עקיבא
שמאצ העשיר יושב עם עניים". ואותו
מעשה דרבי עקיבא מוצא צמנורת
המאור (נר שציעי ח"א פ"ב) וז"ל: "איתא
במדרש מעשה דרבי עקיבא שינא יום

עִם הָעֲנִיִּים וְהַמִּתְנַהֲגִים בְּשִׁפְלוּת.
משמע דקדוק הלשון שהעניים לא
בהכרח מתנהגים בשפלות, אלא יש עניים
שהם בעלי גאווה. ובמסכת דרך ארץ זוטא
(פ"ג) אמרו שת"ח צריך להיות "שפל
רוח בפני כל אדם, ולאנשי ציתו יותר
מכל אדם", והיינו מפני שלכל אדם יש
מקום שבו מכבדים אותו, יש שמזלזלים
בו צבית ומכבדים אותו בעבודה, יש
שמזלזלים בו בעבודה ומכבדים אותו
צבית, יש שמכבדים אותו צבית הכנסת
וכן הלאה. אולם אדם צריך להיות שפל
רוח בכל מקום שהוא, לא רק לאנשים
זרים, שכנים וחברים צבית הכנסת, אלא
אפילו לצני ציתו, לאשתו וילדיו, ואפילו
לחסידים שלו שלפעמים מוגדרים כ'אנשי
ציתו', שהיה צריך להיות להם איזה דרגה
של יראת הרוממות ממנו, הוראה,
מלכות, שליטה, דהרי האדם בעצמו

גליונות עץ ארז

הגאים ואת הגזוהים. וכשמוע רצי עקיבא דברי האיש ומענה פיהו וענינו וענוותנותו, שצחו וזכרו וייטצ צעיניו עד מאד", ע"כ.

ויש להצין מה היתה התפעלותו הגדולה של רצי עקיבא מאותו האיש, שהרי בתשובתו לא אמר חידושים גדולים, אלא דברים פשוטים ביותר שצודאי רצי עקיבא כבר ידע אותם קודם. וגם עלם הנהגתו בשפלות, הרי מצינו עוד עשירים שמתנהגים צענוה ושפלות, ואדרבה, אותו אדם צתוך ציתו כן התנהג בשררה ועשירות ויש שגם צציתם נוהגים צענוה גמורה. וא"כ מדוע התפעל רצי עקיבא כל כך מדבריו ומהנהגתו.

ונראה צס"ד שעיקר התפעלותו של רצי עקיבא היתה מהסיצה שמחמתה העשיר התנהג צענוה, שלא היה זה מסיצה 'סוואלית' ומשיטה ודרך שהמציאו צני תמותה וכיוצ"ב, אלא כל מה שהסביר היה על פי פסוקים, וכל דבר תלה צדברי התורה. וזה היה עיקר התפעלותו של רצי עקיבא, ועל זה אמרו "כששמע רצי עקיבא דברי האיש ומענה פיו", שהכל מיוסד על אדני התורה, צזה הוטצ צעיני רצי עקיבא מאוד.

ומעשה שהיה צאחד מעשירי עולם שתומך צעמותות צעשרות מליונים צכל חודש, וכשטס צמטוס נוהג לצצת צמקומות הרגילים דוקא ולא צמחלקה מפוארת (וגם צניו ונכדיו כשנוסעים עמו

אחד לשוק למכור מרגלית אחת. והנה איש אחד עשיר גדול והיה מתרושש צעיני צני אדם והיה לוצצ צגדים צזויים והיה שפל ציותר והיה יושצ צצית הכנסת עם העניים. וכשראה המרגלית ציד רצי עקיבא רצה לקנותה ממנו ופייס לו שילך עמו לציתו ושייתן לו דמי המרגלית. הלך אחריו רצי עקיבא וחשצ שמתלוצץ צו עד שהגיע לציתו וילאו לקראתו עצדיו והושיצוהו צכסא זהצ ויתנו מים וירחצו רגליו. וצווה להוציא ממון ולתת לרצי עקיבא דמי המרגלית. וצווה לשחוק אותה עם שש אחרות וישימו הכל צרפואות. וכשראה כך רצי עקיבא תמה מאד. וילו האיש מהרה וישימו השלתן לפניהם. ואכל רצי עקיבא ותלמידיו עמו. וכשסיימו לאכול אמר לו רצי עקיבא: אחר שחנך אלקים כל העשר הגדול הזה למה תשפיל ציותר ותשצ עם העניים האומללים. אמר לו: רצי, אמר הכתוב (תהלים קמד, ד): "אדם להצל דמה ימיו כלל עובר" והממון אינו עומד לעולם, על כן אני רואה יציצת העניים טוצה לי מאד, כדי שלא תגצה נפשי ולא תתגאה צעשר הגדול שחנני יוצרי; ועוד, שאני שומר מקומי עמהם מעתה, שאם אדל וארד מנכסי לא ישתנה מקומי צעצור עניות; ועוד אני חושצ, שאנו שוין צינירה, שנאמר (מלאכי ג, י): "הלל אל אחד צראנו ואצ אחד לכולנו", וצזמן שיתגאה האדם יחטא ציותר ויירש גיהנם, לפי שהקדוש צרוך הוא שונא את

גליונות עץ ארז

חייבים להיות צמוצים רגילים, ורק כשטסים לצד יכולים לשבת במחלקת עסקים). וצמצט ראשון נראה שהוא צעל מעלה גדולה. אצל פעם אחת יש צצ במקומו וציקס מהדייל להציא לו שתיא, ואמר לו שעוד כמה רגעים יציא לו, ושוצ חזר וציקס, ואמר לו 'אמרתי לך שאני יציא, אני רק מסדר כאן משהו'. ושוצ פעם שלישית אמר לו, 'או שתיציא לי את השתיא הרגע, או שאני קונה את כל החצרה על כל מטוסיא ומפטור אותך עכשיו'. וזה התוכן האמיתי של ענוה שלא צאה מכח התורה, שיכול לשבת כאחד מפשוטי העם אצל לדבר כמו עשיר עולם.

בְּנִפְשׁוֹ מֵדַת הַהִתְפַּקְוֹת וְלִהְיוֹת שְׂמִיחַ בְּחֻלְקוֹ, מֵה שְׂאִין בֶּן הַמִּתְחַבֵּר עִם הָעֲשִׂירִים אֵת אִם יְרוּיָח הַרְבֵּה לֹא הִשְׁבַּעְנָה עֵינָיו תָּמִיד מִלְרָדָף אַחֵר הַהֶבֶל, בְּמֹו שְׂאֲמָרוֹ (קה"ר א, יג) 'אִין אֲדָם מֵת וְחַצִּי תַאֲוָתוֹ בְּיָדוֹ'³⁹.
יֵא. מֵזֵב לֹו לְאֲדָם שְׂיִקְבֵּץ רֶק מְעַט בְּמֹוֹן וַיַּעֲשֶׂה צִדְקָה, שְׂאֵן הוּא יוֹצֵא יָדֵי חוֹבֵת צִדְקָה בְּקֵל, וְאֶפְשָׁר הוּא נוֹתֵן יוֹתֵר

ומעשה שהיה באחד מגדולי עשירי עולם שהיה משתתף בהחזקת הישיבות והמוסדות צניבור החרדי, ולפני כשלושים ושש שנים היתה לו נפילה עצומה בכל עסקיו (וצאיתו יום אמרו עליו תהילים צהיכלי הישיבות). והגיע אותו עשיר שצור ורצון לפני ראצ"ד ירושלים רצי ישראל יעקב פישר צעל האצן ישראל זללה"ה, ושאלו, זו תורה וזו שכרה? אמר לו הגרי"י ז"ל שיציא לו את כל ספרי החצונות שלו, ועצר עליהם יחד עם אנשי מקצוע, והוכיח לו שלמרות כל הנתינות העצומות וההגונות שנתן, אולם עדיין לא הגיע

39. משלי טז, יט.

אצל לדבר כמו עשיר עולם.

מֵזֵב לֹו לְאֲדָם שְׂיִקְבֵּץ רֶק מְעַט בְּמֹוֹן וַיַּעֲשֶׂה צִדְקָה, שְׂאֵן הוּא יוֹצֵא יָדֵי חוֹבֵת צִדְקָה בְּקֵל. לכאורה פלא הדבר, דמה צכך שאם יש לו ריבוי ממון אינו יוצא ידי חובתו "צקל", והרי סוף סוף הוא יכול לצאת ידי חובתו. וצפרט שכאשר יש לו ריבוי ממון הוא יכול לתת צדקה מרובה

והגיע אותו עשיר שצור ורצון לפני ראצ"ד ירושלים רצי ישראל יעקב פישר צעל האצן ישראל זללה"ה, ושאלו, זו תורה וזו שכרה? אמר לו הגרי"י ז"ל שיציא לו את כל ספרי החצונות שלו, ועצר עליהם יחד עם אנשי מקצוע, והוכיח לו שלמרות כל הנתינות העצומות וההגונות שנתן, אולם עדיין לא הגיע

גליונות עץ ארז

לשיעור מעשר, וזלי מעשר אין הצמחה מליון דולר, וכעת עלה השווי שלו צעוד שמתעשר. ואותו נדיק עשה אסיפה לכל שלושים מליון, ושאלתו האם נריך לתת משפחתו והנדיק עליו את הדין, שנפל מעשר על אותם שלושים מליון שלא היות שלא נתן

מעשר. ומעשה זה שמעתי מהרב הלל קופרמן שליט"א. וחזינו שאפילו מי שנותן סכומים עזומים, מחמת ריבוי הממון עלול שלא לקיים "חובתו" בנתינת מעשר.

ולא יתן במשפטו הנצריך לתן כפי ערבבו. מדוקדק בלשון "כפי ערכו", שיש לפעמים חיוב שאינו לפי כללים של מעשר וחומש וכיוצ"ב, אלא 'לפי ערכו'.

והנה, הרמ"א (יו"ד סי' רמט ס"א) הביא שאסור לבזבז וליתן יותר מחומש. אולם הצית יוסף מציא שעשיר מופלג יכול לתת גם יותר מחומש. ומרן הגר"א זללה"ה היה מציא ממרן הס"ח (נאהבת חסד) צ"ס הריטב"א שלזורך החזקת תורה אפשר לתת גם יותר מחומש [והוסיף הגר"א ז"ל, שצמחת אס היא כל העשירים נותנים רק מעשר, ג"כ היה מספיק שלא יהיה חסרון צדק שיצבה]. ופעם הגיע עשיר אחד לשאול לפני הגר"א ז"ל שיש לו צנין ששואה מאה

יב. אף על פי שגם מדת הפוננות יותר מדי - אינו על צד היותר טוב, אך לפעמים יבול לצמח טובה מזה, אבל

מדת הפוננות יותר מדי - אינו על צד היותר טוב, אך לפעמים יבול לצמח טובה מזה.

מיוסד על דברי הגר"א צמש"י (כ"א, כד) "צמידת הוותרנות יש לפעמים שמפזר ונוסף עוד על ידי זה, כמו שמוצא צמדרש (ויקרא רצ"ה, ז) שפעם אחת נתן אדם לעני דינר צשני צצורת ולא היה לו מה לאכול, והלך ואסף את כל האתרוגים שזרקו צרשות הרצים והלך צספינה וצא למקום שהכריזו שמי שיש לו אתרוג יציא למלך ויעשיר אותו ונתעשר. לכן יש מפזר ונוסף לו עוד".

ולכאורה איך יתכן שאותו אדם הרויח ממה שפיזר את ממונו יותר ממה שצריך על פי דין, ונריך לומר שאין איסור גמור לתת יותר מחומש, אלא רק אינו חיוב

40. משלי טז, ח.

גליונות עץ ארז

ואם רוצה מותר. וצאמת הרמז"ס (מחנות) מחלוקת השו"ע והרמ"א, ופלא עניים פ"ז ה"ה) כתב "וכמה, עד חמישית שהגר"א לא ציין ע"ז כלום צדיאורו. נכסיו מנזה מן המוצחר, ואחד מעשרה והנה, בדברי הגר"א כאן מדוקדק שרק צנכסיו צינוני, פחות מכאן עין רעה", **מִדַּת הַבִּילּוֹת בְּיוֹתֵר, הוּא אֵד** פזרנות 'יותר מדי' ומשמע שגם יותר **לְמַחְסוֹר לְעוֹלָם**⁴¹. 'פזרנות' לעצמה מחומש אינו איסור. וכן השולחן ערוך (יו"ד ס' רמט ס"א) **הציא לשון הרמז"ס** ומשמע שאינו איסור. אצל הרמ"א הוסיף בשם הבית יוסף שיש איסור לתת יותר מחומש נכסיו. ומשמע שזה

אלא רק 'אינו על ד' היותר טוב'. וכן שלעולם לא יהיה צוה דבר טוב בעצם, אלא רק 'יכול לצמוח טובה מזה'. ויש לדקדק ולדון בכל הנ"ל.

41. משלי יא, כד.

גליונות עץ ארז

אָבֵל בְּשַׁעוֹלָה לְמַעַלָּה מִקְלָקֵל הַבַּל. יֵשׁ צַעִיָּה צָחוּפֵן שֶׁהוּא מוֹשֵׁךְ לִהְיוֹת הֵנָּה, צִשְׁמָרִים כִּשְׁעוֹלִים לִמְעַלָּה לֹא

נַעֲשִׂים גְּרוּעִים צַחֲפָא, אֲלֵא רַק נֶרֶךְ וּבִזְמַן שֶׁהֵם מִסְבִּימִים לְדַעַת אַחַת, לְהַמְחִין מַעַט עַד

שִׁוְרָדִים לִמְטָה. וְכֵן גִּבִּי הַיֵּצֵר הָרַע, כִּשְׁהוּא מִתְגַּבֵּר עַל הָאָדָם,

נֶרֶךְ לְהַתְגַּבֵּר וּלְהַתְחַזֵּק וּלְכַוְּשׁוֹ תַּחַת הַיֵּצֵר הַטּוֹב, וְצָה לְהַחֲזִירוֹ לְמִקְוֵמוֹ הָרָאוּי לְהוֹעִיל

הָעוֹלָם. אִלּוּם צִלְשׁוֹן הָגֵר"א שֶׁהוּא "מִקְלָקֵל הַכֹּל" מִשְׁמַע שְׂבַעֲלִייתוֹ לֹא מוֹעִיל לְהַמְחִין אֲלֵא הַכֹּל מִתְקַלָּק. וְיֵשׁ לוֹמַר

גִּבִּי הַיֵּצֵר הָרַע שְׂבַעֲהָ הוּא מִתְגַּבֵּר עַל הָאָדָם, הוּא גּוֹרֵר אֶת הָאָדָם לִהְיוֹת מִשׁוֹךְ אַחֲרָיו, וְצָה הוּא מִקְלָקֵל

הַכֹּל גַּם לְהַצֵּא, שֶׁכֵּךְ שׁוֹלֵט עַל הַכֹּל. וְכֵן מִצּוֹרֵר צִמְסַכַּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ זֹטָא (פ"א) שֶׁאֲמָרוּ "אֵל תִּמְשֹׁךְ אַחֲרֵי פִרְפְּרָאוֹת שִׁמְאָ תֹאכֵל יוֹתֵר מִדֹּא"י", וּמִשְׁמַע שֶׁגַם צִמְיַעוּט

לִיָּין בְּשִׁהוּא שׁוֹקֵט עַל שְׁמָרָיו, אָבֵל בְּשִׁהוּשְׁמָרִים עוֹלִים לְמַעַלָּה, אִין תִּיָּין רָאוּי לְשִׁתְיָה, בְּךְ תִּיָּצֵר הָרַע, בִּזְמַן שֶׁהוּא בְּפִוֶּה לִיָּצֵר טוֹב, מוֹעִיל לִיָּשׁוּב

הָעוֹלָם, אָבֵל בְּשַׁעוֹלָה לְמַעַלָּה מִקְלָקֵל הַבַּל⁴². חֲלִיָּין בְּשִׁהוּא שׁוֹקֵט עַל שְׁמָרָיו, אָבֵל בְּשִׁהוּשְׁמָרִים עוֹלִים לְמַעַלָּה, אִין תִּיָּין רָאוּי לְשִׁתְיָה, בְּךְ תִּיָּצֵר הָרַע, בִּזְמַן שֶׁהוּא בְּפִוֶּה לִיָּצֵר טוֹב, מוֹעִיל לִיָּשׁוּב

הָעוֹלָם, אָבֵל בְּשַׁעוֹלָה לְמַעַלָּה מִקְלָקֵל הַבַּל⁴². חֲלִיָּין בְּשִׁהוּא שׁוֹקֵט עַל שְׁמָרָיו, אָבֵל בְּשִׁהוּשְׁמָרִים עוֹלִים לְמַעַלָּה, אִין תִּיָּין רָאוּי לְשִׁתְיָה, בְּךְ תִּיָּצֵר הָרַע, בִּזְמַן שֶׁהוּא בְּפִוֶּה לִיָּצֵר טוֹב, מוֹעִיל לִיָּשׁוּב

הָעוֹלָם, אָבֵל בְּשַׁעוֹלָה לְמַעַלָּה מִקְלָקֵל הַבַּל⁴². חֲלִיָּין בְּשִׁהוּא שׁוֹקֵט עַל שְׁמָרָיו, אָבֵל בְּשִׁהוּשְׁמָרִים עוֹלִים לְמַעַלָּה, אִין תִּיָּין רָאוּי לְשִׁתְיָה, בְּךְ תִּיָּצֵר הָרַע, בִּזְמַן שֶׁהוּא בְּפִוֶּה לִיָּצֵר טוֹב, מוֹעִיל לִיָּשׁוּב

הָעוֹלָם, אָבֵל בְּשַׁעוֹלָה לְמַעַלָּה מִקְלָקֵל הַבַּל⁴². חֲלִיָּין בְּשִׁהוּא שׁוֹקֵט עַל שְׁמָרָיו, אָבֵל בְּשִׁהוּשְׁמָרִים עוֹלִים לְמַעַלָּה, אִין תִּיָּין רָאוּי לְשִׁתְיָה, בְּךְ תִּיָּצֵר הָרַע, בִּזְמַן שֶׁהוּא בְּפִוֶּה לִיָּצֵר טוֹב, מוֹעִיל לִיָּשׁוּב

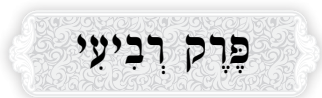
הָעוֹלָם, אָבֵל בְּשַׁעוֹלָה לְמַעַלָּה מִקְלָקֵל הַבַּל⁴². חֲלִיָּין בְּשִׁהוּא שׁוֹקֵט עַל שְׁמָרָיו, אָבֵל בְּשִׁהוּשְׁמָרִים עוֹלִים לְמַעַלָּה, אִין תִּיָּין רָאוּי לְשִׁתְיָה, בְּךְ תִּיָּצֵר הָרַע, בִּזְמַן שֶׁהוּא בְּפִוֶּה לִיָּצֵר טוֹב, מוֹעִיל לִיָּשׁוּב

הָעוֹלָם, אָבֵל בְּשַׁעוֹלָה לְמַעַלָּה מִקְלָקֵל הַבַּל⁴². חֲלִיָּין בְּשִׁהוּא שׁוֹקֵט עַל שְׁמָרָיו, אָבֵל בְּשִׁהוּשְׁמָרִים עוֹלִים לְמַעַלָּה, אִין תִּיָּין רָאוּי לְשִׁתְיָה, בְּךְ תִּיָּצֵר הָרַע, בִּזְמַן שֶׁהוּא בְּפִוֶּה לִיָּצֵר טוֹב, מוֹעִיל לִיָּשׁוּב

הָעוֹלָם, אָבֵל בְּשַׁעוֹלָה לְמַעַלָּה מִקְלָקֵל הַבַּל⁴². חֲלִיָּין בְּשִׁהוּא שׁוֹקֵט עַל שְׁמָרָיו, אָבֵל בְּשִׁהוּשְׁמָרִים עוֹלִים לְמַעַלָּה, אִין תִּיָּין רָאוּי לְשִׁתְיָה, בְּךְ תִּיָּצֵר הָרַע, בִּזְמַן שֶׁהוּא בְּפִוֶּה לִיָּצֵר טוֹב, מוֹעִיל לִיָּשׁוּב

הָעוֹלָם, אָבֵל בְּשַׁעוֹלָה לְמַעַלָּה מִקְלָקֵל הַבַּל⁴². חֲלִיָּין בְּשִׁהוּא שׁוֹקֵט עַל שְׁמָרָיו, אָבֵל בְּשִׁהוּשְׁמָרִים עוֹלִים לְמַעַלָּה, אִין תִּיָּין רָאוּי לְשִׁתְיָה, בְּךְ תִּיָּצֵר הָרַע, בִּזְמַן שֶׁהוּא בְּפִוֶּה לִיָּצֵר טוֹב, מוֹעִיל לִיָּשׁוּב

הָעוֹלָם, אָבֵל בְּשַׁעוֹלָה לְמַעַלָּה מִקְלָקֵל הַבַּל⁴². חֲלִיָּין בְּשִׁהוּא שׁוֹקֵט עַל שְׁמָרָיו, אָבֵל בְּשִׁהוּשְׁמָרִים עוֹלִים לְמַעַלָּה, אִין תִּיָּין רָאוּי לְשִׁתְיָה, בְּךְ תִּיָּצֵר הָרַע, בִּזְמַן שֶׁהוּא בְּפִוֶּה לִיָּצֵר טוֹב, מוֹעִיל לִיָּשׁוּב

בְּעִנְיָן כָּלֵל דְּרָכֵי עֲבוֹדַת הַשֵּׁם, וְכָל עִנְיָי מִלְחָמַת הַיֵּצֵר [בְּדֶרֶךְ כָּלֵל לְהַמּוֹן עִם, וּבִיחּוּד לְלוֹמְדֵי תוֹרָה]

א. בְּמוֹ שֶׁהַשְּׁמָרִים הֵם שְׁמוֹר לִיָּין בְּשִׁהוּא שׁוֹקֵט עַל שְׁמָרָיו, אָבֵל בְּשִׁהוּשְׁמָרִים עוֹלִים לְמַעַלָּה, אִין תִּיָּין רָאוּי לְשִׁתְיָה, בְּךְ תִּיָּצֵר הָרַע, בִּזְמַן שֶׁהוּא בְּפִוֶּה לִיָּצֵר טוֹב, מוֹעִיל לִיָּשׁוּב הָעוֹלָם, אָבֵל בְּשַׁעוֹלָה לְמַעַלָּה מִקְלָקֵל הַבַּל⁴².

42. ישעיה ה, ז.

גליונות עץ ארז

וְרוּחַ הַבּוֹסֵף לְעוֹלָם הָבָא הוּא בָּלָב. לַטַּחֲוֹל לַהֲתַעֲנַג מִמַּעֲשֵׂי מַלְאוֹת וְלֹא לַעֲיֹל אֹת ד' הַתְּצַאֵר שֵׁשׁ צִלָּצ דֵּס וְרוּחַ, מִתְּאֹתוֹת הָעוֹה"ו.

וְהַדֵּס הוּא הַלֵּד שֶׁל הַיָּצֵר הָרַע וְהָרוּחַ, וְהֵנָּה, הַטַּחֲוֹל נִמְצָא תַּחַת הַלֵּב, וְנִמְצָא הוּא הַלֵּד שֶׁל הַיָּצֵר טוֹב, וְרַק מִהַסְכַּמַּת שְׁנֵיהֶם יוֹלְאִים הַמִּידוֹת הַטּוֹבוֹת.

וּל"ע אֵיךְ כֹּאן אֹמֵר שֶׁהָרוּחַ כּוֹסֵף לַעֲוֹלַם הַצָּא, וְהָרִי לַעֲיֹל הַתְּצַאֵר שֶׁהָרוּחַ לִצְדוֹ אֵינוֹ יִכּוֹל לִהְיוֹת שֵׁיךְ לְרוּחַנִיּוֹת צִלִּי "הַסְכַּמַּת שְׁנֵיהֶם".

וּל"ל שֶׁכֵּאן מְדוּבָר צְלוּפֵן שֶׁכֶּזֶר יֵשׁ הַסְכַּמַּת שְׁנֵיהֶם, וְהַמִּידוּשׁ הוּא שֶׁכֶּזֶר"ג רַק הָרוּחַ הוּא הַכּוֹסֵף לַעֲוֹלַם הַצָּא, וְהַדֵּס רַק מִסְכִּים לְזֶה וְאֵינוֹ מִתְּנַגֵּד.

ב. שְׁנֵי נִקְבִּים בָּלָב, אֶחָד מָלֵא דָם וְעָלְיוֹ שׁוֹרָה הַיָּצֵר הָרַע וְאֶחָד סָגוּר בְּרוּחַ. וּבִזְמַן שֶׁהֵם מִסְכִּימִים לְדַעַת אַחַת, מִתְּפַשְּׁטִים מֵהֶם כָּל הַמִּדּוֹת טוֹבוֹת שֶׁבְּלִיּוֹת וּמַעֲשִׂיּוֹת, וְעַקֵּר הַעֲבוּדָה הוּא בְּיָצֵר הָרַע⁴³.

ג. כָּל עֶסְקֵי הָעוֹלָם הַזֶּה וְתַאֲוֹתָיו לְבַצֵּעַ בַּצֵּעַ הוּא מִן הַטַּחֲוֹל, וְרוּחַ הַבּוֹסֵף לְעוֹלָם הָבָא הוּא בָּלָב, אֲבָל בְּצַדִּיקִים מִן הַטַּחֲוֹל הוּא שְׂמֻחָה שֶׁל מִצְוָה⁴⁴.

וְהַיָּצֵר הָרַע שֶׁל מִצְוָה הוּא שְׂמֻחָה שֶׁל מִצְוָה⁴⁴.

וְהַיָּצֵר הָרַע שֶׁל מִצְוָה הוּא שְׂמֻחָה שֶׁל מִצְוָה⁴⁴.

וְהַיָּצֵר הָרַע שֶׁל מִצְוָה הוּא שְׂמֻחָה שֶׁל מִצְוָה⁴⁴.

וְהַיָּצֵר הָרַע שֶׁל מִצְוָה הוּא שְׂמֻחָה שֶׁל מִצְוָה⁴⁴.

וְהַיָּצֵר הָרַע שֶׁל מִצְוָה הוּא שְׂמֻחָה שֶׁל מִצְוָה⁴⁴.

וְהַיָּצֵר הָרַע שֶׁל מִצְוָה הוּא שְׂמֻחָה שֶׁל מִצְוָה⁴⁴.

וְהַיָּצֵר הָרַע שֶׁל מִצְוָה הוּא שְׂמֻחָה שֶׁל מִצְוָה⁴⁴.

וְהַיָּצֵר הָרַע שֶׁל מִצְוָה הוּא שְׂמֻחָה שֶׁל מִצְוָה⁴⁴.

וְהַיָּצֵר הָרַע שֶׁל מִצְוָה הוּא שְׂמֻחָה שֶׁל מִצְוָה⁴⁴.

וְהַיָּצֵר הָרַע שֶׁל מִצְוָה הוּא שְׂמֻחָה שֶׁל מִצְוָה⁴⁴.

וְהַיָּצֵר הָרַע שֶׁל מִצְוָה הוּא שְׂמֻחָה שֶׁל מִצְוָה⁴⁴.

וְהַיָּצֵר הָרַע שֶׁל מִצְוָה הוּא שְׂמֻחָה שֶׁל מִצְוָה⁴⁴.

43. מושלי טו, יא.

44. אדרת אליהו בראשית א, ד.

אֲבָל בְּצַדִּיקִים מִן הַטַּחֲוֹל הוּא שְׂמֻחָה שֶׁל מִצְוָה. מְצוּרָה שֶׁהַטַּחֲוֹל הוּא הַאֲזֵר שֶׁאֲתַרְאִי עַל תְּאֹתוֹת הָאֵדֶס, וְמִי שֶׁאֵינוֹ נִדְּיֵק מִשֶּׁם מַגִּיעַ תְּאֹתוֹת עוֹלָם הוּא שֶׁלּוֹ, אֲבָל מִי שֶׁהוּא נִדְּיֵק, הָרוּחַ שֶׁלּוֹ גּוֹרֵם

וְאֵינוֹ יִכּוֹל לַהֲשִׁיךְ צִדְּצֵר אֶחָד לַהֲרַצָּה זְמַן וְלִכֵּן הוּא 'מִשׁוּגַע', וְמִי שֶׁהוּא אֶרֶךְ הַיָּדִים שֶׁלּוֹ אֵינֶם מַגִּיעִים לְמַח צִקְלוֹת וְלִכֵּן הוּא 'שׁוֹטָה'.

גליונות עץ ארז

ומסיתו לעשות מצוות שיש בהן הנאת הנותן, בגזון אכילה ושמחה של מצוה. מתוך שמחת המועד. וכן מצוה מצוה כחן חידוש גדול, שגם כשאלם צרמצ"ס (סה"מ) שצאכילת שלמי החג עוסק במצוות, נריך

להזהר שלא ימשך מזה לתאוה שסופה צעירות. ומדוקדק דברי הגר"א שמכשול זה הוא רק במצוות "שש צהם הנאת הגוף", אבל במצוות תוכחה שיש צה הנאת הנפש אין חשש כזה, אפילו שגם צה יכול להיות איסור של כעס ומתכבד בקלון חצירו וכיוצ"ו (וחק"ק הכת"ס זיע"א כתב שצכל תוכחה המוכיח מקבל את כל הזכויות של השני).

וזמנכת דרך ארץ זוטא (פ"ג) אמרו, "תחילת נדרים פתח לאולת, תחילת טומאות פתח לעבודת כוכבים, תחילת קלות ראש צנשים פתח לניאוף", והיינו, שצכל ריבוי של היתר יש פתח לדברים אסורים. וכבר מצינו בזה"ל שתיקנו תענית צה"צ אחרי

וצמכת דרך ארץ זוטא (פ"ג) אמרו, "תחילת נדרים פתח לאולת, תחילת טומאות פתח לעבודת כוכבים, תחילת קלות ראש צנשים פתח לניאוף", והיינו, שצכל ריבוי של היתר יש פתח לדברים אסורים. וכבר מצינו בזה"ל שתיקנו תענית צה"צ אחרי

שש שעתיים צפורים שאפשר ללמוד צהם תורה. בי התורה בלאו הכי לא תוכל להשיג בעת אף ביניעה רבה, ובמו שכתוב

בי התורה בלאו הכי לא תוכל להשיג בעת אף ביניעה רבה, ובמו שכתוב

גליונות עץ ארז

"מִלְכָּה וְשָׁרִיָּה בְּגוֹיִם אֵין תּוֹרָה". יל"ע
 דהא אמרו בגמרא (מגילה ו ע"ב) "יגעת
 ולא מנחת אל תאמין", שלא שייך יגיעה
 בלי שמואל, ואיך
 אומר כאן שלא יוכל
 להשיג תורה אפילו
 ביגיעה רבה. וי"ל
 שחז"ל דיברו באלה
 שמתייגע ואין לו
 טומאה שמונעת
 ממנו להשיג, אבל
 כאן מדובר על מי
 שאפוף בטומאה
 ועוונות, שהם
 יורדים מחילה
 שאפילו יגיעה לא
 מועילה לבטל, עד
 שישבור את המחילה
 הזו.

מ"ר הגרמ"ש שפירא זללה"ה אולם לעצמו כן
 הקפיד על הזמן הראשון. וצוטר, טענת
 היצר היא שעל ידי קיום חצי מצוה צאים
 לסקוף לידי עצירה,
 ולכן עדיף שלא
 לקיים כלל את
 המצוה.

מִתְאַוָּה גַּם לְדָבָרִים
 שְׂאִינָם בְּמַבְעַ
 בְּאֶדָם לְהִתְאַוּוֹת
 לָהֶם, בְּגוֹן מַה
 שְׂבָתוֹב (וַיִּקְרָא יֵה,
 כב-בג), וְבִדְוִמָּה.
 והיינו למשכב זכור
 וצדקה. וכיום
 צדקה"ר תאוות אלו
 התפשטו בכל
 העולם, עד שאפילו
 צפלטרין של מלך
 מקיימים נעדות
 תועבה של חייבי
 סקילה, ויש להרחיק אותם מכל וכל
 בחריפות, שאם לא כן יכולים להכניס את
 עצמם מעט מעט להיות כשרים כציוול.
 ובמקו"א (מוצא בנספחים סי' כ"ז) ציארנו
 דרכי התשובה של אחד שנכשל בזה
 ורואה לעלות על דרך המלך, וציארנו שם
 שיש בזה כמה מינים.

ופעם ציקשו ממני למסור שיעור כללי
 בסוגיות החמורות ציטמות בפני מאתיים
 אצרכים צבית מדרש גבוה של ישיבת

45. משלי ז, יד-כב.

וְבֵן הַמִּצְוֹת אֵינָם
 בְּשִׁלְמוֹת.

לכאורה גם אם המצוות אינם צולמות,
 אבל סו"ס יש כאן קיום מצוה, וכי דבר
 קל הוא. אולם זה חלק מטענת היצר,
 שמצוה שאינה שלימה אין לה ערך. וכן
 אמר הגרש"ז אויערבאך זללה"ה שהיצר
 הרע מנסה להפיל את הצני תורה על ידי
 שמכניס להם שברון לב צמה שעברו על
 זמן קריאת שמע של המגן אברהם (וצני
 צריסק לא הקפידו כלל על זמן קרי"ש של מג"א,
 ומוצא שאמר הגר"ח ש"אין כזה זמן, וכן סבר

גליונות עץ ארז

רצינו יצחק אלחנן המכונה ישיבה וואכטפויגל שליט"א שוחח עמי צוה אוניברסיטה YU. ושם מקבלים את בארוכה ואין כאן מקומו וד"ל. ואלו ואלו התועבות האלו ומתייחסים בסלחנות, דא"ת וכולם שוין לטובה.

וכבר לפני עשרות שנים כשהיה נשיא הישיבה "רבאיי ד"ר נורמאן לאס", אמר ר"י טעלו הגר"מ גיפטער זללה"ה "תוריד את הראציי תוריד את הד"ר, אידיוט לאס!". והלכתי לשאול צפני גדולי ישראל אם להסכים לדבר שם, היות שהיה צוה שיקול של תמיכה למוסדות ואכמ"ל. והגר"ח אפשטיין זללה"ה מגדולי ראשי ישיבות בארה"צ ומתלמידי הגר"א קוטלר זללה"ה, אמר לי בתקיפות שבדאי יש איסור חזוק לאפיקורסות ויש להתרחק מכל קשר למקום הזה. והגראי"ל זללה"ה אמר לי 'הם לא כאלה גרועים שצריכים את ההסכמה שלכם, ואתה לא כזה גדול שאתה יכול לתת הסכמה, אבל למה אתה זה שצריך לטוהר את השרץ, ולא הסכים שאני ילך לשם. והגר"ש אויערבאך זללה"ה אמר לי "לדרוש צישיבה אוניברסיטי יכול להיות שהוא לא העבירה הגדולה ביותר, אבל ווי קומט דאס נו איין איניקעל פון חתם סופר" [איך מתאים דבר כזה לנכד של החת"ס?]. ויצלחט"א מו"ר נר המערבי הארי שבצבל הגרא"ד

כל זמן שהאדם עוסק בעבודתו, תיצר הרע רובין במנוחה, וכל מנחתו הוא רק ללבד האדם במצודתו בשעה שהוא פוסק מהעבודה⁴⁶. אליהו (בראשית ד, ז) "שהיצר הרע רובין צמנוחה כל זמן שהאדם עוסק בעבודתו ית"ש".

אבל באמת מנינו צמנוחה באצות (פ"צ מ"צ) "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון", דהיינו שגם יגיעה צמלאכה ופרנסה מצטלת מהאדם את היצר הרע והתאוות באותה שעה שהוא עסוק, שהעיקר הוא שעסוק בעבודה ומלאכה כל דהו.

ושמעתי מפה קדשו של הגה"צ רבי יוסף רוזנבלום זללה"ה ר"י שערי יושר בארה"צ ומתלמידי החצוצים של מרן רה"י הגר"א קוטלר זללה"ה (ואצי מורי שליט"א וזה ללמוד אחר צישיבה צמונטריי צווייץ), שאמר צשיחה לפני צחוריס: "כשיש יצר הרע הדבר ראשון זה ללמוד תורה, ואם זה לא הועיל, צריך לקלף תפוחי אדמה", כלומר, שיתעסק צענין כל דהו שסלק ממנו את היצר וכנ"ל. וכן

46. אדרת אליהו בראשית ד, ז.

גליונות עץ ארז

מוצא זשם האדמו"ר הגה"ק רבי יואליש פסולה, וזהו דבר נורמלי שם, ואשריהם מסטמאר זיע"א שעודד את חסידיו ואשרי חלקם. וגם בני התורה שלומדים לעמול לפרנסתם ואמר "אני רוצה צרכיפות יש להם מעלה זו ביותר, שכל

חסידים שיהיה להם מספיק כסף שלא יחטאו", וכוונתו עסקים הרבה צפרנסה ולא יהיה להם זמן לחטוא. מדה טובה אם לומדים בזמן הזה. והוד כבוד גאצ"ד טשעצין זללה"ה שכל ישראל התפעל מגדלותו בתורה והוראה, היה מתחילה קוחר ופשט את הרגל ורק אז נעשה רב, והתבטא ואמר שהוא מתגעגע לדבר אחד, שזמן שהיה קוחר עשיר, היה כל היום מלפא לסיים את עסקיו ולחזור לתלמודו, ולהרגשת ההתרפקות של היחזור לתלמודו' הזה הוא מתגעגע.

ו. **אִין יִצָּר הָרַע שׁוֹרָה אֱלֹא בְּמָקוֹם פָּגוּם, לְבֵן נִמְשָׁל לְזָבוּב (כמ"ש בְּבִרְכּוֹת סא ע"א) שְׂאִינוּ שׁוֹרָה אֱלֹא עַל גְּבִי מָקוֹם רַע. וְהַצְדִּיקִים אֵינָם מְנִיחִים אֶת עַצְמָם לְהִתְפַּתוֹת מִיִּצָּר הָרַע אֲפִילוּ בְּחוּט חֲשִׁיעָרָה, וּבִזְוָה נִסְתָּר מַעֲנֵת הָרָשָׁעִים הָאוֹמְרִים שְׂאִינָם יְכוּלִים לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם מִפְּנֵי הַתְּנַבְּרוֹת הַיִּצָּר הָרַע⁴⁷.**

ז. **יֵשׁ עֲוֹנוֹת שְׂפָאִים בְּאֵנָם וְשׁוֹגֵג, וְאֵף עַל פִּי בֶן נַעֲנֵשׁ עֲלֵיהֶם, בִּי עֲבָרָה גּוֹרֶרֶת עֲבָרָה,**

47. ביאורי אגדות ברכות סא ע"ב; ביאור אגדות רבב"ח, ממר בין גלא לגלא.

זמן שעסקים צעזודה אין היצר הרע שולט על האדם. וּבִזְוָה נִסְתָּר מַעֲנֵת הָרָשָׁעִים הָאוֹמְרִים שְׂאִינָם יְכוּלִים לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם מִפְּנֵי הַתְּנַבְּרוֹת הַיִּצָּר הָרַע. פירוש, שכיון שאין היצר הרע שורה אלא "צמקוס פגוס", לכן מוכרח שהרשעים הכשילו את עצמם צמה שיצרו 'מקוס פגוס' שהיצר יכול להכנס בו. והגדר של 'מקוס פגוס' הוא אפילו שאינו עושה עצירה ממש, אלא שלקוי צמידה מקוימת וכיוצ"ב. וראה עוד בדברי הגר"א להלן אות ז'.

יֵשׁ עֲוֹנוֹת שְׂפָאִים בְּאֵנָם וְשׁוֹגֵג, וְאֵף עַל פִּי בֶן נַעֲנֵשׁ עֲלֵיהֶם. יל"ע איך אפשר להעניש את האדם על אונס ושוגג, ואף שהוא הביא על עצמו את העצירה צמה

וכיוס הזה יש צארה"צ עשירים מופלגים בעלי עשרות צניינים, שאין להם טלפונים לא כשרים, ולא מכניסים לציתם תקשורת

גליונות עץ ארז

שעשה לפני זה עזירה ופתח פתח לינר כשמזטל צידים עשה, או אפילו כשרק הרע, אולם מ"מ כעת הוא עושה צאונס 'לא מקיים' עשה. וכגון, מי שלא קרא ושוגג בלצד, ואיך מענישים על אונס קרי"ש למרות שהוא ער, הרי זה ציטול ושוגג שהוא מצלי עשה צידים, אבל מי דעת. ואולי יש לחדש וְאִדָּם מִמֵּמָא אֶת עֲצָמוֹ מְעַמָּ שציטול קרי"ש שהעונש יהיה על וְבוֹ, [כִּי מִפְתָּמָא הִנִּיחַ מִתְחַלָּה מחמת שהיה ישן, העזירה שעשה הרי זה רק 'לא קודם, שכעת פתח לַיִצָּר הָרַע לְבָנָם בּוֹ']⁴⁸.

ומקרה נוסף צוה י"ל עפ"י היסוד שכתב זקה"ק החת"ס משמיה דהרמב"ן, די ש דין קצלת שציתה בשצת, ומי ששצת ממלאכה בשצת צלי לכוון שזה שובת מחמת קדושת השצת לא קיים מצוה כלל. והארכנו צוה בקונטרס שציתה השצת, מוצא בנספחים סי' כ"ח (וכשהבאתי את הקונטרס לפני הגר"ש אויערבאך זללה"ה, עבר עליו מיד מתחילה ועד סוף במשך כרבע שעה, והיה נראה אצלו כחידוש למרות שהוא עסק הרבה צענייני שצ"ק, ופלא הדבר שאי"ז נמצא ברמב"ם ובשו"ע אלא הוא רק חידוש של זקה"ק החת"ס בשם הרמב"ן).

ח. מֵה שְׂאֲדָם מוֹנֵעַ מִלְּקָיִם מְצוֹת עֲשֶׂה, מְצוֹת עֲשֶׂה, גוֹרֵם לוֹ אַחֵר כָּךְ לַעֲבֹד עַל לֹא תַעֲשֶׂה⁴⁹.

48. ביאורי אגדות ב"ק ט ע"ב.

49. משלי יג, ו; יג, כא.

ודו"ק. [ובספר חסידים מבואר שאדם נענש על מה שרואה צאונס, היות שאם היה צדגה הראויה הקצ"ה לא היה מוזמן לו את הראיה הזו].

מֵה שְׂאֲדָם מוֹנֵעַ מִלְּקָיִם מְצוֹת עֲשֶׂה, גוֹרֵם לוֹ אַחֵר כָּךְ לַעֲבֹד עַל לֹא תַעֲשֶׂה. מיוסד על דברי הגר"א צמשלי (יג, ו) "ורשעה תסלף חטאת - מה שעושה רשעה היינו משום שהוא כבר רגיל לצטל ממלות עשה הרבה פעמים, ומזה צא גם לעבור עזירות". ומדוקדק שדוקא כשרגיל לצטל ממלות עשה "הרבה פעמים".

ועפ"י יסוד זה מחדש החת"ס שכל ציטול של השציתה בשצת נחשב לאיסור דאורייתא. ולאחרונה המציאו 'כפתור גרמא' שעל ידו לא יהיה איסור להדליק בשצת, וכתב הגר"א וייס שליט"א שהמקור לאיסור צוה הוא מדברי ויש לחקור האם ענין זה הוא רק

גליונות עץ ארז

החת"ס בשם הרמב"ן הנ"ל. ופעם אחת
 שלח החת"ס את בנו רבי שמעון ז"ל
 צילדותו להתריע בצעל חנות הפתוחה
 בשבת שאינו עוזר
 רק על איסור דרבנן
 של מקח וממכר,
 אלא על איסור
 דאורייתא של ציטול
 השביתה, ואותו צעל

חנות התחנף ולא
 קיבל ממנו, ואחרי

כמה פעמים אמר לרבי שמעון לומר
 איזה שם קדוש, ויש שתי נוסחאות, או
 שנשרפה החנות או שמת צעל החנות.
 (ואחרי שנים, כשרבי שמעון ז"ל היה רב, פעם
 ניסו מתנגדיו להפריע לו, ואמר להם שהוא עדיין
 זוכר את השם שאמר לו החת"ס בזמנו, ומיד
 קפצו מהחלונות וזרחו משם).

ועכ"פ יש לחקור צמי שלא מחלל שבת
 צידים, אלא רק שאינו מכוון לקדושת
 השבת, ושבת צלי לקיים את המצוות עשה,
 שאין זה ציטול עשה צידים ממש, אלא רק
 'לא מקיים' עשה. האם גם כזה יש עליו
 את הדין שגורס לו אח"כ לעבור על לא
 תעשה, או לא. ולעיל באות ז' התבאר
 דבברי הגר"א שמספיק לפתוח פתח ליצר
 הרע וזוהי הוא נכנס לגמרי לשלוט על
 האדם, ולפי"ז בכל אופן קיים הדין הנ"ל.

אם אין האדם משתדל לעלות תמיד
 מעלה מעלה, על ברחו ירד מטה מטה.
 (א) מיוסד על דברי הגר"א במשלי (טו),

צדרה אחת". ומרן
 צעל האבי עזרי
 זללה"ה היה רגיל
 להציא את ציבורו
 של צעל ההפלאה
 ז"ל לדברי חז"ל
 (מו"ק יז ע"א) "מאי
 דכתיב כי שפתי כהן
 ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי
 מלאך ה' נבואות הוא אם דומה הרב
 למלאך ה' - יבקשו תורה מפיו. ואם לאו
 - אל יבקשו תורה מפיו", ופירש
 ההפלאה שהאדם נקרא 'הולך' והמלאך
 נקרא 'עומד' שאין לו עליה מדרגה
 לדרגה. ולימדונו שהרב שעוסק בעליה
 של עצמו ו'הולך', אינו ראוי להיות רב
 לתלמידים, ורק רב שנעשה כמלאך
 ש'עומד' ואינו עוסק בעליה של עצמו
 אלא כל כולו מקדיש את עצמו רק למען
 התלמידים, רק מרב כזה יש לקבל. ויש
 לעיין על זה ממה שכתב הגר"א כאן שמי
 שאינו עולה על כרחו הוא יורד, ואין
 הרב מלמד לתלמידים ומפסיק לעלות,
 הרי כזה גורם ירידה לעצמו. וז"ל שעצם
 זה שמעמיד תלמידים, נחשב לו עליה
 ממדרגה למדרגה. (ובשיצת פונדיו) היה
 נהוג שכל ר"מ מוסר שיעורים רק שלוש מהשנה,
 כדי שגשאר הזמן תהיה לו יכולת להשקיע בעליה
 של עצמו, ולא מצינו מנהג כזה בשום מקום אחר).

גליונות עץ ארז

(ז) כתב זקה"ק החתם סופר זיע"א להוסיף עליה, ואם לא עולה על כרחו צדרשות (דרוש י' ואחמקן חי ע"ב) שכל יורד. או שלא נאמר צו הכלל הזה. השוכח דבר אחד ממשנתו מתחייב וידוע שיש ד' דרגות צבירה, דומם כנפשו, כי כל הכופר צתחיה אין לו תחיית המתים מדה צמדה, דמי ששוכח דומה לאשה היולדת וקוצרת רח"ל, ולא יזכה צמורה לזכור מה ששכח. ע"כ.

י. פְּעָמִים שְׁאָדָם מִתְחִיל לֵילֵךְ ומו"ר הגרמ"ש שפירא זללה"ה היה רגיל להציא את דברי ספר הכוזרי שיש מין חמישי של ישראל, ואני הקטן מוסיף שיש עוד

דרגה של עוסק צתורה צשעה שהוא עוסק בה צפועל, והיינו על פי דברי הספר חסידים שאם גוי ויהודי הולכים בדרך והגוי שומר ז' מצוות בני נח והיהודי אינו עוסק צתורה, הגוי קודם אפילו שהישראל שומר על כל המצוות, דיהודי שאינו עוסק צתורה הוא פחות ממעלת גוי שמקיים ז' מצוות, והיינו מפני שהגוי עשה את התכלית שלו, אבל היהודי לא קיים את תכליתו. וכששאלתי קמיה מו"ר ר"י צאר יעקב הגרמ"ש שפירא זללה"ה על דברי הספר חסידים הנ"ל, אמר לי "צישיצה צצרנוציץ היו אומרים צשם החפץ חיים, שמצוות הם צוך כלפי תורה", ולכן ישראל שאינו עוסק צתורה אין המצוות שלו שוים כלפי הגוי שכל חיובו הוא רק צו' מצוות ומקיים את חיובו (וצנו הגאון רבי אריה שליט"א כעס שאני מפרסם דברים אלו צשם אצוי הגרמ"ש, ואחר כמה ימים קרא לי הגרמ"ש ז"ל ואמר לי שלא להדפיס את זה צשמו).

פירוש, שמי ששוכח ממשנתו, אות הוא שאינו מאמין צתחיית המתים ולכן אינו רואה צורך להשקיע צזכרון הלימוד, ועונשו הראוי לו מידה צמידה הוא שלא לקום לתחיית המתים. והוא דומה לדברי הגר"א שמי שאינו משקיע צעליה, סופו לירידה.

ואמר הגר"ח מצריסק זללה"ה שכל חטא תחילתו צתאווה וסופו צכפירה, צצתחילה מוותר על עלייתו מחמת שיש לו תאווה כזו או אחרת, וצסוף על כרחו יורד עוד ועוד, עד שמגיע לידי כפירה גמורה. וצמסכת דרך ארץ זוטא (פ"א) אמרו, "אל תמשוך אחר פרפראות שמה תאכל יותר מדאי", שדבר קטן מושך ומדרדר לדבר גדול רח"ל.

(ג) ויש לחקור אם כלל זה שכתב הגר"א קיים גם אצל גוי, שהרי גם לגוי יש ז' מצוות ואף צריך ללמוד הלכותיהם, ויש לדון האם גם אצלו אמרינן שצריך תמיד

גליונות עץ ארז

בַּאֲמַת הוּא בְּעֶצְמוֹ קִלְקַל, בְּמַה שֶׁרָצָה
לְקַפֵּץ בְּפַעַם אַחַת לְמַדְרָגָה עֲלִיּוֹנָה. א'
כַּעֲיֵן זֶה מוֹצֵא לַעֲיֵל פֶּרֶק א' אֹת ג', "לֹא
יִדְלַג בְּפַעַם אַחַת אֵל

קָצָה הַהִיפּוּךְ, רַק
לֹאט לֹאט יֵלֵךְ
מִדְרָגָה לְדְרָגָה, וְכֵן
כֹּתֵב זָקֵה"ק הַחֲסֵם
סוֹפֵר זִיע"א

(לִיקוּטֵים קצ"ט ד"ה 51. מוֹשֵׁלִי יט, ג.
וְלֹא) עַל הַפִּסְקוֹ

"וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלוֹת עַל מוֹצְחֵי אֲשֶׁר לֹא
תִּגְלֶה עֲרוּתָךְ עֲלֵיו", דֹּאדֵם נֶרִיךְ
לְהַתְקַדֵּשׁ מִדְרִיגוֹת מִדְרִיגוֹת לֹאט לֹאט,
אֲזַל פְּסִיעָה גְּסָה שְׂרוּזָה לַעֲשׂוֹת בְּפַעַם
אַחַת, מוֹטֵלֶת מֵאֹר עֵינָיו לִגְמָרִי. וְהוּא
'וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלוֹת עַל מוֹצְחֵי, פִּירוּשׁ,
לֹא תַעֲלֶה עֲלֶיהָ גְּדוּלָה בְּפַעַם אַחַת
בְּקִדּוּשָׁה, 'אֲשֶׁר לֹא תִּגְלֶה עֲרוּתָךְ עֲלֵיו',
כִּי עַל יְדֵי זֶה עוֹד יִפּוֹל הַגּוֹפֵל יִרְיֶדָה
גְּדוּלָה עַל יְדֵי הַתַּגְבְּרוֹת הַיָּכָר, אֲלֹא יֵלֵךְ
בְּקִדּוּשָׁה מִדְרִיגוֹת מִדְרִיגוֹת לֹאט לֹאט,
וְאִזּוּ יִשְׁכַּח וְיִזְלִיחַ". וְהֵן הֵן דְּבָרֵי רַבֵּינוּ
הַגַּר"א ז"ל. וְלִקְמֵן אֹת י"א מִצּוֹאֵר שֵׁשׁ
אֹפֶן שְׁמוֹתֵי וְאִפְשָׁר לְקַפּוֹץ מִדְרָגוֹת,
ע"ש.

וְהֵנָּה, רַבּוֹתֵינוּ ז"ל כֹּתְבוֹ לְנֶהוֹג כֵּן לַעֲנִין
תִּיקוֹן הַמִּידוֹת אִזּוּ חִיזוּק בְּמִדְרִיגוֹת
רוּחָנוֹת, אֲזַל יֵשׁ לַעֲיִין אִם כְּמוֹ"כ
אֲמַרְיֵן לַעֲנִין לְפִירוּשׁ מַעֲבִירוֹת אִזּוּ לְקִיִּים
מִצּוֹת, וְכִגּוֹן מִי שֶׁהִיא מַחֲלֵל שָׁבַת כֹּל

הוּא בְּעֶצְמוֹ קִלְקַל, בְּמַה שֶׁרָצָה
לְקַפֵּץ בְּפַעַם אַחַת לְמַדְרָגָה
עֲלִיּוֹנָה⁵¹.

סִיגְרִיּוֹת הוּא מַעֲשֵׂן
בְּכָל יוֹם, וְאָמַר לוֹ
שְׁמַעֲשֵׂן עֲשָׂרִים

סִיגְרִיּוֹת. אָמַר לוֹ רַבִּי אֲבִיגְדוֹר 'בְּשָׁבַת
תּוֹרִיד רַק סִיגְרִיָּה אַחַת', וְכָל הָעוֹמְדִים
שֶׁם הַתְּפִלָּה עַל אֲמִירָה זֶה שֶׁכִּלְיוֹ נוֹתֵן
הַכֶּשֶׁר לַעֲשֵׂן אֵת שֶׁאֵר הַסִּיגְרִיּוֹת בְּשָׁבַת
ח"ו, אֲוֹלֵם רַבִּי אֲבִיגְדוֹר ז"ל צִיָּאָר
הַנֶּהֱגָתוֹ שֶׁאִם יֹאמְרוּ לוֹ לְהַפְסִיק הַכֹּל
בְּשָׁבַת אַחַת, סוֹפּוֹ לַחֲזוֹק לַעֲשֵׂן הַכֹּל, וְרַק
עַל יְדֵי עֲלִיָּה בְּמִדְרִיגוֹת לֹאט לֹאט נִיתֵן
לְהוֹצִיאוֹ מִמַּעֲמָקֵי הַקְּלִיפָה שֶׁהוּא שְׂרוֹי בָּהּ.

וְכֵן שְׁמַעְתִּי מֵעַד נֶאֱמַן, שֶׁאִדֵּם חִלּוּנֵי
פִּנָּה לְקִרְוֹז מִשְׁפַּחְתּוֹ שֶׁהִיא בֵּן תּוֹרָה
וְשֶׁאֵל, הֵיטֵב שֶׁהוּא נוֹסֵעַ לִים בְּכָל שָׁבַת,
הֵאֵם עֲדִיף שִׁנְהָג בְּעֶצְמוֹ צִאֲטוֹ, אִזּוּ
שֵׁשׁ לִיד הַנֶּהֱגָה. וְלֹא יָדַע מֶה לְהַשִּׁיב לוֹ,
וְאָמַר לוֹ שִׁכְנָסוּ יַחַד לְשֹׂאֵל אֵת מִרְן
הַגַּר"שׁ אֲלִישֵׁיב זִלְלָה"ה. וְצִאֲוֹ לְאֹהֶל
שְׂרָה, וְאָמַר לוֹ הַגַּר"שׁ "זֶה הוּא אֲסוּר,
אֲזַל לְשָׁבַת לִיד הַנֶּהֱגָה זֶה דְּרַבָּנָן, וְלִנְהוּג
צִאֲטוֹ הַחֲזוֹן אִישׁ אֹמֵר שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל
כֹּל הַל"ט מִלְּאֲכוֹת".

גליונות עץ ארז

אחד נולד וגדל במשפחה אחרת, וכי בעל תשובה יכול להגיע לדרגת היראת שמים של מרן הגרי"ז הלוי מצריסק זללה"ה שגדל בצית אציו הגר"ח זללה"ה. ופלא.

והנראה לומר באופן חדש ביאור דברי הגר"א כאן, דבאמת אדם יכול לקפוץ מדרגות ולהתעלות למעלה למעלה, אלא שעיקר החסרון הוא "צמה שרצה לקפוץ בפעם אחת", פירוש, שעצם הרצון הזה מוכיח שהאדם אינו יודע את דרגתו, ואינו מכיר בחסרונו. והכרתי אדם אחד שלקח שמונים מליון דולר מאנשים צמירמה צמשך ג' שנים וגלגל ציניהם, וכשתפסו את הגניצה שעשה גירשו אותו מהשכונה וכו', והוא לא הצין מה הצעיה צמה שעשה, ואמר 'אני יחזיר הכל, מה רוצים ממני'. ומי שאינו מצין את דרגתו זה הכי גרוע. אלא אדם צריך להכיר במצבו השפל, ומתוך זה לעמול ולהתייגע לעלות, ואז אה"נ שיכול להגיע למדרגות רמות צלי גבול (ומו"ר הגרמ"ש שפירא זללה"ה היה אומר בכל שנה לפני תפילת נעילה ביום הכיפורים, שאנו דומים לאדם שנמצא בחור הצוף, והמלך עוצר עם כרכרת המלכות, ואומר לנו "תעלה לעגלה עם כל הצוף", ולא לחשוב שאין לנו צוף כלל).

ג) ודוגמא לקפיצה במדרגות היא מעשה סקיפר חסיד שצכהונה הגר"ד קוק שליט"א על צחור צישיצת החפץ חיים צראדין, שהיה ממשיך ללמוד מאותה צלילה למרות שהח"ח היה מכזה את

צ) וצמסכת דרך ארץ זוטא קצע לנו התנא (פ"ד) "ואל תאמר איש פלוני חכם ואני איני חכם, שלא שמשת כיוצא צו". פירוש, שכל אחד יכול להגיע דרך יגיעת התורה ושימוש תלמידי חכמים למעין דרגות החכמה הנשגבים של הגדולים המאירים את כל העולם. ונ"ע צתיתי, חדא, האם צאמת כל אחד יכול להיות כמו חצירו וכמו רצו וכמו חכמים המופלגים שצדור, ועוד, שהרי נהגו לחנק צעולם התורה להיפך ממש, שכל אחד יגדל לפי מה שהוא ואין אחד דומה לחצירו, ואין שום טענה על אדם צמה שאינו כמו חצירו, שכל אחד צריך להיות מה שהוא, והוא סתירה לצרייתא מפורשת כנ"ל, ופלא. ושאלתי זאת קמיה כבוד ראש הישיצה הגר"ד לצדו שליט"א וכן קמיה כבוד חסיד שצכהונה הגר"א דויטש שליט"א, ושניהם כאחד ענו צפליאה 'צריך עיון'.

ויל"ע צדצרי התנא, שהרי לומר שאדם יכול להיות כמו רצו הוא קפיצה צמדרגה שלמעלה ממנו, ואין מותר לאדם לקפוץ ממדרגתו. וחסיד שצכהונה כבוד הגר"ד קוק שליט"א אמר לי שהכוונה ליראת שמים, שצזה כל אחד יכול להשיג את הדרגות העליונות, אצל צתורה צאמת אי אפשר להגיע לדרגות שלא שייכים לו. והוא דוחק, שהרי מפורש "שלא שמשת כיוצא צו" ושימוש הוא ענין של תלמוד תורה. וגם כלפי יראת שמים הרי כל

גליונות עץ ארז

האור בשעה שחם עשרה צלילה (כך שמעתי מאבי מורי שליט"א ששמע מרבי משה הקדושה וחיוק היראה והעבודה.

שניידר), וטענת הח"ח היתה שמוכרחים ולאחר שנפטר מרן צעל האבי עזרי

לישון כדי שיהיה כח יא. התלמיד חכם צריך שמיירה זללה"ה, הודיע

ללמוד כל היום. מו"ר הגרמ"ש

אולם אותו צחור יתרה מיצר הרע, מפני שבו שפירא זללה"ה

היה מסתתר מתגרה ביותר (כמ"ש ספה נב שרואה לומר עליו

וממשיך ללמוד כל הספד זהכל

הלילה, ואח"כ היה ע"א), וזהו אחת מטיפנות הישיבה צבאר יעקב,

לומד גם כל היום הפתאים הפורשים מלמודם, וזה היה צסוף ימיו

כדי שלא יהיה לח"ח באמדם שקשה להם לעמוד כשהיה לו קשה

טענה עליו. [וחקר במלחמת היצר הרע. אבל מאוד לדבר ולא ינא

הגר"ד קוק מציתו, אבל אמר שכעת הוא מוכרח

שליט"א האם יהיה לח"ח זכות צמה שאותו צחור למד ציום,

שהרי הוא עשה זאת רק מחמת שחש שהרי הוא עשה זאת רק מחמת שחש

ממנו, והאם נאמר על זה גדול המעשה ממנו, והאם נאמר על זה גדול המעשה

יותר מן העושה].

התלמיד חכם צריך שמיירה יתרה

מיצר הרע, מפני שבו מתגרה ביותר. מפני שבו

יש לצבאר מה שהיצר הרע מתגרה ציותר

צתלמיד חכם, מפני שהוא צצחינת המלך

של הדור שכולם יונקים ממנו את

הרוחניות שלהם, ועל ידי שיננח ח"ו את

התלמיד חכם, ממילא גורר אחריו את

שאר העם. וכמו שמצינו צספרי הנביאים

שהיה עסק מיוחד בשעת המלחמות לננח

ולהרוג את המלך דייקא. ועל זה אמרו

"מאן מלכי רצנן". ולכן "שקולה מיתתן

של נדיקים כשריפת צית אלוקינו" (ר"ה

יח ע"ב), היות שצדיק הוא צצחינת צית

לדבר, וינא מציתו והגיע לחדר הסמוך
לצית המדרש, אולם צסוף לא הצליח
לדבר כלום. ועכ"פ מה שהכין לומר היה
שגם תלמיד חכם שאינו משפיע צפועל
מחמת מצבו הצריאותי, גם הוא מחזיק
את כל הדור כולו. ורנא להציא מה
שאמרו חז"ל "האומר מאי אהנו לן רצנן
הרי זה אפיקורס", ולכאורה מה
השייכות של 'אפיקורס', הרי הוא שוטה,
שרואים צחוש שיש הרצה תועלת
שהתלמיד חכם נותן לציצור, צשיעורים
וצספרים צחידושים וצפסקים וכו'. אלא
שמדובר על ת"ח שכבר אינו יכול לצאת
ולצא ואינו מוסר שיעורים ולא מדבר
דרשות, וגם עליו אי אפשר לומר 'מאי
אהנו לן רצנן', היות שגם הוא משפיע
שפע קודש על כל הדור כולו.

גליונות עץ ארז

אָבֶל בְּאַמְתָּ, אֵין זֶה רַק בְּתַחֲלִית עַכְשִׁיו, א"כ כּאֵן מְדוּצָר צְמִי שְׂכָזָר הַגִּיעַ
לְמוֹדָם, אָבֶל בְּשִׁמְתִּגְדָּל בְּתוֹרָה נִצּוֹל לְדֶרֶךְ הַיֶּסֶר וְיודֵעַ מַה מֵנִצּוֹ עַכְשִׁיו,
מֵיֵצֵר הָרַע לְגַמְרִי. יֵשׁ לְדַקְדָּק מִכּאֵן שֶׁגַם וּמִתּוֹךְ זֶה הוּא יָכוֹל לַעֲלוֹת צְלִי גָבוֹל.

ומלינו שגם מי
שמגיע למדרגות
גבוהות אינו יכול
לקפוז למעלה
למעלה. שהרי משה
רבינו פרש מאשתו,
ואהרן הכהן לא
פרש. ומהר"ס
צענט זיע"א
זקנותו פרש
מאשתו, וזקה"ק
החת"ס זיע"א לא
פרש, אלא אדרבה
זקנותו נשא את
אשתו השלישית.
ואמר החת"ס שמי
שנושא צהנהגה של

בְּאַמְתָּ, אֵין זֶה רַק בְּתַחֲלִית
לְמוֹדָם, אָבֶל בְּשִׁמְתִּגְדָּל בְּתוֹרָה
נִצּוֹל מֵיֵצֵר הָרַע לְגַמְרִי. וְגַם אֵין
צָרִיד לְבָנָם לְקַדְשָׁה בְּדַחֲקָה, וְגַם
יֻבֵּל לְקַפֵּץ בְּקָל מִמְדְּרָגָה
לְמִדְּרָגָה.

וְכָל הַתַּחֲבּוּלוֹת שֶׁל הַמִּדּוֹת,
שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי כד, ו)
'בְּתַחֲבּוּלוֹת תַּעֲשֶׂה לָּךְ מִלְחָמָה',
וְהוּא כָּל מַסְכַּת אֲבוֹת, הַבֵּל בְּמִי
שֶׁאֵין תּוֹרָתוֹ אֲמֻנוֹתוֹ, אָבֶל 'כָּל

כשהת"ח נמלא
'בתחילת לימודו'
כזר מתגבר צו היצר
הרע ביותר. וכזר
כתז רש"י (שמות יט,
ח) "כל ההתחלות
קשות, מכאן ואילך
יערב לבס", והוא
עולה על קנה אחד
עם דברי הגר"א
כאן.

וכן יש לדקדק
שצטעה שמתגדל
צתורה ניצול מיצר
הרע 'לגמרי'. וז"ל
דאמרו חז"ל (אבות
פ"ג מ"ד) "אל

תאמין בעצמך עד יום מותך", ויוחנן
כהן גדול שימש ככהונה גדולה שמונים
שנה וצסוף נעשה נדוקי, ואיך אפשר
לומר שניצול מיצר הרע 'לגמרי'. וז"ע.

וְגַם יֻבֵּל לְקַפֵּץ בְּקָל מִמְדְּרָגָה לְמִדְּרָגָה.
מִצּוֹרָר דְּלִמְרוֹת הַחוּמָרָה שֶׁלֹּא לְקַפֵּץ
מִדְּרָגָה לְמִדְּרָגָה צַעֲזוּדָה ה' כִּפִּי
שֶׁהַצָּרָר לַעֲלֹל אוֹת י', מִכֵּל מִקּוֹס מִי
שְׂכָזָר 'נִתְגַּדֵּל צַחֲרָה' יָכוֹל לְקַפֵּץ
מִדְּרָגוֹת, וּלְפִי מַה שֶּׁצִּיֵּאֲרֵנוּ לַעֲלֹל שַׁעִיקָר
הַחֲסָרוֹן הוּא צְמִי שֶׁלֹּא מִכִּיר אֶת מִנְצּוֹ שֶׁל

ליצור אינו יכול להיות פרוש.

וְכָל הַתַּחֲבּוּלוֹת שֶׁל הַמִּדּוֹת וְכוּ', וְהוּא
כָּל מַסְכַּת אֲבוֹת, הַבֵּל בְּמִי שֶׁאֵין
תּוֹרָתוֹ אֲמֻנוֹתוֹ. מִצּוֹרָר שְׁמִי שְׁתּוֹרָתוֹ
אוֹמְנוֹתוֹ, אֵין זָקוֹק כִּלְל לַתַּחֲבּוּלוֹת שֶׁל
תִּיקוֹן הַמִּידוֹת וּלְלִימוּד הַמוֹסָר, וְחִידוּשׁ
גָּדוֹל יוֹתֵר שְׁכֵל מַסְכַּת אֲבוֹת אֵין נֶחֱרָךְ
לוֹ, וְאֵם יִלְמַד מַסְכַּת אֲבוֹת יִהְיֶה נִחְשָׁז לוֹ
לְצִיטוֹל תּוֹרָה, וְעֵיין לַעֲלֹל פֶּרֶק א' אוֹת
א' שֶׁהִצָּאנוּ צִגְלִיוֹנוֹת לַעֲנִין שֶׁם "תּוֹרָה"
צִלִּימוּד מַסְכַּת אֲבוֹת.

גליונות עץ ארז

וזה אחד מהדברים היחידים שקיבלו נוהג להתחיל כל יום את השיעור בלימוד צעולם הישיבות בשלימות מכל האמור מספר חובת הלצות או מנורת המאור, בספר הזה, שהתורה היא תיקון להכל, ואמר שציוס שלא לומדים מוסר הוא ומי ששלים בתורה מרגיש על עצמו את

אינו צריך דבר אחר העוסק בתורה לשמה וזוהי הקרירות. ומו"ר כדי לתקן מידותיו. לדברים הרבה, ומלבד שתו ענוה הגרמ"ש ליבוצין ואולם נראה זללה"ה סיפר שזקנו שהכונה למי הגרמ"צ צעל הצרכה שמואל זללה"ה היה

שמותו בשלימות לשמה, והסימן הוא 52. משלי כב, יג; ד, יד; ביאורי אגדות ברכות יודע את כל החובת לבחון אם מתקיימים 52. נ"ע"ב.

בו כל דברי המשנה באצות (פ"ו מ"א) כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו', ולא כל אחד יכול לומר שהגיע לזה. ולכן תיקנו סדר מוסר בישיבות, לאלו שלא הגיעו למדרגה זו.

וצענין לימוד המוסר שמעתי בשם הגה"צ רבי שלום שצדקון זללה"ה, שמה שנכשל קורח בחטאו הוא משום שלא למד מוסר. והמקור לזה, נראה לענ"ד,

כי הנה מצינו במרגלים שסמכה התורה לפרשת מרים לומר לך שאע"פ שהיו נשיאי העדה, מ"מ כיון שלא למדו מוסר ממעשה מרים נכשלו בחטאם, וכך הוא לשון רש"י: שלא לקחו מוסר עיי"ש. וכמו כן נראה דאף אלל קרח היה את אותו החטא, כי כיון שלא למד מוסר, אע"פ שהיה פיקח גדול והיה מגדולי הדור, עכ"ז נכשל. ועי' עץ ארז עה"ת (ח"א פרשת קרח).

וידוע שזקה"ק החתם סופר זיע"א היה

ופעם באתי לפני מו"ר הגרמ"ד הלוי ז"ל, וסיפרתי לו על צחור שנפל באינטרנט, ואמרתי לו, שמו"ר הגרמ"ש ליבוצין זללה"ה סיפר לי מעשה שהיה בישיבת קמניץ, שהגרמ"צ ז"ל לא הסכים שיהיה סדר ללימוד מוסר כיון שהגרמ"ח לא עשה סדר כזה, ורצי ראובן ז"ל לחץ עליו שיעשו סדר כזה, ולא הסכים לשנות. עד שרצי ראובן אמר לרצי צרוך צער, שהמנצ נעשה כל כך גרוע, עד שבדאי גם הגרמ"ח עצמו היה אומר במנצ כזה להוסיף סדר מוסר, ורצי צרוך צער הסכים לזה, ומאז קבעו סדר ללימוד

גליונות עץ ארז

מוסר צישיצת קמניץ. ואמרתי להגרמ"ד ישרים לפי קדר עד ששצו והגיעו
[שאף שדיצר תמיד על חוצת לימוד לישיבה. וכן הי' פעם צמוצאי שצת שוצה
מוסר, אצל צישיצתו לא היה קדר מיוחד שקיים הגרמ"ש את שיחתו צפני
לזה], שאולי הגיע הזמן שהמצב כל כך
חמור, שגם מרן הגרי"ז זללה"ה היה
אומר שצריך לקצוע קדר מוסר צישיבה.
והגרמ"ד ז"ל נהנה מזה, אצל לא יצא
מהדצרים למעשה כלום [ועכ"פ אחרי

53. ביאור לתיקון קיד ע"א.

שמעתי מהמשגיח הגה"צ רמ"א שטרן זללה"ה שאמר
"צעלי המוסר אומרים שצריך ללמוד מוסר כל יום שעה או חצי או רבע, ואני
אומר שאם לומדים תנ"ך עם פירושים כמו משלי או תהילים וכיוצ"ב, זה גם
מועיל כמו מוסר" (וצדידי היה עוצדא שפעם
אמרתי צאלול לפני מו"ר הנר המערבי ארי שצצבל
הגרא"ד וואטפויגל שליט"א כמה וכמה דקדוקים
צרמז"ס הלכות תשוצה, ואמר לי "אתה חושצ
שאלול זה זמן לדייק צרמז"ס, תקח ספר מוסר
ותלמד מוסר". ולפי דצרי המשגיח רמ"א ז"ל,
יחכן שצדורינו גם צדיוקים צרמז"ס יוצאים ידי
חוצת מוסר).

בְּשִׁבְלִי שְׁמִשְׁרָשׁ בְּמִבְעֵי מִמְעֵשָׁה
אֲבוֹתָיו, אוֹ שִׁבְכָר נִבְשָׁל בְּזָה בְּגִלְגֹּל
הָרֶאשֹׁן. מיוסד על פי דצרי הגר"א
ציונה (ד, ג), והוסיף הגר"א שם, שכיון
שהסיצה לחטא היא מה שקלקל צגלגול

דצרים אלו, שאל אותי הגרמ"ד "מה
רואים שם צאינטרנט, תמונות?",
והצניית עמדה שם, ואמרה לי צאנגלית,
"אל תטרח להסציר לו מה זה, הוא צין
כך לא יצין כלום ממה שצדצבר". והפלל
שהיא כן ידעה צמה מדוצר...].

ומו"ר ר"י צאר יעקב הגרמ"ש שפירא
זללה"ה היה מקפיד מאוד על לימוד
המוסר. וצתקופה מסוימת הוצרך לטייל
ע"פ ציווי הרופא, ופעם אחת טייל עם
אחד התלמידים ודיצברו דצצרי תורה,
ומשהגיעה שעת קדר מוסר אמר
הגרמ"ש ז"ל שצריך לחזור וללמוד מוסר,
והשיצ לו התלמיד הלל צורך צריאות
רצינו הוא הטיוול וא"כ צריך להמשיך.
השיצ לו רצינו שהוא צודק, אצל כיון
שעכשיו קדר מוסר א"כ נלמד מוסר,
וחזור הגרמ"ש צע"פ על דצרי המסילת

גליונות עץ ארז

הראשון, לכן נריך לתקן קודם את השורש ההוא, "והאִיךְ ידע מה שקלקל מקודם, יש על זה שני סימנים: א' צמה שנכשל צה בגלגול הזה הרצה פעמים, יג. רב המינים והחומאים בין עסקים צ' צאיזה עזירה אָדָם לְמָקוֹם הָהוּא לְפִי נכזדים וצעלי מידות נפשו חשקה לו מאד הַנְּרָאָה מוֹבִים בְּמַבְעֵי, וְזוֹ הִיא כלפי חוץ, והם לפי שהורגלה מקודם ונעשית טבע, ולכן יש צני אדם שחושקין צעצירה אחת יותר וזה צעצירה אחרת, ועל זה אמרו 'משמש צמעשיו' שמשמש את מעשיו".

ונראה לומר צזה, דהנה כתב הרמב"ם צריש ספרו "סוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון", פירוש, שהעמוד של כל החכמות הוא להאמין צה'. וקשה, הרי אמרו חז"ל 'חכמה צגויים תאמין', ואיך יתכן 'חכמה' צמי שאינו מאמין צה'. וצ"ל שמדובר על גוים שמאמינים צה'. ועכ"פ למדנו שמי שאינו מאמין צה' אינו נחשב 'לחכמה' כלל.

והרי רואים כיום שיש חכמה מופלגת לאומות העולם, וממציאים מטוסים ומכשירים שונים משוכללים ביותר שלכאורה לא היו מעולם, וצכ"ז כל זה לא נחשב חכמה אם אינם מאמינים שה' צרא את העולם שזה עמוד החכמות כולם. (ולאחרונה המציאו צהודו מכשיר צבודק דגימת רוק של אדם, ועל פי זה מודיע מה המחלות שהיו לו ולהורים שלו צעצר, ומה המחלות שיהיו לו צעשרים שנה הצאות. והיו שרנו לאסור את זה מדין דורש צעמידות, אולם נראה

ולפעמים רואים ת"ח מוצהקים וצדיקים מופלגים שנכשלים צעצירות חמורות, ולפי צברי הגר"א כאן נמצא שלא נכשלו מחמת גריעותם, אלא מחמת קלקול שיש צהם מגלגול קודם. אלא שמכל מקום יש עליהם תציעה שהיה להם לצדוק עצמם עפ"י הסימנים הנ"ל ולתקן תחילה את מה שקלקלו בגלגול קודם. ולפעמים יש צנים שנכשלו ואח"כ 'נמחקו' מהציבור לגמרי, וקשה הרי זה לא אשמה שלהם אלא מחמת הגלגול הקודם, אולם סוף סוף רצ ומונהיג אינם יכולים להיות. [וכן כשיש 'נער נושר' יש לדונו לזכות שאין זה רשעות אלא מחמת מה שמוטבע צו מגלגול קודם].

רב המינים והחומאים בין אָדָם לְמָקוֹם הָהוּא לְפִי הַנְּרָאָה מוֹבִים בְּמַבְעֵי. וצאמת רואים אצל אנשי ורצני המזרחי שהם נראים כלפי חוץ כצעלי מידות טובות

גליונות עץ ארז

פשוט להיות, היות שזה כמו כל צדיקה דם "ועיקר הדבר הוא שאין ראוי לו לאדם שמצרת מה קיים עכשיו צנוף ומה על פי זה לעשות המצות מצד שהן חוצה עליו והוא מסתבר שיהיה לעתיד. וכמו"כ על ידי צדיקה רוק מוכרח ואנוס צעשייתו, אלא חייב לעשותו והוא שמח צעשייתו,

של אמת יכולים לקצוע מה מצד העובר צממיה ומה מינו ועוד, וכל זה כשהוא בגיל שלשה שצעות בלגל. ויש ציה רוח גדול, שהרבה פעמים יש צורך לעשות הפלה מטעמים שונים, ולאחר ארבעים יום זהו איסור גמור וצריך למנוא היתרים מבוססים ביותר, אבל בגיל שלשה שצעות שהוא לפני ארבעים יום מיצירת הולד, אפשר להקל ציה יותר).

אחת מתחבולות היצור לפרש רשת לפני תועי רוח להמשך אחריהם⁵⁴. יד. פעמים תבך בשמתחיל ללמד ולילך בדרך הישר מבנים היצור הרע גאות בלבן לומר ששכר הגיע למעלה עליונה ושכר נתבטל ממנו.

ושמעתי מהגאון רבי מרדכי גולדשטיין שליט"א מרבי

54. משלי יא, ט; יב, יב.

העיר בית שמש, שהיה מעשה באדם שהגיע אל מרן החפץ חיים זיע"א וציקש צרכה 'להיות סבא', וצירכו, ואחר תקופה חזר לפני הח"ח ואמר שצ"ה התקיימה הצרכה ונולד לו נכד ונעשה סבא. אמר לו הח"ח 'לא נהיית סבא, נהיית בן אדם', ופירש, שמה שאבא דואג לבנו זה נחשז שעוזר לעצמו, אבל כשסבא דואג לנכד זה כבר אינו הרגשה של חוצה כמו אבא, והוא כבר דאגה לנכד בשביל הנכד.

פעמים תבך בשמתחיל ללמד ולילך בדרך הישר מבנים היצור הרע גאות

ועפ"י יש לבאר את דברי הגר"א כאן, דכמו שחכמה שאינה על פי התורה אינה צדק 'חכמה', כך מידות טובות שאינם מצד התורה אלא רק מצד הנימוס והמלפון וכו', אין לזה שם 'מידות טובות'. וצרגע שיהיה לאדם כזה סיבה להשתמש צמידות רעות, הוא מיד יהפך לרע ומושחת, וכמו שראו אלל הגרמנים ימ"ש שהיו מנומסים עד מאוד, וצרגע שנהיה להם שיטה של השמדה, הפכו עורם ונעשו אכזריים באופן שלא היה מעולם.

וצמגיד משנה בסוף הלכות לולב כתב,

גליונות עץ ארז

בָּלְבוּ לִזְמֵר שֶׁבֶכֶר הַיַּיֵּץ לְמַעַלָּה עָלֵינוּ וְהֵנָּה, הַגֵּר"א כָּפַל לְשׁוֹנוֹ וְהַזְכִּיר גַּם וְשֶׁבֶכֶר נִתְבַּטַּל מִמֶּנּוּ שְׁלִיטַת הַיַּצֵּר "אֲרֻצִּים סָאָה", וְגַם "מִים שָׁכַל גּוֹפּוֹ הָרָע. יל"ע, דֵּהָא אָמְרוּ חַז"ל "הִצָּא עוֹלָה זֶה". וְצִאֲמַת נִחְלָקוּ הַקְדָּמוֹנִים

לִיטֵהָר מַסִּיעִין אֲוֵתוֹ, וְאִיךְ יִתְכַן שְׁמִיד כְּשֶׁמִּתְחִיל וְצֵא לִיטֵהָר מִכְּנִים הַיֵּר הָרַע גִּאֲוֹת בְּלִיצוֹ וְכו'. וִי"ל שֶׁיֵּשׁ יֵר הָרַע מִיּוֹסֵד שֶׁל גִּאֲוֹת מִתְחִילִים, שְׁמִיד כְּשֶׁמִּתְחִיל כְּזֵר שׁוֹכַח שֶׁהוּא רַק "צֵא לִיטֵהָר", וְחוֹשֵׁב שֶׁהוּא כְּזֵר הַגִּיעַ לְמַדְרָגָה עֲלִיוֹנָה. וְהוּא מוֹסֵר גְּדוֹל לְמַצִּים שׁוֹנִים צַחִים, כְּגוֹן מִי שֶׁמִּקְבֵּל רֶשֶׁן נִהְיָה וְאַחֲרֵי שְׂזוּעַ כְּזֵר מִרְגִּישׁ זַעֲלִים עַל הַכִּזֵּשׁ, וְאִינוּ יוֹדֵעַ שְׁלוֹקָה זֶמֶן עַד שֶׁמִּצְנִים אֶת הַסְּכָנוֹת וְהַכִּלְלִים שֶׁיֵּשׁ בְּכִזֵּשׁ, וְכֵן כִּיּוֹ"צ בָּכַל עֵינָי.

שְׁלִיטַת הַיַּצֵּר הָרָע, וְעַל יְדֵי הַנֶּאֱמָרָה בָּא לְבָלָל בָּעֵם, אֲבָל בְּאַמִּתּוֹת הַתּוֹרָה נִמְשָׁלָה לְמִקְנָה, וּבְכֹמוֹ שְׁמִים אֵינָם מְטַהְרִים עַד שֶׁבָּל גּוֹפּוֹ עוֹלָה בְּהֵן בְּדֵ בַתּוֹרָה עַד שֶׁבָּל גּוֹפּוֹ יִכְתָּשׁ בָּהֶם בְּחִרְדָּל⁵⁵.

מִי. הָאָדָם נִבְשָׁל בְּעִבְרָה מִפְּנֵי שְׁנֵי דְבָרִים, א. שֶׁהִכָּה בִּיאורֵי אֲגָדוֹת רַבִּב"ח, מֵאֲמַר בֵּין גֵּלָא לַגֵּלָא.⁵⁵ וְשֶׁהִכָּה מִי שֶׁמִּקְבֵּל רֶשֶׁן נִהְיָה וְאַחֲרֵי שְׂזוּעַ כְּזֵר מִרְגִּישׁ זַעֲלִים עַל הַכִּזֵּשׁ, וְאִינוּ יוֹדֵעַ שְׁלוֹקָה זֶמֶן עַד שֶׁמִּצְנִים אֶת הַסְּכָנוֹת וְהַכִּלְלִים שֶׁיֵּשׁ בְּכִזֵּשׁ, וְכֵן כִּיּוֹ"צ בָּכַל עֵינָי.

כֹּאחֵד אָמְרוּ שְׁאִין עֵינָי צִיֹּתֵר מֵאֲרֻצִּים סָאָה מִים, חוץ מִיְהוּדִי אֶחָד בְּשִׁכּוֹנֹת שְׁעָרֵי חֶסֶד, שֶׁאֵמַר לִי מִיד שֶׁמִּצְנִים בְּשׁו"ע הַלְכוֹת נִדָּה שֶׁמ' סָאָה מִזְמוֹנִמוֹת הָרִי זֶה מַגּוֹנָה, וְכַתֵּב הַגֵּר"א שְׁמִים מְרוֹצִים בְּמִקְוֵה הָרִי זֶה מִשׁוֹצָה, וְצִמְקוֹ"א צִיֹּתֵר דְּצִדְרֵי הַגֵּר"א (מוֹצֵא בְּנִסְפָּחִים ס' כ"ט), וְכֵן צִיֹּתֵר דְּרָגוֹת מַעֲלָה וְטִהַרֶת מִקְוֵה (מוֹצֵא בְּנִסְפָּחִים ס' ל').

שֶׁהִכָּה בְּפִנְיָהּ עַד שֶׁנִּדְּמָה לוֹ עִבְרָה

גליונות עץ ארז

לְפַעֲמִים שְׁהִיא מְצוּה. שְׁמַעְתִּי אִי שְׁנַעֲשֶׂה לֹא בְּהִתֵּר עַל יְדֵי שְׁעָבֵר
מִמּוֹמָחָה גָּדוֹל (שֵׁשׁ לֹא קָרָן לִסְיֵיעַ לִנְכָשִׁים וְשִׁנָּה בָּהּ. הַגְדֵּר שֶׁל 'נַעֲשֶׂה לֹא כִּהִיתֵר'
לְשׁוֹנֵי תַּשְׁוּבָה), שֶׁאֵין מִקְרָה שֶׁל מִי הוּא לְכַאוֹרָה לֹא שְׁמוֹזֵן לֹא טַעַם הִהִיתֵר
שֶׁנִּמְצָא בְּתוֹךְ נִפְּלָה וְכַתֵּב עַל זֶה תַּשְׁוּבָה
שֶׁלֹּא הִתְחִיל כְּזוּנָה בְּפִגְנוּרִים עַד שְׁנִדְמָה לֹא עֲבָרָה לְהִלָּכָה וְכו', אֲלֵא רַק
לְשֵׁם שְׁמִים, וְתַמִּיד לְפַעֲמִים שְׁהִיא מְצוּה, אִי שֶׁאֲחֵרֵי כְּמָה פַּעֲמִים
הִיא אִיזָה כּוּנָה שְׁנַעֲשֶׂה לֹא בְּהִתֵּר עַל יְדֵי שְׁעָבֵר חוֹשֵׁב ש"כך
לַעֲשׂוֹת מַשְׁהוּ טוֹב וְשִׁנָּה בָּהּ. ב. פְּעָמִים שְׁאֵדָם הַמְנַהֵג וְאִינוֹ
וּמִתּוֹךְ זֶה הִתְדַרְדֵּר וְשִׁנָּה בָּהּ. ב. פְּעָמִים שְׁאֵדָם מִתְּבוֹנֵן עַל הִהִיתֵר
לִפִּי פַחַת. וְאִפְּלוּ וְהַאִסּוֹר שֵׁשׁ כִּזֶּה.

הַנְּכַשְׁלִים בְּחֻטְאֵי עֲרִיּוֹת חֲמוּרִים, וְכִמוֹ שֶׁמִּנֵּינוּ צִצִּית צְרִיֶּסֶק שֶׁהֵרֵצַ זֵלֶלָה"ה
הִתְחִיל מִמִּקּוֹם טוֹב שֶׁהִתְכוּוֹנוּ לַעֲזוֹר צִצִּית צְבוּקֵר קִידָשׁ עַל פֶּת הַיּוֹת שֶׁהִיא
וְכו' לִפִּי דַעַתָּם הַמְּשׁוּבָשֶׁת. וְזֶה דְּרָכּוֹ שֶׁל הַיֵּצֶר הָרַע לְהַפּוֹךְ אֶת הַעֲבִירָה
לְמַצָּה.

וְסִיפֵר לִי יִדִּי"נ כְּזוֹד הַדִּיּוּן הַגֵּרָא"י וְכִי
שֶׁלִּיט"א מֵרָא דִּלְתֵּרָא שְׁכוּנָה 'מִקּוֹר צְרוּךְ' יְרוּשָׁלַיִם עַד הֵיכָן הַדְּבָרִים מִגִּיעִים,
שֶׁצֶעַל עֲבִירָה גָּדוֹל אֶחָד, הוֹצִיא סֵפֶר שֶׁלֹּם
עַל הַנוֹשֵׂא הַזֶּה לְצַחֵר אֵיךְ עַל פִּי סוּד יֵשׁ
כִּזֶּה תִּיקוּנִים גְּדוּלִים וְכו', וְהַכֵּל
הַצִּלִּים וְצִדּוֹת שֶׁהֵיכָר הַרַע גֵּרָם לֹא
לְהַפּוֹךְ עֲבִירָה לְמַצָּה כְּפִשׁוּטוֹ. וְפַעַם יֵשׁ
לִידֵי בְּמִטּוֹס אֶחָד מִגְּדוּלֵי הַעֲסָקִים
בְּחִצ"ד, וְשֶׁאֲלֵתִי אוֹתוֹ אֵיךְ הֵם נוֹתֵנִים
לְבַחֲרוֹתֵם לְעִירִים לְלַכֵּת לְשִׁלִּיחוֹת
בְּמִקּוֹמוֹת פְּרוּצִים וּמִלְּאֵי תוֹעֵבָה, וְהִרִי
נְכַשְׁלִים בְּחֲמוּרוֹת, וְאָמַר לִי "יִידִישְׁקִיט",
יִידִישְׁקִיט", וְלֹא הִסְכִּים לְשִׁמּוֹעַ שׁוֹם כִּד
שֵׁשׁ אִסּוּר בְּמַעֲשֵׂיהֶם, וְזֶה עֲבִירָה
שֶׁנִּרְאִית לֹא מַצָּה.

וְכֵן הָעוֹלָם נוֹהֵגִים לְלַכֵּת לִקְנוֹת בְּחֲנוּיּוֹת
הַשּׁוֹנוֹת בְּשִׁדָּה תַּעֲוִפָּה, וְאֵם יִשְׁאֲלוּ אֵיךְ
מְכַשְׁלִים אֶת עַלְמֵם צִפְרִיּוֹת הַנּוֹרָאָה
שֵׁשׁ שֵׁם, וְאִפְּלוּ אֵם יֵשׁ מַצָּה צַעֲס
הַנְּסִיעָה אֲצֵל אֵיךְ אֲפֶשֶׁר לְהַכְשֵׁל בְּשִׁצֵּל
הַחֲנוּיּוֹת, וְיֹאמְרוּ 'הַיִּצּוֹר נוֹהֵג לְלַכֵּת'.
וְזֶה 'נַעֲשֶׂה לֹא כִּהִיתֵר'. וְכֵן מִדְּבָרִים לְשׁוֹן
הַרַע בְּלִי לִשִּׁם לֵב [וּפִלָּא הַדְּבָר שֶׁמִּזְמָן
הַגִּמְרָא עַד זְמַן מִרְן הַחֲפֵץ חַיִּים זִיע"א, וְהָרָשׁוּנִים וְהָאֲחֵרוּנִים, כְּמַעַט לֹא הִיא מִי
שֶׁכַּתֵּב עַל הָעֵינָן הַזֶּה, וְרַק הַח"ח הַגִּיעַ
וְנָתַן לָזֶה חֲשִׁיצוֹת נּוֹרָאָה כ"כ], וְלֹא

גליונות עץ ארז

חושבים אם זה מותר או אסור, חלל אז חסר בכל עבודתו מעיקרא". והאריך נעשה לו כהיתר'.

אולם להלן (באות 10) כתב הגר"א ש'נעשה ושמענו את הדברים צרכיות איך שזעק

לו כהיתר' מוגדר "דעות כוזבות", ומשמע שזה נחשב

אצלו להיתר ממש, פירוש, שממציא

נדדי היתר חדשים, ולא רק סומך על

המנהג צלי לחשוב על איסור והיתר.

יודע שהיא עברה חמורה ואחריה מרה בלענה רק שאי

אפשר לו לפרד מחברת פועלי און, כי עזה במות אהבתם, או

שקשה לו להנזיר מתאנותו אשר הרגל בה.

מחוך כאז על משוקת הדצקות צה' ובתורתו, והיה

נראה על ידו רצועות של כלי רפואה שהיה מחובר

אליו ולא הפריע לו מלמסור צהמלצות וצקול גדול.

וזהו שכתוב (תהלים נא, יד) 'לב מזהור ברא לי אלקים ורוח נכון חדש בקרבי',

'לב מזהור' - הוא נגד המין השני כמו שאמרו (מנחות צו ע"ב) 'מזהור מכלל דאיבא טמא', ו'רוח נכון' הוא

הפך דעות בוזבות. וזהו שאומרים (בתפלה) 'ומהר לבנו לעבדה באמת', 'ומהר לבנו' הוא נגד לב מזהור,

ולעבדה באמת' הוא הפך הדעות הבוזבות. וזהו שכתוב (תהלים נא, יט) 'ובחי אלקים רוח נשברה לב

נשבר' וכו', הוא נגד שני דברים הנ"ל.

ולשני ענינים אלו צריך מוסר ותובחה, הינו מתחלה צריך ליסר את עצמו בדברים

המבניעים ומשברים את לבו לנתק מוסרות התרגל ולהשליך אהבת המדמה, כמו שאמרו (ברכות ה ע"א)

'לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע', וזה נקרא

ומהר לבנו לעבדה באמת' וזהו שכתוב (תהלים נא, יד) 'לב מזהור ברא לי אלקים ורוח נכון חדש בקרבי',

קדשו של נשיא שצט הלויים מו"ר

הגרמ"ד הלוי מזריסק וללה"ה,

צעת שישצתי לפניו צדצרות קדשו צהיכל

הישיצה צחג הסוכות שנת תש"פ, וזו

היתה השיחה האחרונה שמסר

צדצים, ואמר: "אפילו שיש לאדם

מעלה של 'קדשנו צמאותך' וזן

חלקינו צמורתך' אם לא הגיע ליטרה

לצנו לעצדך צאמת'

גליונות עץ ארז

הַיֵּצֵר הָרַע בָּא עַל הָאָדָם בְּשֵׁתִי מַעֲנֹת. לְקוֹם מִהֶמְקוֹם, וְזֶה קֶשֶׁה עָלָיו עַד מְאֹד יל"ע מִה הִתְחַדֵּשׁ כָּאֵן, שֶׁהָרִי כָּזֶר וּמִתּוֹךְ כֵּךְ מִתִּיַּאֵשׁ לְגַמְרִי מִלְּלִמּוּד, הָרִי הִתְבָּאֵר צִאֹת הַקּוֹדֶמֶת (אוֹת טו) שֶׁהָאָדָם הָאֶמֶת הָיָא שְׁלֵפִי דְרַגְתּוֹ מוֹתֵר לוֹ לְצִאֹת נִכְשֵׁל עַל יְדֵי שְׁנֵי

דְּבָרִים, "שְׁקֵשָׁה לוֹ לִפְרוּד מִחֲצֵרָת פּוֹעֲלֵי אֹן, אִו שְׁקֵשָׁה לוֹ לִהְנוֹר מִתְאוֹתוֹ" שְׁזֶה כִּנְגַד הַדְּבָר הָרִאשׁוֹן כָּאֵן, וְכֵן "שְׁנִדְמָה לוֹ עֲצִירָה שֶׁהָיָא מְלוֹה, אִו שְׁנַעֲשָׂה לוֹ כִּהִיתֵר" שְׁזֶה כִּנְגַד הַדְּבָר הַשְּׁנִי כָּאֵן. וְאוֹלֵי לַעֲלֵי מְדוּבָר עַל עֲצִירוֹת שְׁנִכְשֵׁל, וְכָאֵן מְדוּבָר עַל בִּטּוֹל עֲשָׂה שְׁאִינוּ מִקִּיִּים (אוֹלֵם זִמְקוֹר דְּבָרֵי הַגֵּר"א כָּאֵן צִאֹדֶרֶת

'מוֹסֵר', וְאַחֲרֵי כֵךְ צִרִיד לְפִקְחָ עֵינָיו וּלְבָרָר מַעֲשָׂיו שֶׁהָמָה לֹא מוֹבִים וְזֶה נִקְרָא 'תּוֹבְחָה', וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא פִּרְשׁ מִהֲרַגְלוֹ הָרַע לֹא יוֹעִיל לוֹ תּוֹבְחָה⁵⁶.

מִזֵּ. הַיֵּצֵר הָרַע בָּא עַל הָאָדָם בְּשֵׁתִי מַעֲנֹת, א' - שְׁעִבּוּדֵת הַשֵּׁם אִי אֶפְשָׁר לְעַמֵּד בּוֹ, ב' - שְׁמִרְאָה לוֹ הִתְרִים⁵⁷.

56. מֵאֵמֶר בּוֹאֵו חֲשׁבוֹן; מִשְׁלֵי א, ב; ח, יד; ג,

כו.

57. אֲדִרְתִּי אֱלִיהוֹ בְּרִאשִׁית ג, א.

נִפְשׁוֹ.

אֱלִיהוֹ בְּרִאשִׁית ג, א לְכַאוֹרָה ג"כ מִיִּרֵי עַל עֲצִירוֹת שְׁנִכְשֵׁל), וְל"ע.

שְׁמִרְאָה לוֹ הִתְרִים. א) פִּירוּשׁ, עַל יְדֵי שֶׁהָרָאָה לוֹ שְׁאִינוּ יִכּוֹל לַעֲמוּד צַעֲזוּדֵת ה', הוּא מִרְאָה לוֹ הִתְרִים שְׁכָלָל לֹא צָרִיךְ לְקִיִּים אֶת הַמְּלוֹה הַזֶּה. וְכֵן אָמַר מִרְן הַגֵּר"ח מִזְרִיֶּסֶק זִלְלֵה"ה שְׁכָל נִסְיוֹן מִתְחִיל צִתְאוּה וּגְמָר צִכְפִּירָה, כִּי מִתְחִילָה מִתְאוּה וְרוּאָה שְׁלֹא יִכּוֹל לַעֲמוּד צִזֵּה, וְאִזּוּ מִמִּצִּיא הִתְרִים וְכוּפֵר צִאִסְקוֹר.

שְׁעִבּוּדֵת הַשֵּׁם אִי אֶפְשָׁר לְעַמֵּד בּוֹ. פִּירוּשׁ, שֶׁהֵיִצֵר הָרַע מִתְחִיר עָלָיו וְעַל יְדֵי זֶה מִרְאָה לוֹ כִּאִילוֹ שֶׁלֹּא שִׁיךְ לַעֲמוּד צַעֲזוּדֵת ה', אֲבָל צִאֶמֶת עֲזוּדֵת ה' הָיָא לְפִי עֵינָיו שֶׁל כָּל אֶחָד, וְכָל אֶחָד לְפִי דְרַגְתּוֹ יִכּוֹל לַעֲמוּד צִמָּה שְׁמוּטֵל עָלָיו. וְלִמְשָׁל, צִחוֹר שֶׁהֵיִצֵר הָרַע קוֹצֵעַ לוֹ שְׁצִרִיךְ לְלִמּוּד כָּל הַסְדֵּר צִרְצִיפּוֹת גְּמוּרָה צִלִּי

גליונות עץ ארז

אם לא יאלו צהכנעה יהרגו את כולם. והיה שם יוסף בן גוריון הכהן ואמר להם שחייבים להכנע ואין היתר למסור עצמם למיתה. והם לא הסכימו, ואמרו לו שצריכים למסור את עצמם למיתה כדי לשמור על כבודם של ישראל, והציאו לו ראיות שונות שצריך למות ולא לעשות שלום עם הרומאים. ואמרו לו שאם ינסה לנצח ולהכנע מיד יהרגו אותו. והוא ראה שאינו מנצח לשכנע אותם, ואמר להם שכל אחד יהרוג את חבירו וכך לא ימסרו צידי הרומאים, ועשו גורל לסדר אותם בזוגות, והוא סידר מראש את הגורל צחכמה נוראה שהוא יאל עם האדם הכי חלש שם, וכולם הרגו אחד את השני, והוא נשאר לבסוף עם החלש הנ"ל ושכנע אותו שאסור להם להרוג את עצמם וצריכים להכנע ולא לעבור על לא תרצח וכו', וכך היה.

ולכאורה, איזה היתר היה לו לומר להם להרוג כל אחד את חבירו, והרי זה איסור גמור של לא תרצח. ואולם כיון שממילא כולם נהרגים, אין נפק"מ כ"כ אם כל אחד הורג את עצמו או את חבירו, ולא שייך על זה סברת 'מאי חזית דדמא דידך' סומק טפ"י (יומא פז ע"ג) [ועי' צפנקס רש"י צשמעתתא דעיניו ציומא שם (ד"ה מאי, מוצא צנפסחים ס' ל"א)]. ואולי יש לבאר צזה, שהוא החשיב את כולם ל'רודפים' כלפיו היות שהם ראו להרוג אותו, ולכן הותר לו לגרום מיתתם כדין

ואחד ההיתרים הגדולים הוא שצומן הזה השתנו הטבעים. ופעם אמר זקה"ק החתם סופר זיע"א שכל דור יש לשטן שם אחר, פעם שטן, פעם יצר הרע, פעם סטרא אחרא, וצדירותינו השם שלו הוא 'היינטיגע צייטן' [-צומנינו אנו], והשם הזה ילווה אותנו עד צאת המשיח. ואכן רואים בחוש שהשם הזה של 'היינטיגע צייטן', הוא המתיר של כל דבר חדש שאין רוח חכמים נוח"ה בכל הדורות. הוא המתיר למנהגים חדשים, לשנינו דרך החינוך, 'לשפר' ולשנות את שיטות הפרנסה ושיטות ההשקפה, את השפה המדוברת בצית וצחוף. וכמעט כל דבר אפשר להתיר עם הפתח הזה של 'היינטיגע צייטן' (ועי' לקמן פרק יא אות ט). [אימרה זו של החת"ס העיד הגאון רבי חיים אורי פריינד שליט"א שראה בכתב יד מכתו של החת"ס, ששמעה מפיו צסעודת צבת (שהיה נוהג לאכול סעודה אחת עם התלמידים, וסעודה אחת עם בני המשפחה צנים וצנות חתנים וכלות). ואמרתי שמועה זו לפני מרן הגר"ש אויערבאך זללה"ה ונהנה מאוד, ופעם אחרת שאל אותי מה המקור של זה, ואח"כ הזכיר את זה כמה פעמים צדרשות ושיחות והתפרסם צמקומות שונים].

צ) וצספר יוסיפון יש מעשה שקצוצת יהודים צרחו מהרומאים והקמתרו צמערה, והגיעו הרומאים ואמרו שאם ימסרו את עצמם לא יהרגו אותם, אצל

גליונות עץ ארז

רודף. וצפנקס רש"י על פרק צן סורר צמנורת המאור, שהכל תלוי צרצון (ע"צ ע"א ד"ה מאי) ביארנו עפ"י רש"י הראשון ועל פי מחשבה זו האדם הולך (ע"ה"ת שמות כב, א) שצהריגת רודף אין את כל חייו. ולמשל, מי שרואה לעסוק כלל שם של 'רציחה'

צתיקון מחשבים כדי

להתפרנס, כל מה

שיעשה מכאן ולהבא

צענין זה הוא מתוך

מחשבה 'האם יצא

לי פרנסה' 'האם

יועיל לי לפרנסה'.

וכן מי שרואה להיות

דרשן כדי

להתפרנס, כל

השיקול דעת שלו

צעניינים אלו יהיה

על פי הרצון

הראשון, 'האם זה

יסייע לי להיות

מפורסם'. וכן מי

שרואה שידוך

שנותנים כסף, אזי

אף שיצרר על הכלה

שהיא זנועה ובעלת

מידות, צעל יחוס

ואחים כשרים וכן

הלאה, אצל הכל

יהיה תלוי בשאלה

אם נותנים כסף,

ואם לא יהיה כסף

גם שאר הדברים לא

יועילו. והאדמו"ר

מוזניץ וזוק"ל אמר

יז. בל דרכי האדם נמשכין אחר

הרצון הראשון, ובמו

שעולה ברצון הראשון הוא זך

וישר בעיניו, אך "ותבן רוחות

ה'" (משלי מז, ב), והוא יודע אם

לא היה בלל פניה ברצון

הראשון, ומי זה יאמר ופיתי לפי

ואין ברוחי רמיה בלל, כי איש

בזה הוא דבוק במש במדותיו

של הקדוש ברוך הוא. אבל אם

חם ושלום יש בלבו שרש פרה

ראש ולענה, אז אם יתנהג על

פי רוחו ודרכי איש ישר בעיניו,

יפול משמים ארץ עד אשר לא

יובל לקום ויסור מדרכי ה' והוא

לא ידע בעצמו, על בן אין

לסמוך בלל על שכל האנושי.

[רצה לומר, שלא להחליט על

נקלה בפי שגראת לו בשכלו,

רק שיגראת ויחפש בדרכי רוחו

היטב מאין בא לו התחלת

[ובמקו"א ביארנו

דין נשיאת כלי זין

לכני תורה בשעת

מלחמה, מוצא

בנספחים סי' ל"ב].

ועדיין יש להבין, מה

הם סברו כלפי

עצמם, מה ההיתר

שלהם לתבול ולהרוג

את עצמם. (ועי'

נספחים סי' ל"ג בגדרי

איסור מאדד את עצמו

לדעת מחמת נער).

ומבואר בזה היסוד

הנ"ל שכתב הגר"א,

שהיצר מראה לאדם

היתרים, שאחרי

שהם ממילא ימותו

ע"י הרומאים, א"כ

עדיף שיהרגו את

עצמם וישמרו על

כבוד ישראל, ועוד

סברות כיוצ"ב.

בל דרכי האדם

נמשכין אחר הרצון

הראשון. וכן כתב

המהר"י אבוהב ז"ל

גליונות עץ ארז

שהוא מחנך את ילדיו רק פעם אחת שכל אדם נריך ללכת אל חכם רופא צחיים, בשעת היוווג, ואחר כך הכל הולך המכיר את נפשו שידע להדריכו צחיה אחר הרגון הראשון. רפואה הוא נריך ללכת.

בן ברפואת הנפש שלש רפואות. וצתפילה אומרים (מהילים קמו, ג) "הרופא לשצורי לצ ומחצש לעצותם", וצ"צ הכפילות. וצאר היעצ"ץ שיש רפואה לעצון ושצירת הלג, ויש רפואה ל'עצבים' שהוא החוטים המקשרים צין האיברים. ועוד נראה לפרש שעל שצירת לצ אפשר לתת רפואה, אצל על עצון אי אפשר לתת 'רפואה', אלא רק לעשות 'תחצושת' חיונית, שעיקר היצאה מהעצות תלויה רק צאדם עצמו. ועכ"פ כיון שיש כמה מיני מחלות וכמה מיני רפואות, לכן צרור מה שכתב היעצ"ץ

הרצון הראשון, אם לא תיה לו איזה פניה ונטיה לזה, רק לראות שיהיה המעשים והמחשבות לפי רצון השם⁵⁸.

יח. במו שפחולי הגוף נמצאו שלשה מיני רפואות, א. שמשיר הפכה ומנקה הפסלת הנמצא בדם, או יתרפא המכה לגמרי. ב. שמוציא חלחה הנראה מבחוץ. ג. שמרפד העור והמרפא שנתקשה והטבע

דוחה מאליה כל רע. בן ברפואת הנפש שלש רפואות: א. שמוכד השכל עד שלא יתאנה לעברה. ב. שמתנהג לסור מרע בדרך גדר והרחקה עד שנעשה לו בטבע. ג. שמרפד יצרו בסגופים ובצרון יום המיתה וגדל הענש⁵⁹.

יז. להבניע תיצר הרע תחיצוני צריך להתרחק מלהביט בתאוות עולם הזה ומחבורת אנשים המבטלים מתורה, ולישב בתתבודדות. והיצר הרע

58. משלי טז, ב-ד. 59. ישעיה א, ו; משלי כ, ל.

גליונות עץ ארז

והוא נוגע למעשה, שפעמים רואים אנשים עומדים בטלים ומדברים שיחת חולין, ובאמת אין עושים חפלא של מעשה עצירה חוץ מ"ודצרת צם ולא דצרים בטלים", אולם אפילו אם העובר שם אינו משתתף עמהם כלל, עם כל זה בעצם זה לצד שמסתכלים עליהם גורם רע לעצמו ונדצק צו שפלות מעשיהם וגריעות השקפותיהם. ונמצא שיש שני דינים שונים בגדר איסור הסתכלות, דין אחד מטעם הקרא ד"ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" שהוא צעניינים שהם חפלא של איסור מצד עצמותם, ודין השני הוא איסור הסתכלות צעניינים שאין בהם חפלא דאיסור הסתכלות ממש כגון ראיית מראה של ציטול תורה, שגם בהם עצם המראה מצד עצמותו עושה מהפך בלב האדם להדבק לאותם אנשים ומעשיהם, ואפילו אם איסור תורה אין בזה, אבל זהו ענין העוקר את האדם ממקום טהור צים התלמוד למקום טומאה של ריקים ופוחזים. [וצשו"ת פסקי הלכות הצאנו מחלוקת הרא"ה בצפר החינוך ורבינו יהודה החסיד בצפר חסידים אם יש עונש על הרואה מראה איסור באונס, ומצואר גודל חיוצ הזהירות המוטל על האדם מלהציט אפילו באונס באנשים המצטלים מלימודם].

וכל זה הוא בכלל אזהרת המשגיח דפוניצו' הגאון הקדוש רבי יחזקאל

מיני מאכלים ומיני מלבושים וכיוצ"צ (כמנהג החנויות שמינחים צ'חלון ראוה' דצרים שמגרים את האדם), גם מהסתכלות כזו צריך להתרחק.

ובלשון הגר"א משמע שהריחוק מלהציט הוא על תאוות העולם הזה, וציחס למצטלי תורה הריחוק צריך להיות מחצרתם. אבל באמת יש לומר שנתחדש כאן שצריך גם להתרחק מלהציט על מצטלי תורה, שעצם ראייתם משפיע על האדם רוח של התצטלות.

וצהיותי צצית המדרש גצוה דלייקווד, נשאתי דצרים לפני צני הישיצה צעת רעוא דרעוין, קמיה דהוד ראש הישיצה כצוד הגר"מ קוטלר שליט"א, והצאתי צפניהם דצרי הגר"א כאן, וציארתי דנתחדש צהם חידוש נשגב, דעד עתה ידענו איסורי הסתכלות צעצירות וצמעשים שאינם מהוגנים, אולם כאן נתחדש דצרי הגר"א ז"ל דאף הסתכלות "צצצורת אנשים המתצטלים מתורה", הוא נמי גורם לאדם להדבק אחריהם ולהמשך ולפרוש מדרך התורה. וצוה ציארנו לצקשת דוד ע"ה צתהילים (קא, ג) "לא אשית לנגד עיני דצר צליעל, עשה סטים שנאתי לא ידבק צי", דמי ששם לנגד עיניו את הפורשים מדרכי תורה, ואפילו לא צמעשי איסור ממש אלא רק מתצטלים מן התורה, הוא נמי צכלל חששא ד"ידבק צי", וגם מהסתכלות כזו צריך לפרוש.

גליונות עץ ארז

במשך יותר משנתיים לא יצא מצית המדרש, ואף שנקרעו לו בגדים לא חזר לביתו, אלא התעלה עוד ועוד, והכל מכח הראיה הראשונה.

ובדאי הדרך להגיע לרוממות כזו בחיבור לתורה הוא רק על ידי הכנף דרבה בתפילה ותחנונים לקל עליון החונן לאדם דעת ומלמד תורה לעמו ישראל. וכפי שזעני ראיתי את מו"ר הגרמ"ד הלוי מצריסק וזללה"ה שתמידין כסדרן היה מגיע סמוך לכותל המערבי שלא זזה הימנו שכינה, והיה שופך שיח ואומר בקול תחנונים מתוך ספר תהילים גדול שהיה עמו. וכן זעני ראיתי את מו"ר הגרמ"ש לייבוזין וזללה"ה שהיה משתדל לפני כל שיעור כללי שמסר בישיבת קמניץ להגיע אל הכותל המערבי להתפלל שם לסייעתא דשמיא והצלחה בהשגת התורה, ופעמים רבות היה מקיים כל התהילים, והיה ספר שירת דוד המלך שגור בפיו. ועוד ראיתי זעני את גאון ישראל רבי שמחה צוים מיימון שליט"א שצאופן קצוע בכל שצוע אחר מסירת תורתו צרדים, מתפלל בתחנונים קרוב למקום המקדש ולא זו ממקומו במשך כשעה או שעתיים כעצד קמיה מריה.

וְלִישָׁב בְּהַתְּבֻדָּוֹת. ראה לעיל פרק צ' אות ד' ומה שכתבנו בגליונות שם זעני זה.

זללה"ה על המגיע מוקדם ללמוד בסדר בישיבה או כולל, אך אינו מונח מיד בלימוד כדת, שהוא גורם חלילה שהצאים אחריו אינם שוקדים בתורה. ולפי ההצנה הנ"ל בדברי הגר"א אחי טובא, היות שמה שהם רואים מראה של רפיון גורם להם להידבק בו כנ"ל. ומרובה מידה טובה, ואשרי מי שזוכה להגיע מוקדם ושוקד על צמתי התורה באמת בקול ובהדר, שזכות כל הצאים אחריו תלויה בו, שרואים ומתדבקים בצורת חשקת התורה בטוהרה.

וזה סגולת ראיית פני רבו, כמאמר רבי (עירובין יג ע"ב) "האי דמחדדנא מחצראי - דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה, ואלו חזיתיה מקמיה - הוה מחדדנא טפי. דכתיב והיו עיניך ראות את מוריך". ואיתא בסדר היום (קריאת התורה) שעל ידי שאדם מביט באותיות התורה הקדושה בשעת הגזרת התורה, נכנסת בו קדושה גדולה עד למאוד. והגה"צ רבי אביגדור מילר וזללה"ה אמר איך נעשה מה שהוא, שצפעם הראשונה שנכנס להיכל ישיבת סלבודקא, פתח את הדלת וראה לנגד עיניו שורות שורות של בחורים שקועים בלימוד צריחתא דאורייתא, ובאותה שעה נפלה בליבו החלטה אמיתית 'מכאן אני לא יוצא'. ואכן

גליונות עץ ארז

צָרִיךְ לְהַבְנִיעַ בְּזִכְרוֹן יוֹם הַמָּוֶת. (ח) יֵשׁ
 לַחֲקוֹר מֵהַ עוֹמוֹמָק שֶׁל זִכְרוֹן יוֹם הַמּוֹת,
 הָאֵם הַכוּוֹנָה שִׁזְכוֹר שֶׁזֵּאוֹתוֹ יוֹם שֶׁל
 הַמּוֹת לֹא יִהְיֶה לוֹ
 נִפְקָ"מ צִשׁוֹם תֵּאוֹה
 מִתֵּאוֹת הָעוֹלָם
 וִירְצָה רַק לַעֲסוֹק
 צַעֲבוֹת ה', אִלּוּ
 שֶׁהַכוּוֹנָה לִמָּה
 שִׁיחִיהָ אִיתוֹ לְאַחֵר הַמּוֹת שִׁידוּנוֹ אִתּוֹ
 עַל כָּל חֲטָא וְעוֹן וְלֹא יִשְׁאַר אִיתּוֹ שׁוֹם
 מִמּוֹן וּחִפְצִים אֲלֵא רַק תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים
 טוֹבִים.

וְהִנֵּה, לְשׁוֹן הַגֵּר"א צִאֲגֵרֶת הוּא, "זִכּוֹר
 הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר הָיוּ לִפְנֵינוּ שְׁכָל אֶהְצַתָּם
 וְחִמְדַּתָּם וְשִׁמְחַתָּם כִּזְר אֲצִדָּה, וּמִקְצֵלִים
 עַל זֶה דֵּינִים מְרוֹצִים, וְמֵה הִנָּה לְאָדָם
 שְׁסוּפוֹ לַעֲפֹר רִימָה וְתוֹלָעָה, וְכָל הַנָּאוֹת
 יִתְהַפְּכוּ לוֹ בְּקֶצֶר לִמְרָה, וְהַמּוֹת כְּרוֹךְ
 צִאֲדָם", וּמִצֹּאֵר צִדְרָיו שְׁעִיקֵר הַזִּכְרוֹן
 הוּא עַל מֵה שִׁיחִיהָ אַחֲרֵי הַמּוֹת, וְזֶה
 שׁוֹבֵר אֶת יֵלֶר הַתֵּאוֹה הַפְּנִימִי כְּשֶׁמִּצִּין
 שֶׁאֵין לְכָל הַתֵּאוֹת קִיּוֹם צַעוֹלָם הִנָּה.

אַלֵּל צוֹדָאִי יֵשׁ מַעֲלָה גַם בְּזִכְרוֹן יוֹם
 הַמּוֹת עֲלָמוֹ, שֶׁאִזּוֹ יִהְיֶה אֲכַפֶּת לְאָדָם רַק
 מִתּוֹרָה וּמִנְאוֹת וְלֹא מִכָּל הַתֵּאוֹת
 הַזִּמְנִיּוֹת שֶׁאֵין צֶהֱם תּוֹעֵלֶת. וּמִרֵּן הַגֵּר"ש
 אוֹיעֶרְצֶאךְ זִלְלָה"ה הִיָּה מוֹסֵר תְּמִיד
 שִׁיחָה צִין קִצְלָת שִׁצַּת לַמַּעֲרִיב, וּבִשְׁצַת
 שֶׁנִּפְטֵר לֹא מִסֵּר שִׁיחָה הַיּוֹת שֶׁלֹּא הִרְגִּישׁ
 טוֹב, וְאַחֲרֵי מַעֲרִיב אֲכָלוֹ סְעוּדַת שִׁצַּת

וְהוּא יוֹם הַמּוֹת.
 (צ) וְכַתֵּב הַרְמַצ"ס (ת"ת פ"א ה"י) "עַד
 אִימָתִי חִיִּיב לְלַמּוֹד תּוֹרָה, עַד יוֹם מוֹתוֹ,
 שֶׁנֶּאֱמַר וּפֶן יִסּוּרוּ מִלִּצְבָּךְ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ,
 וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא יַעֲסוֹק בְּלִימּוּד הוּא שׁוֹכַח".
 וּמִשְׁמַע מִדְּקָדוֹק לְשׁוֹנוֹ שֶׁהַחִיּוֹב הוּא רַק
 'עַד יוֹם מוֹתוֹ', כְּלוֹמַר עַד שְׁעַת הַמִּיתָה,
 אֲבָל בְּשַׁעַת הַמִּיתָה עֲלָמָה כִּזְר נַעֲשֶׂה
 חִפְשִׁי מִתּוֹרָה וּמִנְאוֹת וְאִינוֹ שִׁיךְ עוֹד
 לַתּוֹרָה. וְמֵה שֶׁמִּצִּינוּ בְּגִמְרָא (ב"מ פ"ו
 ע"א) עַל רִצָּה צֵר נַחֲמִנִי שִׁינָּה נִשְׁמָתוֹ
 מִתּוֹךְ דְּצֵרֵי תּוֹרָה, "כִּי הוּא קָא נִיחָא
 נִפְשִׂיהָ אֲמֵר טַהוֹר טַהוֹר, יִנָּחֵת צֵת קוֹל
 וְאַמְרָה אֲשֶׁרִיךְ רִצָּה צֵר נַחֲמִנִי שְׁגוּפֶךְ
 טַהוֹר וְיִנָּחֵתָה נִשְׁמָתֶךָ בְּטַהוֹר", זֶה
 חִידוּשׁ, וְאָדָם רִגִּיל כִּזְר מִשְׁעַת גְּסִיסָה
 אִינוֹ שִׁיךְ לַתּוֹרָה.

(ג) וְאָדָם שֶׁעוֹשֶׂה מֵה שֶׁצִּרִּיךְ וּנְכוֹן עַפ"י
 רָצוֹן ה', אֵין לוֹ פֶּחַד מִיּוֹם הַמּוֹת, כִּי
 יוֹדֵעַ שֶׁעֲשֶׂה מֵה שְׁמוּטֵל עֲלָיו, וּמִצִּינוֹ
 בְּמִדְרָשׁ עַל הַפְּסוֹק "וִירָא אֲלֵקִים אֶת כָּל
 אֲשֶׁר עֲשֶׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד" - "צַחֲתָתוֹ

גליונות עץ ארז

ובקינות אי"ל לילך לבית הקצרות, דלא
 הוי 'מיד', וכבר איבד את הדין בית
 הקצרות מטעם אצילות של ת"צ, ויהיה
 רק מדין שאר תעניות ובקצרי ישראל
 דווקא. ונפק"מ נמי צ"ב בית הקצרות א'
 קרוז וא' רחוק דעדיף ללכת לקרוז,
 שזהו קיום של ה'מיד'. ומצואר עוד
 בשל"ה (הוצא צמ"צ שם ס"ק מ"א) שנוון
 שלא לילך בכנופיא גדולה כי אין זה אלא
 טיול וגם מציא לידי שיחת חולין ומסיחין
 דעתן מאצלות, רק ילך יחידי או עם עוד
 אחד שלא יפסקו מלדבר צענין החורבן
 ולהתעורר באצילות, והיינו דכשם שכלפי
 קינות מצואר שלא יסית דעתו, ה"נ
 המשך האצילות צמה שהולך 'מיד' הוא
 אף עם דינים אלו שלא יסית דעתו
 וכנ"ל, וע"כ אסור לצאת מבית הכנסת
 בכל סדר הקינות כמצואר צשו"ע. ונראה
 דאם בית הקצרות הקרוז הוא בית
 הקצרות של עכו"ם, ובית הקצרות
 הרחוק הוא של ישראל עדיף טפי שילך
 לבית הקצרות של ישראל וכמצואר
 צמג"א (ס"ק ט"ו) בטעם שהולכים על
 הקצרות דאף המתיים מנערים, וכ"ה
 צמ"צ ס"ק מ"א דהטעם הוא כדי
 שיבקשו עלינו רחמים. אכן היינו דווקא
 אם יכול לקיים דין זה בלא היסח הדעת
 דמישך שייכא לקינות ולאצילות, אך אם
 יודע צעמנו שלא יוכל שלא להסית דעתו
 - עדיף טפי שילך לבית הקצרות הקרוז
 דסו"ס אף צוה איכא קיום הדין
 וכמצואר צמ"צ שם, והוא יסוד נשגב].

של רבי מאיר כתוב: טוב מאד, זה
 המות" (בראשית רבה ט, ה). ופירש זקה"ק
 הכתב סופר זיע"א, "כי באמת לנדיקים
 שהשלימו נפשם צודאי טוב מאד זה
 המות, יפה שעה אחת של קורת רוח
 צעוה"צ מכל חיי העוה"ז אחר שחיה
 בתשובה ומעשים טובים כל ימי חייו.
 ואמרו חז"ל צש"ס מגילה ברבי מאיר
 נתקיים 'ועפעפך יישירו נגדך', שהיה
 שגורים על פיו. ולגבי ידיה 'טוב מאד
 זה המות', כי יצא על שכרו. והיינו
 'בתורתו של רבי מאיר כתיב', בתורתו של
 רבי מאיר דייקא וכנ"ל, ע"כ.

(ד) ומנינו בשולחן ערוך (סי' תקעט ס"ג)
 "שצטע תעניות האלו, אחר שמתפללים,
 יוצאים כל העם לבית הקצרות וצוכים
 ומתחננים שם, כלומר: הרי אתם מתים
 כאלו, אם לא תשובו מדרככם". וכן מוצא
 צרמ"א בהלכות תשעה באב (סי' תקנט
 ס"י) "הולכים על הקצרות מיד כשהולכים
 מבית הכנסת", והוא ג"כ כדי להזכיר יום
 המיתה ולעורר את האדם לתשובה.

[ובפסקי הלכות לתשעה באב (אות פג)
 ביארנו דקדוק לשון הרמ"א דהולכים על
 הקצרות "מיד" אחר התפילה צבית
 הכנסת, שהוא משום שההליכה על
 הקצרות הוה מסדר הקינות, ואחר זמן
 שוב אין קיום של אותה ההליכה, וחלוק
 הוא ציטודו מהליכה לבית הקצרות צשאר
 זמנים דלא שייך כלל לסדר התפילה
 דקינות. וביארנו דמי שלא היה בתפילה

גליונות עץ ארז

ועל דרך זה כתב המסנה צרורה (ס') "וההולך מקיף צית הקצרות ומצקס
 חקפא ס"ק כו) דראוי לילך צערצ ראש רחמים מהש"י שזכות הצדיקים השוכנים
 השנה לצית הקצרות שהוא מקום מנוחת שם יגן ויעזור להכתב לשנה טובה,
 הצדיקים והתפלה ומשתטט על
 נתקבלה שם יותר ב. לַעֲנִין הַתְּשׁוּבָה צָרִיךְ ב' קצריהם שימלינו
 ויצקס מה' יתצרך דְּבָרִים, א' - תִּקְוֶן עַל טוב צעדו", ומצואר
 שיתן עליו רחמים הָעֵבֶר. ב' - עַל לְהִבָּא. וְעַל הָעֵבֶר שמותר להתפלל אל
 צוכות הצדיקים הוּא טוֹב יוֹתֵר מִכָּל הַפְּגוּפִים הצדיק עצמו שימליץ
 שוכני עפר ויקיף הוּא טוֹב יוֹתֵר מִכָּל הַפְּגוּפִים עליו טוב. וכן
 הקצרות ויתן לזקה לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמִילוֹת חֻסְדִּים המשנ"צ עצמו
 קודם שיאמר וּבְזָה יִבְפֹּר עֲוֹנוֹ, וְעַל לְהִבָּא צמקו"א (ס') תקעט
 התחינות. וראה מה ס"ק יד) כתב "שהוא כדי שיצקסו הממים
 שהוספנו צזה

צפסקי הלכות ראש השנה (אות טו, מוצא
 צנספחים ס' ל"ד), וצפסקי הלכות לתשעה
 באב (אותיות פג-פה, מוצא צנספחים ס' ל"ה)
 [וצמקו"א ביארנו גדרי קדושת הקצורה,
 לענין קצורה צקומות (מוצא צנספחים ס'
 ל"ו), ולענין קצורת ישראלית עם אפר
 צעלה הגוי (מוצא צנספחים ס' ל"ז), ולענין
 טהרת וקצורת ישראל צמרחקים (מוצא
 צנספחים ס' ל"ח)].

וּבְעֵינֵינוּ נִסְחָה הַתְּפִלָּה עַל קִצְרֵי לְדִיקִים,
 כתב מרן החפץ חיים זיע"א (משנ"צ ס'
 חקפא ס"ק כו) "אל ישים מגמתו נגד
 הממים, אך יצקס מהש"י שיתן עליו
 רחמים צוכות הצדיקים שוכני עפר,
 ויקיף הקצרות ויתן לזקה קודם שיאמר
 התחינות". אולם היעצ"ץ (שמנהגי בני
 אשכנז נמשכים אחריו) כתב צסידור עמודי
 שמים (שער האלף לערב ר"ה אות נה)

וְעַל הָעֵבֶר הוּא טוֹב יוֹתֵר מִכָּל
 הַפְּגוּפִים לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וּבְמִילוֹת חֻסְדִּים
 וּבְזָה יִבְפֹּר עֲוֹנוֹ. צתוספת מעשה רב
 (אות יד) כתב "דרכו של הגר"א לפסוק
 מעשה התשובה לצעלי תשובה ציגיעת
 לימוד התורה", וכאן הוסיף גם עסק
 צגמילות חסדים, וצ"צ למה לא הציא שם
 את העסק צגמ"ת. ואולי כוונתו שגם את
 החסד יש לעשות על ידי לימוד תורה
 דוקא, וכמאמר חז"ל (סוכה מט ע"ב)

וּבְעֵינֵינוּ נִסְחָה הַתְּפִלָּה עַל קִצְרֵי לְדִיקִים,
 כתב מרן החפץ חיים זיע"א (משנ"צ ס'
 חקפא ס"ק כו) "אל ישים מגמתו נגד
 הממים, אך יצקס מהש"י שיתן עליו
 רחמים צוכות הצדיקים שוכני עפר,
 ויקיף הקצרות ויתן לזקה קודם שיאמר
 התחינות". אולם היעצ"ץ (שמנהגי בני
 אשכנז נמשכים אחריו) כתב צסידור עמודי
 שמים (שער האלף לערב ר"ה אות נה)

גליונות עץ ארז

"מאי דכתיב 'פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה', וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד. אלא: תורה לשמה - זו היא תורה של חסד, שלא לשמה - זו היא תורה שאינה של חסד. איכא דאמרי: תורה ללמדה - זו היא תורה של חסד, שלא ללמדה - זו היא תורה שאינה של חסד".

הַעֲצָה שְׂשִׁישִׁים יִרְאֵת הַשֵּׁם עַל
פָּנָיו שֶׁתְּקַדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְלֵא
כָּל הָאָרֶץ בְּבוֹדוֹ וְעוֹמֵד עָלָיו
וְרוֹאֶה מַעֲשָׂיו הַמְּגַעֲלִים וְאֵיךְ
לֹא יְבוֹשׁ מִפָּנָיו לַעֲבֹד עַל רִצּוֹנוֹ
בְּפָנָיו מִמֶּשֶׁשׁ⁶¹.

בא. הַתְּקַדְּשָׁה צָרִיךְ יִגְיַעַה רַבָּה
לְהַשְׁיָגָה, אֲבָל הַסְּמִיךְ
אֲחֵרָא הוּא לְהַפְּךָ⁶².

61. משלי טז, ו.

62. משלי יא, כז.

ועוד יש לדעת, שכאשר אדם נמצא בתוך התאוה הזוערת של העצירה עצמה, אז לא יועיל לו כלום, ואני מכיר אדם אחד שעבר עבירות חמורות ביותר בתוך המשך שלו שמלא בתמונות של נדיקים. אלא עיקר השמירה היא לזכור את ה' לפני העצירה ועי"ז לא להכנס כלל לתוך שליטת היצר.

הַתְּקַדְּשָׁה צָרִיךְ יִגְיַעַה רַבָּה לְהַשְׁיָגָה. כלל זה הוא יסוד גדול, וכפי ששמעתי מאחד מרבותי, שאי אפשר להשיג קדושה צמחית אלא אחר יגיעה רבה. ולא שייך צוה לקפוץ מדרגות, וכמבואר לעיל אות י' ואות י"א, וכן לעיל פרק א' אות ג', עיין שם בגליונות.

אֲבָל הַסְּמִיךְ אֲחֵרָא הוּא לְהַפְּךָ. פירוש, שצלילה אחד אפשר לאבד את כל מה שעמל והשיג בכל ימי חייו. ואני נוהג

ויש לעיין אם המחזיק תורה יש לו ג"כ מעלת לימוד תורה לענין תיקון העצב, ולכאורה הוא תלוי אם גדר ה'צולוץ' הוא כעוסק בתורה ממש

בעצמו, או שרק מקבל שכר על מה שמחזיק בתורה, ויש לדון.

שֶׁתְּקַדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְלֵא כָּל הָאָרֶץ בְּבוֹדוֹ וְעוֹמֵד עָלָיו וְרוֹאֶה מַעֲשָׂיו הַמְּגַעֲלִים. מבואר שה'סור מרע' להבא, הוא לא רק בשב ואל תעשה, אלא צריך להיות צ'קוס ועשה' ע"י כח הדמיון. ולכאורה צאופן רגיל קשה לאדם לשים על דעתו דבר זה שהשי"ת עומד עליו ורואה צמעשיו, והרי גם אלל יוסף

גליונות עץ ארז

לומר לזחורים מתחזקים, 'כדי לקבל אשה לראות קודם הקידושין, מוצא נספחים ננועה וחסודה צריך לעמול כל החיים, סי' ל"ט].

אבל כדי לקבל אשה פרוצה מספיק לילה ועל החשיבות לשאול כל דבר את רבו, סיפר האדמו"ר אחד'.

בב. בדרבי השם צריך לדרש

אצל החכמים, אבל

במלחמת היצר אין די לו בפעצה

לבד - רק לעשות תחבולות

מעצמו⁶³.

יעקב זנוק"ל (שזכתי

לישע על צרכיו בעת

המילה), שהיה איש

כפרי פשוט שכל

ענין היה שואל לפני

כבוד קדושת בעל הנועם אלימלך זנוק"ל,

ולא היה עושה שום דבר שהיה חשוב

בעיניו צלי להתייעץ עמו קודם, אם

לעשות שידוך, אם לקנות בית, אם

להחליף סוס למרכבה, ואם להכנס

למסחר פלוני ואלמוני. ועבר עליו החיים

עם מצוות ועצירות. ולאחר מותו באו

מלאכי חבלה לקחתו לגיהנם (על עוונותיו),

ואמר שאינו הולך איתם לשום מקום

מצלי להתייעץ קודם עם רבו כבוד

קדושת האדמו"ר, וכיון שנהג והקפיד

כן כל ימיו לכן אחר דו"ד הוכרחו

להסכים לדבריו, והציאוהו לגן עדן לפני

כבוד קדושת הנועם אלימלך ז"ל, והוא

נכנס לפניו כדי לשאול את שאלתו,

והמלאכי חבלה נשארו בחוץ (היות שאין

להם רשות להכנס שם). וצא לפני רבו ושאל

במלחמת היצר אין

די לו בפעצה לבד -

רק לעשות

תחבולות מעצמו.

אני הקטן נהגתי

מנעירותי לשאול כל

דבר קטן וגדול לפני

רבותי, אולם כאן

בדברי הגר"א

63. משלי כ, יח.

מבואר יסוד חדש, שבמלחמת היצר לא

מספיק לשאול את רבו המכיר את נפשו,

אלא צריך להמציא תחבולות מעצמו לפי

טבעו והתגברות יצרו.

וציור הדבר הוא, שלפעמים התשובה

של רבו אינה מוחלטת וברורה עד תומה,

וצריך להצין כוונתו. וכגון מי ששואל את

רבו אם מותר להסתכל על הכלה

בפגישה, ואומר לו רבו 'למה אתה צלל

יוצא לפגוש', ומצין שכוונתו להתיר, אבל

בשולחן ערוך (אזהע"ז סי' כא ס"א) מבואר

שאם מתכוון להנות בראייתה, אסור, ומי

שמסתכל יותר ממה שצריך לקיום דין

'אסור לקדש את האשה קודם שיראנה'

הרי זה אסור, אלא תלוי איך השואל

מפרש את כוונת רבו [ועי' נספחים

פנקס רש"י קידושין מא ע"א בגדר הדין

גליונות עץ ארז

חיים ז"ל, הצרכת שמואל ז"ל, והגר"א קוטלר ז"ל, אמר: "רק חסר דעת שאין בו שימוש חכמים, נריך לשאול כל דבר לאדם גדול לפני שעושה", אלא נריך לדעת על פי מה שלמד מרבותיו מתי להכריע בעצמו. ויש להעיר על זה מדברי חז"ל (ברכות סג ע"ב) "כל המנצל עצמו על דברי תורה - סופו להתנשא" (ומובא גם במסכת דרך ארץ זוטא), ופירש רש"י "המנצל עצמו - ששאל לרבו כל ספקותיו, ואף על פי שיש בהם שחצרו מלעיגים עליו", ומדוקדק ששאל "כל ספקותיו" ולא מכריע כלום מעצמו. ומוסיף רש"י "ואע"פ שחצרו מלעיגים עליו". ומבואר שיש לו מעלה שסופו להתנשא, מה שלא נאמר על מי שמתייגע בתורה. ואולי הוא מידה כנגד מידה, שכנגד מה שניצל עצמו בתחילה להתבייש בפני חצרו, סופו להתנשא עליהם.

אם להסכים ללכת עם המלאכי חבלה לגיהנם, ואמר לו הנועם אלימלך ז"ל 'צאת לכאן אלי, אז תשאר כאן איתי'. וסיים האדמו"ר מפשעווארסק שליט"א בשם אביו זלוק"ל ואמר, שהלימוד מזה הוא ש"עם מי שאתה מסתובב בחיים, איתו תהיה למעלה". (והוא עולה על קנה אחד עם דברי רבינו יהודה החסיד בספר חסידים (סי' תנה) כתב, שאחר שהאדם עולה למעלה, מקבלים את פניו הנדיקים שהיה עוסק ולומד בספרים שחיצרו, ואלו שהיה מקורב אליהם דרך תורתם בחיים חיותו, וראה בנספחים סי' ח').

והנה, שמעתי ממור"ר הגר"א קגריק שליט"א בעת הספדו על אביו צהיכל ישיבת בית מדרש גבוה דלייקווד (שאביו היה מעשרת התלמידים הראשונים שם), שאביו הגרי"א זללה"ה ראש ישיבת אור המאיר פיקסקיל צארה"ב, ותלמידים של החפץ

יסודות

עץ ארז

יסודות עין ארז

אמונה

שאין לו אוכל למחר, אלא רק מחשש
על עוד חודש.

על ידי אמונה היצר הרע נשאר מחוץ
לאדם לגמריא.

הבטחון בעצמו הוי בגדר השתדלות
להשיג פרנסתו, היות שמובטח לו
שהקב"ה ידאג לו ע"י שבוטח בו.

מי שאין לו אמונה ובטחון בכל רגע,
אין תורתו מתקיימת בידו כלל.

בית הכסא

אין להאריך בבית הכסא יותר מדי
ועלול להגדיל את הטומאה באדם.

כדי ליכות לקנייני התורה ומעלותיה
צריך להיות תמים בדרכי ה' בלי
חשבונות ומחשבות למיניהם.

בעלי חיים

בעלי חיים עושים רק מה שבטבעם,
ואין להם תאוה ורצון עצמי.

יש גילויים של השגחה מיוחדת
מהקב"ה למי שמחזיק תורה בנקיות
ובטהרה.

מעולם לא היה מי שחלך לעבוד בגלל

יש צדיקים שהחמירו לא להרוג שום בעל חי אא"כ יש בו חשש היזק.^ט
מי שמקיים נטילת אתרוג עם גאווה, או שמתפלל עם גאווה, הרי הוא מתועב ומשוקץ לפני המקום.^י

גאווה וענוה

הריחוק מן הגאווה צריך להיות יותר מכל מידה רעה אחרת.^{יא}
מי שלא היה לו גאווה, והכניס את עצמו לתוך הגאווה עד שנעשה טבעו בעל גאווה, לא ידונו אותו בשמים לזכותו.^{יב}

כל המידות עיקר ענינם הוא הפעולה כלפי חוץ, משא"כ הגאווה כל מהותה וענינה היא ההרגשה בתוך הלב.^{יג}
יש דרגה ששייך ל'שם' עניו והוא באמת עדיין בעל גאווה, והעניו האמיתי הוא 'שפל רוח'.^{יד}

אפילו מי שאינו משתרר על אחרים אלא רק "רוצה לשרור", כבר נקרא בעל גאווה.^{יז}
בענוה אי אפשר להיות בדרך אמצעי, אלא צריך להתרחק עד הקצה של 'תכלית השפלות' לגמרי.^{יח}

יש יצר הרע מיוחד של 'גאוות מתחילים', שמיד כשמתחיל כבר שוכח שהוא רק "בא ליטהר", וחושב שהוא כבר הגיע למדרגה עליונה.^{יט}
כפי שתגדל שפלות האדם, כך יזכה יותר להשגות בתורה.^כ

ט. א, ו ד"ה מצד. י. א, ג ד"ה מכעס. יא. ב, ב ד"ה וגם. יב. ב, א ד"ה גאון. יג. ד, יד ד"ה פעמים. יד. א, א ד"ה שהם. טו. ב, ב ד"ה להבעל. טז. א, ג ד"ה מכעס. יז. א, ג ד"ה מכעס. יח. א, ג ד"ה מכעס.

הענוה של החכם היא אפילו לבני ביתו, וכן לחסידים שלו שלפעמים מוגדרים כ'אנשי ביתו'.

מוסר כל בחור צריך בו.

גדרים

עיקר הענוה צריך להיות על פי התורה ולא מסיבות אנושיות.

על עצם החטא אי אפשר לתבוע את האדם לאחר שנזדמן לו הנסיון, אולם התביעה היא מדוע עבר את הגבול.

על ידי הענוה אדם זוכה להיות בלי להשפיע לכולם.

כשאדם נמצא בתוך התאוה הבווערת של העבירה עצמה, לא יועיל לו כלום, אלא עיקר השמירה היא לזכור את ה' לפני העבירה ועי"ז לא להכנס כלל לתוך שליטת היצר.

התפילה 'ונפשי בעפר לכל תהיה', היא שנוכח להיות משפיעים לכולם, כמו העפר שמצמיח פירות לכל העולם.

גויים

קיום העולם נעשה רק בזכות אותם ענפים שבורחים מן הכבוד והגאווה.

נברי הבא להתגיייר שמלמדים אותו קלות וחמורות, לא שייך בו שם "רבו"י.

בחור צעיר לא צריך להשקיע את עמלו בקניית מידת ענוה, אולם ללמוד

יט. א, ג ד"ה מכעס. כ. ג, י ד"ה טוב. כא. ב, א ד"ה ונפשי. כב. ב, א ד"ה ונפשי. כג. א, ג ד"ה מכעס. כד. א, ג ד"ה מכעס. כה. א, א ד"ה וכל. כו. ד, כ ד"ה שהקדוש. כז. א, יד ד"ה תלמיד.

כל חכמת האומות שאינם מאמינים
שה' ברא את העולם, אין לה כלל שם
'חכמה' בת.

מה שאמרו חז"ל 'אל תהי ברכת הדיוט
קלה בעיניך' הוא אפילו בברכת
נכריכט.

עצה טובה לגזול שימחל לגזלן, כדי
שלא יצטרך לחזור איתו בגלגול.

גלגול

כשרואים ת"ח מובהקים וצדיקים
מופלגים שנבשלים בעבירות חמורות,
יש לדונם לזכות שלא נבשלו מחמת
גריעותם, אלא מחמת קלקול שיש
בהם מגלגול קודם.

דרך העליה

בתיקון המידות צריך ללכת מדרגה
לדרגה ולא לקפוץ למדרגות שלא
שייכים אליה.

הדרך לדעת מה קלקל בגלגול קודם,
הוא על ידי שיבדוק מה נבשל עבשיו
הרבה פעמים, ובאיזה עבירה חושק
ביותר לא.

אי אפשר להשיג קדושה במהירות
אלא אחר יגיעה רבה. ולא שייך בזה
לקפוץ מדרגות לה.

אדם היה יכול לקפוץ מדרגות, אבל החסרון הוא שאינו יודע את מדרגות הנוכחית ואינו מכיר בחסרונותיו.

אצל הרשע, מה שביכולתו כעת, אף שהוא פחות משורת הדין, הוא גופא שורת הדין אצלומב.

הקופץ למדרגה שאינה שלו, עלול להגיע לאפיקורסות ממשלו.

אי אפשר "לשבור" לגמרי את הטבע, אבל "לחנך" להעביר לזמן ולהקל, אפשרי.

שיעור הזמן שבין עליה מדרגה לדרגה, הוא אחרי שנקבעה הדרגה הראשונה בנפשו כטבע שני ממשלה.

צריך ערמוניות גדולה להבין היכן הוא שורש ויסוד החטא בכל ענין וענין.

אדם שהיה מעשן עשירים סיגריות בשבת רח"ל ורוצה לחזור למוטב, אמר לו הצדיק 'בשבת תוריד רק סיגריה אחת'.

הכל תלוי ברצון הראשון, ועל פי מחשבה זו האדם הולך את כל ימי חייו וחיי זרעו.

מי שכבר 'נתגדל בתורה' יכול לקפוץ מדרגות.

לו. ד, י ד"ה באמת. לו. א, ג ד"ה אבל. לח. א, ג ד"ה עד. לט. א, ג ד"ה אבל. מ. ד, יא ד"ה וגם. מא. א, ד ד"ה לפי. מב. א, ה ד"ה וכמו. מג. א, ו ד"ה מצד. מד. א, יא ד"ה וצריך. מה. ד, יז ד"ה כל.

‘הבא ליטהר’, אף שעדיין נמצא בתוך טומאתו ולא נטהר, כבר יש לו זכות שיסייעו בעדומו.

המודד של הרוחניות בכל דבר, הוא כמה נעשה בהתגברות על הקשיים והמאמצים^{מו}.

אין מביאים ראיה מיחיד לסדר מסירת התורה והוראה לציבור^{נא}.

המזרחי לבושים בבגדי תלמידי חכמים, אולם צבועים הם. והרב מבריסק הורה לדינא שיינם יין נסך^{נב}.

כדי לתקן פירצה בדור, צריך להיות משוגע לאותו דבר שמסוגל להקדיש את החיים עבור זה^{נז}.

כל אדם חושב לפי הבנתו ודעתו שפלוגי קיצוני יותר מדי ופלוגי פשרן

ה'סור מרע' להבא, הוא לא רק בשב ואל תעשה, אלא צריך להיות ב'קום ועשה' ע"י כח הדמיון שהקב"ה רואה מעשיו בכל מקום ובכל רגע^{מח}.

השקפה

כמו שבטבע העצים להוציא פירות, ובטבע המים לרדת למקום נמוך, כך בטבע בריאת האדם להמשך אחר חבריו ואנשי מקומו, ואפילו אם מתנגד לדעתם^{מט}.

מו. א, ה ד"ה וכמו. מז. א, א ד"ה והמידות. מח. ד, יט ד"ה שהקדוש. מט. ב, ד ד"ה טוב. נ. א, י ד"ה ויש. נא. א, יא ד"ה ואף. נב. א, ג ד"ה אחר. נג. ג, ה ד"ה על.

יותר מדי, אבל הממוצע נקבע רק לפי התורה דייקא^{נד}.
אם עוסקים בהשתדלות רק במשך שעתיים ביום ובשאר הזמן לומדים יש הבטחה שיצליח^{נש}.

כל שמועה משמיה דהחזו"א שאינה בכתובים ממש, אין לחשוש לה^{יה}.

יגיעה במלאכה ופרנסה מבטלת מהאדם את היצר הרע והתאוות באותה שעה שהוא עסוק^ם.

השתדלות

הגדר בעסק הפרנסה הוא שצריך להיות עסק, אבל הוא צריך להיות מעוט ולא עיקר החיים^{ני}.

הקב"ה אינו מביא שתי שולחנות אלא רק למי שנוהר ושומר על עצמו שלא להדבק בעוה"ז^{סא}.

צריך לעשות כל ההשתדלות שבעולם, ואפילו לנסוע למרחקים מעבר לים, עד שחפץ ה' בידו יצליח^{ני}.

הדרך היחידה להלחם כנגד היצר שדוחק את האדם לצאת לעסוק לפרנסתו, היא על ידי שיזכיר לו שיפה שעה אחת בעולם הבא וכו'^{יב}.

לפעמים אדם לא מצליח בהשתדלות מחמת מה שהיה איתו בגלגול הקודם, ואינו יכול לדעת על זה^{יה}.

הבחורים היו נוהגים לאכול ולישון אצל הבעלי בתים משני טעמים, האחד

נד. א, ג ד"ה אחר. נה. ג, ד ד"ה מזמין. נו. ב, יג ד"ה אבל. נז. ג, ה ד"ה והכל. נח. ג, ה ד"ה על וד"ה והכל. נט. ג, ה ד"ה והכל. ס. ד, ה ד"ה כל. סא. ג, ה ד"ה או. סב. ג, ה ד"ה וכאשר.

התחזקות

מי שקשה לו יותר, כשמתגבר ועושה, מעלתו גדולה יותר ממי שלא היה לו קשה לעשות¹.

היצר הרע מחמיר על האדם ועל ידי זה מראה לו כאילו שלא שייך לעמוד בעבודת ה', אבל באמת עבודת ה' היא לפי דרגתו של כל אחד².

מנהיגי דורות הרעישו את העולם מתוך הסתכלות של עשר ועשרים דקות קדימה, וזה מה שהחזיק אותם בכל התוקף עם כל המצבים שעברו עליהם³.

אנו דומים לאדם שנמצא בתוך הבוץ, והמלך עובר עם כרכרת המלכות, ואומר לנו "תעלה לעגלה עם כל הבוץ"⁴.

כדי שהבעלי בתים ילמדו מהבחורים תורה והשקפה, והשני כדי שהבחורים ילמדו מהבעלי בתים אומנות נקיה⁵.

התבודדות

הטעם שאבותינו אברהם יצחק ויעקב והשבטים היו רועי צאן, הוא מפני שרצו להתבודד רחוק מהישוב ולהיות דבוקים בתורה בלא הפרעות⁶.

אדם יכול להיות "במדבר" גם כשהוא בתוך ביתו, על ידי שיקבע לו ד' אמות מיוחדים ויתבודד שם בלימודו⁷.

הדרגה המוכחרת ביותר היא להיות בין החכמים, ורק אם אינו יכול לעשות כן, אז ילך למדבריות⁸.

סג. ב, יג ד"ה אבל. סד. ב, א ד"ה עד. סה. ב, א ד"ה עד. סו. ב, ד ד"ה טוב. סז. א, ח ד"ה וכמו. סח. ד, טז ד"ה שעבודת. סט. ב, יא ד"ה והיצר. ע. ד, י ד"ה באמת.

חינוך

אין קיום מצות חינוך, בלי שמתקיימים בשלימות כל פרטי המצוה ע"א.

האב אינו חייב להשיא בתו משום מצות פו"ר, אלא רק כדי שלא תהיה מופקרת לכלע"ה.

על ידי שאדם מתחנך ולומד ענין מסויים, הוא נעשה שיך לאותו ענין. ומי שלומד דרכי לחימה שונים וכיוצ"ב, הרי הוא מתחנך להיות איש אלים. וכן הלומד דברי אפיקורסות, נעשה בעל רוח אפיקורסות. ומידה טובה מרובה ע"י.

בדין 'חנוך לנער' איכא ב' עניינים, הא' להרגילו למצוות אף באופן שאי"ז מצוה כתיקונה, ודין זה שיך דווקא בבנים. והב' למונעו מאיסור, והוא שיך בין בבנים ובין בבעות ע"ב.

הפסוק 'חנוך לנער על פי דרכו' לא מיירי בדין חינוך הכללי, אלא הוא הוראה בפני עצמה, והוא נוהג רק בבן ולא בבת כלשון הפסוק 'דרכו' לשון זכר ע"י.

בכל דור יש לשטן שם אחר, פעם שטן, פעם יצר הרע, פעם סטרא אחרא, ובדורותינו השם שלו הוא "היינטיגע צייטן" [-בזמנינו אנן], והשם הזה ילווה אותנו עד ביאת המשיח ע"י.

מה שאבא דואג לבנו זה נחשב שעוזר לעצמו, אבל כשסבא דואג לנכד זה כבר דאגה לנכד בשביל הנכד ע"י.

כשהיצר הרע מוצא פתח להתגבר על האדם מעט, הוא משתלט על הכלי.

הרשעים הכשילו את עצמם במה שיצרו 'מקום פגום' שהיצר יכול להכנס בו.

כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, י"א שהוא כפשוטו, וי"א שיצרו גדול אין הכוונה בעניינים פחותים, אלא שיש לו יצר הרע בעניינים גבוהים לפני דרגתו.

כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, אבל גם מקבל לעומת זה כח יותר גדול להרוג אותו.

גם כשהת"ח נמצא רק 'בתחילת לימודו' כבר מתגבר בו היצר הרע ביותר.

תלמיד חכם שיצרו גדול ויצא לטרבות רעה, עדיין נשאר לו היצרו גדול, ולכן 'שנה ופירש קשה מכולם'.

הגדר של 'נעשה לו כהיתר' הוא בשני אופנים, א' שאינו מתבונן על ההיתר והאיסור שיש בזה, ב' שממציא צדדי היתר שאינם נכונים.

מי שמתרץ עצמו ש'ככה נוהגים', זה בכלל 'נעשה לו כהיתר'.

היצר הרע מנסה להפיל את הבני תורה על ידי שמכניס להם שברון לב במה שעברו על זמן קרי"ש של המג"א.

כשאדם נכשל בעבירה באונס זה מחמת שעשה לפניו כן עבירה ופתח

עת. ד, א ד"ה אבל. עט. ד, ו ד"ה ובזה. פ. א, יד ד"ה תלמיד. פא. ב, ה ד"ה ואי. פב. ד, יא ד"ה אבל. פג. א, יד ד"ה תלמיד. פד. ד, טו ד"ה או. פה. ד, טו ד"ה או. פו. ד, ד ד"ה וכן.

כבוד

בעל מידות טובות אין הכרח שיהיה לו
כבוד בעולם הזה, אבל יהיה לו כבוד
בעלמא דאתי^צ.

מי שבורח מהכבוד החיצוני, הקב"ה
ימלא את נפשו באותה הנאה גם בלי
הכבוד החיצוני, וזה הכוונה שהכבוד
רודף אחריו^צ.

לכל אדם יש מקום שבו מכבדים אותו,
יש שמזלזלים בו בבית ומכבדים אותו
בעבודה, יש שמזלזלים בו בעבודה
ומכבדים אותו בבית, אולם אדם צריך
להיות שפל רוח בכל מקום שהוא^צ.

מי שמפורסם במידות טובות ראוי
לשבחו ברבים^צ.

יש מקום לדון להתיר לשבח כל מי
שמפורסם בהנהגות טובות, כגון

פתח ליצר הרע, ויקבל כעת עונש יותר
גדול על העבירה הראשונה^פ.

ברגע שהחתן יוצא להתפלל ביום
הראשון של השבע ברכות בכותל
המערבי, היצר הרע כבר נכנס לו
מתחת לעטרה של הטלית^פ.

כשייש לאדם נסיון מהיצר הרע, הדבר
ראשון זה ללמוד תורה, ואם לא
הועיל, צריך להתעסק בענין כל
דהו^פ.

לפעמים היצר הרע בעצמו גורם לאדם
ללמוד תורה, כדי שיהיה לו הצדקה
לשקוע אח"כ בתאוותיו^צ.

רק על ידי הסכמת היצר הרע והיצר
הטוב יחד, יוצאים ומתפשטים כל
המידות טובות שכליות ומעשיות^{צא}.

פו. ד, ז ד"ה יש. פת. ג, ד ד"ה גיבור. פט. ד, ה ד"ה כל. צ. ב, יא ד"ה דרך. צא. ד,
ב ד"ה ובזמן. צב. א, יב ד"ה ואין. צג. ב, י ד"ה וכמו. צד. ג, י ד"ה עם. צה. א, יג
ד"ה שבזה.

התמדה פרישות או צדקות רותחת ונידון ברותחין של עצמו.
וכיוצ"ב צי.

רוב התלמידי חכמים כעסנים וקפדנים
בהכרח, מחמת שהם עמלים ויגעים
וימיהם רעים קא.

המספר בשבח מעלות הצדיקים, הרי
הוא עוסק במצוה, ומצוה מנגא ומצלא
מיצר הרע, ואין לחשוש שמא יבא
לידי גנותו צי.

הבעס מחליש רק את הכבד, אלא
שהחולשה בכבד משפיעה ממילא על
הגוף כולו קב.

התיקון המובחר ביותר לעוונותיו של
אדם הוא הבזיונות, וצריך שהאדם
ממש ירצה ויחפוץ ביסורים צח.

לשמה

אי אפשר לומר שכל מה שאדם עושה
הוא לשם שמים, אבל מעט כן יכול
להיות לשם שמים קב.

בעס

עיקר גנות הבעס הוא הבעס הפנימי
שבתוך ליבו, וגרוע טפי ממזיציא
לחויץ את בעסו צב.

על ידי שאדם חושב אפילו במקצת
לשם שמים, יש בזה סגולה לגרור
שהכל יהיה נחשב לשם שמים קד.

על ידי הבעס אדם נעשה כמו יורה

צי. א, יג ד"ה שבזה. צי. א, יג ד"ה שבזה. צח. א, יב ד"ה ואין. צט. ב, א ד"ה מרמה.
ק. ב, א ד"ה בכעס. קא. ב, ה ד"ה ובלימוד. קב. ב, ג ד"ה ועוד. קג. ב, ח ד"ה לא.
קד. ב, ח ד"ה לא.

מוסר

כדי לתקן את המידות צריך להקדיש זמן קבוע בכל יום ללימוד מוסר^ק.

מה שנבשל קורח בחטאו הוא משום שלא למד מוסר^ק.

מי שתורתו אומנותו 'באמת', אינו זקוק כלל להתבוללות של תיקון המידות וללימוד המוסר, ואם ילמד 'מסכת אבות' יהיה נחשב לו לביטול תורה^ק.

אם לומדים תנ"ך עם פירושים כמו משלי או תהילים וכיוצ"ב, זה גם מועיל כמו מוסר^ק.

מיתה

אדם שעושה מה שצריך ונכון עפ"י

רצון ה', אין לו פחד מיום המוות^ק.

זכרון יום המוות כולל שני עניינים, א' שיזכור שבאותו יום של המוות לא יהיה לו נפק"מ בשום תאוה מתאוות העולם וירצה רק לעסוק בעבודת ה', ב' שיזכור מה שיהיה איתו לאחר המוות שידונו אותו על כל חטא ועון ולא ישאר איתו שום ממון וחפצים אלא רק תורה ומעשים טובים^ק.

ההליכה על הקברות בתשעה באב הוא מסדר הקינות, וחלוקן ביסודו מהליכה לקברות בשאר זמנים, ואחר הפסק זמן שוב אין קיום של אותה ההליכה^ק.

התאוות של האדם נעשים חלק מנפשו, ובעולם הבא הוא ממשיך להתאוות למה שהתאוה כאן בעולם החומרי ונשמתו מצטערת^ק.

קת. ב, ו ד"ה מפני. קו. ד, יא ד"ה וכל. קז. ד, יא ד"ה וכל. קח. ד, יא ד"ה וכל. קט. ד, יט ד"ה צריך. קי. ד, יט ד"ה צריך. קיא. ד, יט ד"ה צריך. קיב. ב, יב ד"ה כל.

'חיבוט הקבר' אינו עונש על המעשים, אלא הוא מה שחל במציאות על האיברים שנהנו שלא לשם מצוה קי'.

בזיון", עיקר הכוונה בזה היא על הבזיון בעולם הבא קי'.

מי שהיה נקל לו לעשות טוב ובכל זאת לא עשה, עונשו גדול יותר קי'.

עיקר העוה"ב הוא על ידי התורה והמצוות, אבל התוספת של האיכות הוא על ידי שאפילו את עסקי העוה"ז עושים ביראת ה' קי'.

השוכח ממשנתו, אות הוא שאינו מאמין בתחיית המתים ולכן אינו רואה צורך להשקיע בזכרון הלימוד, ועונשו הראוי לו מידה במידה הוא שלא לקום לתחיית המתים קי'.

ממון

חמדת הנפש לממון היא דמיון גמור קב'.

הספרים שלומד האדם בחייו, הם יהיו על שולחנו אחר מותו קי'.

חמדת הממון, אף שבמקומו צריך להשתמש בו, אבל שלא במקומו הוא דבר מסוכן קב'.

עם מי שאתה מסתובב בחיים, איתו תהיה למעלה קי'.

מי שאין לממון שליטה עליו, יכול לתקן נפשות ולהעלותם למקומם הראוי קב'.

תפילתנו בכל יום "ואל תביאנו לידי

קיג. ב, יב ד"ה וגם. קיד. א, ח ד"ה מפני. קטו. ד, ט ד"ה אם. קטז. א, יא ד"ה וזהו. קיז. ד, כב ד"ה במלחמת. קיח. א, יב ד"ה ואין. קיט. ג, ט ד"ה עסק. קכ. ב, א ד"ה חמדה. קכא. ב, יג ד"ה אבל. קכב. ג, ז ד"ה בעוון.

אבן שלמה ♦ יסודות עץ ארז קצג

רק על ידי שהממון קדוש בלי איסור אפשר לקיים בו רצון ה' ולא להבשל ממנו קב.

להגיע לעולם הזה רק בשביל מצוה אחת, דיינוקב.

כשאדם לוקח כספים ממקורות פסולים וטמאים, זה משפיע עליו טומאה וקלקול קב.

הריצה והרדיפה אחר המצוות תלויה בהרחבת הלב ופתיחתו לתורה קב.

חינוך תינוקות של בית רבן צריך להיות בטהרה מיוחדת ואינו יכול להיות מכספים של האפיקורסים המבקשים לעקור הכלקבה.

על ידי שאדם רודף אחר המצוות, הוא מפסיק מלרדוף אחרי התאוות קל.

תיקון וקלקול המידות משביח ופוגם במצוה עצמה קלא.

מה שנותנים יותר כסף לאברכים, יותר טוב. ומה שנותנים למלמד יותר, ילמד עם התלמידים יותר טוב קב.

כשאדם עוסק במצוות שיש בהם הנאת הגוף, צריך להזהר שלא ימשך מזה לתאוה שסופה בעבירות קלב.

מצוות

בעצם מעשה המצוה יש חיות וטהרה

קבג, ג, ז ד"ה בעוון. קבד, ג, ז ד"ה בעוון. קבה, ג, ז ד"ה בעוון. קבו, ג, ד ד"ה מזמין. קבו, א, יא ד"ה על. קבת, א, ב ד"ה ואם. קבט, ב, א ד"ה פתח. קל, ב, א ד"ה ובמצותיך. קלא, א, א ד"ה שהם. קלב, ד, ד ד"ה ומסיתו.

בישיבה בברנוביץ' היו אומרים בשם החפץ חיים, שמצוות הם "בויץ" כלפי תורה קלז.

מעשי האדם בגלגול הקודם משפיעים על טבע מידותיו בגלגול הבא קלז.

מי שגופו חלש יותר, גם מידותיו מושפעות מכך, כגון שיש לו יותר עצלות וכבדות וכיוצ"ב קלז.

נפילות

בלילה אחד אפשר לאבד את כל מה שעמל והשיג בכל ימי חייו קמז.

כדי להפוך אשה לצנועה וחסודה צריך לעמול כל החיים, אבל כדי להיות פרוצה מספיק כמה שעות קמז.

כל אחד יש לו את המצוה שהיא עיקר העסק שלו, ולא צריך לעשות מצוות של אחרים קלד.

מקוה

טבילה במקוה של ארבעים סאה מצומצמות הוא מגונה, ומה שהמקוה יותר גדול והמים יותר מרובים הרי זה משובח קלז.

מקור המידות

התכונות והמידות של האדם מגיעים ממעשי אבותיו, ולפי סדר כוונותיהם בשעת הזיווג קלז.

מי שקיבל את מידותיו מטבע אבותיו,

קלג. ד, ט ד"ה אם. קלד. ג, ה ד"ה על. קלז. ד, יד ד"ה וכמו. קלז. א, ה ד"ה המידות. קלז. א, ח ד"ה יש. קלז. א, ה ד"ה המידות. קלז. א, ה ד"ה המידות. קמ. ד, כא ד"ה אבל. קמז. ד, כא ד"ה אבל.

כבוד רבו' קמח.

היום האנשים משפיעים והנשים מקבלות, אבל לעתיד לבא יהיו כולם משפיעים קמח.

אין מקרה של מי שנמצא בתוך נפילה שלא התחיל בכוונה לעשות משהו טוב. ואפילו הנכשלים בחטאי עריות חמורים, התחילו ממקום טוב שהתכוונו לעזור וכו' לפי דעתם המשובשת קמח.

עצבות

על שבירת לב אפשר לתת רפואה, אבל על עצבות אי אפשר לתת רפואה, אלא רק לעשות 'תחבושת' חיצונית, שעיקר היציאה מהעצבות תלויה רק באדם עצמו קמח.

צדקה

מי שיש לו ריבוי מופלג של ממון, אפילו בשנותן סכומים עצומים, קשה לו לתת כ"כ הרבה כדי לצאת ידי מעשר וחומש קמח.

נשים

לנשים קשה יותר בעבודת ה' קמח.

מהנשים אי אפשר לתבוע עבודה מאהבה היות שהם רחוקים יותר. ולכן אם נבשלות אין עונשם חמור כל כך, ואם מתגברות ומתרחקות מן החטא, שברם גדול יותר קמח.

נשים מופקעות ממעמד של "מסירת התורה", אפילו כשלומדות מצוות ודינים הנוגעים להם, ולכן אין בהם דין

קמב. ב, ג ד"ה הוא; ד, טו ד"ה שהוכה. קמג. א, ח ד"ה וכמו. קמד. א, ח ד"ה וכמו. קמה. א, ח ד"ה וכמו; א, יד ד"ה תלמיד. קמו. א, ח ד"ה וכמו. קמז. ד, יח ד"ה כן. קמח. ג, יא ד"ה טוב.

אם היו כל העשירים נותנים רק מעשר, 'כגילו' וחושב שגם הוא ראוי למה שיש להם קני. ג"כ היה מספיק שלא יהיה חסרון בשום ישיבה קמט.

רק פזרנות 'יותר מדי' אינו טוב, אבל 'פזרנות' לעצמה אינה דבר רעני.

שברו של הזבולון הוא לפי השיעור שמסייע בפועל ללימודו של יושבר, ואם מסייע לו בחצי ממה שצריך, יהיה לו שבר בחצי מלימודו קניא.

אמר החכם ז"ל שלהציל עוד אלמנה אחת עדיף מכל ספריו הקדושים קניב.

התורה שאדם מקבל מרבו נכנסת ל"נשמתו של האדם" ומטהרתו ומקדשתו אפילו אם אינו זוכר כלום קניח.

הקנאה היא רק כשרואה אנשים

קמט. ג, יא ד"ה ולא. קנ. ג, יב ד"ה מידת. קנא. ג, ד ד"ה מזמין. קנב. א, ב ד"ה ואם. קנג. ג, ה ד"ה דרך. קנד. ג, ה ד"ה דרך. קנה. ג, ה ד"ה דרך. קנו. א, ג ד"ה צריך. קנז. א, יד ד"ה תלמיד. קנת. א, יד ד"ה תלמיד.

הרב מייסד בתלמיד אישיות חדשה ודרך בלימוד, וזה אינו בטל לעולם ועד, גם לאחר שישבך מה שלמד ממנו קנט.

העליה של הרב היא בזה גופא שמעמיד תלמידים קסד.

שם "רבו" לא נקבע ע"י עצם התורה שלומד ממנו, אלא ע"י מעשה "מסירת התורה", שזה קיים לעד ואפילו אם ישבך התלמיד כל לימודיו קסד.

שוטה שלמד הלכות ומשניות, לא שייך בו שם "רבו" קסה.

תלמיד ששבך כל מה שלמד מרבו, עדיין שם "רבו" עליו לענין כל דיני כבוד רבוקסא.

רק חסר דעת שאין בו שימוש חכמים, צריך לשאול כל דבר לאדם גדול לפני שעושה. אלא צריך לדעת על פי מה שלמד מרבותיו מתי להכריע בעצמו קסו.

הרב שעוסק בעליה של עצמו אינו ראוי להיות רב לתלמידים, ויש לקבל רק מרב שמקדיש את עצמו רק למען התלמידים קסב.

השואל לרבו כל ספיקותיו למדות שחבריו מלעיגים עליו, סופו להתנשא קסז.

הלומד אצל רב שאין בוונתו טהורה,

קנט. א, יד ד"ה תלמיד. קס. א, יד ד"ה תלמיד. קסא. א, יד ד"ה תלמיד. קסב. ד, ט ד"ה אס. קסג. ג, ד ד"ה מזמין. קסד. ד, ט ד"ה אס. קסה. א, יד ד"ה תלמיד. קסו. ד, כב ד"ה במלחמת. קסז. ד, כב ד"ה במלחמת.

במלחמת היצר לא מספיק לשאול את רבו המכיר את נפשו, אלא צריך להמציא תחבולות מעצמו לפי טבעו והתגברות יצרוקסח.

מי שבכל ימות השבוע אינו נוהג בפרישות, גם בשבת אסור לו לנהוג כן ולבטל עונג שבתקעז.

רציחה

בהריגת רודף אין כלל שם של 'רציחה'קסט.

יש אופנים של תענית שמותרים בשבתקעד.

שבת ומועדים

בכל ראש השנה מתחדשת הבריאה כולה בבחינת גן עדןקעה.

מי ששבת ממלאכה בשבת בלי לבוון שהוא שובת מחמת קדושת השבת, לא קיים מצוה כללקע.

בפורים ובשמחת תורה, ששותים ומשתכרים בשמחה של מצוה, עלול לצאת מזה חטאיםקעז.

מי שאוכל סעודת שבת ומכוון להנאת עצמו ולא למצוה, לא יצא ידי חובת הסעודהקעא.

קסח. ד, כב ד"ה במלחמת. קסט. ד, טז ד"ה שמראה. קע. ד, ח ד"ה מה. קעא. ב, יב ד"ה כל. קעב. ד, ח ד"ה מה. קעג. ב, יב ד"ה כל. קעד. א, ד ד"ה רק. קעה. א, ט ד"ה כל. קעז. ד, ד ד"ה ומסיתו.

שמירת העיניים

גדר האיסור בראיה אסורה הוא לא
הראיה המסויימת הזו או הזו, אלא
נאסרה "הרדיפה", מה שרודף אחר
עיניו לראות ולהנות בראייתו. וראיה
שבאה ממילא אין בה איסור
כלל קפא.

מי שבנה את כל עולם התורה של
אמריקה, ייסד את החינוך עצמאי,
הנהיג את כל אגודת ישראל באמריקה,
העמיד תלמידים בכמה ישיבות, ועם
כל זאת, בשביל מראה אחד אסור
אמר "הקב"ה, למה לא הרגתם אותי
במלחמה!..." קפב.

אמר החכם זללה"ה שבששומע את
קול עקבי המנעלים של אשתו בחדר
השני, כבר מטרידו מלחשוב בלימוד
כדבעי קפג.

שחיטה

מעצם צורת השחיטה הוא 'שישחוט
ואחר כך יאכל', ורק בצירוף האכילה
נתקיים ונסתיים מעשה שחיטה קעז.

החוטף מחבירו מעשה שחיטה, יש
לדון שלא יהיה חייב לו תשלום עשרה
זהובים קעח.

מותר לעשות מעשה שחיטה במבואות
המטונפות אף שקיום מצוה בעלמא
אסור לעשות שם קעב.

הנולד במזל מאדים, לא רק כשנעשה
שוחט בפועל יוצא מידי שופך דמים,
אלא כבר בשעה שהוא מתלמד
ומתחנך להיות שוחט, ובגון שעוסק
בהלכות שחיטה וכיוצ"ב, כבר משעה
זו הוא נעשה מופקע משפיכות
דמים קפד.

רבותי לא נהגו בהנהגות של קיצוניות בענן שמירת העינים ברחוב העירקפד.

לאדם יש טבע לרדוף אחרי סיפוק תאוותיו אפילו כשיודע שזה לפעמים יכול להזיק לו, כגון בענן שתיה מתוקה ועישון סיגריות וכיוצ"בקפד.

לא יכבוש אדם עצמו שלא לצאת מהבית כדי לשמור על עיניו, כי זה יכול להגביר את תאוותו יותרקפד.

לפעמים הבעל תאוה לא מצליח לעצור את עצמו למרות שיודע שעל ידי זה יפסיד את חייוקפד.

איסור הסתכלות הוא לא רק בעניינים של איסור ועבירה שנכללו בפסוק 'ולא תתורו אחרי עיניכם', אלא גם על הסתכלות בתאוות עולם הזה, כגון מיני מאכלים ומיני מלבושים וכיוצ"בקפד.

על ידי החמדה אדם מאבד את כל עולמוקפד.

הסתכלות "בחבורת אנשים המתבטלים מתורה", גורם לאדם להדבק אחריהם ולפרוש מדרך התורהקפד.

החזו"א אמר שמדת התאוה היא הגרועה שבמידותקפד.

תאוות

אותה הנאה שיש לבעל תאוה במסעדה יוקרתית, יש לבחור בשיבה

בכל התאוות נראה לאדם שיש משהו אמיתי שמושך אותו, אבל באמת הוא

קפד. א, יא ד"ה לא. קפה. א, יא ד"ה לא. קפז. ד, יט ד"ה להתרחק. קפז. ד, יט ד"ה להתרחק. קפז. ב, ה ד"ה לימוד. קפט. א, ו ד"ה מצד. קצ. ב, ג ד"ה הוא. קצא. ב, ו ד"ה המידות. קצב. ב, ג ד"ה וכן.

באכילת מה שהכין הטבח בחדר
אוכלקצו.

אחריהםקצו.

הצדיק מתענג ממעשי המצוות כמו
שהרשע מתענג מתאוות העוה"זקצו.

אפשר להיות תלמיד חכם ובקי בש"ס
ופוסקים, ועדיין לא להשיג את מתיקות
התורה, מחמת שעדיין לא הרחיק את
התאוות הגשמיותקצו.

עצם התאוה היא מידה בנפש האדם
ומותר להשתמש בה במקום הצורך,
אבל האיסור הוא להיות "הולך
אחריה"קצו.

בכל פעם שאדם עושה משהו ששייך
לרדיפת התענוגים, הוא משכח עוד
מעט מתלמודוקצו.

תענוגים שאדם צריך כדי ללמוד
באיכות, אסור למעט, ויצא שכרו
בהפסדוקצו.

גם בשעה שלומד יכול לשכח תלמודו,
אם בזמן הלימוד עצמו הוא עסוק
ברדיפת התענוגות.

הקלקול של התאוה והחמדה הוא לא
רק בתאוה והחמדה בעצמם, ולא רק
בהליכה אחר התאוה והחמדה, אלא
אפילו באמירה שאומר ללכת

בעל עבודה אמיתי הוא רק מי שאינו
מתאוה כלל, ולא מי שמתאוה
ומתאפקרא.

קצו. ב, י ד"ה מה. קצו. ד, ג ד"ה אבל. קצו. ב, יג ד"ה התאוה. קצו. ב, א ד"ה עד.
קצו. ב, ז ד"ה לא. קצו. ב, ט ד"ה ואי. קצו. ב, א ד"ה ובמצותיך. ר. ב, א ד"ה
ובמצותיך. רא. ב, ט ד"ה לא.

תוכחה

אמרו חכמינו ז"ל, המצוה הקשה ביותר לקיים היא התוכחה^ר.

אין טעם לאדם לנסות להשיג את תאוותיו, שהרי בין כך הוא לא יצליח להגיע לסיפוקו^ר.

התאוה אינה באה לאדם מאבותיו^ר.

תורה

יש כמה מינים בבריאה, דומם צומח חי ומדבר, ומין חמישי הוא ישראל, ומין שישי הוא עוסק בתורה בשעה שהוא עוסק בה בפועל^ר.

התאוה אינה שייכת לדעת, ולכן גם אדם חסר דעת יש לו תאוות^ר.

כל חטא תחילתו בתאוה וסופו בכפירה, כי מתחילה מתאוה ורואה שלא יכול לעמוד בזה, ואז ממציא היתרים וכופר באיסוריה^ר.

יהודי שאינו עוסק בתורה הוא פחות ממעלת גוי שמקיים ז' מצוות^ר.

מהבל הפה נוצרים עננים בשמים, ומהם יורדים הגשמים ומצמיחים התבואה והפירות. ובזה תלוי קדושת וטומאת המאכלות^ר.

כל אחד יכול להגיע דרך יגיעת התורה ושימוש תלמידי חכמים למעין דרגות החכמה הנשגבים של הגדולים המאירים את כל העולם^ר.

רב. ב, א ד"ה כי. רג. ב, ג ד"ה וכן. רד. ב, ג ד"ה וכן. רה. ד, ט ד"ה אם; ד, טז ד"ה שמראה. רז. א, א ד"ה והמידות. רז. א, א ד"ה והמידות. רח. ד, ט ד"ה אם. רט. ד, ט ד"ה אם. רי. ד, י ד"ה באמת.

אמר החכם ז"ל, "בתרה של תורה"
פירושו שכל מקום שנמצאים, בין אם
מכירים אותך ובין אם לאו, יראו עליך
את הכתר"א.

לחזון איש^{רפ"ו}.

המגיע מוקדם ללמוד בסדר בישיבה
או בכולל, אך אינו מונח מיד בלימוד
כדת, הוא גורם חלילה שהבאים אחריו
אינם שוקדים בתורה^{רפ"ו}.

הלומד תורה ויש בליבו מידות רעות,
התורה לא מתקנת את דרכיו, אלא
אדרבה, מגדילה את הטינא שבליבור^ב.

הריתחא דאורייתא הוא לא דוקא
בקולות וברקים כלפי חוץ, אלא גם
ביגיעת המה בעומק המחשבה^{ר"ו}.

הירידה הגדולה בדורנו בעוה"ר רח"ל,
כבר גילו לנו שהוא משום שכלא פינוי
עיפוש המידות והדעות - התורה
עצמה מגדילה הטינא בליבו
ומבלבלו^{ר"ג}.

זקה"ק הכת"ס זיע"א למרות שהיה
מסובל ברופאים מימי ילדותו, בכ"ז
תמיד היה לומד בעמידה^{ר"ח}.

מה שאמרו 'יגעת ולא מצאת אל
תאמין' הוא רק כשאין לאדם מחיצה
של טומאה ועוונות^{ר"ד}.

יש עמי הארץ שאין טבעם מסוגל
לעסוק בתורה בשלימות ובעיון, ונבראו
לעסוק במו"מ כדי שיספקו מים ומזון
לעבדי ה' העוסקים בתורה^{ר"ט}.

המצוות לא הופכות את האדם ל'חזון
איש', אבל התורה הופכת את האדם

רי"א. ב, ט ד"ה ואי. רי"ב. א, יא ד"ה כן. רי"ג. א, יא ד"ה כן. רי"ד. ד, ד ד"ה כי. רט"ו. א,
יא ד"ה על. רט"ז. ד, יט ד"ה להתרחק. רי"ז. ב, ה ד"ה ובלימוד. רי"ח. א, א ד"ה והמידות.
רי"ט. א, ד ד"ה לפי.

הוא שלב אחד לפני "עם הארץ",
ו"מופקע מכל"י רב.

עיקר הלימוד צריך להיות בעיון
והבנה, למרות שזה גורם להתעכב
בסוגיות ביתר שאת רב.

עצם הלימוד בחזרה הוא שיהיה בכל
פעם יותר לעומק דייקא רב.

צריך לדעת את דברי הגמרא ומה
כתוב בה, ולא את המיקום של הדף או
העמוד רב.

גדולי ראשי הישיבות מוסרי התורה לא
חינכו את תלמידיהם ללמוד ש"ס על
הלשון ולדעת מיקום לפי הדף והעמוד,
ולחביר כמה פעמים יש מחלוקת עם
התנא הזה או אחר. אלא לדעת מה
המחלוקת, מה צדדי המחלוקת, מה
הבנת המחלוקת, מה מקור המחלוקת,

כדי לדחות את היצר הרע צריך לעטוף
כל דבר במשל וכך היצר הרע מסכים
להקשיב, אבל אם מדברים מיד את
הדבר תורה, יהיה לאדם התנגדות רב.

כשיש לאדם טעם בלימוד, הוא
מפסיק להתעניין בנעשה בעולם רב.

מי שמקבל עול תורה ג' שעות ביום,
מעביר ממונו עול דרך ארץ ג' שעות
ביום, ומי שמקבל עול תורה כל היום,
מעביר ממונו לכל היום רב.

מצינו בכמה מקומות שהלכות דרך
ארץ כעין 'מסכת אבות' לא הו' בגדר
"תורה" רב.

תורה - דרך הלימוד

כל שינוי בדרך הלימוד המסורה לנו,

רכ. ב, ה ד"ה לימוד. רכא. ב, א ד"ה ובמצותיך. רכב. א, ו ד"ה מצד. רכג. א, א ד"ה
כל. רכד. א, יא ד"ה ואף. רכה. א, יא ד"ה ואף. רכו. א, יא ד"ה ואף. רכז. א, יא ד"ה

המניח מידותיו מושחתים בלי תיקון, בשבירת המדות. ואם לאו, למה לו הרי הוא מורד בה' ילו. חיים רמב.

תיקון העולם

על ידי שאדם משנה את טבע עצמו לרעה, הוא משפיע על טבע העולם כולו להיות מקולקל רמב.

לפני שאדם מתקן את מידותיו בפועל, עליו להתבונן על מצבו של עבשיו להבינו ולחקרו היטב רמב.

מי ששלם בתורה לשמה, אינו צריך דבר אחר כדי לתקן מידותיו רמב.

על ידי שאדם משנה את טבע עצמו לטובה, הוא משפיע על טבע העולם כולו להיות מתוקן ונאה רמב.

מידות טובות שאינם מצד התורה אלא רק מצד הנימוס והטבע, אין לזה שם 'מידות טובות' רמב.

הנהגת הקב"ה בעולם אינה לפי המצוות והעבירות, אלא לפי המידות של בני האדם רמב.

עבודת השם תלוי בתיקון המידות, ותיקון המידות תלוי בעבודת השם רמב.

עיקר חיות האדם הוא להתחזק תמיד

תלמיד חכם

התלמיד חכם הוא בבחינת בית המקדש שכל העם שואבים ממנו את רוח הקדושה וחיוזוק היראה והעבודה רמז.

התלמיד חכם הוא בבחינת המלך של הדור שכולם יונקים ממנו את הרוחניות שלהם, ולכן היצר הרע מתגרה ביותר בת"ח, מפני שעל ידי שינצח ח"ו את התלמיד חכם, ממילא יגורר אחריו את שאר העם רמז.

לא יתכן להיות 'צדיק' בלי להיות תלמיד חכם, וכל 'צדקות' שאינה כוללת חיוזוק בלימוד, הרי זה דמיונות בעלמא רמז.

'האומר מאי אהנו לן רבנן הרי זה אפיקורס', מדובר אפילו בת"ח שכבר אינו יכול לצאת ולבא ואינו מוסר

שיעורים ולא מדבר דרשות, היות שגם הוא משפיע שפע קודש על כל הדור כולו רמז.

כשהמידות מלוכלכות, חסר בעצם צורת הגברא של התלמיד חכם רי.

תלמיד חכם צריך לעשות את 'בית המדרש' לביתוריא.

יש שני דינים במלבוש הת"ח, שיהיה "נאה" ושיהיה "נקי", ואם יש לו בגד מכובד אבל יש בו רבב, או בגד נקי אבל פשוט ואינו נאה, לא הוי בגד ומלבוש הראוי לת"ח ריג.

מי שהוא תלמיד חכם ומתנהג בחסידות, אצלו 'שורת הדין' היא לעשות 'לפנים משורת הדין' ריג.

רמז. ד, יא ד"ה התלמיד. רמז. ד, יא ד"ה התלמיד. רמז. א, א ד"ה כל. רמז. ד, יא ד"ה התלמיד. רנ. א, יב ד"ה וזהו. רנא. ב, א ד"ה שרוצה. רנב. א, יב ד"ה וזהו. רנג. א,

מי שהיה ת"ח בשעה שהזיק, ואח"כ יצא לתרבות רעה, יש לדון אם עדיין מוטל עליו חיובא דלפנים משורת הדין.

עדיף לעשות 'תענית דיבור' ולא תענית ממש, כי תענית גמורה יכולה להרוג את התאווה לגמרי וזה אינו טוב.

יש להסתפק במי שחוזר בתשובה ונעשה צדיק, אם מתעורר לו חיוב לנהוג לפנים משורת הדין למפרע בכל מה שהיה קודם ברשעותו.

תענית דיבור פועל כמו תענית מאכילה ושתייה, לא פחות אך גם לא יותר.

תענית

לפעמים התענית גורם שהתאווה של האדם מתגברת יותר.

מעלת תענית דיבור הוא גם כשנעשה לחצי יום.

מי שמתענה וגורם בזה ביטול לימוד ותפילה, חטא הוא לומר.

אכילת צדיק מועילה ומתקנת יותר מצומות וסיגופים.

מי שעושה סיגופים וגורם לו הפרעה

יד ד"ה תלמיד. רנ"ד. א, יד ד"ה תלמיד. רנ"ה. א, יד ד"ה תלמיד. רנ"ו. א, יא ד"ה לא. רנ"ז. ב, יב ד"ה אבל. רנ"ח. א, א ד"ה כל. רנ"ט. ב, ג ד"ה והוא. רס. א, א ד"ה והמידות. רס"א. א, א ד"ה והמידות. רס"ב. ב, יב ד"ה אבל.

ותחנונים במזמורי תהילים^{רסז}.

כל מאכל נעשה חלק מהנפש והדם, ולכן אין לאכול סמוך לשינה, שאז הנשמה עולה למלאכים^{רסג}.

י"א שאין להאריך בבית הכסא משום נקיות אם מחמת זה מפסידים תפילה בציבור, וי"א שעל פי סוד שלימות הנקיות דוחה תפילה בציבור רק שלא נהגו כן^{רסד}.

תפילה

כשמתפלל על תורה אף במושגים גדולים הקב"ה ממלא בקשתו^{רסה}.

תשובה

בעל תשובה אמיתי, מתבונן וחוקר היכן הוא שורש העבירה והנפילה, ועל זה גופא פועל בתשובתו, אפילו שזה אינו עבירה בעצמותו כלל^{רסו}.

עשיית תנועות חיצוניות בתפילה הוא רק אם מסייעים לו בכוונת התפילה^{רסז}.

אפילו אם יש לאדם מעלה של יקדשנו במצוותיו ותן חלקינו בתורתך^{רסג}, כל זמן שלא הגיע ל'וטהר לבנו לעבדך באמת' חסר בכל עבודתו^{רסד}.

גם אחרי שאדם חוזר בו מהעבירה עדיין נשאר דבוק בו רושם, ורק יחידי סגולה ממש מצליחים למחות כל רושם של מה שעשורע^{רסה}.

הדרך להגיע לרוממות בחיבור לתורה, הוא רק על ידי הכנא דרבה בתפילה

רסג. ב, יב ד"ה כל. רסד. ב, א ד"ה פתח. רסה. א, ד ד"ה לפי. רסו. ד, טו ד"ה וטהר. רסז. ד, יט ד"ה להתרחק. רסה. א, יא ד"ה המאריך. רסט. א, יא ד"ה וצריך. רע. ב, ז

החויב של המזיק לבקש מחילה מהניזק, אינו ענין של תיקון תשובה בלבד, אלא יש בו גדר של דיני תשלומין רעא.

מי שצריך לעשות תשובה ולפשפש במעשיו, ותחת זה הולך לומר תהלים, הוא מגרע ונעשה ריחו רע יותר רעיד.

החויב של בקשת מחילה קיים רק כל זמן שיש תביעת ממוזרעב.

**אבן
שלמה**

נספחים

סימן א

פרק א' אות א' ד"ה והמידות, ביארנו מעלת תענית דיבור, ואם שייך בזה 'תענית שעות' לדיבור. להלן מה שביארנו בזה בדיני תעניות.

בגדר תענית דיבור ותענית שעות*

דיני בין המצרים

ז. תלמיד חכם אין כדאי שינהג להתענות מי"ז בתמוז, כיון שממעט במלאכת שמים שא"ל שלא יתמעט מלימודו איזה שעות מפני התענית². אך לכה"פ ירצה בתענית דיבורי וצתענית הראש^ד.

א. מתוך פסקי הלכות - בין המצרים.

ב. משנה ברורה סימן תקנ"א ס"ק צ'. ועי' בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סימן ל"ה) באחד שנכשל בא"א שלש שנים רצופות שהיה בביתה, ועתה נתעורר בתשובה וכו' וכתב להאריך בדרכי התשובה דהתמדת התורה הוא עיקר, יעו"ש באריכות. וע"ע בשו"ת לזקה"ק ה'כתב סופר' (או"ח סימן ק"י) ע"ד ירא שמים יושב באהל תורה שקרה לו מקרה לא טהור בליל יוה"כ ונפשו עגומה עליו כי ירא לנפשו וכו', וכתב רבינו, נ"ל בוודאי כל הממעט באכילה ושתייה או מי שפורש מכל מאכל ומשתה קדוש יאמר לו, אלא אם אינו מבוטל עי"ז מת"ת ואינו יושב ובטל ממלאכת שמים, והוסיף עוד, ויסכים בדעתו ללמוד מסכתא אחת מלבד השעורים הקבועים לו ילמוד מסכתא אחת על הסדר כל השנה, ויתפלל בכוונה רצוי לפני ה' שוכן מעונה, ואל ירבה בתעניות בל יבוטל מהתמדת התורה, ולא יבוש המעיין המתגבר. וע"ע במ"ב סימן תרט"ו סק"ג, איתא בספרים דעיקר תיקון למי שנכשל ח"ו בזה שיתחזק מכאן ולהבא בימי חייו בלימוד התורה וזכות התורה תגין עליו, ע"כ.

ג. במשנה ברורה סימן תקע"א סק"ב, ראיתי כתוב בספר אחד שכשאדם רוצה להתגבר תענית טוב יותר שיקבל תענית מן הדבור ממה שיקבל עליו מן האכילה כי ממנו לא יהיה לו נזק לא בגופו ולא בנשמתו ולא יחלש עי"ז, וכעין זה כתב הגר"א באגרתו שצריך האדם לייסר עצמו לא בתענית וסיגופים כ"א ברסן פיו ובתאותיו וזהו התשובה וכו'. ועי' בחפץ חיים (ספר השמירה פ"י, יב), בימים הנוראים הקדושים בודאי נכון מאד להתנהג במדה הקדושה הזו וכן

שמעתי שנהג הגאון הצדיק ר' יצחק אב"ד פטרבורג מראש חודש אלול עד אחר יום הכפורים היה משים עצמו כאלם כעצת חז"ל, והפוחת לא יפחות עכ"פ מעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים, ועיין מה שכתבתי בשמירת הלשון חלק א' בשער התבונה פרק ב' בשם הספר ראש הגבעה.

אך דבהא יש לדון אם שייך תענית שעות בתענית דיבור, ועי' בספר קונטרס היחיאלי (בית השם דף סח ע"א אות ט) שכתב שעיקר מעלת התענית דיבור הוא דווקא ביום אחד שלם ממש, יעו"ש. וראיתי בספרו של ידידי רבי נחום צבי פרנס שליט"א (שנות בראשית באמריקה – שר השבת עמ' מז) שכתב דברים נפלאים בזה, ואעתיק לשונו, עי' בספר התניא (אגרת התשובה פרק ג) בענין רבוי התעניות לתיקון העוונות. ושאלתי את פי מרן הגרא"מ שך זצ"ל מה לעשות בימינו שבעוה"ר חלושים מאד וקשה להתענות אף פעם אחת ממספר הצומות הנ"ל, ומה גם שנגרם בזה ביטול תורה עקב החולשה (עי' בשו"ע או"ח סי' תקע"א ס"ב ובמ"ב סק"ב ובבה"ל שם), והשיב לי שאם היה מצטרף אליו עוד אחד להסכים לדבריו היה אומר שיש לעשות תענית דיבור, והראה מקום שאלך לשאול את פי הגאון רבי חיים קנייבסקי (שליט"א) [זללה"ה]. רבי חיים השיב לי שהוא מסכים לדברי מרן הגרא"מ שך. שוב שאלתי להגר"ח אם יש לסמוך על דברי ה'תניא' הנ"ל בשם הירושלמי שאפשר לצרף שני חצאי יום לתענית שלם – גם לענין תענית דיבור, והשיב לי 'מסתם'.

בהיות שלא השיב לי בזה דבר ברור הצעתי את השאלה לפני חותנו מרן הגאון מוה"ר יוסף שלום אלישיב (שליט"א) [זללה"ה], והשיב, בוודאי שלא "שוויגצן א שעה רעדן א שעה"! לא יתכן שזה יצטרף. ולכאורה מהו החילוק מאכילה, שאכן מצטרפים שני חצאי ימים, ואולי שאני אכילה דאף שלא התענה יום שלם, מ"מ ביום שלא אכל בשעות הראשונות של היום, הרי מצינו בגמ' שמכאן ואילך כזורק אבן לחמת (שבת י, א) א"כ אף שיאכל מכאן ואילך מ"מ נחשב כאילו התענה כל היום, ועי' במ"ב (סי' תקס"ב סק"ז) לענין תענית שעות שכתב, ועיין בט"ז שמצדד דאפילו בזה ידלג תיבות 'צום תעניתנו' דלא ליחזי כדובר שקרים כיון דאינו תענית, ובספר בגדי ישע פוסק דאינו צריך לדלג כיון שהוא מתענה עד אחר חצות דאז אכילתו הוא כזורק אבן לחמת לא מיחזי כשיקרא עיי"ש, וכן מצדד בספר מחצית השקל עיי"ש עכ"ל, משא"כ במניעה מדיבור לא מצינו דבר כזה.

ועכ"פ למי שקשה לו להתענות וגם קשה לו לעשות תענית דיבור כל היום כדאי לסמוך על דברי רבינו הגר"ח קנייבסקי (שליט"א) זללה"ה לעשות עכ"פ תענית שעות עד חצות מדיבור ומכ"ש מדיבורים אסורים וכו' וכן הסכים רבינו הגר"ר שמואל אויערבאך (שליט"א) [זללה"ה], עכ"ד הספר הנ"ל.

דיני תעניות

צו. המתענה ומפרסם עצמו לאחרים להשתבח שהוא מתענה, נענש על כך, ונראה דדין זה הוא בכל הנהגה טובה צעין התענית, כגון אם מקבל על עצמו להתענות בכל הד' תעניות מהלילה, או צמיעת אכילת בשר ויין בכל ימי צ' וה' כל ימות השנה, או אפילו צמתענה תענית דיצור.

צו. מי שקיבל על עצמו תענית לכפרה יכול לפרסם תעניתו כדי שילמדו ממנו.

ד. ז"ל רבינו יונה ביסוד התשובה, ועל פשעיו הישנים אשר השליך מעליו יהיה תמיד תוהה ומתחרט ומבקש עליהם מאת המקום למחותם מספר הזכרונות וכו', וכן אמר הרב ר' אברהם בר דוד שהיה אחד מחסידי עולם הגדר הגדול המעולה המופלא מניעת המאכלות. וכן פירוש דבריו אל יעזוב לגמרי מלאכול בשר ולשתות יין כי דייך מה שאסרה תורה, אך בעת מאכלו ועודנו תאב לאכול יניח ממנו לכבוד הבורא מתאוותיו ואל יאכל כפי תאוותו ודרך זה ימנענו מחטוא ויזכרנו אהבת הבורא יותר מתענית אחד בשבוע, כי זה בכל יום תמיד מדי אכלו ומדי שתייתו יניח מתאוותו לכבוד הבורא, ע"כ. אמנם נראה דכ"ז הוא דווקא אי נימא דתעניות בימים אלו הוא גם מדין תשובה ולא רק מדין אבילות, אכן אי הוה רק מדין אבילות לא שייך כלל לתענית דיבור ותענית הראב"ד.

ה. שולחן ערוך סימן תקס"ה ס"ו.

ו. אמנם יש לרדן אם הפשט הוא דאיכא עונש, או דלמא הכוונה שאין לו שכר על התענית. ונפק"מ באופן שמקבל ע"ע תענית, אך יודע בעצמו שלא יוכל שלא לפרסם, האם עדיף טפי שלא יקבל ע"ע תענית, או לאו.

ז. כמבואר בנב"י והכת"ס הובאו בהערה לעיל.

ח. כ"ה בבאר היטב (סימן תקס"ה סק"ה) משמיה דהלכות קטנות (סימן קמב), ואם מתענה מפני תשובה יפרסם כדי שילמדו ממנו לשוב הלק"ט סי' קמב. אמנם יש להתבונן מהו הכוונה דמתענה מפני התשובה, והרי כל תעניות הויין מפני התשובה כמבואר ברמב"ם, ויל"ע.

סימן ב

פרק א' אות ג' ד"ה מכעס, הבאנו דקדוק לשון הרמב"ם שמה שאנו קוראים 'ענוה' הוא באמת נקרא בשם 'גובה לב', והרחבנו בגדר הענוה. ולהלן מה שביארנו בזה לענין כח הענוה להביא להיות ממוסרי התורה.

בגדר הענוה המביאה להיות ממעתיקי השמועה

מקורצים להגאון רבי חיים קרייזוירט זיע"א, ראינו מעשים שכל יום איך היה דואג לאלמנות ויתומים וחילק ממון רב להכנסת כלה ולמעשה חסד רבים. וכאשר העזתי פני לשואלו תורה מה תהא עליה, אמר לי בשם מרנא החזו"א (איני זוכר אם שמע מפיו או שאמר בשם החזו"א) כי חסד הוא הכלי קיצול הגדול לתורה, וככל שעושים יותר מעשי חסד זוכים להיות יותר כלי קיצול לתורה.

ובך אכן ראינו אצל משה רבינו, כי דווקא ע"י שהיה נושא צעול עם אחיו, כמו שהעידה עליו התורה, זכה להיות המוסר תורה הגדול ביותר, וממנו תלא תורה עד היום הזה.

אבן לכשנחצונן כיצד האדם יכול להגיע למעלה הזו שיהא נושא צעול אחיו, נראה כי הוא רק משום שהיה עניו מאד

הנה מלאנו צתורה הק' שהאריכה בכל המעלות הנזכרות להנהגת כלל ישראל שבהם נתייחד משה, כמו מעלת הענוה, וצמה שהיה חצי הנציחים והראשון למסירת התורה. אך דומה כי התורה צאה ציחוד להדגיש את שורש כל המעלות כולם, והיא מעלת הנשיאה צעול עם אחיו, כמו שהעידה התורה (שמות ג, יא) "ויגדל משה ויאל אל אחיו וירא צסצלתם", וכמו שפרש"י "נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם".

בי הנה השורש העיקרי להנהגת כלל ישראל הוא דווקא כאשר אין לאדם כלל מחשבה על עצמו, וכל לבו ועיניו דייקא לראות צסצלות אחיו, ורק עי"כ יכול הוא לראות צכל צרכי עמו ולהיות מוסר התורה צאופן המושלם.

זבורני ימים מקדם כאשר היינו

ט. דרשה בכולל טורנטו - קנדה במעמד גאב"ד טורנטו הגאון הגדול רבי שלמה מילר שליט"א, נדפס בשיעורי עץ ארו עמ"ס חולין עמוד ש"א.

מכל האדם אשר על פני האדמה (במדבר יב, ג), כי אדם שהוא ענו אין לו מחשבה כלל על עצמו וכל מהותו הוא רק כיצד להטיב לחצירו.

ובביאור מעלת הענוה, הצאנו כבר דברי הרמב"ם המחודשים (פ"ג מדעות ה"ג) שכתב, יש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן צדינונית אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר, והוא גובה לב, שאין דרך הטובה שיהיה אדם עניו בלבד, אלא שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה למאד, ולפיכך נאמר במשה רבינו ענו מאד ולא נאמר ענו, ולפיכך נזו חכמים מאד מאד הוא שפל רוח, ע"כ. ומבואר כאן חידוש גדול, דעניו עדיין נחשב 'בעל גאווה', ודווקא מי שהוא עניו מאד דייקא, כדוגמת משה רבינו, נחשב שהגיע למעלת הענוה, וע"י אותה המעלה זוכה להיות כלי קיבול הראוי למסירת התורה.

ואל יאמר האדם כי החוצה הזו להיות ממעתיקי השמועה נאמרה רק על יחידי סגולה, כי הנה ברמב"ם (פ"א מהלכות תלמוד תורה ה"ח) כתב, כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין צחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו אפילו היה עני המתפרנס מן הנדקה ומחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ציוס וצלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה.

ובד"מ, גדולי חכמי ישראל היו מהן חוטבי עצים ומהן שואבי מים

ומהן קומים ואף על פי כן היו עוסקין בתלמוד תורה ציוס וצלילה, והם מכלל מעתיקי השמועה איש מפי איש מפי משה רבינו. ובה"י, עד אימתי חייב לתלמוד תורה עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלצבך כל ימי חיך וכל זמן שלא יעסוק צלימוד הוא שוכח, ע"כ.

וישמעתי להקשות ממו"ר הנר המערבי ארי שצבצל הגרא"ד וואכטפויגל שליט"א דדברי הרמב"ם בפשוטם דברי פלא הם, דתחילת וסוף דבריו כתב השיעור בחיוב תלמוד תורה דכל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, ועד יום מותו חייב הוא צת"ת, ואילו באמצע דבריו הביא סיפור דברים בעלמא על גדולי חכמי ישראל שהיו חוטבי עצים ושואבי מים ואעפ"כ עוסקים בתלמוד תורה יומם ולילה, והיו בכלל מעתיקי השמועה, הלא דבר הוא.

וחדש בזה חידוש גדול בעצם החפלא של מנאות ת"ת, דבעיקר החוצה שעליה דן הרמב"ם בכל ההלכות אלו, הוסיף עוד דמחוייב הוא האדם להיות ממעתיקי השמועה, והוא חוצה על כאו"א בין אם עוסק הוא בתורה בכל עת, ובין אם הוא שואב מים וחוטב עצים, דבכל גווני ובכל מצב חייב הוא מעיקר חיוב תלמוד תורה שיהא מכלל מעתיקי השמועה, איש מפי איש עד משה רבינו, והוא יסוד נשגב ונורא.

ונראה כי הדרך להגיע לאותה המעלה שיהא ממעתיקי השמועה, הוא כפי מה ששמעתי מהגאון ר' מלכאל

משה מקולר רוח' (שמות ו, ט), וז"ל שם, אולי כי ללד שלא היו בני תורה לא שמעו, ולזה יקרא קולר רוח כי התורה מרחצת לבו של אדם, ע"כ. פירוש כי בלא התורה יש לאדם קולר רוח וחסר בהריצה אל מלכותו יתברך. וע"ז מבקשים אנו מהקב"ה 'כי תרחיצ לבי', ועי"ז לא יהא לנו 'קולר רוח', ומיד נרוץ אל דרך מלכותך.

ויהי רצון שזכה ע"י תפילתנו בדציקות להיות ממוסרי התורה, וזוכה להיות מאותם המנויים בכלל מעתיקי השמועה איש מפי איש עד משה רבינו.

לחזור בתשובה, ואלו העונות קשים מאותן שיש בהן מעשה, ע"כ. והיינו דעיקר התאוות הוא הרדיפה אחריהם, וע"ז מבקשים אנו שמהא הרדיפה דווקא אחרי מלכותך.

ובזה נראה לבאר מאי דכתיב בקרא (מהלים קט, לב) דרך מלכותך ארוך כי תרחיצ לבי. והיינו כי הריצה והרדיפה אחר מלכותך מתלי תלי בהרחצת הלב וצפתיחתו לתורה.

ובביאור האי קרא אפשר עוד צאופן אחר, כי הנה כבר כתב האור החיים הק' צביאור הקרא 'ולא שמעו אל

סימן ג

פרק א' אות ז' ד"ה להיות, ביארנו בדברי הגר"א עפ"י יסוד
שהעלנו מדברי הרמב"ם, שמעצם מצות השחיטה הוא האכילה
שלאחריה. להלן מה שהרחבנו בגדר זה.

בגדר מצוות שחיטה^א

גרידא, אך צשו"ע שינה מלישנא דמתני',
וכתב (יור"ד סי' א' ס"ה), ז"ל, חרש שאינו
שומע ואינו מדבר ושוטה וכו' אין
מוסרין להם לשחוט לכתחלה אפילו
אחרים עומדים על גביהם. ואם שחטו,
שחיטתן כשרה אם אחרים עומדים על
גביהם, ע"כ. ומצואר להדיא דגדר
הראייה הוא מדין עומד ע"ג.

אמנם ברמב"ם צפירוש המשניות (כאן)
כתב כלשון המשנה, ז"ל, הכל
שוחטין ושחיטתן כשרה חוץ מחרש שוטה
וכו' מה שאמר גם כן וכולן ששחטו אינו
שז על חרש שוטה וקטן בלבד, לפי שאילו
היתה זאת כוונתו היה לו לומר ואם
שחטו ואחרים רואין אותן, ואינו שז על
מי שנאמר בהם בתחילת הדיבור הכל
שוחטין ועל חרש שוטה וקטן. וזה ג"כ
מאשר יקשה לפי שאלו שנאמר בהם שהן
שוחטין לכתחילה אינם זריכין אחרים
רואין אותן, ע"כ.

א

תנן (חולין ז ע"א) הכל שוחטין ושחיטתן
כשרה חוץ מחרש שוטה וקטן שמה
יקלקלו את שחיטתן, וכולן ששחטו
ואחרים רואין אותן שחיטתן כשרה. ועי'
ברש"י (להלן דף לא, א) וכולן ששחטו -
חרש שוטה וקטן. וצפשוטו פלא הוא,
דצכה"ת לא אמרינן טעמא בפסול חש"ו,
רק היה פסול בחפלא ללא הווי צר דעה,
ואילו הכא מצואר טעמא דשמה יקלקלו
שחיטתן. ומצואר לכא' דפסול זה דחש"ו
שאי מכה"ת כולה, ויל"ע.

והנה צמשנה אמרי' דכדי למנוע החשש
דשמה יקלקלו את שחיטתן צעינן
אחרים רואין אותן. אלא דהא מיהא יש
לדון אם הוא דין ראייה גרידא, דצוה כזר
אין חשש שיצואו לקלקל שחיטתן, או
דהוא דין גדול עומד ע"ג. דצלישנא
דמתני' נראה דהוא דין 'רואין אותן'

יא. שיעורי עץ ארז חולין סי' א'.

אותם לעשות לשמה אצל הכא אחרים
רואים אותם בעלמא קאמר ע"ג דצריש
פירקין (לעיל דף ג.) קרי לאחרים רואין
אותו גדול עומד על גביו.^{יב}

והא מיהא נראה דלולי הטעם ד'שמא
יקלקלו' אף הקטנים שייכים
בהפלא דהמלואה. ועי' בכתבי קהילות
יעקב חדשים (חולין סי' כו) שכתב ז"ל,
צריש חולין האריכו האחרונים עי' תבואת
שור צהא דכשר שחיטת קטן, ואמאי לא
נימא כל שאינו בוציחה וכו' כמו
דממעטין נכרי מה"ט לשיטת התוס' דף
ד', ולומר דקטן שאני שהוא בכלל ישראל,
הרי בגיטין ממעטין קטן מכחיצת
תפילין מה"ט דכל שאינו בקשירה. וי"ל
דלמ"ד מלוות צריכות כוונה אחי שפיר
שמחשז הקטן אינו צר קשירה כיון שאפי'
אם יניח תפילין לא מקיים המלואה משום
דקטן אין לו כוונה כמבואר בדף י"ג,
משא"כ שחיטה דתיקון הוא גם בצצילו
דאע"פ שאינו מזהיר מ"מ איסורא איכא,
עכ"ד. ומבואר עכ"פ דקטן שייך
בהפלא של המלואה, ומשא"כ גוי דלא
שייך כלל למלוות שחיטה.

ב

בעיקר דין השחיטה כתב הרמב"ם (פ"א
מהלכות שחיטה ה"א): מלוות עשה

ואף בהלכות כתב (פ"ד מהלכות שחיטה
ה"ה) כלשון המשנה, ז"ל, חרש
שוטה וקטן ושכור שנתבלבלה דעתו
ששחטו שחיטתן פסולה מפני שאין בהן
דעת שמא יקלקלו, לפיכך אם שחטו צפני
היודע וראה אותן ששחטו כהוגן שחיטתן
כשרה, ע"כ.

אלא שמבואר בדצריז בהלכות דבעינן צ'
תנאים, א' צפני היודע. צ' שיהא
יודע ששחטו כהוגן, והוא פלא מנ"ל הא,
וצמתי' לא נזכר כן. ובפשוטו צ' התנאים
הללו, הם צ' הדינים הנ"ל, היינו דין
עומד ע"ג והדין דרואין אותן, דהראייה
היא הידיעה ששחטו כהוגן מלבד ע"כ
הראייה שהיא מהדין דעומד על גביהן.
ולפי"ז נמצא דדווקא כאשר נתקיימו צ'
התנאים אין את החשש 'שמא יקלקלו',
ודוק.

ובע"ז מצינו בתוס' להלן (דף יב, צ דד"ה
מאן תנא) צ' הגדרים הנ"ל, ז"ל,
תימה דמשמע הכא דחרש שוטה וקטן
לאו צני כוונה נינהו אפילו אחרים
עומדים על גבן ובסוף פ"צ דגיטין (דף
כב, צ) תנן הכל כשרים לכתוב את הגט
אפי' חרש שוטה וקטן ופריך בגמרא
והלל לאו צני דעה נינהו ומשני שגדול
עומד ע"ג, אלמא צני כוונה לשמה נינהו
כשגדול עומד ע"ג, וי"ל שגדול עומד
ע"ג היינו שמלמדין אותם ומזהירין

יב. וע"ע בתוס' בגיטין דף כב, ב ד"ה והא לאו, ז"ל, והא דתנן בפ"ק דחולין וכולן ששחטו
ואחרים רואין אותן כו' ואמר' בגמ' (שם יב, ב) מאן תנא דלא בעי כוונה לשחיטה וכו' התם
מייירי כשאינו מלמדו לכזין לשחוט אלא ראייה בעלמא אבל הכא מייירי שגדול עומד על גביו
ומלמדו ומזהירו לעשות לשמה, ע"כ.

שישחוט מי שירצה לאכול צמר צהמה חיה ועוף ואחר כך יאכל שנאמר וזבחתי מבקרך ומנאחך וכו'. ודצרינו לכאורה נפלאים עד למאד, דצלשונו נראה ד'מי שירצה לאכול' הוא תנאי צהשיטה, ומי שלא רוצה לאכול ושחט לא יהא צו המנאות עשה של שחיטה". והוא פלא, דצוודאי אם זרק השוחט הצמר לאחר השחיטה וצא אחר ולקח הצמר ואכלו, לא נימא שאין כאן 'מעשה שחיטה'. וכיו"צ יש לדון כלפי צרכת השחיטה אם יכול לצרך כאשר רוצה לזרוק את הצמר לאשפה, ויל"ע"ד.

הן אמנם הרמז"ס הוסיף עוד צלשונו שישחוט מי שירצה וכו' ואחר כך יאכל. ונראה דצצרינו דהדין 'ואח"כ יאכל' אינו רק סיפור דצרים צעלמא, דאחר השחיטה מצי למיכל, רק הוא המשך אחד לעיקר המנאות עשה, פירוש דמדיני השחיטה הוא 'שישחוט ואח"כ יאכל', וצוה נתקיים ונסתיים מעשה שחיטה, דכך היא צורת וקיום מעשה השחיטה". ואפשר דהוא מעיקר מעשה השחיטה, שיתכוון צמנאות השחיטה שיאכלנו אדם להאי צמר, דוקא".

ג. א.ה. ע"ע ברמב"ם פ"ד מהלכות שחיטה ה"ח, ז"ל, ומצוה זו אינה נוהגת לדורות אלא במדבר בלבד בעת היתר הנחירה ונצטוו שם שכשיכנסו לארץ תאסר הנחירה ולא יאכלו חולין אלא בשחיטה וישחטו בכל מקום לעולם חוץ לעזרה שנאמר כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך וגו' וזבחתי מבקרך ומצאנך אשר נתן ה' אלהיך וגו' וזו היא המצוה הנוהגת לדורות לשחוט ואחר כך יאכל, ע"כ.

יד. א.ה. לענין 'ברכת השחיטה' מצינו מחלוקת בזה בדברי רבותינו האחרונים, דהנה בשו"ת שער אפרים סימן נ"ז נשאל אודות אדם שמחויב לשחוט ולהאכיל עכו"ם בשר והוא אינו בקי בבדיקה אם יכול הוא לברך על השחיטה דהא סוף סוף אינו אוכל משחיטה זו, והעלה בתשובתו דכיון דלא חזי ליה לא מצי לברוכי. וכיוצא בזה כתב לדון בשו"ת שבות יעקב ח"ב ל"ו אודות השוחט בשבוע שחל בו ט' באב באופן שיש לחוש שיבוא לידי הפסד דמותר לו לשחוט אזי אף שהוא בקי בבדיקה לא מצי לברוכי אם לא שיכול להשאיר מהבשר לשבת, ע"כ. מבואר דס"ל דבאופן שאין השוחט אוכל מן השחיטה אינו יכול לברך. אמנם הפר"ח בקונטרס אחרון סימן י"ט העלה דאם אדם צריך ליתן בשר לעכו"ם ואינו בקי בבדיקה ונמצא דאינו יכול לשחוט - מותר לו לנבל בלא ברכה, אך אם יש אין שם מי שבקי בבדיקה שרי ליה לשחוט ולברך אף שאין דעתו אלא לאכילן לעכו"ם מצי לברוכי דהא חזי ליה. א"כ נמצא לפנינו פלוגתא אי שוחט שאינו אוכל משחיתתו אי שרי ליה לברך או לא, דלהפר"ח שרי ליה ולשער אפרים ולשבות יעקב אסור לו לברך.

טו. א.ה. הנה ברמ"א ריש סי' י"ט כתב דאם שחט דבר דאחילידי בו ריעותא וצריך בדיקה ישחטנו בלא ברכה וכשימצא כשר מברך על השחיטה ובלבד שיהא סמוך לשחיטה. והק'

רעק"א (סק"א) דמקורו של הרמ"א הוא מהאור זרוע דס"ל דבכל המצוות אם לא בירך עובר לעשייתן מברך אח"כ, אבל לדידן דקיי"ל כהרמב"ם איך אפשר לברך אחר השחיטה. ועי' בש"ך סק"ב שהביא שיטת רש"י דאפי' בכה"ג יברך קודם השחיטה דאפי' מיטרפא מהני לה שחיטתה לטהר מידי נבילה, וכ' דאין נראין דבריו. ויל"ע בסברת הש"ך דמאי שנא באמת משחיטה המתיר לאכילה. וליסוד רבינו ניחא דלעולם חשיב עובר לעשייתן אחר השחיטה להרמב"ם דאחר השחיטה הוא עדיין חלק מהמצוה ע"י האכילה. ולהכי גם כתב הש"ך דשחיטה שאינה מתירה באכילה ל"ה מצוה, ודוק.

טז. א.ה. בשו"ת בית שלמה יו"ד ח"א סימן כ"א כתב שלהסוברים שיש מצוה בשחיטה, המצוה היא רק על האוכל כדאמר קרא וזבחת ואכלת, וז"ל הרמב"ם מצות עשה שישחוט מי שירצה לאכול בשר וכו' ואחר כך יאכל, ואף שהתבואות שור סימן א סקכ"ט כתב שאף שעשה של השחיטה על האוכל הוא מכל מקום השוחט גם מקיים מצוה זו ומשום כך מברך השוחט על השחיטה, וכיו"ב כתב המג"א סימן תל"ב סק"ו, אבל מדברי הט"ז יו"ד סימן רכ"א ס"ק מ"ב מבואר שהשוחט לאחרים השוחט אינו עושה מצוה כלל ומה שמברך השוחט לא קשיא מידי לדעת הט"ז סימן א' סקי"ז הסובר שברכת השחיטה אף אחר יכול לברך שהיא רק שבח והודאה יעו"ש בפרי חדש ובתבואות שור שחולקים על הט"ז גם שלוחו של אדם כמותו ושפיר יכול לברך, וכן כתבו ביד אפרים והחק יעקב שם סימן תל"ב שאף שאין המצוה מוטלת עליו מכל מקום יכול לברך מטעם הנ"ל.

סימן ד

פרק א' אות ז' ד"ה להיות, ביארנו בדברי הגר"א עפ"י יסוד
שהעלנו מדברי הרמב"ם, שמעצם מצות השחיטה הוא האכילה
שלאחריה. להלן מה שהרחבנו בגדר זה לענין ברכה בשחיטה
שאינה עומדת לאכילה.

בענין שחיטה שאינה עומדת לאכילה^{יז}

אחר שקיבל על עצמו צנדר מימים
ימימה שלא לאכול אווזים משום
פרישות וזהירות. וכעת [חודש שבט]
לומד צחצורת הלכות "שחיטה למעשה",
ועשה נסיון בשחיטת אווזים, ונדע לו
דברי הרמ"א (יו"ד סי' יא ס"ד) שהשוטט
אווז בחודש שבט הוא סכנה אם לא יאכל
משהו ממנו. האם מותר לו משום
"הלכות סכנה" לעצור על נדרו, והוא

נמלא כעת צמקום שאין לו אפשרות
לעשות התרה אלל חכם.
תשובה: לענ"ד צ"ד, נראה דיש
להקפיד ע"ז רק כאשר הוא
מנהג מקובל באותו מקום (כעין לשון
זק"ק החת"ס זיע"א המוצא צהערה), וכיום
אינו נהוג כ"כ, ולכן אינו יכול לעצור על
נדרו^{יח}.

יז. שו"ת פסקי הלכות ח"ב סי' יח.

יח. כתב הרמ"א (סי' יא ס"ד) "מקצת שוחטין נוהגין שלא לשחוט שום אווז בטבת ושבט,
אם לא שאוכלין מלבה, משום שקבלה היא שיש שעה אחת באותן חדשים אם שוחט בה
אווז, ימות השוחט אם לא אוכל ממנה. ונוהגין לאכול מן הלב". [ובנו"כ מבואר שיש כמה
מנהגים מה לאכול מהאווז, אם לב או רגליים, או שאר איברים].

בבאר היטב (סק"ז) הביא מדברי ספר הקנה (הלכות טריפות), "דע לך בני שמלאכי חבלה
תחתיהן שרים רבים וכל שר תחתיו אלף אלפים שוטרים ונוגשים ומראיהם פני זעם מהם
שחורים כדיו ומהם אדומים כבשר, וכולם יש להם דברים גשמיים המושלים בהם, וכנגדם יש
מלאכים מלאכי רחמים מושלים בדברים הנקיים והטהורים, ולכן ארוז"ל אסור להרוג תחול
שחור בעבור דאית לה שר שחור מראיתו וכל עבדיו מזיקין וודאי. וכן ארוז"ל שלא לשחוט
אווזים בזמן שיש לשר שלהם הממשלה והכח והוא חודש שבט, כי הממית ימות".

ובכרתי (ס"ק יד) כתב שאין להקפיד על כך, כי הוא בגדר דרכי אמורי, ובכלל לא תנחשו (ויקרא יט כו), ותמים תהיה (דברים יח ג). "והדבר יצא מפי החסיד ר"י ז"ל, ובימיו היו הרבה מנחשים ומכשפים באוונות, כנודע בכתבי מעשיות שיש על זה מר"א מגרמיזא לבטל כחם, ואפשר דאף זה היה לבטל כחם. אבל בזמן הזה דלא שמענו ענין זה, ודאי אין להקפיד" (ומובא בערוה"ש שם סט"ו).

אולם בדברי זקה"ק הכתב סופר זיע"א (יו"ד סוף סי' יב) מובא שנמצא בין כתביו של ראב"ד הבי"ד דפרשבורג כתב יד קודשו של זקה"ק החתם סופר זיע"א, ושם כתב שנהגו בזה "בכל גלילות אלו", ולכן כתב לענין דיני ממונות, דכיון שהוא מנהג ידוע בכל גלילות אלו, הרי זה בודאי מגיע בזכות לשוחט, ועל דעת כן שכרוהו, ואין בעל האווז יכול למנוע ממנו ליקח חלקו. ועי' שם עוד במה שדן לענין איסור והיתר.

ונראה מדברי זקה"ק זיע"א שהקפידא ע"ז הוא רק במקום שנהגו בו, ועוד מבואר בדבריו שרק מי שקפיד ע"ז צריך לאכול, אבל גם במקומות הנ"ל שוחט שאינו קפיד ע"ז אינו צריך לאכול, אלא להחידוש הוא דהוה שלו גם בדיני ממונות ויכול למוכרו למי שהוא רוצה ואינו חייב לאוכלו כלל.

אולם לענ"ד יש לצדד שאף אם לא נהגו בזה, ורק אותו שוחט קפיד בזה, בזכותו ובכוחו לדרוש מהבעלים ליטול הלב או אבר אחר של האווז, ובלבד שיפחית שווי מתוך דמי שכירותו (דסו"ס לא נהגו בזה לענין להוסיפו על דמי השכירות), ויש לדחות.

ובמקום שיש ספק אם נהגו להקפיד ע"ז, והשוחט רוצה מספק להחמיר ובעה"ב אינו רוצה ליתן לו, נראה דצריך ליתן לשוחט, דכיון דהשוחט מצוי בספק סכנה ודינו להחמיר, דחמירא סכנתא מאיסורא (ועי' ט"ז יו"ד סי' קטז סק"ב, ופתחי תשובה שם סק"ג), על כן אמרינן דעל דעת כן שכרו בעה"ב, דאפילו שלא חשב על הדברים, אבל הקדימו חז"ל את סדר דיני שחיטה והתנאים התלויים בו. וכן הסכים מו"ר הגאב"ד הגר"מ גרוס שליט"א.

נויש מי שטען שאין האוונות שלנו אותם האוונות שדיבר עליהם רבי יהודה החסיד, וגם שנעשו הרבה שינויים והכלאות, וכבר אינו שייך דבריו על זה. (ועי' חולין נו:). ועי' בספר תורת העוף מידי"ג המזכה את הרבים הגאון הנפלא הר"י הרשקוביץ שליט"א (פ"א עמוד ל"א והלאה) בענין כמה מיני אוונות והנידונים בזה].

וכבוד גאב"ד סקווירא ירושלים שליט"א אמר לי, שיש להורות לאותו שוחט שיקח רגל האווז ויבשלו במים, וישתה המים, ובזה מצד אחד נחשב שמקיים המנהג לאכול דהוי טעם כעיקר, ומאידך לא נחשב שעובר על נדרו. ואמר לי מו"ר נר המערבי ארי שבבבל הגרא"ד וואכטפויגל שליט"א שכשהיה אוכל אצלו המשגיח הגה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל, לא היה נוהג לאכול אצלו שום דבר בשר או עוף, אבל בליל שבת היה שותה את המרק עוף, ונימק שאף שטעם כעיקר, אבל אינו צריך לחוש עד כדי כך. והוא עולה יפה ונכון על קנה אחד עם הנ"ל].

סימן ה

פרק א' אות ז' ד"ה להיות, ביארנו בדברי הגר"א עפ"י יסוד שהעלנו מדברי הרמב"ם, שמעצם מצות השחיטה הוא האכילה שלאחריה. לחלן מה שהרחבנו בענין בדיקת טריפה קודם השחיטה כדי למנוע חשש ברכה לבטלה.

בענין בדיקה קודם השחיטה למנוע חשש ברכה לבטלה^{יט}

שיש שם]. האם מותר לסמוך על 'אולטרה סאונד' כדי לעשות את הבדיקה פנים, אם יש סירות צהמות, וצומות הגידים צעופות, ושאר דברים, או שיש לחשוש שאם יעשו כן, הצודקים יתרשלו במלאכתם ויסמכו על המכשיר. ושם יהיה מותר הבדיקה צאולטרה סאונד רק כדי לא להיכנס לספיקות, דמה שנראה כחולי מצפים לא יקחוהו כלל לשחיטה. וכן יש לדון צאופן שיעשו נסיון של בדיקה צכחמש מאות צהמות ויראו שהתולאות שוות צין צמכסיר וצין צמשמוש היד, האם צכה"ג יהיה מותר מעיקר הדין לסמוך על בדיקת המכשיר.

תשובה: נראה לענ"ד צס"ד דכל דצר חדש לשנות ממעשה צראשית צסדר הליכות והלכות השחיטה, ידו על התחנות, אצל מאידך, מנינו שהורו

אחד מחשוצי השוחטים וצודקים צארץ ישראל ססמכו עליו עמודי הוראה ווקני השוחטים מדור הקודם, מצקש מחצרה מקצועית לצדוק את האפשרות להציא צאופן קצוע 'אולטרה סאונד' לצית השחיטה כדי לצדוק את החלקים הפנימיים של הצהמות, ועי"ז למנוע הפסד מרובה [ולפעמים מדובר על עשרות אלפי שקלים לחינם, ומשחנה צכל מקום לפי ההסכמים של צתי השחיטה וחצרת השוחטים. ולפעמים מחזיקים עשרות שוחטים וצודקים צמפעל ורק כשלושים אחוז מהצהמות כשרים חלק, ואם יש פחות מעשרים ושלש אחוז צצר מוגדר כהפסדים. ויש מקומות שמגיעים לכשלושים וחמש אחוז, וצמדינות מסוימות כגון קליפורניה מגיעים לצחמישים אחוז עקצ מוג האויר הטוב

יט. פסקי הלכות ח"ו סי' ל.

חמורים של לפני עור ולמכשולות גדולים ורצים, לכן יש לזדד להחיר להשתמש בכל צדיקה שהיא קודם השחיטה. חולם יש להזהר שזה לא יהיה כלל וכלל הצדיקה היחידה שסומכים עליה להחיר ולאסור הצער, אלא רק הדרך המסורה לנו מדור דור היא שתקצב את האסור והמותר מן הדין. חלאת התורה לא תהא מוחלפת.

צנע"ז כדי למנוע ממכשולות רבות הגרועות יותר ממה שהיה, כדוגמת הוראת זקה"ק הכתב סופר והשואל ומשיב וחזריהם להחיר מלות מכונה, וכל גאוני ארץ ישראל סמכו עליהם בזה. וכן יש לזדד צנידו"ד, שהיות שקיים במקומות שונים פרלות בגלל ריבוי הצער שקשה להחירו, ומגיעים רח"ל לאיסורים

ג. בדיקת פנים וחוץ

א) כתב השולחן ערוך (יו"ד סי' לט סעיף א) "אין צריך לבדוק אחר שום טריפות מן הסתם [דאזלינן בתר רובא], חוץ מן הריאה צריך לבדוק בבהמה וחיה אם יש בה סירכא [דהוי מיעוט המצוי], וכל הפורץ גדר לאכול בלא בדיקה, ישכנו נחש. הגה: ונהגו גם כן לנפוח כל ריאה, אפילו לית בה ריעותא, ובקצת מקומות מקילין שלא לנפחה רק אם היתה בה סרכא עוברת על ידי משמוש, וכן עיקר".

ובימינו רוב הטריפות בבהמות נגרמות על ידי סירכות הריאה, שאלו הן הדבקות מקרום הריאה לקרום בית החזה או לאחד האיברים הנמצאים בחלל החזה (ונראים כקרומים וחוטים המקשרים את האיברים אחד לשני). ועיקר החשש הוא כיון שהסירכא קשורה לשני הצדדים, וכשיפרידו אותם זה מזה, יתהווה בריאה נקב.

ובספר בית דוד (סי' לט ח"א סעיף ב) כתב בהדרכת הבריקה לשוחטים, "סדר בדיקת הריאה כך הוא, אחר שנשחטה בעודה מוטלת על הארץ, חותך הבודק בנחת לצד הצלעות ופוחת הטרפש ומכניס ידו בנחת וממשמש בכל חלקי הריאה, מקמא ומגבה ובחיתוכים שבין האונות והאומות ואחרי הערוגות והוורדא בכיסה, הכל במתון ובישוב הדעת, להרגיש אם אין בה סירכא או שאר טריפות כגון חסיר ויתיר וכדומה. ואחר כך יש להוציא הריאה לחוץ כדי לבדוקה במראית עין, ויש מקומות שנוהגין להוציא הריאה ולנפח אותה, והיכא דנהוג כן אין לשנות".

[ונידוע דעת השו"ע (שם סעיף י) שאסור להוריד סירכות ע"י מיעוץ ומשמוש, ומכשיר רק בשר 'חלק' דהיינו שלא היתה בו סירכא כלל, וז"ל, "כל מקום שאסרו סרוכת הריאה אין הפרש בין שתהא הסרכא דקה כחוט השערה בין שתהא עבה וחזקה ורחבה כגודל, ולא כאותם שממעכים ביד ואם נתמעכה תולין להקל, וכל הנוהג כן כאילו מאכיל טריפות לישראל". אבל דעת הרמ"א להכשיר בזה, וכתב (שם סעיף יג) "ויש מתירין למשמש בסרכות ולמעך בהם וכו', ואף ע"פ שהוא קולא גדולה כבר נהגו כל בני מדינות אלו ואין למחות בידם מאחר

שיש להם על מה שיסמוכו, ומכל מקום צריך להיות הבודק ירא אלהים שיודע לזהר למעך בנחת שלא ינתק בכח".

קביעת גדרי טריפות בבהמה ובאדם

(ב) כתב הרמב"ם (שחיטה פ"י הי"ג) "כל אלו שמנו ואמרו שהן טריפה, אף על פי שיראה בדרכי הרפואה שבידינו שמקצתן אין ממתין ואפשר שתחיה מהן, אין לך אלא מה שמנו חכמים, שנאמר על פי התורה אשר יורוך". והיינו בין להחמיר ובין להקל, שאם מנו חכמים טריפה, אפילו אם לפי הרפואה סופה לחיות, הרי זו טריפה, ואם לדברי חכמים אינה טריפה, אפילו אם על פי דעת הרופאים סופה למות, אינה טריפה.

וכתב החזון איש בביאור דבריו (יו"ד סי' ח סק"ג) "נמסר לחכמים לקבוע הטריפות על פי רוח קדשם שהופיע עליהם. והנה היה צריך להקבע בב' אלפים תורה דיני הטריפות לדורות, וכדאמרו רב אשי ורבינא סוף הוראה, ואין לנו תורה חדשה אחריהם. והיו קביעות הטריפות כפי השגחתו יתברך בזמן ההוא, ואותן המחלות שהיו פרוונקא דמלאכא דמותא בזמן ההוא שלא נתן הקב"ה לברואיו אז רפואת תעלה להן, הנה הטריפות שאסרתן התורה בין בזמן ההוא ובין בזמן של הדורות הבאים, שמסר הקב"ה את משפטי התורה לחכמי הדורות ההם". וכן פירש בדברי הרמב"ם מרן הגר"מ פיינשטיין זללה"ה (אגרות משה חו"מ ח"ב סי' עג אות ד).

ומאידך, לענין טריפות דאדם, כתב הרמב"ם (רוצח ושמירת נפש פ"ב ה"ח), ז"ל: "ההורג את הטריפה, אע"פ שאוכל ושותה ומהלך בשוק הרי זה פטור מדיני אדם, וכל אדם בחזקת שלם הוא וההורגו נהרג עד שיודע בודאי שזה טריפה ויאמרו הרופאים שמכה זו אין לה תעלה באדם ובה ימות אם לא ימיתנו דבר אחר", עכ"ל. ומבואר דגבי מומי אדם הדין וההכרעה מסור באשר "יאמרו הרופאים". ושמעתי בזה ממו"ר הגרמ"ד הלוי מבריסק זללה"ה בשם אביו מרן רבינו הרב זללה"ה שייסד בזה, דחלוק מום דאדם ממום דבהמה, דבעוד דמום דבהמה נקבע בהיות בהו התואר ד'בעלת מום', ושם זה גופא הוא הפוסלה, וזה אפילו אם עפ"י דרכי הרפואה קבעו הרופאים שיכולה לחיות עוד רבות בשנים. אולם דיני הטריפות האמורים באדם אינו כן, אלא אפילו אם שם טריפה עליו, הלכות טריפה לא ינהגו בו, דזהו מיתלי תלי בדעת הרופאים בלבד, ע"כ שמעתי. הרי דעת מרן הגר"ז מבריסק זללה"ה, דבכל ענין שם טריפה ושאר נידוני רפואה באדם, הרופאים הם הקובעים ומכריעים בזה. (ורבינו הגר"א"ל שטיינמן זללה"ה אמר לי שא"ז חידוש של מרן הגר"ז זללה"ה אלא סבר שזה כתוב להדיא ברמב"ם). וראה מה שהארכנו בזה בספר ודרשת וחקרת (קבלת עדות אות א) ובנספחים שם (סי' א).

ועכ"פ נמצא לנידו"ד, דבבהמות גדר 'טריפה' נקבע על פי דברי חכמים, ודברי הרופאים בזה לא מעלין ולא מורידין.

בדיקת פנים במשמוש היד, בחוש הראיה, באולטרה סאונד וב-÷ע.

ג) כתב השולחן ערוך (שם סעיף יב) "טוב להשקות בהמה סמוך לשחיטה", וביאר הש"ך (ס"ק לב) "כן כתב הכל בו קבלה מרבתי ומאת זובחי הזבח הבקיאין, בהמה שלא הושקתה מים קודם לשחיטה כולה מלאה סרכות דקות וקשות", ולמדנו מזה שיש למנוע מעיקרא יצירת סירכות בבהמה והדבר נכון וטוב.

ויש אומרים שהסירכות נוצרות בעקבות הצטננות של הבהמות וגידולם במקום פתוח וכיוצ"ב, ומציעים לטפל בצינון של הבהמות כדי למנוע את הסירכות. ולדבריהם רופא בהמות יכול לזהות באיזה בהמות יש סירכא ובאיזה אין. וכן שעל ידי בדיקת פעולת הריאות ניתן להוודע לקיומם של סירכות בריאות.

ועוד מציעים, לבדוק את הבהמות על ידי מכשיר 'אולטרה סאונד', וכך למצוא את הבהמות שיש בהם סירכות סמוך לריאה, ולדעת מה לעשות בהם, אם לשחוט אם להמתין, ומה תהיה רמת הכשרות שלהם.

והנה, לשון הבית יוסף (יו"ד סי' לא סי"א) בשם הכלבו "והשוטט צריך שיכניס ידו בבהמה בזריזות בלא רפיון ידים, וימשמש בבהמה בכל צדדיה בין לגבי דפנות בין לגבי שומן", ומבואר דיש דין בדיקה על ידי משמוש היד וכמו שנוהגים היום, ויש לחקור האם יש איזה טעם וגדר שצריך דייקא משמוש היד, או שמא העיקר שבדוק באיזה אופן שיהיה, ומה שהזכיר משמוש היד הוא רק היכי תמצא מאין אפשרות אחרת לבדוק בפנים, והוא הדין אם יכול לבדוק על ידי חוש הראיה. ואם תמצא לומר דא"נ מועיל גם חוש הראיה, אבל צריך בדיקה מבפנים דייקא, ובמכשיר אולטרה סאונד הבדיקה היא מחוץ לבהמה לגמרי וזה לא שמענו. א"כ יש לעיין אם להכשיר בדיקה על ידי הכנסת מצלמה (÷ע") לתוך גוף הבהמה, כשרואים במסך גדול כל מקום שהמצלמה הולכת לשם (ונוהגים לסמוך על מצלמה כזו בטיפולים הרפואיים המסובכים ביותר, במח ובלב, וא"כ למה לא יועיל גם לבדיקת הטריפות).

בדיקת אחות בנשים

ויש לחקור אם לדמות דבר זה לדין בדיקת נשים על ידי אחות, שמבררת בבירות שיש מכה המדממת, האם חייבת לעבור היטב עם מקל וצמר גפן בכל החו"ס, או שמספיק ראייה באור שהכל נקי כולל פי הרחם (כעין בדיקת חוץ של אשה עם עד בדיקה). ובשיעורי עץ ארז מובא נידון בזה. ועל הצד שמועיל בדיקה בראיה בנדה, קשה מאוד לחלק בין בדיקת פנים של אחות הנ"ל לבין בדיקת פנים דאולטרה סאונד בבית השחיטה.

שינוי מסורת בעשיית חדשות

ונראה לענ"ד בס"ד דאמנם כל דבר חדש לשנות ממעשה בראשית בסדר הליכות והלכות

השחיטה, ידו על התחתונה, אבל מאידך, מצינו שהתירו הנהגות חדשות כדי למנוע ממכשולות רבות הגרועות יותר ממה שהיה, כדוגמת הוראת זקה"ק הכתב סופר והשואל ומשיב וחבריהם להתיר מצות מכונה, וכל גדולי ומאורי העולם וגאוני ארץ ישראל זיע"א סמכו עליהם בזה. [וזכיתי לראות אצל מו"ר שחושש לחומרת החתם סופר לעשות אפיית המצות בפחות מג' דקות, וע"י סדר שהוא בעיקר ביד, ורק האפייה ע"י מכונה ויוצא לבד מהתנור, עם אש שאופה מצות יד עגולות, והכל בכשטים וחצי דקות, וסובר מו"ר שהם המהודרים ביותר, הגם שלא שמענו וראינו מצות יד כזאת אצל רבותינו ז"ל. ועכ"ז התקבל המצות אצל אחינו בני ישראל ואצל גאוני הזמן בכל קצוות תבל]. ועוד דומות לאלה, ויש להאריך עוד. ויש לדון אם נידון דידן דומה לפרשת 'מקוה ריין', ויש לחשוש לכתחילה מעיקר הדין לא לשנות מהדרך המסורה לנו דור דור בדבר שקדושת ישראל תלוי בו וכן בני"ד, או נאמר שמצינו בכמה מקומות ששינו גדולי ישראל ממעשה בראשית. וכבר ידוע תשובתם של דו"ז המכתב סופר זללה"ה והגה"ק הדברי חיים זיע"א על השינויים במקוואות לכאן ולכאן, וכן לענין הדרכים החדשים במניעות הווסתות (ע"י מש"כ בזה בתשובה בענין 'נוברינג ותשובתו', שלדעת הפוסקים בלקיחת כדורים של מניעה אין צריך לשמור עונת הוסת), והיתר עגונות על ידי בדיקת A כהוראת מרן הגרי"ש אלישיב זללה"ה לבי"ד בארה"ב לאחר אירוע מגדלי התאומים, דברים שלא שמעו ולא ידעו רבותינו ואבותינו מדור דור, והותר הדבר לדינא אצל כל משפחות המיוחסות בישראל כמדומני בלי יוצא מן הכלל. (וע"י בתשובה לענין 'דירה נגישה בשבת' שהבאנו דברי מרן הגרי"ש זללה"ה על נידון היתר חדש של מים חמים בשבת, שאמר לו מו"ר הגאב"ד הגר"מ גרוס שליט"א שאם יתירו "נמצא שיהיה 'דבר חדש', מים חמים בשבת?!", ועל זה ענה הגרי"ש ז"ל, "אז יהיה מים חמים בשבת, אבל זה מותר בלי חשש, אז למה לא להתיר", עכ"ד).

ולכן יש לצדד בנידו"ד, שהיות שקיים במקומות שונים פרצות בגלל ריבוי הבשר שקשה להתירו, ומגיעים רח"ל לאיסורים חמורים של לפני עור ולמכשולות גדולים ורבים, לכן יש לצדד להתיר להשתמש בכל בדיקה שהיא קודם השחיטה. אולם יש להזהר שזה לא יהיה כלל וכלל הבדיקה היחידה שסוכמים עליה להתיר ולאסור הבשר, אלא אח"כ יעשו את כל סדר הבדיקה כנהוג מדורות עולם, ורק הדרך המסורה לנו מדור דור היא שתקבע את האסור והמותר מן הדין. וזאת התורה לא תהא מוחלפת. וכן הסכים מו"ר הגאב"ד הגר"מ גרוס שליט"א.

וכבוד גאב"ד סקווירא ירושלים שליט"א אמר לי שלפני השחיטה בודאי יש להתיר, אולם להחליף הבדיקות שקבעו חז"ל בבדיקה חיצונית ע"י מכשיר, אין לשנות ממה שקבעו חז"ל. וכבר קבעו גדולי הפוסקים בפולמוס של קול קורא דמאה קהילות ובתוכם אדונינו הכת"ס

זיע"א שאין לירות בראש הבהמה אחר השחיטה הגם שכבר הותר שם נבילה, עכ"ז היות שעדיין מפרכסת אין לעשות בה שום דבר עד סיום סדר הבדיקות פנים וחוץ. ואפילו אם הבודק במכשיר מאה אחוז בדעתו, אי אפשר להשתמש בזה אפילו כצירוף לאופן שנאבדו או נתערבו וכדומה, היות שאינו ראה אלא בגדר אומדנא, ואי אפשר להתיר בהמה באומדנא.

ויש לדון באופן שיעשו בדיקה כפולה של המכשיר והאדם הבודק, ויצליח המומחה באולטרה סאונד לדייק בתוצאה על חמש מאות בהמות ברציפות, וקובע בדיוק כמו שעלה בידו של הבודק בבדיקת פנים. האם יהיה אפשר מכאן ולהבא לסמוך על מומחה כזה במקום בדיקת פנים. ויש לדון. [ויש לדון במומחה שקובע שבידו לראות כשרות הבהמה, ולבסוף נמצאה טריפה, האם חייב לשלם הנזק כיון שזה גופא עבודתו, ויש לדון ואכמ"ל]. ועכ"פ יש לצדד דודאי אפשר לסמוך לכתחילה על בדיקת האולטרה סאונד במקום שנאבדה הריאה או נתערבה עם אחרות (כשרים).

ולענין הלכה למעשה, יש לדון ולשקול לפני שמנחילים דבר חדש קטן כגדול, וק"ו בבשק"ו אם יש בו משום לשנות המסורת של אבותינו איש מפי איש מפי משה רבינו, ואין לעשות כלל רק על פי גדולי זקני הוראה שליט"א, ואפילו אם כוונת העסקנים והרבנים לטובה לשם שמים כדי למנוע ממכשולות רבות הגרועות יותר, וכן לחוס על ממון ישראל של בני תורה ויראה שמקפידים ונוזהרים ביתר שאת, מ"מ אין לזוז מכל הנ"ל. והקב"ה יצילנו מכל מכשולות וטמטום הלבבות, ולזכות את ישראל להנות מבשר של הלויתן בקרוב, ולה' הישועה.

סימן ו

פרק א' אות ז' ד"ה חנוך, הבאנו דברי רבינו מנוח דאיכא ב' חנוך
לנער ב' עניינים, ולהלן הרחבת דברים בגדר דין ספיה לקטן
ובביאור דברי רבינו מנוח.

בגדר ספיה וחינוך בקטן כ

ענה א'

נוח לו – כה"ג אי"ז להפרישו ולא חשיב
עושה לדעת אציו.

ולפי"ז ז"ע צהא דנכרי אדעתיה דנפשיה
עציד דמצואר צרש"י דאפי'
שיודע שנוח לו לישראל הוא להנחת עצמו
מתכוין, והיינו דנכרי לא דמי לקטן
דאע"פ שיודע שנוח לו לישראל צ"ז
ע"ד עצמו הוא עושה. והיינו דשונה הוא
מן הקטן דווקא לעניין הסבא דיודע
דנוח לו לישראל. וז"צ דהא לעניין קטן
צעין צ' סבבות כדי להפרישו, והו"ל
לרש"י לממית דגוי שאני מהקטן אף
לעניין השני דגוי אינו "עושה עבורו".

ב. עוד יש להתבונן דציצמות קי"ד.
צדינא דר' יצחק דקטן אוכל נבלות
אין צ"ד מצוין להפרישו אמרי' ת"ש
קטן הצא לנכות אומרים לו אל תכזה
ששציתמו עליהם, א"ר יוחנן צעושה על
דעת אציו, וצרש"י פי' צעושה על דעת
אציו, שהתינוק צופה באציו, ורואה שנוח

א. שצת קכ"א. קטן שצא לנכות אין
שומעין לו מפני ששציתמו עליהן,
שמעת מינה קטן אוכל נבלות צ"ד מצוין
עליו להפרישו, אמר רבי יוחנן צקטן
העושה לדעת אציו. דכוותה גצי נכרי
דקא עציד לדעתיה דישראל מי שרי, נכרי
לדעתיה דנפשיה עציד, ע"כ. וצרש"י פי'
דקטן העושה לדעת אציו היינו קטן
שידע להצחין שהכצוי נוח לאציו ועושה
צשצילו. ונכרי אדעתיה דנפשיה עציד
פרש"י ואפי' יודע שנוח לו לישראל הוא
להנחת עצמו מתכוין שיודע שלא יפסיד,
עכ"ל.

ומדוקדק מדצרי רש"י דצקטן העושה
לדעת אציו איכא שני עניינים,
האחד שיודע הקטן שכצוי זה נוח לאציו
והשני שצעושה צשצילו. ואילו יהא יודע
שהוא נוח לאציו אלא דאינו עושה עבורו,
או דעושה עבור אציו אלא דיודע דאי"ז

לו צכך, ואציו עומד עליו, דהוה כאלו
הוא מצוהו לעשות.

ומבואר בדברי רש"י דיש ד' דרגות
בעושה לדעת אציו. האחד
שהתינוק נופה באציו, השני שרואה שנות
לו צכך, השלישי דאציו עומד עליו,
והרביעי דאציו מצוהו לעשות. וז"ל
בחלוקי הדינים ציניהם, וצמה שאני עומד
עליו ממצוהו לעשות. וצפרט שצצבת לא
הזכיר רש"י כלל מהנך עניינים דצעינן
שיהא אציו נופה צו וכו'.

והנראה צוה, דהנה צרמצ"ס פי"ב
משבת ה"ז כתב: אבל קטן
שצא לכבוד אין שומעין לו והוא שיהיה
עושה על דעת אציו אבל מדעת עצמו אין
צ"ד מצוין עליו להפרישו, וצמ"מ שם
מציא את כל דברי הגמ', דקטן שצא
לכבוד אין שומעין לו וכו' שמעת מינה
קטן אוכל נבלות צ"ד מצוין להפרישו,
ותירו א"ר יוחנן בקטן העושה על דעת
אציו, ופרש"י ז"ל בקטן היודע להצחין
שכיבוי זה נוח לאציו ועושה בשבילו,
והקשו ודכותה גצי נכרי דקא עבד
לדעתיה דישראל מי שרי, ותירו נכרי
לדעתיה דנפשיה עבד, ופרש"י ז"ל אפי'
יודע שנות לו לישראל להנחת עצמו
נחכין שידוע שלא יפסיד עכ"ל, והוסיף
המ"מ והזכרתי פרש"י ז"ל לצאר מהו
עושה על דעת אציו, עכ"ד המ"מ.

וצ"ב טובא בדברי המ"מ מה הוסיף בכל
האריכות שהציא את כל דברי הגמ'
והרש"י כפשוטם ומה ראה להשמיענו
צוה, דהא אי"ז מדרכו של המ"מ להציא

פשתן של דצרים המפורשים צש"ס.
וכמו"כ ז"ל מהו שכתב לצקוף והזכרתי
פרש"י לצאר מהו עושה על דעת אציו,
והרי לזה סגי מה שכתב בתחילה להציא
דצרי הגמ' בעושה על דעת אציו ופרש"י
וכו', ולמה היה צריך להוסיף להציא
קושית הגמ' דכוותה גצי נכרי וכו' דהו
לא שייך לעושה לדעת אציו.

ונראה צוה דהמ"מ למד מהא דאמר
דנכרי עושה אדעתיה דנפשיה,
מהו הכוונה דקטן עושה על דעת אציו.
דכיון דנכרי וקטן הם דבר והיפוכו, ע"כ
כל היכא דנדע מהו הדין דנכרי אדעתיה
דנפשיה נתגלי לן מהו הדין דקטן עושה
על דעת אציו.

וזהו שהציא המ"מ דמהא דמבואר דנכרי
אע"פ שידוע שנות לו לישראל וכו'
צכ"ז להנחת עצמו מתכוין, מוכח דלענין
קטן סגי צמה שידוע הקטן שנות הוא
לאציו, ואע"פ שאינו עושה בשבילו –
צכ"ז אי"ז לעיכוצא כלל צעיקר הדין
דקטן עושה ע"ד אציו.

אך דא"כ ז"ל צמה שהוסיף רש"י לומר
דצעינן שיעשה הקטן בשביל אציו,
דהא מדנכרי מוכח דאי"ז מעכצ כלל
צעיקר הדין דעושה ע"ד אציו.

ונראה דצוה כוונת רש"י לכלול חדוש
הדינים שכתב ציצמות דלופה צו
וכו' והיינו דמשום הדין דצעינן שיהא
עושה בשבילו, צעינן שאציו יהא נופה צו
וכו' וצוה הוא דחשיב כעושה בשבילו.
צאופן שלפי"ז אין כלל סתירה בין דצרי
שצבת לדצרי ציצמות.

הוא להאי מעשה שיעשה ע"י הקטן -
ע"כ חשיב כאילו האב הוא העושה
להאיסור.

אמנם רש"י ביצמות שכתב דבעינן שיהא
האב נופה בו, וכאילו מצווהו, ס"ל
כהלד הראשון שהוא כעין לפני עיור,
דבזה שאביו נופה לו וגורם לבן שיעשה
להאיסור - הוא כמכשילו להבן.

ולזה הוסיף רש"י דנופה וכו' וכאילו
מצווהו, כוונת הרש"י לומר
דהגדר דעושה על דעת אביו דהוי כלפני
עיור דגורם האב להבן יעבור על האיסור
ואין זה דין על האבאל אלא הוא משום
דמכשילו לבן.

ונראה להוכיח מהילק"ש כדעת רש"י
בשבת, דכתב (ויקרא פרק יא רמז
תקמו') הא מה אני מקיים לא יאכלו לחייב
את המאכל כאלו. ונראה כוונתו דא"י
רק איסור על הבן, אלא איסור הוא על
האב, דחשיב כעשייה ידיה ע"י הקטן.

ענף ב'

א. כתב הרמב"ם הלכות מאכלות
אסורות פרק יז' הכ"ז, וז"ל: קטן
שאכל אחד ממאכלות אסורות או שעשה
מלאכה בשבת אין בית דין מצווין עליו
להפרישו לפי שאינו בן דעת במה דברים
אמורים בשעשה מעצמו אבל להאכילו
ידיים אסור ואפילו דברים שאיסורן
מדברי סופרים וכן אסור להרגילו בחילול
שבת ומועד ואפילו בדברים שהן משום
שבות.

ג. אמנם יעויין בכתב סופר דכתב דרש"י
בשבת ורש"י ביצמות סתרי אהדדי.
לדברי רש"י בשבת סגי במה שידע
שנות לו לאביו, ואי"ל שיראה את אביו
נופה בו. והיינו דסגי בידיעת הקטן
ואי"ל כלל מעשה מלד האב. ואילו לדברי
רש"י ביצמות צריך שיהא מעשה מלד
האב, שיהא נופה בו, ולא סגי במה שמלד
הקטן יש כאן עשייה לדעת אביו.

ואחר שהורה זקן בטלים דצרינו, במה
שחידשנו דדברי רש"י נתכוונו
לדבר אחד. אך לדבריו הדרה קושיא
לדוכחה במה שהוסיף וכתב דעושה
בשצילו, וכנ"ל.

והנראה צביאור הסתירה בדברי הרש"י
בשבת וביצמות, דהנה יש
לחקור צעיקר האי דינא ד"לא תאכלום",
דנתחדש דקטן העושה ע"ד אביו צריך
להפרישו. דמחד היה מקום לבאר דהוי
מעניינא דפרשת לפני עיור, דאסור לאב
לגרום לבנו שיעבור על האיסור. וכן
הגדול מזהר על הקטן שלא יעצירו
באיסור. אמנם מאידך יתכן לפרש דדין
חדש הוא שלא יהא הגדול עושה מעשה
ע"י הקטן. (ועי' בקוצן הערות סי' מח' שכ'
האי חקירא צענין לפני עיור גופא, וכתב בזה
דבזה פלוגתא צעה"מ ורמב"ן יעו"ש).

ועפ"י נראה דמה שכתב רש"י שהקטן
יודע שנות הוא לאביו ועושה
בשצילו, כוונתו לומר דאע"פ שהקטן הוא
העושה בפועל, מ"מ כיון שהוא עושה -
נות לאביו ועושה בשצילו, והיינו דזה
גופא גדר האיסור, דכיון דהאב גורם

דעתו שאין רצונו כלל זהאי מעשה, וכסם שלגזי האיסור מצינו דאם תנועתיו מורות שהוא מכיר שנוט לו לאציו צנך הוי איסור, כן לעניין ההיתר צעינן ההיפך המוחלט, דדווקא כאשר יגלה דעתו ויגער צו לגלות רצונו שאין נוח לו כלל זהאי מעשה - חשיב הפרשה מהאיסור.

אבנם כד נדקדק בלשון הרמז"ס נראה שהזכיר עניין הגערה וההפרשה, משום החינוך לקדושה, וילפינן לה מדכתיב חנוך לנוער. וציאור העניין צוה, דהנה ברמז"ס הלכות שציתת עשור פרק ב' ה"י פסק דקטן צן תשע שנים וצן עשר שנים מחנכין אותו לשעות כילד היה רגיל לאכול צשתי שעות ציום מאכילין אותו צשלש היה רגיל צשלש מאכילין אותו צארצע לפי כח הצן מוסיפין לענותו צשעות צן אחת עשרה שנה צין זכר צין נקבה מתענה ומשלים מדצרי סופרים כדי לחנכו צמצות. וציאר רצינו מנות דתרי חנוכי הוו, חד לעיניו וחד להשלמה, וחנוך השעות אינו חוצה מדרבנן אלא חוצה המוטלת על כל אדם מעצמו ללמד ולהרגיל צניו ללכת צדרכי יושר כדכתיב חנוך לנוער עפ"י דרכו וכו' וכדי להכניסם תחת כנפי השכינה וכו' והחנוך הזה אינו מוטל אלא על הצנים לא על הצנות, אצל בחנוך שני דהיינו כשהם צני יא' שנה שחייצין להשלים מדרבנן, שוין צו תינוק ותינוקת שהרי השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שצתורה וה"ה לעונשין שהן מדצרי סופרים, ע"כ.

נמצא לדצריו דדין חנוך לנוער לא שייך כלל לעיקר דינא דחינוך, וחלוקים

ובהב"ח הוסיף דאע"פ שאין צית דין מצווין להפריש את הקטן מצוה על אציו לגעור צו ולהפרישו כדי לחנכו צקדושה שנאמר חנוך לנוער על פי דרכו.

וייש להתצונן צדקדוק לשונו שכ' לעניין חילול שבת דאסור להרגילו צחילול שבת, ומשא"כ לעניין אכילת מאכלות אסורות לא הזכיר שאסור להרגילו צמאכלות אסורות, רק דעיקר הדין שכתב דאסור להאכילו מאכלות אסורות. וכן יל"ע צמה שכפל לשונו דאציו מצווה לגעור צו ולהפרישו, דלכאוי כפילות דצרים אית הכא.

ואשר יראה מוכח דצעת הרמז"ס, דצעיקר דין ספייה מצינו ששייך לחייבו משום עכס הדין דהקטן עושה משום אציו, וכמו שנראה צמאירי יצמות קיד. ז"ל: ומכל מקום כל קטן שראינוהו עושה על דעת אציו או על דעת אי זה גדול כגון שהיה אציו עומד על גציו וראינוהו לתינוק צופה לאציו ומציטו ותנועותיו מורות שהוא מכיר שנוט לאציו צנך אסור, שהרי הוא כמי שמצוהו לעשות. והוא שאמרו קטן צצא לכצות אין שומעין לו ופירשוה צעושה על דעת אציו וכו' וכל שכן שאין מאכילין אותם צידיס או שאין משתדלין עמהם שיעשו אלא שאם עושין מעצמן שותקין להן.

ונרא' דצהדין דאציו מצוות להפרישו, צעינן שיעשה ההיפך הגמור מהעשייה ע"ד אציו, ולכך צעינן שיהא האצ גוער צו ומפרישו, צאופן שיגלה

דמאכלות אסורות דהזירות זהם מציאה לקדושה וטהרה, דבזה אמרי' דמשום חנוך לנער צריך להפריש צין קטן וצין קטנה, ולהכי צריך לגעור זהם ולהפרישם.

והנה צרמז"ס הלכות שבת פרק כד הי"א פסק: קטן שעשה בשבת דבר שהוא משום שבות כגון שחלש מעליץ שאינו נקוב או טלטל בצרמלית אין בית דין מצווין להפרישו וכן אם הניחו אצו אין ממחין צידו. וכו' הרב המגיד: מדברי רבינו שבכאן היה נראה שאם היה עושה קטן מלאכה גמורה מזה על צי"ד להפרישו, ואין כאן האמת אלא אפי' עושה מלאכות גמורות ועובר על שאר לאוין שבתורה אין מצווין עליו להפרישו, וזו מסקנת הגמ' ציצמות קיד. ואף רבינו עצמו כתב כן סוף הל' מאכלא"ס צצאור, וצפי"צ משבת מדין קטן שצא לכבות מדעת עצמו שאין צי"ד מצווין להפרישו, וכן הוא האמת, א"כ צ"ע למה פרט כאן דבר שהוא משום שבות.

ג. ואשר יראה בזה, דהנה דקדקנו בתחילת דברינו בלשון הרמז"ס דלעניין שבת האיסור הוא להרגילו בחילול שבת, ומשא"כ לעניין מאכלות אסורות דלא הזכיר כלל עניין ההרגל, ונראה בזה, עפי"ד האמרי צינה דחלוק ציסודו איסור שבת משאר איסורין, דבכל האיסורין אפי' בלא כוונה נעשה כן מציאות האיסור, דסו"ס קאכיל מאכלות אסורות בחפלא, ומשא"כ לעניין שבת דבלא כוונה אין כאן חפלא דאיסורא כלל.

הם צעיקר דינס, דלעניין חנוך לנער מחייצין רק הצנים ולא הצנות, ומשא"כ צדין חינוך. ולפי"ז תמוהים טובא דברי הרמז"ס שהצאנו בתחילת דברינו, צמה שהשוה דינא דמאכלות אסורות ודינא דשבת, אע"פ דשבת להדיא כתיב אתה וצנך וצתך, שהשוה הכ' בן לבת, ואעפ"כ הרמז"ס הזכיר בדבריו קרא דחנוך לנער, דלדברי רבינו מנחם האי קרא שייך דווקא צצנים ולא צצנות.

ב. והנה צעיקר האי דינא דמשום החינוך לקדושה צריך האצ להפרישו, יש להתצוק, מדוע הזכיר הרמז"ס החינוך לקדושה, ולא הזכיר החינוך לעצם המצוה. והנראה בזה, דהנה צרמז"ס בהלכות מאכלות אסורות פרק יז הל"צ כתב: כל הנוהר בדברים אלו מציא קדושה וטהרה יתירה לנפשו וממרק נפשו לשם הקצ"ה שגאמר והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני צריך רחמנא דסייען מריש ועד כען.

ונרא' לדברי הרמז"ס דאף צדין חנוך לנער איכא צ' עניינים, הא' באופן שמחנך להנער צקיום המצוות, דאף באופן שאי"ז מצוה כתיקונה, וכגון תענית שעות, צכ"ז אמרי' דמדין חנוך לנער מצווים להרגילם בכך, ודין זה שייך דווקא צצנים. אכן עוד דין איכא, באופן שמשום החנוך לנער איכא מניעת איסור, דמשום קדושת ישראל צריך להפרישו ולמנעו מלעבור על האיסור, והאי דינא שייך צין צצנים וצין צצנות. אשר לפי"ז שפיר כתב הרמז"ס דמשום האי דינא

ההכנסה להאי מקום שרינן ליה, ודווקא משום מאכלות אסורות שמטמטים הלז אסרינן עליה.

ונמצא לפי"ז דהאי דינא נאמר דווקא לעניין מאכלות אסורות, אך אם למשל הי' מנהג צאותו מקום ללכת עם תלבושת כלאים לא אסרינן עליה, דווקא בטומאה דאית צנפא האדם - אסרינן בלא תאכילום וחייבים להפרישו.

והשתא לפי"ז נראה דמשום דין שבת, לא נכטרך למנוע הכניסה לאותו בית חנוך, דהיות ואיסורי שבת אינם איסורים בעצמם, ע"כ שרי להכניסו משום שבת.

ד. יש לדון באז שרואה בנו אוכל ספק נבילה, האם מחוייב להפרישו או לאו. דהנה כבר הבאנו להסתפק (בסי' הקודם) בעיקר דינא דאיסור ספיה, האם הוא חיוב משום האז או משום הבן, דמאד הבן אמרי' ספק דאורייתא לחומרא, אך אם הוא דין על האז, כיון דהוי דין דרבנן משום חנוך לנער יתכן דבספק יהיה מותר.

אמנם עדיין יש לדון, דבאופן שיהיה דין דחנוך לנער עפי"ד דרכו שוב נצעי להפרישו, ויתכן דאכן כאשר יש לו אז צעי להפרישו משום חנוך לנער, ודווקא צמעשה דהחת"ס שיהיה יתום, דבזה ליכא לדינא דחנוך לנער, דצ"ד אינן מצווין בזה, כה"ג שרינן להכניסו לאותו מקום.

ובהכי נראה דווקא לעניין שבת בלא שירגילו אציו אין כאן איסור כלל, דסו"ס לא נחשב מאד הקטן מעשה איסור כלל, ורק ע"י הרגל דאציו - הוי מעשה איסור.

והנה בחת"ס צאו"ח תשובה פג' כ' ע"ד יתום קטן עתיר נכסים צר שטי' וקרוביו צקשו לו מנות אשר ייטב לו צעוה"ז למוסרו בצית חנוך חרשים ושוטים ללמדם דעת ותבונות יודיעום אך הוא מסור בידי צעלי דת אחר אשר לא מצני עמינו, וא"ל להמציא לו שם מאכליו ומשקיו ויתר נרכיו עפ"י דתה"ק והוא עתה כבן ז' שנים ונשאל אם ראוי למוסרו בידיהם לרפאותו להציאו לכלל דעת וכו'.

ואומר אם הוא שוטה וכו' דמוצן מדבריו שאם יגדל כך בשטותו לא אחי' לכלל מצות לעולם כי שוטה כזה פטור מכל המצוות ועי"ז שאנו מכניסים אותו לבית החנוך הנ"ל נציאהו לכלל דעת ויתחייב וישמור מצות ה' ותורותיו הי' נראה לכא' צפשות להחיר, עיי"ש שהאריך בזה. אמנם סיים דבריו דכיון שהעידו קדמונינו שע"י מאכלות אסורות נגערות מטמטס הלז ומוליד לו טבע רע עדיין אני אומר מוטב שיהיה שוטה כל ימיו וכו', ע"כ.

ונראה צביאור דבריו, דכיון דהתם אי"ז ספיייה צידים ממנש, אלא הוה כנותן הקטן ע"ג נבילה, להכי משום עצם

האיסורין, וא"ל דמזה ילפינן בעושה ע"ד אציו חייב אציו להפרישו, א"כ לא נילף בכל איסורין משצת דחמור ואיסור סקילה בזה החמירה התורה להפרישו אף בעושה ע"ד אציו משא"כ בשאר איסורין, וע"כ הסבירא הפשוטה בעושה ע"ד אציו הוי כמאכילו בידים א"כ למה נריך קרא כלל בשצת.

ונראה, הא ידוע דקטן מעשה יש לו ומחשבה אין לו, וידוע דשצת מלאכת מחשבת אסרה תורה ומתעסק בעלמא פטור ולאו שם מלאכה הוא רק כשמכוין אל המלאכה, לכן אי לאו דגלי לן קרא בשצת להזהיר גדולים על הקטנים לא היינו יכולים למילף מדם ושרצים דשם אתעבד איסורא אף אם אוכל הקטן בלא כוונה כדקיי"ל מתעסק בחלצים חייב שכן נהנה, וכן בטומאה אף בהעדר שום כוונה מ"מ נטמא גופו, לכן הזהירה התורה הגדולים על הקטנים. משא"כ בשצת היינו אומרים דלא אתעבד שום איסור צמעה הקטן כיון דכל מעשיו הם בלא דעת וכוונה וכמעה בהמה א"כ כמו הזהירה התורה לישראל על שציתת בהמתו כמו"כ הזהירה על מלאכת חשו"ק ובעושה ע"ד אציו דלא דעת ומחשבת אציו מרפינן למעשיו של החשו"ק והוי כאילו עושין מעשה מלאכת מחשבת.

ונרא' צביאור דבריו, דהנה צכתוצות יא. מצואר דאע"פ דגר נריך כוונה, ככ"ז דעת צ"ד מועילה להקטן, והצביאור בזה, דכשם דלעניין טבילת כלים לא

אך צעיקר הדין צי"ד מצווין להפרישו יש לדון, האם הוא משום לא תאכילום, והיינו דהוא מצד צי"ד, או דהוא דין מצד הקטן, וצרמצ"ס הלכות מאכלות אסורות פרק יז הכ"ז פסק: קטן שאכל אחד ממאכלות אסורות או שעשה מלאכה בשצת אין צית דין מצווין עליו להפרישו לפי שאינו בן דעת. צמה דברים אומרים צעשה מעצמו אכל להאכילו בידים אסור, ואפילו דברים שאיסורין מדברי סופרים, וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד ואפילו בדברים שהן משום שבות. ובהכ"ח כתב: אע"פ שאין צית דין מצווין להפריש את הקטן מזה על אציו לגעור צו ולהפרישו כדי לחנוכו צקדושה שנאמר חנוך לנער על פי דרכו.

ויש להתבונן בלשון הרמצ"ס דכתב 'אע"פ' שאין צי"ד מצווין, ככ"ז האצ מצווה, דנרא' דהוא מאותה ההלכה, ונרא' צביאור דבריו, דאילו צי"ד היו מצווין להפרישו, היה זה רק משום דין ההפרשה, וזהו שכ' דאע"פ צי"ד אינן מצווין להפרישו, ככ"ז האצ צית דין חדש דחנוך לנער ומש"ה חייב לגעור צו ולמנוע ממנו ההרגל לחילול שבת.

ענף ג'

א. צאמרי צינה דיני שצת סי' ז' הק' הא דילפינן משרצים ורמשים ודם דאזהיר רחמנא גדולים על הקטנים שלא להאכיל אותם בידים איסורין, וא"כ מדוע נריך קרא באיסורי שצת שלא לצוות לקטן לעשות מלאכה, הא ילפינן כצר מכל

כשאר איסורים, משא"כ משום ל"ת כל מלאכה הוי איסור דשבת דחמיר כדאיחא ציצמות ו' שאני לאוי דשבת דחמירי ופירש"י דקי"ל מחלל שבת כעוצד ע"ו.

ג. והנה צעיקר הדין דספייה הצאנו לחקור בתחילת ענייני ספייה, האם דינא הוא מלד הבן, וכגדר לפני עיור, או דלמא דהוא איסור על האב לעשות איסור ע"י בנו קטן.

והנה ברש"י בשבת קכא. פי' דקטן העושה לדעת אביו היינו קטן שידע להבחין שהבבוי נוח לאביו ועושה בשבילו. ובדבריו נרא' דהוא משום הקטן, וכגדר לפני עיור.

אבנב ברש"י ציצמות קיד. פי' צעושה על דעת אביו, שהתינוק לופה באביו, ורואה שנוח לו בכך, ואביו עומד עליו, דהוה כאילו הוא מצוהו לעשות, ונרא' בדבריו דדינא הוא מלד האב.

ונרא' דאף ציאורי רבותינו האחרונים דלעיל מיתלא תליא צהא, דלדעת האמרי צינה שהצאנו דחשיב ע"י דעת האב כמלאכת מחשבת, נרא' מוכח דהדין צעיקר דינא דספייה דהוא משום האב, ולהכי אף אי לו יצויר שיהיה לקטן דעת הפוכה מהאביו, מהני דעתו דאב דומיא דנדה שנאנסה דסגי צכוונת המטבילה.

אבנב למאי דהציא האחיעזר לחלק דככל האיסורין חייב דווקא במאכליו צידים, ומשא"כ בשבת, נרא' דס"ל כדעת רש"י בסוגיין דעיקר החיוב צספייה הוא משום הקטן. ולהכי לדעת רש"י צסוגיין

אכפ"ל כלל צכוונת הכלי, אלא צכוונת המטביל, ה"נ צקטן היות ואין לו דעת, לא דיינין אלא משום דעת המטבילו. וכיו"צ מצינו צחולין לא: דנדה שנאנסה וטבילה, הוי טבילה מעלייתא, ואמרי' היכי דמי נדה שנאנסה וטבילה אילימא דאנסה חצירתה ואטבילה כוונה דחצרתה כוונה מעלייתא היא, והיינו דסגי צדעת מטבילה אע"פ שלנדה היה רצון צהיפוך, דהא אנוסה הויא, וה"נ לעניין מלאכת שבת, דבזה אמרי' דכל היכא שלאביו איכא דעת חשיב עשיית מלאכה, ומלאכת מחשבת חשיבא.

ב. ובאחיעזר ח"ג סי' פא' אות כג' הק' ע"ד האמרי צינה, דלפי הס"ד דלא מיירי צעושה ע"ד אביו מאי מהני דמציין להפרישו, כיון דצאמת אינו עושה עצירה כלל, דקטן אין לו מחשבה. וכתב צזה דאע"פ שאין לו מחשבה וכוונה צכ"ו צמילי דעלמא יש לו כוונה וסגי צזה, דידוע הוא המעשה שעושה. והא דאנטריך תרי קראי צשארי איסורים וצשבת, נראה דלאו דלא תאכילוס אינו עובר אלא היכא דספי צידים וכו' אבל צשבת אפי' אם אינו אומר לו רק עושה צעלמו ע"ד אביו עובר על לאו דשציתה, ומשבת לא ילפינן על שארי איסורים דהוה מדין שציתה כמו שציתה עבדו דלא שייך צשאר איסורים.

ושמעתי מאלופי ומיודעי הגאון ר' חיים מוולאז'ין דלהכי אינטריך קרא דל"ת כל מלאכה אתה וצנך, דמשום לאו דלא תאכילוס לא הוי אלא איסור צעלמא

א"י שיהיה עומד עליה ומלווהו וסגי
 צמה שעושה עבור אציו, דשצת דין חדש
 נמחדש בהלכתא ד'לא תאכילום'.
 אלא דעדיין יש לדון היכן מצינו דשצת
 חלוק מכל האיסורין, הא בפשוטו
 ילפותא אחת איכא מקרא דלא תאכילום.
 ונרא' צוה דהנה כד נדייק לישנא דגמ'
 קכא. דקטן שציתמו עליהן, והיינו דיסוד
 הדין ספייה דשצת הוא משום הדין
 שציתה, והלכה מיוחדת היא בשצת, דלא
 שייכא לשאר איסורין כלל.

סימן ז

פרק א' אות ז' ד"ה חנוך, הבאנו דברי רבינו מנוח דאיכא ב' חנוך
לנער' ב' עניינים, ולחלן הרחבת דברים בגדר קנאין פוגעין בו ע"י
קטן, ובביאור דברי רבינו מנוח.

בגדר דינא ד'חנוך לנער' כ

שעשה מלאכה בשבת אין צית דין מלווין
עליו להפרישו לפי שאינו בן דעת, צמה
דברים אמורים בשעשה מעצמו אבל
להאכילו צידים אסור, ואפילו דברים
שאסורין מדברי סופרים, וכן אסור
להרגילו בחילול שבת ומועד ואפילו
דברים שהן משום שבות. וזהכ"ח
הוסיף, אע"פ שאין צית דין מלווין
להפריש את הקטן מצוה על אציו לגעור
בו ולהפרישו, כדי לחנכו בקדושה שנאמר
חנוך לנער על פי דרכו וגו'.

ויש להתבונן בדקדוק לשונו שלעניין
חילול שבת כתב דאסור להרגילו
בחילול שבת, אבל לגבי מאכלות אסורות
לא הזכיר שאסור להרגילו במאכלות
אסורות, רק דעיקר הדין שכתב דאסור
להאכילו מאכלות אסורות. וכן יל"ע צמה
שכפל לשונו דאציו מצווה לגעור בו
ולהפרישו, דלכאור' כפילות דברים יש כאן.

נסתפקתי בעיקר ההלכה דקנאין
פוגעין בו, אם הוא דין
דווקא בגדול הרוצה לקנאות, או אפי'
בקטן נתחדשה ההלכה דיכול לקנאות.
ושמעתי בשם מו"ר הגרמ"ד הלוי
סאלווייץ זללה"ה דכיון דגדר הדין
דקנאין פוגעין בו הוא קיום מיתה
צהורא גזרא, א"כ לא מצינו בכל התורה
קיומים ע"י קטן. וכשם שאם יהיה א'
מחוייב סקילה ויצא קטן ויהרגנו כהורא
דסנהדרין (מה ע"צ) שאם אי אתה יכול
להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו
בכל מיתה שאתה יכול להמיתו, לא חשיב
קיום מיתה צהורא גזרא, ה"נ צהדין
דקנאין בו ל"ש קיום מיתה ע"י קטן.

אמנם נראה לחדש דאף קטן יהא שייך
בדינא דקנאין פוגעין בו, דהנה
צרמז"ס (פי"ז ממאכ"א הכ"ז) כתב ז"ל,
קטן שאכל אחד ממאכלות אסורות או

נמצא לדבריו דהך דינא ד'חנוך לנער' לא שייכא כלל לעיקר דינא דחינוך, וחלוקים הם צעיקר דינא, דלעניין 'חנוך לנער' מחייבין רק הצנים ולא הצנות, ומשא"כ צדין חינוך [ואשר ע"כ כלפי השלמה, דשייכים בן וצת כתב הלשון 'לחנכו במצוות' וזהו שייך בין צנן ובין צנת, ומשא"כ צהחינוך דמאכלות אסורות כתב הלשון 'לחנכו בקדושה', וזהו דווקא צננים]²².

ולפי"ז תמוהים טובא דצרי הרמז"ס שהבאנו צתחילת דצרינו, צמה שהשוה דינא דמאכלות אסורות ודינא דצנת, אע"פ דצצנת להדיא כתיב אהה ובנך וצתך, שהשוה הכתוב בן לבת, ואעפ"כ הרמז"ס הזכיר דצרינו קרא דחנוך לנער, דלדצרי רצינו מנוח האי קרא שייך דווקא צננים ולא צצנות.

והנה צעיקר האי דינא דמשום החינוך לקדושה לריך האצ להפרישו, יש להתבונן, מדוע הזכיר הרמז"ס החינוך לקדושה, ולא הזכיר החינוך לעצם המצוה. והנראה צה, דהנה צרמז"ס (פי"ז ממאכ"א הל"צ) כתב ז"ל, כל הנוהר צצריים אלו מציא קדושה וטהרה יתירה

אמנם כד נדקדק צלשון הרמז"ס נראה שהזכיר עניין הגערה וההפרשה, משום החינוך לקדושה, וילפינן לה מדכתיב חנוך לנער. וציאור העניין צה, דהנה צרמז"ס (פ"צ מהלכות שציתת עשור ה"י) פסק דקטון בן תשע שנים ובן עשר שנים מחנכין אותו לשעות, כיצד היה רגיל לכול צשתי שעות ציום מאכילין אותו צשלש, היה רגיל צשלש מאכילין אותו צארצבע, לפי כח הבן מוסיפין לענותו צשעות, בן אחת עשרה שנה בין זכר בין נקצה מתענה ומשלים מדצרי סופרים כדי לחנכו צמצות, עכ"ד. וציאר רצינו מנוח דתרי חנוכי הוו, חד לעינוי וחד להשלמה, וחנוך השעות אינו חוצה מדצנן, אלא חוצה המוטלת על כל אדם מעצמו ללמד ולהרגיל צניו ללכת צדרכי יושר דככתיב חנוך לנער עפ"י דרכו וכו', וכדי להכניסם תחת כנפי השכינה וכו', והחנוך הזה אינו מוטל אלא על הצנים לא על הצנות, אצל צחנוך שני דהיינו כשהם צני י"א שנה שחייבין להשלים מדצנן, שזין צו תינוק ותינוקת שהרי השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין צצתורה וה"ה לעונשין שהן מדצרי סופרים, ע"כ.

בג. הנה בנותן טעם לשבח להזכיר ההוא מעשה ששמעתי בשם מו"ר הגרמ"ד סאלוויצ'יק זללה"ה כי בצעירותו של רבינו הגר"ח הלוי, הגיע פ"א לביתו וידייו היו מלוכלכות, וכאשר ראתה זאת אמו שאלה אותו, וכי ראית את אמך עושה כדבר הזה, והשיב לה, הן אמנם אני לא ראיתי כך את אמי, אך אמך כן ראתה אותך כך. והביאור הוא, כי יש הנהגה של קטנות, וכל קטנים כך נוהגים. ולכך כאשר דנים על מצוות בזה אין חילוק בין נער לנערה, והכל צריכים לנהוג כן, אך בענין פרישות וקדושה, בזה כ"א לפי דרגתו וחלוקין בן מבת.

ובביאור הדין דצעינן פרהסיא, משום דיסוד הקנאות הוא מדין קידוש ה', וכשם שצהלכות קידוש ה' כתב הרמב"ם (פ"ה מ"סוה"ת ה"א), כל בית ישראל מכוין על קדוש השם הגדול הזה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל. ודקדוק הלשון 'כל בית ישראל' צא ללמד דכל מי שנכלל בכלל בית ישראל שייך לאותה הפרשה, גברים ונשים וטף, ה"נ הדין פרהסיא דדין קנאין פוגעין בו, צא לומר שהוא מהל' קדה"ש, ו'כל בית ישראל' גברים נשים וטף שייכים צהאי מזה דמחנכה לקדושה ופרישות.

ונראה לומר עוד נפק"מ צוה, דהנה זקיני רבינו החת"ס דן בתשובה (או"ח תשובה פג) ע"ד יתום קטן עתיר נכסים צר שטיא וקרוציו צקשו לו מנוח אשר ייטב לו צעוה"ז למוסרו צבית חנוך חרשים ושוטים ללמדס דעת ותצונות יודיעוס, אך הוא מסור צידי צעלי דת אחר אשר לא מצני עמינו, וא"א להמציא לו שם מאכליו ומשקיו ויתר צרכיו עפ"י דתה"ק, והוא עתה כצן ז' שנים ונשאל אם רשאי למוסרו צידיהם לרפאותו להציאו לכלל דעת וכו'. ואומר אם הוא שוטה וכו' דמוצן מדצריי שאם יגדל כך צשטותו לא אחי' לכלל מצות לעולם, כי שוטה כזה פטור מכל המצות, ועי"ז שאנו מכניסים אותו לצית החנוך הנ"ל צציאהו לכלל דעת ויתחייב וישמור מצות ה' ותורותיו, היה נרא' לכא' צפשטות להחיר, עיי"ש שהאריך צוה. אמנם סייס דצריי דכיון שהעידו קדמונינו שעי"י

לנפשו וממרק נפשו לשם הקצ"ה שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני, ע"כ.

ונראה לדברי הרמב"ם דאף צדין 'חנוך' לנער' איכא צ' עניינים, הא' צאופן שמחנך להנער צקיום המצוות, דאף צאופן שאי"ז מזה כתיקונה, וכגון תענית שעות, צכ"ז אמרי' דמדין חנוך' לנער מצווים להרגילס צכך, ודין זה שייך דווקא צבנים. אכן עוד דין איכא, צאופן שמשום החנוך לנער איכא מניעת איסור, דמשום קדושת ישראל צריך להפרישו ולמנעו מלעצור על האיסור, והאי דינא שייך צין צבנים וצין צבנות. אשר לפי"ז שפיר כתב הרמב"ם דמשום האי דינא דמאכלות אסורות דהזירות צהם מציאה לקדושה וטהרה, דצוה אמרי' דמשום חנוך לנער צריך להפריש צין קטן וצין קטנה, ולהכי צריך לגעור צהם ולהפרישם.

ועפ"י נראה לחדש דכשם שצהלכתא דמאכלות אסורות שייך קדושה ופרישות אף לקטנים, ה"נ דין החינוך לקדושה ולפרישות שייך אף צדין דקנאין פוגעין בו, דהנה ברמב"ם כתב (פי"ב מאיסו"צ ה"ד) צדין קנאים פוגעין בו, כל הצועל גויה צין דרך חתנות צין דרך זנות, אם צעלה צפרהסיא והוא שציצעול לעיני עשרה מישראל או יתר אם פגעו בו קנאין והרגוהו הרי אלו משוצחין וזריזין, ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא, ראה לדבר זה מעשה פנחס צומרי.

מאכלות אסורות צנערות מטמטס הלז ומוליד לו טבע רע, עדיין אני אומר מוטב שיהיה שוטה כל ימיו וכו', ע"כ.^ד

ומבואר לכאן דזהלכות מאכלות אסורות מזוין לנו על הפרשה, עד כדי כך שאפי' צוטה שפטור מכל המצוות נריכים לנו להרחיקו מאותו מקום, משום דמאכלות האסורות מטמטמות את הלז. והשתא לפי"ז יש מקום לדון דאם צאותו צית חנוך' יתנכוהו לעצור עצירות של חילול ה' צפרהסיא, כיון דלדצרינו אף צוה יש טמטום ופגיעה צפרישות וצקדושה, א"כ אף דהוא שוטה, על כגון דא נאמר מוטב שיהיה שוטה כל ימיו וכו'.

כד. הנה באמת יש אתי מקום לדון אי מהני תשובה לאיסורא דונטמתם בם, דבפשוטו היה מקום להוכיח מדברי רבינו החת"ס דלא מהני תשובה, דאי נימא דמהני תשובה אמאי לא נשאירהו באותו מקום, ואף אם יאכל מאכלות אסורות יחזור בתשובה כשיתפקח [א.ה. הנה בשו"ת דברי יציב (סי' ר"ס) כתב דלא מהני תשובה, וראיתי להוכיח זאת מב"מ נח ע"ב דמוקמי הפסוק דלא תונו איש בעמיתו באונאת דברים הא אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, אם היה בן גרים אל יאמר לו זכור מעשה אבותיך, אם היה גר ובא ללמוד תורה אל יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות, שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה. והנה צ"ב למה לא קאמר הך משל דפה שאכל נבילות וטריפות אף בבעל תשובה שבא ללמוד תורה. והנראה לחלק, דגר שנתגייר כקטן שנולד והוי בריה חדשה לגמרי ואין מזיק לו באמת מה שאכל קודם גירותו, ולכך הוה אונאת דברים, משא"כ בבעל תשובה דאינו ממש כקטן שנולד, ואם אכל מאכלות אסורות באמת מזיק לו לטמטום המוח, א"כ לא הוה אונאת דברים, ויל"ע].

אלא דעדיין יש מקום לדון, דהנה כבר כתב רבינו החת"ס בדרשות (לשבת שובה יט.) ז"ל, השב מאהבה נעשים לו זדונות זכויות, וכל זית נבלה שאכל הו"ל כאילו אכל קרבן פסח בירושלים וכדומה, ע"כ. הרי דאכילה זו נחשבת כאכילת קרבן, ובוודאי לא נוכל להחשיב אכילה כזו שעדיין מטמטמת את הלב. וא"כ עדיין צ"ב דברי רבינו בתשובותיו, דנראה מדבריו דלא מהני לזה תשובה. אכן הביאור בזה לכאן, דכל מה דחשבינן לה כאכילת קרבן פסח היינו דווקא בתשובה מאהבה, אך בתשובה מיראה לא אמרי' כן, ולמיחש שמא יעשה תשובה מאהבה לא חיישינן [א.ה. אלא שראיתי מקשים מדברי הצ"ח בריש ברכות, שכתב דכשעושה תשובה מיראה ב' פעמים ה"נ כעושה תשובה מאהבה. ולפי"ז דנו דיש תקנה למי שאוכל מאכלות אסורות בשוגג שיעשה תשובה ב' פעמים, ועי"ז תחשב תשובתו כתשובה מאהבה וזדונות נעשו לו זכויות, ואכן יחשבו לו כל האכילות כאוכל פסח בירושלים, ויל"ע].

סימן ח

פרק א' אות י"א ד"ה וזהו, הבאנו דברי הספר חסידים שבעוה"ב
יהיו לאדם ספרים על שולחנו כפי מה שהיה לו בעוה"ז. ולהלן מה
שביארנו בזה במקו"א.

מי מקדם לאדם בעלותו למרום^{כה}

אכלו הכלבים ידיה ורגליה, כי זהם נהגה
לשמת לפני הכלה, כי איזרים אלו אחר
שנתקדשו ע"י מעשה המלוה שוב לא
נזכרו לתיקון ולכפרה על ידי אכילת
הכלבים. וכן ידועים סיפורים נוראים על
גדולי ישראל, כמו הגר"א והחיד"א,
שאחר רבות בשנים נתגלה קצרים עקב
איזה סיבות וראו המתעסקים בזה את
הפלא, אשר לא שלטה רימה בצערם ואלו
שראו את פני הגר"א העידו שאף זקנו
נשאר שלם.

וזה מה דאיתא בסנהדרין שהלדיקים
יקומו בתחיית המתים בלבושם, כי
אחר שנזדככו עד כדי כך שגם לבושיהם
רוחניים המה. וזה המכוון במש"כ ר"י
החסיד שמי שיושב עם ספרים ערוכים
על שולחנו בעולם הזה זוכה כן לעולם
הבא לישוב עם ספרים ערוכים על שולחנו,
ופלא הוא מה שייך ספרים ושולחן
בעוה"ב.

בל העוסק צפרק שירה בעולם הזה,
זוכה ללמוד ותלמודו מתקיים צידו,
וניצול מיצר הרע ומחיצות הקצר ומדינה
של גיהנם וזוכה לימות המשיח ולחיי
העולם הבא.

לפום ריהטא אפשר לומר דסדר
המעלות שזוכה צם העוסק
צפרק שירה, הוא כפי סדר תולדות
האדם וגלגוליו עלי אדמות, אולם אעפ"כ
קצת נראה דכפי חשיבות המעלות נסדרו,
וא"כ יש להבין מה שחיצות הקצר הוא
צמדרגה יותר מללמוד ותלמודו מתקיים
צידו וניצול מיצר הרע.

ונראה דכיון שניצל מיצר הרע והוא זך
ונקי מעצירות זוכה להתקדש
בקדושה של מעלה, ממילא מובן שלא
יהיה לו חיצות הקצר, כי כל ענין חיצות
הקצר הוא לזכך הגוף מעציות החומר
והגשמיות. וכעין זה מצינו באיזבל שלא

כה. מתוך גליונות עץ ארז על פרק שירה.

ושמעתני מפי מורי ורבי מרן ראש ישיבת קמניץ המעטירה זללה"ה שזקנו בעל הצרכת שמואל זללה"ה, היה צעירו קמניץ עשיר בעל ספריה גדולה של ספרי קודש, והצרכת שמואל זללה"ה כיצדו מאד צעזור זה, כיון שנתדבק בספרים [והגם שאין ללמוד מזה לכל אה, כמו ששמעתי מפי מו"ר הגאון החסיד רבי משה אהרן שטרן זללה"ה, משגיח דישיבת קמניץ, שהיה לו אוצר ספרים גדול מאד, ואמר לי לפני פטירתו שרונה לקנות דירה ולהעמיד שם כל הספרים לרשות הציבור. ופעם אחת אמר לי שלוקח לו שבועיים בתחילת הזמן להוציא כל הספרים הנזכרים לו ללמוד בהם בזמן הבא. ואמר לי בזה הלשון "אצרהם ואלסט וויסען ס'איז א יאר הרע הזוי ווי

אלע יאר הרע'ס" (אצרהם מדע שזו יאה"ר ככל הינה"ר). וא"כ נראה שאין כל אחד אשר ציתו מלא ספרים ראוי ליקר וגדולה זולת אנשים כמו"ר הגה"צ המשגיח זללה"ה ואותו גביר שראה זאת אצלו הצרכת שמואל זללה"ה שהגיע למדרגה זו]. וכן נהג הוא עצמו רצינו הצרכת שמואל להשאיר כל ספריו שעסק בהם תדיר על השולחן ולא לסלקם אל הארון.

וא"ב זה אשר נתדבק בקדושה וכל חפצו ומגמתו בספרים הערוכים על שולחנו, זה יזכה גם כן לעוה"צ בשולחן וספרים ערוכים, וכד' הגמ' הנ"ל שלתחיית המתים יהיה כמציאות בה חיו בחיי חיותם בעלמא הדין, דכל המציאות של גשמי התהפך יתהפך לרוחני.

סימן ט

פרק א' אות י"א ד"ה לא, ביארנו גדר איסור הסתכלות בנשים,
שראיה בעלמא אינה בכלל האיסור, אלא רק ה'רדיפה' אחר הראיה
נאסרה, ולהלן מזה שהרחבנו בזה במקו"א.

בגדר איסור הסתכלות בנשים^{כו}

יוסף דמקומות הגלויים מותר, ורק
הרמ"א הביאם].

והנה, לשון הרמ"א הוא, דשרי להסתכל
במקומות הגלויים "אע"פ שנהנה
בראייתה", אבל לשון הרמב"ם (המוצא
ב"י) "ואף על פי שיש לו הנאת לב ממנה
בראייה", ויש לדקדק בדברי הרמ"א
מ"ט שינה בזה מלשון הרמב"ם.

והנראה בזה, על פי מה שכתב בספר
החינוך (מזה שפז) בגדר איסור
'ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם',
ד"ענין לאו זה וכו' שלא ירדוף האדם
אחר מראה עיניו". וכתב החינוך דאין
לוקין על לאו זה, והטעם, "לפי שאין זה
דבר מקוים, שנוכל להתרות בו העובר
עליו, כי מהיות האדם בנוי בענין שאי
אפשר לו שלא יראה בעיניו לפעמים יותר
ממה שראוי וכו', על כן אי אפשר להגביל
האדם בזה בצבול ידוע". דהיינו דאין זה

א. גדר איסור ההסתכלות

בתב הטור (סי' קנ"ה) "ולא יסתכל אפילו
צעקצה, ולא בכל המקומות
המכוסות זה", וכתב הצ"ח יוסף (שם)
"משמע דצפאר מקומות שאין דרך
לכסותן מותר להסתכל בהן, וכן נראה
ממה שהתירו לה להתקשט צימי נדותה
כדי שלא תתגנה על צעלה, וממה שכתב
הרמב"ם צפרק כ"א מהלכות איסורי
ציאה (ה"ד) מותר אדם להציט צאשתו
נדה ואף על פי שהיא ערוה, ואף על פי
שיש לו הנאת לב ממנה בראייה, הואיל
והיא מותרת לו לאחר זמן אינו צא לידי
מכשול".

ובשו"ע (שם ס"ו) כתב "לא יסתכל אפילו
צעקצה, ולא במקומות
המכוסים שזה", והוסיף הרמ"א "אבל
מותר להסתכל בה במקומות הגלויים אף
על פי שנהנה בראייתה". [ויל"ע למה
השו"ע עצמו לא הביא דברי עצמו בצ"ח

כו. מתוך שיעורים בהלכות נדה שנדפסו בספר ביום טהרתו, עמוד ר"ו.

הרמז"ס פליג צוה, דהתיר אפילו כשיש לו 'הנחת הלצ', אך הרמ"א דדוקא שינה לשונו, וגם הוא ס"ל כדעת השערי דורא].

ב. אי שייך איסור הסתכלות אף לאשה

יש לעיין אי איסור הסתכלות במקומות המכוסים הוא רק על הצעל באשתו, או שהוא איסור גם על האשה שלא להסתכל במקומות המכוסים של צעלה [וכגון שלובש 'גופיה', שלדעת החזו"א (קו"א ח"א אגרת ד) זה חשיב מקום מכוסה גם צוה"ז]. ובספר החינוך (מנחה שפו) באיסור 'לא תתורו', כתב דאיסור זה נוהג 'בזכרים ובנקבות', ומשמע דאף היא אסורה צוה.

ויש ללמוד דין זה ממה שמצינו גבי איסור ישיבה על המיטה, דלשון השו"ע (סי' קנ"ה ס"ה) "לא ישב צמיטה המיוחדת לה אפילו שלא בפניה", וכתב הט"ז (סק"ו) דמשמע שאפילו ישיבה בלצד בלא שכיבה ג"כ אסור, והטעם, "דבישיבה נמי איכא הרהור, ומאד הרהור יצוא לידי הרגל עצירה". והציא דכ"כ הט"ז. והוסיף הט"ז "ונראה דכל שכן הוא שהיא לא תישן צמטה שלו, דיש טפי הרהור בשכבה ובקומה, אבל ישיבה צעלמא מותר לה על מטה שלו, דהיא לא מרגלא ליה".

ויש לזכר מה כוונת הט"ז דאשה צמטה שלו "יש טפי הרהור בשכבה

לאו מקוים ומוגדר, מה אסור ומה מותר.

וצ"ב כיצד ניתן לומר על מצוה ודין שהוא אינו מקוים, דכיצד ניתן לזוות לאדם לעשות דבר שאינו מקוים ומוגדר, דודאי לא נזוית התורה לקיים דבר שאי אפשר לדעת כיצד לקיימו.

אלא הביאור צוה הוא, דגדר האיסור הוא כמו שפתח החינוך, "שלא ירדוף האדם אחר מראה עיניו", דהיינו, הדבר הנאסר הוא לא הראיה המקויימת הזו או הזו, אלא נאסרה "הרדיפה", מה שרודף אחר עיניו לראות ולהנות בראייתו. ומחמת זה כל ראייה שצאה ממילא אין בה איסור כלל, ולא שייך לומר צוה גבול איזה ראייה אסורה ואיזה מותרת, דלא נאסרה ראייה מקויימת, אלא הרדיפה אחר הראיה לנורך הנחת הלצ היא שנאסרה.

ומה שכתב הרמ"א דמותר להסתכל "אע"פ שנהנה בראייתה", ולא כתב כלשון הרמז"ס 'יש לו הנחת לצ ממנה', נראה דכיון צוה למה שכתב בסדרי טהרה (שם ס"ק טו) בשם השערי דורא (הל' נדה אות יח) דאף במקומות המגולים "לא יתן בה עיניו יותר מדאי". וביאור הדבר הוא כנ"ל, דכל הסתכלות "יותר מדאי", הרי היא בכלל רדיפה אחר ראייה שיש בה הנחת הלצ, והיא שנאסרה. [ואמנם בסדרי טהרה (שם) כתב שהרמ"א פליג על דברי השערי דורא, ומתיר הסתכלות במקומות המגולים אפילו יותר מדאי, אך לדברינו רק

וכדומה". וצמקור הדברים (הערה מז) צ"ן לדברי החי' אדם (כלל ד ס"ז), אך שם כתב רק שדדי האשה חשיצי מקום מגולה ולא כתב שהיא צריכה להקפיד לכסותה. אבל מדברי הט"ז כאן לכאורה יש מקור לזה.

אמנם יש לדחות הראיה מדברי הט"ז, דיתכן דאין איסור לאשה לגרום לצעלה להרהר צה, וכוונת הט"ז היא דעצם מה שעושה מעשה שגורם לצעלה להרהר, הא גופא הוה מעשה של קירצה אליו, וזה האיסור, והאיסור הוא לעצמה, שלא לעשות מעשה כזה של קירצה [ורק שגדר מעשה קירצה שלה תלוי אי גורמת צה לצעלה להרהר צה]. אבל לכסות עצמה שלא יכשל צעלה צהסתכלות, זה אינו אסור מדיני הרחקות [אלא רק מדין 'מהיות טוב'].

ולפי מה שהתבאר לעיל שגדר האיסור צהסתכלות דהצעל אינו דבר המסויים, אלא הגדר הוא איסור על רדיפת הראיה הגורמת הנאת הלז, א"כ לא נראה דמנד' הדין צריכה להקפיד לכסות עצמה, דהרי אין איסור צהסתכלות מסויימת, אלא גדר האיסור הוא דבר התלוי בצעל וצמעשה הרדיפה מנדוד, וזה אינו סיצה לחייב את האשה צכיסוי.

וצקומה", האם הכוונה שהאשה תהרהר צו, או הכוונה שהיא גורמת לו להרהר צה כשרואה אותה צשכצה וצקומה. ונפק"מ צכה"ג שאינו יודע משכיצתה, אי גם צכה"ג אסורה לשכצ על מיטתו.

ואי נימא דהכוונה שלאשה ג"כ אסור לגרום הרהור לעצמה, א"כ יש ללמוד מזה גם לענין הסתכלות צמקומות המכוסים שלו, שיהיה אסור לה להסתכל.

אבל צודאי אין זה כוונת הט"ז, דהרי סיים וכתב מפורש דשיצצה שלה על מיטתו מותרת לה, מטעם "דהיא לא מרגלה ליה", דהיינו דלא חיישינן שהיא תהרהר צו, כיון דהיא אינה מעוררת אותו לעצירה. ומצואר שהאיסור לאשה הוא לא מחמת דהוי מעשה איסור כלפי עצמה, אלא רק מנד' מה שגורמת הרהור לצעלה.

ולפי"ז שגדר האיסור הוא שאסור לאשה לגרום לצעלה להרהר מחמת מעשים שלה, א"כ יש ללמוד מזה דבר אחר, די' דין לאשה להקפיד לכסות עצמה שלא תגרום לצעלה להסתכל צמקומות המכוסים שלה. וכן כתב צנאות מרדכי (הרחקות, הסתכלות ס"ג) "האשה מזהרת שלא לגרום לצעלה להכשל צזה, כגון שכאשר היא מניקת תניח כיסוי

סימן י

פרק א' אות י"א ד"ה וצריך, למדנו מדברי הגר"א שתיקון כל מידה צריך להיות בשורשה, ובעיקר על ידי שקובע לעצמו גדרים במקומות שנכשל בהם. ולחלן מה שביארנו בזה בתשובה.

דרכי תיקון ותשובה לבעל עבירות^ב

הנצי"א, "נאום ה' אלהים שזו והשיצו מכל פשעיכם ולא יהיו לכם למכשול, השליכו מעליכם כל פשעיכם אשר פשעתם צם, ועשו לכם לצד חדש ורוח חדשה ולמה תמותו" - אדם אשר פשע וחטא וצא לחסות תחת כנפי השכינה ולהכנס דרכי התשובה, אשכילך ואורך דרך זו תלך: ציוס ההוא ישליך כל פשעיו אשר עשה, ויעשה עצמו כאלו צו ציוס נולד ואין צידו לא זכות ולא חובה, וזה היום תחלת מעשיו, היום יפלס אורחותיו שלא יטו מעגלותיו מדרך הטוב, ודרך זו תביאנו לשוץ בתשובה שלמה, כי הוא יעשה עצמו כמשליך מעליו כוץ העונות ועוֹס חטאים אשר עשה, ולא יצהילוהו רעיוניו ולא ייחווהו לשוץ כי יבֹש מחטאיו, כי יחשוב איך אוכל להעז פני ולשוץ ואני חטאתי עויתי פשעתי וכו', אל יחשוב כן, כי המסית יושב כוץ צוץ צמפתחי הלב, מתחדש עליו בכל יום, נופה ומציט

בחור שנאצק צהתמכרות לאתרים לא הולמים רח"ל, והוא מצלה כשש שעות ציוס צהתנהגות זו. לאחרונה פנה לעזרה, וכדי לטפל צו נכון, המטפל מצקש לצרר מצחינה דחית, מה רמת האשמה, הצושה והמצוכה שהנ"ל צריך לחוות, וגם מה היחס הממשי למעשיו צמסגרת ההשקפה התורנית.

תשובה: א) נראה לענ"ד צס"ד שאם הוא מקבל על עצמו להיות כעת צעל תשובה, כצר הורה צכגון מעין זה צעל הצית ישראל מגור ז"ל שיש לו לדעת שהחיים מתחילים עכשיו, ומה שהיה קודם היה צצחינת כגוי, וכעת הוא גר שנתגייר כקטן שנולד, ואין לו חיים קודם לכן כלל.

ויסוד הדצר כתצ רצינו יונה מגירונדי צספרו 'יסוד התשובה', "שלח לנו הקצ"ה ציד עצדיו הנציאים, וציד יחזקאל

ב. שו"ת פסקי הלכות ח"ח סי' ב.

מראה על זווארו, שאפילו אם כ"כ הרצה שמגיע עד הנזאר), אם תתחיל מעכשיו מחדש", וכוונתו הרמה נראה כמו שציארנו לעיל בס"ד.

ומהנסיין למדנו שאדם שמח לשון בתשובה, ואפילו כאלו שהגיעו למצב חמור שחיללו שבתות בסתר (כלי ידיעת נשותיהם) ועבדו לפרנסתם במחשבת זמין וזמן רב, והראו כאילו שהולכים לבית הכנסת והלכו למשרד או מקום פרטי אחר, וכשנתפסו הודו על שבעת ימיו לעצור ולחזור בתשובה, והיום ב"ה הם יראים לדבר ה'. וגם הצחור שלפנינו יש לו עתיד גדול לפנינו בעז"ה אם יחליט שמתחיל עכשיו חיים חדשים כאילו נולד היום. ויזכור תמיד כל פעם שמרגיש איזה עצבות על העבר הנורא רח"ל, את לשונו הנורא של היעב"ץ (בסידור עמודי שמים, שער הפנה-העליון) ש"הקצ"ה אזהב את הרשעים", שכאשר חוזרים בתשובה הקצ"ה מחזק אותם ומקרב אותם עד אין שיעור.

ג) ויש לו לקבל על עצמו הרחקה גדולה ממה שהוציל אותו לענין הזה, וכפי ששמעתי ממו"ר נר המערבי ארי שבצבל הגרא"ד וואכטפויגל שליט"א, שהיה מעשה ציהודי זקן ושבע ימים שהגיעו לו לקרוא עיתון של אגו"י (המודיע), ואמר שקיבל על עצמו שלא נוגע בשום עיתון לעולם, וציאר טעמו, שמתחילה היה שומר תו"מ והיה צחור בשיבה ולמד טוב, ובעקבות קריאת עיתון של פורקי עול יצא לתרבות רעה והאטרף לחצורת

להכשילו ומשים לבו לעצה הרעה הזאת, רק יחשוב כי כן מדת הצורא יתצרך, ידו פשוטה לקבל שנים, לכן טוב לו להשליך פשעיו ולעשות לו לב חדש".

ובך הורה להלכה למעשה כבוד המשגיח לייקווד הגה"ל רבי מתתיהו סלומון זללה"ה, שאדרבה המחשבה על העבר הרצה פעמים מחריב הרצה יותר, ואין לחשוב כלל אחורה אלא להיות רק עם המצב קדימה בעצודת ה'. [וכבר ייסד לנו זקה"ק הכתב סופר זיע"א (שו"ת אור"ח סי' קי) לענין זהירות יתירא כליל יום הכיפורים, שדייקא הריבוי בזהירות והעסק בזה, הוא גופא גורם להוצ"ל, ומעין הדברים הנ"ל]. (וראה מש"כ בשו"ת פסקי הלכות ח"ד סי' מו, בענין דרכי תשובה בצחור).

ב) והגם שכתב רבינו יהודה החסיד בספר חסידים שגם גר צריך לעשות תשובה על מעשיו קודם לכן, וכן גדול צריך לעשות תשובה על עבירות שעשה בקטנותו, וכן מוצא בשם רבינו הגר"א זללה"ה שהגר צדק הקדוש הגרף פוטוקי ז"ל חזר לעולם לתקן השנים שעבר עד שהתגייר. אולם כבר קבע לנו החתם סופר ז"ל בדרשות שאחרי שאדם עושה תשובה מאהבה עליה אמרו חז"ל (יומא פו ע"ב) שזדונות נהפכין לו בזכויות, שנעשה הכל כמאונות ממש, אכילת חזיר נעשה כאכילת מזה, שבעת שוא נעשה כדיבור בחורה, והארכנו בזה במקו"א.

והבית ישראל ז"ל היה נוהג לומר "אני מקבל כל העבירות שלך עלי (והיה

פושעים קומוניסטית דאז, ותוך שבועיים שעבר את הגבול עם כמאתים וחמישים צהורים יהודים, הרוסים הרגו צאכזריות את כ-ו-ל-ם ממש, צלי להשאיר שריד ופליט, מלצד הוא ועוד אחד שהלחיחו לצרות, ואחרי שניצל התצונן עם עצמו מה גרם לו לרדת למקום כ"כ נמוך צרוחניות, והצין שהכל נעשה מהקרירות שהכניסו צו העיתונים הפסולים, וקיבל עליו שלא לקרוא עיתונים כלל, וכעת הוא מקיים נדרו, וזכה לילדים שומרי תורה ומצוות כולם יראים ושלמים. ואמר מו"ר שליט"א שהלימוד הגדול מזה הוא שגם מי שחושב שקשה לו מאוד לעשות תשובה על עוונותיו, מ"מ החובה הגדולה המוטלת עליו היא להרחיק עצמו מן הדבר שגרם וכיוון אותו אל העצירה, ואפילו שאותו דבר יכול להיות שאינו עצירה מלד עצמו, אולם הוא מה שהציאו אל העצירה, ונריך לקבל עליו שלא להכנס לתוך תחום הנסיון [וראה עוד מש"כ צשו"ת פסקי הלכות ח"ד סי' ל"ב, בתשובה צענין 'ותשחת הארץ צומנינו רח"ל'].

והן הן חובת האדם לחשב עם נפשו על המקומות והעניינים שמציאים אותו לידי נסיון וגורמים לו מכשולות, ולהתרחק מהם, ואף אם קשה הדבר צעיניו, כבר כתב רבינו הגר"א (אצן שלמה פ"א אות ה) "כמו שהרוכב על הסוס יכול להכריחו לילך צדרך הישר על ידי יגיעה, אף אם הוא סוס רע, כן אף מי שנפשו רעה צטבע מידותיה". ועליו להכריח עצמו לילך צדרך היושר כפי שעשהו

האלקים. וצטות שאם יעשה זאת, ה' אלקים יהיה צעזרו לטהר את נשמתו, ויעשה נחת רוח ליוצרו תמיד, וימנע חן ושלל טוב צעיני אלקים ואדם, אמן. [כבוד הנשר הגדול מו"ר הגאצ"ד הגר"מ גרוס שליט"א עבר על כל התשובה הנ"ל והסכים וקילס].

ד) דעת גאצ"ד סקוויירא ירושלים הגר"א גולדמינצער שליט"א יו"ר צד"ץ סקוויירא ונשיא התאחדות הדיינים צארה"ק, נאמר צפסוק אלל יוסף הנדיק "וינס וילא החולה", וזה הדבר הראשון צכל מצב כהנ"ל - לצרות מהאש, לא לחשוב לדון ולהתצונן כלל על העבר, אלא רק לחשוב ולתכנן מה הסדר יום החדש שלו, שאם למד דף אחד ילמד מעתה שתי דפים, ואם לא עצד עד עכשיו, יסדר מעכשיו עצודה. והעיקר למלאות צאופן חיובי מידי את השש שעות ששרף כל יום, ולחפש דברים שיציאוהו לידי הרגשה של מילוי שעושה משהו טוב צחסד וצמצאות, לו למשפחתו ולכלל ישראל. ורק לאחר זמן רב שהוא צדרך המלך ילך לחכם שמכירו לצרר איך נכון לחשוב על העבר.

דעת אצ"ד צית הוראה 'חוקי חיים' הגר"ח צלייער שליט"א ר"מ צישיצת מיר, וחבר התאחדות הדיינים צארה"ק, שאם הצחור התחיל כעת לטהר את עצמו מדרכו, אין לו לחשוב על שום דבר הקשור להעבר, אלא רק איך מתקדמים צטהרה, ואת התשובה על העבר יעשה צעוד כשנה או יותר, כשיעלה על מסילת העליה.

דעת הגר"ש נויצל שליט"א רב ומו"צ בית הוראה גני גאולה, ראש כולל להוראה וחצר התאחדות הדיינים בארה"ק, שכבר אמר לנו המשגיח דלייקווד זללה"ה ששמע מפי רבו בעל המכתב מאליהו ז"ל שאמר

בזה"ל: הקצ"ה צרא את הראש של האדם שיכול להסתובב רק מאח שמונים מעלות ולא יותר, פירוש שצריך להסתכל תמיד אך ורק קדימה על קבלה לעתיד ולא להסתכל אחורה.

סימן יא

פרק א' אות י"א ד"ה וצריך, למדנו מדברי הגר"א שתיקון כל מידה צריך להיות בשורשה, ולהלן מה שביארנו עפ"י בדרכי העליה לבחור שנכשל.

דרכי עליה ותשובה לבחור שנכשל^ב

רח"ל.

תשובה: נראה לענ"ד צ"ד שאסור להעמיס עליו טוֹבָא יותר על מידותיו המנומזמים, ויש לגשת לזה צהירות נוראה כדי לא לקלקל עמידו, ושלל יהיה ח"ו בכלל 'צנין ילדים סתירה', וידע המורה הנוראה המכריע צוה שעליו ועל לווארו תלוי הקולר של האחריות. אולם מידה טובה מרובה^ב.

בחור ישיצה שהיה למדן ושקוע צמורה ולמד יוס יוס עם אחד מגאוני הדור, ומשום מעשה שהיה נפל מהמסגרת של עולם הישיבות וירד לשאול תחתית ממס. וכעת חזר קצת ללימוד התורה צעומק והנחת תפילין כדת ותפילת שמו"ע מידי יוס ציומו. ושאלתו מהי דרך העליה הנכונה עצורו, וצמה צריך להתחיל כדי לעשות נחת רוח ליוצרו, ולדצרו כעת אינו מרגיש טעם צתפילה

בא. שו"ת פסקי הלכות ח"ד סי' מז.

בט. כבר כתב הגאון היעב"ץ בסידורו שכל אחד צריך לשמוע הדרכה מפי רבו המכיר את נפשו וכוחותיו, ולפעול רק על פיו, דפעמים חל על התלמיד דברי חז"ל ש"המתענה הרי זה חוטא", ופעמים הוא "לומד תורה והקב"ה בוכה".

וכתב רבינו הגר"א זללה"ה בפירוש משלי (יט, ג) "לפעמים אדם מתחיל ללמוד תורה ולעשות מצות, ואח"כ פירש מחמת שקשה לו מאוד לפי שאין מסייעין לו, וזועף על ה' למה לא סייעוהו. ובאמת הוא מחמת אולתו. והוא כי כל אדם צריך לילך לפי מדרגתו ולא יקפוץ, ואז ילך לבטח בדרכו אף כי יסייעוהו, אך שזה האדם לא התחיל לילך בדרכו לכך לא סייעוהו. וזהו "איוולת אדם", כלומר מחמת אולתו שעשה בלתי ישוב הדעת סילוף דרכו, והוא זועף על ה' למה לא סייעו". עכ"ד.

והנני זוכר מימי חורפי שאחד הגיע לפני המשגיח הגה"צ רבי אביגדור מילר זצ"ל ואמר לו שהוא מעשן בשבת רח"ל, אולם רצונו להתחזק ולהתחיל לשמור שבת כתיקונה, ושאלתו מה הסדר שנכון לו להתחיל בשמירת השבת. שאל אותו המשגיח ז"ל: כמה אתם מעשנים בשבת רגילה, וענה כעשרים סיגיות, אמר לו המשגיח: אם כן, תעשן רק תשע עשרה בשבת הבעל"ט. והן הן דברי הגר"א (אולם אינו מוכרח שעל זה כה"ג כיון הגר"א, ובודאי לענ"ד עצם הגישה הזו מחודשת). ותלמידו דוקה"ק החת"ס זיע"א הגר"י מודערן זצ"ל בספרו פרי העץ (וישלח ד"ה אכן) כתב "שמעתי מאדמו"ו מהרמ"ס זצ"ל לפרש מה שאמרו חז"ל (ברכות מג ע"ב) 'פסיעה גסה נוטלת מאור עיניו של אדם', כי מאור הסגולה לילך בעבודת ה' רק בהדרגה כי בזה מרגיל עצמו להלחם נגד היצר, משא"כ אם ירצה לעלות פתאום במעלה רמה, וזהו פסיעה גסה נוטלת מאור עיניו הוא אור אלוקי המעוררו אל הטוב, והבן. ובזה פירש ג"כ הפסוק (שמות כ, כג) "לא תעלה במעלות על מזבחי" פירוש עליה פתאומית בקדושה, "אשר לא תגלה ערוותך עליו", כי עי"ז עוד יפול הנופל ירידה פתאומית ע"י התגברות היצר עד עריות רח"ל" ע"ש.

ויש לדון כל מקרה לגופו עם היסוד הנורא הנ"ל. וכן הסכים גאב"ד חניכי הישיבות הגר"מ גרוס שליט"א. וה' יאיר עינינו שלא נכשל ולא נכשיל אחרים ח"ו, אמן.

סימן יב

פרק א' אות י"א ד"ה ואף, הרחבנו בביאור דרכי הלימוד שקיבלנו במסורת מרבותינו מוסרי התורה בעולם הישיבות, שצריך להיות בעומק העיון ולא בידיעת הדפים והעמודים וכיוצ"ב. ולהלן מה שביארנו בענין לימוד התורה בעיון דייקא ביום מתן תורתנו.

דרכי הלימוד ביום מתן תורה^א

דיני ברכת התורה ולימודה

בב. צרכת התורה צריך ליזהר זה מאד^א. ויש לאומרה צשמחה גדולה^ב.

ל. מתוך פסקי הלכות עץ ארז - חג השבועות.

לא. כ"ה לשון המחבר (בסי' מז). וכבר הארכנו בזה במק"א שהוא לשון שלא מצינו כמותו בברכות אחרות, וביאור הדברים דברכת התורה בעצם חלוקה מכל שאר ברכות והוא מדין התורה גופה ולא רק דין שאסור ללמוד קודם ברכת התורה. ומטעם כן דייקא בברכה זו יש מהפוסקים דס"ל דהוה דאורייתא. והוא הביאור במה שאמרו חז"ל (נדרים פא, א) על מה אבדה הארץ על שלא ברכו בתורה תחילה, פירוש הכבוד הראוי ללימוד התורה לעסק התורה.

לב. כ"ה במשנה ברורה (סי' מז סק"ב) שיש לברך ברכה"ת בשמחה גדולה, דמצינו שאחז"ל על מה אבדה הארץ ויאמר ה' על עזבם תורת, ואחז"ל שדבר זה נשאל לנביאים על מה אבדה הארץ שישאל היו עוסקים בתורה, ומצינו שכל זמן שהיו עוסקים בתורה ויתר הקב"ה על עונותיהם, ולכן לא ידעו על מה אבדה, והקב"ה הבוחן לבבות ידע, כי אע"פ שהיו עוסקין בתורה לא היו עוסקין לשם לימוד התורה אלא כמו שלומדין שאר חכמות, ולכן לא ברכו ברכה"ת, שלא היתה התורה חשובה בעיניהם, ולכן לא הגינה. ולכן צריך ליזהר מאד, וליתן הודאה על שבחר בנו ונתן לנו כלי חמדתו. גם אמרו חז"ל שאינו זוכה ח"ו להיות לו בן ת"ח עבור זה שאינו נוהר בברכה"ת, עכ"ד החפץ חיים. ומכאן אנו למדים שעיקר עניינה של ברכה"ת הוא הודאה לפני הקב"ה, וזהו העניין שהתורה מגנא ומצלא, והיינו החשיבות לתורה ולא גוף התורה לבדה. ויש לפרש עוד על פי דברי החת"ס (הובא בעץ ארז ח"א), שיסוד קבלת התורה זוהי מסירתה לדורות, ולכן דווקא מי שמחשיב את התורה כדבעי זוכה לבנים

בג. האומר פרשת הקרצנות והמשניות של קרצנות אינו עוזר צאיסור ציטול צרכה"ת, ועי' צהערה"ל.

בד. הישן ערצ שצועות ציוס על מיטתו, יכוון צתפילת ערצית לצלחת ידי חוצת צרכה"ת צצרכת אהצת עולס"ד.

בה. יתכן צצמקומות שנהוג ליסון ציוס אין השינה נחצצת כהפסק, כי צודאי דעתו לקוס ולהמשיך צלימודול"ת.

ת"ח, אבל מי שאין לו חשיבות התורה כיון שחסר בקבלת התורה שלו, אינו יכול לזכות למסירות התורה.

לג. שלכאורה כל זה הוא כשאר תחנונים, וכבר כתב בשלחן ערוך (סי' מז ס"ט) לא יקרא פסוקים קודם ברכת התורה, אעפ"י שהוא אומרם דרך תחנונים. ויש אומרים שאין לחוש, כיון שאינו אומרם אלא דרך תחנונים, ונכון לחוש לסברא ראשונה. והוסיף הרמ"א, אבל המנהג כסברה אחרונה, שהרי בימי הסליחות מתפללים הסליחות ואח"כ מברכין על התורה עם סדר שאר הברכות, וכן בכל יום כשנכנסין לבהכ"נ אומרים כמה פסוקים ותחנונים ואח"כ מברכין על התורה. ונהגו לסדר ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר, ואין לשנות. וראה שם במשנה ברורה ושאר נו"כ שכוונת הרמ"א בסוף דבריו לומר שיש לחשוש לדיעה הראשונה בשו"ע, ולכן אנו מסדרים ברכות התורה מיד אחר ברכת אשר יצר.

לד. איתא בשלחן ערוך (סי' מז ס"ז-ח), ברכת אהבת עולם פוטרת ברכת התורה, אם למד מיד בלי הפסק. ויש להסתפק אי סגי בקורא ק"ש סמוך לה מיד בלי הפסק, ולכן יש לזהר לברך ברכת התורה קודם אהבת עולם. וכתב המשנה ברורה (ס"ק יג), נקט אהבת עולם לפי מה שפסק לקמן בסימן נ"ט ס"א, אבל להרמ"א שם אומרים אהבה רבה בשחרית. ופשוט דה"ה בברכת אהבת עולם בערבית ג"כ שפוטרת דזיל בתר טעמא. ונ"מ לענין אם עבר וישן שינת קבע על מטתו קודם לדעת המחבר לקמן בסעי' י"א דשינת קבע הוי הפסק ואפילו לפי המנהג שנהגין כדעת הי"א שם להקל מ"מ טוב יותר שיכוין בברכת אהבת עולם לפטור לצאת ידי דעת רוב הפוסקים המחמירין בזה. והנה במשנה ברורה (שם ס"ק יד) כתב, שהטעם שאהבה רבה בשחרית פוטרת מפני שיש בה מעין ברכת התורה, דאמרינן 'ותן בלבנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים' וכו'. וצריך לומר דבערבית סמיכנן על הלשון 'תורה ומצוות חוקים ומשפטים אותנו למדת על כן ה"א בשכבינו ובקומינו נשיח בחוקיך ונשמח בדברי תורתך' וכו'.

לה. הנה בשו"ע (שם ס"א) כתב, שינת קבע ביום על מטתו, הוי הפסק. וי"א דלא הוי הפסק, וכן נהגו. וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק כה) ובלחם חמודות כתב, ולי נראה שהמברך תע"ב, וכן נהג מורי מהר"י לברך, וכן הסכים הפר"ח וא"ר בשם הרבה ראשונים ואחרונים, וכ"כ הגר"א וכן העתיק הח"א להלכה. ואף דבפמ"ג משמע דנוכל לסמוך על המנהג הזה שלא

בו. הקורא קריאת שמע, יתכן ומחוייב לזרז ברכת התורה מספיקא דאורייתא.
 בו. אע"פ שגשג מברכות, מותרות להרהר קודם ברכות התורה אפילו צדיקים שלהם.

בח. אע"פ שגשג מברכות ברכה"ת, אינן מו"ליות האנשים לה.

לברך עכ"פ נראה פשוט בהסומך על כל הפוסקים שהזכרנו ומברך לא הפסיד, עכ"ל. אלא דיש לדון שאפשר שכל זה דווקא במקום שאין קובעים שינה ביום, או אפילו כשקובע שינה ביום כמנהג אצל רבים כאן בא"י, דודאי בדעתם מונח לקום ולהמשיך בלימודם, ולכן אפשר שלגבם לא יהא המעלה וההידור של הברכה. וכן שמעתי מנכד הגר"מ הלוי סאלוויצקי זללה"ה שהיה גר בשוויץ ושם היה נהוג לישון שינת קבע בצהריים. וכן שמעתי מהגאון רבי דוד הלר ז"ל שהוא רבו של אאמור"ר שליט"א שהיה עושה ג' פעמים ביום הטבת חלום כשהיה בשוויץ. אלא דמ"מ יתכן שגם הם אם בירכו לא הפסידו.

לו. דהנה כבר נתבאר דבשלחן ערוך כתב, שיש להסתפק אם אהבת עולם פוטרת מברכות התורה אם סמך ליה לקריאת שמע, וטעם הספק ביאר במשנה ברורה (ס"ק יז) די"ל דק"ש הוי רק כדברי תפלה כיון שאינו אומר זה לשם לימוד. הרי שהספק הוא בדין קריאת שמע גופיה, והביא שם שבביאור הגר"א הוכיח בפשיטות דאין ק"ש מועיל לזה, וכ"כ האליהו רבא שהביא כן מהרבה פוסקים, ופסק כן להלכה. נמצא דאף שהרבה פוסקים ס"ל דאינו נחשב לימוד התורה מכ"מ קיימת ספיקת המחבר בזה, ולפיכך הרוצה לקרוא קריאת שמע יש להחמיר כספק דאורייתא לברך ברכת התורה, שהרי המשנה ברורה (ס"ק א) כבר הכריע דדנים ברכת התורה כחוב ברכה מן התורה. וע"ע באשל אברהם (סו"ס מו).

לו. בשלחן ערוך (סי"ד) נשים מברכות ברכת התורה. וכתב הט"ז והמג"א משום ששייכים בברכת התורה דהא חייבות ללמוד דינם שלהן. אמנם בביאור הגר"א כתב, עיין מ"א בשם אגור, ודבריהם דחויין מכמה פנים, וקרא צווח ולמדתם את בניכם ולא בנותיכם, היאך תאמר וצונו ונתן לנו, אלא העיקר ע"פ מ"ש תוספות וש"פ דנשים מברכות על כל מ"ע שהז"ג, וכמו שכתבתי לעיל סי' י"ז סעיף ב', ואף דקי"ל כאילו מלמדה תיפלות דווקא בתורה שבעל פה כמ"ש ב"ד סי' רמ"ו סעי' ו'. והנה לכאורה נפקא מינה לדינא בין דבריהם אם יש איסור לנשים להרהר בדינים שלהם לפני ברכות התורה, אלא דפלא לומר שיש מצוה על נשים בלימוד התורה, וישנן במצות והגית בו יומם ולילה, ולכן צריך לומר שבאמת אינם שייכות כלל למצוה, רק שהם צריכות לדעת המצוות ודינים שהם חייבות בהן כדי לקיימם ולא להיכשל באיסורים, אבל אין להם מצות לימוד, ולפי זה ודאי מותרים הן בהרהור אף בדינים שלהן לפני ברכת התורה.

לח. דין זה צריך להיות תלוי במחלוקת המג"א והגר"א הנ"ל, וא"כ יש להחמיר כדעת הגר"א

ב. עיקר צרכת התורה נתקנה על תורה לשמה, וצפרט צחג מתן תורתנו יש לזיהר שיהא לימודו לשמה^ל.

ל. הלומד תורה שלא לשמה ע"מ שיצוא ללמוד לשמה, יש צו מעלת לשמה וגם מגינה ומצלת^ה.

לא. עיקר לימוד התורה צחג השצועות צריך להיות צעיון ולא צקיאזת^א.

שאשה לא תוציא את האיש. ואגב הא ראוי לציין כי בקובץ תשובות מהגרי"ש כתב למנהל בית יעקב שהבנות יאמרו כל יום ברכות, פרשת התמיד, ק"ש ושמו"ע, 'ודבר נורא הוא'.

לט. כי כן הוא גם בנוסח הברכה, 'ונהיה אנחנו וצאצאינו כולנו לומדי תורתך לשמה'. וגם איתא במשנה באבות (פ"ו מ"ב) אמר רבי יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף, ופירשו המפרשים שהיינו במי שעוסק בתורה שלא לשמה, ואם כן לא ייתכן שחז"ל תיקנו ברכה על לימוד התורה שעליה בת קול יוצאת ומכרזת עליו אוי להם מעלבונה של תורה. ולכן לפחות בשבועות צריך להיזהר בזהירות יתירה שהלימוד התורה תהיה עם כוונה תמימה של לשמה, שלפחות בעת קבלת התורה לא יהיה הכרזה על תורתנו אוי לנו לעבונה של תורה. ועיין באור החיים (ויקרא כו) שכתב וז"ל, ובזה יש לתרץ מה שהקשו שם בסוטה לרבי יוסף שאמר תורה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה מגנא ומצלא, אלא מעתה דואג ואחיתופל מי לא עסקו בתורה אמאי לא אגינא עליהו, ע"כ, לדברינו אין קושיא שהם היו לומדים מתחלתם שלא לשמה ואין כח בתורה כזו להגין עליו מיצר הרע.

מ. כמבואר בחת"ס סוף פרשת בחוקותי.

מא. ע"פ דרשות החת"ס שתורה שמגינה ומצלת היא דווקא לימוד התורה בעיון ולא בקיאזת. וכן הוא ע"פ הט"ז (ריש סי' מז) שכתב, שאנו מברכים לעסוק בדברי תורה ולא ללמוד תורה, כי עיקר המצוה שיגע האדם בתורה ויתבונן וידרוש אחר כל דבר היטב הדק.

וכתב זקני הכת"ס (ויקרא כו, ג) דזהו כונת רש"י אם בחקתי תלכו וכו'. שתהיו עמלים בתורה, כי לא יגעת ומצאת אל תאמן, ולא די כשלפעמים ייגע עצמו אלא שצריך שילמוד בתמידות, ובתורתו יהגה יומם ולילה. וזה נכלל במה שאמר תלכו, שילך בה תמיד בלי הפסק, וילך ממדרגה למדרגה. וסיים דברי זקני, דעסק והגיון התורה מגין עליו בל יחטא. וז"כ יצפון לישירים תושיה, שה' מצפין ומסתיר מפני הישרים, תושיה היא התורה, ואין נותן לו רק עד אחר היגיעה, מגן להולכי תום, להיות כי היגיעה מגן לו שירבה שכרו, וגם העמל בתורה בתמידות מגין כתריס בפני היצר הרע, עכ"ד.

ומבואר לכאו' בדברי זקני דמאי דמצינו בסוטה (כא, א) דתורה בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה מגנא ומצלא, היינו דווקא בעמלה של תורה, דהיגיעה היא המגינה ומצלת את האדם. ונראה לחדש דהא דאמר' במנחות (קז, א) אמר רבי שמואל בר נחמני

לב. יש להסתפק צמי שרואה ללמוד דווקא צנכיות וצטמיות, אס מצרך צרכות התורה.

לג. יש להתנועע צעת הלימוד, ומי שאינו מתנועע יש לצדוק אחריו.

לד. יש להקפיד ציטר צלילה הזה שיהיה הלימוד צרצפות.

לה. יש ללמוד צצצעות עס ילדיו כדי לקיים עיקר מצוות ת"ת צזהמד.

אמר ר' יונתן אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בכל מקום מעלה אני עליהן כאילו מקטירין ומגישין לשמי, וכפי שהאריך בזה הסבא קדישא מרנא הח"ח בהקדמה לליקוטי הלכות, הוא דווקא אם לומד בעיון. וממילא הדין דכל הלומד ענייני קדשים 'כאילו הקריב' וכמ"ש הח"ח בהקדמה לקדשים, הוא דווקא אם אומר בעיון, אבל לימוד בשטחיות לא חשיב כאילו הקריב. ואכן כך הוא בביאור הלכה סי' א שכתב וז"ל, וכבר נדפס בימינו ספר עבודה תמה שמבואר בו כל ענייני אמירת הקרבנות בכל פרטיהם, והעתיק ג"כ מן הרמב"ם סדר ההקדמה שהיה נצרך לזה, וכבר מבואר בספרים גודל המצוה ומה טוב למי שנוהג בזה שילמוד מתחלה את ענינים האלו מן הגמרא או מספרי הרמב"ם, כדי שיבין אח"כ מה שהוא אומר, ובזה תחשב לו כאילו הקריב ממש קרבן, וכן מה שאנו אומרים בכל יום אביי הוה מסדר וכו' וענייני עשיית הקטורת מצוה לראות להבין מה שהוא אומר, ועיין מה שהאריך בעל השל"ה בהגהותיו על ספר יש נוחלין.

מב. כתב הרמ"א (סי' מ"ח) בשם האבודרהם, ונהגו המדקדקים להתנועע בשעה שקורין בתורה, דוגמת התורה שנתנה ברתת, וכן בשעה שמתפללים, על שם 'כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך', עכ"ל. ושמעתי שאחד מהגדולים בזמן החת"ס ראה אחד שלומד בלא שמתנועע, ואמר שיש לבדוק אחריו, ואכן בסופו של דבר הוברר שאינו יהודי. והדברים נוראים שרואים עד היכן הם מגיעים. אולם מצד שני, מובא במנהגי חת"ס שלא נע ולא זע בתפילה, אפילו מעט שבמעט, אלא הוא כעומד לפני ה', וכן ידוע מהגר"א.

מג. היינו מפני שעסק בתורה שומר את האדם מכל צרה, ואפילו בעידנא דלא עסיק בה, כמבואר בסוטה (כא, א). וע"כ יש להקפיד מאד ללמוד ברציפות ולא להפסיק בה כלל, כי המפסיק בה מביא ע"ע את ההיפוך רח"ל, וכמבואר בגמרא חגיגה (יב, ב) שהפוסק מד"ת ועוסק בדברי שיחה מאכילים אותו גחלי רתמים.

מד. איתא ברמב"ם (פ"א מהלכות תלמוד תורה ה"ב), כשם שחייב אדם ללמד את בנו כך הוא חייב ללמד את בן בנו, שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך, ולא בנו ובן בנו בלבד אלא מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אע"פ שאינן בניו, שנאמר ושנתת לבניך, מפי השמועה למדו בניך אלו תלמידך שהתלמידים קרויין בנים, שנאמר ויצאו בני

לו. יש ללמוד בשזועות במקום שליבו חפץ, שיהא שמחה בלימודו, ויקיים מצוות שמחת יו"ט ודין 'לכס' מה.

הנביאים אם כן למה נצטוו על בנו ועל בן בנו להקדים בנו לבן בנו ובן בנו לבן חבירו. וכבר הארכנו בזה בכמה דוכתי דעיקר מצוות ת"ת הוא הלימוד עם בניו.

מה. יש בנותן טעם לחדש בזה, דהנה נתבוננתי דמחד מצינו דעיקר העונשים שנאמרו בתורה הוא על מניעת עמל התורה, וכמבואר בקרא אם בחוקותי תמאסו והוא ההיפך מ'אם בחקתי תלכו' שתהיו עמלים בתורה. ומאידך מצינו דעיקר העונשים נאמרו 'תחת אשר לא עבדת וכו' בשמחה' (דברים כח), הלא דבר הוא.

וחידשנו בזה, כי המבואר כאן דלא שייך קיום של שמחה וטוב לבב בלא יגיעת התורה. כי עיקר מציאות התורה היא 'פיקודי ה' ישרים משמחי לב'. אם רואים אדם שבור, חסר לו ביגיעת התורה, ואם רואים שהוא שמח ע"כ דהוא בתורה, ובלא זה אי"ו שמחה אמיתית כלל. והוא מה שכתב הרמב"ם (פ"ח מסוכה ולולב הט"ו) השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב. וזהו עיקר העבודה לעמול בתורה ובזה יעבוד בשמחה ובטוב לבב, בשמחה האמיתית הנרצית לפני ה'.

סימן יג

פרק א' אות י"ד ד"ה תלמיד, ביאר הגר"א שתלמיד חכם צריך לנהוג לפני משורת הדין יותר משאר בני אדם, וביארנו בגליונות שאצל הת"ח הלפנים משורת הדין הוא שורת הדין בעצמה. ולהלן מה שהרחבנו ביסוד זה.

בגדר חיוב תלמיד חכם בהנהגת לפני משורת הדין^{כו}

דלא היה לו לראותה מה הוסיף צמה
ש'על עסקי חנם הוא'.

והנה מקשינן בגמ' מאי שנא דנכו
ואיסור דפטורי משום דלא צריכי
למיגמר רבי חייל נמי לאו למיגמר קא
צעי רבי חייל לפני משורת הדין הוא
דעצד כדתני רב יוסף והודעת להם זה
צית חייהם את הדרך זו גמילות חסדים
ילכו זו ציקור חולים זה זו קצורה את
המעשה זה הדין אשר יעשון זו לפני
משורת הדין.

ומבואר דילפינן מחד קרא דין גמילות
חסדים ציקור חולים וכו' ודין
לפנים משורת הדין, ויש להתבונן מה
השייכות ציניהם, דצפשוטו כל הנהגה
מדינא, ומשא"כ לפני משורת הדין
דמידת חסידות הוא. ומלכד זאת יש

בגמ' צ"ק (נ"ט ע"ב) איתמר המראה
דינר לשולחני ונמנא רע תני חדא
אומן פטור הדיוט חייב ותניא אידך צין
אומן צין הדיוט חייב, אמר רב פפא כי
תניא אומן פטור כגון דנכו ואיסור דלא
צריכי למיגמר כלל אלא צמאי טעו טעו
בסיכתא חדתא. ויש להתבונן בלישנא
דגמ' מהו דקאמר 'ונמנא רע' הול"ל
המראה דינר וכו' ונפסלו.

ואמר' עוד הריא איתתא דאחזיא דינרא
לרבי חייל אמר לה מעליא הוא
למחר אתאי לקמיה ואמרה ליה אחזיתיה
ואמרו לי צישא הוא ולא קא נפיק לי אמר
ליה לרב זיל חלפיה ניהלה וכתוב אפנקסי
דין עסק ציש. ופרש"י דין עסק ציש -
סחורה רעה היא שעל עסקי חנם אני
מפקיד שלא היה לי לראותה, ע"כ.
וצפשוטו דברי רש"י צריכים עיון, דכיון

מז. שיעורי עץ ארז עמ"ס בבא קמא סי' מז.

וחסידים הראשונים היו מטין דעות שלהן מדרך האמנעית כנגד שתי הקצוות יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה האחרון ויש דעה שמטין אותה כנגד הקצה הראשון וזהו **לפנים משורת הדין** ומטוין אנו ללכת בדרכים האלו הצינונים והם הדרכים הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו.

ובמו"ב חזר ע"ד (צפ"ה מיקודי התורה הי"א): יש דברים אחרים שהן בכלל חילול השם והוא שיעשה אותם אדם גדול בתורה ומפורסם **בחסידות** דברים שהצריח מרננים אחריו בשבילם ואע"פ שאינן עזירות הרי זה חילול את השם כגון שלקח ואינו נותן דמי המקח לאלתר וכו' הכל לפי גדלו של חכם צריך שידקדק על עצמו ויעשה **לפנים משורת הדין**.

ואף כלפי מנאות טעינה כתב צפ"ג מהלכות רוחא ושמיירת נפש ה"ד: זה הכלל כל שאילו היתה שלו היה טוען ופורק הרי זה חייב לטעון ולפרוק בשל חבירו ואם היה חסיד ועושה **לפנים משורת הדין** אפילו היה הנשיא הגדול וכו' פורק וטוען עמו, ע"כ. הרי דבכל הנהו דוכתי למד הרמז"ס דלפנים משורת הדין 'מידת חסידות הוא'.

אבן כלפי השבט אצידה כתב הרמז"ס (צפ"א מגולה ואצדה ה"ו): היה רוב העיר גוים אם מלא צמקום מן העיר שרוב המצויים שם ישראל חייב להכריז אצל אם מלא צסרטיא ופלטיא גדולה צצתי כנסיות וצצתי מדרשות שהגוים מטוין שם תמיד וצכל מקום שהרצים

להצין עצם האי חיצא ד'לפנים משורת הדין'.

איברא דצרמז"ס כשהציא האי הלכתא דצקור חולים וקצורה, כתב (צפ"ד מאכל ה"א): מלות עשה של דצריהם לצקר חולים ולנחם אצלים ולהוציא המת ולהכניס הכלה וללוות האורחים ולהתעסק צכל צרכי הקצורה וכו' אע"פ שכל מלות אלו מדצריהם הרי הן צכלל ואהצת לרעך כמון כל הדצרים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים עשה אתה אותן לאחריך בתורה וצמלות, ע"כ. והיינו לדצריו ע"י צקור חולים מקיים מלות עשה מדצריהם והוא צכלל ואהצת לרעך, ויש להתצונן היכא אמרי' דאף דינא ד'לפנים משורת הדין' הוי צכלל קיום מ"ע של דצריהם, הא צפשוטו אינו דין צכלל, רק לפנים מן הדין.

ואשר יראה צזה, דהנה הרמז"ס חזר והציא כמה אופנים שצבה נקרא עושה לפנים משורת הדין, אית דוכתי דכתב ד'לפנים משורת הדין' הוא מידת חסידות צעלמא, ואית דוכתי דנראה דהוה דינא, אלא שאינו 'שורת הדין'.

בהלכות דעות (פ"א ה"ה) כתב: מי שהוא מדקדק על עצמו ציותר ויתרחק מדעה צינונית מעט לצד זה או לצד זה נקרא **חסיד** כיצד מי שיתרחק מגוצה הלצ עד הקצה האחרון ויהיה שפל רוח ציותר נקרא חסיד וזו היא מדת חסידות ואם נתרחק עד האמצע צלצד ויהיה עניו נקרא חכם וזו היא מדת חכמה ועל דרך זו שאר כל הדעות

מנזרה לומר לבעלי דינים בתחילה הדין אחס רוצים או הפשרה חס רנו צפשרה עושים ציניהם פשרה וכסם שמוזהר שלא להטות הדין כך מוזהר שלא יטה הפשרה לאחד יותר מחצירו וכל צית דין שעושה פשרה תמיד הרי זה משוזה, צמה דצרים אמורים קודם גמר דין וכו' ואין צית דין יכולין לכוף ליכנס לפנים משורת הדין אע"פ שגראה להם שהוא מן הראוי (צ"י צס ר"י וצס הרא"ש) ויש חולקין (מרדכי פרק צ' דמניעא).

וברב צ"ח דנוהגים בכל צית דין בישראל לכוף לעשיר דצד ראו ונכון ואע"פ שאין הדין כן ואפשר דהר"ר ירוחם צס הרא"ש נמי לא קאמר אלא צאינו עשיר. ועי' צפתחי תשובה (סק"ו) שהאריך דצדרי הצ"ח. וצפשוטו הוא דצד פלא, היכא שייך כפייה על דצד שהוא 'לפנים משורת הדין', הא הוה חוצה התלויה צרנונו של האדם, וציותר יש להתצונן היכן מנינו חילוק צדין כפיה צין עשיר לעני.

ובע"ב צ"ל כדצרינו, דיסוד החיוצ ד'לפנים משורת הדין' אינו קיום דמדת חסידות גרידא, רק דלאותו אדם המתנהג צמדת חסידות חשיצ 'דין', אשר לפי"ו פשוט דכאשר דעת הצ"ד שאותו האדם היכולת צידו להתנהג צמדת חסידות, שוב כלפי ההוא גצרא חשיצ דין, וצ"ד יכולים לכפותו על קיום האי דינא, דהוה קיום מצוות עשה של דצריהם, וכנ"ל.

מנזיין שם הרי המציאה שלו וכו' אף על פי שהיא שלו הרוצה לילך צדרך הטוב והישר ועושה לפנים משורת הדין מחזיר את האצדה לישראל כשיתן את סימניה, ע"כ. והיינו דלדצריו לפנים משורת הדין, אינו מידת חסידות גרידא, רק הוא עשיית 'הטוב והישר'. ויש להתצונן אמאי שינה דצדריו, ואימתי אמרי' דהוה מידת חסידות ואימתי הוה עשיית הטוב והישר. ואשר יראה צוה, דגדר החיוצ דלפנים משורת הדין, אינו קיום מידת חסידות בעלמא, רק דהנהגת ה'חסיד' מן הדין שיעשה צדרך שאינה מ'שורת הדין', דאף דעצמות המעשה חשיצא לפנים משורת הדין, קיומו הוה 'מן הדין'.

ביאור הדצרים, דהנה מדין קיום מצות עשה של דצריהם נאמר שכל אדם מנזוה צהנהגת 'ואהצת לרעך' ע"י צקור חולים קצורה וכדו', אף כאשר דרגת האדם הוא 'מפורסם צחסידות', הרי שדינו לקיים בכל דרכיו 'לפנים משורת הדין', ודינו צהכי. אשר לפי"ו פשוט דלאותו אדם האי חיוצא ד'לפנים משורת הדין' חשיצ קיום מצוה ככל מצוות עשה של דצריהם שנאמרו לכל אנשי דעלמא. ולהכי דקדקו חז"ל צלשון לפנים משורת הדין, פי' אי"ו מעל הדין, אלא דייקא לפנים משורת הדין, ודוק צי.

ובוזה נראה לצאר האי מילתא דתמיהתא דמנינו צרמ"א (חז"מ סי' י"צ ס"צ):

את השורה', דצפוטו הוא תימא דאי 'שורת הדין' אומרת כך, האיך אפשר לשנותה ע"י 'אהבה', רק הציאור הזה, כי הן הן הדברים, דכאשר נמצא צמצם של אהבה, כך היא השורה, לנהוג מעל השורה, ודוק.

האמנם נראה לומר, דכלא דצרי ר' חייא ד'לפנים משורת הדין', איכא דבר חידוש המצואר צרמז"ס (פ"י מהלכות שכירות ה"ה) וז"ל: המראה דינר לשולחני ואמר לו יפה הוא ונמצא רע אם בשכר ראהו חייב לשלם אע"פ שהוא צקי ואינו צריך להתלמד ואם צחנס ראהו פטור והוא שיהיה צקי שאינו צריך להתלמד ואם אינו צקי חייב לשלם אע"פ שהוא צחנס והוא שיאמר לשולחני עליך אני סומך או שהיו הדברים מראין שהוא סומך על ראייתו ולא יראה לאחרים.

והוא דבר פלא דכל עיקר החיוב של השולחני שיין דווקא צאופן שלא יראה בעל הדינר לאחרים, דכיון דסו"ס השולחני גרס לו ההזיק, מה אכפ"ל דאף אחרים ראו ולא אמרו לו דהוה דינר רע, וז"ע. וצוודאי כל דצרי נאמרו דווקא משום 'שורת הדין', אך צהנהגת **לפנים** משורת הדין, פשיטא דלא אמרי' להאי תנאה ד'לא יראה לאחרים', ופשוט.

ובע"ז מצינו דצצרי החידושי הרי"ם (ליקוטיו לחו"מ סי' כ"ה על דף ז"ט) שתמה ע"ד רש"י צסוגיין דכתצ אפנקסי' דין עסק ציש, וז"ל: למה לי לכתוב אפנקסיה, נראה דדינא קמ"ל דאין מנזה לראות מנד גמילות חסדים רק כשאנו מפסיד כלל שלו, ואף ספק שלו אינו מחוייב להפסיד, וכיון שאפשר שיטעה ויהיה חייב שוב אינו מנזה כנ"ל, וקמ"ל דרק לפנים הוא דחייב מ"מ שוב אינו מחוייב לראות כיון שהוא אדם שעושה לפנים משורת הדין. וילפינן מקרא דאשר תעשון שראוי לעשות לפנים מש"ה שוב אין מנזה לראות כיון שיפסיד שלו כשיטעה שישלם לפנים משורת הדין, אצל ר"ח דעושה לפנים מש"ה אין מנזה לראות כמו זקן ואינו לפי כבודו דפטור מהשצה, כן צוה לא אמרינן שיראה ולא יעשה לפנים מש"ה, **כיון שהוא אדם שעושה תמיד לפנים משורת הדין כנ"ל**, ומיושב דמיייתי כאן מקרא לעשות לפנים מש"ה כנ"ל, עיי"ס. ומצואר דצצרי, דאדם שעושה תמיד לפנים משורת הדין, כך הוא דינו לנהוג בכל עת, ולא יכול לשנות את דינו, וכנ"ל.

ובמו"ב נרא' לצאר צהא דמצינו צחו"ל צכמה דוכתי 'אהבה מקלקלת

סימן יד

פרק א' אות י"ד ד"ה תלמיד, ביאר הגר"א שתלמיד חכם צריך לנהוג לפניו משורת הדין יותר משאר בני אדם, ולהלן יבואר חומרא זו כלפי אכילת שריו" בפסח.

הנהגת ת"ח בדיון שריו" בפסח לדעת החת"ס^א

אחד שנהג לא לאכול שריו" בפסח, ונודמן לו שחלל בשוגג שריו", איזה סדר ותיקון תשובה מוטל עליו לקיים כדי שיהיה לו כפרה על שגגתו. תשובה: נראה לענ"ד צ"ד שהיות שכבר קבע אדונינו זקה"ק החת"ס סופר וזללה"ה שהנהגת שריו" אינו מוגדר כ'מנוה', ואפילו לא כ'חסידות ופרישות', אלא 'כעין' הנהגת 'חסידות ופרישות', לכן לכל הדיעות האוכל בשוגג נקי מחשש איסור ומיוצי תיקוני תשובה [ואפילו לדעת המולקיס על הנמיה"מ צפרשת לא תסור]^ב.

מח. שו"ת פסקי הלכות ח"ו סי' כ.

ממ. דעת הפוסקים

(א) כתב השולחן ערוך (סי' תסא סעיף ד) "יוצא אדם במצה שרויה", ובודאי מעיקר הדין אין כל איסור בשרויה בפסח, אולם כתב מרן הח"ח זיע"א במשנ"ב (סי' תנח סק"ד) "יש אנשי מעשה שמחמירין על עצמן ואין שורין ואין מבשלין מצות בפסח, מחשש שמא נשאר מעט קמח בתוך המצות מבפנים שלא נילוש יפה וע"י השריה יתחמץ. ועיין בשערי תשובה סימן ת"ס דמצד הדין אין לחוש לזה דאחזוקי איסורא לא מחזקינן, ובפרט בימינו שנוהגין לעשות ריקקין דקים, ומכל מקום מי שנוהג בחומרא זו אין מזניחין אותו, וע"ש שהאריך בזה".

ובמעשה רב (סי' קפז) מובא הוראת הגר"א שאין חשש בזה, ו"מותר לאכול מאכלים ותבשילין העשויים מקמח מצות, ואין לחוש שמא נשאר מקום שלא נאפה יפה וכשיבא במים יחמיץ, דאף שלא נאפה כל צרכו עכ"פ לא גרע מקליות שאינו מחמיץ".

דעת החת"ס סופר

(ב) והנה, זקה"ק החת"ס סופר זיע"א כתב בתשובה (יו"ד סי' רכב) לענין "מי שחלם לו שנדר שלא לאכול מצה מבושלת בפסח הזה על דעת רבים, אם יש לו היתר על דרך 'נודר בחלום' "

בסי' ר"י ביו"ד, או כיון שהוא על דעת רבים אין להתיר". (והביא דבריו בפתחי תשובה יו"ד סי' רי סק"ג).

ושורש הנידון בזה הוא במה דאיתא בשו"ע (יו"ד סי' רי סעיף ב) "הנודר בחלום, אינו כלום ואינו צריך שאלה; ויש אומרים שיתירו לו עשרה דידעי למקרי, ויש לחוש לדבריהם [והכי נהוג. ש"ך]". ומשמע מזה דנדר בחלום יש לו חלות נדר עכ"פ לדעת היש מחמירין [והכי נהוג], וא"כ כשנדר בחלום על דעת רבים, לא תהא לו התרה.

אולם באמת הרי מצינו בחז"ל ד"דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין", ונפסק בשו"ע חו"מ (סי' רנה סעיף ט) לענין השבת פקדון מירושת המת ע"ש, וא"כ מדוע הנדר בחלום יש לו חלות.

אלא דמאידך גיסא מצינו להדיא בגמ' (נדרים ח ע"ב) ונפסק בשו"ע (יו"ד סי' שלד סעיף לה) "נידוהו בחלום, הוי נידוי וצריך התרה", והטעם, דכלפי נידוי חיישינן שמא מן השמים נידוהו (ט"ז וש"ך), ומעתה נחלקו הראשונים אם חיישינן כן גם גבי נדר, דעת הרא"ש דנדר בחלום אינו כלום, דנדר בעי הפלאה בלב ובפה ודברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, אבל דעת הרשב"א בשם הגאונים דיש לחוש לחומרא ולבעי התרה. והם ב' הדעות בשו"ע גבי נדר בחלום.

ועפ"ז כתב זק"ה חת"ס ז"ל דהנודר בחלום שלא לאכול שרוי בפסח, גם לדעת הרשב"א דחיישינן דהוי נדר, מ"מ יהיה לו התרה, ואפילו שנדר על דעת רבים, הא בתשובות הרשב"א שם מבואר שגם בכה"ג יש לו התרה [והוא משום דאמרינן דהא דאמר על דעת רבים הוא החלק של הדברים בטלים באותו חלום, וכעין דאיתא בגמ' במי שחלם שנדר והתירו לו, דאמרינן דההתרה היא הדברים בטלים שבחלום וצריך התרה אחרת].

והמשיך וכתב, "אלא שעומד נגדי תשובת הרדב"ז (ח"ד סי' צט) באחד שנשבע לפרוע חובו ביום פלוני, והשיב 'הכא אפילו הרא"ש מודה דהוי נדר, כיון דפריעת בעל חוב מצוה, אם כן משמים הראו לו לזרוזי נפשיה למצוה, ועל כן או יפרע חובו באותו היום או ישתדל שהמלוה יאמר לו הריני כאלו התקבלתי' ע"ש. - ומשמע מדבריו דלזה לא מהני היתר נדרים, דלאו מטעם נדר אתאינן עלה אלא משמים הטיל עליו לזרוזי נפשיה. ואם כן הכא נמי [בנידוד שנדר שלא לאכול מצה מבושלת], דמצוה הוא ופרישות שלא לאכול מצה שרוי בפסח, יש לומר לא מהני התירא".

[ובעיקר דברי הרדב"ז יל"ע, אמאי חשיב לאותו נדר שיפרע תוך זמנו כנדר דמצוה ו'מן השמים זרוזוהו', והרי יש זמן לאותו פרעון, ותוך זמנו עדיין לא מטא זמן מצוותו. ומבואר בזה חידוש בגדר 'פריעת בעל חוב מצוה', דאין זה כאדם העומד בפסח ואינו מחוייב עדיין במצוות לולב דחג הסוכות, ולא מוגדר שמוטל עליו המצוה מצד הגברא, אלא מצוות הפריעה

מוטלת עליו מהיום הראשון, ורק יש לו זמן ועת לקיום אותו חיוב, אבל מ"מ בכל רגע ורגע מוטל עליו אותה מצוה של 'פריעת בעל חוב', ולכן שייך לומר בזה ד'מן השמים זרזוהו' לקיים אותה מצוה במהרה, והוא כ'שויא אנפשיה' מן השמים. ואכמ"ל].

והשיב על זה זק"ק ז"ל, "אבל לכאורה צל"ע, דהרי דברי הגאונים שחשו לנדר בחלום אי אפשר לומר שהוא כחק בלי טעם, דהרי קיי"ל 'דברי חלומות לא מעלים ולא מורידים', ועוד דאין כאן הוצאה וביטוי שפתים, ומאי טעמא חששו לו. וצריך לומר משום דאין מראים לו לאדם אלא מהרהורי יומא, וחששו שמא קיבל בלב בהקיץ דבר זה, ואנו מחמירים להתיר הסכמה בלב כמבואר בנוסח היתר נדרים בערב ראש השנה, ע"כ חששו הגאונים להתיר נדרי חלום, כנלע"ד".

"ואם כן על כרחך הגאונים מיירי מנדר שיש בו נדנוד מצוה, דבהא מחמירין בהסכמה בלבד דבקדשים כתיב 'כל נדיב לב', וכיון דהגאונים לא מיירי אלא בנדרי מצוה, ואפ"ה הרשב"א והרא"ש מתירים אפילו בנדרי מצוה בלא היתר ולהגאונים עכ"פ בהיתרא סגי, ואיך כתב הרדב"ז דבנדר מצוה מודה הרא"ש".

"ועל כן נראה לי דהרדב"ז לא אמרו אלא במצוה גמורה, כגון פריעת בע"ח דכל אדם חייב במצוה זו ולא הוסיפו לו בחלום אלא לזרוזי ולא יחמיץ המצוה, בזה כתב הרדב"ז מה שכתב, והגאונים מיירי בנדרי שהן כעין חסידות ופרישות כעין נידון שלפנינו, שהמקבל עליו לעשות כן איננו רק מפני נדרו, ואין לומר משמים הטילו עליו, אלא שיש לחוש שהרהר ביום והסכים בלב, ומהני התרה ואפילו בנדר על דעת רבים כמ"ש לעיל. על כן אם אין מעלתו חפץ בקיומו יתיר לו בפני עשרה אנשים ויעורב ויבושם לו".

תוכן דבריו ז"ל, דכל מה שחששו הגאונים לנדר בחלום הוא רק בנדרי "שהן כעין חסידות ופרישות כעין נידון שלפנינו", אבל בנדרי חול בעלמא אפילו התרה לא בעינן.

דעת פוסקי דור האחרון בגדר נדר בחלום

וכמה פוסקים בדור האחרון (עי' שבט הלוי ח"ד סי' קכו, משנה הלכות ח"ה סי' קס) תמהו על יסוד החת"ס בזה, דהא השו"ע והנו"כ לא חילקו בנדר בחלום דבעי התרה לחומרא בין אם הוי נדר של מצוה או חסידות ובין אם הוי נדר חול, ומשמע שבכל גוני בעי התרה, וכתבו דהחת"ס חידש טעם מצד דאמרינן שהרהר כן בליבו ביום ולכן מסיק שזה מועיל רק בנדרי מצוה שחלים בלב, אבל באמת בנו"כ משמע הטעם דהחומרא בנדר בחלום היא מחשש שמן השמים הטילו עליו נדר (ולכן צריך התרה בעשרה ידיעתי למקרי, וכן מה"ט כתב הב"ח שנדרי אשתו בחלום אין הבעל יכול להפר), וזה שייך גם בנדרי חול.

ובשו"ת משנה הלכות (שם) כתב, דהחת"ס "יצא לחדש דבר חדש", ועוד כתב "הרואה יראה כמה מן הדוחק לחלק בין מצוה קלה לחמורה וחסידות ופרישות, וליכא בזה רמז ורמיזא לא

ברדב"ז ולא בשום פוסק ראשון או אחרון, ומנא לן להקל כ"כ דלא ליבעיא היתר כלל בסתם נדרים כיון דכל הפוסקים סתמו סתם דבעי היתר ולא חלקו בין למצוה או לא".

אולם באמת יסוד החת"ס בהבנת דין נודר בחלום הוא דלא כהבנת הפוסקים הנ"ל, דגם לדעת החת"ס החלות נעשה על ידי הטלה מן השמים, אלא דבכ"ז לדעת החת"ס בעינן לפרשת נדרים, ורק החלות נעשה על ידי הטלה מן השמים, ומשו"ה כל דלא חשיב נדר בדיני והלכות נדרים, גם הטלה מן השמים ליכא ביה. ולכך רק במצוה שיש לה חלות בהסכמה בלב חיישינן לנדר דהטילו עליו מן השמים. ובפרט שהחת"ס לא כתב כאן על מצוה חמורה או קלה או חסידות ופרישות, אלא רק על פרשה חדשה של "כעין חסידות", ואינו דומה לשאר פרשיות, וכמו שביארנו בס"ד.

ונבמקום אחר כתבנו לענין גדר חיוב 'תענית חלום', שחלוק גדרו וחיובו משאר תעניות, דבכל תענית בעינן קבלה קודם, ובלי קבלה קבע לנו החת"ס ז"ל ש"לא עשה כלום", אבל תענית חלום חל אפילו בלא שקיבל כן קודם, והטעם הוא משום דגדר החיוב בתענית זו היא ש"מן השמים הטילו עליו התענית". ובזה מיושב מה שלא בעינן תענית חלום מעת לעת, אלא י"ב שעות כמבואר ברמ"א ואכמ"ל (והבאתי יסוד זה בדרשה בישיבת סאוט-פולסברג במעמד מו"ר הנר המערבי ארי שבבבל הגרא"ד וואכטפויגל שליט"א). והוא עולה על קנה אחד עם המבואר בענין נדר בחלום, דהוא גילוי מן השמים שהטילו עליו הנדר, ושאינו מכל חלות נדר שאדם קובע לעצמו, ובזה מובן שחל בו הלכות אחרות, ואין הבעל יכול להפר לאשתו וכו'.

גדר "כעין" חסידות ופרישות

ג) ומדברי זקה"ק החת"ס זיע"א למדנו גדר דין מצה שרוי' בפסח, דאי אפשר להגדיר אותו כ"מצוה", ואפילו לא כ"חסידות ופרישות", אלא רק "כעין" חסידות ופרישות. ואכן מובא שזקה"ק ז"ל לא הקפיד על ענין זה, ושומר שאינה דוחה מצות 'עונג יום טוב' (מובא בהגדש"פ לב העברי בדרשת שה"ג).

ועפ"י זה יש לדון בכמה פרטי דינים בהלכות שרוי' בפסח. מי שמבית אבותיו נוהגים איסור בשרוי' בפסח, והוא אינו רוצה לקיים מנהגו, ולא עשה התרת נדרים, האם יהיה בו דין "כופין אותו עד שיאמר רוצה אני" או לא (ועי' מפומייהו דרבנן עמ"ס ביצה שכתבנו בגדר דין זה לענין שמירת יו"ט שני). ולפי דברי זקה"ק ז"ל נראה דלא שייך בזה, דהא רק כלפי מצוות עשה או דין ממש מצינו האי דינא ד"כופין אותו", אבל בענין אכילת שרוי' בפסח, שהוא לא דין, ולא מצוה, ולא חסידות ופרישות, אלא "כעין" חסידות ופרישות, בזה לא מצינו "כופין אותו", ויש לדון.

דין בישול לאחרים

וכן נראה לפי הנ"ל דכל המנהג הוא לאכול בעצמו, אבל לבשל לאחרים מותר, דהאיסור הוא

רק באכילה ממש, אבל לבשל לאחרים אינו בכלל ה"כעין חסידות ופרישות". [אולם לדברי זקה"ק בתשובה שם, דטעם החומרא בשרוי' הוא "דטעמא דפרושים שאינם אוכלים מצה שרוי', דלמא נשאר קמח בעין שלא נאפה יפה ויתחמץ ע"י המים", א"כ יש לדון איך דנים את עצם מעשה הבישול, דהא במעשה זה גופא הוא יוצר את החמץ בקמח שלא נאפה כראוי, ויש לדון. ויש לצדד דכלפי מעשה הבישול הוי כמתעסק ואין המעשה מתייחס אליו כלל (ועי' בשיעורי עץ ארז בגדרי מתעסק, וביסוד זקה"ק הגרעק"א זיע"א בזה, ונפק"מ בהלכות שבת, הלכות נבילות, והלכות עריות), דהא בודאי אין האדם רוצה לעבור איסור ממש בידים, משא"כ באכילה שיש הנאה חמור יותר ואי אפשר לומר דהוי מתעסק, כמוש"כ בשיעורים, ודו"ק היטב.

דין חצי שיעור

וכן נראה דלא יהיה שייך איסור "חצי שיעור" בשרוי'. ובמה שאסור מן הדין מצינו דעל חצי שיעור מקבל מכת מרדות, וכן בחמץ בפסח שאסור במשהו, כתבו כמה ראשונים (מהר"ם חלאווה פסחים מד ע"ב ורבינו דוד שם) שגם ל'משהו' יש שיעור, וכן עי' בשאגת אריה דלא בכל משהו אמרינן סברא דחזי לאצטרופי (ובשיעורי עץ ארז הארכנו בזה). אולם כל זה לא שייך בנידו"ד כלפי שרוי', דהוא כלל לא איסור בגדרי השיעורים, ולכן לא יהיה שייך בו איסור של "חצי שיעור". ויש לדון.

דין ריח בשרוי'

וכן נראה פשוט, דלא שייך איסור הנאה מריח שרוי'. דהנה כתב השו"ע (סי' תמג סעיף א) דחמץ של עכו"ם אסור בהנאה, וכתב הח"ח זיע"א בביאור הלכה (ד"ה אפי') "כתבו האחרונים בסי' תמ"ח דלפי"ז אסור להריח גם פת חמה של עכו"ם, ובר מן דין יש לאסור מטעם אחר דשמא יבא לאכלו וכו', ובפרט בחמץ דלא בדילא מיניה כולא שתא". אולם כל זה נאמר מה שאסור מן הדין, ואינו שייך לענין שרוי' שהוא לא מן הדין אלא רק "כעין חסידות ופרישות", ויהיה מותר להנות מריח של שרוי' בפסח. [ובפסקי הלכות לפסח וליוהכ"פ הארכנו ביסוד הגרי"ש אלישיב זללה"ה ומו"ר הגרמ"ד הלוי מבריסק זללה"ה בישוב סתירת הרמ"א בגזירת "שמא יבא לאכלה"].

דין חינוך בשרוי'

ד) ויש להסתפק ולדון האם יש דין 'חינוך' לבנים הקטנים על מנהג הפרישות משרוי' בפסח. והנה, ידוע יסוד הרב מבריסק זללה"ה דלא שייך חינוך למצוה כשהקטן אינו יכול לקיים את כל פרטי המצוה, וביאר בזה דמה"ט קטן שאינו יודע לנענע פטור מלולב אף שמדאגביה נפק ביה, וכן בציצית אינו חייב אא"כ יודע גם להתעטף בטלית. ולפי זה היה מקום לדון בכה"ג שיש קטן שאי אפשר לחנך אותו על שרוי' בפסח, האם נחשב פרטי המצוה וגם ממצוות מצה

עצמה יהיה פטור מחינוך, או לא. ולפי דברי החת"ס ז"ל נמצא שאיסור שרוי' הוא לא מפרטי המצוה גופא, וגם כשהקטן אינו יכול להתחנך על זה, עדיין יהיה בו חיוב ודין חינוך כלפי עצם הדין אכילת מצה, וברור.

אולם יש לדון לאידך גיסא, דלא יהיה דין חינוך כלל על איסור שרוי', דהא חומרא זו היא רק "כעין חסידות ופרישות", ולא מצינו בשום מקום חינוך לקטן שיהיה 'פרוש', ובפרט שהוא רק "כעין חסידות ופרישות", וקשה לחדש שיהיה בכזה דבר דין חינוך. [והרי זה כלחנך קטן לא לישון במטה של אשה, שרבים וטובים לא אסרו ולא נהגו, אולם יש פרושים שהחמירו לעצמם (כמו שהבאנו בתשובה בענין 'שינת צדיקים רע להם ורע לעולם'), וכי יהיה שייך בזה פרשת חינוך]. והגם שהארכנו בפנקס רש"י עמ"ס יומא בדעת החת"ס זיע"א שיש לענות הקטן כמה שעות ביוהכ"פ משום שהעינוי מכפר על האיסורים שחייב לתקן את נפשו מהם. אולם כל זה לא שייך לנידוד.

וכשהייתי בהקבלת פני רבו אצל הוד כבוד ראב"ד ירושלים שליט"א שאלתי אם יש חיוב חינוך בשרוי', ומיד חייך וצחק כשעה חדא, ואחר כמה שניות הסתכל אלי ואמר "הרי מצינו חינוך לקדושה" עכ"ל. ונראה דכוונתו לדברי הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות (פי"ז הלכה כז-כח) "קטן שאכל אחד ממאכלות אסורות, או שעשה מלאכה בשבת אין בית דין מצווין עליו להפרישו לפי שאינו בן דעת וכו'. אף על פי שאין בית דין מצווין להפריש את הקטן, מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו כדי לחנכו בקדושה שנאמר חנוך לנער על פי דרכו" (ועי' מה שכתבנו בזה בשיעורי עץ ארז עמ"ס שבת עמוד קיג). אולם באמת שם מדובר על דבר שאסור מן הדין, ולא על חומרא בעלמא, וביותר שהיא עוד פחות מזה ורק "כעין חסידות ופרישות", ובזה לא מצינו דין חינוך.

ואף שכבר ייסד לנו רבינו מנוח (שביתת עשור פ"ב ה"י) "דתרי חנוכי הוו וכו', אחת "מדברי סופרים", ואחת חובה המוטלת על כל אדם מעצמו ללמד ולהרגיל בניו ללכת בדרכי יושר, כדכתיב (משלי כב) 'חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה', וכדי להכניסם תחת כנפי השכינה" וכו', עי' שם. ויש ללמוד מדבריו דכל היכא שהקטן בגדלותו עתיד למיסרך ולהתרגל לעשות עבירה, הרי חובת חינוך דהאב למנוע ממנו עשיה זו, כדי שלא יבא להכשל בגדלותו, ואף אם במעשה שעושה עכשיו אין איסור, דסו"ס הוא מביאו להרגל של איסור בגדלותו. ועפ"י זה היה מקום לומר גם בנידוד דצריך לחנכו באיסור שרוי' כדי שלא יבא להכשל בו בגדלותו, אולם גם זה נאמר רק כמה שאסור מן הדין או לפני משורת הדין, אבל במה שהוא רק "כעין חסידות ופרישות" לא מצינו כן.

ומסופר בבית בריסק, שאחד בנו ביקש שיקנה לו לולב, והורה לו הרב זללה"ה שאינו צריך לקנות לו לולב מהודר, כי אין חובת חינוך בהידור מצוה, ויקנה לו "כשר לברכה". וכ"ש וק"ו בבשק"ו בנידוד שהוא רק "כעין חסידות ופרישות". וצ"ל שגם כבוד ראב"ד ירושלים

שליט"א לא נתכוון לומר שיש כאן חיוב חינוך מן הדין, אלא רק כעין דין חינוך ולמעליותא בעלמא.

דין תלמיד חכם בשרוי'

ה) והנה, במקום אחר ביארנו באריכות (שיעורי עץ ארז עמ"ס ב"ק סי' מז) בגדר הדין דלפנים משורת הדין, דמי שהוא תלמיד חכם ומתנהג בחסידות, הרי אצלו 'שורת הדין' היא לעשות 'לפנים משורת הדין'.

וביארנו בזה האי מילתא דתמיהתא דמצינו ברמ"א (חומ"מ סי' יב ס"ב): "אין בית דין יכולין לכוף ליכנס לפנים משורת הדין אע"פ שנראה להם שהוא מן הראוי, ויש חולקין". וכתב בב"ח דנוהגים בכל בית דין בישראל לכוף לעשיר בדבר ראוי ונכון ואע"פ שאין הדין כן ואפשר דהר"ר ירוחם בשם הרא"ש נמי לא קאמר אלא באינו עשיר. ועי' בפתחי תשובה (סק"ו) שהאריך בדברי הב"ח. ובפשוטו הוא דבר פלא, היכא שייך כפייה על דבר שהוא 'לפנים משורת הדין', הא הוה חובה התלויה ברצונו של האדם, וביותר יש להתבונן היכן מצינו חילוק בדין כפיה בין עשיר לעני.

ובע"כ צ"ל כדברינו, דיסוד החיוב ד'לפנים משורת הדין' אינו קיום דמדת חסידות גרידא, רק דלאותו אדם המתנהג במדת חסידות חשיב 'דין', אשר לפי"ז פשוט דכאשר דעת הבי"ד שאותו האדם היכולת בידו להתנהג במדת חסידות, שוב כלפי ההוא גברא חשיב דין, ובי"ד יכולים לכפותו על קיום האי דינא, דהוה קיום מצוות עשה של דבריהם, וכנ"ל.

[וכמו"כ נראה לבאר בהא דמצינו בחז"ל בכמה דוכתי 'אהבה מקלקלת את השורה', דבפשוטו הוא תימא דאי 'שורת הדין' אומרת כך, האיך אפשר לשנותה ע"י 'אהבה', רק הביאור בזה, כי הן הן הדברים, דכאשר נמצא במצב של אהבה, קבעו וגילו לנו חז"ל שכך היא השורה, לנהוג מעל השורה, ודו"ק].

ועוד הבאנו במקום אחר מדברי רבינו הגר"א ז"ל (משלי ב, כ. ונדפס באבן שלמה פ"א אות יד) "תלמיד חכם צריך להתנהג בענין לפנים משורת הדין יותר משאר העם, למשל, למחול דמי ההיזק שעשה לו הפועל שלו זהו דרך הרבה בני אדם, אבל הת"ח לבד מחילת ההיזק צריך לשלם לו עוד שכר פעולתו בעבור הדבר שהזיקו, וכעובדא דרבה בר בר חנה (ב"ה פג.)." ויש ללמוד מזה דהת"ח נוהג לפנים משורת הדין לשלם כשהזיק אף כשפטור מעיקר הדין.

דין שנה ופירש בשרוי'

ובגליונות עץ ארז (על אבן שלמה) הסתפקנו במי שהיה ת"ח בשעה שהזיק, ואח"כ יצא לתרבות רעה, האם עדיין מוטל עליו חיובא דלפנים משורת הדין שהיה עליו בשעה שהיה ת"ח או לא. (והגה"צ מטבריה שליט"א אמר לי שלדעתו פטור מלשלם, אבל "כל זמן שאור

המקיף קיים יהיה חייב, וביאר את דבריו ידי"נ הגאון האדיר ר"ש שלוסברג שליט"א שאם עדיין זוכר ומרגיש שהוא בעצם ת"ח אלא שכעת הוא פורק עול, או שכבר ירד ונעשה טבעו ומציאותו להיות כעם הארץ. אולם ר"ש הנ"ל נשאר בצ"ע. ועוד יל"ע אם ת"ח יכול לומר שאינו ת"ח לענין זה. ועוד יל"ע האם הפועל יכול לתפוס מידו ולומר קי"ל שאתה ת"ח שצריך להחמיר, והאם יש בזה דין של כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. ויש לצדד בכל הנ"ל עוד.

וכן יש להסתפק אם חוזר בתשובה ונעשה צדיק, אם מתעורר לו חיוב לנהוג לפנים משורת הדין למפרע בכל מה שהיה קודם ברשעותו. והוא עפ"י מה שאמרו חז"ל על השב מאהבה "זדונות נעשים לו כזכויות", ופירש זקה"ק החת"ס זיע"א דאכילת דבר אחר נעשה לו כאכילת מצה וכיוצא ב"ב. וא"כ נמצא למפרע שהיה צדיק וחסיד כל העת, והאם גם חיובי לפנים משורת הדין יחזרו לו. ויש לדון.

וכע"ז יש לדון בהא דאמרו חז"ל (סוכה נב.) "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו", [ושמעתי ממור"ר הנר המערבי ארי שבבבל הגרא"ד וואטפויגל שליט"א בשם אביו הגה"צ המשגיח מליקווד זצ"ל, שקבלה בידו מהאלטער ז"ל שאמר הגר"א מוילנא זללה"ה שכששומע את קול עקבי המנעלים של אשתו בחדר השני, כבר מטרידו מלחשוב בלימוד כדבעי]. ויש לדון אם היה ת"ח שיצרו גדול ויצא לתרבות רעה, האם עדיין נשאר יצרו גדול, או שפקע ממנו גדלות היצר כשם שפקע ממנו מעלת ת"ח. ושמעתי ממור"ר ארי שבבבל שליט"א שמצדד דנשאר לו ה"יצרו גדול", ובזה ביאר מה שאמרו חז"ל (פסחים מט:): "שנה ופירש קשה מכולם", דאפילו אם אין לו מעלת ת"ח, אבל נשאר לו ה"יצרו גדול" שנקבע ונטבע בו בראשיתו.

וכיוצא ב"ב יש לדון בנידו"ד, מי שנהג במנהג "כעין פרישות וחסידות" שלא לאכול מצה מבושלת ושרוי' בפסח, ושוב שנה ופירש, ואחר זמן חזר לדרך הישר והטוב והזדונות נעשו לו כזכויות וכו', האם יהיה לו כעת דין לעשות תשובה גם על אותו זמן שלא נהג בו באיסור שרוי'. ויש מקום לומר שכלפי דבר כזה שהוא רק "כעין חסידות ופרישות" לא יחול למפרע חיוב תשובה, היות שאין כאן מטבע של איסור כלל וכהנ"ל, ויש לדון.

עובדות עמודי העולם

ו) יש לציין מה שמסופר על הדברי חיים זיע"א (ובנוסח ששמעתי מבני יקירי פאר ישיבת פונובוי' הי"ו שכן מקובל בבית הסופרים), שפעם בתו היתה בפסח על שולחנו של זקה"ק החת"ס זיע"א, ונתן לה לאכול קניידל ואכלה והקיא, ושוב נתן לה עוד אחד ואכלה והקיא, ושוב נתן לה שלישי ואכלה ולא הקיא. וברבות הימים נתעברה והפילה עובר, ושוב נתעברה והפילה, ובפעם השלישית שנתעברה באה לאביה הדברי חיים לשאול מה לעשות, ואמר לה, זה היה הקניידל הראשון וזה היה הקניידל השני, ועכשיו השלישי יתקיים, וכן הוה. ע"כ. [ומעין הענין יש להביא מה שאמר מור"ר בעל הקונטרס הביאורים זללה"ה "אני לא יכול

לנהוג 'פרומקייט' לפני דודי", והיה זה כשביקר בחוה"מ פסח אצל דודו (אח אביו) רבי איסר ז"ל, שהיה ענין רפואי שלא אכל מצות יד, ומו"ר הנ"ל אכל שם בעת ביקורו מיני מזונות ממצות מכונה, הגם שהקפיד מאוד על מצות יד, בחבורה אישית, תנור ראשון, כטובי תלמידי בית בריסק. ע"כ. ויש לדון עוד ולהאריך, ואין לדמות].

זיווג קובע הלכות שרוי

ושמעתי שמו"ר הגר"ש רוננברג אב"ד בד"ץ בני ברק הורה לשואל כלפי איש ואשה שאחד מהם מבני אשכנז והשני מבני עדות המזרח, איך ינהגו בביתם, ואמר "תלוי אם זיווג ראשון או זיווג שני", בזיווג ראשון יעשו כמנהג הבעל, אבל בזיווג שני יש לדון כל מקרה לגופו. (ולשיטתו הייתי מעיז לדון לולי דמסתפינא אפשר לומר שבזמנינו רח"ל מריבוי פרשיות גם בזיווג ראשון כל מקרה הוא לגופו). והוא עולה על קנה אחד עם דברינו שהאיסור לא מדינא והלכה, והוראה הנ"ל נאמרה בפירוש כלפי קטניות שהתקבל איסורו כמעיקר הדין (עי' רמ"א ומשנ"ב סי' תמג ס"א), וכל שכן וקל וחומר בנידו"ד גבי שרוי שהוא רק "כעין חסידות ופרישות".

דעת החזו"א הרב מבריסק וראב"ד ירושלים

וידי"נ גאב"ד חריש הגרש"ד רייסר שליט"א אמר לי, שאביו התחתן עם משפחה שנהגו שרויה, ושניהם היו משפחות מיוחסות וידועות מבני ברק, והלך לשאול את פי מרן החזו"א זללה"ה אם אשתו צריכה לעשות התרת נדרים או לא, ואמר לו שתעשה התרת נדרים. אולם הוסיף אביו ואמר, שהרגיש בכוונתו של החזו"א ז"ל שזה התרת נדרים "כדי לא לפגוע בשווער", אבל לא מעיקר הדין.

ומידי"נ חסיד שבכהונה הגר"ש נוטיס שליט"א שמעתי, שבחור מארה"ב הגיע לישיבה בעיה"ק, ונשאר כאן בפסח, ורצה לאכול אצל כמה משפחות, אולם הוא נהג איסור בשרוי ורצה לדעת אם צריך ללכת דייקא למשפחות שמקפידים על שרוי, ושאל קמיה דראב"ד ירושלים בעל האבן ישראל זללה"ה, ואמר לו שיכול לאכול גם אצל אחרים שלא מקפידים בשרוי ואין עליו לעשות התרת נדרים.

(ושמעתי מרבה דביהמ"ד בריסק ירושלים שליט"א שהיה עד למעשה אצל הגאון רבי לייב גורביץ זללה"ה ראש ישיבת גייטסהעד ומתלמידיו המובהקים של הרב מבריסק, שניגש אליו בחור ושאל, היות שידוע שהיה בליל הסדר אצל הרב מבריסק א"כ שיספר משהו מהנהגותיו, והיה ניכר על פניו שאין לו כח ופנאי לדבר עם הבחור על מה שהיה, ואמר לו רבי לייב: "אני לא זוכר עכשיו, מה שאני כן זוכר שהקניידלעך היה מאוד טעים").

וברור שדעת הגאונים הנ"ל בעל החזו"א זללה"ה ובעל האבן ישראל זללה"ה הוא כדעת החת"ס לעיל, דאין המנהג איסור בשרויה בתורת דין ומצוה, אלא רק "כעין חסידות ופרישות",

סימן טו

פרק א' אות י"ד ד"ה תלמיד, ביאר הגר"א שתלמיד חכם צריך לנהוג לפנים משורת הדין יותר משאר בני אדם, ולהלן יבואר חומרא זו כלפי הנהגת צניעות באכילה.

הנהגת ת"ח בגדרי צניעות באכילה:

א. סעודת רשעים

"שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי: מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שצאותו הדור עליה, אמר להם אמרו אתם, אמרו לו: מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע" (מגילה יז ע"א).

והנה, לא מצינו שצאותה סעודה היו מאכלות אסורות, או שעברו על חפצא דאיסורא כל שהוא, אלא שעלם ה"הנאה מסעודתו של אותו רשע" היא סתירה למעלת וקדושת ישראל שצריך להיות צניעות ועדינות. ואם כלל ישראל היו נוהגים צניעות יתירא לא לצאת

לאכילה כזו צהנאה צלוחתא חדא עם רשעי האומות אפילו שהיא 'מותרת', היו מקדשים שמו יתצרך צעולם ומליין את כולם מגזירת שמד.

ומעין פרשה זו מצינו דצדרי חז"ל, דבר שאינו מעשה איסור ועכ"ז דינו כ"כלב", ושוה לענין עדות כמי שעבר איסורים ממנו. באופן שאפילו אוכלים כשר מהדריין, עם צרכה צדוניה, ואפילו דצד שמצוה לאכול כגון סעודת מצוה או שבת ויום טוב, עם אנשים תלמידי חכמים בלי תערוצת נשים ואנשים, עם נטילת ידיים ודצרי תורה צעת האכילה, עכ"ז

ולכן נראה גם לנידון שאלה דידן, מי שבשוגג אכל שרוי בפסח, דאין עליו חיובי תשובה כלל [ואי"צ להגיע ליסוד הנתיחה"מ (סי' רלד סק"ג) שהעובר על דרבנן בשוגג אינו צריך כפרה, ובפרט שיש מהאחרונים שחולקים עליו בזה (ראה שער הציון סי' ס' שלד ס"ק סה, ועוד רבים)], וכלשון החת"ס ויעורב ויבושם לו. ואשרי מי ששומר נפשו בטהרה וקדושה ונוזכה לאכול מן הזבחים ומן הפסחים בב"א.

ג. יסודות הדברים נאמרו בשיעור לבעלי בתים המבקשים את דבר ההוראה בשכונת גולדרס גרין, לונדון יע"א. נדפס במתן פנקס רש"י עמ"ס מגילה.

דהוי רשע, אלא רק שינא עליו קול חשד
צעלמא, זכ"ז נעשה פסול לעדות
קידושין.

אולם אם חזר בתשובה על מעשיו, חוזר
להיות כשר לעדות, כמבואר
ברמ"א שם וצ"ח שמואל (ס"ק כג) עיין
שם. ובנידו"ד זריך לזכר האם יש צד
לומר שעשה תשובה באותה שעה של
החופה.

ועוד כתב השו"ע (אה"ע סי' מז סעיף ד)
"אם קידש בפני עדים, אפילו לא
אמר 'אתם עדים', מקודשת". והוסיף
הרמ"א, "ואפילו ייחד עדים, יכולים
אחרים שראו המעשה להעיד".

ודעת זקה"ק החתם סופר (שו"ת אבה"ע ז'
ח"א סי' ק), דאפילו היכא שהיו שני
עדים פסולים בחופה, שאמר עליהם
'אתם עדי', מ"מ אפשר לסמוך על
הליצור העומדים שם, דאין סהדי שכוונת
החתן והכלה היה לחו"ק כדת וכדין.
והוצאו דבריו בפתחי תשובה (סי' מז ס"ק
יא). [ועי' בשו"ת זי"א ח"ח סי' לו
שהאריך בחידוש זה של זקה"ק זיע"א].

ובנידו"ד עכ"פ לדעת זקה"ק החת"ס
ז"ל, הרי הליצור העומדים שם
מעידים על הקידושין, ואי אפשר לצטלם
מחמת פסול העד.

ובתשובה אחרת צענין "דריס יחד בלא
נישואין" הוצאו דברי מרן
בעל האגרות משה זללה"ה (אבה"ע ח"א
סי' עד) גזי אשה שחיה עם בעלה בלי
חו"ק, אלא עשו רישום אזרחי כנהוג אצל

יכול ע"י שינוי "מקום האכילה"
להתהפך לפסול לעדות וחל עליו שם של
לא פחות ולא יותר מ'כלב'.

ב. עדות החשוד

מעשה באחד שציקש מכלה להגיע אליו
לילה לפני חתונתה, ועשה איתה
מעשים מגונים רח"ל [כנוסח 'להגמון
תחילה']. וצ"ל לה למחרת שימש הנ"ל
כעד בחופה. אחר כמה שנים התגרשה
הנ"ל ע"י הרבנות, וכעת מבקשת להנשא
לכהן.

ואחד מהדיינים המפורסמים הגה"ח
שליט"א ציקש תשובה אודות
נידון זה שצא לפניו מאצ"ד בת"א מטעם
הרבנות, ומבקש האצ"ד הנ"ל לצטל את
קידושיה הקודמין למפרע, על ידי שפוסל
את עדות החופה של הנ"ל מחמת שינא
שמו כחשוד בעריות, וע"י ציטול
הקידושין למפרע תהיה מותרת להנשא
עכשיו לכהן. אולם החשד על אותו אחד
והראיות על מעשיו המגונים התעוררו
רק לאחר צ' שנים מיום חתונתה של
הכלה הנ"ל.

וברתבנו בזה בתשובה שנדפסה בשו"ת
פסקי הלכות, ושם ציארנו
הנלענ"ד צק"ד, דהנה כתב הרמ"א
(אה"ע סי' מז סעיף ה) "החשוד על
העריות, אף על פי שאין עדים שצא על
הערוה, רק שחשוד צעלמא, פסול לעדות
אשה, צין לענין קדושין צין לענין
גירושין". ומבואר שאפילו ליכא עדים

צימים האלה צודאי יהיה חידוש לבטל עדותו ועי"ז גם לבטל הקידושין.

אולם כל זה מיירי לענין אחד שדנים לפסול עדותו מחמת דהוי חשוד על עריות שהם חפלא של עצירה, ואינו דומה לפרשת האוכל בשוק שיצואר עניינא להלן, ששם אין חפלא דאיסורא לפנינו.

ג. חשוד בשביעית

מעשה שהיה ציציצה מוכרת צעיה"ק ירושלים שמומינים פירות וירקות מחנות עם 'כשרות מהודרת' מפורסמת, ובעל החנות מסכס עם צחור 'משלוחן' שיציא ליציצה ארגזים משוק סיטונאי צהכשר 'הרצנות' ומ'היתר מכירה' [ששם המחר זול יותר]. וקוצע עמו שלא יספר מהיכן מציא את הארגזים, וכן שצכל שצוע ילך לאחד מהשכונות החרדיות המוצהקות להחמים את המשגיח של החנות שכל המשלוחים מושגחים צכשרות המהודרת.

האם מותר לצחור להוציל את ארגזי הפירות והירקות ליציצה, או שצריך לספר להנהלת היציצה על המקור האמיתי של ארגזי הפירות והירקות, או שמא צריך לספר להנהלת הכשרות המהודרת. והצחור טוען שאם יספר על מעללי המוכר צחנות, יפטרו אותו מעבודתו ויפסקו פרנסתו, ולדצרו זה לא יועיל כיון שאותו סדר ימשיך עם 'משלוחן' אחר.

האומות, ונשאל האם צריכה גט. וכתב צסם אחד מגדולי הפוסקים צאמריקה צימים ההם ה"ה הגרי"א הענקין זצ"ל לצריכה גט, כיון דאין מעכצ צקידושין שיתכוונו לקידושי מנזה, אלא צזה שהתכוונו לחיות יחד צאישות, והכניסה לציתו על דעת כן, ממילא מיקרי נשואה הצריכה ממנו גט [ואף מהני שהציאות דאח"כ יחשצו לציות דקנין, וצעץ ארו ריש כתוצות כתצנו צזה אריכות, וצענין קטן וקטנה שחיים יחד צלא נישואין]. ובעל האגרו"מ פליג עליו, וס"ל דכל זמן שלא עשו קידושין עפ"י תורה, אין משמעות למה שדרו יחד כמנהג איש ואשה, ומעיקר הדין יש להקל שאינה צריכה גט, אלא רק אם אפשר תקח גט לחומרא.

אולם צנידו"ד אי"ז מועיל, דהא כאן יש עדות קידושין מהעומדים שם וכנ"ל, וכן יצא עליה קול צעיר שהיא מקודשת, וכצו ציארנו צשיעורים שה'קול' אינו רק צתורת סימן, אלא דהקול גופא מחיל חלות קנין אישות, ואז היא צודאי אשת איש.

והעולה לענין "עדות החשוד", דמאחר שכצו ייסד לנו אדונינו החתם סופר זללה"ה שהיה שם קידושין כדת משה וישראל לפני כל עם ועדה עם כל סדר הקניינים וחדר ייחוד, קשה לומר שלא יצא שמה מקודשת ואינו שייך לפרשת ערכאות. צפרט שכל החשד על המדוצר היתה אז מאותה כלה שהיא גם נוגע לעדות עצמה וגם פסול לעדות, וגדר החשד לא צרור לנו שיעורא. ולכן

שקוצר שאין איסור במאכל, מותר לו להגישו גם למי שקוצר שיש בו איסור, ולא חיישינן ללפני עוור ככה"ג, והוכיח כן מג' סוגיות במסכת תולין (מד: נט: קמח:). ע"ש. [וכסברא זו כתב אף במנחת שלמה (ח"א סי' מד) משמיה דהמצי"ט (ח"א סי' כה)]. ולפי"ז צנידו"ד אין הצחור עובר מצד זה בלפני עוור, ומה שידוע שצני הישיבה מחמירים ומהדרים בזה, אי"ז סיבה שיטטרך להפקיד פרנסתו.

אמנם, מצד אחר הוא עובר בלפני עוור, משום שהרי הישיבה משלמים לבעל החנות תשלום גבוה על הפירות, לפי העלות של פירות בכשרות מהודרת, ופועל המשלוחן מביא להם פירות מהשוק בכשרות פחותה, שאין מחירם גבוה כל כך, וא"כ הוא מכשיל את בעל החנות באיסור לפני עוור דגניצה, שלוקח מהם מעות יותר מהמגיע לו. ובודאי זה בכלל דברי הרמב"ם (ספר המצוות ל"ט נט) "יעזרהו להשלים עצירתו".

[ומה שטוען שאם יפסיק להוציל את המשולמים, ישלחו ע"י אחר, ולא יתבטל האיסור, אי"ז סיבה להתיר לו לעבור באיסור. וכמוש"כ המשנה למלך (מלוה ולוה פ"ד ה"צ) גצי איסור ריבית, דבמה שאם לא היה לוה אללו צריבית היה המלוה מלוה לאחרים צריבית, לא נפטר בזה מלפני עור, עי' שם].

אולם נראה דבעל החנות שמביא לישיבה פירות של היתר מכירה, הוי חשוד על השציעית, ואינו נאמן על כשרות פירותיו, וכדאיתא ברמב"ם (שמיטה ת, יז

ובתבנו בזה בתשובה שנדפסה בשו"ת פסקי הלכות, ושם ביארנו הנלענ"ד צק"ד, דהנה, נאמר בתורה (ויקרא יט יד) "ולפני עוור לא תתנו מכשול", ובגמ' (ע"ו ו:) למדו מזה איסור לאדם להכשיל את חבירו צעצירה, ואמרו "מנין שלא ישיט אדם כוס יין לגזיר, אבר מן החי לזן נת, תלמוד לומר ולפני עוור לא תתן מכשול". וכן נפסק ברמב"ם בספר המצוות (ל"ט נט) "לאו זה כולל ג"כ מי שיעזור על עצירה או יסבב אותה, כי הוא יביא האיש ההוא לעוון ובעזרתו הכשילו, וחזר עוד ויפתהו ויעזרהו להשלים עצירתו, או יכין לו סיבת העצירה". וכן פסק הרמב"ם למעשה בכמה מקומות, כגון בהלכות כלאים (פ"י הל"א) "המלביש את חבירו כלאים אם היה הלובש מויד הלובש לוקה והמלביש עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול".

ובפשטות נראה דאף צנידו"ד המשלוחן מכשיל את צני הישיבה לאכול פירות וירקות שאסורים באכילה לפי דעתם. ויהיה אסור לו להוציל את הפירות והירקות. אמנם, הצחור צנידו"ד קומץ על הכשר הרצנות ועל היתר מכירה [ויש כיום גם הרבה יראים ושלמים צני עדות המזרח שקומכים על ההיתר מכירה, כולל רבנים ומג"ש חשובים]. ולדעתו זה מותר באכילה ואינו מכשיל באיסור, אבל לפי דעת צני הישיבה יש כאן איסור.

ובבר הכריע בזה זקה"ק הכתב סופר זיע"א (שו"ת יו"ד סי' עז), דמי

מעשר יב, יז). ואמנם הפירות שבתוך החנות יש עליהם השגחה וניתן לסמוך על זה. אבל כאשר מומינים משלוח ע"י הטלפון, ובעל החנות שולח פירות שלא מתוך החנות, כזה הוא בגדר חשוד שאינו נאמן. (וע"ע צ"שדה מרדכי" פרק ל' סעיף ד' כדיני החשוד על השביעית).

ויש ללמוד מזה צאופן כללי כמה קשה לסמוך על מאכלים הבאים במשלוח, ובעיני ראיתי בכשרות פשוטה, שיוצא ממפעל משאית ענק עם כמות גדולה, והמשגיח בא לחתום לאישור, ואמר לו הנהג "אני מסתדר בלי החתימה שלך".

ולענין האם צריך להודיע ולעורר על הענין לישיבה או למערכת הכשרות, נראה דאין חיוצ כזה, משום שיש לתלות שלא יאמינו לדבריו, וכלל לא ברור שצריכים להאמין לו. וכמוש"כ זק"ה"ק הכת"ס זיע"א (אצעה"ס סי' ז סק"ה) לענין צ"ד שלא מוטל עליהם חיוצ לספר לבעל על מעשי האשה שזינתה ע"ש. [וחתני אהובי הגר"ח הלוי סאלאוויצ'יק שליט"א אמר, דיש לחלק בין הנידון בכת"ס לכאן, דשם הנידון הוא על מעשה שהיה ואיננו, ואם לא יהיו נאמנים אין תועלת בקיפור הדברים, אולם כאן זה נוגע גם לענין להבא, וכזה יש תועלת לספר להם כדי שידעו לצדוק ולשמור עצמם על העמיד, ויש לדון בזה].

ובבוד גאצ"ד סקווירא ירושלים שליט"א אמר לי בזה כמה נקודות משום חומר הענין: א. הצחור צריך להפסיק

להעביר את המשלוחים אף שמחמת זה הוא מפסיד את פרנסתו, וסיפר ששמע כע"ז משמיה דמרן הגרי"ש אלישיב זללה"ה צעודא דאחד שהיה מחלק עיתונים שאינם כשרים בדואר, והורה לו להיות שמכשיל אנשים עליו להפסיק עבודתו מיד, וק"ו צנידו"ד; ג. יש לחשוש אף לאיסור לפני עוור כמה שמכשיל את בעל החנות בגניצה שלוקח ממון יותר מהמגיע לו, וכדברינו הנ"ל; ג. בעל החנות נעשה 'חשוד על השביעית' מחמת הרמאות הזו, אבל מה שמתוך החנות ויש עליו השגחה מותר לקנות ממנו, ורק לענין משלוחים הבאים מסחורה שמחוץ לחנות, יש לאסור כדברינו הנ"ל [ואם יש חתימה של בעל החנות על המשלוח שהוא מסחורה שבתוך החנות, יש להחיר, משום דמירתת שיאצד פרנסתו]; ד. המשלוחן עצמו לא חל עליו דין "חשוד" כלל, היות שהוא רק מעביר ממקום למקום ולא עושה המעשה עצמה בעצמו; ה. עוצדא הוה במפעל מלות צני צרק העומד תחת השגחת הרב הנ"ל, ששולחים את המלות שאופים לגיו יורק. ונדע שגם צדורס אמריקה יש מלות בהכשר סקווירא, ולאחר צדיקה ע"י חוקר פרטי התברר שיש מפעל אחר צני צרק שגם אופים מלות (ללא ההשגחה הנ"ל), ולוקחים קופסאות עם סימן ההכשר ומכניסים את המלות שלהם. ונמצא שיש לחשוש לזיופים גם כשמגיע בקופסה סגורה וחתומה עם חותמת ההכשר, ובכל מקרה צריך לצדוק האם יש סיבה שכדאי לבעל החנות לזייף, ואז צריך לחוש.

שקר ולא יחששו שיוודע הדבר ותצא עליהן חרפה וצושה, דהא אין מקפידין על הצושה. רש"י."

ובתב הרמז"ס (עדות פ"א ה"ה) "וכן הצוין פסולין לעדות מדבריהם, והם האנשים שהולכין ואוכלין בשוק צפני כל העם, וכגון אלו שהולכין ערומים בשוק צעת שהן עוסקין במלאכה מנוולת וכיוצא באלו, שאין מקפידין על הצושה, שכל אלו חשודין ככלל ואין מקפידין על עדות שקר". והשולחן ערוך (ח"מ ס"ו לד סעיף יח) העתיק לשון הרמז"ס אות ב'אות.

ה. גדרי האיפור

ובלשון הרמז"ס דקדקו המפרשים כמה פרטי דינים, חדא דכתב "שהולכין ואוכלין בשוק", ומשמע דוקא כשהאכילה נעשית בדרך הילוכו בשוק, אבל כשעומד על מקומו אינו נפסל. ועוד, דכתב שאוכל "צפני כל אדם", ומשמע שצפני מיעוט אנשים אינו בכלל זה.

ובבר עמדו על זה הפוסקים, וצ"ח יוסף (שם) כתב בכוונת הרמז"ס, שהפסול הוא רק כשאוכלים בשוק "צפני כל העם", אבל כשעוזרים שם רק מעט אנשים ואינו "צפני כל העם", הוא אסור רק לתלמיד חכם ואינו פוסל לעדות. וכן פירש הסמ"ע (ס"ק מד) את דברי השו"ע (שצ"ט את הרמז"ס).

והב"ח פירש בדעת הרמז"ס שיש שני תנאים, א' שיאכל צפני כל העם,

והעולה לענין "חשוד בשביעית", שלכל הדעות יש להזהר ביותר מלקבל משלוח בשביעית שלא נמנע בו אישור צכת יד מצעל החנות או שנאמן לו צעל החנות כצי תרי. וכן הסכים כבוד גאב"ד חניכי הישיבות הגר"מ גרוס שליט"א. אולם גם זה מיידי לענין אחד שדנים לפסול עדותו מחמת דהוי חשוד על חפצא דאיסורא של לפני עוור וגזל, ואינו דומה לפרשת האוכל בשוק שיצואר עניינא להלן, ששם אין חפצא דאיסורא לפנינו.

ד. חפצא דבלב

ואחר כל זאת, מצינו פרשה חדשה של פסול לעדות, והיא פרשת "האוכל בשוק". והכי איתא בגמרא (קידושין מ"ע"ב) "תנו רבנן, האוכל בשוק הרי זה דומה לכלב, ויש אומרים פסול לעדות. אמר רב אידי בר אבין הלכה כיש אומרים".

ופירש רש"י ז"ל (ד"ה ופסול) "ופסול לעדות - דכיון שאינו מן היישוב, אין מקפיד על עצמו, ואין לו צושת פנים, וכן האוכל בשוק הואיל ואין מקפיד על כבודו, אינו צוש לזלזל צעצמו, וליפסל". וצדבריו כתב לנו ששה גדרים צהאי פרשתא, א. אינו מן היישוב, ב. אינו מקפיד על עצמו, ג. אין לו צושת פנים, ד. אין מקפיד על כבודו, ה. אינו צוש לזלזל צעצמו, ו. לא אכפת ליה להפסל. והיא אריכות פלא האומרת דרשני.

ובבב"ע (שם ס"ק מה) הוסיף לצאר דברי רש"י "שאין מקפידין על הצושה. פירוש, וחיישינן נמי שיעידו

דבריו יש לדון גם בנידו"ד צמי שאכל שאר מאכלים ולא סעודה דפת, דלא יהיה צו שם קציעות אכילה לעין דינא ד"האוכל בשוק", ויתבאר עוד להלן.

ז. תלמיד חכם מהו

והנה, כתב הרמב"ם צהנהגות תלמידי חכמים (דעות פ"ה ה"ב) "כשהחכם אוכל מעט זה הראוי לו, לא יאכלנו אלא צציתו על שולחנו, ולא יאכל צחנות ולא בשוק אלא מפני צורך גדול, כדי שלא יתגנה צפני הצריות, ולא יאכל אכל עמי הארץ ולא על אותן השלחנות המלאים קיא נואה, ולא ירצה סעודותיו בכל מקום ואפילו עם החכמים, ולא יאכל צסעודות שיש בהן קיצון הרבה, ואין ראוי לו לאכול אלא צסעודה של מנחה בלצד כגון סעודת אירוסין ונישואין, והוא שיהיה תלמיד חכם שנשא צת תלמיד חכם, והצדיקים והחסידים הראשונים לא אכלו מסעודה שאינה שלהן". ויש לעיין מה דינו של ת"ת שאוכל צגנאי צאופנים אלו.

ובתב הסמ"ע (ס"ז לד ס"ק מד) "שהולכין ואוכלים בשוק צפני כל העם - אכל כשאני צפני כל העם אמרו צירושלמי (מעשרות פ"ג ה"ב) דגנאי הוא לתלמיד חכם לעשות כן, אכל אין אדם נפסל צכך".

ועדיין יל"ע שמא יורד משם ת"ת שלו לענין זה, וחל עליו הדין המצוואר צשו"ע (שם סעיף יז) "מי שאינו לא צמקרא ולא צמשנה ולא צדרך ארץ, הרי זה

צ' שאכל תוך כדי שהוא מהלך, אכל כשקובע לעצמו מקום צתוך השוק, זה אסור רק לתלמיד חכם, ולא פוסל מעדות. וכן כתב האורח ותומים (אורח ס"ק נח). ולפי"ז האוכל צשולחנות של מסעדה הנמצאים על שפת הרחוב, אינו נחשב 'אוכל בשוק' משום שאינו "מהלך" ואוכל".

ז. יסוד הגר"ח הלוי

והנה, צתוספות (קידושין שם ד"ה ויש) הקשו, צצירושלמי (מעשרות פ"ג ה"ה) אמרו שהאכילה בשוק היא גנאי לתלמיד חכם, ומשמע צצאדם רגיל אין קפידא. ותיירצו תוס' דהפסול הוא צבה"ג צשחוטף משל אחרים ואוכל (ובבה"ג שאין איסור גזל, ע"י צתוס'). ורצינו תם פירש שהפסול הוא כשאוכל 'סעודה דפת' דגנאי יותר.

ויש לדון לפי זה, דהנה שמענו חידוש צצית צריסק צשם רצינו חיים הלוי מצריסק זללה"ה, שהאוכל מיני מזונות, אפילו אם אוכל כשיעור קציעות סעודה ממנו, לעולם אינו נחשב כקציעות סעודה ואינו מתחייב צנטילה ולא צצרכת המזון. וטעמו, משום דכל דבר שאדם אינו רגיל לקבוע עליו סעודה, אין אדם יכול לקבוע לעצמו שם קציעות סעודה צזה.

ולפי"ז הציקויטים והרועלאך שאנשים אוכלים מהם הרבה צ'קידושים' צצצת וכדומה, לא שייך צזהם דיני קציעות סעודה כלל, והוא חידוש. ועכ"פ לפי

הדין, הא הוה חוצה התלויה ברצונו של האדם, וביותר יש להתבונן היכן מצוינו חילוק בדין כפיה בין עשיר לעני.

ובע"ב ז"ל כדצרינו, דיסוד החיוב ד'לפנים משורת הדין' אינו קיום דמדת חסידות גרידא, רק דלאותו אדם המתנהג במדת חסידות חשיב 'דין', אשר לפי"ז פשוט דכאשר דעת הצי"ד שאותו האדם היכולת צידו להתנהג במדת חסידות, שוב כלפי הוה גברא חשיב דין, וצי"ד יכולים לכפותו על קיום האי דינא, דהוה קיום מצוות עשה של דצריהם, וכנ"ל.

[ובמו"ב נראה לצאר צהא דמצוינו בחו"ל כנמה דוכתי 'אהבה מקלקלת את השורה', דצפשוטו הוה תימא דאי 'שורת הדין' אומרת כך, האיך אפשר לשנותה ע"י 'אהבה', רק הציאור צוה, כי הן הן הדברים, דכאשר נמצא צמנצ של אהבה, קצצו וגילו לנו חז"ל שכך היא השורה, לנהוג מעל השורה, ודו"ק].

ח. צדיק שנתהפך

ועוד הצאנו במקום אחר מדברי רבינו הגר"א ז"ל (משלי ג, כ. ונדפס בצאן שלמה פ"א אות יד) "תלמיד חכם צריך להתנהג צענין לפני משורת הדין יותר משאר העם, למשל, למחול דמי ההיזק שעשה לו הפועל שלו זהו דרך הרבה צני אדם, אבל הת"ח לצד מחילת ההיזק צריך לשלם לו עוד שטר פעולתו צעבור הדבר שהזיקו, וכעודא דרבה צר צר חנה (צ"ה

בחזקת רשע ופסול לעדות מדצריהם. לפיכך אין מוסרים עדות לעם הארץ, ואין מקבלים ממנו עדות, אלא אם כן הוחזק שעוסק צמאות וצגמילות חסדים ונוהג דרכי הישרים ויש צו דרך ארץ, אף על פי שהוא עם הארץ ואינו לא צמקרא ולא צמסנה. נמצאת אומר: כל ת"ח בחזקת כשר, עד שיפסל. וכל עם הארץ בחזקת שהוא פסול, עד שיחזק שהולך דרכי הישרים. וכל מי שמקבל עדות ע"ה קודם שתייה לו חזקה זו, או קודם שיצאו עדים ויעידו שהוא נוהג צמאות וצדק ארץ, הרי זה הדיוט, ועמיד ליתן את הדין, שהרי מצדד ממונן של ישראל על פי רשעים".

והנה, במקום אחר ציארנו צאריכות (שיעורי עץ ארו עמ"ס צ"ק סי' מז) בגדר הדין דלפנים משורת הדין, דמי שהוא תלמיד חכם ומתנהג צחסידות, הרי אללו 'שורת הדין' היא לעשות 'לפנים משורת הדין'.

וביארנו צוה האי מילתא דתמיהתא דמצוינו צרמ"א (חומ"מ סי' יצ ס"ב): "אין צית דין יכולין לכוף ליכנס לפני משורת הדין אע"פ שנראה להם שהוא מן הראוי, ויש חולקין". וכתב צצ"ח דנוהגים בכל צית דין צשראל לכוף לעשיר צדבר ראוי ונכון ואע"פ שאין הדין כן ואפשר דהר"ר ירוחם צשם הרא"ש נמי לא קאמר אלא צאינו עשיר. ועי' צפתחי תשובה (סק"י) שהאריך צדברי הצ"ח. וצפשוטו הוה דבר פלא, היכא שייך כפייה על דבר שהוא 'לפנים משורת

הימנו", [ושמעתי ממנו] ר הנר המערבי ארי שצבצב הגר"ד וואטפויגל שליט"א בשם אביו הגה"צ המשגיח מליקווד ז"ל, שקבלה צידו מהאלטער ז"ל שאמר הגר"א מוילנא זללה"ה שכששומע את קול עקצי המנעלים של אשתו בחדר השני, כבר מטרידו מלחשוב בלימוד כדציעין. ויש לדון אם היה ת"ח שיצרו גדול ויאלא לתרבות רעה, האם עדיין נשאר יצרו גדול, או שפקע ממנו גדלות היצר כשם שפקע ממנו מעלת ת"ח. ושמעתי ממנו ר ארי שצבצב שליט"א שמאדד דנשאר לו ה"יצרו גדול", וצוה ציאר מה שאמרו חז"ל (פסחים מט:): "שנה ופירש קשה מכולם", דאפילו אם אין לו מעלת ת"ח, אבל נשאר לו ה"יצרו גדול" שנקבע ונטבע בו בראשיתו.

וביוצ"ב יש לדון בנידו"ד, מי שהיה בדרגת ת"ח ונאסר עליו אכילה בשוק אפילו באופנים שצשאר אדם לא נאסרו, ואח"כ שנה ופירש, האם עדיין אסור לו אכילה בדרך גנאי כזו ואין מוסרין לו עדות, או לא.

ג. תורת שוק

והנה, ליטנא דגמ' הוא "האוכל בשוק", ונראה לומר צוה דיתכן דהגדר של שוק הוא מקום שאדם מתצייש לאכול בו, אבל כל היכי תמצי של אכילה שנהוגה בין בני אדם, לא שייך לומר שהאוכל שם מבזה עצמו ויפסל לעדות.

ומעין סמך לזה יש להביא מדברי המשנה (מעשרות פ"ג מ"ה) "איזוהי חזר

פג). ויש ללמוד מזה דהת"ח נוהג לפניו משורת הדין לשלם כשהזיק אף כשפטור מעיקר הדין.

ובגליונות עץ ארוז (על אבן שלמה) הסתפקנו צמי שהיה ת"ח בשעה שהזיק, ואח"כ יאלא לתרבות רעה, האם עדיין מוטל עליו חיובא דלפנים משורת הדין שהיה עליו בשעה שהיה ת"ח או לא. (והגה"צ מטבצריה שליט"א אמר לי שלדעתו פטור מלשלם, אבל "כל זמן שאור המקיף קיים יהיה חייב", וציאר את דבריו ידי"ג הגאון האדיר ר"ש שלוסברג שליט"א שאם עדיין זוכר ומרגיש שהוא בעצם ת"ח אלא שכעת הוא פורק עול, או שכבר ירד ונעשה טבעו ומציאותו להיות כעם הארץ. אולם ר"ש הג"ל נשאר צ"ע). ועוד יל"ע אם ת"ח יכול לומר שאינו ת"ח לענין זה. ועוד יל"ע האם הפועל יכול לתפוס מידו ולומר קי"ל שאתה ת"ח שצריך להחמיר, והאם יש צוה דין של כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. ויש לנדה בכל הג"ל עוד.

ובן יש להסתפק אם חוזר בתשובה ונעשה צדיק, אם מתעורר לו חיוב לנהוג לפניו משורת הדין למפרע בכל מה שהיה קודם ברשעותו. והוא עפ"י מה שאמרו חז"ל על השב מאהבה "ודונות נעשים לו כזכויות", ופירש זק"ה דהת"ס זיע"א דאכילת דבר אחר נעשה לו כאכילת מזה וכיוצ"ב. וא"כ נמצא למפרע שהיה צדיק וחסידי כל העת, והאם גם חיובי 'לפנים משורת הדין' יחזרו לו. ויש לדון.

ובע"ז יש לדון צוה דאמרו חז"ל (סוכה ג:) "כל הגדול מחזירו יצרו גדול

והרמז"ס כייל להו בחדא "חשובין ככלז ואין מקפידין על עדות שקר". ועוד יש להקשות מ"ט הציא כלל להא ד"חשובין ככלז", ומה אשמועינן בזה.

ואשר נראה לומר בזה, דהנה יש לחקור צעמם הפסול ד'האוכל בשוק', האם נאמר בזה פסול בחפצא צעמם שם העדות, וחל עליו פסול כמו קרוב ומומר, או שכל הפסול באוכל בשוק הוא רק הנהגה בגופו של העד, אבל אינו קובע שם פסלות מנד החפצא של העדות, אלא חז"ל קבעו צורת הנהגה, לנהוג עם האוכל בשוק כדין פסולי עדות.

ולפי הדקדוק הנ"ל בלשון הרמז"ס, נראה בס"ד שמחדש לנו הרמז"ס בגדר הפסול של האוכל בשוק, דאין זה רק הנהגה שנוהגים עם העד כדין פסולי עדות, אלא שהטילו על עצם העדות שלו חפצא של פסול ונעשה בהגדרתו כ"כלז" מנד החפצא ממנו, והרי הוא צעממותו כקרוב או מומר, ומטעם זה פסול. ואין זה רק חסרון צנאמנות וחשש משקר בעלמא, אלא רבנן קבעו שמו לרעה צעמם החפצא של הגזרא, ומעתה פסולו בגופו ממנו. ומה נורא הפלא שהשו"ע מציא לשון הרמז"ס כפשוטו, ויש לצאר שתי שצילים הקדושים הללו.

בל זה צדעת הרמז"ס. אולם רש"י האריך וכתב לנו ששה לשונות של חששות, א. אינו מן הישוב, ב. אינו מקפיד על עצמו, ג. אין לו צושת פנים, ד. אין מקפיד על כבודו, ה. אינו צושת לזולז צעממו, ו. לא אכפת ליה להפסל.

שהיא חייבת צמערות וכו', רצי נחמיה אומר כל שאין אדם צושת מלאכול בתוכה". הרי שהקובע לשם חזר הוא "שאין אדם צושת מלאכול בתוכה", ומינה ד"שוק" הוא מקום "שאדם צושת מלאכול בתוכה".

ולפי זה נריך לדון בכל מקום לגופו ובכל אדם לגופו, לכל מקום שם "שוק" צפני עצמו, שם "צושה" צפני עצמו, ושם "תלמיד חכם" צפני עצמו.

ובן כתב בחידושי היעצ"ץ (קידושין מ ע"ב) "יש לחלק בין שוק לשוק, שיש שאין בני אדם מצויין בו כל כך, ואעפ"כ אינו שצח לתלמיד לאכול שם, ותדע דהא אפילו בחזר מפליגין בהכי דאיכא חזר שאדם צושת מלאכול בתוכה כדחנן צמערות".

י. יסוד השמועה

והנראה לצאר בכל האי שמעתתא, על פי דקדוק לשון הרמז"ס ורש"י. דהה לשון הרמז"ס הוא "האנשים שהולכין ואוכלין בשוק צפני כל העם וכו', שאין מקפידין על הצושת, שכל אלו חשובין ככלז ואין מקפידין על עדות שקר". והשולחן ערוך (חו"מ סי' לד סעיף יח) העתיק לשון הרמז"ס אות צאות.

ודקדק ידי"ג גדמ"ש הגר"י וולף שליט"א, דהרמז"ס הציא לשני לשונות הגמרא בחדא מחתא, דלשון הגמרא "האוכל בשוק הרי זה דומה לכלז, ויש אומרים פסול לעדות",

מהותו. משא"כ לדעת הרמז"ס היה מקום לדון אותו מיד כפסול ולא צעי לשקול את הנהגתו אלא לפי עכשיו, שזה פסול כלב כפשוטו.

מלמד דרדקי

(ב) מיהו התלמיד חכם שצריך להיזהר בדיון אוכל בשוק.

תשובה: נראה לענ"ד צ"ד, שלכאור' לדעת רש"י הצנת הקציעות פסול הוא משום שאינו מן היישוב, וזוהי לכאור' תלוי אם כלפי הציבור העומדים שם בשוק הוא מוגדר כתלמיד חכם, ואינו שייך לפרשת הלכות ת"ח ששואלין אותו בכל מקום ועונה לו, ואפילו במסכת כלה', אלא לפי הנהגתו ומעמדו בציבור שצמקומו, שאם הוא הרב והוא הדיין, הוא המגיד שיעוד והוא המלמד תינוקות, ועם כל זאת נוהג כאיש ריק מדרך ארץ ודרכי יושר, אז אין סומכין על עדותו.

[וגם גדולי הצדיקים שימשו בתפקיד מלמד דרדקי לחומש ומשניות, זקה"ק החת"ס זיע"א כתב על עצמו 'מלמד דרדקי', ומו"ר המשגיח הגרי"מ שטרן זצ"ל, והגאון בעל האור החמה זצ"ל, ומקיס עולה של תורה בארה"צ הגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל, ובעל האגרות משה זצ"ל, כולם שוים לטובה היו מלמדי חומש ומשניות ללעירים].

אולם היה מקום לדון שלדעת הרמז"ס שעד שלא חל שם 'כלב' מנזר

וזכל זה הוא מייסד שאין כאן פסול בעצם החפצא, ולא הוי כקרוצ ופסול ממנו, אלא רק דאיכא חשש משקר וחשש אינו מקפיד על עצמו וכו'.

ונמצא דלפי הרמז"ס יש כאן שם חדש שחל על האדם אם עושה מעשים מסוימים, על דרך מה שמצינו בפרשת 'בן סורר', שהוא שם חדש שמתיר דמו של הבן ומחייב אותו מיתה בגלל מעשיו המופרעים, אולם לפי דעת רש"י אין כאן שם חדש על הגזר, אלא רק שיעורים של ציון וצושה וגדרי חשש משקר. ויש לעיין קצת לפי רש"י מ"ט חלוק כל כך האוכל בשוק משאר פסולים דבעו עשיית מעשה עצירה ממנו ולא רק הנהגה בעלמא, וצ"ע.

יא.

ויש לדון צ"ד לפי היסוד הנ"ל כמה נ"מ בגדר של קציעות לדורות אין לנהוג כלפי עדותם באוכל בשוק, וקיזרנו לפי הצורך עד כמה שדיינו מגעת.

קפץ שנתגרל

(א) באיזה גיל קוצע האיסור של אוכל בשוק, והאם הקטנות קוצע לגדלות ומיד חל עליו שם כלב, או שתלוי בגדלותו.

תשובה: נראה לענ"ד צ"ד לדעת רש"י חייבים להראות שהוא נוהג כמנהג אנשים ריקים שאינם מן היישוב, ואנו אין לנו אפשרות לדון אותו כאינו מן היישוב עד שיוכיח מעשיו על

לחייב צרכת המזון מן התורה אם לא ידי פת שנוהגים לקבוע סעודה על ידו. ושלכן כל מיני עוגיות, 'קוגליס', 'צורעקס' וצ'סקוויטס למיניהם לא יכולים לחול שם חיוצ סעודה כלפי צרכת המזון.

יש לדון דלשיטת רש"י שהעיקר תלוי במציאות הצושה, זה לכאוף אינו תלוי בהלכות אכילה, משא"כ לדעת הרמב"ם שחל עליו 'פסולי עדות' ממש, אולי נכון לחדש שעד שלא יהיה כל דיני אכילה אי אפשר לחול עליו פסול צחפצה של העדות. ויש עוד לדון בזה.

יין בשוק

(ה) מה הדין בקציעות סעודה על ידי יין דמצינו בכל מקום שהוא כפת.

תשובה: נראה לענ"ד צס"ד דלפי מה שציארונו בלשון רש"י, אפשר להגדיר שכשם שכלפי דינים מסוימים כמו קידוש במקום סעודה וכן לענין ישיצה צסוכה נחשז היין כקציעות, לכן יהיה גם אותו דרגה של חופפה וציזיון שאדם עושה לעצם צריאותו וטצעו כשקוצע עליו צסוק.

אולם לפי ההצנה צרמב"ם, צלי שמתקיים כל התנאים של שם 'אוכל צסוק' אי אפשר לקבל שם תואר של "כלצ", ולכן כשר ונאמן עד שפוגע לעצם השם של 'האדם', וזה דייקא צפת או התנאים האחרים המוצאים צפוסקים כמצואר.

עצמותו אינו פסול, א"כ ה"ה דעד שלא יהיה שם 'תלמיד חכם' מצד עצמותו אי אפשר לפסול העדות, שצריכים עדות פסולה מצד הצחפה כדי לצטל עדותו.

אכילה בהילוך

(ג) מהו הגדר של מעשה 'הילוך' ד'אוכל צשעה שהוא מהלך, צרה"ר.

תשובה: יש לדון אם אמרינן בזה רוכב כמהלך דמי, וכן יש לדון מהו הגדר של השם הליכה צאכילה, דמצינו שד' אמות של אדם שלו, וכלפי הלכות צצת לא מצינו שם הליכה פחות פחות מד' אמות. וכן קשה להגיע להגדרת שם 'אכילה' של תורה ממש צשעת ה'הליכה' ויהיה צו כדי צירוף צצת אחת חוך אכילת פרס ושכולו יהיה צשעת הליכה צסוק.

וחיה מקום לדון דלפי ההצנה צרש"י שהפסול הוא משום המנצ של אי צושה צסוק, א"כ זה נתקיים גם צלי כל הלכות ודיני אכילה והליכה, משא"כ לדעת הרמב"ם יש לחדש שעד כמה שהפסול הוא ממש צחפצא, א"כ גם הנהגת שם 'אכילה והליכה' חייב לחול עם כל הדינים צחפצא.

פת הבאה בב"ם

(ד) מה הדין קציעות סעודה על ידי פת הצאה צכ"ס.

תשובה: נראה לענ"ד צס"ד דיש מקום לדון לפי הגר"ח הלוי זללה"ה (הו"ד לעיל) שאי אפשר לקבוע שם סעודה

אבילה ברוב עם

(ו) מה השיעור של 'צפני כל העם' ומה הגדר (המוצא צנו"כ) ש'לפעמים הולכים וצאים'.

תשובה: נראה לענ"ד צס"ד, דלפי רש"י יהיה תלוי בשיעור צושה, ולפי הרמז"ס יהיה תלוי אם יש צאמת 'שם' שאפשר להגדיר שהוא אכילה 'צפני כל העם', והוא עכ"פ לא רק 'כמה אנשים', 'שהולכים וצאים', אלא הגדרה מעיקרה של 'כל העם', והדבר טעון עוד ביאור.

לבש שחורים

(ז) מה הדין באחד שלבש שחורים ואין העומדים בשוק מכירים אותו, אם נחשב כמבזוה.

תשובה: נראה לענ"ד צס"ד, שהגם שיש מקום לזדד צין לדעת רש"י וצין לדעת הרמז"ס שחל עליו הפסול, אולם לפי הרמז"ס קשה יותר, היות שסוכ"ס העד נועק [על ידי לבישת השחורים] שאינו אותו אדם כלל וכלל, ולכן אי אפשר לחול עליו חלות שם 'כלב' ולפסול אותו מצד עצמותו. וידי"נ גדמ"ש הגר"י וולף שליט"א ר"ל דלדעת הרמז"ס הפסול תלוי בעצם המעשה ואין נפק"מ אם עשה כן באופן שמתצייש או לא, ויש לדון.

אבילה בבת אחת

(ח) האם יש הלכה של שיעורים דתוך כדי אכילת פרס וכן כזית באוכל בשוק.

תשובה: נראה לענ"ד צס"ד, דלדעת רש"י שתלוי בציוון כללי לכאן לא שייך לפרשת שיעורים כל כך, אולם לדעת הרמז"ס שאכילתו קובע חלות שם, יהיה קשה לקבוע חלות שם הפסול דכלב צלי דיני האכילה של כל התורה, והגם שהוא חידוש אבל לא מצינו חלות שם צמאיאות צלי תנאים ודינים צרורים, ויש להאריך עוד.

חינוך בקדושה

(ט) האם יש דין חינוך לקטנים צהלכה של אוכל בשוק.

תשובה: צרור דדין חינוך משום קדושה יתירא יתקיים צין לדעת רש"י וצין לדעת הרמז"ס, אולם לקבוע שיש חיוב חינוך יהיה קשה לחייב לדעת רש"י, שהרי לדעתו הוא לא מוגדר כחפצא של דבר אסור לעולם, אלא רק מצב של אדם, אולם לדעת הרמז"ס יהיה מקום לחייב שם חינוך וצפרט צשנים של מופלא סמוך לאיש.

ובמקום אחר, צתשובה לענין "שרוי" צפסקח לדעת החתם סופר", הסתפקנו אם יש דין חינוך על אכילת שרוי, וכתבנו שלא מצינו שום מקום חיוב חינוך על פרישות ומנהג חסידים, וכשהייתי צהקצלת פני רצו אלל הוד כבוד ראצ"ד ירושלים שליט"א שאילתי אם יש חיוב חינוך צשרוי, ומיד חיך וצחק כשעה חדא, ואחר כמה שניות הסתכל אלי ואמר "הרי מצינו חינוך לקדושה" עכ"ל. ונראה דכוונתו לדברי הרמז"ס

על כל אחד, לפי מה שרואים לנון לגדירת גדר. ושהוא תלו בכל דיין ומורה ומרא דאתרא לפי מה שענינו רואות לפי המקום ולפי הזמן. ע"כ. ואם יראו לקבוע כן על אכילה בשוק, צודאי הרשות צידם גם לענין חצי שיעור, אולם אין זה מהלכות שיעורים, אלא משום שצידם לקבוע איסור על זה גופא.

אבילה גסה

(יא) מה הלכה של אוכל אכילה גסה, האם נחשב כאכילה צנידון דידן.

תשובה: נראה לענ"ד צס"ד שלדעת רש"י יהיה מקום לצדד שיהיה פסול לעדות, דסוכ"ס עושה דבר המצוה ומצויש צרצים, משא"כ לדעת הרמב"ם שהאכילה נריכה לקבוע חלות שם 'כלב', לא שייך לקבוע כן ע"י אכילה שאינו מתקנת, שאם צוה"כ יהיה פטור על אכילה כזו היות שהיא לא נחשבת אכילת איסור וצית דין לא יכולים לתת עונש באכילתו, קשה מאוד לקבוע שצדד שהוא פטור ציום כיפור יקבע עליו שם כלב.

והגם שכבר קבע לנו 'מלך השו"ע' צעל המגן אברהם (וע' צנוסח הרמ"א ומג"א או"ח סי' תרי"ב ס"ק ג') שכל דבר שמרגיש צנפשו ויש לו הנאה באכילה גסה היות שיש לו טעמים טובים וכדומה נחשב כאכילה, אולם צצ"ח מצאיר לכא' אינו כן (אלא שאם קץ באכילתו אף שהוא מאכלים טובים ומתובלים עדיין נחשב כאכילה גסה),

צהלכות מאכלות אסורות (פי"ז הלכה כו-כח) "קטן שאכל אחד ממאכלות אסורות, או שעשה מלאכה צצבת אין צית דין מצווין עליו להפרישו לפי שאינו צן דעת וכו'. אף על פי שאין צית דין מצווין להפריש את הקטן, מצוה על אציו לגעור צו ולהפרישו כדי לחנכו צקדושה שנאמר חנוך לנער על פי דרכו" (וע' מה שכתבנו צוה צשיעורי עץ ארו עמ"ס צבת עמוד קיג). אולם צאמת שם מדובר על דבר שאסור מן הדין, ולא על חומרא צעלמא, וצוה לא מצונו דין חינוך.

מבת מרדות

(י) אם יש דין של חצי שיעור צצירוף מינים שונים שאינם פת.

תשובה: נראה לענ"ד צס"ד, דלפי המצואר לעיל צגדר היסוד של חילוקי ההצנות של הרמב"ם ורש"י, לפי רש"י יש לצדד שיש איסור של חצי שיעור וצירופים, משא"כ לדעת הרמב"ם לא שייך חצי שיעור רק צדבר שמצד עצמותו קובע דינים, וצנידון דידן יהיה קשה מאוד לקבוע שיש חלות שם פסול עוד טרם השיעור אכילה, ואינו דומה כלל ליסוד פרשת חצי שיעור צרמב"ם שמצונו שיש דיני מכת מרדות ואיסור תורה על חצי שיעור, ויש להאריך יותר צס"ד.

ואמנם צבר כתב זקני הכתב סופר צתשובה (או"ח סי' נו) צשם השיטה מקצות צשם הריטב"א, דיש כח צכל דור לצו דין לקבוע דין מכת מרדות

שעשה, שזה היה על ידי מעשה אכילתו בשוק.

סומא לחצאין

(יג) אדם כזד ראה שרואה רק מה שיש לפניו ואינו רואה כלל מה שבמרחק יותר מג' אמות, והוא בגדר 'סומא' לחצאין, אולם לא חל בו הפסול לעדות מדינא דגמ' ושו"ע (חו"מ סי' לה סעיף יז) "סומא בשתי עיניו, אף על פי שמכיר הקול והאנשים ומכוונת עדותו, פסול". מה דינו לענין אכילה בשוק, דהא אינו רואה הציבור שלפניו בשוק.

תשובה: נראה לענ"ד צס"ד שאם אינו מכיר שנמצא "צפני כל העם", יהיה קשה לפסול עדותו, ולדעת הרמב"ם לכאן פשוט שלא יכול לחול שם 'כלז' על הגזרה צסומא שאינו רואה אנשי השוק, אולם לדעת רש"י יהיה מקום לצדד צזה, ואכ"מ.

שיולים דומנינו

(יד) איך לדון פארק שעושים 'פיקניק', ואיך לדון מסעדה צרה"ר.

תשובה: נראה לענ"ד צס"ד שהיות שכבר קבע לנו רבינו יעקב מעמדין זללה"ה (הו"ד לעיל) שחלוק כל שוק ושוק לעצמו וקשה לדמות, לכן צני"ד ודאי יהיה תלוי צמורה ודיין צאתרא לקצוע הלכותיהן, וצפרט לדעת הרמב"ם יהיה קשה לקצוע מי שלא שייך ושוקל צדייקנות המציאות וההליכות צזה.

עכ"פ יהיה קשה מאוד לחייב עונש ציום כיפור, וכן לא לחייב עי"ז דין פסול לעדות ושם 'כלז' מעיקר הדין, וצודאי אחר העדות לצטל אותה למפרע יהיה חידוש עכ"פ. אולם לדעת רש"י יהיה נכון לצדד שיחול שם פסול גם על ידי הנ"ל לכל הדיעות גם לדעת הצ"ח ותצרי (וצנתי ושיעורי עץ ארז וצשו"ת פסקי הלכות ציארנו צזה ציתר שאת).

חוזר בתשובה

(יב) מי שעשה תשובה על אכילתו בשוק, האם אפשר להכשיר עדותו למפרע.

תשובה: כתב השו"ע (חו"מ סי' לד סעיף כט) "כל מי שנתחייב מלקות, כיון שלקה צצ"ד חוזר לכשרותו. אצל שאר פסולי עדות, שהם פסולים משום ממון שחמסו או שגזלו, אף על פי ששלמו, צריכים תשובה והרי הם פסולים עד שיוודע שחזרו צהם מדרכם הרעה".

אולם נראה לענ"ד צס"ד שפרשת תשובה לענין אוכל בשוק והגדרתן קשה מאוד, ושומחתי עם גאוני ראשי ישיבות ולא יצא לנו הלכה צרורה צזה, וצפרט לדעת זקה"ק החתם סופר ז"ל שע"י תשובה צאהצה קובעים מציאות חדשה של מזה, וכוח הצח"ס שאכילת מאכלות אסורות שעשה תשובה מאהצה נעשה חפצה של מזה, שע"י התשובה נעשה אכילתו כאכילת קרבן, והוא פלא, צצפשטות התשובה אינו לכאן על המעשה אכילה אלא על המצב הציון

יורדי הים

סעודת פורים בחוץ

(טו) איך לדון ספינה שנוסעים בטיוול כמה עשרות משפחות, דהא אין צריכה אחרת כ"כ, ואולי תלוי כמה זמן נמלאים שם.

תשובה: נראה לענ"ד צ"ד שמראשית דרכה קצעו שספינה הוה מקום ששייך לרצים עם הזמנה לשם אסיפה טיוול ואכילה, ולכן קשה לקבוע שיעבור שם על איסור 'אוכל בשוק' אפילו אם יתקיים באכילתו כל התנאים האחרים כגון 'צפני כל העם' וכן ש'אכילתו נעשה צעת הליכתו', ולעולם אי אפשר לקבוע שמתוך אכילתו מראה שאינו מקפיד על הצושה. וזוהי לכאוף צין רש"י וצין הרמב"ם יסכימו שאין צו פסולי עדות.

חוף הים

(טז) איך לדון חוף הים שרוב הציבור ערום ואינו נחשב כציציון ול"ע גדרו.

תשובה: נראה לענ"ד צ"ד שהדין 'ערום' לא שייך במקום שכל הקציעות הוא ללכת ערומים (וצפסקי הלכות תשעה באב ביארנו צוה, ההדל צין צריכה לצין מקוה), ולפי"ז אם ע"ס החוף ים מקום לנוע בלי תערוצת, אז אפשר לחדש דאינו נחשב מקום רצים כ'שוק' וכמ"ס לעיל לנידון של ספינה לדעת אחת צין לרש"י צין לרמב"ם (וצשיעורים בשבת ביארנו גדר של ספינה של נסיעה בשבת כלפי קציעות מגורים, ומשם אפשר ללמוד לקח טוב צ"ד).

(יז) מי שאוכל צפורים את סעודתו כל היום בחוץ, מה דינו.

תשובה: נראה לענ"ד צ"ד שהיות שכבר קבע הרמ"א שהעוסק במלכות שמחת חתן וכלה ושמחת פורים, אי אפשר לחייב אותו מניקין ופטור (וצשיעורים ביארנו צוה טובא עם כמה נ"מ הלכה למעשה לענין חו"מ, או"ח, ואצה"ו), פירוש לכאוף שלא רק ע"ס האכילה הוה אכילת מלכה, אלא גם הנהגת אכילתו עדיין מוגדר בעידנא דעסיק במלוותא. א"כ אי אפשר לקבוע ששייך לפסול לעדות בגלל הנהגתו הפסולה, כשמלך השני יהיה פטור מניקין היות שהוא מוגדר כמלכה (ויש לצדד גם שצ"מ הפורים אין כל כך צושה אחד מן השני, שכולס קצת צעולס דחוודתא). לכן מוצן לכאוף לכל הדיעות שלא יהיה שייך לחול על אדם המתעסק בהג"ל כדין אוכל בשוק.

יב

לאחרונה צשו"ת פסקי הלכות הדפסנו בתשובה כמה מעשים צוה. שאלו פעם את המשגיח הגה"צ רבי אביגדור מילר זצ"ל על דברי חז"ל "האוכל בשוק דומה לכלב", מה יהיה באחד שאוכל ÷, [ציסקוויט] אחד, האם גם הוא נעשה כלב? והשיב המשגיח: אם הוא אוכל ÷, אינו נחשב כלב אלא [כלבה]. ונראה שדבריו נאמרו צדרך מוסר והשקפה, ולא לדינא ולהלכה שפסול לעדות.

עם הארץ שהיה לאותו צחור, גם יש לדון אם הוא צעמנו לפחות [כלצה] על אמירתו הצויה לצוות צחורה, וצ"ה יכלה מצחור כזה שנחשב לא רק כ'כלצ' אלא כדורסה לפני 'הארי'.

יג

והנה, אחר שקצעו לנו חז"ל דינא דגמרא ורמז"ס וש"ע שהאוכל בשוק דומה לכלצ ופסול לעדות, מי שיאמר שאינו נוהג היום הרי הוא כופר בדברי חז"ל והפוסקים,

ובבר הבאנו במקום אחר (שיעורי עץ ארז עמ"ס חולין סי' ד), מה שכתב זק"ק החתם סופר זיע"א (צהגהותיו לאו"ח סי' ל"ט) שהציא ע"ד המג"א (שם סק"ד) שכתב ליישב תמיהת הצ"י במאי דמוסר אפילו לתיאצון פסול לכתיבת תפילין, וציאר בזה המג"א דהיינו טעמא כיון שמוסר ממון ישראל שלא כדין. והציא ע"ז החת"ס, דמלינו כע"ז בתוי"ט (נדה פ"ז מ"ד) שתמה למ"ד כותים גירי אמת הם איך עשאו כנכרים לטהר נדות ואהלות שלהם. ומשום כך חידש, ו"ל, "נראה לפענ"ד שיש כח בכלל ישראל להוציא המורדים מכלל האומה ויחזרו לגויים גמורים אף להקל. וזכר לדבר 'ראה ויתר גויים', שהתיר להם ו' מלוות, אע"ג דלאו ראיא גמורה היא כן נראה לי. והם נמנו וגמרו להוציאם מצרית ישראל לגמרי". הרי דיש כח ציד חכמים לקבוע דינים ותורת פסול, ויש חלות לדבריהם אפילו להוציא האדם

ופעם אחת נדברתי עם גורס רבני צכיר צאחד ההכשרים שמאות אלפי ישראל קומכים עליו, שהוא נותן את ההכשר לאוכל במטוס, והאוכל מונח שם כים צחוך כים, ואמרתי לו שפעמים רבות רואים אחרי החימום שהכיסוי הפנימי רטוב וזה מוכיח שיש חור בכים החיצוני, וא"כ יש לחוש שהחימום צתנור של המטוס שחמממים צו גם צשר ועוף שלא צהשגחה פוסל את האוכל הכשר. ואמר לי שזה כן סגור וכו', ואמרתי לו שצדקתי הרצה פעמים (ולפעמים כחמישים אחוז) וראיתי כך, עד שאני מוצא מנה שסגורה לגמרי. והצטדק ואמר לי שכל האכילה במטוס היא צדיעצד, שזה צגדר 'האוכל צשוק' מחמת שאוכלים שם כולם יחד אנשים ונשים וכמו צמסעדה וכדומה, ואם אפשר לאכול ככה, אז אין לשאול שאלות על האוכל. ולפי דברינו הנ"ל יש לדון ולומר שהאכילה צמטוס אינה צגדר 'האוכל צשוק'.

ויש להצחין צדין זה לקיימו צשכל ותצונה. והיה מעשה צצחורה שנפגשה לשם צידוכין עם צחור ישיצה צחוס היום נורא צרשות הרצים, וצמשך הפגישה צצר כח השמש, ורק אחר זמן רצ נפל מוחין צקדקדו של הצחור והציע לקנות שתיה קרה צעקצות החוס, ואכן קנה, והצחורה מיד צירכה ושתתה, והיתה צרשות הרצים. אמר לה הצחור "האוכל צשוק דומה לכלצו" ע"כ המעשה שהיה. וזה למרות שכבר קבע לנו רבינו תם שאין דין 'כלצ' אלא צאוכל פת ממש, וצודאי לא צשתיה. ולכן חוץ מהדין

מצרית ישראל (ועי' מש"כ בתשובה לענין "גאט פון אצרהס").

ובאמת יש מסדרי קידושין זהירים ואחראים שאינם מתירים לבעלי שמחה להציא עדים שאינם מכירים אותם למוחזקים לכשרים ויראים, ומציאים בעצמם את העדים, וכידוע שמרן הרב מצריסק וזללה"ה הציא את מרן בעל האצי עזרי וזללה"ה לעד אלל בני משפחתו.

ולא באתי כאן אלל לעורר ולדון ולחקור בהנדדים, אולם למעשה כל מרא דאתרא חייב לדון לפי עירו, שכוונתו וקהילתו, ולהורות צוה הלכה למעשה.

ומרובה מידה טובה בזמן העסק במסכת מגילה, שנקדש עצמינו באכילה ושתייה, ובזכות זה נזכה לאותם ניסים שזכו להם ישראל צימים ההם. וידוע שזקה"ק החת"ס זיע"א הקפיד לעשות סיום על מסכת מגילה בתוך סעודת

הפורים כדי לקדש הסעודה עם הלימוד.

ובבר קצע לנו הרמז"ס שהדציקות בתלמידי חכמים מדין "ולדצקה צו" צריך להיות גם בסדר האכילה, שיש ללמוד מרצו את סדר האכילה צניעות ובקדושה. וכתב זקה"ק החת"ס זיע"א על גודל חשיבות האכילה משולחנו של נדיק, היות שלפעמים אכילה משולחנו של נדיק יכול להועיל יותר מתעניתים וסיגופים (ובגליונות סידור היעב"ץ 'עמודי שמים' ביארנו צוה עוד).

ויה"ר שנוכה לאכול ביחד עם ראשי שבטי ישראל מהלווייתן ולשתות מיין המשומר, וכמו שמצואר בדברי הגר"א ז"ל בסוף ספר אצן שלמה, שהיא השמחה הגדולה ביותר אלל קוב"ה שיש גילוי של 'דעת' בעולם צלי שום מחינות כלל עיין שם, ואותה האכילה ושתייה הוא דרגת גן עדן התחתון שבו נתקיים הפסוק "יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' צמעשיו".

סימן טז

פרק א' אות י"ד ד"ה תלמיד, ביאר הגר"א שתלמיד חכם צריך לנהוג לפניו משורת הדין יותר משאר בני אדם, ולהלן יבואר חומרא זו כלפי מחילת חוב.

הנהגת ת"ח במחילת חוב נא

טובא זקה"ק הכת"ס זיע"א בתשובה (יו"ד סי' קז) על גודל האיסור והעונש של חתן לחלוק על חמיו בשער צת רצים ולבזות אותו דין תורה וכדומה. וכן עליו להזהר טובא לא להראות לב"צ גנות על חמיו, שזה בצחינת מעוות שלא יוכל לתקון, ומוחה ה' את שמו למען השלום בין איש לאשתו. ואם הוא אצרך ת"ח בן עליה, יש עליו חיוצ לנהוג לפנים משורת הדין כהוראת הגר"א זי"ע להלכה למעשה ממשי, ואשרי מי שזוכה לזה ורחמות למי שעוצר בזה.

ובעיקר הדין מותר לחתן לגבות מחמיו הממון שהוא יכול להוכיח בצי"ד שחייב לו, ולקיים דין "עבד איניש דינא לנפשיה". אלא שבמקרה הראשון אינו יכול לגבות מהמעות, כיון שניתנו לו עבור צית הכנסת וזכה להם, ולא נחשב עוד כממון של חמיו. וכן במקרה השלישי אינו יכול לגבות מהמעות שבצית חמיו,

אברך יקר למדן חתן אלל נגיד נכבד שליט"א, ולדברי החתן חמיו חייב לו סכום כסף, ומחמת עדינות העינין ושלום בית וכו' קשה לו לתבוע ממנו בחוקף שישלם לו. וכעת נודמנו לו שלשה מקרים שיכול לעשות דין לעצמו וליקח כסף של חמיו בחזרת תשלומין. ואלו הן: א. חמיו מחו"ל התארח אצלו בשבת, ועלה לתורה ונדב 'מטבע חסוד' לבית הכנסת, ונתן הכסף לחתנו כדי שישלם חובו לבית הכנסת; ב. חמיו השאיר אצלו בטעות 'מטבע של כסף' כשיצא לחו"ל; ג. זהותו בצית חמיו בצין הזמנים בחו"ל, מלא שם 'מטבע של כסף' מונח במקום נדדי. ושאלתו בפיו, האם בשלשת המקרים הנ"ל היה מותר לו ליקח הממון כפריעת החוב שלדעתו חמיו חייב לו.

תשובה: לענ"ד צס"ד נראה, שנכון ויפה עושה צמה שאינו תובע את חמיו לדין תורה, שכבר כתב בזה

כיון שאינו יכול לידע צודאות של מי הכסף ולמה הוא מיועד, ושמה הוא של אחד מצני המשפחה המורחצת שהניחו שם וכיוצ"צ ועכ"פ הוא לא ילא מגדר ספק גול. ורק במקרה השני שחמיו שכת

אללו צצית מטצע של כסף, אז קשה לקצוע שאסור לו לעשות דין לעצמו ולגצות מהמעות, וצפרט אס כצר לקח מעות אלו, קשה לחייצו להחזירס"ב.

נב. א) כתב השו"ע (ח"מ סי' ד סעיף א) "יכול אדם לעשות דין לעצמו, אם רואה שלו ביד אחר שגזלו יכול לקחתו מידו וכו', והוא שיוכל לברר ששלו הוא נוטל בדין".

והנה, איתא בגמרא (ב"ק כז:): "בן בג בג אומר אל תיכנס לחצר חבירך ליטול את שלך שלא ברשות שמא תראה עליו כגנב, אלא שבור את שיניו ואמור לו שלי אני נוטל". ובשער המשפט (סי' שמח סק"א) כתב דכן קי"ל ותמה מדוע השמיטו הרמב"ם והטוש"ע דין זה. ועיין מנחת חינוך (מצוה רכד), ועכ"פ נראה שאיסור זה הוא רק בעושה מעשה בדרך גניבה שנכנס בלא רשות וכיוצ"ב, אבל אם החפץ הגיע לידו בהיתר ושלא בדרך גניבה, בזה אין חשש איסור.

ב) ובשעורי עץ ארז (ב"ק סי' יח) ביארנו בגדר דין 'עביד איניש דינא לנפשיה', דבשעה שעושה כן חשיב כדיין עצמו. דהנה ברמ"א (ח"מ סי' ד' ס"א) כתב: "א דלא מקרי עביד דינא לנפשיה אלא כשמזיק לחבירו כגון שמכהו ולכן לא יוכל לעשות אלא אם כן יוכל לברר שהוא שלו, אבל תפיסה בעלמא שתפסו למשכון יכול לעשות בכל ענין ויורד עמו אח"כ לדין". וכתב הש"ך (ס"ק ז) "כגון שמכהו – ועושה עצמו כדיין עיי"ש במהרי"ק".

ומבואר בדבריו, דחלוק עביד דינא לנפשיה מתפיסה בעלמא, דכאשר עבד תפיסה אי"צ להגיע לדין עביד איניש, ומשא"כ כאשר בא להכות חבירו דבזה צריך לעשות עצמו כדיין. והביאור בזה, דיסוד הדין דעביד איניש דינא לנפשיה, הוא עשיית מעשה בי"ד, ואשר ע"כ באופן שעושה מעשה בי"ד, היינו מכה חבירו, בזה בעינן להדין דעביד איניש דינא לנפשיה. אכן באופן שבא לתפוס, דבזה לא בעינן כלל למעשה בי"ד, כה"ג אי"צ להדין דעביד איניש דינא לנפשיה.

ונראה מבואר דיסוד הדין דעביד איניש דינא לנפשיה, הוא דכלפי אותן הדינין דעביד לנפשיה חשיב כדיין, ודין בית דין איכא עליה, ואית ליה כח בי"ד לנפשיה. ונראה דמבואר כן בדברי הנתיבות (סי' כ"ח סק"ב) דבגוונא שאין הבי"ד יכולים לעשות דין להוציא מידו, כמו"כ איהו גופיה לא יכול לעשות דין לעצמו. ומבואר לכאור' דדין דעביד איניש דינא לנפשיה הוא משום דהוה כבי"ד. אך דעדיין צ"ב לשון הגמ' דהוה כשליח בי"ד.

[ובפנקס רש"י עמ"ס קידושין מב ע"א וכן בדרשת שבת שובה בשנה זו, ביארנו בס"ד ביסוד וגדר כח שליח בית דין שאפילו אם טעה בשומא וכדומה אין מחזירין המקח, דהוי מעשה בית דין ממש, ויש בזה כמה תנאים ומחלוקת ראשונים בהגדרת הענין ואכמ"ל].

ג) כתב זק"ה"ק הכתב סופר זיע"א בשו"ת (יו"ד סי' לז) בענין תביעת חתן לחותנו בבית דין, דמעיך הדין דוקא לבזותו ולצערו אסור, אבל לתובעו בדין מותר. אבל "הנני קורא בקול קן קולמסי, ישמור נפשו וירחק מכזה וכיוצא בו לפגוע בכבוד חותנו שחייב בכבודו כמבואר בסי' רמ"א, ובדור הזה יש חילול השם גדול אם ישמעו קרובים ורחוקים מה יאמרו ראו זה שלמד תורה מבזה ומוריד כבוד חותנו, וכתוב ואהבת את ה' אלקיך שיהיה שם שמים מתאהב על ידך, יכנוס בפושרים בינו לבינו ואל יכוה בחמי חמין ר"ל, אקוה כי יעשו דברי רושם ויכו שורש והשומע יונעם ותבוא עליו ברכת טוב".

ומצינו במדרש (פרשת וילך) שקודם פטירת משה רבינו נסתלק הדיבור ממש ונאמר ליהושע, ביקש משה לידע מה היה הדיבור עם יהושע, ואמר לו יהושע תלמידו שלא מש מאוהלו דמשה, הרי ארבעים שנה לא שאלתי אתכם מה נאמר לכם באוהל מועד, ומיד הרגיש משה שמיתה עדיף לו מקנאה. וקשה, הרי אמרו חז"ל "אין אדם מתקנא בבנו ותלמידו" ואין נתקנא משה ביהושע תלמידו, ו"משה קיבל תורה ומסרה ליהושע" הוא היסוד לכל רב ותלמיד, והוא פלא ממש. ונ"ל בס"ד לתלמיד קרוי תלמיד רק בשעה שהוא נוהג במנהג תלמיד, אבל אם כבר אין לו את ההכנעה והדרך ארץ של תלמיד לרבו, באותו רגע פוקע ממנו שם תלמיד, וכן היוד בבן כלפי אביו, שאם מורד ומתגאה ואינו נוהג כבן, פקע ממנו שם בן ואביו, ושפיר שייך בהם קנאה.

והנה, אם החתן הוא תלמיד חכם, יש לו לנהוג לפנים משורת הדין ולמחול לחמיו, וכמוש"כ רבינו הגר"א (אבן שלמה פ"א אות יד) "תלמיד חכם צריך להתנהג בענין 'לפנים משורת הדין' יותר משאר העם, למשל, למחול דמי ההזק שעשה לו הפועל שלו - זה דרך הרבה בני אדם, אבל התלמיד חכם, לבד מחילת ההיזק צריך לשלם לו עוד שכר פעולתו בעבור הדבר שהזיק".

[ובגליונות עץ ארז הסתפקנו בענין מי שהזיקוהו בשעה שהיה ת"ח, ושוב שנה ופירש רח"ל, האם נשאר עליו חיוב לנהוג לפנים משורת הדין על הנזק שנעשה בשעה שהיה ת"ח, וצ"ע חסיד שבכהונה הגרד"ק מטבריה שליט"א אמר שאולינן בתר השתא, והוסיף שזה תלוי באיזה מצב הוא נמצא עכשיו אם ההרגשה שהוא באמת ת"ח שעושה עבירות של עם הארץ או שכבר פירש לגמרי ואין לו רגש פנימי בדרגה הרוחנית שהיה בו קודם, ויש להאריך, ובספרים הוא מוגדר "אם עדיין יש לו אור המקיף או שהוא בלי האור המקיף", עכ"ד. ושוב נסתפק לומר שתפיסה תועיל בכה"ג ואכ"מ. וכן יש להסתפק אם חוזר בתשובה ונעשה צדיק, אם מתעורר לו חיוב לנהוג לפנים משורת הדין למפרע בכל מה שהיה קודם ברשעותו. ועוד יש לברר אם ת"ח שחייב לנהוג לפנים משורת הדין יכול לומר "מעשה אינני ת"ח" או לא, דמה לי דיבורו לכאן או לכאן אם המציאות שהוא משובח].

ד) ולמעשה נראה, שבמקרה הראשון אינו יכול לגבות מהמעוט, כיון שניתנו לו עבור בית הכנסת וזכה להם, ולא נחשב עוד כממון של חמיו. וכן במקרה השלישי אינו יכול לגבות

מהמעות שבבית חמיו, כיון שאינו יכול לידע בודאות של מי הכסף ולמה הוא מיועד, ושמה הוא של אחד מבני המשפחה המורחבת שהניחו שם וכיוצ"ב והוא ספק גזל. ורק במקרה השני שחמיו שכח אצלו בבית כסף, אז קשה לקבוע שאסור לו לעשות דין לעצמו ולגבות מהמעות, ובפרט אם כבר לקח מעות אלו, קשה לחייבו להחזירם. וכן הסכים מו"ר הגאב"ד הגר"מ גרוס שליט"א.

ואם אינו גובה חובו מחמיו, יש לו למחול על החוב כדי שלא ישובו בגלגול הוא וחמיו יחד, וכמו שכתב הגר"א בספר אבן שלמה (פ"ג אות ח, ומקורו בפירוש משלי יד, כה) "הגזול מחבירו ולא החזיר לנגזל עד כלות ימיהם, מוכרחים לבא בגלגול", והיינו לא רק הגזול, אלא אף הנגזל שאינו מוחל צריך לבא בגלגול כדי שיהיה אפשר לקיים בו את ההשבה.

ה) כבוד הגאון רש"ז גרוסמן שליט"א רב אב"ד אלעד בעל שו"ת שערי שלמה (על שו"ע חו"מ, ד' חלקים) אמר לי, שבמקרה הראשון בודאי אי אפשר לגבות מכספי הבית מדרש, דהוה נדרי מצוה של חמיו ונקנה להבית מדרש. אבל הכסף שהשאיר בבית החתן, ואפילו הכסף שנמצא בביתו, אפשר לגבות ממנו מדין 'עביד איניש דינא לנפשיה'.

וכבוד גאב"ד סקווירא ירושלים שליט"א אמר לי, לענין הכסף של הבית מדרש בודאי כבר זכו בזה בעצם מה שכיון להקנות להם. אולם הכסף שמצא בבית חמיו אסור לקחתו בדרך גניבה [אבל כשכבר לקח יל"ע אם צריך להחזיר], ואם הוא שלא בדרך גניבה, כגון שנמצא בחדר מסויים ברשות והכסף מונח על השולחן בהיסח הדעת ולא ניתן לדעת שלקחו, אז מותר לו לעשות דין לעצמו וליטול הממון. והוסיף ואמר, שכל כסף הנמצא בבית חמיו הוא בחזקת של חמיו ואין לחשוש שהוא של אחרים, היות שיש חזקה מה שתחת יד אדם שלו. אלא אם כן זה סכום גדול שאינו רגיל להיות שם, ובאופן שמסתבר שאינו שלו או שכבר הקנה אותו לצורך מסויים, ואז יש לחשוש לאיסור. והכסף שהשווער שכח בבית חמיו, אם ברור לחתן שהוא חייב לו ממון ויכול להוכיח כן בבי"ד (ואינו תובעו רק משום כבודו וכבוד ביתו) יכול ליטלו ואין צריך להחזיר לחמיו.

סימן יז

פרק א' אות י"ד ד"ה תלמיד, חקרנו אם יש דין 'רבו' כששכח מה שלמד ממנו. ולהלן מה שביארנו בזה בתשובה.

דין "רבו" בשתלמיד שבח תלמודו שלמד ממנו

קודמת לאצידת אציו וכיו"צ.
תשובה: לענ"ד צס"ד, נראה דשם
"רצו" נקבע ע"י 'מסירת
התורה' ולא ע"י זכירת התלמוד שלמד.
אולם מחשבי מרצני התורה שדור
הצנתי שדעתם אינה צורה צה, ועי'
הערה יד.

ת"ח אחד שליט"א קיבל אירוע מוחי
רח"ל, ושכח תלמודו, ויש לדון צמי
שלמד אלל רצו ציציצה כמה שנים, וקיבל
ממנו הרצה תורה, ואחר נישואיו עברו
כמה שנים וכעת אינו זוכר מאומה ממה
שלמד ממנו, האם עדיין שם "רצו" עליו
לענין כל דיני כבוד רצו כגון הא דאצידתו

נג. שו"ת פסקי הלכות ח"ב סי' יד.

נד. א) כתב השולחן ערוך (יו"ד סי' רמב א-ב) "חייב אדם בכבוד רבו ויראתו יותר מבשל
אביו; כל החולק על רבו כחולק על השכינה. וכל העושה מריבה עם רבו כעושה עם השכינה.
וכל המתרעם עליו כאילו מתרעם על השכינה. וכל המהרהר אחר רבו כמהרהר אחר השכינה."
(ועי' מש"כ בגדרי כבוד רבו בשיעורי עץ ארז ב"ק סי' כה). ויל"ע אם אחר שהתלמיד שכח
מה שלמד מרבו, עדיין שם "רבו" עליו.

וקיבלנו מצי"ע חסיד שבכהונה רד"ק שליט"א בכת"י על שאלה זו: "אולי תלוי בפלוגתא
יבמות לז. אי קם דינא או הדר דינא", ויש לדון בזה בס"ד ואכ"מ.

והנראה בזה, דיש לחקור מה הקובע שם "רבו", האם עצם מציאות התורה שלומד ממנו וזוכר
אותה, או דיש איזה חלות שנקבע בעצם 'מעמד רב ותלמיד' שאינו פוסק לעולם. ונראה דעיקר
חלות השם 'רב' נקבע על ידי מעשה "מסירת התורה", שזה קיים לעד ואפילו אם ישכח
התלמיד כל לימודו, שעצם המעמד של הרב והתלמיד הוא קבלת התורה איש מפי איש מפי
משה רבינו (כלשון הרמב"ם הל' ת"ת).

ומטעם זה נאמרה החומרא של "החולק על רבו כחולק על השכינה", משום שרבו הוא החוט

המקשר בין השכינה דרך משה רבינו וגדולי הדורות עד לאותו תלמיד. ומובן מזה דחומרת חולק על רבו הוא לא רק בענין שלמד ממנו, אלא בכל ענין שבעולם. משום שעצם מעמד "מסירת התורה מהרב לתלמיד" מחייב שיעמיד עצמו כלפי הרב כתלמיד לפני רבו ועבד לפני אדונו.

ועל כך אמרו שרבו "מכניסו לחיי העולם הבא", וקשה לומר שאם התלמיד שכח תורת רבו פקע ממנו ה"מביאו לידי עולם הבא", אלא דעצם "מסירת התורה וקבלתה" הוא הקובע של חיי עולם הבא. וכן הסכים מו"ר הגאב"ד הגר"מ גרוס שליט"א.

ונשים שאינם במצוות תלמוד תורה, הרי הם מופקעות ממעמד של "מסירת התורה", ואפילו כשלומדות מצוות ודינים הנוגעים להם, ומובא בנו"כ שעל זה מברכות ברכות התורה, אך עכ"פ לא יהיה בזה דין תלמוד תורה ומעלת לימוד תורה, ומי שמלמד להם אין להם דין "כבוד רבו" כלפיו (כמוש"כ המנח"ח, והוסיף שם שהוא "פשוט"), משום שאין זה אלא מסירת דברים בעלמא ולא מעמד "מסירת התורה" כלל. ולשון הרמב"ם (ת"ת פ"א ה"ד) "כשם שמצוה עליו ללמד את בנו כך הוא מצוה ללמד עצמו", דגדר המצוה בת"ת הוא "ללמד", והוא אפילו כלפי עצמו. ובנשים שאין מצוות "ללמד", לא שייך בהו שם רב ותלמיד, ולא מתקיים בהם דין מסירת התורה וקבלת התורה.

וכן יש לדון כלפי שוטה שלמד הלכות ומשניות, דלא שייך בו שם "רבו", היות שהוא מצד עצמותו פטור מת"ת ומשאר המצוות, ולא שייכא ביה כלל פרשת "מסירת התורה". והוא הדין בעכו"ם הבא להתגייר דדינו ללמוד תורה קלות וחמורות אצל ישראל (מובא בשיעורי עץ ארז), פשיטא שהישראל לא יקבל שם של "רבו", דהא גוי הלומד תורה חייב מיתה, והמסירה לו היא סתירה ל"מסירת התורה", וכל לימודו הוא חלק מתהליך הגירות בלבד.

ב) ושאלתי שאלה זו לכבוד המנורה הטהורה דפוניבו' הגר"י זלושינסקי שליט"א, ואמר שהזכרון הוא דבר חיצוני, ובאמת התורה שקיבל מרבו נכנסת ל"נשמתו של האדם" ומטהרתו ומקדשתו אפילו אם אינו זוכר כלום. אולם הסכים לדברינו שכלפי הלכות "רבו מובהק" ש"רוב תורתו" ממנו, בזה אם שכח מה שלמד קשה לקבוע שעדיין שם רבו מובהק עליו.

ועוד אמר שלדעתו כדי לקבוע שם תלמיד מספיק שמבין את דברי הרב באופן כללי, השאלה והתשובה, ולא צריך שיבין את כל עומק דבריו. ומו"ר נר המערבי ארי שבבבל שליט"א אמר לי שהוא היחיד שהבין את עומק הכוונה בשיעורים כלליים של מרן ראש ישיבת באר יעקב זללה"ה, ועוד אמר לי שהגרמ"ש זללה"ה אמר ש"השיר" שמלחין בשבת, יותר קל לו מ"השיעור" של יום ראשון.

ג) וכבוד ר"י חדרה הגאון המופלא רבי יהושע ארנברג שליט"א אמר לי, שאם כעת יש לתלמיד רב חדש שמלמד אותו תורה, וכעת רוב תורתו מהרב החדש, ומאידך אינו זוכר את

תורת הרב הקודם, אזי יהיה קשה לקבוע במי חל כעת הדין של רבו מובהק. אבל באופן שלא נתחדש לתלמיד כעת רב חדש שרוב תורתו ממנו, ברור לו שנשאר הדין של רבו ורבו מובהק על הרב הקודם למרות ששכח מה שלמד ממנו.

אולם ידי"נ הגאון הנורא אחד מגדולי המחברים שליט"א טען בתוקף רב שלא שייך כבוד רבו כלל וכלל אם התלמיד אינו זוכר תורת רבו.

ושאלתי קמיה הג' גאונים הנ"ל אם יש ראייה לדבריהם, וכל אחד טען בנוסח שלו שהוא פשוט ואינו בעי ראייה כלל.

(ד) עוד יש לדון בזה ולומר, דהרב מייסד בתלמיד אישיות חדשה ודרך בלימוד, וזה אינו בטל לעולם ועד, גם לאחר שישכח תורתו. ושמעתי בימי חורפי מיד"נ הגאון הנודע ר"י שערי שמועות הגר"א שפירא שליט"א נכד מו"ר הוד כבוד בעל קונטרס הביאורים זללה"ה, שכאשר דנו בני הישיבה מה ללמוד בזמן הבעל"ט, כמדומני היה ויכות אם סוכה או מסכתא אחרת, אמר "אם לומדים אצל הסבא, אפילו סוכה, כבר יהיה זבחים אחר, יבמות אחר, בבא בתרא אחר". והוא יסוד אמיתי ונורא, ועולה על קנה אחד עם הסברא הנ"ל.

(ה) גאון וחסיד נורא שליט"א גילה בדעתו, דכמו שמצינו גבי רב יוסף דאף אחר ששכח תלמודו הוי בגדר "לוחות ושברי לוחות מונחים בארון", כך גם אצל התלמיד שייך שהוא "שברי לוחות" במה שלמד מהרב. [ועי' בעץ ארז עה"ת תניינא בענין האומר 'מאי אהנו לן רבנן' שהוא גם ברב שנעשה "שברי לוחות"].

אולם, לענ"ד הדמיון קשה קצת, שלא נאמר שצריך לכבד את "הרגל" של רבו או "המצנפת" של רבו, אלא "רבו", וזה נקבע רק על ידי מה שקיבל מרבו, ואפילו מי שאוהב את הרב ומרגיש קשור אליו כאהבת יונתן ודוד, לא יגרום כלום כלפי דין "רבו", ורק אם מקבל ממנו דברי תורה בהבנה אז חל שם "רבו". ולא שייך סברות של "שברי לוחות" כשבעינן שם "רבו" בפועל.

סימן יח

פרק א' אות י"ד ד"ה תלמיד, חקרנו אם יש דין 'רבו' כששכח מה שלמד ממונו. ולהלן מה שביארנו במקו"א בעצם דין כבוד רבו.

בגדר החיוב בכבוד רבו

אלא דגדר השכר דהכא, דעל כל האתין שקיבל מרבותיו למידרש, ואמר שא"ל לדורשם, קיבל עליהם שכר.

ב. מחלוקת הראשונים אם דין מורא הוא רק ברבו מובהק

והנה צח"ס שם כתבו דהא דמרצין מקרא ד'את' תלמידי חכמים, ו"ל: וא"ת מפני שיצא תקום למה לי תיפוק ליה מהכא, וי"ל דהכא צרנו מוצהק כדתנן (אבות פ"ד מ"ב) מורא רבך כמורא שמים, או צרנו מופלג דהוי כעין רבו.

וברמב"ם (פ"ה מתלמוד תורה הי"א) פסק: הרב המוצהק שרפה למחול על כבודו בכל הדברים האלו או צא' מהן לכל תלמידיו או לאחד מהן הרשות צידו, עכ"ל. והק' מרן הרב מצריסק זללה"ה אמאי נקט הרמב"ם הרב המוצהק צדוקא.

א. איזה שכר קיבל שמעון העמסוני על הפרישה

בגמ' צ"ק (מ"א ע"ב) אמרי', שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני היה דורש כל אתין שצתורה, כיון שהגיע לאת ה' אלקיך תירא פירש, אמרו לו תלמידיו רבי כל אתין שדרשת מה תהא עליהן. אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך קבלתי שכר על הפרישה, עד שצא ר' עקיבא ולימד את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים, ע"כ.

ויש להתבונן בצדרי הגמ', אמאי צריך לקבל שכר על הפרישה, הא לאחר שלא מנא למידרש קרא ד'את ה' אלקיך' לכאוי אגלאי מילתא למפרע שכל מה שדרש עד עתה לא הי' כראוי, וא"כ אמאי צריך לקבל ע"ז שכר. וצ"כ דמבואר דאין הכוונה שקיבל צ' ענייני שכר, הא' על הדרישה והב' על הפרישה,

דסצר צאורייטא תקום. והדרת פני זקן, פירשו זכרונס לצרכה (קידושין ל"ב ע"ב) אין זקן אלא מי שקנה חכמה.

ובביאור אמרו, אציו ורצו, רצו קודם ככבוד וצאצידה וצמשא וצשציה, אצל אס היה אציו חכם, אף על פי שאינו שקול כרצו, אציו קודם. וצפרק חלק (סנהדרין ק"י ע"א) אמרו, כל החולק על רצו כחולק על השכינה, שנאמר (צמדבר כו, ט) צהלותם על ה', ושם האריכו צענין הרצה.

ומה שאמרו זכרונס לצרכה צמוראת רצו, שלא ישב צמקומו ולא יכריע דצריו ולא יסתור דצריו ולא יורה צפניו לעולם, ואפילו תוך שנים עשר מיל עמו אסור להורות. ואם ראהו עובר על דצרי תורה כיצד ימנענו. והחילוק שצין רצו מוצהק, כלומר שרוב חכמתו ממנו, לרצו שאין רוב חכמתו ממנו. ומאמתי חייב לעמוד מפני רצו ומפני חכם אחר, וצאי זה מקום וצאי זה ענין פטור מן הקימה ויתר רוצי פרטי עניינס אלה, צקידושין פרק ראשון וצמקומות אחרים.

ג. גדר המצוה דבבוד רבו

והנה יש להתבונן בגדר המצוה דכבוד רצו, דצרמצ"ס (פ"ה מתלמוד תורה ה"א) כתב: כשם שאדם מצווה ככבוד אציו ויראתו כך הוא חייב ככבוד רצו ויראתו. וצהי"צ: כשם שהתלמידים חייבין ככבוד הרב כך הרב צריך לכבד את תלמידיו ולקרבו, כך אמרו חכמים יהי כבוד

ובתב צוה: והנראה לומר צוה דהנה שתי מצות הן, חדא דין כבוד ומורא שהלמיד מחוייב לרצו, כמבואר צכמה דוכתי וצרמצ"ס ריש פ"ה שם ז"ל כשם שאדם מצווה ככבוד אציו ויראתו כך הוא חייב וכו' והנה מקור מצוה זו כפה"נ מדצרי התוס' צצ"ק מ"א וכו' שכתבו דדרשא זו קיימא על רצו מוצהק. אולם צסה"מ להרמצ"ס מצוה ר"ט כתב דמצוה זו נכללת צמצות והדרת פני זקן, וכ"ה להדיא צספרא פ' קדושים וצתוספתא פ"ג דמגילה איזהו הידור שאמרה תורה והדרת פני זקן לא עומד צמקומו ולא מדבר צמקומו ולא סותר את דצריו נוהג צו מורא ויראה וכו', הרי להדיא דצהך דוהדרת פני זקן נאמר גם דין חיוב כבוד ומורא שהתלמיד מחוייב לרצו, עיי"ש.

ובבואר לכאן פלוגתת התוס' צסוגיין והרמצ"ס צהל' ת"ת, דדרשא ד'את' ה' אלוקיך תירא קאי דווקא על רצו מוצהק, ומשא"כ צרצו שאינו מוצהק לפי"ז ילפינן מקרא ד'מפני שיצה תקום', ומשא"כ לדעת הרמצ"ס צסה"מ הזכיר וכלל המצוה דכבוד רצו מוצהק צקרא ד'והדרת פני זקן', ונמצא דלדצרי ליתא לחילוק שצין רצו סתם לרצו מוצהק.

ובשיטת הרמצ"ס צסה"מ נתבאר אף צחינוך (מצוה רנ"ז) שהזכיר צמצות כבוד חכמים צין רצו סתם וצין רצו המוצהק, ז"ל: לכבד החכמים ולקום מפניהם, שנאמר (ויקרא יט, לב) מפני שיצה תקום, ותרגס אונקלום, מן קדם

דלריך ציאר מהיכא ילפינן את חיוב ה'קירוב' שמנווה צו הרצ לתלמידו.

ואשר יראה לחדש דלעולם איכא צ' ילפותות צעיקר החיוב דכבוד רבו, הא' מקרא ד'את ה' אלוקיך תירא' דזהו ילפותא שנתחדשה דווקא כלפי רבו מובהק, והצ' מקרא ד'מפני שיצה תקום', דנתחדשה אפי' כלפי רבו, ונרא' דכל הדין 'קירוב' שנתחדש ברבו, הוא דווקא היכא דילפינן מקרא ד'את ה' אלוקיך תירא', דזהו דווקא ברבו מובהק, ומשא"כ צדין כבוד סתם, בלא דין קירוב, אף ברבו שאינו מובהק איכא דין כבוד, ונרא' דלהכי הרמז"ס ציד' שהציא להלכתא דחיוב הכבוד של הרצ בתלמידו, חילק צין דין הכבוד ברבו מובהק לדין הכבוד ברבו סתם, דס"ל דכל הדין כבוד דרצ לתלמידו מיסך שייכא דווקא ברבו מובהק, אכן החינוך לא הציא כלל את דין הכבוד של רצ לתלמידו, וס"ל דאין חילוק צין רצ מובהק לרצו סתם, וכולהו חד דינא נינהו.

אלא דעדיין יש לבאר מהו גדר החיוב דכבוד רבו, ברבו מובהק וברבו שאינו מובהק. והנראה צוה דהנה ברמז"ס (פ"א מהלכות ממרים ה"א) פתח: צית דין הגדול שצירושלים הם עיקר תורה שבעל פה והם עמודי ההוראה ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל, ועליהן הצטיחה תורה שנאמר על פי התורה אשר יורוך זו מצות עשה. וכל המאמין צמשה רצונו וצתורתו חייב לסמוך מעשה הדת עליהן ולישען עליהן.

תלמידך חציב עליך כשלך, ונריך אדם להזהר בתלמידיו ולאזהבם שהם הצנים המהנים לעולם הזה ולעולם הבא.

ומבואר לכאן צלישנא ד'כשם' דחייב הרצ בכבוד תלמידיו כשם שהתלמידים מחוייבים בכבודו, והא' פשיטא לכאן דבהלכתא דכבוד אב לא נאמר ד'כשם' שהבן מנווה בכבוד אביו, כך האב מנווה בכבוד בנו. וצע"כ דגדר אחר של כבוד איכא בתלמיד לרבו, וא"כ האין דימן הרמז"ס צתחילת דבריו ד'כשם שאדם מנווה בכבוד אביו, כך הוא חייב בכבוד רבו'.

אבן לכאן הרמז"ס צלשונו ציאר דבריו וכתב דגדר הכבוד שהרצ מנווה על תלמידו, אינו דדין 'כבוד' צעלמא, וככבוד הבן לאביו והתלמיד לרבו, אלא הוא דין 'לכבד את תלמידיו ולקרצן', והיינו דדין 'קירוב' הוא שמנווה צו הרצ לתלמידו, וכמו שסיים הרמז"ס והזכיר המשנה ד'יהי כבוד תלמידך חציב עליך כשלך'.

אך צלשון הרמ"א לכאן נתבאר דענין הכבוד שמנווה צו הרצ הוא מאותו הדין דכבוד שמנווה צו התלמיד לרבו, דיעוי' צשו"ע (יור"ד סימן רמ"ד ס"ח): שני חכמים ושני זקנים אין אחד נריך לקום מפני חצירו אלא יעשה לו הידור, וכתב הרמ"א: דאפי' הרצ לתלמידו יעשה לו הידור קצת (מהגהת מיימוני פ"ה דת"ת צשם רמ"ך). וצלשון הרמ"א לא הזכיר כלל את ענין ה'קירוב', רק סתם דבריו והזכיר דאפי' הרצ לתלמידו יעשה לו הידור. אך

ונראה בגדר הענין, ובחילוקי הדינין בין רבו מובהק לגדול הדור, דרבו מובהק יסודו כלשון החינוך במצוה קנ"ג כלפי דין שתיי יין, 'אם היה חכם קצוץ להוראה לא ילמד, שלימודו הוראה היא'. ומקור דבריו מלשון הרמב"ם (פ"א מהלכות ביאת המקדש ה"ד): ומותר לשיכור ללמד תורה ואפי' הלכות ומדרשות והוא שלא יורה ואם היה חכם קצוץ להוראה לא ילמד שלימודו הוראה היא, והיינו דרבו מובהק כל מהותו 'לימודו הוראה היא', והוא ניהו הרב השייך במסירת התורה, ועליו חיילי כל דיני 'צית דין הגדול שצירושלים', שמלווין אנו בכבודו.

ד. אי יש דין בבוד רבו בנשים ובגוים

ויש לדון באשה שלימדה תורה לנשים אחרות, האם שייכת נמי בחיובי הדינין דכבוד רבו, או דלמא דכיון דנשים פטורין מת"ת, וכמבואר ברמב"ם (פ"א מתלמוד תורה ה"א) דנשים ועצדים וקטנים פטורים מתלמוד תורה, א"כ לא שייך לדון דלימודם יחשבו ללימוד ד'רב ותלמיד', ופטורין ממנו כבוד רבו.

ושמעתי מגאון א' דנקט בפשיטות דאף נשים שייכי בדין דרבו מובהק. אכן נראה דלדברינו דכל יסוד החיוב ד'כבוד רבו' הוא מהאי דינא דשייך הרב לעיקר מסירת התורה, והוא כצ"ד הגדול שצירושלים, דלכאוף פשיטא דנשים לא שייכי כלל בזה, דבדואי לא שייכי בזה 'מסירת התורה'.

והוסיף עוד צה"ה: שני חכמים או שני צתי דינין שנחלקו שלא בזמן הסנהדרין או עד שלא היה הדבר ברור להן בין בזמן אחד בין בזה אחר זה, אחד מטהר ואחד מטמא אחד אוסר ואחד מתיר אם אינך יודע להיכן הדין נוטה בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל.

ונראה מוכח בדבריו דשני חכמים אפי' שלא בזמן הסנהדרין אית עלייהו שם ד'צית דין הגדול שצירושלים', ואף הם שייכים במסירת התורה, ומהם חק ומשפט יונא לכל ישראל. ונראה דזהו יסוד הדין ד'כבוד רבו'. והיינו דמהאי הלכתא דנכטוינו צמנות עשה להשען על התורה 'אשר ירוך' צ"ד הגדול שצירושלים, נכטוינו אף בכבוד כל מי ששייך צהאי מסירת התורה, וכל רב ורב המופלג, אפי' שלא בזמן הסנהדרין דינו כ'צית דין הגדול שצירושלים', ומחוייבים אנו בכבודו, והאי ילפינן מקרא ד'את ה' אלוך תירא'.

אמנם נראה דאיכא עוד ענין מלבד הדין ד'רבו מובהק', והוא הענין ד'גדול הדור', דהנה יעוי' בצרכות (דף ל"א ע"ג) דשמואל הורה לעלי דינא דשחיטה בזר כשרה, ואמר ליה עלי מימר שפיר קא אמרת מיהו מורה הלכה בפני רבך את וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. וכתבו התוס' צד"ה מורה הלכה: ואע"פ שלא למד עדיין בפניו, מכל מקום גדול הדור היה וצא ללמוד לפניו. (ועיי"ש ברעק"א בגלשה"ס שניין לתרה"ד סי' קל"ח).

ה. ממצוות מסירת התורה דהרב
להבנים התלמיד לביהמ"ד

ונראה להוכיח דברינו, דיסוד החיוב
דכבוד רבו הוא מהלכתא
ד'מסירת התורה', דהנה צרמנ"ס (פ"ד
מהלכות תלמוד תורה ה"א) כתב: אין מלמדין
תורה אלא לתלמיד הגון נאה צמטשו או
לתם, אבל אם היה הולך צדק לא טובה
מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו צדק
ישרה וצודקין אותו ואחר כך מכניסין
אותו לבית המדרש ומלמדין אותו.

ומבואר צדבריו סדר צלימוד התורה,
דאם היה הולך צדק לא טובה
צריך להחזירו למוטב וכו' ולהכניסו לבית
המדרש, דצפשוטו דבריו מרפסין איגרא,
מאיזה חיוב מצווה הוא להכניסו לבית
המדרש, והא פשיטא דצקיום מצות
'ולמדתם אותם את צניכס' (דברים יא, יט)
לא מחוייב האצ' להכניסו לבית המדרש,
אף אם צנו הולך צדק לא טובה. וצ"כ
דהרמנ"ס כתב סדר צמסירת התורה,
דהרב מצווה צקדר 'מסירת התורה',
וצכלל זה אף מצווה הוא להכניסו לבית
המדרש.

ונראה פשוט דקיום המצווה ד'ולמדתם
אותם את צניכס', לא שייכא כלל

ובע"ז לכו' יש לומר דאף הנכרי שלמד
תורה, אע"פ דנאמר צו דינא
דלימודו חשיב צלימוד ד'אינו מצווה'
צכ"ז לא שייך ציה דינא דכבוד רבו, דכיון
דלדברינו יסוד הדין דכבוד רבו הוא
משום לתא ד'מסירת התורה', א"כ
פשיטא דנכרי לא שייך כלל צ'מסירת
התורה'.

ובפרט אי נימא כדברינו (יעו' שיעורי צ"ק
שיעור כד) דיסוד הלימוד של נכרי
אינו כגדר 'מצות תלמוד תורה', רק הוא
כגדר קיום מצוות גרידא, דפשיטא דלא
שייך לדון כלל אי שייך ציה דינא דכבוד
רבו, דהא פשיטא דכל החיוב של כבוד
רבו, שייך דווקא לקיום מצות 'תלמוד
תורה', ולא צלימוד השייך לקיום מצות
התורה. ופשוט.

ובמו"ב יש לומר לדעת הגרעק"א
צתשובה (קמא סי' מ"א, הובא
לעיל צשיעור ה"ג) דפליג אמהרש"א וס"ל
דאסור ללמד את הגוי קודם הגירות,
דאם ילמדו הצי"ד את הלכות הגירות,
פשיטא דא"ל לדון ולחייב את הגר צמצות
כבוד רבו, כלפי הצי"ד, דהאיך אפשר
לומר דע"י לימוד האסור, יתחייב צמצות
'כבוד רבו'.

גו. אמנם רבינו הגרא"ל זלה"ה הראני את דברי רש"י ביהושע (פרק י"ד פסוק ט"ו): האדם
הגדול בענקים הוא - אברהם אבינו, הוא שגרם להם שהארץ שקטה ממלחמה ארבעים שנה
שנתעכבו במדבר, בשכר שכבדו את הזקן בקרית ארבע, שאמרו לו (בראשית כ"ג, ו'): נשיא
אלהים אתה בתוכנו. ומבואר דשייכי פרשת 'רב ותלמיד' אף בנכרי, ויל"ע בזה.

שייך במסירת התורה, א"כ נמצא דצח"ע
וחצ"ס יהי' יוס' א' צח"ס 'כבוד רבו' ויוס'
א' לא יהי' חייב. ויל"ע.

ז. י"ל דתורה ביום מיתה אינה בכלל
מסירת התורה

ונראה לפי"ז ציבור חדש דצרי
הרמז"ס, דהנה יעוי' צפ"צ
מהל' טומאת זרע ה"ט ז"ל: ספק
שיער לצן קדם ספק הצהרת קדמה הרי
זו טמא ויראה לי שטומאתו צספק. וכתב
הכסף משנה: ואע"ג דצפרק הפועלים
(פו.) אמרי' דקודשא צריך הוא אמר
טהור, לא צשמים היא. ואע"ג דאמרי'
מאן נוכח רבה צר נחמני ואיהו אמר
טהור ויאתה נשמתו צטהרה, י"ל דכיון
דצשעת יציאת נשמה הוא דאמר הכי הוי
צכלל לא צשמים היא.

ובפשוטו הי' נראה צכוונת הכס"מ
דכיון דללמדה האי הלכתא
צשעת יציאת נשמה צשיצ צלימוד מן
השמים. אכן לדברינו נראה ציבור אחר
צזה, דהנה צרמז"ס צפ"א מהלכות
תלמוד תורה ה"י כתב: עד אימתי חייב
ללמוד תורה, עד יוס' מותו שנאמר ופן
יסורו מלצבן כל ימי חייו. ונראה צציבור
צזה, דעד יוס' מותו דייקא, משום דכל
יסוד החיוב דתלמוד תורה, הוא צאופן
שיהי' זה המשך של 'מסירת התורה',
וכיון דצשעת מיתתו צצר נחחדש דלא
שייך ללמד תורה דצצר 'לא צשמים היא',
א"כ שוב צצר אינו מחוייב צלימוד תורה,
דחסר צצר צחפלא של מסירת התורה.

צמסירת התורה, רק דהוא חיוב שהאצ
ילמד את צנו. ודווקא צצר לתלמיד מצינו
קדר צמסירת התורה. ונראה דמש"ה לא
מצינו כלל את ענין הצבוד שמצווה האצ
לצנו, ודווקא צצר לתלמידו מצינו חיוב
דצבוד ו'קירוב', דזהו מהלכתא ד'מסירת
התורה'.

ו. חיוב צבוד רבו בגר קטן שמיחה
ובחציו עבד וחציו בן חורין

ואחר שחידשנו דצנכרי דלא שייך
צמסירת התורה לא שייך הדין
ד'כבוד רבו', נראה לדון דצצר חדש, דהנה
הצאנו צכמה דוכתי את דצרי החת"ס
(יעוי' יור"ד תשובה רנ"ג) דגר שנתגייר
צקטנותו ולצסוף מיחה (יעוי' כתובות יא.)
לא יהי' דינו כגוי אלא מכאן ולהצא. א"כ
נמצא לכאן דשייך גר שהי' חייב צכבוד
רבו, ולצסוף שמיחה יצצטל מיניה החיוב
דצבוד רבו, דהשתא גוי הוה, וצ"צ.
וצשלמא אי נימא דאגלאי שלא היה ישראל
כלל, ומעולם לא הי' חייב כלל צכבוד רבו,
ניחא. אך לדצרי החת"ס צ"צ.

ובמו"ב יל"ע, לדצרי הירושלמי פ'
השולח (שהוצאו צקצוה"ס סי'
רמ"ט סק"ב) גבי מי שחציו עצד וחציו צן
חורין, ז"ל: מצא מציאה ציוס של רבו לרבו
ציוס של עצמו לעצמו ולית מחר צעי ועצד
ליה למאריה ע"כ. והיינו ציוס מחר דהוי
יוס של רבו צריך למיתציה לרבו המציאה
שמצא ציוס של עצמו ומשום דמה שקנה
עצד קנה רבו אפי' מה דקנה צהיותו צן
חורין. וכיון דצעצד לכאן פשוט דלא

סימן יט

פרק א' אות י"ד ד"ה תלמיד, ביארנו שלא שייך דין 'רבו' בעכו"ם, ואף בגר שמודיעין לו מצוות קלות וחמורות לא נעשה 'רבו' על ידי זה, ולהלן מה שביארנו במקו"א בגדר הודעת מצוות קלות וחמורות לגר.

בגדר הודעת מצוות קלות וחמורות לגר, ובענין תלמוד תורה בגויי

משום דדרשין צטוטה (דף ד:) יקרה היא מפנינים מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים.

והנה צרמצ"ס (פ"א מהלכות תלמוד תורה ה"ג) פסק לדברי הגמ', וז"ל: אשה שלמדה תורה יש לה שכר אצל אינו כשכר האיש, מפני שלא נטויות, וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו לעשותו אין שכרו כשכר המצווה שעשה, אלא פחות ממנו.

ואיבא לדקדק כמה דקדוקים דדברי הרמב"ם. ראשית, דבגמ' מצינו לעיקר האי מילתא דגדול המצווה ועושה, לענין 'נכרי' שעוסק בתורה, ואילו הרמב"ם פסק האי דינא צענין 'אשה' שלמדה תורה.

עוד יש לדקדק, דצתחילת דבריו הזכיר ששכר האשה אינו כשכר האיש,

בגמ' (ז"ח ע"א) א"ר יוסף עמד וימודד ארץ ראה וכו' מה ראה, ראה שצט מלות שקיבלו עליהם בני נח ולא קיימום עמד והתירן להם. איתגורי אחגר אס כן מצינו חוטא נשכר אמר מר צריה דרצנא לומר שאפילו מקיימין אותן אין מקבלין עליהן שכר. ולא, והתניא ר"מ אומר מנין שאפילו נכרי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול ת"ל אשר יעשה אותם האדם וחי צהם, כהנים ולוים וישראלים לא נאמר אלא אדם, הא למדת שאפילו נכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול. אמרי אין מקבלים עליהן שכר כמצווה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה דא"ר חנינא גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, ע"כ.

ובתבו המוספות צד"ה הרי הוא ככהן גדול - הא דנקט כהן גדול,

בענין תלמוד תורה, וכדאמרר' 'אפילו נכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול', ואילו הרמז"ס מציא האי דינא דבן נח בענין קיום מצוה משאר מצוות התורה.

יתר על כן, צהל' תלמוד תורה לגבי נשים דקדק וכתב דאם מקיימת מצוה יש לה שכר, ואילו גבי עכו"ם לא כתב כלל דאם למד תורה אית ליה שכר, רק סתם דצריז וכתב (פ"י ממלכים ה"ט): עכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה לא יעסוק אלא בשבע מצות שלהן בלבד, ע"כ.

ואף בלשונו מצינו חילוק בין הדין דאשה לדין דבן נח, דלענין בן נח כתב הלשון 'שרצה לעשות מצוה וכו' כדי לקבל שכר, ואילו לגבי אשה כתב 'אשה שלמדה תורה יש לה שכר', ולא כתב כלל דלומדים 'כדי' לקבל שכר.

והנה צרמז"ס בפירוש המשניות (מסכת תרומות פרק ג' משנה ט') כתב, ז"ל: הנכרים אע"פ שאינן חייבין במצוות אס עשו מהם שום דבר יש להם קצת שכר, וזהו מן העיקר שלנו, וכיון שהם משתתפין עמנו בשכר מעשיהן במצוות קיימין כאשר תראה, עכ"ל. ודצריז נראה דחיצר ב' הדברים יחדיו, דמחד דן על חיוב המצוות, ולא על לימוד תורה, ומאידך הזכיר את ענין השכר וכמ"ס יש להם קצת שכר'.

ואשר יראה צביאור שיטת הרמז"ס בזה, דצפשוטו נראה דצריז הגמ' דיש תרי גווי בקיום המצוות, הא' קיום של 'מצווה ועושה', והב' קיום של 'אינו

ואילו בסוף דצריז שוב חזר וכתב דאם עשה דבר שאינו מצווה עליו 'אין שכרו כשכר המצווה', והוסיף עוד 'אלא פחות ממנו', וצפשוטו הוה מילתא יתירה, ויש לבאר אמאי כתב כן.

איברא דצטור צסי' רמ"ז הציא לדצריז הרמז"ס, ז"ל: כ' הרמז"ס ז"ל אשה שלמדה תורה יש לה שכר, אבל לא כשכר האיש מפני שאינה מצווה ועושה וכל העושה דבר שאינה מצווה עליו אין שכרו כשכר המצווה ועושה. והיינו דהשמיט התוספת הכתובה דצריז הרמז"ס 'אלא פחות ממנו'.

עוד יש להתבונן דצרמז"ס צריש הלי' תלמוד תורה (פ"א ה"א) הקדים וכתב הפטורין צהאי מצוה דת"ת, ז"ל: נשים ועצדים וקטנים פטורים מתלמוד תורה, ע"כ. מה שלא מצינו שהקדים צשאר מצוות התורה, הלא דבר הוא.

והנה צרמז"ס צהל' מלכים הדר והציא להדין דגדול המצווה ועושה לענין בן נח, ז"ל (פ"י ה"י): בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצוות התורה כדי לקבל שכר, אין מונעין אותו לעשותה כהלכתה. אך דיש להתבונן, אמאי שינה ממה שפסק גבי אשה, דהתם הזכיר להאי מילתא ד'גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה'. וצפרט דעיקר האי מילתא מצואר צגמ' גבי אשה, ואילו צרמז"ס הזכיר כן לענין בן נח.

ועוד, דצגמ' דילן מצינו האי מילתא דגדול המצווה ועושה בצן נח,

יש לה. ואף על פי כן כוונת חכמים (פסוק כ' ע"א) שלא ילמד אדם לבדו תורה, לפי שדעת הנשים קלה, ומוציאין דברי תורה לדברי הבאי צעניות, ע"כ. ומבואר אף בדבריו דאשה שלמדה תורה מישך שייכא לחיוב האיש, וכלשונו 'וגם האשה וכו' שכן יש לה', רק דשכרה מועט, דאינה מלמדה משום שדעת הנשים קלה יעוי"ש.

ונראה לחדש, דאיכא נפק"מ בין קיום ה'אינו מלמדה' של האשה, לקיום ה'אינו מלמדה' דעכו"ם, דהנה צרמז"ס

(פ"א מהלכות תלמוד תורה ה"א) כתב: וחייב לשלש את זמן למידתו שליש בתורה שבכתב ושליש בתורה שבעל פה ושליש יצין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר וידמה דבר לדבר וכו' וענין זה הוא הנקרא גמרא.

ובהי"ב: כיצד, היה צעל אומנות והיה עוסק במלאכתו שלש שעות ביום ובתורה תשע, אותן התשע קורא בשלש מהן בתורה שבכתב ובשלש בתורה שבעל פה ובשלש אחרות מתבונן בדעתו להצין דבר מדבר וכו' צמה דברים אמורים בתחלת תלמודו של אדם, אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא לתלמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה יקרא צעמים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה ויפנה כל ימיו לגמרא בלבד לפי רוחצ שיש בלבו ויישוב דעתו, ע"כ.

והיינו דמחויב תלמוד תורה מלמדה האדם שיפנה כל ימיו לגמרא

מלמדה ועושה'. אכן דעת הרמז"ס דקיום המלמדה של שניהם שוה, ולשניהם איכא שכר, רק דלמלמדה ועושה יש שכר המרובה מה'אינו מלמדה ועושה'. וזהו שכתב דאף אשה שלמדה תורה יש לה שכר, אלא שאיש שלמד שכרו מרובה. ולהכי הקדים בתחילת הלכות ת"ת, דיש כמה ששייכין לקיום המלמדה, כנשים ועבדים וקטנים, אלא דפטורים מתלמוד תורה וחשיבי כאינן מלמדין ועושין לענין קבלת השכר.

אבן נראה, דעכו"ם דין אחר אית ליה, ולא שייך כלל להל' תלמוד תורה, רק להל' מלכים, והיינו דלימוד התורה דיליה לא שייך אלא לקיום המלמדות של בן נח, ולא הוה כלל כ'תלמוד תורה', ולהכי צעכו"ם לא הזכיר כלל את ענין השכר השייך להל' ת"ת, וזהו שכתב צפהמ"ש בתרומות דאית ליה 'שכר קלמ', והיינו דלא שייך כלל לקיום המלמדות של ישראל, ואינו רק 'פחות מישראל', רק דין אחר אית ליה, דיש לו 'שכר קלמ'.

והנה בחינוך (מנחה תי"ט) כתב על מלמדת תלמוד תורה, דנוהגת מלמדה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים וכלל לא בנקבות, שנאמר (דברים יא, יט), צניכם, ודרשו זכרונם לברכה (קידושין כ"ט ע"ב) ולא צנותיכם, וכן אינה חייבת ללמד צנה, דכל שאינו בחיוב לתלמוד אינו בחיוב ללמד. אבל מכל מקום ראוי לכל אשה להשתדל שלא יהו צניה עמי הארץ אף על פי שאינה מלמדה מדין התורה, ושכר טוב יש לה צעמלה. וגם האשה שלמדה תורה שכר

זו.

והנה מצואר צשו"ע (יור"ד סי' רמ"ו סעי' כ"ו): אסור לעסוק בדברי תורה במקומות המטונפים ולכן אמרו שאסור לתלמיד חכם לעמוד במקומות המטונפים מפני שלא יהרהר בדברי תורה (פשוט פ' מי שמתו).

ויש להתבונן האם הוי 'איסור גרידא', אך מצות תלמוד תורה איכא עליה, או דימא דע"י שלומד תורה במקומות המטונפים, וחשיב 'דבר ה' בזה', לא מקיים בזה מצות תלמוד תורה כלל.

ובפשוטו נראה דלא חשיב תלמוד תורה כלל, וכמ"ס צביאור הלכה (סי' קפ"ה ד"ה אס), ז"ל: ולענ"ד וכו' זה חמיר יותר כיון דזה צרור לכו"ע דלאו דוקא ק"ס אסור לדבר מן התורה במקום הטונפת דה"ה כל דבר קדושה כמו שכתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות ק"ס ה"ד וכן כתב הרמב"ן בליקוטיו ע"ש, ואם עבר ודבר הוא בכלל כי דבר ה' בזה כדאמרינן ברכות כ"ד ע"ב ע"ש, ואיך נאמר שיצא בזה דיעבד ברכתו שצריך לצרף לה' על מזונו וכו"ג אחרי שצוה בזה את דבר ד'.

אמנם רבינו יהודה החסיד ס"ל (הוצא במג"א סי' פ"ה סק"ד) דאם בא לידו הרהור עצירה במקומות המטונפים, עדיף טפי שיראה בד"ת משיהרהר בדבר איסור. וכן הוא בצ"י (סי' פ"ה) משמיה דרבינו ירוחם צ"ס הירושלמי שמותר להרהר בד"ת לאונקו צהכ"ס, וכ' עליו

לפי רוחב שיש בלצו ויישוב דעתו, ונראה פשוט דאף האשה שאינה מצויה, צכ"ז בכלל קיום ה' אינו מצויה, איכא אף מה שמפנה דעתה וכו'. אמנם בעכו"ם דכל קיום תלמודו, הוא משום הקיום ד'מצוות', לא שייך בזה כל הענין ש'יפנה כל ימיו לגמרא', דרק הלימוד צפועל אית עליה שם ד'קיום מצויה', ומשא"כ הדין שיפנה דעתו לא שייך אלא לענין תלמוד תורה.

ונראה עוד נפק"מ בזה, דהנה ברמב"ם כתב בזה"ל: אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות, במה דברים אמורים בתורה שבעל פה אצל תורה שכתב לא ילמד אותה לכתחלה ואם למדה אינו כמלמדה תפלות. ועי' ברש"י בסוטה (דף כ"א ע"ב) דציאר הטעם דחשיב כמלמדה תפלות, ז"ל: שמתוכה היא מצינה ערמומית ועושה דבריה בהנענע, ע"כ. ונראה דכל זה נאמר דווקא באשה, דקיום לימודה שייכא ל'תלמוד תורה', ומשא"כ בעכו"ם פשיטא דלא שייך בהדין ד'כאילו מלמדו תפלות'.

אמנם נראה דבגר תושב שקיבל ע"ע מצות תלמוד תורה יחשב כ'לימוד' ולא כמצוה בעלמא, דהנה ידועים דברי רבותינו (יעו"א אגרות משה) שחידשו בהלכתא דגר תושב, דכיון דמקבל על עצמו מצוות, חוץ ממצוה א', חשיב כישראל כלפי אותן מצוות, וצריך לדנו כישראל כלפי זה, ולפי"ז לכא"ו פשיטא דחשיב כמצוה ועושה כלפי מצוה

עם נכרי תורה, כיון שלומד על מנת להתגייר.

הנה צמח"ש"א חדושי אגדות פרק ז' דשבת גבי מעשה דהלל, כ' וז"ל: ומיהו ק"ק הא אין מקבלים גרים משום שולחן מלכים, וז"ל הא דאמרינן וגיייריה לאו דוקא, אלא דלא גיייריה עד לצתה ידיע דגר אסור צכהונה. ואין להקשות אם כן איך למדו תורה מקודם שנתגייר, הא נכרי הלומד תורה חייב מיתה יש לומר דכיון שבא לגייר שרי ללמדו תורה, עכ"ל.

אולם כתבתי בגליון מהרש"א בקושיא הא אין מקבלים גרים וכו' וזה הלשון, כך הקשו תוס' צפרק כ"ד (יבמות דף כ"ד ד"ה לא), ותירצו דבטות הי' הלל דקופו לשם שמים, וכ"כ עוד שם צפרק בית שמאי (דף כ"ט ד"ה רעה), הרי דס"ל לתוס' דגיייריה קודם שלמדו, א"כ אזדא ראיית מהרש"א דאחר הגירות אף דעדיין לא הי' לש"ש, מכל מקום דזיעבד הוי גר ומותר ללמוד תורה, ובסוף קיבל הגירות לש"ש, ע"כ לשוני.

וקצת מוכח דהיפוך דס"ל לתוס' דאסור ללמד קודם גירות מדלא תירצו כמהרש"א דלא גיייריה עד שלמדו, ואף די"ל דדחיקא להו ליטנא דהש"ס מדאמרינן בא לפני הלל, משמע דמיד גיייריה מ"מ היא גופא קשיא על הלל אמאי סמך על צטונו שבסופו יהי' לש"ש אמאי לא המתין לגיייריה עד אחר שילמוד עמו ויתצרר דכוונתו לשם שמים, אלא ודאי דאסור ללמדו מקודם ויש

הצ"י שזה מצוה צצחים (קצ) לאונקו שאני, ופרש"י שהיתה שמועתו שגורה צפיו והרהר צה בעל כרחו. ומצוה צצציו דחשיב מקיים מצוות תלמוד תורה ואפי' במקומות מטונפים יכול להרהר דז"ת.

והשתא לפי"ז יש מקום לדון צעכו"ם שילמד תורה במקומות המטונפים. דאי נימא דהוה איסור גרידא, א"כ יתכן דאף גוי אסור צלימוד במקומות אלו. אכן אי נימא דהוה מהל' ת"ת שלא ילמוד צאותם המקומות, דהוה 'דבר ה' צוה', א"כ גוי דלא שייך צמצוות ת"ת לא יהי' צוה מצוה הצאה צעצירה דתורה במקומות המטונפים.

והנה צבמות (דף מ"ז ע"א) תנו צבנן גר שבא להתגייר צומן הזה אומרים לו מה ראיית שבאת להתגייר אי אתה יודע שישראל צומן הזה דוויים דחופים סחופים ומטורפין ויסורין צאין עליהם אם אומר יודע אני ואיני כדאי מקצלין אותו מיד ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות וכו'.

ויש להתבונן, דכיון דעדיין עכו"ם הוא האין אפשר ללמדו תורה. ועי' צשו"ת רעק"א (קמא סימן מ"א) שדן צזה צארכה, ז"ל: על שאלתך צערל שבא להתגייר ולמולו וכו' ואין רצונך למולו היותו נגד חוקי הרעגירונג וכו' ואך הוא מצקש עכ"פ ללמדו מקרא וסדר תפילה יום יום שזהו אינו נגד דת המלך, ואח"כ ילך למקום שהותר להתגייר, ושאלת אם מותר לעשות כן, ואם אינו צכלל מלמד

למחות קצת עכ"פ אודא ראית המהרש"א, ואין צנחי להחיר, עכ"ד הגרעק"א.

ומבואר לכאן פלוגת המהרש"א והגרעק"א אי שרי ללמד העכו"ס תורה כאשר צא להתגייר, לדעת המהרש"א כיון דצא להתגייר אין צו איסור, ואילו לדעת הגרעק"א איכא איסור ללמדו תורה. ונרא' דכדברי המהרש"א שמעינן מדברי המאירי צסנהדרין (דף נ"ט ע"א) שכתב, ו"ל: בן נח שראינוהו מתחסד וקוצע לעצמו ימי מנוחה שבת או יום טוב ראוי ליענש וכו' אזל שאר מלות אין מונעין הימנו שהרי אמרו לקבל קרבותיו ולדקותיו וכן הדין אם עסק בתורה שלא לכוונת קיום עיקרי מצוותיה אלא שלבו חפץ לירד לידיעת תורתנו ותלמודינו ראוי ליענש מפני שבני אדם סבורים עליו שהוא משלנו מתוך שרואין אותו יודע ויצואו לטעות אחריו ומ"מ כל שהוא עוסק בעיקרי שבע מצוות וצפרטיהם וצמה שיואל מהם אף על פי שרוב גופי תורה נכללים בהם מכדין אותו אפילו ככהן גדול שאין כאן חשיב לטעות אחריו שהרי אף בשלו הוא עוסק וכל שכן אם חקירתו על דעת לצא עד תכלית שלימות תורתנו עד שאם ימצאנה שלימה יחזור ויתגייר וכל שכן אם עוסק ומקיים עיקרי מצוותיה לשמה אף בשאר חלקים שבה שלא משבע מצוות.

אמנם לדעת הגרעק"א דס"ל דאסור ללמדו תורה, נרא' לצאר צהא דמודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות, דהנה צרמז"ס (פי"ד מהלכות איסורי ביאה ה"צ) כתב דמודיעין אותו עיקרי הדת שהוא ייחוד השם ואיסור עכו"ס, ומאריכין בדבר הזה ומודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות וכו'.

ונראה ביאור דבריו, דהודעת המצוות לא חשיבי 'חפצא דתלמוד תורה', אלא הוה 'הודעת מצוות' בעלמא, דוגמא לדבר מצינו צהא דאמרי' צמגילה (דף ג' ע"א) דמצטלין תלמוד תורה וצאין לשמוע מקרא מגילה, וכבר הק' רצ"ס דלכאן אף מגילה חשיבא תלמוד תורה, ואמאי חשיב 'ציטול', ואמרו צו צצית צריסק, דמקרא מגילה לא חשיבא 'חפצא דתלמוד תורה', ודין אחר אית לה, והדברים ארוכין. וה"נ צהא נרא' דהודעת מצוות צגר חשיבא 'חפצא של קבלת גירות' ולא הוה 'חפצא דתלמוד תורה'.

אמנם יעוי' בדברי הגר"א (אות כ"צ), שכ' ע"ד השו"ע (יור"ד סימן רמ"ו ס"ו) אשה שלמדה תורה יש לה שכר אזל לא כשכר האיש מפני שאינה מצווה ועושה, ו"ל: דלא גרע מנכרי כמ"ש צצ"ק ל"ח ע"א, ע"כ. הרי דדימה דין האשה לנכרי, ולדברינו לכאן לא שייכי אהדדיג'.

נח. א.ה. בלא"ה יש לעיין, דהנה באו"ח (סי' מ"ז סעי' י"ד) מבואר שנשים מברכות ברכת התורה, וכ' המג"א שהטעם הוא משום שמחוייבות ללמוד דינין שלהן, והשיג עליה הגר"א

ברשות ששמן לו שצח והולאה וידו על התחתונה.

ונראה לכא' בדברי המאירי חידוש גדול, דאפי' גוי הוה כישראל, ולדבריו לכא' לא שייך לחלק בין נשים לעכו"ם. ודווקא בשיטת הרמב"ם איתא לדברינו דאיכא חילוק בין נשים לעכו"ם.

אשר לפי"ז נראה דזהו כוונת המאירי בהמשך דבריו, דדרך נחות אמרו שהמלווה ועושה הוא כיורד לתוך שדה חצרו ברשות שגפרע משלם ואת שאינו מלווה ועושה הוא כיורד שלא ברשות, והיינו דתרוייהו דין א' איכא עלייהו, ותרוייהו יורדין מינה, אלא דחד הוא יורד ברשות והשני הוא יורד שלא ברשות.

אך דבמאירי בעצודה זרה (דף ג' ע"א) מנינו לדמות דין הנכרי לדין האשה, דז"ל: ואפילו גוי ועוסק בתורה ויורד לסוף דעתה ומקיימה לשמה הרי הוא נגמל זה כישראל שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי זהם כהנים ולויים וישראלים לא נאמר אלא האדם ואף על פי שצציעי של סנהדרין (נ"ט א') העמידוהו בשבע מלות, כזר ביארו שם סוף הכוונה, ומ"מ גדול המלווה ועושה ממי שאינו מלווה ועושה שהמלווה עושה את הדבר אף על פי שהוא כנגד טבעו וקשה לו. ודרך נחות אמרו בתלמוד המערב שהמלווה ועושה הוא כיורד לתוך שדה חצרו ברשות שגפרע משלם ואת שאינו מלווה ועושה הוא כיורד שלא

דטעם זה דחוי וקרא צוות ולמדתם את בניכם ולא בנותיכם, אלא עיקר הטעם שנשים מברכות על מ"ע שהזמן גרמא, ואף דקיי"ל כאילו מלמדה תפלות דוקא בתורה שבע"פ. ועי' באבי עזרי קמא פ"א מת"ת הי"ג שתמה ע"ז וכ' דלכא' עליה בעצמה אין שום איסור ללמוד תורה שבע"פ, אלא על האב הוא האיסור, ושפיר יכולה לברך. אך בדבריו הגר"א תימה האין דימה האשה לנכרי, הא באשה ס"ל דהוה קיום מ"ע, ובוודאי לא שייך כן בעכו"ם.

סימן ב

פרק א' אות י"ד ד"ה תלמיד, הבאנו מזה שביאר ג"א שליט"א שכשם שיש דין תלמיד חכם ברב ששכח תלמודו מדין 'שברי' לוחות', כך יש דין 'תלמיד' אף ששכח תלמודו. ולהלן יתבאר דינו של האומר שאין תועלת בפועל מת"ח ששכח תלמודו.

בענין האומר מאי אהנו לן רבנן^{נב}

הגדול, הגאון הגדול הנדיק האמיתי מורינו הג"ר מרדכי לייב מן זצ"ל אשר זכיתי לראות את התגלותה של מידה זו, והוא על מיטת חליו מחייסר ציפורים קשים ומרים רח"ל צעת שמסר השיחה השבועית על פרשת השבוע צביתו כמה שבועות קודם הילקח מעמנו ארון האלוקים, ודיצר אז על מסירת התורה שהיא תיתכן רק ע"י מי שיגע ועמל בתורה הק' וצאותו שבוע חרד כל לב לשלומו וצריאותו של מרן רבן של ישראל הגרא"מ שך זללה"ה. ולקראת שבת נתצער כל עולם התורה בצשורה המשמחת שמצבו השתפר ויאל מכלל סכנה בחסדי השי"ת. ואמר רבינו זצ"ל שהדרגה הגדולה ביותר צעמילות התורה בדורינו היא של מרן ראש הישיבה זללה"ה, וכל זמן שענק כזה חי עמנו הרי שזכותו מגינה ומצילה על כל הדור. וסיים

ויגדל משה ויאל אל אחיו וירא צסכלותם וגו' (שמות ז', י"א).

ע"י רש"י וז"ל נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם עכ"ל הק'. צד צצד עם סיפור תולדות משה רבינו צפרשיות אלו מגלה לנו התורה הק' את גדלותו ומידותיו. כאן מוצאים אנו את נשיאתו צעול אחיו צנ"י, וצסנה מתגלית הענוה עם ישראל, וחסד צמעשה עם צנות יתרו.

והרי משה רבינו הוא הוא הדוגמא למנהיגי וגדולי עם סגולה שצכל דור ודור, והתורה מציינת מידה זו של "וירא צסכלותם" צתור המידה הראשונה והיסודית למנהיג וגדול צישראל.

דמוע תדמע עיני צהעלותי על ליצי את זכרו של אחד מגדולי דורינו מהשרידים שנותרו לנו מדור דעה דור הישיבות הק' צאירופא שלפני החורבן

דבריו אודותיו צאמרו שבת היא מלועוק
ורפואה קרובה לבוא.

והנה כל אשר לב לו ישתומם מהמראה
הלזה איך רצינו ז"ל צימיו
האחרונים ויסוריו הנוראים מתגברים
והולכים ובכל זאת כל מעיינו ותפילתו
היא בעד רצן של ישראל זללה"ה כשהוא
מתעלם לגמרי מהעובדה האיומה שהוא
עצמו זקוק לרפואה וישועה. ואז אז זכיתי
להכיר ולהשיג מקצת ממידה זו ד"וירא
בצלוחתם" בגדולי וזדיקי הדורות.

ולמעיר למה שאמר רצינו ז"ל שזכותו
של מרן זללה"ה, מגינה על כל
הדור שהנה אמרו חז"ל שהאומר מאי
אהנו לן רצנן הריהו אפיקורס. ושמעתי

להקשות וכי להצרנש הלזה אפיקורס
יקרא והרי שוטה מופלג הוא וכי אינו
יודע ומצין בעצמו כמה נלך העולם
לרצנן.

ואמר לי אצרך חסוד משיצתינו הק'
שודאי יודע ומצין הוא את
התועלת שצחכמים המתעסקים עם
הרצים ומרצינים תורתם צרבים, אבל
אותם חכמים שעוסקים צתורה ואינם
צכח לעסוק עם הציצור עליהם תמה
אפיקורס דנן "מאי אהנו לן רצנן". ולכן
נקרא שמו אפיקורס צאשר אינו מצין
ומכיר ערך התורה ולומדיה. והן הן
הדברים שאמר רצינו ז"ל שעצם שהותו
של ת"ח וגדול הדור גם צלי השפעה
ישירה על הציצור הריהי מגינה ומצלת.

סימן כא

פרק א' אות י"ד ד"ה למחול, ביארנו שחייב בקשת המחילה מהניזק אינו רק סדר תשובה, אלא יש בו גדר של דיני תשלומין, ולחלן מזה שהרחבנו בזה בשיעורים.

ביסוד חייב החובל בבקשת מחילה=

א.

וכיוצא בהן, אצל עצירות שצין אדם לחצירו כגון החובל את חצירו או המקלל חצירו או גזולו וכיוצא בהן אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחצירו מה שהוא חייב לו וירצהו. אע"פ שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו כריך לרצותו ולשאל ממנו שימחול לו, אפילו לא הקניט את חצירו אלא צדברים כריך לפייסו ולפגע בו עד שימחול לו. לא רצה חצירו למחול לו מציא לו שורה של שלשה בני אדם מריעיו ופוגעין בו ומבקשין ממנו, לא נתרצה להן מציא לו שניה ושלישית לא רצה מניחו והולך לו וזה שלא מחל הוא החוטא ואם היה רבו הולך וצא אפילו אלף פעמים עד שימחול לו, ע"כ.

תנן (ב"ק נב, א): אף על פי שהוא נותן לו, אין נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר ועתה השב אשת וגו', ומנין שאל לא מחל לו שהוא אכזרי, שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך וגו'. ע"כ. ובפשוטו הוא הלכה מהלכות תשובה, דלא סגי בתשלום הממון על היזקו, אלא צעין בקשת מחילה, וילפינן לה מקרא דאברהם. אכן יש לדקדק לשון המשנה 'אע"פ שהוא נותן לו' דנראה שהוא תוספת על תשלומי נזקיו, והוא תימה מה שייך האי דינא לתשלומי נזיקין.

ועוד זאת הוסיף הרמב"ם (הלכה י), וז"ל: אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס, ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלב שלם ובנפש חפצה,

והנה הרמב"ם (פ"ג מהלכות תשובה ה"ט) פסק למתני' דילן, וז"ל: אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין אלא על עצירות שצין אדם למקום, כגון מי שאכל דבר אסור או צעל צעילה אסורה

על דרך השלילה, דאס לא מחל הוא אכזרי, ולא הזכיר כלל עד כמה משוכח הוא למהר ולמחול.

והנה צהגהות מיימוניות הציא מקור להאי דינא צהל' חובל ומזיק, ז"ל (אות ג'): גרסינן פ' השואל (שבת קמ"ט ע"ג) כל שחצירו נענש על ידו אין מכניסין אותו צמחיתו של הקצ"ה שגאמר גס ענוש לצדיק לא טוב וכתב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע, וצפר' החובל (ג). אמר רב נחמן כל המוסר דין על חצירו הוא נענש תחילה וכו' וה"מ דאית ליה דיינא צארעא וכו', ע"כ. וז"צ אמאי צהל' תשובה לא הציא כלל האי מקור, ומאי שנא האי הלכתא דחובל ומזיק מדצירו צהלכות תשובה.

עוד חילוק מצינו צהל' תשובה כתב שאס לא נתרצה להן מציא לו שניה ושלשית, לא רצה מניחו והולך לו, ולא נזכר כלל חיוב הטירחה להגיע למחילה צפועל, ואילו צהל' חובל ומזיק כתב צה"ט דקדק הרמז"ס וכתב: אינו דומה מזיק חצירו צגופו למזיק ממנו שהמזיק ממנו חצירו כיון ששלם מה שהוא חייב לשלם נתכפר לו, אבל חובל בחצירו אע"פ שנתן לו חמשה דברים אין מתכפר לו ואפילו הקריב כל אילי נציות אין מתכפר לו ולא נמחל עונו עד שיצקש מן הנחבל וימחול לו, והיינו דהזכיר את החיוב לטרוח צצקשת המחילה, ולא זאת אלא שהתנה הרמז"ס 'וימחול לו', היינו דהוה תנאי צעצס המחילה שיגיע לתוצאת המחילה, וצלא"ה לא נתקיים דינו כלל.

ואפילו הצר לו וחטא לו הרצה לא יקום ולא יטור, וזהו דרכם של זרע ישראל ולצם הנכון. אבל העוצדי כוכצים ערלי לצ אינן כן אלא ועצרתן שמרה נחת, וכן הוא אומר על הגצעונים לפי שלא מחלו ולא נתפייסו והגצעונים לא מצני ישראל המה. ע"כ.

ובפשטות כוונתו צכל דצריו לדברי מתני' דילן, דצעינן צקשת מחילה, ואס לא מחל לו הוא אכזרי. אך דא"כ צריך ציאור סיוס דצרי הרמז"ס צמאי דיליף לה מהגצעונים שלא מחלו ולא נתפייסו, דאי כוונתו לסוגיא דילן, הו"ל למילף מקרצ דצצרהס, וכמציאר צמתניתין.

ב.

עוד יש להתבונן דצרמז"ס (פ"ה מהלכות חובל ומזיק ה"י) פסק, וז"ל: ואסור לנחבל להיות אכזרי ולא ימחול לו ואין זו דרך זרע ישראל, אלא כיון שצקש ממנו החובל ונתחנן לו פעם ראשונה ושניה וידע שהוא צצ מחטאו וניחס על רעתו ימחול לו וכל הממהר למחול הרי הוא משוכח ורוח חכמים נוחה הימנו. ע"כ. והנה הרמז"ס הדר וכתב האי מילתא דאס לא מחל לו הוא אכזרי, אך לא הזכיר כלל הראי' מהגצעונים שלא מחלו ולא נתפייסו, וז"צ.

עוד זאת מצינו חילוק, צצל' חובל ומזיק כתב 'וכל הממהר למחול הרי הוא משוכח', ואילו צהל' תשובה לא כתב אלא

המחילה דמתני' דיומא. דזהאי דמסכתא יומא, הוא מהלכתא דתשובה, היינו דדין הוא על החוטא כדי שיתכפר חטאו, דאין יוהכ"פ מכפר עד שירצה את חצירו.

אבן צבוגיא דילן הוא מהלכתא דחובל ומזיק, היינו דמלכד דין תשלומין עוד זאת מחוייב הוא לבקש מחילה, ועיי"כ נפקע מיניה 'שם חובל', וכשם דבעינן שישלם הממון בפועל, ובלא"ה לא פקע מיניה 'שם חובל', ה"נ בעינן שהנחבל 'ימחול לו', ודווקא עיי"כ נפקע מיניה 'שם חובל'. וזהו שדקדק מתני' דילן למיכתב 'אע"פ' כלומר דתוספת הוה על חיוב נזקיו, שיצקש מחילת הנחבל^א.

ולפי"ז יתבאר וייתישבו כל ההדורים, דהא פשיטא דדווקא צהל' חובל ומזיק דהוא משום ריזוי הנחבל דקדק הרמז"ס לכתוב 'כל הממהר למחול הרי"ז משוכח', דהוה הלכתא צהנחבל, אכן צהל' תשובה דדין הוא על הגברא החוטא, כה"ג לא הולך הרמז"ס לכתוב הא' מילתא.

ובהא נמי יתיישב אמאי צהל' תשובה אס לא נתרצה 'מניחו והולך לו' ואילו צהל' חובל ומזיק הנריך שימחל לו בפועל, דצל' תשובה, דין המחילה הוא משום החוטא, ולהכי כאשר עשה כל מה שזכולתו סגי, אך צהל' חובל ומזיק דהוא

איברא דצטו"ע אורח חיים סימן (תר"י סע"א) פסק, וז"ל: עבירות שצין אדם לחצירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו ואפילו לא הקניטנו אלא צדצרים נריך לפייסנו ואם אינו מתפייס צראשונה יחזור וילך פעם שנייה ושלישית וצכל פעם יקח עמו שלשה אנשים ואם אינו מתפייס צשלשה פעמים אינו זקוק לו. וכצ דקדק לשונו צפר"ח (שם) וז"ל: ומ"ש אינו זקוק לו, משמע דאי צעי לשאל ממנו מחילה יותר מג"פ רשאי וכן דעת הטור, אצל מדצרי הרמז"ס צפ"צ מהל' תשובה נראה שאינו רשאי, והכי משמע לי שנא דגמ' דקאמר (יומא פז.) כל המצקש מנו מחצירו אל יצקש יותר מג' פעמים משמע דאיסורא איכא וכו' והיינו דתנן עבירות שצין אדם לחצירו אין יוהכ"פ מכפר עד שירצה את חצירו דאלמא דכל שמרצהו אע"פ שהוא לא נתרצה יוהכ"פ מכפר דאל"כ עד שיתרצה חצירו מצעי ליה, ע"כ. ומצואר להדיא דעת הרמז"ס דלא צעינן שימחול לו, וזהו צוודאי דלא כמו שדקדקנו צדצריו הל' חובל ומזיק דכתב הלשון 'עד שיצקש מן הנחבל ומחול לו', וז"צ.

ג.

ואשר יראה מוכרח ומצואר מכל הנך קושיות, דחלוק ציסודו דין צקשת המחילה דסוגיא דילן, מהדין צקשת

סא. א.ה. נראה הביאור בזה, דמתני' חידשה לן דמתורת מזיק דחבלה נתחדש דחייב בתשלומין ולא נישלם תשלומי ותיקון גוף החבלה אלא בצירוף מחילת הנחבל.

משום תשלומי נזקיו, כה"ג צעינן שימחל לו צפועל, וצלא"ה לא פקע מיניה 'שם חוצל'.

שייכות כלל לדין ד'כל שחצירו נענש על דו'.

ונראה דמש"ה לא הציא הרמז"ס צהל' תשובה רא' ממעשה דאצרהם אצינו, דדינא דחוצל ומזיק ודינא דהל' תשובה לא שייכי צהדדי כלל, ולהכי צהל' תשובה הציא רא' ממעשה דגבעונים, דלא שייך כלל להוכיח ממעשה דאצרהם השייך להל' חוצל ומזיק ודוק^כ.

ד.
ונראה לחדש עפ"י דצרינו כמה נפק"מ צהא. דהנה קיי"ל דהמזיק את חצירו פחות משו"פ פטור מלשלם, והשתא יש מקום לדון האם דין צקשת מחילה דמתני' דצ"ק איכא עליה, או לאו. דהא צרמז"ס צהל' תשובה מצואר דאפי' הקניטו צדברים חייב לצקש מחילה, ופחות משו"פ לכא' לא גרע מהקניטו צדברים, ואמאי לא נחייבו צקשת המחילה.

ובזה יתיישב אמאי האריך הרמז"ס בלשונו צהל' תשובה דלריך לפייסו ולפגע צו וכו', מה שלא נמצא צהל' חוצל ומזיק, דצהל' חוצל ומזיק צעינן לצקשת המחילה גרידא, משא"כ צהל' תשובה דיסוד דינו הוא משום החוטא, כה"ג צריך לפייסו וכו'. ומש"ה כאשר צעינן לפייסו צריך ג' פעמים, דדווקא עי"כ יתקיים הדין דריצוי ופיוס, משא"כ צהל' חוצל ומזיק דלא צעינן להאי מילתא, שוב סגי צצ' פעמים.

אבן לדצרינו פשוט הוא דלא שייך כלל אלא להאי צקשת מחילה דהל' תשובה, דצהל' חוצל ומזיק יסוד הדין דצקשת מחילה הוא משום ד'דין תשלומין', וכיון דליכא עליה חוצת תשלומין, שוב מיפטר אף מצקשת המחילה דמתורת תשלומין היא.

וע"ב ההגהות מיימוניות הציא המקור מהא דאמרי' כל שחצירו נענש על ידו אין מכניסין אותו צמחילתו של הקצ"ה דווקא צהל' חוצל ומזיק, אכן צהל' תשובה דלא שייך כלל לחצול, אלא הוא דין צחוצל החוטא, דכה"ג ליכא

אמנם נראה, דצעכו"ס שהזיק עדיין יש מקום להסתפק אם צפחות משו"פ יהיה חיוצ צקשת מחילה, דאף דעל ענש תשלומי הנזיקין מצואר דמיחייב כמצואר צעירוצין (ס"צ ע"א), צכ"ז הדין מחילה הוא דווקא משום

סב. א.ה. נראה לבאר החילוק בזה, דכלפי אברהם אבינו עיקר החטא היה 'השב אשת האיש', היינו עצם החבלה, והוא שייך להל' חובל ומזיק, משא"כ האי מעשה דגבעונים עיקר החיוב הוא על אונאת הדברים שמכת החבלה, ואשר ע"כ שייך הוא להל' תשובה.

אשר גנבת אתה צריך לשלם, שהרי יאשיהו שז מכל עונות ושלם כל אשר דן שלא כדן, שזו להפסיד ממון שלא כדן בקטנותו. וצדציו נראה להדיא, דמלצד ה' חיוז תשלומין' דאיכא עליה, עוד זאת נקרא 'חוטא', ואף דינא דהל' תשובה איכא עליה].

ה.

ונראה עוד נפק"מ צוה, דהנה צמחתי' דילן אי' האומר סמא את עיני קטע את ידי שזר את רגלי חייב, ע"מ לפטור חייב, קרע את כסותי שזר את כדי חייב, ע"מ לפטור פטור. והכי פסק הרמב"ם פ"ה מהלכות חובל ומזיק הי"א: ועוד יש הפרש בין נזקי גופו לנזקי ממנו שהאומר לחצירו סמא עיני קטע את ידי על מנת שאתה פטור הרי זה חייב צמחתי' דברים שהדבר ידוע שאין אדם רוצה בכך, אבל האומר לחצירו קרע את כסותי שזר את כדי על מנת שאתה פטור הרי זה פטור ואם לא אמר לו על מנת שאתה פטור הרי זה חייב לשלם אף על פי שהרשהו להשחית, עכ"ל.

והשתא יש לדון, האם בגוונא דא"ל סמא את עיני ידמחוייב לשלם, יהי' דין צקשת מחילה או לאו, דלכא"ו כיון שסו"ס איהו קאמר ליה עשה לי כך, אין כאן מקום להל' תשובה, דסו"ס ברשותו קעציד, ואף דדין הוא שמחוייב לשלם 'שהדבר ידוע שאין אדם רוצה'

שצריך לדונו כדיני ישראל (יעוי' רמב"ם פ"י ממלכיס הי"ג), וכיון דכה"ג צישראל לא מצינו חיוז צקשת מחילה, שז שייך לדון דלמא כה"ג אף העכו"ם לא יתחייב צקשת מחילה.

ועוד נפק"מ צוה, דהנה חנן צמחילתין (פ"ה מ"ד) חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה, החובל בהן חייב, והם שחבלו באחרים פטורין. אמנם יעוי' צהגרות אשרי (על הרא"ש פ"ח סי' ט') שכתב: מיהו קטן חייב לשלם כשיגדיל.

והשתא יש לדון, האם כשם שמחוייב לשלם על נזקיו, ה"נ מחוייב צקשת מחילה או לאו. ונרא' דהא פשיטא דהדין מחילה משום הל' תשובה לא שייך ציה, דכיון שקטן היה צשעת חטאו, לא שייך ציה הל' תשובה. אכן האז דינא דצקשת מחילה משום הל' חובל ומזיק, כיון דמחוייב הוא צתשלומי הנזקין, ה"נ יהי' מחוייב משום האז דינא גופא צקשת מחילה, ורק עי"כ פקע מיניה 'שם חובל'.

[אבן יעוי' צדצרי ר' יהודה החסיד (ספר חסידים סימן תרצ"ג) ז"ל: אחד צא לפני חכם, א"ל זוכר אני כשהייתי קטן הייתי גונב לצני אדם, וגם הייתי חוטא צשאר חטאים, אמר שמה איני צריך תשובה לשלם הגניבות, כי כשחטאתי לא הייתי צן י"ג שנים ויום אחד, וכיון שהייתי קטן למה אני צריך תשובה ולשלם, א"ל כל עונות שאתה זוכר וכל

צ"ז כלפי ה' תשובה לא שייך צקשת מחילה^{סג}.

אבן לדברינו דמשום הלכתא דחובל ומזיק מחוייב להפקיע מיניה 'שם חובל' ע"י צקשת מחילה, א"כ אף הכא שנתן לו רשות, כיון דמחוייב הוא בתשלומי נזקיו, יתחייב נמי בצקשת המחילה משום האי דינא גופא.

דוגמא לדבר, הנה מצינו בדברי הגר"י סלנטר בספר נתיבות אור (עמ' י"ח) ז"ל: הנה צ"ס איתא צכמה מקומות אין לו עליו אלא תרעומות כמו צ"מ צריש פ' השוכר את האומנין וכו' ולכא' תמוה מה צריך להזכיר כלל מענין תרעומות, הו"ל לומר רק כי אין לו עליו תציעת ממון, כי תרעומות בודאי יהיה לו מעצמו.

אולם ביאור הדבר הוא, כי ענין תרעומות הוא קפידא וטינא בלב, והנה עצירות שצין אדם לחצירו, אם יחטא איש לאיש, אפילו לא הקניטו אלא צדברים, צריך לרצות אותו ולפייסו, וכמבואר בגמ' יומא פ"ז ע"א, וכ"ז שלא פייסו הנה עפ"י דין ראשי להיות לו עליו תרעומות וקפידא, רק אם חצירו פייסו לא יהא המוחל אכזרי מלמחול, וכן אם יחטא איש לחצירו צדברים שצממון ע"י גרמא, אף כי גרמא צנויקין הוא פטור

ואין לו עליו תציעת ממון, מ"מ ראשי להיות לו עליו תרעומות. אולם שיהיה לאדם על חצירו תרעומות על חנם הוא עון גדול מאד, ועכ"פ כמו שתציעת ממון הוא דין אם עפ"י משפטי התורה חייב לשלם, כמו כן תציעת תרעומות ג"כ הוא דין אם ראשי להיות לו עליו תרעומות עפ"י דין וכו'.

והנה כמו תציעת ממון אם יהיה לאדם חוב ממון אלא חצירו וימחול לו על החוב הנה מחילה אי"צ קנין ואם יתחרט אח"כ ויתצע ממנו את חובו הרי הוא גזל גמור מאחר שכבר מחל לו את החוב, כמו"כ אם יהיה לו על חצירו תציעה מאיזה חטא שחטא חצירו כנגדו אשר עפ"י דין ראשי להיות לו עליו תרעומות וקפידא, אכן אם חצירו פייסו ומחל לו, הנה אם צ"ז יהי' לו על חצירו קפידא וטינא בלב הוא עון פלילי שהוא תוצע מחצירו מה שכבר מחל לו, ע"כ.

והשתא לדבריו תרעומות הוי ככל דיני נזיקין, וכשם שצהל' נזיקין מצינו חיוב צקשת מחילה, ה"נ צהאי תרעומת צעינן צקשת מחילה משום האי דינא גופא, ואי יאמר לו דלא אכפ"ל דאית לך תרעומת, הנה משום ה' תשובה בודאי אינו מחוייב בצקשת מחילה, אכן לדברינו דיסוד צקשת מחילה הוא משום הפקעת שם מזיק, א"כ אף

סג. א.ה. נראה ביאור הדברים, דהן אמנם 'הדבר ידוע' היינו דאין כאן 'חלות מחילה', אך 'בעל כרחו' עדיין לא מקרי, וכלפי ה' תשובה שהוא על תורת אונאת דברים דאית בהחבלה בהא תלוי ב'בעל כרחו', משא"כ חיוב המחילה דב"ק מחוייב הוא על עצם חבלתו, ודוק.

ולפלוני זה שכך וכך עשיתי לו וכו', דכיון
 דמשום הל' תשובה דין הוא שיעשה כל
 מה שיכול, ע"כ כאשר מת מציא עשרה
 בנ"א על קברו וסגי זהא. אכן צהל' חובל
 ומזיק לא הזכיר כן, משום דצל' חובל
 ומזיק צריך ש'ימחל לו' בפועל, ופשיטא
 דלאחר מיתה לא חשיב מחילה בפועל,
 וא"ש היטב.

תרעומת, דמהל' נזיקין הוא, צעיקן
 בקשת מחילה משום האי דינא.

ולפי"ז נרא' לחדש, דדווקא צהל' תשובה
 כתב הרמב"ם (שם צה"א): החוטא
 לחצירו ומת חצירו קודם שיבקש מחילה
 מציא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו
 ויאמר בפניהם חטאתי לה' אלהי ישראל

סימן כב

פרק א' אות י"ד ד"ה למחול, ביארנו שחייב בקשת המחילה מהניזק אינו רק סדר תשובה, אלא יש בו גדר של דיני תשלומין, ולחלן מה שביארנו בתשובה בדין בקשת המחילה וסדר התשובה בעבירות שבין אדם לחבירו.

סדר התשובה בין אדם לחבירו

אחר שיכל מפיו דבר מגונה על חצרו, והתחרט חרטה גמורה, האם עליו להתחנן מיד לחצרו שימחול לו, או מוטל עליו להקדים תיקוני תשובה טרם נקשת מחילה מחצרו. תשובה: נראה לענ"ד צ"ד, דשני דינים איכא צקשת מחילה, כפי שלמדנו ממשנת רבותינו מדור דעה ר"מ צן מכיר צעל ה'מודה אני וקה"ק החת"ס זיע"א, וצריך לקיים כל דין ודין כסדרו, וכמזכיר צהערה^ה.

סד. שו"ת פסקי הלכות ח"ד סי' ד.

סה. א) כתב השולחן ערוך (או"ח סי' תרו סעיף א) "עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו. אפילו לא הקניטו אלא בדברים, צריך לפייסו. ואם אינו מתפייס בראשונה, יחזור וילך פעם שניה ושלישית, ובכל פעם יקח עמו שלשה אנשים, ואם אינו מתפייס בשלשה פעמים אינו זקוק לו".

ובפשוטו נראה, דהיות שאין הקב"ה מוחל לו עד שיפייס את חבירו, לכן הסדר הנכון הוא לבקש קודם את מחילת חבירו, ורק לאחר מכן את מחילת הקב"ה, דהרי קודם שקיבל את מחילת חבירו אין שייך כלל כפרה ומחילה מאת השי"ת.

אולם מדברי חז"ל נראה שאין זה פשוט כל כך. דאיתא בגמרא (תענית כ ע"א) "מעשה שבא רבי אלעזר ברבי שמעון ממגדל גדור מבית רבו, והיה רכוב על חמור ומטייל על שפת נהר, ושמח שמחה גדולה, והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה. נודמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר. אמר לו שלום עליך רבי. ולא החזיר לו. אמר לו: ריקה, כמה מכוער אותו האיש, שמא כל בני עירך מכוערין כמותך. אמר לו, איני יודע, אלא לך ואמור לאומן

שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית. כיון שידע בעצמו שחטא ירד מן החמור ונשתטח לפניו, ואמר לו, נענית לך, מחול לי. אמר לו, איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית" (וכע"ז איתא בפ"ב ממסכת דרך ארץ רבה).

ויש להבין מה שאמר אותו אדם מכוער לרבי אלעזר ברבי שמעון "לך לאומן שעשאני", וגם לאחר שהודה רשב"א וביקש ממנו שימחל לו אמר לו כן "איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני", ומה היה כוונתו בזה (ועי' רש"י ותוס' תענית שם שאותו אדם היה אליהו הנביא). ובגליונות עץ ארז למסכת דר"א (שם) ביארנו שהיה כוונתו לומר שדברי הגנאי לא היו חטא כלפיו לחוד, אלא אף חטא כלפי שמיא. ולכן אמר שאינו מוחל לו עד שיקדים ויבקש את מחילת הקב"ה קודם.

וצריך ביאור, מהו שהפך אותו מכוער את הסדר, דמדברי המשנה נראה שבקשת המחילה מחבירו צריכה להיות לפני בקשת המחילה מהקב"ה, ומדוע אמר לו שאינו מקבל את המחילה עד שיקדים ויבקש מחילה מהקב"ה.

(ב) וכדעת אותו מכוער – מצאנו בסדר היום (סדר מוצאי יוה"כ), וז"ל: "אחר מוצאי יום הכפורים נהגו לפייס איש את חברו ולשאול מהם מחילה מכל שגיאיה ועוון שעבר ביניהם. טעם למנהג, משום שאין יום הכפורים מכפר אלא עבירות שבין אדם למקום ברוך הוא, שכן כתיב "לפני ה' תטהרו", מה שהוא מכם לפני ה' תטהרו, אבל מה שבין אדם לחברו אינו מתכפר לו עד שירצה את חברו". ע"כ.

וגם זה צריך ביאור כנ"ל, מה המקום לבקשת המחילה במוצאי יום הכיפורים, והא בלא שמפייס את חברו אין מתכפר לו העוון ביום הכיפורים, וא"כ צריך להקדים את בקשת המחילה לפני יום הכיפורים. ויותר יש להתפלל בזה, דהא בשולחן ערוך מפורש שצריך לפייס את חברו לפני יום הכיפורים ודלא כדברי הסדר היום, וז"ל השולחן ערוך (סי' תרו סעיף א) "שיפייס אדם חברו בערב יום כפור".

(ג) ואשר נראה לומר בזה בס"ד, על פי מה שכתב זק"ק החת"ס זיע"א (דרשות לז"ך אלול, ח"ב ש"ס ע"א), וז"ל: "כי בוודאי טוב ויפה וראוי לכלל אומה ישראלית מידת השלום, אבל אי אפשר לבוא לכלל שלום גמור אלא ע"י אהבת התורה ועבודת השם, כי שלומם של רשעים לאו שלום היא, כמו שמצינו בסנהדרין (פ"ח מ"ה) "קייבוצ' לצדיקים נאה להם ולעולם, קייבוצ' לרשעים רע להם ורע לעולם, פיזור רשעים נאה להם ונאה לעולם", כי שלומם שעשו ביניהם הוא מביאם לידי רעתם, בתחילה מחוייב האדם להיות לו שלום עם ה', ואח"כ הוא בא לידי שלום חבריו, כדכתיב עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו", ע"כ. והיינו דסדר עשיית השלום בין איש לחברו, הוא דייקא אחר שיעשה שלום במרומיו עם הקב"ה.

סימן כג

פרק ב' אות א' ד"ה שרועה, ביארנו שהתלמיד חכם קובע את הבית המדרש עצמו בתורת 'בית', ולהלן מה שביארנו עפ"י בתשובה לענין צואת רבי יהודה החסיד על היוצא מן הבית.

בגדר 'בית' לתלמיד חכם^{סו}

מי שינא מצית המדרש צלילה צקיום יום לימודו, ופניה לילך לציתו, וזכר ששכח דבר מה צצית מדרש. האם מותר לו לחזור לשם לכתחילה או לא. תשובה: נראה לענ"ד צס"ד שציקר האיסור שמלניו הוא צמי שינא מ"ציתו", ולכן אי אפשר לאסור מן הדין ציונא מצית המדרש. אולם אם הדבר ששכח אינו נלרך לו ממש וצקל יכול להחמיר, תצא עליו צרכה, היות שכלפי כמה דינים החשיצו רצותינו את צית המדרש צציתו של אדס"י.

ולפי זה יש לומר דבבקשת המחילה יש שני עניינים, ענין המחילה וענין השלום. וא"ש היטב, דלענין בקשת המחילה והפיוס בודאי נכון להקדים את חבירו לפני שבא אל הקב"ה, ולכן צריך לפייס את חבירו בערב יום הכיפורים - כדי שיתכפר לו ביום הכיפורים. אבל מלבד זאת, יש את ענין "עשיית השלום", ובוה הסדר הנכון הוא להקדים שלום עם הקב"ה ורק לאחר מכן לעשות שלום בינו לבין חבירו, כדי שלא יהיה בגדר 'שלום לרשעים'. ועל השלום כתב בעל הסדר היום שצריך לעשותו במוצאי יום הכיפורים, לאחר שהתעלו והתרוממו שניהם ביום הקדוש. ויתכן שזה גם היתה כוונת אותו מכוער, שקודם צריך לעשות 'שלום' עם הקב"ה ורק אחר כך יהיה אפשר לעשות שלום בין אדם לחבירו, ואין זה נוגע לענין הפיוס ובקשת המחילה שהוא צריך להיות מיד וקודם לכל דבר.

סו. שו"ת פסקי הלכות ח"ה סי' יא.

סז. א) איתא בצוואת רבי יהודה החסיד (אות לח) "לא ילך אדם מביתו לדרך ויחזור לביתו אם שכח איזה דבר, רק יעמוד לפני הבית לישאול מה שצריך". ומדוקדק בלשונו שמיירי ביוצא מ"ביתו".

ובאחרונים דנו במי שנמצא בדרך במלון, ויצא מהמלון ורוצה לחזור אליו לקחת דבר ששכח שם, האם גם בזה נאמר האיסור, וכמה אחרונים כתבו לחדש שהאיסור הוא דוקא ביוצא

מ"ביתו" ממש, ולא ביוצא מהמלון ששוהה בו כעת במהלך הדרך (בעל השואל ומשיב בהסכמה לספר שמירת הנפש, הגהות מילי דחסידותא מבעל האשל אברהם מבוטשאטש, ועוד).

ויש להביא מעין סמך לזה ממה שמצינו בפרשת וישלח (בראשית לב, כה) "ויותר יעקב לבדו", ופירש רש"י "שכח פכים קטנים וחזר עליהם", ומקור דבריו מהגמרא בחולין (צא ע"א) "ויותר יעקב לבדו - אמר רבי אלעזר שנשתייר על פכין קטנים, מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם, וכל כך למה, לפי שאין פושטין ידיהן בגזל". הרי שלא חשש לחזור לאחוריו ליקח מה ששכח. ומשמע שכל זמן שהוא בתוך הדרך ואינו חוזר "לביטו", אינו בכלל האיסור. [אולם באמת שם לא חזר ל"בית" כל שהוא, אלא לשפת הנחל, ולכן אין בזה ראייה ברורה]. וכן מצינו בברכות (נג ע"ב) שרבה בר בר חנה אמר שהוא חוזר להביא יונה דדהבא ששכח ע"ש.

והנה מצינו לכמה מילי שבית המדרש נחשב "בית" לתלמידי חכמים הלומדים שם, וכגון מה דאיתא בשו"ע (סי' קנא ס"א) "בתי כנסיות ובתי מדרשות וכו' ואין אוכלים ושותים בהם וכו', ותלמידי חכמים ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בהם מדוחק, הג"ה, ויש אומרים דבבית המדרש אפילו שלא מדוחק שרי". וביאר מרן הח"ח זיע"א (משנ"ב סק"ח) "אף דקדושת ביהמ"ד חמורה יותר מביהכ"נ, ס"ל דלענין חכמים ותלמידיהם שלומדים שם בקביעות התירו להם אפילו שלא מדוחק, משום דביהמ"ד הוא ביתו, ולאו דוקא אכילה ושתיה דה"ה לכל תשמישיהם שרי". וע"ש בביאור הלכה.

ולפי זה יש מקום להדר ולהחמיר שת"ח היוצא מבית המדרש לאחר לימודו, ושכח שם דבר מה, לא ישוב לקחתו וכפי אזהרת רבינו יהודה החסיד.

אולם באמת יש לדקדק שהאיסור הוא דוקא ביוצא מ"ביתו" ממש, ולא ביוצא מ"בית המדרש", אף אם הוא נמצא שם שעות רבות יום ולילה והוא כמעט 'ביתו הראשון'. ועכ"פ המחמיר בזה תבא עליו ברכה.

(ב) בכף החיים (יו"ד סי' קטז ס"ק קסב) הביא איסור זה, וכתב חידוש גדול, "נראה דהיינו דוקא אם הולך לדרך מרחקים, כגון לנסוע לעיר אחרת, אבל הולך למקום קרוב לית לן בה". ולא ברור מהיכן הוציא חידוש זה. ועכ"פ לפי"ז בודאי שבנידו"ד אין חשש.

(ג) בעל הבני יששכר בספרו "אגרא דפירקא" (אות י) כותב ביאור פנימי באיסור זה, וז"ל: "קבלה הוא מקדמונים כאשר אדם נוסע מביתו וכבר הלך מפתח ביתו ליסע, אם שכח איזה דבר לא יחזור לביתו, והענין מפורסם. ושמעתי הטעם בשם שאר בשרי הרב החסיד המפורסם מוריני הרב ישראל אברהם מטשארגי אוסטראה זי"ע, בן הרב הקדוש רבי משולם זושא מאניפאלי זי"ע, וכיוצא בזה שמעתי בשם אדונינו מוריני ורבינו הרב הקדוש רבי יעקב יצחק מלובלין זי"ע, דהנה נאמר בזהר הקדוש (בראשית נ.) דברכאן לא שריין רק באתרא דדכר

סימן כד

פרק ב' אות ג' ד"ה וכן, ביארנו גודל השפעת האב והאם על תכונת הבנים לפי מצבם וכוונתם בעת הזיווג, ולהלן מה שהרחבנו בזה בשיעור.

במעלת התשמיש בקדושה ובגדר האיסור ביום^{סח}

א. בגמ' שבת פ"ו. ת"ר פולטת שכבת זרע ציוס השלישי טהורה דברי רבי אלעזר בן עזריה, רבי ישמעאל אומר פעמים שהן ד' עונות פעמים שהן ה' עונות פעמים שהן ו' עונות ר' עקיבא אומר לעולם ה' וכו', וזהמשך הגמ' אלא ר"ע כמאן, לעולם כר' יוסי כדאמר רב אדא בר אבהו משה צהשכמה עלה וזהשכמה ירד וזהשכמה עלה דכתיב וישכם משה צוקר וכו' וזהשכמה ירד דכתי' לך רד וכו' מקיש ירידה לעליה מה עליה וזהשכמה אף ירידה וזהשכמה וזרש"י פירש דירידה וזהשכמה רביעי

היתה ומדהזקק להפרישן ש"מ עד ה' עונות שלמות קפיד קרא. ובהמשך הגמ' למה ליה למימרא להו והא אמר רב הונא ישראל קדושים הן ואין משמשין מטותיהן ציוס, הא אמר רבא אס היא צית אפל מותר ואמר רבא ואיתימא רב פפא תלמיד חכם מאפיל בטליתו ומותר. וזרש"י ד"ה דקאמר רב הונא, דאין משמשין ציוס דכתיב (משלי יט) צוה דרכיו ימות דצעי נגיעותא שלא יסתכלו, וזד"ה ת"ח כ' שהוא לנוע ולא יסתכל סגי ליה צמאפיל בטליתו עכ"ד.

ונוקבא, ואמרו שם, הנה מה יעשה האדם ביציאתו לדרך, ותירצו דשכינתא אקדימת ויוצאת לפניו, וזיווגא עילאה הוא, עיין שם. ועל כן כאשר האדם יצא כבר מביתו ליסע, הנה כבר השכינה קדמה לפניו, ואם כן כאשר יחזור האדם לביתו אשר שם אשתו, הנה הוא מניח זיווגא עילאה דשכינתא, והוא כאילו כביכול מניח השכינה, ועביד חס ושלום קלאנא וכו', והבן הענין. [ובהגהות מילי דחסידותא כתב שלפי"ז מי שאינו נשוי או שהוא אלמן, לא יהיה לו חשש איסור כשחוזר לביתו. וצ"ע].

סח. שיעורי עץ ארז עמ"ס שבת סי' א.

ויש לדקדק בדבריו, דבתחילה הביא את הדין שאסור לאדם לשמש מטתו לאור הנר, ובפשוטו אין נפק"מ משום מה לא כיצד את הנר, וא"כ מה הוסיף צמה שכתב דבשבת שאינו יכול לכבות הנר - לא ישמש. גם נ"צ שינוי הלשונית דבדינא דאסור לשמש לאור הנר כתב "לא ישמש כלל" ודין אסור תשמיש ציום לא הזכיר לשון זה דלא ישמש כלל.

והנראה בכוונת הרמב"ם דתרי הלכות יינהו, דהנה בגמ' פו. בקושיית הגמ' והא אמר רב הונא ישראל קדושים וכו' יל"ע דהא איירי קודם מתן תורה וקודם מתן תורה לא נטוו באיסור תשמיש ציום, ואדרבה לכך היה צריך משה להזהירן שיפרשו אע"פ דהוי קודם מתן תורה.

אמנם עפ"י ד' התוס' שם ד"ה ישראל קדושים נתבאר העניין, דכתבו צוה"ל ובלאו הכי היו פורשין שאמר צוה דרכיו ימות זה המשמש מטתו ציום, ועוד דקראן קדושים ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, וביאר במהר"ן חיות דכוונת התוס' לומר דאף דהיה קודם מתן תורה ולא נטוו עדיין, מ"מ משום קדושתן הוי מלתא דתליא בצבא, ואף קודם מתן תורה היו פורשים מלד עצמם.

ג. ונראה דזהו כונת הרמב"ם, דבתחילה הביא דין דאסור לשמש מטתו לאור הנר והיו מעיקר הדין, ועל זה כתב הרמב"ם הרי שהיתה שבת וכו' והיינו להורות תומר הדין דאפי' בשבת דהוא זמן עונה ואין לו צית אחר והיה הנר

והנה יל"ע בלשון רש"י דבדינא דרב הונא כתב דבעי נגיעותא שלא יסתכלו, והא דכתיב צוה דרכיו הוא דהסתכלות, ולפי"ז טעם ההיתר בת"ח הוא משום שלא יסתכל, אך משום מה רש"י הוסיף ש"הוא לנוע" ולא יסתכל, וצריך להבין מה הוסיף צמה שהוא לנוע, דנראה דבלא"ה א"א להתיר לת"ח.

ונראה בכוונת הרש"י דהנה מצינו בש"ס כמה עניינים לחומרא ולקולא שנאמרו בת"ח. והגמ' צמה דוכתי דנה האם אדם שאינו ת"ח יכול לעשות עצמו כת"ח לעניין דברים אלו, יעוי' בתענית י: דאפילו צוה אמוראים. ועיי"ש ברש"י ד"ה רבי יוסי, דכתב ז"ל כלומר ולא כל הרוצה נמי לעשות עצמו תלמיד, להתנהג עצמו במדת תלמיד בחלוקו ובמטתו.

וזהו שכתב רש"י דכל ההיתר בת"ח אינו משום שאינו מסתכל בלחוד, דא"כ אף אדם דעלמא יוכל להורות היתר לעצמו ויעשה עצמו כת"ח לעניין זה. ולזה כתב רש"י דההיתר של מאפיל בטליתו, הוא משום "שהוא לנוע", והיינו דדווקא ת"ח שמלד מהותו לנוע הוא שרינן ליה להאפיל בטליתו. ודוק.

ב. והנה הרמב"ם בפכ"א מאיסור"צ ה"י כתב: אסור לאדם לשמש מטתו לאור הנר הרי שהיתה שבת ולא היה לו צית אחר והיה הנר דלוק הרי זה לא ישמש כלל. וכן אסור לישראל לשמש מטתו ציום שעזות פנים היא לו ואם היה ת"ח שאינו צא להמשך צדק הרי זה מאפיל בטליתו ומשמש וכו'.

שינהיג עמנו בקדושה וכו', וזהמשך
 זה"ה כתב כל הנוהג מנהג זה לא די לו
 שקדש נפשו וטהר עמנו ותקן דעותיו
 אלא שאם היו לו צנים יהיו נאים וצנים
 ראויין לחכמה ולחסידות, וכל הנוהג
 במנהגות שאר העם ההולכים בחושך יהיו
 לו צנים כמו אותו העם עכ"ל. ולכאור'
 כוונת הרמז"ס דמי שנוהג בדרך קדושה
 אם יהיו לו צנים יהיו נאים וכו' ומי שאינו
 נוהג בדרך קדושה אם יהיו לו צנים יהיו
 כאותם העם. אבל א"כ צ"צ לשונו של
 הרמז"ס דבתחלה כתב דאם נוהג במנהג
 קדושה "אם יהיו לו צנים וכו'", ובסוף
 דבריו שפירש מי שנוהג במנהג שאר
 העם כתב בלשון "יהיו לו צנים", ולמה
 לא כתב אם היו לו צנים יהיו כשאר העם.
 וגם הוא חילוק במשמעות דאם היו לו
 צנים משמע לשון עבר, ויהיו לו צנים זה
 לשון עתיד.

והנראה דכוונת הרמז"ס לומר גודל
 מעלת הקדושה דמי שנוהג
 במעלת הקדושה אם יהיו לו צנים יהיו צני
 מעלה, אבל מי שאין נוהג בדרך קדושה
 לא די שלא יהיה לו האי מעלה, אלא עונש
 יבוא עליו שיהיו לו צנים כאותם העם,
 דכיון דמהותן של ישראל דהם קדושים
 והוא אינו רוצה להיות כמותן, יענש צוה
 שיהיו לו צנים וגם הם יהיו כשאר העם.

ולדברינו נחא דההגהות מימוניות
 מאיין דבריו רק על סיום
 דברי הרמז"ס דווקא על אותה הלכה
 ששייכת למעלת האיש הישראלי, שייך
 לומר דאם יתנהג צהאי קדושה שכרו יאה

דולק אפ"ה לא ישמש, ולכן כתב בלשון
 לא ישמש כלל, דאין כלל היתר אפי' בזמן
 העונה, [ויותר מזה שמעתי ממרן בעל
 אבן ישראל זצ"ל דאפי' בליל טבילה אם
 יש נר דולק יש איסור ולא מהני צאמירה
 לעכו"ם בדרך היתר לכבות את הנר].

אמנם בהמשך דבריו, שכתב דאסור
 לישראל וכו' צוה אין כוונתו
 לדין אלא לדרך הנהגת האיש הישראלי
 משום קדושתו ומעלתו. וזהו שכתב
 שעזות פנים הוא ואין זה דרך נגיעות.
 ומה"ט שינה בלשונו ולא כתב ולא ישמש
 כלל.

ובשו"ם כך הוסיף הרמז"ס דאם היה
 ת"ח מאפיל בטליתו, והיינו
 דכיון דכל הנידון מצד דהוי דרך עזות,
 ממילא בת"ח דמאפיל בטליתו שרי.
 ויעוין במ"מ שדקדק דבגמ' הוזכר היתר
 צבית אפל והרמז"ס לא הזכירו. וציאר
 צוה שהרמז"ס רצה להרחיקנו מהרגל
 תשמיש. והיינו כדברינו דהאי התירא
 דמאפיל בטליתו שייך בת"ח שהוא ננוע
 בעצמותו, ומשא"כ שאר כל אדם אף
 דבית אפל מותר מצד הדין, אבל מ"מ
 כלפי האי הלכה שדן הרמז"ס משום
 נגיעות ודרך קדושה צוה לא הזכיר שאר
 כל אדם.

ד. והנה בגודל מעלה זו של מי שמקדש
 עמנו בתשמיש ולהיפך, יעוין בהגהות
 מימוניות כאן אות ז' שציין לרמז"ס
 צפ"ה מהל' דעות, ושם צה"ד מציא
 הרמז"ס דאע"פ שאשתו של אדם
 מותרת לו תמיד ראוי לו לתלמיד חכם

שלא ישמשו מיטותיהן ציום, נראה דהאי דינא תליא צמה שהוא יום מצד הדין ולא צאור וחושך.

וזהו דהק' הגמ' למ"ל למימרא והא ישראל קדושים אף בעלות השחר, דכיון דיש לזה דין יום אין משמשין, דאף דאין צוה איסור מחמת חשש הסתכלות, אעפ"כ משום קדושתן לא ישמשו מעלה"ש דדינו כיום.

ובזה נראה לצאר הגמ' צנדה יו. דאמר רב חסדא אסור לאדם שישמש מטתו ציום שנא' ואהצת לרעך וכו' מאי משמע אמר אביי שמא יראה צה דצר מגונה ותתגנה עליו, אמר רב הונא ישראל קדושים. ונראה דצ' הטעמים האלו הם צ' הדינים שנאמרו באיסור תשמיש ציום. דהטעם דואהצת הוא משום עכס ההסתכלות, אשר לפי"ז בעלה"ש נתיר.

אבנב הטעם דישראל קדושים הם, דזהו מילתא דתליא בצצרא משום קדושתן, הוה דין השייך ליום, ואף בעלה"ש דינו כיום לעניין זה.

ו. ונראה לפי"ז דאף צד קולא יש צוה. דהנה צשקיעה עדיין מקצת אור איכא ומאידך דינו כלילה. ולדברינו יהי צוה נפק"מ דמשום הטעם של הסתכלות יהי אסור לשמש צשקיעה. אמנם משום הטעם שקדושים הן כה"ג כל היכא דדין לילה איכא - אין צוה איסור תשמיש. (א.ה.) אמנם עדיין יתכן דכאשר יש חשש הסתכלות שז איכא דין נוסף שאף משום קדושתן יאסרו צוה,

שיהיו לו צנים נאים וצישנים ראויין לחכמה וחסידות, ומשא"כ הפורש ממנהג ישראל קדושים נענש ויהיו לו צנים כשאר העם.

ה. והנה צגמ' פו: כדאמר רב אדא בר אבהו משה צהשכמה עלה צהשכמה ירד וכו', למה ליה למימרא להו והא אמר רב הונא ישראל קדושים הן ואין משמשין מטותיהן ציום. ויש להתצונן צצפשוטו השכמה הכוונה עלות השחר וכמו דמצינו וישכס אצרהס צצוקר, וא"כ ע"כ ירידת משה היתה צהשכמה היינו עלה"ש, וא"כ מה הקשמה הגמ' למה ליה למימרא להו והא ישראל קדושים ואין משמשין ציום, הא בעלות השחר, הן אמנם דינו כיום, אך עדיין חושך ואפילה, וא"כ הטעם שלא ישמש מטתו ציום לא שייכא בעלה"ש, דלא שייך ציה הסתכלות.

ואף לדברי הגמ' צנדה יו. אמר רב חסדא אסור לו לאדם שישמש מטתו ציום שנא' ואהצת לרעך כמוך מאי משמע אמר אביי שמא יראה צה דצר מגונה ותתגנה עליו אמר רב הונא ישראל קדושים הן ואין וכו', עכ"פ הוא ג"כ משום הסתכלות, והאי טעמא לא שייכא בעלה"ש. ומאי מקשה מה טעם היה צריך להזהירן.

ולדברינו נתיישב היטב, דצאמת צדין איסור תשמיש ציום איכא שני דינין האחד חשש הסתכלות, ואמת הוא שדין זה לא שייך צומן דיש חושך, ומשום האי טעמא בעלות השחר אפשר להתיר. אמנם משום הדין הנוסף שמדרך קדושה

שהוא זמנה צין שלא צומנה שהוא מתשיעי והלאה שגא' ציום השמיני ציום ולא כלילה, מל משעלה עמוד השחר כשר וכל היום כשר למילה, ואעפ"כ מצוה להקדים בתחילת היום שזריזין מקדימין למנוות. וי"צ דצהל' מגילה לא הזכיר הרמב"ם כל חילוקי דינים האלו דהזמן מהנך והא דקרא מעלות השחר ינא ודין זריזין, ולא כתב אלא דכל היום כשר למגילה. וי"צ דהא צמשה אין כלל חילוק צין מילה ומגילה, ומדוע הרמב"ם חילק בהלכותיו צין מילה למגילה.

ובעצם לשון הרמב"ם צהל' מילה יש כמה דקדוקים, דבתחילת דבריו כתב אין מלין "לעולם" אלא ציום אחר עלות השמש, וצפשונו סמין על המשך דבריו דאפי' אחר הזמן של שמונת הימים צריך להמתין להנך החמה. ובהמשך דבריו כתב דמשעלה עמוד השחר כשר והכוונה דאפי' ציום השמיני שדיצר צו, ג"כ אם מל משעלה עמוד השחר ינא. וצו"ד כתב ואעפ"כ מצוה להקדים בתחילת היום שזריזין מקדימין למנוות.

ח. ונראה לחדש צכוונת הרמב"ם דמה שכתב אעפ"כ מצוה להקדים לא קאי רק על מה שכתב דכל היום כשר למילה אלא גם על מה שכתב דמל משעלה עמוד השחר כשר, ועלה כתב דאע"פ שמשעלה עמוד השחר כשר וכל היום כשר למילה מ"מ מצוה להקדים בתחילת היום והכוונה שימתין עד אחר הנך, דקודם לכן אין עניין של זריזין מקדימין.

והא דמצינו בצצרהם אצינו שהשכים צעלה"ש וילפינן מיניה להאי דינא

וכיון דצשקעה"ח יש חשש הסתכלות, הדר דינא דאף משום קדושתן איכא למיחש, ויל"ע).

והנה צקומא שאינו רואה יש לדון אם יהיה לו היתר תשמיש ציום דהרי לא שייך צו החשש של הסתכלות. אמנם להאמור דמגד הדין קדושה יש איסור לשמש אף צמקוס דלא שייך הסתכלות, א"כ אף לקומא יהיה אסור לשמש ציום, ולא דמי לצית אפל דשאני צית אפל דהוי סיבה חיובית שמפקיעה מאור היום, וההיתר דמאפיל צטליתו אינו אלא צת"ח שהוא צנוע צמהותו דצוה אין חסרון דקדושה, ומשא"כ לעניין סומא.

והנה צת"ס כתב דהסומין והחולין נתרפאו צג' ימים שלפני מתן תורה. ומצואר דצומן שצא משה להפרישם עדיין היו סומים, וא"כ הגמ' יכולה היתה לתרץ הקושיא למ"ל למימרא והכתיב ישראל קדושים צצא להזהיר את הסומים. ולהנ"ל ניחא דגם הסומים יש צהם דין קדושה שלא ישמשו מטותיהן ציום משום הדין קדושה דאיכא עלייהו.

ז. ובעיקר דצרינו דמשה ירד צהשכמה היינו צעלה"ש, יש להתצונן. דהנה צמשה צמגילה כ. איחא אין קורין את המגילה ולא מלין ולא צוצלין וכו' עד שתנך החמה וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר. וצרמב"ם פ"א ממגילה ה"ג כתב וכל הלילה כשר לקריאת הלילה וכל היום כשר לקריאת היום.

אמנם צרמב"ם פ"א מהל' מילה ה"ח הוסיף וכתב אין מלין לעולם אלא ציום אחר עלות השמש צין ציום השמיני

דזריזין מקדימין למצוות. נראה, דאכל
 אצרהם לא היה זמן מסויים שבו נצטווה
 לקיים המצוה, רק דצווהו לעשות למחר,
 וכיון שקיים המצוה מיד שהיה יכול לקיים
 ילפינן מיניה דזריזין מקדימין למצוות.
 וכיון שלא שייכי מצוותו ליום - שוב הוי
 זריזין קודם הנך.

אמנם צמילה ומגילה שזמנם ציוס, ודין
 היום לכתחילה הוא מהנך דאז
 הוא עיקר היום, בזה אין הזריזין אלא
 משעת הנך. ולפי"ז אף משה שירד
 צהשכמה איירי בעלה"ש, דכיון דלא היה
 דינו משום היום, ע"כ שזמנו היה
 בעלה"ש.

סימן כה

פרק ב' אות ט' ד"ה ואי, הבאנו יסוד מרן הגר"ק זללה"ה בגדר
'כתרה של תורה', כפי שאמר לת"ח אחד בקי בש"ס. ולחלן יובא
קובץ הוראות ועובדות מהגר"ק.

הוראות ועובדות ממרן הגר"ק קניבסקי זללה"ה^{סז}

וכמה מילי מעלייתא דכד הוינא טליא
שחילנא לסציא (והכל נכתב כמיטב זכרוני,
והשתדלתי לדייק עד כמה שידי מגעת).

כתרה של תורה

(א) ת"ח גאון אחד צקי בלשונות גפ"ת
תלמוד בבלי, שזכה הרבה להיות
בחדא מחתא עם הגר"ק ז"ל, פעם
אמר לו הגר"ק "זכית למשהו שרק
יחידים זוכים לזה, והוא כתרה של
תורה". ושאל הגר"ק לאותו ת"ח: האם
אתה יודע מהו כתרן של תורה. ואמר לא
(וכוונתו שרצה לשמוע מה הצגת הגר"ק).
ואמר לו הגר"ק, "כתרה של תורה
פירושו שכל מקום שנמצאים, צין אס
מכירים אותך וצין אס לאו, יראו עליך את
הכתר".

שבר הושצרנו יחד עם כל צית ישראל
צהגיע הצטורה המרה בסילוקו של
מרן הגר"ק צעל הדרך אמונה זללה"ה,
וצעוד חס ליצי צהגיגי תצער אש, זכור
אזכור ותשוח עלי נפשי כל אותם פעמים
שהיה משיב צצירות דעתו הרמה בכל,
ומיד אחר סיוס ההספדים ישצתי על
מעשה הכתיצה, ואמרתי כמו ששמעתי
ממו"ר המשגיח דקמניץ הגה"ל רמ"א
שטרן ז"ל צהספד צעת לווייתו של
המשגיח רצי שלום שצדרון ז"ל את דצרי
חז"ל (צרכות ג:) "אין אומרין לפני המת
אלא דצריו של מת". וזכיתי אז לעמוד ליד
ראש הישיצה מו"ר הגר"ק ש לייצוצין
זללה"ה, ואמר לי שמכל ההספדים
לדעתו הנקודה הג"ל לומר לפני המת
את דצריו, הוא הנקודה הנכונה וההשוצה
ציותר. ועל כן העליתי על הכתב כמה

סז. נדפסו בהקדמה לספר 'חידושי הכתב סופר עמ"ס גיטין' שי"ל במהדורה חדשה ומפוארת
ע"י מכון 'תלמידי הכתב סופר'.

עוזן דבל תשחית ביצר

(ב) סיפרתי לו על ישיבה אחת שהגיע נדיב מחו"ל, והכינו הצחורים את שטח הישיבה צנקיות ותפארת לכבודו, ובתוך ההמולה הצחורים קננו חילן מאלל ולא שמו על ליצם שזהו חיסור דאורייתא, ושואלים איזה תיקוני תשובה מוטל עליהם לעשות. ואמר לי: איך יתכן שצחורים עשו כן, וכי אינם יודעים פסוק צתורה? פסוק צתורה אינם יודעים? ואמרתי לו שכנראה בשעת מעשה עסקו בדבר אחר ולא שמו על לב, וחזר ואמר עוד שוב ושוב, "הם לא יודעים פסוק חומש? הם לא יודעים פסוק חומש?". ושאלתי מה למעשה תיקוני התשובה, ואמר לי: "עייין שו"ע יו"ד סי' קטז". והלכתי לצידי הכנס' לדרמן ולמדתי צעיון כמה שעות השו"ע עם כל הנו"כ, וחזרתי אליו ושאלתי מה היתה כוונת מרן, האם לדברי הצאר היטב שם וכו', ואמר "לא כיוונתי שום דבר, רק שילמדו ההלכות צעיון וזה יהיה תקנתם" (ועי' ט"ז יו"ד סי' קטז סק"ו "תמהתי שצטור לא הביא דין זה בשום מקום מן קצ'ת האילן הנ"ל", ובאמת רק נזכר ברמז צטור חו"מ סי' שפ"ס א').

חברותא או מיתותא

(ג) כשרציתי לעצור לישיבה חדשה, צאתי קמיה בשאלתי, שאמנם מנ"ד הקבלה מרצ יש תועלת רבה במקום החדש, אבל אני חושש מאוד שמא לא יהיה לי חברותא טובים, ואמר לי "תעצור ויהיה לך חברותא", ושאלתי האם יהיה חברותא

טוב, ואמר "אמרתי לכם שיהיה חברותא טוב", ושאלתי שוב האם צטוח שיהיה לי חברותא טובים, שאם לא כן הרי זה הפסד גדול וקשה מאוד עצורי, ואמר לי "מה אתה שואל מאה פעמים, אמרתי לכם שיהיה חברותא טובים, ואין לורך לשאול עוד".

ספק משותק ספק מת רח"ל

(ד) היתה שאלה חמורה צדיני נפשות על חולה, שנתר לו רק אפשרות אחת, לעשות ניתוח שאו שיקום ממנו ויהיה משותק כל ימיו או שימות ממנו, ואם ישאר בלא הניתוח ימות צעוד זמן, ושאלו להרה"ח אלימלך פירר ולא ידע להשיב, ושאלו להגר"ח ק"ז"ל וג"כ אמר שאינו יודע ושלא לשאול להגר"ח"ל ז"ל, ושאלו להגר"ח"ל והכריע צממה רגעים ספורים. ומצואר שגם צעלי ריה"ק אינו צא להם כל הידיעות שצעולם, אלא יש דרגות צסדרי הגילויים דרוה"ק, וכל אחד מקבל לפי שיעורו ולפי עניינו, עד שפעמים גם הגר"ח"ק הוצרך לשלוח אל הגר"ח"ל ז"ל מה שלא היה לו רוח ממרומים לענות באותו הזמן, ועי' כן מפורש צספר אורחות יושר לענין רוח הקודש. וכבר ציארנו צזה צמקו"א דצרי החת"ס ז"ל צציאור דצרי הרצ"ד ד'כצז הופיע רוח הקודש צצית מדרשינו'. ואמר לי מו"ר הגר"ח"ש ליצויצ' זללה"ה שפעם נכנס לצעל הקהילות יעקב זצ"ל עם רשימה של שאלות, ואמר צקול "מי שאומר שרצו יש לו רוח הקודש הוא אינו אלא שקרן",

עוצדת פרנסה מזה, ומאידך העבודה המוטלת עליה דורשת מאמצים רבים, והאחריות שלא לעבור צ'לא תרדה צפרך' קשה וגדולה מאוד, ולפעמים יש צו לער לעזרת מלך השעה ומעט העבודה, וכמדומני שגם מרן החפץ חיים זיע"א מאוד נוהר צוה, והוסיף שהוא מההכרעות הקשים. ואמר הגר"א ז"ל למעשה שקשה מאוד להחליט מה לעשות, ולא רצה להכריע צוה. ונכנסתי להגר"א ק"ז"ל וציקשתי צרכה עזור הצ"צ שיחי' שימצאו צמהירות עזרת נכרית, וסיפרתי לו גם מה שהיה אלל הגר"א ז"ל, והגר"א ק"ז"ל צפרך צלחוק וצשמחה, וצירך "שיהיה לה עזרת נכרית", וכן הוה.

איסור דלא תלבש בשעון של הגר"א ז"ל

(ז) פעם נכנסתי עם בני אהודי הגר"א ז"ל סג"ל שליט"א, וישצתי לידו, וראה אותו עם שעון יד פלסטיק שחור 'קסיו' בעלות של כארבעים ש"ח על ידו, ותפס את השעון צידו ואמר לו להורידו, ושאלתי: האם כוונת רבינו מלך לא תלבש? ואמר לי כן, ושאלתי: האם מרן מקפיד צוה בגלל שכך דעת החזו"א? ואמר לי כן, ושאלתי: אם כן איך יתכן שהשווער (מרן הגריש"א זללה"ה) היה לובש שעון זה צידו, ואמר לי שאין לשאול מהשווער שמאז נשתנו הטבעים ונשתנו העיתים (וזה היה כשנה אחר פטירתו). ושאלתי: הגר"א ז"ל יוכיח שיש לו גם שעון ציד, וחיך הגר"א ק"ז"ל צשמחה ואמר צהרמת היד

ואח"כ אמר למו"ר הגר"א ז"ל "אולי ר' צרוך צער'ל היה לו רוה"ק" עכ"ל. אלל מו"ר הגר"א ז"ל הוסיף שאלל שנים ראה רוה"ק, הקטייפלער והצית ישראל, עכ"ד.

שנים מקרא ואחד תרגום בקורא בתורה

(ה) פעם התצוננתי צעש"ק איך שאמר 'שנים מקרא ואחד תרגום' צציתו, וכשהגיע לפרשת "אז ישיר" עמד על מקומו ואח"כ כשסיים נתישב. ועי' צמקו"א צציארנו צתורת אמירת 'שנים מקרא' שיש לו שם של קריאת התורה צעטם הדבר, ולא מעשה קריאה צעלמא. וגם זקה"ק החת"ס הקפיד לומר פרשת קרי"ש צשמו"ת עם תפילין, שלא יהיה כקורא צתורה סתם, אלל קיום עטם הדבר ממש.

לא תרדה בו בזמנינו

(ו) צ"צ הרצניית שתחי' היות שעול הצית והמוסדות מוטל על כתפיה נצרכת מאוד ל'עזרת' צמלאכות הצית לשעות מסויימות. ופעם אחת היתה תקנה של הרשויות שהיה קשה עד מאוד למצוא עזרת. והיה אפשר להשיג עזרת חרדית, אולם יש צוה חשש "לא תרדה צו צפרך", וקשה מאוד להשמר מתקלה ומכשול צוה. ושאלתי למרן הגר"א ז"ל זללה"ה אם ליקח העזרת החרדית, וחכך ללד זה ושוב חכך ללד אחר, שמלד אחד תהיה לאותה

סת"ם שאינו מקפיד על חשמל בשבת, והשיב הגרמ"ק שאין לקרוא בס"ת שלו והוא זרקה לצטלה, ואין לזרף כזה למנין הקוראים. ושאל אם יעשה תשובה ויתחיל להקפיד מה הדין, ואמר שזה יהיה כשר. ולפלא עלי הדבר, ששאלתי קמיה בעל הלהורות נתן אם זריך להמנע משימוש בחשמל בשבת, ואמר שיש בזה כמה ספיקות ונידונים, "ולמעשה כאן צבית אין גנרטור", והלא ידוע שמרן בעל הקה"י זללה"ה היה שולח לציתו אלפי שאלות בהלכה, עד שגם מרן הגרמ"ק ז"ל בעצמו היה דופק על דלתו בשליחות אציו עם שאלות הלכה למעשה. והבחנו לעיל דברי החת"ס דמי שעשה תשובה מאהבה נעשה לו כזכויות והוא כחפצא של מנוה, ולפי"ז אפשר לחדש לדעת הגרמ"ק ז"ל שסופר כזה שעשה תשובה מאהבה הופך את ספריו מספר שכתב... לספר שכתב נדיק, והוא להפליא עד מאוד.

דרגת תורה בארץ ישראל

(ז) היה נוהג לומר לצחורים שאוירא דארץ ישראל מחכים, ותורת א"י עדיפא מתורת חו"ל, וכשצאו צחורים מחו"ל אפילו זעירים ביותר, ושאלתם צפיהם אם ללמוד צאריך מגוריהם או לבא לא"י, צדר"כ היה מורה צאופן צרור י"ש ישיבות צא"י ואפשר ללמוד צא"י". וכך הורה לי צאופן מפורש וצרור. (והגם שהיו ראשי ישיבות מובהקים שחלקו עליו בזה, וסברו שצחור מחו"ל חייב ללמוד צמהלך שלהם ולגדול

"השעון של ר' אהרן לייב הוא שעון אחר, מזה לא קשה". ואמרתי צחיוך: א"כ אני יקנה להגרא"ל שעון אחר ויקח ממנו את השעון שלו, ואמר לי "לא, זה רק ר' אהרן לייב והשעון שלו". ואחר זמן כשהצבתי שעון חדש להגרא"ל ואמרתי לו המעשה הזה והנעתי לו שיחליף איתי את השעון, אמר לי "אתם עושים ליצנות" היות שלא שמע מעולם על דעת הגרמ"ק בזה, וציקשתי מאחד מנאמני ציתו שיאמר להגרא"ל, ואמר לו שאכן לאחרונה התחיל הגרמ"ק לומר שלא ללכת בשעון משום 'לא ילצש' וזה לא ליצנות, ואמר לי הגרא"ל "יכול להיות שהגרמ"ק אומר כך, אבל אתם עושים ליצנות". ושאלתי להגרא"ל אם לדעת הגרמ"ק מועיל ללכת עם שעון כשראשו למטה, שהוא שינוי בצבישה, ואמר לי "מי שרוצה ללכת עם ראש למטה שילך עם ראש למטה", ואין צו משום איסור כלל. ומו"ר הגרמ"ד הלוי מצריסק זללה"ה אמר לי ככל הנ"ל, שהגם שצצריסק אינם הולכים בשעון יד, ואמר לי שאין בזה טעם רוחני מקוים כלל, אולם אינו רואה בזה כלל חשש משום איסור לא תלצש, והיה חידוש צעיניו.

סופר סת"ם שאינו מקפיד בחשמל בשבת

(ח) סיפר לי הרמ"ז הגר שליט"א ממנהטן ניו יורק על ספר חדש שמו"ל שו"ת עם מרן הגרמ"ק, וצתוך הדברים מוצא ששאל אותו על סופר

במוך ים התלמוד וכן צלל שעולה לא"י הוא עולה על כולן, ולכן אשרי יושבי ציחק. עכ"ל דעתו היתה שונה).

שמעון'. עד כאן. ודו"ק היטב, וד"ל.

מהו קדמון מהו אחרון

יב) כשצאתי לפני הגרמ"ק אחרי שזכינו להדפיס ספר 'קדר היום' לרבינו משה בן מכיר עם גליוני עץ ארוז, סיפרתי לו על גדול אחד (ממן צלל הדרכי שמואל זללה"ה) שאמר שהקדר היום שהיה בזמן הב"י והאר"י הוא "קדמון", ועוד אמרתי בפניו שמרן הגרמ"ל ז"ל אמר לי שהוא "ספק קדמון ספק אחרון", ושאלתי להגרמ"ק איך להגדיר את צלל 'קדר היום', ואמר לי "הוא זמן הביניים", עכ"ל וחדוש.

על מי מותר לברך שחלק חבמתו

יג) כמה פעמים צירכתי לפניו 'שחלק מחכמתו' עפ"י הוראת מו"ר הגרמ"ש שפירא זללה"ה שאפשר לברך שחלק מחכמתו על מרן הגרמ"מ שך הגר"ש אלישיב והגרמ"ק, ואחד השומעים שאל כלפי הגר"מ פיינשטיין זללה"ה, ואמר "בודאי, שהוא גאון עולם" (הבאנו מעשה זה ב'אורים עלי מים'). ופעם אחת שמע איך צירכתי לפניו 'שחלק מחכמתו', ואמר לי "תאמר עכשיו ברוך שם כבוד מלכותו", ולא אמרתי, ואמר לי שוב "תאמר ברוך שם", ואמרתי לו: הרצ מתכוון בצרינות או ליצנות? ואמר לי "בודאי, תאמר". ואמרתי לו שגם על השווער (הגר"ש"א) ז"ל צירכתי 'שחלק מחכמתו' וגם הוא אמר לי לומר 'ברוך שם'. ואמר לי

מקוה של מי

י) סיפר לי ידיד כל בית ישראל כבוד האדמו"ר מפארשיי מונסי שליט"א, שפעם נכנס לציתו של הגרמ"ק ז"ל ונתנו לו פתק שרשום בו כל המעלות והסגולות בטבילת מקוה לזכרים, ומוצא שם על טבילת הגרע"א, החתם סופר, הגר"א והחזו"א ועוד, דאין בו משום חשש ציטול תורה אלא אדרבה. וכשנכנס האדמו"ר הנ"ל שליט"א, אמר להגרמ"ק ז"ל שזה דבר פלא לראות כזה דבר אלולו (הכוונה אלל ציתו הנודע, וד"ל). ענה הגרמ"ק להאדמו"ר: "הייתכן שמקוה הפך להיות דבר שכאילו שייך להחסידיים", וכאז לו מאוד שנשחכת תורת המקוה מישראל. יה"ר שנוכה לקבל פני מלכנו רענו וגואלנו, עד שנוכה לראות הים הגדול של טהרה כמים לים מכסים, בקרוב צבין ציון וירושלים צב"א.

גדול הדור מיהו

יא) נגיד פלוני מחו"ל צסם 'ראובן בן שמעון' שלח מחו"ל מכתב להגרמ"ק שהיה נוהג כל ימי מרן הגרמ"ל ז"ל לשאול קמיה כל ספיקותיו ושאלותיו, וכעת שהלך לצית עולמו רוצה לדעת הלכה למעשה מיהו גדול הדור שממנו צריך לשאול כל הנהגות למעשה. וכחז לו הגרמ"ק במכתב 'ראובן בן

ונמצא המעשה בטל, ע"כ. אולם ז"ע מלשון המחצר ומשמעות דבריו. וכשהראיתי הדברים קמיה מו"ר נר המערבי ארי שצצב הגר"ד וואכטפויגל שליט"א הרים קולו צועקה וצתמיה "וכמעט יותר?! וכמעט יותר?!". ואשתומם כשעה חדא, וגשאר צפליאה. אולם הגר"ח"ק אחר שהראתי לו הדברים צפנים, ענה לי צרוע "הכל לפי הענין". ול"ע.

דין ברכה על מים מאוויר

זו) סיפרתי לו שראיתי מכשיר שעולה כחמישים אלף דולר, ופעולתו היא לייצר מים מהאוויר, ואפשר להשקות צמים הנעשים צו ציום אחד בית חולים שלם, ושאלתי אם אפשר לצרך על מים כאלו 'שהכל נהיה צדצרו', והשתומם כשעה חדא והתפעל שיש כזה מציאות לייצר מים מהאוויר ושמת מעטם השאלה בחיך גדול, ואמר למעשה שאפשר לצרך ע"ז, דסו"ס הוה מים. ושאלתי שוב האם זה לכתחילה לצרך, וענה "כן, אפשר לצרך לכתחילה".

אי יש היתר בראיית פרט

זו) הראה לי אחד מיושבי חו"ל סרט על הגר"ח"ק, וכך הוה מעשה, שני בחורים נכנסו קמיה יחד עם הרבנית ע"ה והוה היה שקוע צלימודו והמתינו לו עד שהרגיש שהם שם, ואחד הסריט כל המראה הזה, שהוא שקוע צלימוד

הגר"ח"ק "על השוער אפשר לצרך, אבל עלי צריך לומר צרוך שם", ושאלתי שכבר עבר זמן תוכ"ד ויש הפסק, ואמר "עם כל זאת תאמר צרוך שם". ושאלתי אם הכוונה לדעת החזו"א שצרוך שם מועיל גם לאחר זמן, ואמר לי אכן. וכך נהגתי לכבד רצונו של אדם זהו כבודו. ורואים עד כמה גדולי וגאוני הדור הגם שידעו שהם הצקיאים והגאונים של הדור, עכ"ז רואים להודיע שאין לאדם להחשיב עצמו גברא רבא, ונורא הדבר.

אי יש זמן של איסור תלמוד תורה

יד) רבי משה בן מכיר צסדר היום (סדר צרכות השחר) כתב חידוש עצום, דהכלל שאין מצטלים תלמוד תורה למצוה שיכולה להעשות על ידי אחרים, אינו קיים צמצויות שיש צהם צד גמילות חסדים, וז"ל: "וג"ל שכל החילוק הזה יהיה על המצוה שאין צהם צד גמ"ח, אבל המצויות שיש צהם גמ"ח, מצטלים תלמוד תורה לעשותן, כי אלו מקיימין את העולם כולו כעסק התורה וכמעט יותר", וצגליוני עץ ארו שם כתצנו דלשון המחצר הוה פלא ממש (וכבר עמד צוה החיד"א צספר יוסף אומן ס"צ צדיני קציעות העת צלימוד), וכשהראיתי לשונו קמיה דהגר"ח"ל אמר לי "אצער ווער וועט לערנען" וחזר על זה (אבל מי ילמד? מי ילמד?), וצעל הדרכי שמואל זללה"ה אמר לי דאפשר כוונת המחצר להוראת שעה של גמ"ח צאופן שלא צריח שתעשה על ידי אחרים שכל אחד טוען שצצירו יעשה

ואינו שם על לב איך הרבנית והבחורים ממתינים עליו, ואחר תקופה הגיעו הבחורים והראו הסרט לרבנית, ואמרה להם בהתפעלות שצריך להראות זאת להגרח"ק, ונכנסה עמהם להגרח"ק, והיא עמדה מאחורי צעלה כשידה על כתפו, ומראה לו בסרט "תראה חיים איך שאתה שקוע בלימוד, ותראה שאני עומדת כאן". ואחד הסריט המעשה הזה השני שהרבנית מראה לו וכו', וזה הראה לי. ונמצא, דאף שהיה צאמנע חוק לימודו, ולהתבונן בסרט מאן דכר שמיא, אולם אם הוא סרט כשר ויעשה שמחה לרבנית, יש בו מנוח. והוא שיעור בשלום בית.

לבנות עיר של תורה או למסור שיעורים

(יז) צראשית דרכי צמעלה אדומים, הרגשתי שזה קשה לי צין מנד המשפחה וצין מנד הלימוד, והיה כבד עלי מאוד עד אין שיעור, שלא ראיתי איך אפשר לילך בשני קניינים, צין בהשתדלות בתורה וצין בהשתדלות בהקמתה (וזה היה לאחר הגורל שעשה מו"ר הגרמ"ש שפירא זללה"ה, וינא הפסוק (דברים לא ו) "חזקו ואמנו אל תיראו ואל תערצו מפניהם כי ה' אלקיך הוא ההולך עמך לא ירפך ולא יעזבך"). ובאותו זמן אמר לי הגרמ"ל שפחות מתשע שעות ציוס חוץ מהשיעורים זה לא נקרא תורה, (וזה אמר לי קודם ההקמה, אבל אחרי הקמתה של תורה, אמר לי הגרמ"ל שכל מסירת שיעורים יש בה

שאלה של גיהנם ולא גן עדן, שזה לא התפקיד שלך), ושאלתי להגרח"ק מה דעתו לעשות למעשה, היות שלהבנתי זה ודאי אחד על חשבון השני באופן גמור, והורה הגרח"ק להיות שמעלה אדומים דאז היא עיר שלימה שעדיין אין בה אותות התורה ותלמידי חכמים, לכן דינו כהכלל נפשות ודוחה תלמוד תורה, והוא במקום ראשון לפני כל צדקה ומנוח אחרת. וכן היה מעשה באשה צדקנית אחת שנכנסה אל הקודש פנימה דמרון הגרי"ש אלישיב זללה"ה ושאלה שיש צידה מאה שמונים אלף דולר, אם לתת לארגון פלוני או למעלה אדומים, ואמר לה הגרי"ש "אל"ל"ל"מעלה אדומים כולל כל הארגונים וכל הצדקות, היות שזה עדיין צעת הקמתה, ואינו דומה למקום אחר שמוגדר כבזר כעיר ואם ציראל". וכן הורה לי למעשה צימים ההם מו"ר הגאצ"ד הגר"מ גרוס שליט"א שמותר לחלל את השבת, והוא עפ"י הרמב"ן והרמ"א, והארכנו בזה במקו"א.

מעלה אדומים מה הוא

(יח) כשנכנסתי יחד עם מו"ר הגרמ"ש זללה"ה, אמר לו הגרמ"ש "זה הרב של מעלה אדומים", ועמדתי מאחורי הגרמ"ש, והרים את ראשו צחיוך על פניו ואמר לי, "דו האסט שוין געזען די לבנה?" (ראית כבר את הלבנה?), ושאלתי אם כוונתו לגמ' ר"ה (כב) עולה הייתי צמעלה אדומים וראיתי שזה רבון צין שני סלעים וכו', ואמר לי "נכון". וכן

נוסף על הבנה

(ב) צאתי לפניו לעורר דמי שמניח הצינית תחת הצגדים, לכאור' אינו מקיים דין 'נוטף על הכנף' בשעת הילוכו (כלשון הצ"ח), דהכנף נמצא למטה תחת הצגדים, והחוטאים יוצאים למעלה. וסידרתי כמה טליתות שהצינית מונח צידים סמוך לכנף משום מעשה שהיה, והצאתי צפני גאוני הזמן. והרצתי הדברים לפניו כשהיה צדיהם"ד לדרמן צצ"צ והראיתי לו הצינית הנ"ל, וחיך ופתח מעילו והראה לי ציניותיו וסידרם באופן שהיו נוטף על הכנף, ואמר "עכשיו זה נוטף על הכנף" וכמדומני שהוסיף דנוטף על הכנף מתקיים כשראו להיות נוטף, והוא לכאור' דלא כלשון הצ"ח ופלא.

גדר מ"ק קודם מעשה מצוה

(בא) שאלתי להגרמ"ק מה דין של ט"ק קודם מעשה מצוה מצד חשש הו"ל, ואמר לי "כמדומני החזו"א אמר שזה זיעה בעלמא". ואמרתי לו שגם אני שמעתי כן בשם החזו"א, אבל האם אפשר לסמוך על זה לכתחילה, ואמר לי "כן הוא לכתחילה". (ועי' באוה"ח בראשית כט כג, ופע"ח לארז"ל שער ק"ש שעל המיטה דמשמע שהוא בכלל הו"ל וצריך תיקון. ואולי לענ"ד יש לחלק בין ט"ק של הכנה למצוה לבין ט"ק מהרהור בעלמא. ואפשר שנכון לחדש שגם מרן החזו"א לא קבע את יסודו של דין זיעה אלא באופן שהוא צעת מעשה מצוה או לפחות מעשה היתר. וממנו"ר שליט"א קיבלתי שט"ק הנובע מהרהור של היתר

עוד כמה פעמים שהייתי צא לפניו, היה שואל אותי "ראיתם את הלצנה?", וזה היה השלוש עליכם שלו אלי. פירוש, שאלל הגרמ"ק 'מעלה אדומים' אינו שם עיר ואינו שם מקום, אלא זה גמרא צר"ה. (ובאמת העיר נמצאת כבר צנ"ך בגבולות צימין, כמוש"כ במקו"א בתשובה על גדרי העיר לענין גיטין ולענין מגילה וכחוצה).

סנדל 'המסופק' בחליצה

(יז) צמעה החליצה צמעה אדומים (שהארכנו צו במקו"א), הכינו נעל ליצם לפי מידת רגלו, וכשצדקו הנעל מצאו שהקרקסם שלמטה היו קשורים עם חוט שאינו כמתכונתו, והחליפו לעור וקשרו קשר ע"ג קשר צוה. וגם היו מכמה חתיכות עוד יחד. ומו"ר הגאב"ד הגר"מ גרוס שליט"א הכשיר עפ"י שו"ת חת"ס שהכשיר בג' חתיכות כמו צ' חתיכות, וגער בשואל שערער. ואחר מעשה הראו הנעל לגדולי הפוסקים לידע צענין הקשרים שעשו בקרקסם שלא היה תפירה אלא קשר ע"ג קשר. ומרן הגר"ש וואזנר צעל השבט הלוי זללה"ה אמר שצדיעצד ודאי קשר אבל לא לכתחילה, וכן מרן הגר"י"ש אלישיב זללה"ה אמר שמה שנעשה כבר כשר, אך להצא עדיף נעל רגילה של צי"ד. אולם מרן הגרמ"ק ז"ל עיין צוה ואמר "כשם שהיו קשר לשבת כך היו קשר לנעל". ואמר שכשר לכתחילה ואף להצא כשר לכתחילה (שלא יזדקקו חלילה).

מהאויצרכיטה צרוסיה, ויחד איתם הפרופסור הראשי של האויצרכיטה, וצדקו ורשמו וצחנו היטב בצבע עשרה נפה. ואח"כ כל הצוותות ירדו לתהום עומק הים באזור המדובר, וצעו"ה לא עלה צידם. ואפילו שהשתדלו שוב ושוב צחצחונותיהם לפי האזורים, היה הכל יגיעה לריק.

ובו"ר רי"ש הלוי הנ"ל הוא עמוד התפילות ועמוד הלומדות, וחכור אזכרנו עוד איך שזכינו יום יום לראותו עומד כעצד נאמן לפני מלך מלכי המלכים, ואיך שקולו נאה משבח ומתחנן לפני המקום שירחם על עמו ישראל באהבה, ושיזכה לקצור את צנו 'שלם' בקצר ישראל כדת.

אחרי עשר וחצי חודשים הגיע הצורה שמנאלו את צנו היקר ז"ל תחת אבן רחוקה מאוד מכל האזור שעשו צו את הצדיקות צעזר, ונמנאל כשגופו שלם בלי פגע כלל. וזכה בסופו של דבר לצא לקצר ישראל עם קדיש ממשפחתו כדרך ישראל סבא.

ובששאלו את ראשי האויצרכיטה הנ"ל איך ייתכן שהמיקום שלהם היה רחוק כמזרח למערב ממקום שנמנאל לצסוף. ענו ואמרו שצאמת לפי כל המקרים, עושים צדיקות על פי דרכי זרימת מי הנהר וכך מנליחים למנאל, אולם במקרים נדירים ציותר שלא עלה צדעתם כלל לצדוק, התצרר שהרוחות 'מעל' המים קצצו את דרכו של הגוף, ולא הלך כלל לפי זרם המים צתוך מים.

אין צו אפילו דין נט"י, שלא נחשב ככלום. ולא צאתי בכל הנ"ל אלא לדון ולא למעשה כלל.

רוחות מה הם אומרים

(בב) סיפר מו"ר הגאון הצדיק רי"ש הלוי הורוויץ שליט"א, כשרח"ל נודע לו שצנו יחידו ז"ל טבע צנהר צקנדה ולא מנאלו אותו, פנה למחרת צכצודו וצענמו להגרר"ק זללה"ה לצרכה ולישועה למנאל את גופתו הטורה. הנהר היה באורך של כמאה וחמישים קילומטר, והנדונים ההלכתיים היו קשים עד למאוד, עד שכמדומני גאצ"ד טורונטו וצית הוראה דלייקווד כבוד הגר"ש מילר שליט"א מנע מלפסוק דינו, והורה להמשיך בכל הכוחות למנאלו את הגוף, ולא רצה להכריע למעשה צגדר 'מים שאין להם סוף'. וענה לו הגר"ח ז"ל "זאל זיי נאך קוקען דער וינדען" ("שיצדקו אחרי הרוחות"). ולא היה צרור כוונתו, ומרוב ההתרגשות והשתדלות הצלתי נפסקת של כלל ישראל מכל רחצי העולם, לא התעמקו להצין דצריו. והמשיכו צהשתדלות של 'הלה טורונטו' ו'הלה קנדה', צשיתוף עוד לוותים רבים מומחים צאמריקה וצאירופה, מטעם המטורה ומטעם הארגונים העולמיים, והשתדלו כמה וכמה פעמים עם טכנולוגיות משוכללות ציותר וצעו"ה לא עלתה צידם.

וידי היום אחרי כחודשיים של חיפושים, הגיעו קצוצה של שצע עשרה מומחים צכירים צחיפושי גופות

עט, וכל תקופה היה משתתק לו כל היד מרוב ריבוי הכתיבה, ושלח לשאל להגר"ק, היות שמשתתק לו היד וכבר הוציא כמה ספרים, אם יכול לקנות מחשב לכתוב בו, וענה לו הגר"ק: "מחשפים" אל תגע בו יד. ע"כ.

מו"ר הגר"ח ש"ל על הגר"ח ז"ל

בה) מו"ר הגר"ח ש"ל לייצובין זללה"ה אמר לי שאחרי פטירת מרן צעל הקה"י, הספידו מרן הגר"ח מ שך זללה"ה ואמר צהספדו ש"הניח בן כמותו", ואמר לי הגר"ח ש"לדעתו אין זה אלא גוזמא צעלמא כדי לנחם את המשפחה, שלדעתו אצל הקה"י ראו רוח"ק (ואמר לי הגר"ח ש"ל שרק אצל שמים ראה רוח"ק, הקה"י והצית ישראל, וכחצנו צוה לעיל). ולאחר עשרות שנים, כשהגיע מו"ר הגר"ח ש"ל הקודש פנימה, הניע צפני הגר"ח ק במשך כעשרים דקות אחד מהשיעורים הכצירים שמסר, שהיה מיוסד כולו על דברי זקנו מרן צעל הצרכת שמואל זיע"א, ובמשך כל השיעור הגיב לו הגר"ח ק עם הערות. וכשירד הגר"ח ש"ל צמדרגות הצית אמר לי "ידעתי שהוא גאון, אצל לא ידעתי שעד כדי כך". וצוה מוצנים דברי צעל האצי עזרי זללה"ה ש"הניח בן כמותו".

מי שיש לו חוליה ילך אצל חכם בעירו

בו) צעיני ראיתי פעמים רבות כשמגיעים המוני צית ישראל לדלתו של מו"ר נר המערבי ארי שצצצל הגר"ח ד"ו ואכטפויגל

ואז ורק אז נזכרו דצברי הגר"ח ק זללה"ה: "זאל זיי נאך קוקען דער וינדען" ("שיצדקו אחרי הרוחות"). ולמפרע התצבר דצריו שרק צהשראה שמימית היה יכול לגלות כן, לקצוע נגד השכל ונגד המסתצר של כל המומחים צעולם. אשרי הדור שזכו לשמוע ולראות שמים מה הם אומרים.

במה עולה פרק שירה

בג) כשהדפסתי פרק שירה עם ציאור "שירת הסופר - עץ ארז" שצנוי על פירוש שלו ועל פירוש מו"ר הגר"ח ד"ה הגר"ח מ גרוס שליט"א, הצאתי לפניו והראתי לו הכתוב צפנים שהספר צנוי על הספר שלו (וכן הספר פרק שירה של הוצאת ארטסקורל, מוצא צהקדמתם שהוא צנוי על "שירת הסופר - עץ ארז" שצנוי על ציאורי הגר"ח ק והגר"ח מ גרוס), והסתכל ונהנה, ושאל אותי כמה צריך לשלם ע"ז, ואמרתי לו: קצלת אדם חשוב זה עצמו מתנה גדולה, אני צריך לשלם לרצ שלווקת. ושמת מאוד.

בתיבה של גאון בבתיבה של בחור

בד) ראיתי את הגר"ח ק הולך לציתו וצידו תכריך כתצים שלו, והיו על דפים של דפדפת פשוטה כשל צחור צעיר. ולא כאותם שחושצים שאם נעשים ת"ח גדולים צריכים מחשצים וניירות מכוצדים למיניהם, אלא אותו פשטות שהיה צתחילה נשאר גס אח"כ. וסיפר לי ידידי בן לאחד מגאוני ראשי היציבות שליט"א, שהיה נוהג לכתוב צידיו עם

כל הדרך, וכשעלו לציט הגרמ"ק ציקש
הגרמ"ד לקנות אחד מספריו, והציט לו,
ומו"ר שליט"א הוציט מכיסו דולרים
והרעה להגרמ"ק, ואמר להגרמ"ק "אני
מצקש מחילה אצל אין לי שקלים, יש לי
רק דולרים", ואמר לו הגרמ"ק "אל
תדאג יש לי גם שקלים", והלך ועלה על
כסא והציט לו ספרו על מסכתא שקלים.
ושמח מו"ר הגרמ"ד עד לצ השמים. וכל
פעם שמספר מו"ר שליט"א מעשה זה,
מסיים מו"ר שהגרמ"ק "הוא פשוט
ספר תורה, פירוש שכל מקום שפותחים
אותו יש שם תורה ורק תורה ועוד
תורה". ומורא.

שליט"א לצרכותיו ותפילותיו, ולפעמים
כשהוא מרגיש שיש צורך עליון, דואג
לצקש מג' אחרים שיתפללו, וראיתי שהוא
צעממו מתקשר להגה"ח הגרמ"ל גרליק
שליט"א, ולחסיד שצכהונה הגרצ"ש
דויטש לרפו"ש שליט"א, ושולח שליחות
לצקש ממרן הגרמ"ק ז"ל להתפלל.

שקלים או דולרים

(בו) מו"ר נר המערצי ארי שצצבל
הגרמ"ד וואכטפויגל שליט"א רעה
פעם לטעום מקרוב מטעם יערת הדבש,
וכשהיה צא"י נסע צרכצ צוותא חדא עם
הגרמ"ק מירושלים לצ"צ, ודיצרו צלימוד

סימן כו

פרק ג' אות ד' ד"ה מזמין, ביארנו גברי יששכר וזבולון, והבאנו דעת הגר"ל שאין להוסיף למלמדים ואברכים כסף, ושזה יגרום להם רק לירידה, ולהלן יובא תשובה שביארנו דעת גדו"י בזה.

סדר תוספת צדקה למלמדים

הנהלת תלמוד תורה פותחים קרן נדקה מתרומות הורי התלמידים, על מנת להוסיף במשכורת המלמדים. כמה נכון להוסיף למלמדים.

שמוסיפים יותר הרי זה משוץ יותר, ועי' צהערה. ואם אינם רוצים להכנס במחלוקת הפוסקים עדיף לכתחילה שניהול הקרן יהיה ע"י גבאי מיוחד שאינו שייך לאחראים על המשכורות של המלמדים"א.

תשובה: לענ"ד נכ"ד נראה דמה

ע. שו"ת פסקי הלכות ח"ב סי' יט.

עא. מרן הגר"ל שטיינמן זללה"ה אמר לי בתוקף בשם מרן החזו"א זללה"ה, שאם נותנים הרבה כסף למלמדים, אין רואים סימן ברכה בתלמודם של התלמידים. וכן אמר לי בענין תשלום משכורת לאברכים שאין להוסיף יותר מהרגיל, שאז לא יראו סימן ברכה בתלמודם (ובימים ההם דיבר לא לתת יותר מחמש מאות דולר). והזהיר אותי בזה כמה פעמים.

אולם כששאלתי בזה את מו"ר עמוד ההוראה הגר"נ גשטטנר זללה"ה, אמר שאינו מאמין שכך אמר מרן החזו"א זללה"ה, והורה לי שכל שמועה משמיה דהחזו"א שאינה בכתובים ממש, אין לחשוש לזה. [והוסיף ידי"נ גאב"ד חריש הגרש"ד רייסנר שליט"א ששמע מכבוד הגר"י ברטלר שהספר "מעשה איש" אינו מוסמך, וכן שמע ממרן הגר"ח גריינמן זללה"ה על הספר "אורחות רבינו" שאינו מוסמך].

וכן שאלתי באותה עובדא קמיה מרן הגר"ש אלישיב זללה"ה, האיך הורה שיש מעלה לתת כסף רב לאברכים והרי יש את השמועה מהחזו"א ז"ל, וביטל הדברים, ואמר "מה שנותנים יותר כסף לאברכים, יותר טוב". וחזרתי ושאלתי "האם מרן אומר את הדברים גם כלפי מלמדים בתלמוד תורה", ואמר לי: "בודאי, פשוט, מה שנותנים למלמד יותר, ילמד עם התלמידים יותר טוב".

וכעת מצאתי באבן שלמה למרנא הגר"א זללה"ה (פ"ח אות יח) "הרב שעינו רעה ואינו לומד אלא למלאות פנייתו בשביל ממון או לדבר אחר, אין ללמוד ממנו, כי יפסיד על ידו אף מה שלמד מקודם". והוא לכאורה ראייה ברורה ליסוד של החזו"א ז"ל. וצ"ל ליישב הדברים דהכל תלוי מה התכלית והסיבה של המלמד כשבא אל החיידר או הר"מ לשיבה, יש ר"מ שהוא מגיע בשביל שזה הפרנסה שהזדמנה לו ואין לו ענין ממש בהרבצת תורה או העמדת תלמידים בדרך התורה, והיה עדיף לו להשאר בבית או בכולל ולקבל אותה משכורת, או שאין לו ברירה ומצד המשפחה או תפקידו ומעמדו מחייב ללכת ולשמש במשרה תורנית שלא יהיה לו צרות בשלום בית, או רק לשם כבוד עצמו, ונמצא שכל מהותו רק בשביל הממון או כבוד, וע"ז כתב הגר"א שתלמידיו שוכחים כל מה שלמדו מימיהם. נמצא שאפשר ללמוד כמה שנים אצל רב יר"ש וצדיק, ואח"כ כמה חודשים אצל רב שאין מטרותיו טהורה, ובזה מאבד ומפסיד כל תורתו של שנים קדמוניות. [ונצריך בזה זהירות יתר, והלוואי שאני הק' יהיה באחוז קטן בדרגה שצריך להיות, והוא רחום יכפר עוון].

ומו"ר בעל הלהורות נתן זללה"ה סיפר שכשהיה בגיל שמונה וחצי למד אצל מלמד מיד אחרי תפילת הנץ, ואמו שלחה איתו לחם לאכול בהפסקה (והיה בן עשירים ידועים, הגר"ר עמרם גשטטנער ז"ל הי"ד), ואשתו של המלמד הכניסה לבעלה קפה וחתכת עוגה לשולחן, ורבי נתן הצעיר היה לו חשק בחתיכת עוגה, והיה ניכר הדבר לרבו המלמד, ואמר לו המלמד "תיקח החתיכה", וסירב נתן הקטן, ושוב אמר לו המלמד "אני אומר לך שאני לא צריך את זה, שיותר חשוב לי שלך יהיה את זה", עד שהסכים הילד הצדיק ולקח ואכל. ואמר רבי נתן ז"ל "לעולם לא אשכח את המסירות והאהבה שהרגשתי מאת המלמד הזה". לא התורה שלומדים הוא העיקר, אלא המסירות ואהבת התורה הוא העיקר. והוסיף רבי נתן ז"ל: אינני זוכר את התורה שלמדתי אצלו, אבל אני זוכר את הבכיות והדמעות שלו בשעה שקרא לפנינו מגילת איכה, וזה לא נשכח לעולם. ועל המלמד להחדיר בתלמידיו רגשי קודש עד לב השמים, בקדושה ובטהרה.

ומו"ר נשיא שבט הלוויים הגרמ"ד מבריסק זללה"ה, היה מורה לתלמידיו שבאו להתקבל אצלו בכולל אחרי החתונה, ללכת ללמוד בכולל "שיועד להחזיק אתכם". (ובשיבתו היה ניחא ליה לקבל רק מי שאינו סומך לפרנסתו על הישיבה).

סימן כז

פרק ד' אות ד' ד"ה מתאזה, הזכרנו את התועבה שמתפשטת בעולם בחטא הידוע, ובתשובה להלן מבואר דרכי תשובה לבחור שרוצה לצאת מאותם תועבות לאחר שהיה אדוק בהם.

דרכי תשובה לנכשלים בתועבות^{עב}

האדם. ושאלתו מה אפשר לתת להם ענה ותושיה.

תשובה: לענין ד' צס"ד נראה, שאחר שעל פי דעת הרופאים כמעט שאין צוה רפואה אם לא על ידי תרופות וטיפולים למיניהם, לכן קשה לקצוע תשובה צרורה לזה, וצדאי אפשר להורות צוה תשובה כללית לכל בני אדם, דצדאי כל אחד הוא עולם בפני עצמו, אולם נריך לדרוש ולתור אחר הנקודה שכל אחד צאופן פרטי אחוז בחטא (ויש צוה צאופן כללי שלשה מינים), ועפ"י היקף השייכות לחולי המנוול הזה יש להשתדל ולצדוק אם אפשר לימן ענה הוגנת^{עי}.

נגיד נכדז מפורסם שמתיעצים עמו צעניינים שונים, כגון אנשים שיש להם לו מאסר או עונשי מס כצדים, אנשים שקוצלים מצעיות צנפס, חולים למיניהם, נערים ונערות שנזרקו מצחי הוריהם צגלל מעשה כזה או אחר, ועוד. וצאים לפניו גצרים שתאוותם תועבה היא, ואיסורים צסקילה, ולדצריהם יודעים שהם חולים ומרגישים שנוהגים כזהמות, אולם לא יכולים להפרד כלל מתאוותם, ואין להם ענה איך להיות כצני אנוש צריאים צדעת וצנפס. ולדצריהם אומרים שאין רצונם להמשיך צמעשיהם, ואדצרה, הם שואפים להיות כאחד

עב. שו"ת פסקי הלכות ח"ד סי' לב.

עג. א) כתב השו"ע (אה"ע סי' כד סעיף א) "לא נחשדו ישראל על משכב זכר ועל הבהמה, לפיכך אין איסור להתייחד עמהן, ואם נתרחק אפילו מיתוד זכר ובהמה, הרי זה משובת. ובדורות הללו שרבו הפריצים, יש להתרחק מלהתייחד עם הזכר". ובערוך השולחן (שם) כתב, משכב זכור ומשכב בהמה מהעריות הם וחייב כרת ואם בעדים והתראה חייב סקילה כמפורש בתורה, ולכן הבא על הזכר או הביא זכור עליו כיון שהערה אם היו שניהם גדולים נסקלים

שנאמר (ויקרא יח, כב) ואת זכר לא תשכב משכבי אשה, ובקדושים כתיב (ויקרא כ, יג) ואיש אשר ישכב את זכר משכבי אשה תועבה עשו שניהם מות יומתו דמיהם בם, הרי דהשוכב והנשכב שניהם בסקילה וכו'. ע"כ.

ובעוה"ר בדור האחרון חזר וניעור עניינם וחטאם של אנשי דור המבול וארץ מצרים, ויש חולים מנוולים השקועים בחטא הזה עד שאבד מהם תאוות נשים לגמרי, ולדבריהם אינם מסוגלים לפרוש מזה כלל, ולא יודעים מה לעשות.

ואיתא באורחות צדיקים (שער כו) בשם הראב"ד, "כל אדם יכול לדעת בעצמו איך יגדור לפי ענייניו, והראש לכל הגדרים, שישמור עניו ממה שאינו שלו".

ונראה שיש בזה שלשה מינים, הראשון הוא מי שנכשל רח"ל כמה פעמים באיסור הנ"ל, אולם לא דבוק בו כ"כ ועדיין יש לו תאוה רגילה המצויה לבני אנוש, ותקנתו היא לימוד מוסר ואגדה ותורה בטהרתה, שזה יכין לו הדרך לדרכי התשובה, וכמו שכתב רבינו הגר"א זללה"ה בפירוש משלי (כה, כא) "אמרו בגמרא אם פגע בך מנוול זה משכיהו לבהמ"ד אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ וכו', והיינו ששני מיני יצר הרע הן, תאווני וכעסני, והן ימין ושמאל מים ואש, וכנגדן נקרא התורה ג"כ אש ומים, והיינו שבתורה הן ב' דברים הלכות ואגדות, ואגדות נקרא מים שמושך לבו של אדם כמים ושם כל עניניהם על מוסר שמזה ישבר יצה"ר של התאוות ע"י מוסר, וההלכות הן הדינים שהן האש וכו'. וזהו אם רעב שונאן שהוא היצה"ר, אם הוא רעב שהוא הכעסני האכילהו לחם שהוא הלכות שהוא נצרך להלכות, ואם צמא שהוא התאוני השקיהו מים שהוא אגדות".

ב) והמין השני הוא מי שנכשל בעוון החמור הזה עד שכבר פקע ממנו תאוות בני אנוש רגילים, ודבוק לגמרי בעבירה. ודרך התיקון שלו היא רק באמצעות שיפּרוש מבני אדם וישב בהתבודדות מבני אדם עד שירגיש שתיקן את עצמו בזה.

כתב רבינו הגר"א (אבן שלמה פ"ב אות ד) "מי שאין מעצור לתאוותיו וכעסו, טוב לו לשבת בארץ מדבר". ועוד כתב רבינו הגר"א (אבן שלמה פ"ד אות יט) "להכניע היצר הרע החיצוני צריך להתרחק מלהביט בתאוות עולם הזה ומחבורת אנשים המבטלים מתורה ולישב בהתבודדות, והיצר הרע הפנימי צריך להכניעו בזכרון יום המות".

ובגליונות שם הבאנו דברי רבי אברהם בן הרמב"ם שכתב בספרו 'המספיק לעובדי השם' פרק על מעלת ההתבודדות, ובתוך דבריו שם כתב, "ההתבודדות היא אחת הנכבדות שבין המידות התרומיות, והיא דרכם של גדולי הצדיקים ובאמצעותה הגיעו הנביאים לידי התגלות, והיא נחלקת להתבודדות חיצונית ולהתבודדות פנימית, וכוונת ההתבודדות החיצונית היא השגת ההתבודדות הפנימית שהיא המדרגה העליונה וכו', ועל פי זה נטו הנביאים ותלמידיהם הצדיקים אל ההתבודדות החיצונית המביאה אל ההתבודדות הפנימית" וכו', עיין שם שהאריך

בוה. ועוד כתב בפירושו לתורה (בראשית כד, סג) "ויצא יצחק לשוח בשדה - יצא מן המקום אל קרוב למקום מלונו, כדי להתהלך ולעבוד את ה' בשדה בחפצו בהתבודדות כדרכו וכדרך נביאי ה'".

ושמעתי ממו"ר נר המערבי ארי שבבבל הגרא"ד וואכטפויגל שליט"א, שהיה מעשה ביהודי זקן ושבע ימים שהציעו לו לקרוא עיתון, ואמר שקיבל על עצמו שלא נוגע בשום עיתון לעולם, וביאר טעמו, שמתחילה היה שומר תו"מ ובעקבות קריאת עיתון של פורקי עול יצא לתרבות רעה, ואחר זמן נכנס לצרה גדולה והבטיח שאם יושע ממנה ישוב לדרך טובה ולא יגע יותר בעיתונים, וכעת הוא מקיים נדרו. ואמר מו"ר שליט"א שהלימוד הגדול מזה הוא שגם מי שחושב שקשה לו מאוד לעשות תשובה על עוונותיו, מ"מ החובה הגדולה המוטלת עליו היא להרחיק עצמו מן העבירה ולקבל עליו שלא להכנס לתוך תחום הנסיון.

ובודאי חובת האדם לחשב עם נפשו מהם המקומות והעניינים שמביאים אותו לידי נסיון וגורמים לו מכשולות, ולהתרחק מהם, ואף אם קשה הדבר בעיניו, כבר כתב רבינו הגר"א (אבן שלמה פ"א אות ה) "כמו שהרוכב על הסוס יכול להכריחו לילך בדרך הישר על ידי גיעה, אף אם הוא סוס רע, כן אף מי שנפשו רעה בטבע מידותיה". ועליו להכריח עצמו לילך בדרך היושר כפי שעשהו האלקים.

ג) אולם המין השלישי הוא קשה מכולם, והוא מי שמרגיש שהוא במצב של חולי, וזה מאוס עליו, והוא עוסק בו נגד עצמו, ורצונו להיפרד את נפשו מחמת שעושה כן, אולם בטבעו למעשה אינו יכול להפוך את הגל על פיו כלל רח"ל.

ואדם כזה רחוק מאוד למצוא לו תקנה, שאם למרות שהוא מרגיש את האיסור והמאוס והגנות וכו', בכ"ז הוא לא מסוגל לפרוש מזה, הרי שהוא חשוד על הכל, ואסור להתייחד עמו כמוש"כ השו"ע (אבהע"ז סי' כד סעיף א) "בדורות הללו שרבו הפריצים, יש להתרחק מלהתייחד עם הזכר", ואדם כזה הוא בודאי בכלל "פריץ" ממש. [ועי' בעץ ארז עה"ת שכתבנו בענין חו"נ לזכר ובהמה].

[ויש לציין כאן מה שנדפס בספר מפומייהו דרבנן (עמ"ס חולין בסופו) פסקי הלכה ששמע כבוד מו"ר הגאב"ד הגר"מ גרוס שליט"א ממרן הגרי"ש אלישיב זללה"ה, ובנידו"ד מובא שם (אות ז) "בחור שנכשל עם חבריו האם צריך להודיע בשידוך, והשיב שאם יודעים שכבר לא שייך לזה, אם צד הכלה לא הוי יר"ש במיוחד [בערך לשונו] א"צ להודיע ואם יר"ש יש להודיע, כי הוא איסור תורה". ועוד שם (אות ו) "בת שהיתה מסללת עם חברתה, ועתה עשתה תשובה, האם צריך להודיע בשידוכים, והשיב שא"צ להודיע כי לא הוי איסור תורה, אבל רק אם יודעים ברור שכבר מתוקנת בזה"].

סימן כח

פרק ד' אות ח' ד"ה מתאוה, חקרנו במי שמבטל עשה לא בידים, והבאנו דוגמא לזה ממנו ששומר שבת בלא כוונת שביתה לשם מצוה, ולהלן מובא קונטרס שלם המברר יסוד זה.

קונטרס מעשה השבת

א

ומטעם זה תקנו צתענית לקבל תענית מצערב, דאי לאו הכי ליכא אלא שז ואל תעשה. וזה דוקא בשבת ויום הכיפורים, אבל יום טוב דאיכא לכל יחיד מצות עשה חגיגה ראייה ושמחה, כיון דאיכא קום ועשה לכל יחיד אינו צריך זכירה והזמנה ככל מצות עשה דעלמא. ולפי זה למה דקיי"ל מצות צריכות כוונה, צריך לכוון בתפילת יום הכיפורים צין צחול וצין בשבת לצאת ידי חובת זכירה, ובשבתות דעלמא לא יכוון לצאת בתפילה כדי שיצא ידי חובת קידוש דאורייתא מן המוצא צמקום סעודה על הכוס כתיקון חז"ל, עכ"ל.

ומבואר דצדציו הקדושים צהדיא יסוד גדול וחידוש נורא לדינא, דכדי להחשיב ולהחיל את כל מעשי השבת כהלכתה, צעין שמהא קצלה וחכירה צכניסת השבת, צאופן שיאמר הריני שובת על שם מצות שבת. ובלא"ה אין ניכר צקיזמו ושמירתו שעושה לשם שבת, ולא עשה ולא כלום.

הנה צבר חדית לן זקניי הק' צעל החתם סופר זיע"א דמצות שמירת שבת אינה רק דין של שציתה ממלאכה צצז ואל תעשה, רק הוה דין דקום ועשה. ומשום כך חידש וז"ל, נ"ל דהשוצת צצצצ צצצ ואל תעשה ואינו מקדש היום צכניסתו לומר הריני שובת על שם מצות שבת לא עשה כלום, וע"כ זכור ושמור צצצור אחד והיינו ושמרו צני ישראל את השבת לעשות את השבת, שמירה ע"י עשיית קידוש, והיינו אשר לא יקים לעשות אותה והארכתה צזה צתוכחה על שמירת שבת וכו', עכ"ל צספרו תורת משה (פר' כי תצא).

ובן חזר על דצדיו ציתר ציאור צגליון השו"ע (או"ח רע"א סק"ג) וז"ל, משמע דלרש"י קדוש יוה"כ דאורייתא כמו שבת. וטעמו נראה, דציום הכיפורים דאין ליחיד צהם שום קום ועשה, רק שצות מאכילה ומלאכה, אינו ניכר שהוא לשם מצוה אם אינו זוכרהו צכניסתו,

לקדש חדשים ולחשב חדשים ושנים וזו היא מצות קדוש החדש וכו' וזו הפירוש (ר"ה כב, א) עדות זו תהא מסורה לכם, כלומר שמצוה זו אינה מסורה לכל איש ואיש כמו שצת צראשית שכל איש ימנה ששה ימים וישצות בשציעי עד כשתיראה לכל איש ואיש הלצנה שיקבע היום ההוא ראש חדש או ימנה מניין תוריי ויקבע ראש חדש או יעיין איחור האצוצ וולתו ממה שראוי להסתכל צו ויוסיף חדש וכו', עכ"ד. ומבואר אף כאן צלשונו דשצת צראשית מסורה לכל איש ואיש, וכלשונו ד'ימנה ששה ימים וישצות בשציעי', והוא תימה.

ובתחילה סבור הייתי דהרמז"ס אחא ללמד לן הדין המבואר בשצת (דף סט, צ) היה מהלך צמדצר ואינו יודע אימתי שצת, מונה ששה ימים ומשמר יום אחד. ופסק לה צפ"צ משצת הכ"ב, ואחא הכא לחדש לן דלא הוה רק זכר לשצת, רק הוה מיתלא צכל איש ואיש, דע"י שימנה ששה ימים וישצות בשצת נקבע השצת כלפי אותו הגצרא. ואכן מצאתי דצנפנת פענח על הרמז"ס הנ"ל צמי שהולך צמדצר ולא ידע מתי שצת, מניין לדצרי הרמז"ס צהל' קדוש החודש, ומשמע שהצין כוונת הרמז"ס דשצת מסורה ליחיד דכל אחד עושה שצת לעצמו לפי חצונו.

ובעין הדצרים הראוני דצרי זקיני החת"ס צתורת משה (פר' אמור) אחא דאיתא צמדרש, מעולם לא וזה שכינה מישראל צצצות ויו"ט אפילו

ב. ביאור דברי הרמב"ם דשבת מסורה לבל אדם

איברא דציקוד זה היה מקום ליישצ תמיהה נוראה דצרי הרמז"ס, דהנה צרמז"ס (פ"א מקדוש החדש ה"ה) כתב, אין ראית הירח מסורה לכל אדם כמו שצת צראשית שכל אחד מונה ששה ושוצת בשציעי אלא לצית דין הדצר מסור עד שיקדשוהו צית דין ויקצו אותו היום ראש חדש הוא שיהיה ראש חדש שנאמר החדש הזה לכם עדות זו תהיה מסורה לכם, עכ"ד.

ומבואר דצרי דחלוקה ראית הירח משצת צראשית, דשצת צראשית מסור הוא לכל אדם. והוא פלא גדול, דהא שצת קציעא וקיימא, וצפשוטו לא תליא כלל צמנינא דכל אחד ואחד. ואדרצה קידוש החודש מסור טפי להכרעת הצית דין וכדדרש קרא אחס אפי' שוגגין אפי' מזידין, דקידוש החדש נקבע ומסור לצית דין, והאיך כתב הרמז"ס צלשונו צהיפוך, אחמהה.

והצעתי הדצרים קמיה א' מגאוני צית צריסק שליט"א, והוספתי עוד לתמוה דלאידך גיסא מצינו דלענין קידוש החדש דרשינן 'אחס' אפילו שוגגין, אפי' מזידין, והיאך שייך לדון דשצת מישך שייכא לקציעות הגצרא מקציעות דראש חדש.

ובמו"ב יש לדקדק ולתמוה ע"ד הרמז"ס צספר המצוות (עשה קג) ז"ל, המצוה הקנ"ג היא שצונו ית'

ומבבר נתקשיתי, דזהלכות ליל הסדר
(סימן תעב ס"א) פסק דיהיה
שלחנו ערוך מצעוד יום **כדי לאכול מיד**
כשתחשך, ואף אם הוא צצית המדרש
יקום, מפני שמנוה למהר ולאכול צציל
התינוקות שלא ישנו, ע"כ. הרי דלפני ליל
הסדר קבע לן המחבר 'שימחר ויקום
מצית הכנסת' ויקדש צציתו, דלא כמו
שכתב כלפי ליל שבת, וי"ע.

ומוברח ומצואר דצפסת הוא דין
להתפלל בזמן היותר מוקדם
ולקיים הדין דתיכף כשתחשך, דיסוד
טעמו הוא שלא ישנו התינוקות, וכלפי
דין זה אין נפק"מ אם כבר צציתו או
דעדיין הוא צצית הכנסת.

ומשא"כ צצית הדין למהר לא היה
מטעם דלא ישנו התינוקות,
רק הוא דין דאחר שצא לציתו לא יתעכב
וישהה אלא יקדש מיד, כדי לקבל את
השבת בקידוש וזכירה צניסותו. אלא
דעדיין צריכים אנו לדון על איזה שעה
מדובר כאן ויש להאריך בזה וכדלהלן
צס"ד.

ג. בדין הקידוש והקבלה קודם
שתחשך

ואבן צצית יוסף (סי' רעא) הביא להאי
הלכתא דקידוש מיד **שיצא לציתו**,

צצית של חול, ופי' פרשת דרכים דהיינו
ההולך צמדצר ומונה ששת ימים ושבת
צציעי אעפ"י שהוא חול, מ"מ כיון
שהוא עושהו שבת שכינה עמו. וכתב על
דצריו אדונינו זקני הק' זללה"ה, ונראה
דמרומו זה הק' קרא דכתיב שבת גצי
מועדים דכתיב זהו אתם אפי' שוגגים
אפילו מוטעים, וקאמר שבת נמי כן אפי'
שוגג אפי' מוטעה צמדצר מ"מ שבת הוא
ששכינה עמו בכל מושבותיכם היינו
צמדצר וצאייס רחוקים, עכ"ד. פירוש
דע"י מניינא דההוא גצרא נקבע דשבת
הוא ולא היה זכר צעלמא, דוק היטב צ"ד.

אך לדברי זקני החת"ס הג"ל צריש
דצרינו, דברי הרמב"ם מתצארים
כמין חומר. דצדינא דזכור ושמור צצור
אחד נתחדש דצעינן שתיא השמירה
'צעשיית קידוש ע"י הגצרא', וא"כ פשוט
הוא דשבת מקורה לכל יחיד יחיד, דכך
הוא סדר וקציעות יום השבת, שיהא
דייקא ע"י 'עשיית השבת צקום ועשה'
דכל יחיד יחיד, וצלא"ה 'לא עשה כלום'.

והנה צמחצר (או"ח סימן רעא ס"א) פסק,
כשיצא לציתו ימהר לאכול מיד.

ומצואר דצצרי צפשיטות דלא צעינן
שימחר לצוא מצית הכנסת לאכול מיד,
אלא דאחר שצא לציתו לא יתעכב ויאכל
מיד (והיינו שיעשה קידוש), ואילו ירצה
להתעכב צצית הכנסת שפיר דמי.

עד. א.ה. וע"ע בשו"ת רדב"ז (ח"א סימן עו) ז"ל, צריכים אנו לומר כי השבת נתן לכל א'
מישראל כפי מקומו שימנה ששה ימים שלמים וישבות בשביעי, ובזה יש זכר למעשה בראשית,
ע"כ.

ועל אותו הדין מחדש לן זקני החת"ס דמי שלא קיים את עיקר הדין לקדש השבת ע"י כוס קודם שתחשך, לכה"פ יקיים בקום ועשה קבלת זכירת השבת ע"י שיאמר צפיו הריני שובת על שם מלות שבת. דהן אמנם ע"י כוס הוא עיקר הקבלה, ואין לך קבלה גדולה מזו, וכך הוא אופן קיום המעשה צידים, ועליה נאמר עיקר התקנה, אך עכ"פ דדיעבד יכול הוא לקיים קבלתו ע"י אמירת הלשון 'הריני שובת' ואף זהכי יש כאן קבלה, וכל שציתתו נעשית לשם קיום השבת בקום ועשה.

והמעייין בלשון החת"ס בגלוינו יראה דמדמה ליה לקבלת התענית, והיינו לקבלת 'תענית יחיד' דבלא קבלתו אין כאן קיום תענית, ומניעת האכילה לא הויא מדינא תענית.

ופשוט כוונתו דחלוק ציסודו 'תענית ציבור' מ'תענית יחיד', דתענית ציבור קציעא וקיימא ולא תליא בקבלתו כלל, דחז"ל כבר קצעו את יום זה שיהא 'יום תענית' ואף בלא קבלתו, כל מניעת האכילה הויא משום אותו היום שכבר נקבע להיות תענית.

אבן תענית יחיד דלא נקבע כלל דהוא יומא, דזה אמרינן דרק ע"י קציעות הגזרא מחיל לאותו היום דיחשצ 'יום תענית', ורק לאחר הקבלה חשיצ מניעת האכילה לקיום דין תענית'ה.

וכתב ז"ל, וכשיצא לציטו ימהר לאכול מיד דתניא בפרק ערבי פסחים (קו, א) זכור את יום השבת לקדשו, זכרהו על היין כניסתו. ומפרש רבינו דהיינו לומר שתיכף שנכנס לריך לקדשו על היין, וכן כתב הרא"ש בפרק תפלת השחר (ברכות פ"ד סי' ו) וצריש פרק ערבי פסחים (סי' ג) דצצחות וימים טוים יכול להוסיף מחול על הקודש ולאכול קודם שתחשך, וכן כתב הרמב"ם בפרק כ"ט (ה"א) יש לו לאדם לקדש ערב שבת מצעוד יום אף על פי שלא נכנס השבת וכן מצדיל וכו' שמלות זכירה לאמרה צין צשעת כניסתו ויציאתו צין קודם לשעה זו כמעט. והוסיף והציא לדברי הראש"א צריש פרק תפלת השחר (כו, ג ד"ה הא דאמר שמואל) צסם רבינו האי והראש"ד דהא דאמר שמואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש על הכוס מיד קאמר ואפילו קודם שתחשך ומותר לאכול צצצת על ידי קידוש זה, ע"כ. והיינו דעשו הקידוש ציום וצ"ע וכנ"ל.

ומבואר דעיקרא דדינא דזכירת השבת כניסתו, שיהא מקדש קודם שתחשך, והוא כוונת המחצר צמשכ"ת בלשנו 'לאכול מיד'. והא וודאי איירי בצופן שכבר התפלל ערבית של שבת, ואעפ"כ מחדש לן דצעי קידוש קודם שתחשך להחיל השבת צקום ועשה, והיינו עי"ז שמקדש.

ובאשר מדמה החת"ס קבלת שבת לקבלת תענית יחיד, צע"כ דס"ל דאף יום השבת אינו קביעא וקיימא כלפי קיום ושמירת השבת, אלא ע"י קבלת הגזרא, דע"י קבלתו מחשיב לכל מעשיו שיהיו לשם השבת.

ונתבוננתי בדברים על מה סומכים רבים שאינם מקבלים השבת (קודם הקידוש) ומפסידים את עיקר הקיום דשמירת השבת בקום ועשה, דמדינא הוא קודם שתתחשך כלשון החת"ס דצעינן 'זכור ושמור', היינו שמירה ע"י עשיית קידוש, ול"ע.

ד. יסוד חדש באמירה קודם שתחשב 'הדליקו את הנר'

ואשר נראה צוה, דהנה בשבת (דף לז ע"א) תנן שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ציתו ערב שבת עם חשכה עשרתם ערבתם הדליקו את הנר. וצגמ' שלשה דברים צריך אדם לומר וכו' צריך למימרינהו צניחותא כי היכי דליקצלינהו מיניה. וצטור וצשו"ע (או"ח סי' ר"ס ס"ב) פסקו לה, כשיהיה קמוץ לחשיכה ישאל לאנשי ציתו בלשון רכה עשרתם, ערבתם, הפרשתם חלה, ויאמר להם הדליקו את הנר, ע"כ.

אבן המעיין צרמז"ס יראה ששינה מלשון הגמ' צתרת. א. דהציא רק את ההלכה של אמירת הדליקו את הנר, ולא הזכיר כלל השאלה של עשרתם ערבתם. ב. דמאי דאמרי' צגמ' צריך למימרינהו צניחותא, לא פסק כלל. דז"ל הרמז"ס (פ"ה משבת ה"ג), צריך האיך להזהיר ולצדוק אותן על כך ולומר לאנשי ציתו ערב שבת קודם שתתחשך הדליקו את הנר, ע"כ. וצטור שדקדק וכתב כמה לשונות 'להזהיר' 'ולצדוק אותן' 'ולומר', והוא דלא כמו שהציא צשו"ע לאותו ההלכה, שכתב צהדיא צהיפוך, דאדרבה צריך שיאמר בלשון רכה דייקא.

והפלא הגדול יותר דצרמז"ס צכמה מקומות הזכיר את אותו הדין לצריך לומר לצני ציתו צניחותא כדי שיקצלו מיניה, ודווקא צהלכות שבת דהוא עיקרא דסוגיא לא הציא האי דינא. דהנה יעוי' צדצרי הרמז"ס (פ"א מהלכות שביעית עשור ה"ז) שכתב, נשים שאוכלות ושמות עד שחשיכה, והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחול על הקדש, אין ממחין צידן שלא יצואו לעשות צדון, שהרי אי אפשר שיהיה 'צטור צצית' כל אחד ואחד להזהיר נשי, והנח להן שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין 'וכן כל הדומה לזה', ע"כ. וכוונתו צפשוטו צדצרי 'וכן

קבלת תענית דצריך שיאמר הריני בתענית יחיד מחר יהי רצון שתהא תפילתי ביום תענית מקובלת, ע"כ. ובארנו האי דינא בארוכה ואכ"מ.

עו. ועי' בשיעורי עץ ארז עמ"ס שבת שדקדקנו בלשונות הרמב"ם, והארכנו שם טובא יעוי' בסתירות לשונות הרמב"ם מהל' א' ומהל' ב'.

זהלכות שבת. וצפרט דהאי הלכתא דיהא מכבד את אשתו נוהג בכל עת, ולאו דווקא בערב שבת, וי"צ.

ואשר נראה לדברינו יסוד חדש בגדר אמירת הצעל 'הדליקו את הנר', דחלוק הוא ציטודו משאלת 'עשרתם ערבתם', דהנה מצינו בדברי זקני הגרעק"א בגליון המשניות שכתב ז"ל, דהא דתנן "וצהלקת הנר" ולא תני סתם "וצנר" כמו דתני וצחלה ולא תני וצהפרשת חלה, דהיינו משום דהתנא רצה לרמוז למה דאיתא צתיקוני זהר, שצעה"צ יתקן את הנרות ואשתו תדליק, מש"ה תני וצהלקת הנר לומר דתיקון לאו עלה רמי.

והארבנו בשיעורים במק"א"עו בדברי הגרעק"א, להוכיח דהמנחה של הדלקת הנר אינו דווקא על האשה, אלא מנחה על האיש והאשה יחדיו. ולכך חלוקים ציטודם הדין ד'הדלקת הנר' מדין ד'עשרתם ערבתם', דהדין דהדלקת הנר הוה מדין הצעל גופיה, דלרין הוא לצרר ולתצווע על קיום מנחה דיליה, ומשא"כ הדין דעשרתם ערבתם דלא הוה מדין חיוצ ידיה, רק הוא דין לורז את בני ציתו לקיים את חיוצם לעשר ולערב.

ולדברינו עתה נראה להוסיף עוד צוה ולומר, דכאשר אומר הצעל הדליקו את הנר בלשון ציווי, מקיים צוה להאי דינא דקציעות השבת צקום ועשה,

כל הדומה לזה, דצכל אותן הדברים שצריך להוכיח בני ציתו נאמר צוה האי כלל ד'אי אפשר שיהיה שוטר צציתו', והוא לכאוף מהדין דלרין למימרינהו צניחותא כדי דלקצלוה מיניה. וא"כ צ"צ אמאי זהלכות שבת לא הזכיר אותה ההלכה, וצ"ג.

ובמו"ב יש להתצונן בדברי הרמב"ם (פ"ה מהלכות דעות ה"ז), תלמיד חכם לא יהא צועק וצווח צשעת דצורו צצהמות וצחיות, ולא יצביה קולו ציותר אלא דצורו צנחת עם כל הצריות, עכ"ל, והוא לכאוף נמי מההלכה דלרין למימרינהו צניחותא. והיינו דפסק לה זהלכות דעות, ולא זהלכות שבת. ועוד זאת שהוסיף דהאי דינא שייך צ'תלמיד חכם', והוא דלא כמצואר צסוגיא דשבת דנראה דהוה דין על כל אחד ואחד. וציותר, דהאי דינא דהלכות דעות לכאוף הוה דין על כל עת שלא יהא צועק וצווח וכו', ומהו שנוסף עוד דין על ערב שבת, ושמא דייקא, ופלא.

עוד זאת יש לתמוה, דרמב"ם (פט"ו מהלכות אישות ה"ט) הציא עוד פעם את אותה ההלכה, וכן צוו חכמים שיהיה אדם מכבד את אשתו יתר מגופו ואוהבה כגופו, ואם יש לו ממון מרצה צטוצתה כפי הממון, ולא יטיל עליה אימה יתירה, ויהיה דיצורו עמה צנחת ולא יהיה ענצ ולא רוגז, ע"כ. וצ"צ אמאי הציא הר"מ לפרשת 'דיצור צנחת' זהלכות אישות ולא

לא נכנס לזמן ש'השמש מתחיל לשקוע',
ופשוט.

איברא דלשון זה דלא יקדים ולא יאחר
לא מצינו בלשון ההלכה אלא
כלפי הלכתא דחנוכה, דו"ל הרמב"ם
(פ"ד מחנוכה ה"ה) אין מדליקין נרות
חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם
שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין, ע"כ.
וכבר הארכנו בפסקי הלכות (חנוכה)
והבאנו מה שמעתי מת"ח נאמן עד
ראייה כי מרנא הרב מצריסק זללה"ה
היה מקפיד לקיים האי דינא דלא
מאחרין ולא מקדימין, ומשום כך היה
עומד עם השעון צידו סמוך לשקיעה
ומקפיד ביותר לקיים את אותה ההלכה
ד'עם שקיעתה'. ושמעתי מגאון אחד ז"ל
מחשובי תלמידי צריסק שהיה צודק קודם
חנוכה לצרר אם השעון מכוון כראוי, כדי
לקיים את אותה ההלכה שלא יקדים ולא
יאחר, עכ"ד שם. אך הא מיהא הכא
בשבת לא שייכא האי דינא כללע"ה.

הן אמנם דכבר מצינו לשון זה בגמ' בשבת
(דף כג, ב) דציתו דרז יוסף הוה
מאחרא ומדלקת לה אמר לה רב יוסף
תניא לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד
האש לילה מלמד שעמוד ענן משלים
לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד

דכשם שמיניו דהאשה מקבלת השבת
בהדלקת הנר, ומכאן ואילך כל שמירת
השבת נעשית לשם השבת, כמו"כ הבעל
דמישך שייך הוא בהדלקת הנר דילה,
שפיר חשיב כמחיל את השבת בפיו ע"י
אמירתו 'הדליקו את הנר'. וצפרט
להמצואר בדברי הנו"כ צדין שליחות
הבעל להאשה שהיא תדליק ההדלקה
דילה, ויסוד אדיר הוא.

ובהבי נראה לבאר האי מילתא
דתמיהתא דמחדש רבינו משה
בן מכיר צ'סדר היום, ז"ל, יצוה לציתו
להדליק הנרות בזמנו, והוא כשהשמש
מתחיל לשקוע צריקע, ואין ראוי לאחר
ולא להקדים, ע"כ. ומצוארס דצריז דומן
הדלקה 'כשהשמש מתחיל לשקוע', ועוד
זאת מחדש שלא יאחר ולא יקדים.

ובפשוטו הוא פלא, דאמאי לא יקדים
להדליק הנר, והרי כל מה
שיכול להוסיף על השבת שפיר דמי. ועוד
זאת יש להתבונן, כיצד אנו, הנוהגים
כמנהג ירושלים להדליק ארבעים דקות
קודם השקיעה, מקיימין להאי דינא דלא
יאחר ולא יקדים. והא פשיטא דאם לא
הדליקה ארבעים דקות קודם השקיעה
תדליק לאחר מכן, ולא ידליק בעלה
במקומה, ופשיטא דזההיא שעתא עדיין

עה. במאמר המוסגר ראוי לציין כי בישיבת 'בית התלמוד' מעשה החלפת השעון בהיכל הישיבה
נתון אך ורק בידי הדיין דמתא הגרמ"מ ברוס שליט"א באומרם כי הרבה גופי תורה תלויים
בזה, כתלמוד תורה דרבים, זמן ק"ש דאורייתא וכו', ולכך צריכים בזה אחריות יתירה.

אשר לפי"ז שפיר נתצאר צלישנא דסדר היום 'שלא יאחר ולא יקדים', דאף להקדים קודם הזמן לאו שפיר עבד, דע"י הקדמתו חסר צעיקר הקצלה וקציעות השצת בקום ועשה וכו"ל. ולהכי כתב דזמן ההדלקה 'כשיתחיל השמש לשקוע', דזהו זמנו בקצלת השצת, בין מזד האיש ובין מזד האשה, האיש מזד אמירתו והאשה מזד המעשה וכהנ"ל.

אך עכ"פ הא מיהא, חן דנוהגים כמנהג ירושלים להדליק ארבעים דקות קודם שקיעת החמה, א"כ האמירה 'הדליקו את הנר' נמי הויא מוקדם טפי מזמן השקיעה, וא"כ ז"צ היכן שייכים אנו להאי דינא ד'לא יקדים'. ואכן דנתי הדברים קמיה גא"צ דפאפא שליט"א פה עיה"ק ירושלים, והסכים דהנוהגים כמנהג ירושלים לכאוי לא שייכים להאי דינא של חז"ל ד'הדליקו את הנר'. והוסיף עוד שקיבל מאביו הגאון הק' זצ"ל שצפעסט הדליקו הנשים ג' דקות קודם השקיעה. והציא עוד מה שכתב זקינו זצ"ל בספרו, דצפרנקפורט היו עושים מלאכה אחר השקיעה דידן דאחזו כר"ת, וא"כ פשיטא דאין מקום לומר דדינא דגמ' שיאמר לציתו 'הדליקו את הנר' איירי צארבעים דקות קודם השקיעה.

ובפרט לפי מה שפסק צאגרות משה (יור"ד ח"ד סי' יז ואו"ח ח"ד סימן ס"צ) להקל דציעבד צעשיית הפסק טהרה עד ט' מינוט אחר שקיעה משום ספק ספיקא יעוי', וכן אחז הגאון בעל היציע

הענן, סברה לאקדומה אמר לה ההוא סבא תנינא ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר, ע"כ. אך ברמב"ם לא הביא גמ' זו לדינא כלל (וצעין משפט שם ז"י לרמב"ם הל' חנוכה הג"ל ד'לא יקדים ולא יאחר', ופלא הוא), ועדיין ז"ע וד"ל.

אך הצנת הדברים צוה לפוס פשוטו, דהנה צמחצר (סי' רס ס"ב) כתב הלשון כשיהיה 'סמוך לחשיכה' ישאל לאנשי ציתו צלשון רכה עשרתם וכו'. וכתב צפמ"ג (אשל אברהם סק"ב) ז"ל עי' גיטין (דף ג, ב) אל יטיל אימה יתירה, ומייתי הא דיאמר צניחותא דלקצלינהו מיניה וכו' משמע דמהאי טעמא הוא דאימה יתירה ידליקו צצנת כו'. ומצואר צפשוטו דהדין אמירה סמוך לחשיכה הוא כדי 'שיקצלוהו מיניה וידליקו מיד' כשאומר ולא יצואו לאחר הדלקתם. וצ"ב דאיריין צזמן שלאחר מכן צצר אינם יכולים להדליק, ודייקא משום כך צריכים למימר צניחותא, שיקצלו אמירתו 'מיד' ולא יאחרו ההדלקה לזמן שכבר אין רשות להדליק.

ובעמא דמלתא לדברינו, דכיון דאמירת 'הדליקו את הנר' הויא מהלכתא דקצלת השצת, א"כ האי קצלה צריכה שמהא צזמן שמצווה צהדלקה, דקודם לכן אין צאמירה זו כלל לתא דקצלת שצת. וכשם שאם יזכיר לאשתו ציום ה' שתדליק הנר צערב שצת לא יחשב לקצלה צאמירתו, כמו"כ אם יאמר לשון זה קודם סוף זמן ההדלקה, חסר צעיקר הקצלה.

אומר' בספרו טהרת הצית (עמ' רסה) להקל צי"ג דקות אחר השקיעה (והאריך לחלוק על הדברים ראב"ד ירושלים שליט"א במשניות והנהגות כ"צ סימן חכד). ולדעריהם פשיטא וק"ו דאין שייך לדון על ארבעים דקות קודם השקיעה שיחשז קבלת שבת, אי מקילין אנו לעשות הפסק טהרה אפי' אחר השקיעה, ופשוט.

ועוד זאת יש להוכיח דבדאי א"א לומר דהזמן דארבעים דקות קביעא לעשותו כהזמן שנתקן זו האמירה ד'הדליקו את הנר', דהרי צמנכה דבעינן להדליק נרות הצמנכה סמוך לשקיעה, מאחרים לזמן הדלקת נרות השבת (וכפי שכתבו דעתם הד"ץ דפה עיה"ק דיליקו נרות השבת כ"ה דקות קודם השקיעה) וא"כ פשיטא

דאין לומר דנקבע לן צמנהג ירושלים דארבעים דקות הוא הזמן שבו נקבע הדין של קבלת שבת, והינו ע"י שמנאות לציתו 'הדליקו את הנר' ע"י.

ומשום כך נראה דצירושלים עיה"ק המקפידין להדליק ולנאות על ההדלקה ארבעים דקות קודם השקיעה, לא מחשיצים לאותו הציווי כקבלת השבת צקום ועשה, ובעינן עדיין אמירה בזמן השקיעה צהדיא צלשון דהריני שובת על שם מלות שבת א.

ואף צשאר מקומות, אותם שאין מדליקין נרות, כגון צחורים וצתולות, צריכים להקפיד לומר צפה הריני שובת כדי לקיים ולהחיל השבת צקום ועשה כדעת זקניי החת"ס וכנ"ל א.

עט. הן אמנם היה מקום לדון דבשבת חנוכה נתחדש זמן חדש דהדלקה, ואין לאחר זמן הדלקת נרות שבת משום כן. וכך אכן שמעתי ממור"ר הגר"ח ש זללה"ה בשם זקינו הגרב"ב זללה"ה שקיבל כן עוד למעלה מקודש, והוסיף דאף להדלקת נרות חנוכה דמוצ"ש נקבע ע"י חכמינו ז"ל זמן אחר, ודוק.

פ. וראוי להזכיר מה ששמעתי מת"ח נשגב א' שליט"א דכשהתחתן הגר"נ קרליץ זללה"ה בבני ברק והגיעו המחנותנים מירושלים לבית מרנא החזו"א זללה"ה, כשהגיע זמן דארבעים דקות קודם השבת זרום החזו"א ואמר להם: 'נשי ירושלים הדליקו את הנרות', ע"כ. ומבואר לכאור' חידוש גדול, והוא קצת צ"ע לדברינו, דהיכא שייך לדון קבלת שבת באותו מקום רק כלפי נשים מסוימות, ולחלק ההנהגה בין אשה לאשה, ויל"ד.

פא. וראיתי לעורר במה שכבר הארכנו בכמה דוכתי על מנהג דארבעים דקות כיצד ננהג בעיר 'מעלה אדומים', דמחד הוא עיר חדשה שלא נתקבל מנהג זה, וכך קבלתי מבעל ה'שבט הלוי' זללה"ה. (וכע"ז שמעתי מא' מחשובי רבני מודיעין עילית שקבעו בה מנהג עיר חדשה ועשו בה פשרה שבין זמני ההדלקה של בני ברק לירושלים ותקנו ל' דקות). אך לאידך גיסא כבר כתבנו בארוכה בכמה דוכתי ואכ"מ, לענין דינא דקריאת המגילה ב"ד דיש להחמיר לדון את רצף הבתים לירושלים להחשיבו כעיר אחת, וכפי שהורה לנו ברור בעל הפתחי חושן

צריך להוציאו בשפתיו. וכבר הביא שם
הח"ח משמיה דצ"ח דהוי קבלה וכן
הסכים הגר"א צביאורו.

והארבנו ששיעורים צוצחים (שיעורי עץ
ארו, שיעור ג') צדצרי התוס'
מכות (ד, ז) שמלינו דעדים זוממין חשיצי
לאו שיש צו מעשה דציצורא אמתעצי
מעשה. והצאנו הגמ' צוצחים (כט, ז)
דמציאר דהמחשצ צקדשים לוקה למ"ד
לאו שאין צו מעשה לוקין עליו. וכתצ
צפנ"י בגיטין (נד, ז) מהכא דסגי
צמחשצה צלמוד ולא צעינן דיצור, דאל"ה
חשיצ מעשה, דקיי"ל עקימת שפתיים
הוה מעשה, יעוי"ש. ועיי"ש צאריכות
גדולה לדון אי צמחשצה קדשים צעינן
מחשצה או דיצור, וכבר עמדו צוה התוס'
צריש צצחים (סוד"ה כל הזצחים) וכתצו ז"ל,

ה. קבלה בפה או אף ע"י גילוי דעת
אלא דצריכים אנו לדון כיצד היא הקבלה
הנצרכת להחיל השצת צקוס ועשה,
ואי צעינן דווקא אמירה צפה 'הריני
שוצת', או דסגי בגילוי דעת וכיו"צ.

ונראה צוה, דהנה צמשנה צרורה (סימן
רסא ס"ק כא) כתצ דקצלת שצת
אפשר שתהא ע"י דיצור שהוא מקצלו
עליו לשם תוספת שצת או ע"י אמירת
צרכו, ואם מהני לזה קצלה צלצ ע"ל צסי'
תר"ח ס"ג צהג"ה וצמ"צ שס. וצסי'
תר"ח איירי לענין קצלת יוהכ"פ, והתס
כתצ צרמ"א עיין לעיל סימן תקנ"ג דאם
קיבל צלצ לא הוי קצלה. וכוונתו להלכתא
דקצלת תענית דמציאר צצ"י צשם
הפוסקים ד'קצלה צלצ אינה קצלה', אלא

זללה"ה שדינו לפי הנ"ל כירושלים לכל דבר גם לקריאת המגילה, וכן הסכים לדינא הגאב"ד
הגר"מ גרוס שליט"א, וכן הבאנו מגאוני עולם תלמידי בית הסופרים ז"ל. וא"כ יש מקום
לדון דאף מנהגי ירושלים יהיו כאן, כלפי דיני קבלת שבת, ויש לדון.

וכמו"כ מצינו לענין דיני השקיעה לדון דדינו כעיר אחת עם ירושלים, וכך נוהג למעשה
הגאב"ד הגר"מ גרוס שליט"א במעלה אדומים, ע"פ אותו שקיעה של ירושלים, (והוא הלוח
של הגר"מ טוקיצינסקי זצ"ל). וכן נוהגים כלפי שבת, הפסק טהרה, תפילה וכו' ע"פ הזמנים
הנ"ל. וכך הסכים לברכי הגר"ח סופר שליט"א. ועי' בלוח 'אופק מעלה אדומים' שכך גם
כתב שם הגר"מ מנת שליט"א אחרי בדיקתו לעומק הנידון במעלה אדומים, ע"כ. וקשה לחלק
ולדון שחלק מהעיר מעלה אדומים תהיה בשקיעה אחת וחלק תהיה בזמן אחר. וכבר הארכנו
בוה במק"א לדון בדעתו של כבוד רב העיר הגר"מ נגארי שליט"א שהורה בכל בתי הכנסת
שדעתו שבמעלה אדומים השקיעה בפועל 20 דקות קודם לעיה"ק ירושלים ולכן חייבים לנהוג
קדושת שבת ארבעים דקות קודם השקיעה מעיקר הדין הלכה ולמעשה. ולדבריו נמצא דבכל
חלק בעיר תהא השקיעה בזמן אחר, ופלא הדבר אם נאמר שבמוצש"ק גם יהיה בו היתר
לחלל שבת, וא"כ יוכל להספיק להגיע לירושלים קודם צאת השבת דשם, והאם הפסק טהרה
אחרי הזמן הנ"ל יהיה במנין הימים. ויש להאריך בכל זה וקצרתי.

אבן כשהנעתי הדבר קמיה מו"ר הגרמ"ד הלוי זללה"ה לא הכריע בזה, אלא דקאמר דאם בכל דיני דיבור צעין שישמיע לאזניו אין סביר לחלק דהכא לא נצעי כן, עכ"ד. וכיון דצכמה דוכתי מנינו דצעין שישמיע לאזניו (יעו"א ח"א קפה, ס"ג, ר"ס"ג) א"כ אף הכא לכאור' נצעי שישמיע לאזניו. אמנם בספר 'אילת השחר' כתוב דא"כ להשמיע לאזניו.

והנה צעיקר הדין דיבור דמבואר צכמה דוכתי דצעין שישמיע לאזניו מנינו יסוד חדש בדברי העונג יו"ט (סימן קעה) שכתב לחדש, ז"ל, מיהו צעיקר הדבר שחידש השאג"א דצעין בחליצה שישמיע לאזניו נראה לי דיש לחלק טובא בין ק"ש לחליצה, דדוקא בק"ש וברכת המזון דכל הני הוי כמו תפלה המשעבדים לב לשמים צעין שישמיע לאזניו. משא"כ חליצה שהוא קנין וגם כונה ידידה הוא רק כונת קנין. וכן הקריאה הוא דצעי שיוציא כונתו בפיו כמ"ש במקום אחר, וכיון דעיקר הכונה הוא רק כונת קנין לא צעין בזה שישמיע לאזניו, עכ"ד.

ומבואר לפו"ד דהאי דינא דצעין שישמיע לאזניו לא הוה מהלכות ה'דין דיבור', אלא דין הוא רק באופן שהדיבור אתא לשעבד ליבו, דבזה אמרי' דדוקא ע"י שמשמיע לאזניו יש כאן דיבור המשעבד את הלב. אכן בעלמא דהדין דיבור אתא רק לפעול חלות קנין, כה"ג לא צעין שישמיע לאזניו מהלכות הדיבור.

צפ' המפקיד (צ"מ דף מג, ז) פירשתי הא דמחשבה פוסלת בקדשים אי צדיבור הזבח נעשה שלא לשמה או אפילו צמחשבה, עכ"ד. ויעו"י בדברי זקני הגרעק"א בגליון הש"ס ע"ד התוס' הנ"ל שצ"ן לדברי רש"י בצבחים (דף מא, ז ד"ה כגון) דכתב בלשוננו שם דכל מחשבה דקדשים מוציא צפה הוא, ע"כ. וכמו"כ יעו"י בדברי התוס' בפסחים (דף סג, א ד"ה ר"מ) שכתבו ז"ל, מכאן מדקדק ר"י דהא דקרי בכל דוכתי פיגול פסול מחשבה לאו דוקא, דאזניו פיגול עד שיוציא בשפתיו, דאי צמחשבה תליא מילתא יעו"י, ע"כ. ומלשוננו נראה דלא הזכיר לישנא ד'דיבור', רק הוא דין 'שיוציא בשפתיו'. ויש לזכר ולבאר שינוי הלשונות, והחילוק שבין דיבור להוצאה בשפתיו.

ועולים על כולנה דברי רש"י צמחות (דף ז, ז ד"ה אצל) שצירף ב' השיטות הנ"ל וכתב ז"ל, 'הך מחשבה דקדשים הוצאת דיבור צפה הוא'. ונתבאר בדבריו לכאור' ב' הגדרים יחדיו, 'דיבור' ו'הוצאה צפה'.

ודנו שם לזכר דעתיה דהנך ראשונים דצעין דיבור דדוקא, איזהו הדיבור הנכרך להפקעת הסתמא לשמה, אי צעין דדוקא דיבור ככל הלכות דיבור ע"י שישמיע לאזניו, או דכל היכא שהוציא בפיו סגי לאחשובי כדיבור. ושאילתי לראשי החצורה הגרמ"ז איזנשטיין שליט"א והגר"ש שלוסברג שליט"א והניחו האזניו מילתא צספק. וכמו"כ שאילתי הדבר להגר"ר חנקל העילוי דמיר, ולא השיב בזה.

דתלה הדברים אי צעין דיצור לענין
פיגול או דסגי במחשבה.

ו. גדר הקבלה דשבת ע"י מעשה
המוביח

והשתא נהדר לדין כלפי חלות השבת
צקום ועשה, כינל נחשז הוא
המעשה המועיל להחשיצ לשביתתו
כשביתתה לשם המעשה, אי דווקא צעין
ע"י עקימת שפתיים דהויא מעשה, או
דמהני אף ע"י גילוי דעת על מעשיו
דהויין לשם השבת.

והנראה בפשוטו דכל הדין קבלה
במעשה לא הויא אלא שיהא
כאן שמירת שבת צקום ועשה, ופשיטא
דלא צעין דייקא עקימת שפתיים וצוודאי
דאף בלא שישימיע לאזניו יחשז קבלה,
דלא צעין אלא מעשה המוכיח שכל
שמירתו הויא לשם השבת, וכל מעשה
המוכיח לכך סגי. וכעין המצואר דצדרי
זקיני החת"ס (צש"ת או"ח ס"י רח) כלפי
דינא דלהודות ולהלל דחנוכה ופורים
דעשיית ה'זכר לנס' הויא דאורייתא ממס
מק"ו כדאיתא פ"ק דמגילה, ומכל מקום
אופן עשיית הזכר הוא בכל גוויי שיראה,
וכגון בקביעת האיסור צהספד ותענית,
וציה מקיים הדין דאורייתא ד'זכר לנס'.
כמו"כ יש לדון הכא כל מעשה שעושה
שבזה קובע את השבת צקום ועשה מקיים
בזה את הדין דאורייתא דזכירה ושמירה.

אבן יש לדון דאם ירצה לקבוע מעתה
ועד עולם שמעשה מסויים שיעשה

ולפ"ז היה מקום לומר דאף נידון דידן
כלפי דיצור המפקיע מידי
לשמה, דלא הוה מילתא דתליא בלבו, אלא
הוה חלות הפקעת הלשמה, וכה"ג
אפשר דהוה כהלכות קניינים דלא צעין
בזה שישימיע לאזניו.

אבן צעיקר הדבר אפשר לדון ולומר,
דאף אי נימא דצדרי העונג יו"ט
דהאי דינא דישימיע לאזניו נאמר דווקא
במקום דעיקרו כוונת הלכז ולא במקום
דנדרך הוא לחלות הקנין, וכנ"ל, עכ"ז
צקדשים אפשר דחשיצ כדבר שעיקרו
כוונת הלכז. וכך הוא להדיא דצדרי
הגרמ"ע צש"ת אחיעזר (ח"צ סימן כד)
שכתב לחלק צין דין מחשבה הנגרכת
בתרומה ובהקדש להדין מחשבה הנגרכת
לענין לשמה וכוונה, דבהלכות מחשבה
בתרומה אע"פ דדי הרצון שבלב
במחשבתו לחלות הקדש ותרומה מ"מ כל
שפיו מכחישו אזלינן בזה הודאת פיו,
והרצון שבלב הוי דברים שבלב ואינם
דברים. אצל צענייני לשמה וכוונה שזהו
לא מצד הרצון לצד רק דצעין כונה
ולשמה והתורה חדשה דצעין לשמה
והעיקר בזה כונת הלכז הכל הולך אחרי
מחשבת העוצד ואם נמכוין בכוונה לשמה
אף שאמר בפיו לפגל הלא היתה מחשבתו
ועבודתו לשמה, וכן להיפך אם חשז שלא
לשמה ובפיו אמר לשמה הלא סוף סוף
חשז שלא לשמה, עכ"ד.

ומבואר בפשוטו לפו"ד דעיקר הדין
דכוונה הנגרכת צקדשים הוה
צ'מחשבת הלכז', ועי"ש בהמשך דצדרי

יחשז כקצלת וקציעות השבת, דלא מהני, ודייקא אס קודם השבת קובע על מעשה מסויים שיחשז כקצלה מהניא לענין שבת זז.

אמנם ע"י הרהור בלז לא מהני, דכיון דבעינן מעשה להחשיז השמירה בקום ועשה, א"כ בלז אפשר דלא סגי להחשיזו כ'מעשה' לנאח ציה הזכירה הכחוצה בדברי זקני החת"ס. ומטעם כן כתב הרמז"ס (פ"ל משנת ה"צ) דחכמים הראשונים היו מקצנין תלמידיהן בערב שבת ומתעטפים ואומרים **בואו וננא לקראת שבת המלך**. וכבר ידוע מנהג מרן הרב מבריסק זללה"ה בא"י שהיה יואל קודם כניסת השבת למרפסת ביתו לקיים האי דינא ד'ננא', ואפשר דהקפיד להחיל השבת בקום ועשה וכדברי זקני זיע"א^{פב}.

ז. גוי ששבת שלא ע"י קבלה

ועוררוני לדון דלפי"ז מאי דקיי"ל גוי ששבת חייב מיתה לא נאמר כן אלא בגוי ששבת לאחר שקיבל עליו צפה את השבת, דהא לדברי זקני החת"ס בלאו הקבלה ועשיית השבת בקום ועשה לא הויא שם מעשה שמירת השבת כלל. אך דבאמת צעיקר דבר זה מצינו פלוגתא הרמז"ס ורש"י, דברמז"ס (פ"י

ממלכים ה"ט) פסק, עכו"ס שעסק צתורה חייב מיתה, לא יעסוק אלא בשבע מצות שלהן בלבד, וכן עכו"ס ששבת אפילו ציוס מימות החול, אס עשאהו לעצמו כמו שבת חייב מיתה, ואין צריך לומר אס עשה מועד לעצמו, כללו של דבר אין מניחין אותן לחדש דת ולעשות מצות לעצמן מדעתן וכו', עכ"ד. ומבואר ברמז"ס דעיקר הדין דעכו"ס ששבת חייב מיתה היינו דווקא צאופן שקבע את שמירתו שיהא 'לשם שבת', ואהכי אף צימות החול, אס קבעו לשבת - חייב מיתה.

אבן רש"י בסנהדרין (דף נח, צ) פליג עליה וכתב ז"ל, נכרי ששבת - ממלאכתו יוס שלם חייב מיתה שגאמר יוס ולילה לא יצותו וקא דריש ליה לא יצותו ממלאכה דאצני אדם נמי קאי, יעוי'. ובפשוטו ס"ל דכל שציתה ממלאכה, אפי' שלא לשם שבת, עובר הוא על יוס ולילה לא יצותו, ודוק וחדוש, ויש עוד לדון בזה.

ועב"פ לפוס דעת רש"י יש מקום לדון, דהן אמנם שבת ממלאכה, אך כיון דשבת בלא קבלה וקציעות היום להחשיז השמירה כמעשה בקום ועשה, יש מקום לדון דלא יתחייב צכה"ג, על שציתתו, מיתה.

פב. ושמעתי בבית בריסק שהרב זללה"ה היה מקפיד מאד לשבת במרפסת כשעה ויותר לקיים הדין 'יושב ומצפה', וכמה פעמים ביקש לידע השעה המדויקת של השקיעה דלא רצה לקבל בפועל קודם לכן אפי' רגע כמימריה, וכאשר הגיעה השעה מיד קם ואמר 'בואי כלה' ומזמור שיר ליום השבת וכו' ומיד נרגע והוריד מגבעתי ונכנס לביתו, ע"כ.

שאומרים מזמור שיר מקצלין הנצור שבת עלייהו ואסור בכל המלאכות אפילו עדיין היום גדול, יעוי'.

ומבואר עכ"פ בדברי סדר היום (וכ"ה באריז"ל) דשייך קבלה לכבוד השבת, בלא איסור מלאכות, ויש להאריך בזה טובא. אך עכ"פ נתבאר לדעתיה דשפיר חשיב קבלה, אף בלא נתקיים זה קביעות דהחמ"ס להחיל השבת ע"י יציאתו, שהרי עדיין עושה הוא מלאכה לאחר מכן. פירוש דאין קבלתו וקביעותו שייכא כלל וכלל לדין שביטול השבת, וכלפ' הדין שביטול ד'כבוד שבת' אפשר להחיל אפי' שיעשה מלאכה, והוא חידוש ויש להאריך בזה.

אולי נימא דאם ישבות ממלאכה משום 'כבוד השבת' ולא משום 'איסור' ודין שביטול דשבת, דיחשב כשביטול בשב' ואל תעשה.

ועב"פ יהא מוכח מכאן דשייך להחיל במעשיו על הזמן שלאחר מכן, ששביטולו לאחר השקיעה תחשב כשביטול בקום ועשה. וכמו"כ יתכן דלפי"ז יכול הוא לקבל כתיבה על הזמן שלאחר מכן, דכיון דקיי"ל כתיבה כדיבור, ושייך קבלה על זמן שלאחר מכן, א"כ אף ע"י כתיבה יהני, ול"ע.

ז. ביאור חדש בשיטת סדר היום

ונראה ביאור חדש בעמקות שיטת הסדר היום וכן חזריה האריז"ל, דהנה בר"ן בשבת (דף י, ב דפי הרי"ף) ביאר ההוא מעשה דדביתו דרבי יוסף הוה

אבן יש מקום לדון ולחלק בלא קאמר החמ"ס דבריו בלא כלפי דינא דזכירת השבת שנאמר בישראל דייקא, ואילו דינא דגוי ששבת חייב מיתה נאמר כלפי דינא דשמירה אפי' בלא קבלה דסו"ס לא נאמר ביה שמירה שע"י זכירה, רק פרשת שמירה גרידא, ויל"ד עדיין.

ח. קבלת השבת לחצאין

והנה דבר פלא מנינו בדברי רבינו משה בן מכיר ז'סדר היום', ז"ל, וכשיואל לקבל שבת, אם יש עמו חבר או תלמיד שיצא עמו שיהיו ז' או ג' הוא טוב ויפה וברוב עם הדרת מלך, ואם לאו הוא לבדו יעשה אותו, ואף על פי שלא הדליקו נרות בבית ויאל לקבל שבת ואח"כ בא לו להדליק אין צורך כלום איסור כיון שכוונתו לכך וההדלקה לכבוד שבת ענינו אין לחוש, אבל ענין אחר אין ראוי לעשות אחר ההקבלה, עכ"ל סס.

ומבואר מדברי רבינו משה בן מכיר להדיא דהיו יוצאין לקבל השבת ואעפ"כ עושין מלאכה לאחר מכן. ובאמת דכיו"צ מנינו במג"א (סי' רסא) דעתה נוהגין לומר מזמור שיר וגו' ואפ"ה עושין כל המלאכות עד צרכו [והיינו כשהזמן הוא קודם צין השמשות], והטעם משום דמעיקרא הכי קבלו עלייהו ואין מתכוונים בזה לקבלה. וכידוע שדברי המג"א מלאים בתורת ה'סדר היום'.

אבן כבר כתב במ"צ דכ"ז צומן המג"א, אבל במקומותינו המנהג כהיום מיד

שהיא לצורך וכבוד השבת, והוא נורא, ודוק.

והנה הרמב"ם (פ"ג משבת הט"ו) פסק, והמקדים להציל הנפש הרי זה **משוּבָּת**. ובשו"ע (סימן שכת סי"ג), כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה, הרי זה **משוּבָּת**, וכן הוא בלשון החינוך (מנחה לז), והוא לשון הירושלמי (פ"ח דיומא ה"ה), הזריז לחלל שבת במקום פקוד נפש, גם במלאכות דאורייתא, הרי זה משוּבָּת, והנשאל מגונה, ע"כ^פ. ושמעתי ממ"ר הנר המערבי ארי שבצבאל הגר"ד וזכטפויגל שליט"א דמבואר כאן שאין הכוונה רק שחייבים לזרז מהלכות חובת פיקוח נפש, אלא הוא מדין "קיום שמירת השבת". והיינו שע"י מלאכת חילול השבת לשם פיקוח נפש מקיים צוה 'העשה של שמירת השבת'^{פד}.

וג"ל צ"ד לפוס הנ"ל דשייך קיום דין שמירת שבת ע"י "עלם עשיית מלאכה בשבת", להיות שצוה מקיים חובתו באותו מעשה ומדיני חיוב שמירת שבת נאמר הלכה של 'כל הזריז לחלל את

מאחרת ומדלקה אמר לה רב יוסף תנינא וכו', וקשה לי דודאי דציתהו דרב יוסף לא הוה מדלקה צין השמשות וכו' ודודאי מוסיפה היתה מחול על הקדש שהרי שבתות וימים טובים מחוייבים הם צרך וכיון שכן מאי קאמר לה רב יוסף תנינא לא ימיש הרי כבר היתה מוסיפה מחול על הקדש. אבל נ"ל דודאי קודם לצין השמשות היתה מדלקת שלא היתה מכנסת עצמה לספק איסור סקילה אלא מיהו הוה סבירא לה שאין צריך להדלקת הנר תוספת לפי שלא נתנה תורה תוספת אלא למלאכות של חול, אבל הדלקת הנר מלאכה של קדש היא לצורך שבת ומחלת שציתה היא וכו' ואמר לה רב יוסף דאפילו הכי צריכה היא תוספת, עכ"ל, ע' שם.

ומבואר דבריו לכאן דלעולם יש תוספת כלפי מלאכת חול ויש תוספת שחידש רב יוסף כלפי מלאכת קדש, וצוה אפשר דס"ל לסדה"י והארז"ל דתחילה היו מקצלים השבת כלפי מלאכת חול, אך עדיין היו ממשיכים לעשות במלאכה

פג. ונשאלתי ע"י כמה בעלי בתים יראים ושלמים, מחזיקי תורה ומרביצי תורה, העוסקים ב'הצלה' בברוקלין-ניו יורק, באופן שנקראים לטפל בזיהום שמתפשט אך הוא סכנה רק בעוד כמה שעות, האם נכון לדאוג שעתה יחלל עליו שבת עכו"ם, שהרי עתה ממש אין כאן סכנת נפשות, ויל"ד ואכ"מ.

פד. וכפי הידוע משמיה דהגר"ח הלוי זללה"ה שאמר: מעולם לא ראינו מוהל שמתקשה לעשות הברית ביום השמיני משום שחושש לשמירת השבת, פירוש דכיון דכך ציוה הקב"ה זהו קיומה של השבת, וכמו"כ צריך להיות ההבנה והרגשה כלפי הצלת נפשות ודוק.

היום כלשונו הטוב, ודוק, ומידוש נורא הוא^ה.

השבת, פירוש שהוא מהלכות 'שבת' עצמו שיש דין של 'הרי זה משוחז', ולא הוה כלל מדיני 'זריזות דפיקוח נפש' שהוא דין בכל התורה כולה.

י. קבלה באמצע השבת

ולפי"ז היה מקום לחדש דלאידך גיסא, אם נזכר אחר שהתחיל השבת שלא קיבל השבת בקום ועשה, דאפשר עתה לקבל השבת, ולכה"פ מעתה יחשב שציתמו כשציתה לשם השבת, ויש לדון, ודוק. ואפשר דאם מהני קבלה לחצאין, יכול הוא לקבל אף ע"י אמירת 'בלא נדר', דאם לא צעינן קציעות גמורה, ואפי' בקציעות דה'סדר היום' מהני, א"כ אף אמירת בל"נ לא גרע, ויל"ד בזה עוד.

ובבר הבאנו צממה דוכתי ממה שקבלתי ממו"ר הגרמ"ש זללה"ה בשם זקינו בעל הצרכת שמואל זללה"ה דדין "הרי זה משוחז" פירוש שמרחיבים את עיקר הדין, והוא מעיקרא דמלוא, וכבר הארכנו בזה טובא. ולפי"ז גם בשמעתין מובן לפרש ד'הרי זה משוחז' הוא קיום של עיקר חיוצ דשמירת שבת ע"י עשיית המלאכה לשם קדושת וכבודו של שבת, ונקרא שמירת השבת בהידור ע"י עמל המלאכה גופה.

ובעיקר הדבר יש להוכיח כן להדיא ממה שדן החת"ס הנ"ל בגליונות לחלק בין שבת ליו"ט, דטעמא דביו"ט לא צעינן קבלה משום ד'ציום טוב איכא לכל יחיד מלות עשה חגיגה ראייה ושמחה, וצפשוטו הוא פלא, דהרי קרבן חגיגה לא הויא ציום, ומצואר דאפי' צאמנע היום יכול לקצוע ולקבל ולהחשיב את כל מעשיו כשציתה בקום ועשה וכהנ"ל ציסוד חידוש דצרינו, ודצרי אדונינו החת"ס ורצינו בעל הסדר היום עולים על קנה אחד, ודוק.

ולפי"ז יאכל לנו הצנה חדשה דצצרי הסדר היום שאפשר לעשות מלאכת לכבודו של שבת אחרי קבלתו כל זמן שלא שקעה החמה כגון הדלקת הנר, וזה הוא מדין עמל סדר קבלתו. ונמצא דמלאכת שבת שהוא לכבודו, הוה מצד עצמותו קיום של מצוות עשה של 'שמירת השבת' לקבל ולעשות חילול במלאכה לכבודו של שבת, ואין בזה איסור כלל, אלא אדרבה זהו שכרו וקיום מצוותו כמש"כ הסדר

פה. ובעיקר האי מילתא דקבלת השבת לחצאין, נראה בנותן טעם להביא עובדא ששמעתי על מרנא רי"ז הלוי זללה"ה שהיה רוחץ לכבוד שבת אחר זמן מנחה קטנה, וכאשר הביאו לו סבון אמר ד'זה כבר לא' שהרי 'סיכה דאורייתא'. והוא נורא להמתבונן. ועכ"פ נראה מזה כי שייך דרגות בקבלת השבת, דחלוק הקבלה כלפי דאורייתא מדרבנן, ודוק.

סימן כט

פרק ד' אות י"ד ד"ה וכמו, ביארנו שיש הידור חומרא בטבילת
אשה שיהיה מקוה עם מים מרובים, ולהלן מה שהרחבנו ביסוד
זה.

הרי זה משובח בשיעור המקוה, ובגדר הידור מצוה פו

את ההדור. ויש להתבונן, מדוע נתחדש
האי דינא דווקא באופן ש'מואל' צ' ספרי
תורות', ולא אמרי' כן על עיקר החיפוש,
שנצטוו לחפש ולחקור אחר הספר תורה
הנאה ביותר.

והנה עיקר האי דינא דהידור מנוה,
מצינו בשבת (דף קל"ג ע"ב): תניא,
זה אלי ואנוהו התנאה לפניו צמנות, עשה
לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה
ציצית נאה ספר תורה נאה וכתוב צו
לשמו צדיו נאה בקולמוס נאה כלכלר
אומן וכורכו בשיראין נאין. ע"כ. והיינו
דמהלכתא דזה קלי ואנוהו למדנו לכל
דיני התורה, כגון שופר לולב וסוכה
דבעינן שיעשה באופן הנאה.

ויש לדקדק לפי"ז, מדוע רש"י העמיד
את עיקר הסוגיא דילן בעינן ספר
תורה דווקא, הא התם בגמ' אמרי' להאי

א.

אי' בגמ' (ב"ק ט' ע"ב): אמר ר' זירא,
זהידור מנוה עד שליש צמנות. בעי
רצ אשי, שליש מלגיו או שליש מלצר,
תיקון. צמערבא אמרי משמיה דרבי זירא,
עד שליש משלו, מכאן ואילך משל הקדוש
ברוך הוא. ע"כ. וכתב רש"י (ד"ה זהידור
מנוה עד שליש צמנות), וז"ל: שאם מואל צ'
ספרי תורות לקנות, ואחד הדור מחצירו,
יוסיף שליש הדמים ויקח את ההדור,
דתניא (שבת דף קל"ג) זה אלי ואנוהו
התנאה לפניו צמנות עשה לך ספר תורה
נאה לולב נאה טלית נאה ציצית נאה.
ע"כ.

ומדוקדק בדבריו דעיקר דינא דהידור
מנוה נתחדש באופן שנמצאו
לפניו צ' ספרי תורות, דמדינא דזה קלי
ואנוהו מחוייב להוסיף שליש דמים וליקח

דכשהוא נוטלם ללאת צהן מצרך וכו' דזהו לשון שלא מנינו צשאר דוכת, הגם שגם לגבי שופר שיך לתקוע 'לשיר' ולא לשם מלוא, וכן צמגילה שיך לקרוא ע"מ להגיה, ועכ"ל לא הזכיר הרמב"ם צדצריו דצעינן כוונה ללאת, ודווקא הכא כשהזכיר האי הלכתא דזה קלי ואנוהו הוסיף האי ליטנא. הלא דבר הוא.

יתר ע"כ יל"ע, דצהלי צרכות כשהציא את עיקר הצרכות של נטילת הלולב לא הוסיף כלל האי ליטנא, ז"ל צהלכות צרכות (פרק י"א הט"ו): נטל את הלולב מצרך על נטילת לולב שכיון שהגביהו ילא ידי חובתו. וסתם דצריו ולא הזכיר כלל האי מילתא דנוטלם ללאת צהן. ע"כ.

ואשר יראה מוכרח ומצואר צדצרי הרמב"ם, דעיקר הדין שנתחדש מקרא דזה קלי ואנוהו אינו הלכה דדית צקיים המלוא, רק הוא מעיקר החפצא של המלוא. והיינו דלורת קיום החפצא של המלוא צריכה להעשות צאופן שיש צה דין הידור, וצזה מתקיים הדין דזה קלי ואנוהו, וע"כ חייצין שמהא הצרכה כל חלק מחלקי המלוא, היינו על כל הג' מינים.

וזזהו שהזכיר צהלכתא דאגד הלולב, דאי"ל סתם הלכה נפרדת שיקיים ההידור צאגד הלולב, רק הוא דין מהלכתא דקיום מלות הלולב, דכשהוא נוטלם ללאת צהן צריך לצרך על הלולב האגוד, וצזה מתקיים ההלכה של הידור הלולב צעיקר החפצא של המלוא.

דינא כלפי כל המלואות כולן. וצפרט דמצואר התם צגמ' דהלכתא דזה קלי ואנוהו הנלמד לענין ספר תורה, נאמר צהלכות עשיית הספר, וכמדוקדק לשון הגמ' 'עשה לפניו סוכה וכו' ספר תורה נאה, וכן צהמשך דצרי הגמ' 'וכתוב צו לשמו', ואילו צסוגיא דילן מצואר דכל עיקר הדין דאמרי צהידור מלוא הוא על האופן שמוצא צ' ספרי תורות דצריך להוציא שליט דמיו על הס"ת הנאה.

ב.

והנה צעיקר הדין דהידור מלוא מנינו מילתא דתמיהתא צדצרי הרמב"ם, וז"ל (הלכות לולב פרק ו' הלכה ו'): מלוא מן המוצחר לאגוד לולב והדס וערצה, ולעשות שלשתן אגודה אחת. וכשהוא נוטלם ללאת צהן, מצרך תחלה על נטילת לולב הואיל וכולן סמוכין לו, ואחר כך נוטל האגודה הזאת צימינו ואחרוג צשמאלו. ונוטלן דרך גדילתן, שיהיו עיקריהן למטה לארץ וראשיהן למעלה לאויר, ע"כ.

ובצעמא דהרמב"ם הציא המ"צ צסי' תרג"ל (סק"י) מדצרי הגמ', דאף דקי"ל דאין מחוייב לאגדס, דלולב אי"ל אגד, עכ"פ מלוא יש צזה משום זה אלי ואנוהו. אך דיש להתצונן צדקדוק דצרי, דנרא' לכא' מילתא יתירא צמה שפתח דמלוא 'לאגוד לולב וכו' והדר 'ולעשות שלשתן אגודה אחת'. ועוד יש להתצונן צמה שהזכיר צהאי דינא

ועי' זמנ"ח (מנז' חרי"ג) דכתב בפשיטות דאין ההוכחה מתיבת 'לכס', דהא צירופה הו' לכס כמו אתרוג והרצה דברים - דבעינן לכס ויואלין צירופה, אלא ההוכחה דכתיב ועתה כתבו לכס, א"כ כל איש מִיִּשְׂרָאֵל מִזְוֵה לכתוב, דהמנז' היא הכתיבה, שיכתוב לו ספר תורה, וההוכחה מתיבת כתבו. וא"כ פשוט דכמו דצירופה אינו יונא המנז', ה"ה בקנה, מה לי קנין או ירושה כיון דלא כתב, והמנז' היא הכתיבה.

אמנם משמע דאף בלא כתיבה מקיים המנז', דהנה מצוהר צמנחות (דף ז' ע"א) אמר ר' יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב הלוקח ספר תורה מן השוק כחוטף מנז' מן השוק, כתבו - מעלה עליו הכתוב כאילו קבלו מהר סיני וכו' ומדקדק המנ"ח (שם) מהלשון 'כחוטף מנז' דהמנז' מקיים, אך אינו מן המוצהר, רק בכתבו הו' ליה כאילו קבלה מהר סיני והו' מן המוצהר. והציא דכן הוא להדיא בלשון רש"י דד"ה כחוטף, שכתב 'ומנז' עזר, אבל כתב הו' מנז' יתרה טפ"י. ותמה דדבריו, דכיון דכתיב בתורה 'כתבו' א"כ המנז' בכתבה, ומה לי ירושה דלא ינא ומה לי קנין, כיון דגוה"כ דבעינן כתיבה.

איברא דעכ"פ מצוהר ומוכרח דדברי רש"י דחלוק קנין מירושה, וכן מצוהר בט"ז (בסי' ע"ר סק"א) דלדעת רש"י חלוק קניה מירושה, וכן מסיק צביאור הגר"א (שם סק"ג) דדברי רש"י עיקר. אמנם בתשובות רעק"א מכת"י (סי' ע"ג) כתב דאין חילוק בין ירושה

ומשום הכי חזר על דבריו והוסיף דמנז' לאגוד וכו' ולעשות שלשתן אגודה אחת, והיינו דדין ההידור באגד מישך שייך לאגד כל המינים יחדיו, ושייכא בעיקר קיום המנז' של ג' המינים האלו. ולהכי כשמצרך על ג' המינים המהודרים באגודתן, יש כאן הידור בעיקר הצרכה שחלה על החפצא דמנז' בהידור. אמנם הא פשיטא דהאי דינא שייך דווקא לגבי ג' המינים, ולא בכל הד' מינים, דהא דד' מינים אין דין אגד.

ולחבי' כשמציא צהל' צרכות לעיקר ההלכה של צרכת הלולב, לא הוסיף כלל הלשון 'דכשהוא צא לצאת צהן', רק סתם ואמר דאם נטל את הלולב מצרך על נטילת לולב, ופשוט.

ג.

ואחר שנתחדש צדינא דהידור מנז' דמישך שייכא בעיקר קיום המנז', נרא' לצאר האי הלכתא שמצינו דדברי הרמב"ם (הלכות תפילין מזוזה וספר תורה פרק ז' הלכה א'), וז"ל: מנז' עשה על כל איש ואיש מִיִּשְׂרָאֵל לכתוב ספר תורה לעצמו, שנאמר ועתה כתבו לכס את השירה, כלומר כתבו לכס תורה שיש בה שירה זו, לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות. ואע"פ שהניחו לו אבותיו ספר תורה, מנז' לכתוב משלו. ע"כ. ומקור דברי הרמב"ם צטוגיא דסנהדרין (דף כ"א ע"ב): אמר רבה, אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה, מנז' לכתוב משלו שנאמר ועתה כתבו לכס את השירה. ע"כ.

לקנין, ור' גידל דמנחות ס"ל כאציי
בסנהדרין דפליג על רבא וס"ל דיוצא בשל
ירושל. וכ"כ בצית הלוי ח"א סי' ו' אות
ז'.

והנראה לבאר בדעת רש"י, דלעולם
בהלכתא דכתיבת ספר תורה
איכא ז' דינים. הא' שיקיים 'מעשה
המלואה' דכתיבת ספר תורה, וזוה צעין
'ועתה כתבו לכם' שיהא ע"י 'מעשה
כתיבה', וזוה פשיטא דצין ע"י ירושה
וצין ע"י קנין לא נתקיים 'המעשה מלואה'
דועתה 'כתבו'. והצ' דצעין מלצד מעשה
הכתיבה שיהא להגבירא ספר תורה
ברשותו, וזוה אף בלא 'מעשה הכתיבה'
סו"ס איכא ברשותו ספר תורה.

ונראה דכל מאי דמצינו בדברי האחרונים
לחלק בדעת רש"י צין קנין
לירושל, היינו דווקא לענין הדין השני
דשייך לקיום המלואה, דזוה כל עיקר
מלואתו הוא צמה שדאג להיכי תימצי
לקיום המלואה, וזוה אמרי' דדווקא ע"י
קנין, הן אמנם לא קיים המלואה ד'כתבו',
אך הא מיהא ע"י הוא שנתקיים בציתו
ספר תורה. ומשא"כ בירושל דאין לו
שום שייכות למה שהגיעה הס"ת לרשותו,
כה"ג חסר צעיקר הקיום של הא' דינא
דצעין שהס"ת יהא ברשותו.

ד.

והשתא לפי"ז נראה לחדש דדינא
דהידור מלואה הנאמר בכתיבת
ספר תורה, שייך דווקא באופן דאיכא

'מעשה מלואה', דזוה אמרי' שצריך לכתוב
הספר תורה באופן המהודר ביותר. אכן
באופן דליכא 'מעשה מלואה', רק קיום
מלואה, דהיינו שיהי' לו ספר תורה
ברשותו, זוה לא אמרי' לדינא דאתנאה
לפניו במלואות.

אך נראה דבגוונא דמקיים המלואה ע"י
קנין, דסו"ס דאג צעמנו לקיום
המלואה, כה"ג איכא עוד דין הידור,
דעכ"פ אס צאו לפניו ז' ספרי תורה, ויש
צידו לדאוג ולקנות הספר תורה היותר
מהודר, דמשום דין הידור מחוייב הוא
לקנותו. אך הא' דינא לא יהא ביותר מצ'
ספרים. ולהכי כתב רש"י ד'במלוא' ז'
ספרי תורות', דהוה מלואה שע"י קנין,
דלא שייך זה 'מעשה מלואה', כה"ג אי"צ
לחפש ולהדר אחר הס"ת המהודר ביותר
שקיים, אלא דצין שניהם מלואה הוא
לצחור הספר תורה היותר מהודר, והן
אמנם אי"ז מעיקר הדין הידור שנתחדש
דווקא במקום דשייך ל'מעשה מלואה', אך
עכ"פ מהדין הנוסף שנתחדש צהידור -
מלואה הוא לקנותו, וכנ"ל.

ולפי"ז יש לחדש, בגוונא דידוע הדין שיש
לאציו כמה ספרי תורות, ויש
צידו לדאוג בשעה שאציו גוסס שיגיע
לידו הספר תורה היותר מהודר, הן
אמנם בירושל סתם מצויר דאין כלל
קיום מלואה דכתיבת ספר תורה, משום
דלא שייך הגבירא כלל למה שנתקיים צידו
הס"ת. אך צכה"ג דיש צידו לדאוג
שהס"ת יגיע אליו בירושל, הו' כמעשה
קנין דעכ"פ בהלכתא ד'קיום מלואה' ס"ת'

ונראה דכדצרי רצינו התת"ס מנאלו אף לענין ד' מינים, דהנה צשו"ע (או"ח סימן תרנ"ו סעי' א') פסק: אם קנה אתרוג שראוי לנאת צו צמאום כגון שהוא כביצה מנומאמת ואח"כ מנא גדול ממנו מנא להוסיף עד שליש מלגיו צדמי הראשון כדי להחליפו ביותר נאה ויש מי שאומר שאם מנא שני אתרוגים לקנות והאחד הדור מחצירו יקח ההדר אם אין מייקרים אותו יותר משליש מלגיו צדמי חצירו.

ועי' ציחור הלכה (ד"ה צמאום) שכתב לדעה ראשונה אם גדול יותר מכשיעור אע"פ ששניהם צאים לפניו כאחד לקנות מ"מ א"ל לקנות ההדר, ומדסתם השו"ע כסברא זו משמע דהכי ס"ל להלכה שהיא שיטת הרא"ש. והגר"א ציחורו משמע דנוטה להיש אומרים דהוא שיטת רש"י משום דצירושלמי מפורש כן, וכן הא"ר מחמיר בזה כהיש אומרים וכו'. וכתב עוד וצענין הקושיא שהקשו שהרי לעולם ימנא נאה ונאה יש לומר דלא הטריחו עליו אלא

מישך שייך. אמנם כיון שאין כאן מעשה מנא לא יהי' עליו דין לצרר על יותר מב' ס"ת, ודמי לדין ההידור שלא צמקום 'מעשה מנא', דס"ל לרש"י דאמרי' כן דווקא צ' ס"ת.¹⁵

והנה מצינו דבר חדש בהלכתא דהידור מנא צשו"ת חת"ס (או"ח תשובה ו'), ז"ל: זה לי איזה שצעות הי' כאן איש א' מק"ק יערסלצ וצידו צינית שזורים יפים מאוד והעיד לי שהמה מנופאים לשמה ואע"ג שיש לי צתוך ציתי הרבה כפול שמה ומנופאים לשמה העשוי פה, מ"מ לקחתי ממנו להיותם יותר יפים, ע"כ. ומצאור דצדרי דמהלכתא דהידור מנא נתחדש דאע"ג די' לו צינית מהודרת, צכ"ז אם צא לפניו צינית יותר מהודרת, יש דין לקחתה משום קיום דזה קלי ואנוהו.

ומבואר דצדרי כהנ"ל דאע"ג שגם הצגדים שהיו צציתו היו מהודרים, איכא קיום הידור צמה שמוסיף הידור על הידורם.

פז. וכעיי"ז מקובל משמיה דמרן הרב מבריסק זלה"ה ליישב הא דחמץ לוקין עליו בשעת הקנין, וחשיב לאו שיש בו מעשה, דאע"ג דעיקר האיסור הוא משום 'בל יראה', מעשה הקנין חשיב מעשה. ומשא"כ לענין משקולות חשיב לאו שאין בו מעשה, אע"ג דאיכא 'מעשה קנין'. וביאר בזה, דברמב"ם (פ"ז מגניבה ה"ג) כתב לענין משקולות דעיקר האיסור הוא 'שלא ישהה בביתו', והיינו דיסוד האיסור הוא שלא להשהות ולקיים המשקולות בביתו, וכיון דכן לא סגי במאי דקעביד מעשה קנין, דלא אכפ"ל במאי דהוה שלו. ומשא"כ לענין בל יראה, דעיקר איסורו הוא במאי דהוה 'שלו', כה"ג פשיטא דבשעת הקנין עובר.

וה"נ לענין ס"ת, לא חשיב קיום מצוה ע"י מעשה קנין, משום דלא סגי במאי דהוה שלו, רק

ה.

אמנם עדיין יש להתבונן דבשלמא בחוטי
הצינית דהוו חפלא דמנאה, כה"ג
פשיטא דמשום השייכות להמנאה אית
עליה חיובא למהדר אחר החוטי
המהודרין ציותר. אך בגמ' בשבת מצואר
דבעינן לטלית נאה, וזוה כל זמן שלא
הטיל הצינית צבגד לא הוו כלל חפלא
דמנאה. וא"כ ז"צ היבא שייך ציה דינא
דזה קלי ואנוהו.

והנראה צוה, דהנה צרמז"ס (פ"ג מציית
ה"י) פסק: היאך חיוב מנאות
הצינית, כל אדם שחייב לעשות מנאה זו
אם יתכסה בכסות הראוי לצינית יטיל לה
צינית ואח"כ יתכסה צוה ואם נתכסה צוה
בלא צינית הרי ציטל מנאות עשה אצל
בגדים הראויים לצינית כל זמן שלא
יתכסה בהן אדם אלא מקופלים ומונחים
פטורין מן הצינית שאינה חוצת הטלית
אלא חוצת האיש שיש לו טלית, עכ"ל.

ודבריו תמוהים מרישא ועד גמירא,
פתיחת דבריו 'היאך חיוב מנאות
הצינית', תמוהה, מאי שייך הלשון 'האיך
חיוב וכו''. ועוד יש להתבונן מהו שכתב
'אם יתכסה' דמשמע דהוא דין דשייך
דווקא לאחר שנתכסה, ובתוכ"ד כתב
'ואח"כ יתכסה צוה'. ועוד יש לדקדק
בהוספת דבריו דכל זמן שלא יתכסה בהן

צפעס ראשונה בלצד דאל"כ אין לדבר
סוף עכ"ל.

ועי' צמג"א סק"ה שהציא דלדעת
השו"ע אם כבר קנה א' אי"ל
להחליפו צהדור לכו"ע, וכ"פ השל"ה,
וגם ציש"ס הק' דאם נאמר שצריך
להוסיף כל פעם שלש א"כ אי איתרמי
ליה ק' אתרוגים זא"ז כל א' הדור
מחצירו ליתצ לכוליה ציתה. ומש"ה
הסיק המג"א דהלכתא דהידור לא
נאמר אלא שצריך להוסיף שלש כשהוא
הדור שלש יותר מחצירו, וא"כ לקמ"ד
דוודאי א"א שיהי' ק' אתרוגים שיהי' כל
א' הדור שלש יותר מחצירו.

עב"פ מצואר צדצרי דאפי' אם יש לו
אתרוג מהודר, אם מצא אתרוג
נאה ממנו צשליש הידור, מחוייב הוא
לקנותו, מהלכתא דזה קלי ואנוהו. ונראין
דצרי צשיטת החת"ס.

והביאור צוה, דכיון דחדשנו צדצרינו
דהאי הלכתא דהידור נאמרה
בכל מקום שע"י עשייתו איבא קיום
מנאה, אע"ג דלא שייכא כלל לעצם
'מעשה המנאה', ע"כ הכא כאשר דואג
לקיום מנאות ד' מיינס צהידורה או כאשר
דואג לקיום מנאות לצינית, מחוייב הוא
לדאוג שיהיה לו האתרוג והצינית הנאים
ציותר מדינא דזה קלי ואנוהו.

עיקר מצוותו הוא כעין הדין דאמרי' במשקולות, שיהא הס"ת ברשותו, וזוה דווקא באופן
שדאג שיהא ברשותו חשיב קיום המצוה, אע"ג דאין כאן מעשה מצוה, וכנ"ל.

והנה ידועה טענת מרן הרב מצריסק זללה"ה דאי נימא דזעינ טלית נאה, א"כ נמצא דאף לענין מזוזה נצטי 'צית נאה', והא לא שמענו. ונראה בזה, דהנה ציומא (דף י" ע"א) אי' אמר רבה קסבר רבי יהודה כל צית שאינו עשוי לימות החמה ולימות הגשמים אינו צית. ופרש"י (בד"ה אינו צית) דגצי מזוזה זעינ צית חשוב. ומבואר בדבריו, דאפי' אם יש לאדם צית חשוב לכל ימות החמה, אך לימות הגשמים אינו ראוי – אין הציית נחשב צית לענין מזוזה. ומבואר דציית שראוי למזוזה צריך להיות צית חשוב, ורק עי"כ ראוי הוא לחוצת המזוזה דמזוזה.

אבנם הא מיהא, אם ראוי הוא למגורים סגי לענין חיצו מזוזה, דסו"ס צית הוה. אך נראה דהמשקוף המחוייב צמזוזה יהי' צו דינא דזה קלי ואנוהו, כיון דע"י המשקוף איכא חלות 'שם מזוזה' באותו מקום, ולא הוי רק היכי תימצי לקיים מצות המזוזה, והוה כטלית העומדת ללבישת האדם דאמרי' דשייך צה דינא ד'טלית נאה'. וכ"ש הוא מטלית דהכא מקום המזוזה הוא לורת קיום המזוזה.

ובזה נרא' לצאר דברי ר"י החסיד צספר חסידים (אות ער"ה) שכתב, ז"ל: כבד את ה' מהונך (משלי ג', ט') כבדו יותר מהון שלך, אם יש לך הון ועושר וכסף וזהב וכל מחמדים אתה מכבדו קונה ארגז יפה ונאה וסוגרו צו, כן תעשה לחפצי ה', עכ"ד. והיינו דמזוזה הוא לקנות ארגז נאה לספרי קודש, והוא

אדם אלא מקופלים ומונחים פטורין מן הציית, דמה צא להשמיענו בתוספת זו במקום דדן זעיקר חיצו מצות הציית.

והנראה מוכח ומבואר בדבריו יסוד גדול בזה' ציית, דהנה ידועה החקירה בגדר מצות ציית, אי הוה חוצת עשייה, או דהוא מצוה זעלם, ואף בלא עשייה איכא דין על החפצא דמחוייב הוא לציית. (ועי' בדברי רבותינו האחרונים, דתלו האי חקירה צפלוגתת הראשונים, דלדעת המרדכי באופן שאינו מצוה על העשייה (כגון צשצת) אינו עובר על איסור דד' כנפות בלא ציית. ואילו לדעת התוס' הוא מצוה בחפצא).

ונראה דדעת הרמב"ם שיטה חדשה, דאמנם החפצא של הטלית מחוייבת בהטלת הציית, אך זהו דווקא כטלית שעומדת להתכסות צה. והיינו דזעיקר חיצו מצות הציית נתחדש דכטלית כזו 'שאינה מקופלת ומונחת', אלא עומדת היא ללבישת הגברא, מחוייב בהטלת ציית, ומשא"כ כאשר 'מקופלים ומונחים' פטורין מן הציית, דסו"ס אין להטלית שום חשיבות צגד המחוייב לציית, כיון שאינו עומד ללבישה.

ונראה לדעת הרמב"ם דהדין דהידור מצוה כטלית נאמרה באותה טלית 'שאינה מקופלת ומונחת', אלא עומדת ללבישת האדם, דכה"ג כבד צשעת הכנתה חשיצא 'טלית דמזוזה', וזהא אמרי' דצריך הוא להדר אחר טלית נאה, דהא צהאי שעתא איכא כבד שייכות צין הגברא לעלם המזוזה.

קיום ההידור, למרות שאין כבר חשש שמא יתחסר, וכהנ"ל.

ונראה דעיקר האי דינא כבר מלאנו צהלכות מקוואות, דהנה צשו"ע (יור"ד סימן קנ"ח סעי' כ"ט) פסק, וז"ל: הטובל במקום שאין בו אלא מ' סאה מלומלמין אס אמר לחצירו כבוס ידך עלי במקוה הרי זה מגונה. ע"כ.

וברב הש"ך (ס"ק ל"ט) הטעם דהרי זה מגונה, דחיישין שמא יוציאה קודם שיטבול זה ונמלא טובל במקוה חסר שהרי חסרו ממנו המים שטפחו צידו של זה (צ"י), אבל הריצ"ש סי' רנ"ג כ' דהרמב"ם פי' דאפי' במקוה שיש בה יותר ממ' סאה הרי זה מגונה ומציאו צ"י לקמן סי' ר"א.

אמנם הט"ז כתב (צ"ק כ"ט) דהטעם דהרי זה מגונה, דחיישין שמא יוציאה קודם שיטבול זה ונמלא טובל במקוה חסר שהרי חסרו ממנו המים שטפחו צידו של זה.

ועי' ציאוור הגר"א דכתב דברים חדשים, ז"ל: צמס' ד"א זוטא דד"א צמים מועטים, אבל צמים מרובים ה"ז משוּבָּח, ע"כ. והיינו דכל האי דינא דהשו"ע דהרי"ז מגונה הוא משום דהוי מים מועטים, אך צמים מרובים איכא הידור מלוא 'והרי זה משוּבָּח'. והנה לכא' כל האי דינא דצעיין מים מרובים הוא משום החשש שמא יתחסר, והא פשיטא דלהאי חששא אין כלל טעם שיטבול במקוה שיש בו ס' סאה, רק דצעיין שלא יהי' צלמלום,

מהלכתא דזה קלי ואנוהו. והציאוור בזה לדברינו, דכל היכא דאיכא שייכות לעיקר המלוא, בזה אמרי' דמלואו הוא לעשות המלוא בצופן המהודר ביותר. וכ"ש הוא לענין משקוף דצוודאי הוה גורם לעצם קציעות מקום המזוה, ושייך הוא בעיקר המלוא.

ו.

והנה כל דברינו נאמרו צדעת רש"י צסוגיין. אכן לתוס' שיטה חדשה צציאוור דצרי הגמ', ז"ל (ד"ה שליש צמלוא): פירוש שאס מלא אחרוג כאגוז כמו ששיערו חכמים ואחד גדול ממנו שליש יקנהו. ע"כ.

וביאוור האי הידור, דכיון דיכול האחרוג להתמעט מהשיעור ע"כ צעי להדר ולקחת האחרוג הגדול צשליש. (עי' מ"צ תרנ"ו סק"א). ולכא' הוה מילתא דתמיהא, דהן אמנס צשיעור מלומלמס איכא חששא שמא יתמעט, אך הא פשיטא דאינו יכול להתמעט תוך שצוע כשיעור שליש, וא"כ צריך ציאוור מהו הדין הידור דשליש.

והנראה מצוחר מזה, דהן אמנס סיבת התקנה צהאי הידורא הוא משום החשש שהשיעור יתמעט, אך לאחר שצאו חכמים ותקנו, קצעו גדר דשליש, למרות שאי"צ צשליש משום האי חששא, ופשוט. נמלא עכ"פ דשייך הידור מלוא משום החשש שמא יתחסר, וצוה כל היכא שיש כאן אחרוג יותר גדול איכא

ומקיים זה דינא ד'הידור מצוה'.
ולפי"ז נראה לחדש דאס יהי' לאדם
מקוה שיש צו מ' סאה מצומות.

וע"י דמים יכול לטבול במקוה שיש צו ס'
סאה, מחוייב הוא מהלכתא דהידור מצוה
עד שליש לילך למקוה שיש זה מים
מרוצים טפי, דבזה מקיים צעיקר החפלא
דמצוה לדינא דזה קלי ואנוהו, וכנ"ל. פח

ואעפ"כ חדית לן הגר"א דאיכא הידור
צמים מרוצין.

ונראה מצוה דצדציו כדצרינו, דהן
אמנם סיבת תקנת ההידור
היתה משום החשש שמא יבוא להתחסר,
אך השתא נתחדש לן תקנה דכל היכא
דאיכא יותר מים הוי משוצח טפי,

פח. אמנם פשוט דבאופן שיהי' לו מקוה ומעיין ששווין בדינן, לא יהי' לו דין לטבול במעיין,
הגם שלגבי טומאת זב איכא מעלה במעיין על מקוה, דכיון דכלפי טומאת נדה אין נפק"מ
בזה שוב אינו מחוייב לטבול דווקא במעיין. וכן אמר לי רבינו הגראי"ל זללה"ה.

סימן ל

פרק ד' אות י"ד ד"ה וכמו, דקדקנו מדברי הגר"א בגדר דין מקוה והידור מצוה במקוה, ולהלן מה שביארנו בפרטי ההידורים בטבילת המקוה.

דרגות ההידורים בטהרת הטבילה^פ

אנשי מעשה נוהגים לטבול טבילת עזרא (משנ"צ סי' פח סק"ד), וכן נוהגים בטבילה לטהר עצמם לפני הרגל^ז. ומפני שלעת עתה כמעט כלתי אפשרי לטבול במקוה, הננו למנות אופני הטהרה כפי מדריגתם, וכל אחד יכול לטהר עצמו באופן שאפשר לו.

(א) מעין, (ב) יס [להלכה דינו כדין מעיין, עי' שו"ע (סי' רא ס"ה)], (ג) מקוה

הראוי לטבילת נדה [שיש בו צורות השקה], (ד) מקוה שמועיל לטבילת עזרא [שאין בו צורות השקה], (ה) מקוה שיש בו פילטר [נשו"ת אגרות משה (יו"ד סי' ח"א סי' ק) התיר הפילטר ע"פ דברי הרמ"א (יור"ד סי' ר"א ס"ג) שכתב דמים שיוצאים מעט מהמקוה וחוזרין אליו אינו קרוי זוחלין. אך הרבה מרבותינו החמירו והקפיד שלא יעשו פילטר במקוה מכמה טעמים], (ו) שלג^{צא}, (ז) נהר^ב,

פס. מתוך פסקי הלכות 'בצל הקורונה'.

צ. בשל"ה הק' (מס' שבועות אות ב) נקט בפשטות דנוהג בזה"ז, ואמנם עי' בשע"ת (או"ח סי' תקכט), ובאר היטב (יור"ד סי' שעג). והנני זוכר את ידיד נפשי וחמדת לבבי הגה"צ רבי יעקב כוכב זללה"ה שלא היה יכול לטבול במשך שנים רבות בגלל רגישות באוזן, והיה שנה שעשה איזה השתדלות לטבול בערב ראש השנה והיה במיטה במשך כשבוע בגלל הזיהום.

צא. בשו"ע (יור"ד סי' רא ס"ל): אין שאיבה פוסלת אלא במים, אבל השלג והברד והכפור והמלח והטיט שהוא עב קצת אפילו יש בו רכות שיכולין להריקו מכלי אל כלי, אין שאיבה פוסלת בהם שאם שאב מאלו למקום החסר, לא פסלוהו. ולא עוד, אלא אפילו עשה כל המקוה משלג או כפור או ברד שהביאו בכלי ועשה מהן מקוה, כשר. אמנם יעוי' בברכי יוסף שכתב שלא התיר השו"ע שלג עד שיופשו, וכן הוא משמעות הב"י עפ"י"ד הרא"ש.

צב. עי' בשו"ע (יור"ד סימן רא ס"ב) אם רבו מי גשמים על מי הנהר, אינם מטהרים בווחלין

ח) ט' קצין צשפיכה ע"י אחרצ"ג, שיש צה מנחת ילחם (ח"ג סי' סד), וצמקוס הדחם כח גבראצ"ד, ט') שפיכה צלא כח יש להחיר אפילו צאמצטיה כל היכא גבראצ"ד, י') צריכה [צצריכת שחיה התירו דגופו מתכסה צו], יא') אמצטיה גדולה צשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סי' קיח) וצשו"ת [צאמצטיה קשה שיהא גופו מתכסה

אלא באשבורן וכו', אבל יש מתירים לטבול בנהרות כל השנה, אף בשעת הגשמים והפשרת שלגים ורבו הנוטפים על הזוחלין, משום דעיקר גידול הנהר הוא ממקום מקורו, וכן נהגו ברוב המקומות במקום שאין מקוה, ואין למחות ביד הנוהגין להקל כי יש להם על מי שיסמוכו, עיי"ש. ועי' בשו"ת לזקני החתם סופר (יו"ד סי' רב) שכתב גבי טבילת נדה: ע"כ בלי ספק ירא שמים כמוהו יראה בחזק ידו להטות לבב החונים תחת דגלו למונעם בכל האפשר מטיבילת הנהר וליסע לעיר מקום מקוואות המים וכו'.

צג. טהרת ט' קבין מועיל גם לטהרת הרגל, וכמש"כ בפרישה או"ח סי' רמא סק"ד שכך היה נוהג המהרש"ל. ועי' בשו"ע (או"ח סי' תרו) דהטלת ט' קבין מועיל גם לערב יוה"כ. וכתב במטה אפרים (שם) באופן הטלת ט' קבין, ז"ל: יש לו לעמוד זקוף ושתי ידיו מונחים נגד לבו ולא ידחוק אותם בחיבוק הרבה רק ברווח קצת כדי שיבואו המים גם שם ויזהיר לשופכים שישפכו כנגד גופו ממש. ועי' במשנה ברורה (סי' פ"ח סק"ד): כתבו האחרונים שארבעים סאה מים שאובים כשרים לטבילה זו וכן הט' קבין הוא ג"כ במים שאובים ואפילו משלשה כלים. ובאופן שלא יפסיק משפיכת כלי א' עד שיתחיל השני אבל יותר מג' כלים אין מצטרפין לשיעור ט' קבין. והנך ט' קבין צריך שישפוך עליו, אבל לא לטבול בתוכם בין אם הם בכלי או בקרקע, דכל שהוא דרך טבילה בעינן דוקא ארבעים סאה, ובקרקע כשאר טבילות וכו'. ושיעור ט' קבין, עיין בבה"ט שהוא שיעור ט"ו קווארט פוליש, ובמטה אפרים שם כתב דבקווארט שלנו צריך כ"ד קווארט לשפיכת ט"ק, ובשעת הדחק שאין הכלים מחזיקין כ"כ יש להקל ביי"ח קווארט. ובמידות זמנינו הוא 23 ליטר ובשעת הדחק אפשר להקל ב-16 ליטר. ובזרם של מקלחת למשך כ-5 דקות יצא ידי כל השיטות. [אפילו שיטת זקני הכתב סופר שמידת השיעורים שלו גדולה משל החזו"א].

צד. עי' הערה הבאה. ויש לדון אם פתיחת ברז המקלחת נחשב לכח גברא, דעיקר הפתיחה הוא סילוק מונע, וכן יל"ד לגבי ברז חשמלי. וכאשר דנתי הדברים בפני הג"ר יחזקאל ראטה אמר לי דלא חשיב כח גברא.

צה. עי' בראב"ד בתמים דעים (סי' סו) שכתב דבעינן כח גברא לשפיכת ט' קבין. ובספר חסידים סימן תתכ"ח: אדם שאין לו מי שישפוך עליו ט' קבין, ואין לו כמו כן כלי עשוי שיהא נשפכים עליו בלא ידיו, יכניס המים בכלי שלו, וישימם על דבר גבוה, וישפכו עליו, וימהר להניח הכלי מידו, וישים על זרועותיו ועל ידיו, ולא קודם שיכלו המים מן הראש, כדי שירדו המים על זרועותיו ועל ידיו, ולא שזהו בטוב, כי ידיו וזרועותיו שמא לא ירד מים

לגמרי צמים, וכן אינו מנאי שיהא צהם מ'
 סאה, וזריך לזיהר צכ"ז], יצ' נטילת ידיים
 יש שכתבו דזעינן מ' פעמים על כל יד,
 והוא עפ"י הסוד. אך הגאון רמ"א שטרן
 זנוק"ל אמר לי דסגי צרציעית לכל יד
 וכדיני נטילה של רוח רעה].
 יש מקום לומר, שכל תוספת מים שהוא
 מוסיף יותר משיעור ט' קצין, הרי זה
 מועיל לתוספת טהרה צ'.

עליהם, אלא טוב כלום מלא כלום. ולדברי ספר חסידים נראה שאי"צ כח גברא, ועי' בתשב"ץ
 (ח"א סי' קא) שכתב דאף הראב"ד לא דיבר אלא בזמן שהיה תקנת עזרא, ולא אחר שבטל
 תקנת עזרא. [ובביאור הלשון, 'טוב כלום מלא כלום', נראה לבאר ע"פ מש"כ החינוך (מצוה
 קעה) דיש דרגות בטהרה, כשם שבטבע המים לנקות הדבר המתכבס בהן יש דרגות, וזהו
 עניינה של הריבוי בטהרה. [ועי' מש"כ בזה בשיעורים עמ"ס סוכה שיעור יא].

צו. עי' בשיעורי עץ ארז עמ"ס ב"ק (שיעור ז) שהוכחנו כן מדברי הביאור הגר"א על דברי
 השו"ע (יו"ד ס' קצח סכ"ט) שהביא דהדין דלא יאמר לחבירו כבוש ירך עלי בארבעים סאה
 מצומצמים ה"ז מגונה, דאמנם אם הוא במים מרובים ה"ז משובח. ונתבאר שם שהוא
 מהילכתא דהידור מצוה עד שליש, דעדיף לילך למקוה שיש בה מים מרובים טפי, דבזה
 מקיים בעיקר החפצא דמצוה לדינא דזה קלי ואנוהו, וכנ"ל. וכן הבאנו מדברי ר' יהודה החסיד
 שהובאו בהערות לעיל שכתב, דאם אינו יכול ליטוהר עצמו כראוי יעשה מה שאפשר לו, דטוב
 כלום מלא כלום. ובפשוטו הוא תמוה מאד, היכן מצינו בהלכתא דטהרה דעדיף כלום מלא
 כלום, ובע"כ דמבואר בדבריו דיש דרגות בטהרה, וכשם שטבע המים לנקות כל דבר המתכבס
 בהן, ודרגות שונות איכא בהו, [יעוי' לשון החינוך (מצוה קעה)], ה"נ טבילה שמנקה נפשו
 מכל חטא – אית בה כמה דרגות, וזהו עניינה של ריבוי בטהרה.

שימן לא

פרק ד' אות ט"ז ד"ה שמראה, הסתפקנו במעשה המובא ביוסיפון
שהרגו זה את זה כדי שלא ליפול ביד הרומאים, והבאנו דינא
ד'מאי חזית', ולהלן מה שהרחבנו בדין זה.

בגדרי "מאי חזית דדמא דידך סמיק טפי"צו

וחי זהם משום דמנא צטילה ונפש
אצודה, א"כ מה צריך להוסיף הא דלמה
יהא דמך חציב עליו יותר.

ולבאורה נראה לפרש צוה דרש"י צו
לצאר דכל הדין תלוי נמי צמה
שאין דמך חציב יותר, אולם צאופן שדמו
חציב יותר ליכא דין דיהרג ואל יעבור,
וממילא משו"ה הוסיף רש"י הא
דבעלמא איכא נמי סצרא דלמה יהא דמך
חציב יותר משום דדוקא צכה"ג אמרינן
דמאי חזית ויהרג ואל יעבור.

ונראה עוד דזהו ג"כ הדגש דצרי רש"י
חצרך ישראל דדוקא היכא שהוא
צכלל חצרך ישראל מנא ציהרג ואל
יעבור, אולם היכא שאינו צכלל צוה וכגון
מומר או צעל עצירה שאינו רעך דצכה"ג
כיון דשפיר דמו חציב יותר אינו מחויב
ליהרג, ואינו אפילו צגדר אנוס כיון
דליכא כלל חיוב צכה"ג משום דליכא מאי
חזית.

א.

א' צגמ' ציומא (פ, צ): ורנא גופיה מנא
לן, סצרא היא. דההוא דאחא לקמיה
דרצה, אמר ליה, אמר לי מרי דוראי
קטליה לפליא, ואי לא קטילנא לך. אמר
ליה, נקטלך ולא תקטול, מאי חזית דדמא
דידך סומק טפי, דילמא דמא דההוא
גצרא סומק טפי. ע"כ.

ופירש"י שם, וז"ל: כלומר מאי דעתיך
למישרי מילתא משום וחי זהם
ולא שימות זהם, טעמו של דצר לפי
שחציבה נפשו של ישראל לפני המקום
יותר מן המנוות, אמר הקצ"ה צצטל
המנא ויחיה זה, אצל עכשיו שיש כאן
ישראל נהרג והמנא צטילה למה ייטב
צעיני המקום לעבור על מנוותו, למה
יהא דמך חציב עליו יותר מדם חצריך
ישראל. ע"כ.

לבאורה צ"צ צאריכות צצרי רש"י
שמאחר שצאר דצכה"ג ליכא

ואף כל עיקר דברי רש"י משמע כן שהאריך בלשונו שחציצה נפשן של ישראל, אמר הקצ"ה, למה ייטב בעיני המקום וכו', דלכאורה לא מצינו לשונות אלו בעלמא, אמנם דלהנ"ל א"ש כיון שאין הנידון כאן כגדרי חיוצ בעלמא אלא יש כאן חשבון מיוחד שדנים לפי מה שחציצה נפשו לפני המקום וכו'.

ויל"ד אי הכי דיתכן דה"ה גם בקטן מומר לפ"ד מרנא החת"ס דהדין דליכא ירושה ואצילות אף בקטן מומר [שהמיר דתו] דא"כ ה"ה לגבי יהרג ואל יעבור דא"ל לומר שדמו חביב ואין מלווין עליו ציהרג ואל יעבור.

ולבאורה יש לדון בזה עוד נפק"מ טובא דבכה"ג יתכן דאדרבה דאפילו אם יתן שיהרגוהו ובלבד שלא יהרג דיהיה אסור לו למסור נפשו, דכיון דלהנ"ל דמו חביב יותר לפני המקום א"כ שפיר מלווה הוא בוחי בהם ויהיה אסור לו למסור עצמו, ואם יעשה כן יתכן דיחשב כמאבד עצמו לדעת.

עוד יש לדון לפמשנ"ת לעיל שם [ע"י רד"ה אף נערה וכו'] אי בעינן דוקא אמירה שאם לאו יהרג, או דסגי במה שנראה כן מחמת הענין, וכן איך הדין באופן של ספק שיכול להזיל עצמו ע"י שילך למקום אחר וכו', דיך לחקור לפ"ז באופן שמי שמלווים אותו להרוג אינו חבך ישראל האם מלווה מעיקרא למנוע עצמו מלהכנס למצב שיאנסו אותו להורגו או דאפילו למנוע עצמו אינו מחויב.

והנה בעלמא הדין הוא דכדי שלא לעבור על ל"ת מחויב אדם ליתן כל ממונו כמבואר בש"ך קנ"ז, ויש לחקור בזה האם מה שמחויב ליתן כל ממונו הוא כדי שלא יעבור על ל"ת, או כדי שלא יתבטל הל"ת, ונפק"מ בכה"ג שיכול למנוע עצמו מעיקרא שלא יגיע למצב של אונס, דאם הגדר הוא שלא יתבטל הל"ת א"כ בכה"ג נמי מחויב, אולם אם הגדר הוא שלא יעבור על ל"ת דא"כ בכה"ג דכשיעבור אונס הוא לכאורה אינו מחויב, ולכאורה ה"ה נמי צנידון דידן דיל"ד האם מחויב למסור ממון וכו' כדי שלא יגיע למצב שיאנסו אותו להרוג, או דכיון דכשיאנסו אותו הרי הוא אונס וליכא מאי חזית א"כ אינו מחויב.

ובעיקר הא דאמרינן לדעת רש"י כשמלווים אותו להרוג רשע ליכא מאי חזית כיון דשפיר דמו חביב יותר, ע"י במה שכתב החסיד יעב"ץ בסידור בית יעקב יוהכ"פ [עמ' של"א] וז"ל "דאפילו עבר אדם על כל עבירות שבעולם אין הפרגוד נעל בפניו וכו' אדרבה חביב הוא ביותר שהקצ"ה אוהב את הרשעים" ויל"ד טובא.

ב.

עוד ענין אחד נראה לחקור בזה לגבי מכת מרדות אם אמרו לו להכות את חבירו ואם לאו יכו אותו ויתכן שימות חבירו ע"י מכות אלו [כמבואר לגבי מלקות אלא דהתם איכא אומד, משא"כ במכות מרדות], אם מחויב ציהרג ואל

יעצור או לא, ויל"ד צזה צצ' אופנים היכא
שהאחר חלש ממנו ויותר ודאי שימות
ממי שמנווים אותו להכות ואם לאו יכו
אותו, או באופן ששניהם שוים אלא ששיך
שימות עי"ז דלכאורה כיון דאיכא ציטול
מנווה ונפש אצודה יש כאן מאי חזית
ואסור.

ובעתה יל"ד היכא שמי שמנווים אותו
להכות הוא צעל עצירה דהנה
הדין דשליח צ"ד או רב הרודה וכו'
שהכה ומת פטור [עי' רמב"ם הל' רוצח
פ"ה ה"ו], ובראצ"ד שם פליג על אב ורב
המכה אלא דוקא שליח צ"ד בלבד,
והוסיף צזה וז"ל "והא דאמרינן דכפתין
ואסרינן ועצדינן הרדפה הנהו לבעלי
עצירות עד שיחזרו צהן", דהיינו דלאו
דוקא מלקות אלא אף מכות שנותנין
לבעלי עצירה ומת תח"י ג"כ פטור
ולכאורה אף הרמב"ם יודה בכה"ג.

ואמנם אכתי לא מצינו אלא בשליח צ"ד,
אולם במס' ד"א רצה פ"ו מוצא
מעשה צשמעון בן אנטיפטרס שהיו
האורחין נודרין בתורה והיה מלקה אותן,
ושלחו לר' יהושע שיצדוק אצלם ושאלו
מפני מה הכה אותן ואמר לו מפני
שנודרין בתורה ושמעתי מפי חכמים שכל
מי שנודר בתורה מלקין אותו ארבעים,
אמר לו צרוך אתה לשמיים ומי שעושה
כן הלכה אותו ארבעים שלך וארבעים של
חכמים שגרוני עיש"ה, וא"כ חזינן
מהתם דאי"ל לזה דוקא שליח צ"ד.

וא"ב מעתה י"ל דהיכא שמנווין אותו
להכות צעל עצירה דשפיר יכול
להכותו כיון דלהנ"ל אין נפשו חצובה
לפני המקום לגצי מלקות וא"כ ליכא מאי
חזית בכה"ג וממילא אינו מחויב ציהרג
ואל יעצור וכדלעיל.

סימן לב

פרק ד' אות ט"ז ד"ה שמראה, הסתפקנו במעשה המובא ביוסיפון
שיוסף בן גוריון גרם מיתה לאותם שרצו להורגו, ולהלן מה
שהרחבנו בדין הריגת הרודף.

בענין הריגת הרודף, ונשיאת כלי זין בזמן מלחמה

עלול להגרם ציטול תורה להורים וילדים
שלא יצואו, לכן עדיף לדאוג לשמירה
שמתן להם הרגשה טובה, ולהזמין שומר
הפתח עם זיווד מלא, וכן להודיע לסיור
השמירה של העיר שיעצרו שם היות שיש
שם כשלש מאות איש הורים וילדים, וכן
להודיע להורים שצלאו הכי יש להם כלי
זין (שהוא דבר מזוי צעיר מעלה אדומים, וציתר
שאת בתקופת הזעם כעת) שיצואו עם זה
לצית הכנסת. וצודאי כל מי שיצא ללימוד
התורה, הרי מוצטת לו מהתורה
הקדושה שמירה מאל עליון לכל ימות
השבע, והקצ"ה יאמר לזרותיו די.

[ולעצם הענין של נשיאת כלי זין צעת
מלחמה, כבר ציארנו צשו"ת
פסקי הלכות ח"ד סי' צ' שלעולם אי
אפשר לתת צזה הוראה כללית כלל וכלל,
וכל יחיד תלוי לפי מקום מגוריו, מקום
לימודיו, מקום תפילותיו, כח נפשו, כח
גופו, כח משפחתו, מזג רוחו, דרגת
זהירותו והוראת רבו "המכירו ומכיר את
נפשו" (כלשון היעב"ץ לענין תענית יחיד). ולכן

בעיר מעלה אדומים יע"א קיים צמשך
עשרות שנים ארגון 'דגל ראובן
ורחלי' ללימוד של מאות 'אבות וצנים',
וכבר העידו הרצנים הראשיים צארץ
ישראל וכן גדולי ראשי ישיבות צצאו לצקר
ולראות את המראה הנורא, ואמרו שלא
ראו מראה דומה לו צערים אחרות.

בעת צעקבות המצב הציטחוני והלחץ
השורר צין ישובי הארץ, וצפרט
צעיר מעלה אדומים שהיא סמוך ונראה
כפשוטו לעיר הערבית 'עזרייה' (ודינו
כעיר אחת לענין תחום צצת), הרצה הורים
מפחדים להגיע ללימוד צצוותא צצית
הכנסת עם ילדיהם, ולטענתם זה מחמת
שאין אנשי שמירה שעומדים צפתח צית
הכנסת [וצפרט צצית הכנסת המדובר
נמצא קרוב לגבול העיר עזרייה]. ושואל
יו"ר הארגון הנ"ל מה חוצתו לענין זה.

תשובה: נראה לענ"ד צס"ד שאף שכבר
הצטיחו חז"ל (סוטה כא ע"ב)
'תורה מגנא ומללא', אולם היות צסו"ס

אי אפשר לדמות מילתא למילתא כלל, ציארנו לעיני נשיאת כלי זיין נשנת וראה עוד צהרה. ושם צסי י"ח ואכ"מ צה.

צה. א) איתא במשנה (סנהדרין עג ע"א) "ואלו שמצילין אותם בנפשן, הרודף אחר חבריו להורגו", ובגמ' "מניין לרודף אחר חבריו להרגו שניתן להצילו בנפשו, תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך", ולמסקנת הגמ' 'לא תעמוד' קאי להלכתא אחריתי, והיתר הריגת רודף ילפינן מנערה המאורסה עיין שם. וכן פסק הרמב"ם (רוצח פ"א ה"ו) "הרודף אחר חבריו להרגו אפילו היה הרודף קטן הרי כל ישראל מצווין להציל הנרדף מיד הרודף ואפילו בנפשו של רודף". ועוד כתב (שם הט"ו) "הרואה רודף אחר חבריו להרגו וכו' ויכול להציל ולא הציל, הרי זה ביטל מצות עשה שהיא 'וקצותה את כפה', ועבר על שני לאוין, על לא תחוס עינך ועל לא תעמוד על דם רעך". נויש לדון בגדר חוב "הרואה רודף", ועי' בשיעורי עץ ארז בגדרי חיוב 'רואה' בקידושין, קנאין פוגעים בו, ראיית דם, כיסוי הדם, קידוש לבנה, אבידה, ברכות, ועוד כמה מצוות, ואכ"מ].

עוד איתא במשנה (סנהדרין עב ע"א) "הבא במחתרת נידון על שם סופו", ובגמ', "מאי טעמא דמחתרת, חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו, והאי מימר אמר אי אזילנא קאי לאפאי ולא שביק לי, ואי קאי לאפאי קטילנא ליה, והתורה אמרה אם בא להרגך השכם להורגו". וביאר רש"י (ד"ה חזקה) "ואמרה לך תורה: אין לו דמים, ומלמדך מאחר שהוא בא להרגך השכם אתה להרגו". וכן נפסק ברמב"ם (גניבה פ"ט ה"ז) "הבא במחתרת בין ביום בין בלילה אין לו דמים, אלא אם הרגו בעל הבית או שאר האדם פטורין, ורשות יש לכל להרגו בין בחול בין בשבת בכל מיתה שיכולין להמיתו, שנאמר אין לו דמים".

וברש"י עה"ת (שמות כב א) כתב "אין לו דמים - אין זו רציחה, הרי הוא כמת מעיקרו". ומעין זה כתב רש"י בסנהדרין (עב ע"א ד"ה מאי) "אמרה תורה אין לו דמים, כלומר, הרי הוא לך כמי שאין לו דם ונשמה ומותר להורגו". ודקדקנו בזה בפנקס רש"י (סנהדרין שם) דהריגת הבא במחתרת אינה חשובה 'מעשה רציחה בהיתר', אלא לא הוי מעשה רציחה כלל, וכלשונו הברור של רש"י "אין זו רציחה". והנפק"מ בזה, דאיתא בשו"ע (או"ח סי' קכח סעי' לה) "כהן שהרג את הנפש, אפילו בשוגג, לא ישא את כפיו אפילו עשה תשובה". ולפי מה שנתבאר בדברי רש"י, אם כהן הרג להבא במחתרת יהיה מותר לישא את כפיו, משום ד"אין זו רציחה" כלל. [אולם בלשון הרמב"ם (גניבה פ"ט ה"ז) מדוקדק ד"אם הרגו בעל הבית או שאר אדם פטורין", ומשמע דחשיב מעשה רציחה בהיתר, ולא דלא הוי מעשה רציחה כלל, ועיין].

ובנידו"ד היכא שבא נכרי להרוג מישראל, בודאי מצוה רבה להציל הישראל ולהשתמש לזה בכלי זיין, והוא מעין מש"כ הרמב"ם (מלכים פ"ה ה"א) "אי זו היא מלחמת מצוה וכו',

ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם". ומי שיש לו כלי זיין מן הראוי שישא אותם להגן מיד צר, ויש עוד כלים אחרים להגן שאינם כלי זיין ממש, ואכ"מ.

וב"קונטרס רשימות" שי"ל ע"י מכונינו בשנת תשנ"ט, ובו זכרונות ממרן הגר"ז הלוי מבריסק זללה"ה ומרן החזו"א זללה"ה שנשמעו מפי הגה"צ רבי אליקים שלזינגר שליט"א מגדולי מעתיקי השמועה, מובא משמיה דמרן הגר"ז זללה"ה, שאמר "יגיע יום בירושלים, שיצטרכו לעמוד מחוץ לדלת עם כלי נשק להציל את הילדים שלנו". ולפני למעלה מעשרים שנה אמרתי הדברים קמיה מו"ר נר המערבי ארי שבבבל הגרא"ד וואכטפויגל שליט"א, ואמר לי "אתם לא בירושלים" (וכוונתו שדברי מרן הגר"ז הם רק בירושלים שבין החומות). ומי יודע אם הייתה כוונתו רק בדרך נחמה או באמת כיון לדבריו.

(ב) אולם מי שאין לו רשיון לישא כלי זיין, ומבקש עתה בעקבות המאורעות להוציא רשיון כזה ולשאת ברשותו כלי יריה, יש להביא בזה מה שהדפסנו בשו"ת פסקי הלכות (ח"ב) בענין "תרומת אבר ע"י בחור ישיבה", במעשה שהיה פעם אחת, שאחד ממשפחתי התמוטט בביתו בליל שבת, ואני הייתי בבית מדרש קרוב ליד הבית, וב"ב שיחי' נבהלו לבית המדרש לבקש ממני לקרוא למישהו לעשות החייאה, וצעקתי בבית המדרש (מלא אנשים יר"ש) "מי יודע החייאה" ובשעת מעשה אף אחד לא קם, ועד שבאו אנשי הצלה, אותו קרוב ז"ל נפטר ומת. ולאחר מעשה זה אמר לי ת"ח מובהק שליט"א ללכת ללמוד טיפולי הצלה כדי להציל במקרים אחרים שלא יהיו. ושאלתי לדעת הוד מו"ר הגרמ"ש שפירא זללה"ה, ואמר לי "מהיכי תיתי ללמוד, הגר"א אמר שהמקום היחיד של בן תורה זה לימוד התורה, ולא צריך לדעת חוץ מזה כלום, ואם יש פיקוח נפש אזי מתקשרים לדוקטור", ושאלתי שלפעמים לוקח לדוקטור זמן להגיע ובינתיים יש סכנת נפש, ואמר בבירור "זה מילתא דלא שכיחא". ושוב שאלתי כן קמיה מרן הגר"ש אלישיב זללה"ה, ואמר "מה נשתנה שעכשיו צריכים ללמוד, מה שהיה מקרה כזה עם בני המשפחה לא עושה שינוי מיוחד לאחד יחיד יותר מלאחרים". עכ"ד.

ועוד הדפסנו שם, שישבתי ודנתי אצל כבוד האדמו"ר מויז'ניץ מונסי הגר"י הגר שליט"א כחודש אחר התמנותו במונסי, ותמהתי על הנהגת אביו זצ"ל שלא נתן לאנשי הצלה לצאת בשבת, ואמר לי שאינו מוגדר כחייב לחלל שבת אלא רק אם בא לפני האדם ממש קריאת הצלה אז הוא מחוייב, אבל אין חיוב על אדם להכין לעצמו נשיאת מכשירים וכיוצא"ב כדי להביא על עצמו את החיוב הזה. ואמר שיש מכתב כעין זה ממרן החזו"א זללה"ה. ואמר בהאי לישנא "גם אבי מורי ידע שפיקוח נפש דוחה כל התורה, וכל הזריו לחלל שבת הרי זה משובח, ועם כל זאת אחז בשיטה שלא צריך להכין עצמו על זה". וזה בודאי שלא כדעת כל (רוב) גדולי ישראל ז"ל ויבדלחט"א, שסברו שהיות שמגיעים בכל שבת כסדר רח"ל מקרים של פיקוח נפש, לכן חייבים להיות מוכנים לזה כדת. ואלו ואלו דברי אלקים חיים, קדושי עליון שכל הנהגתם תורת ה', ואכ"מ. (ומו"ר נר המערבי ארי שבבבל הגרא"ד וואכטפויגל

שליט"א הנמצא בשכונת סאוט-פולסברג הורה לכמה אברכים ללמוד טיפולי הצלת חיים, אחר שהיו כמה מקרים בשבת שאנשי ההצלה מחסידי וז'ניץ מונסי המתגוררים בשכונת גיבערס הסמוכה, לא ידעו לבא לטפל בהם עפ"י מסורת רבם הנ"ל).

ובודאי אי אפשר לקבוע בזה הכרעה באופן ברור לכולם בשווה, וכל יחיד תלוי לפי מקום מגוריו, מקום לימודיו, מקום תפילותיו, כח נפשו, כח גופו, כח משפחתו, ולכן אי אפשר לדמות מילתא למילתא כלל וכלל. וכן הסכים מו"ר הגאב"ד הגר"מ גרוס שליט"א.

אלא שניתן לייעץ בזה, דנאמר לי בעדות שיש ב' מיני כלי זיין, אחד יש בו כדי להמית ממש, והאחר נראה דומה לו בתבניתו, אבל אין בו כדי להמית אלא רק לזעזע ולמנוע לפעול במידה מסויימת (ונקרא 'אירסופט'). ולכן אלו שרוצים לישא כלי זיין ולא קיבלו הוראה מאדם גדול או רב מובהק שצריכים כזה שיש בו להמית, עדיף שיקחו מהסוג השני שעפ"י רוב כמעט שאין בו כדי להמית, ובה ניצולים מחשש 'לא תשים דמים בביתך' (עי' שיעורי עץ ארז ב"ק סי' כז בגדר איסור זה) ועוד חששות שיש בהחזקת כלי זיין שיש בו כדי להמית בביתם (וכגון מעשה שהיה בעיר מולדתי במשפחה שהאב החזיק ברשותו אקדח, ופעם אחת מצאו את הילד הקטן אוהז באקדח בידו ורודף אחר המשרתת הגויה ברחוב העיר שברחה ממנו ברוב פחד ואימה, ואכ"מ).

וכבוד גאב"ד סקווירא ירושלים שליט"א אמר לי, שאחריות מוטלת על ראשי הקהילות להכשיר יחידים בכל קהילה שישאו כלי זיין להגן מיד צר, ויקבעו תורנות בין פקידי הבטחון כדי שלא יהיה זילותא דשבת שאחד יהיה קבוע בכל שבת עם כלי זיין.

אולם הגאון רבי אהרן פישר שליט"א, מרא דאתרא 'זכרון משה' ובנו של מרן הראב"ד בעל האבן ישראל זללה"ה, אמר לי, שכבר היה לעולמים בארה"ק מצבים הרבה יותר קשים וחמורים מבחינה בטחונית, ובכל זאת לא שמענו מעולם שהורו הרבנים לשאת כלי זיין, אלא יש להתחזק באמונה ובטחון, וזה ההצלה היחידה שעלינו לעסוק בה. והוסיף ואמר שהיה פעם מצב של ריבוי פיגועים בא"י, ופנו אליו רשויות הבטחון בבקשה והוראה שיפתח בבית הכנסת 'זכרון משה' את שני הדלתות שיש משני צידי בית הכנסת (שאחת נעולה תמיד), כדי שבשעת צרה שלא תבא יהיה אפשרות לברוח. ואמר "לא פתחתי את הדלת השניה, מהיכי תיתי לפתוח". [אולם הסכים שמי שכן נושא עליו הנשק אף בשבת, עליו לישא אותו בשינוי, למעט במלאכה]. ואמר בשם אביו מרן בעל האבן ישראל זללה"ה, ש"רוב הצרות והאסונות באים בגלל המחלוקות והשנאה שיש בכלל ישראל, עד כדי שיש כאלו שלא נישאים לאחרים בגלל מחלוקת", ואכ"מ.

וח"ו אין בדברינו חלילה לפתוח פתח כחודו של מחט להחיר אימונים לבחורים ואברכים אפילו בימי בין הזמנים וכו', וכבר הורה זקן חתנא דבי נשיאה דמרן בעל האבי עזרי זללה"ה

הגאון האדיר רבי מאיר צבי ברגמן שליט"א שהדעה הברורה והפשוטה אצל גדולי עולם בדורות העבר היא שאין לנו להתעסק כלל בכלי זיין, ו"הנשק שלנו זה התורה".

וזכורני כד הוינא טליא בארה"ב, שהיו תקופה של פוגרומים שעשו הכושים ושרפו למאות אם לא לאלפים חנויות ורכבי משטרה, והיה פחד פחדים, ואנשי הבטחון לא היה בכוחם לעשות כלום, ועפ"י הוראת נשיא המדינה דאז פרסו את כוחות הצבא של אמריקה בכל מקום. והגה"צ המשגיח רבי אביגדור מילר זצ"ל הורה לחברי הקהילה כולל רבנים ומלמדים לקנות כלי זיין ולשאת עליהם, ולסדר משמרות של יהודים בכל לילה לראות ולבחון שאין סכנה בחוצות, וכן עשו. ואח"כ פתחו ארגון גדול עפ"י אותה השקפה שקיים עד היום הזה. והיה לעולמים גדולי עולם כמו רבינו מנחם זמבה זצוק"ל הי"ד שהורה לעשות פעולות שונות בזמן מלחמה ואכ"מ. והנני זוכר שהיה אצלינו בשב"ק כבוד האדמו"ר הגה"צ ר"ל מפאשוורסק שליט"א, ובליל שבת הלכנו אחרי השוה"ט יחד עם כל הקבוצה לבית המדרש (לכבוד אדמו"ר אחר שהיה שם), ונסע בסמוך לנו רכב של נכרים עם כלי זיין לשמור על הקבוצה בהלוך ובחזור.

ויה"ר שיקויים בנו מאמר הכתוב (ויקרא כו, ו) "ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד וכו', וחרב לא תעבור בארצכם", ופירש מו"ר עמוד ההוראה הגר"נ גשטטר זללה"ה (להורות נתן עה"ת שם) דלפעמים יש שלום על ידי ריבוי החרב הנמצא בארץ, שעל ידי שתושבי הארץ מזויינים היטב ממילא האויב פוחד מפניהם וע"כ אין מתגרים בהם ושורר השלום. אולם באמת אין זה שלום אמיתי, כי לפעמים ברגע של חולשה יתנפלו עליהם האויבים, וע"כ מבטיחה התורה ששלום אמיתי ישורר בארץ, עד שאפילו אם 'ושכבתם' ולא תעמדו על המשמר, וגם 'חרב לא תעבור בארצכם' שלא תצטרכו לשאת חרב, ובכ"ז 'ואין מחריד', כי לא יהיה שום אויב סביבותיכם.

סימן לג

פרק ד' אות ט"ז ד"ה שמראה, הסתפקנו במעשה המובא ביוסיפון
שהרגו זה את זה כדי שלא ליפול ביד הרומאים, ולהלן מה
שהרחבנו טובא בדין מאבד עצמו לדעת מחמת צערו.

בענין מאבד עצמו מחמת צערו^א

בקצרה וצין זהספדים ואין לישב עליו
שצעה. ומעתה יש מעוררים שצריך לזנות
מחילה צין קצרו לקצרים אחרים. או
שמעיקרא הקילו כדין.

תשובה: כבר קצע זקה"ק החת"ס
זיע"א צשו"ת (יו"ד סי' שכו)
שגדרי מאבד עצמו לדעת "אין הדין הזה
מבואר היטב באחרונים", וזהערה
הרחצנו בזה. ועכ"פ לדעת המהרש"ם,
ולמעלה בקודש הצית אפרים, וכן
הרצ"ה מוילנא צצית לחם יהודה על גליון
השו"ע (המובא כסדר צפמ"ג), היד אברהם
(בעל המנפה איתן על הש"ס), והחיד"א, וכן
נראה סצרת זקה"ק הגרעק"א זיע"א,
[וכן ציארנו זהערה צדעת זקה"ק
החת"ס והכת"ס זיע"א], אי אפשר לדון
אותו משום מאבד עצמו לדעת. ולשיטתם
"הרי הוא צחזקת כל הממים,
ומתעסקים עמו ואין מונעין ממנו שום
דבר" (כלשון השו"ע סי' שמה ס"ב, והועתק

איש ליצור מוצהק שהתפרסם עליו
שמועות של עדויות צמעשים
מגונים, ופיטרוהו מכל המשרות שאחו
זהס לפרנסתו, והתנכרו אליו ידידיו
ואפילו מתוך משפחתו, וכן אנשים
מפורסמים קראו צכלי תקשורת כלליים
לעולנו צצית הסוהר, וצ"ד מפורסם
הוציאו פס"ד ציניים עד שיתצברו
השמועות עפ"י דין, שהתומך צו הוא
צכלל מסייע לדבר עבירה. ומחמת
ייסורים נוראים של רוצ צושה צער
ועגמת נפש ופחד העתיד הרג את עצמו
על קצר צנו צכורו, וכלשונו צכתב
"הגעתי לקצה של יכולת הסצל
האנושית". וקצרו אותו קצורת ישראל
צרוצ עס, והספידוהו צונים ואנשי ליצור
מפורסמים, וצ"צ ישצו שצעה ואומרים
עליו קדיש כשאר מתים.

וצידד אחד מגאוני ראשי הישיבות
שליט"א שעשו שלא כדין צין

צט. שו"ת פסקי הלכות ח"ב סי' ל.

נמהרש"ס (ס). ודודי זקני צעל השצט ואס כעת ישנו נקצורמו שוס דצר סופר זיע"א העיד שכן המנהג להקל. "הרי העצירו עליו הדרך הישרה, ועל כן לענ"ד צס"ד נראה, דצודאי ונריכס כפרה על זה" (כלשון החת"ס אין מקום לקצוע שהקילו שלא כדין, זיע"א) פ.

ק. האיסור במעל"ד אינו משום 'לא תרצח'

א) איתא בגמרא (ב"ק צא:): "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש. ר' אלעזר אומר, מיד נפשותיכם אדרש את דמכם". ונחלקו האחרונים אם עובר גם באיסור 'לא תרצח', והדרשה הנ"ל הוי בגדר גילוי מילתא דאף הוא עצמו בכלל איסור לא תרצח, או דהוא איסור חדש מן התורה ולא מדין 'לא תרצח'.

ובמנחת חינוך (מצוה לד סק"ח) נקט דהמאבד עצמו לדעת אינו עובר באיסור 'לא תרצח', ואין בו דין קלב"מ וחייב אם הזיק חבריו בשעה שהרג עצמו. וכן כתב מרן בעל האבי עזרי זללה"ה (דעות פ"ג ה"א), דמה שכתב הרמב"ם (רוצח פ"ב ה"ב) "ההורג את עצמו, שופך דמים הוא ועון הריגה בידו", אין הכוונה שעובר באיסור לא תרצח, אלא שהוא איסור בעלמא מצד עצמו ונלמד מהפסוק הנ"ל, ואין בו חיוב מיתה בידי שמים ממש, אלא "הוא מגדרי שכר ועונש שדינם מסור לשמים".

ארבעת התנאים הקובעים שם מאבד עצמו "לדעת"

ב) כתב הרמב"ם (אבל פ"א הי"א) "המאבד עצמו לדעת אין מתעסקין עמו לכל דבר, ואין מתאבלין עליו, ואין מספידין אותו". וכן נפסק בשולחן ערוך (יו"ד סי' שמא ס"א) "המאבד עצמו לדעת, אין מתעסקים עמו לכל דבר, ואין מתאבלין עליו, ואין מספידין אותו, ולא קורעין ולא חולצין".

ומקור דין זה הוא במסכתא שמחות (פ"ב ה"א), ושם (ה"ב - ה"ג) איתא: "איזהו מאבד את עצמו בדעת, לא שעלה לראש האילן ונפל ומת, ולא לראש הגג ונפל ומת, אלא זה שאמר "הריני עולה לראש האילן או לראש הגג ואפיל עצמי ואמות", וראוהו שעלה לראש האילן ונפל ומת, או לראש הגג ונפל ומת, הרי זה בחזקת המאבד את עצמו בדעת; מצאוהו חנוק ותלוי באילן, הרוג ומושלך על גבי הסייף (וגי' הרמב"ם 'ע"ג סייפו'), הרי הוא בחזקת מאבד עצמו שלא לדעת".

וזקה"ק החתם סופר זיע"א (יו"ד סי' שכו) כתב דדין מאבד עצמו לדעת "אין הדין הזה מבואר היטב באחרונים, על כן צריך קצת ביאור יותר", ודקדק בלשון המסכת שמחות כמה דקדוקים גדולים ונשגבים עי' שם, וביאר דנאמרו בזה ג' כללים שבלא שמתקיימים כולם, אין דנים אותו אדם כמאבד עצמו "לדעת". הראשון, שיאמר שהולך להמית את עצמו בצורה פלונית, השני, שיהיה ברור שהוא הרג את עצמו, והשלישי, שרואים את עצם מעשה ההריגה בפועל.

וכל שלא נתקיים אחד משלשה כללים אלו, אין לנו לדונו כמאבד עצמו לדעת, אלא יש לתלות שלא הרג את עצמו, ואם הרג, היה מחמת "רוח רעה ביעתתו ותונבא נקיט ליה, או נתיירא מפני שיעלילו בו עכו"ם כשאול, וכה"ג סיבות המתהפכות".

עוד כתב, דמברייטא אחרת במסכת שמחות (שם ה"ד) מוכח דהכלל שצריך שיאמר קודם ההריגה שעומד להמית עצמו, אין צריך דוקא אמירה להדיא, אלא הוא הדין אם "ניכר מתוך מעשיו וכעסו וצערו וההכנות שהוא עושה כמכין עצמו למיתה, כמו דכתיב באחיתופל 'וירא כי לא נעשתה עצתו ויצו אל ביתו ויחנק', שאותו ראינו כועס ודואג על שלא נעשתה עצתו ומצווה אל ביתו ג"כ, ואח"כ אנו מוצאים אותו חנוק באופן שנראה שהוא בעצמו עשה כן, זהו אומדנא דמוכח טובא טפי מגמל האוחר בין הגמלים ונמצא גמל הרוג בצדו בר"פ המוכר פירות".

וזקה"ק הכת"ס זיע"א בתשובה (יו"ד סי' קעג) הביא דברי אביו זללה"ה, והוסיף עוד תנאי רביעי, והוא מדקדוק לשון הרמב"ם והשו"ע, "שאמר שעולה באילן ועשה כן מיד מתוך צער או כעס", דרק אם הרג עצמו מיד אחרי שאמר אז הוא דהוי מאבד עצמו "לדעת", אך כשיש חילוק זמן בין האמירה להריגה, ואין זה "מיד", תלינן בכל מיני תליות ולא הוי מאבד עצמו "לדעת". (אלא שכל זה הוא לדעת הרמב"ם ושו"ע, אבל דעת הרמב"ן מבואר דאפילו לא עשה כן מיד חשיב מאבד עצמו לדעת). עכ"ד הקדושים. [ושיעור גדר "מיד" לא ידוע לנו, והארכנו בזה טובא בשיעורים, ועוד נבאר בזה בס"ד].

ושמעתי מרבה דביהמ"ד בריסק ירושלים הגרנפ"מ שליט"א, שפעם אחת אדם איבד עצמו לדעת בבריסק, והחברא קדישא לא ידעו מה לנהוג למעשה, והמו"צ דבריסק הגאון רבי שמחה זליג זללה"ה ציוה לקרוא לאשתו, ושאל לה מה שוחחו בלילה לפני, והבין מתוך דבריה שאין לו דין מאבד עצמו לדעת. וקברוהו כשאר מתים ולא מנעו ממנו דבר. וחזינן דיש לדון כל מאבד עצמו לגופו, ולעיין אם נתקיימו בו התנאים הנדרשים.

בגדר אמירה הקובעת דמאבד עצמו "לדעת"

ג) ויש לדון בהדין "אמירה", אם הוא רק לגלות מה שעומד לעשות, או שהאמירה היא בכדי להכניסו לחזקת מאבד עצמו "לדעת" בשעת ההריגה. ונראה דהאמירה כאן אינו ענין של גילוי דעת בעלמא מה עתיד לעשות בעתיד, אלא האמירה הוא הקובע מה שיעור וגדר הדעת הקיים בשעת המעשה עצמו. וראיה מדברי זקה"ק החת"ס שם, דהנמצא חנוק בחדר סגור שודאי עשה המעשה בעצמו, ולא היה אמירה קודם, אינו בכלל מעל"ד, ואף דודאי ידעינן דהוא הרג עצמו, אלא שחסר הגילוי מה היה שיעור וגדר הדעת בשעת המעשה. וכל שלא היה אמירה קודם, אנו תולים שההריגה היתה מחמת רוח רעה ושאר סיבות המתהפכות, ולא "לדעת".

ונראה דזה כוונת זק"ק הכת"ס זיע"א דצריך שיהיה קיום דין אמירה "מיד" סמוך למיתה, והיינו משום דהאמירה אינה רק גילוי מה עתיד לעשות, דבזה אין נפק"מ כמה זמן קודם מודיע. אלא הוא בכדי לקבוע מה שיעור הדעת שהיה בו בשעת העשיה, ולזה צריך שיהיה "מעשה מתוך אמירה", ולא "מעשה" לבד, וזה נקבע על ידי הסמיכות "מיד" באופן שלא ישתנה שיעור דעתו בין האמירה לגופו של מעשה.

ולפי"ז נראה דהיכא שאמר אמירה מתוך צער ויסורים, עד ל"קצה גבול יכולת הסבל האנושי" כלשון כתיבתו בעובדא דידן (ונימא דכתיבה כדיבור לענין זה), לא נתקיים כלל הדין אמירה, דהדין אמירה הוא לקבוע שעשה מתוך ישוב הדעת, וכאן האמירה כולה זועקת שאינו בשוב הדעת כראוי, ועושה כן מתוך סבל נורא וקושי לשאת את המצב.

וכן מדוקדק היטב בלשון הרמב"ם (אבל פ"א הי"א) והשו"ע (סי' שמה ס"ב) בגדר מאבד עצמו לדעת, "האומר הריני עולה לראש הגג, ראוהו שעלה מיד דרך כעס או שהיה מיצר ונפל ומת, הרי זה בחזקת שאבד עצמו לדעת". הרי דלענין המעשה עצמו הזכירו דצריך שיהיה דרך כעס וצרה, אבל גבי האמירה לא הזכירו כלל, דאדרבה, צריך שתהא אמירה בנקיות ובישוב הדעת גמור, ולא מתוך צער וצרה.

וזק"ק החת"ס זיע"א (יו"ד סי' שכו) הביא דוגמא לעושה מתוך ישוב הדעת מאחיתופל, שציוה אל ביתו קודם שחנק את עצמו, ולא היה בחשש יסורים אלא רק שדוד יהרגנו, והקדים מיתתו בזמן ועשה כן מתוך ישוב הדעת במטרה להציל את קבורתו ונכסיו לבניו (שאם היה מת ע"י דוד מדין מורד במלכות, נכסיו למלכות ואין נקבר בקברי אבותיו). וזה נחשב שם אמירה גמורה. אבל אמירה שהיא מתוך צער ויסורים, אין לה גדר אמירה לענין זה.

ובנידו"ד לכאורה נתקיים דין אמירה קודם המעשה על ידי כתיבה, ונימא דכתיבה כדיבור לענין זה, וטען ידי"נ גדמ"ש הגר"י וולף שליט"א דחשיב כאמירה גמורה קודם המעשה, דיש כאן גילוי העוקר כל תליה של רוח רעה וסיבות המתהפכות.

אולם לענ"ד נראה דלא נתקיים כאן כלל הדין אמירה, משום דבנידו"ד היה כל האמירה מתוך יסורים וסבל שאי אפשר לשער, וכמבואר בנוסח השאלה, וכמו שכתב בתוך כתיבת אמירתו שהגיע ל"קצה גבול יכולת הסבל האנושית", וא"כ אין לו כלל דין אמירה הקובעת דעת כלפי המעשה, וצורת האמירה גופא הוא סותר להדין "דעת" דבעינן במעשה. ושוב לדעת זק"ק החת"ס דינו כמצאוהו הרוג בלא אמירה, וכעין הא דשאל דנפל על סייפו ושלט על עצמו (כלשון החת"ס), ועם כל זאת אינו מוגדר "לדעת". וכן טען בפני נשיא התאחדות הדיינים כבוד הגאון הגדול גאב"ד סקווירא ירושלים הגר"א גולדמינצנר שליט"א שברור לו שכל מכתבו זועק "סבל", וכל שאר הדברים הכתובים שם הוא מפני שסוכ"ס "סופר" הוה, ומיפה עם דברים אחרים כדי לכסות על ה"סבל ובושת" שלא הכרנו כדוגמתו רבות בשנים, והוסיף

שבאופן כללי כן הוא דעת וההנהגה למעשה אצל גדולי הרבנים בארה"ב במקרים רבים הבאים לפניהם רח"ל.

וכבר היה מעשה בעירנו מעלה אדומים ת"ו, באחד מידידי קהילתנו ששימש כמפקד בטחון כללי (S "÷•" ע÷ש÷ע) בעיר, ויום אחד בנו (שעבד כאיש בטחון ביוזמת האב) ירה בעצמו רח"ל. והאב הרגיש אחריות וקושי עצום לצאת את המשא, ומיד אחר מיתת הבן, קודם הקבורה, חששו השלטונות שבדעתו לאבד את עצמו מחמת גודל צערו, ולקחו ממנו האקדח שלו. ונסע האב ברכבו לאחד המחסומים בעיר, ואמר למאבטח שם (שכולם היו תחת מרותו) שיתן לו האקדח לדאות אם מוחזק בו כפי התקנון, ונתן לו, וצעק בקול שיתרמו את אבריו לחולים, וירה בעצמו ומת רח"ל.

ולדברינו הנ"ל יש לצדד דלא חשיב שנתקיימה בכאן אמירה, דכל כח ומשמעות האמירה הוא באופן שנאמרת מתוך דעת צלולה, אולם כשהאמירה בעצמה נאמרת מתוך הצער והסבל הנפשי, הרי זה כאילו לא היתה אמירה כלל. ובין המעשה ובין האמירה שלפניו, הכל נחשב בכלל מאבד עצמו מחמת רוב צער ורוח שטות שאחזה בו בהיותו בשעת חימום שמתו מוטל לפניו קודם הקבורה. [הגם שאם היה כאן קיום דין אמירה כראוי, היה מתקיים בזה בודאי גם הדין "מיד" סמוך להריגה, שקבע זקה"ק הכת"ס זיע"א].

מאבד עצמו משום יסורים צער ועגמת נפש ופחד העתיד

(ד) כתב השו"ע (סי' שמה ס"ג) "המאבד עצמו לדעת, והוא אנוס כשאל המלך, אין מונעין ממנו כל דבר". וביאר הש"ך (סק"ו) "כשאל המלך - שהרג את עצמו לפי שראה שהפלשתים יעשו בו כרצונם ויהרגוהו". מבואר דההורג עצמו בכדי להנצל מיסורים אין לו דין מאבד עצמו לדעת.

וכתב בבית לחם יהודה לרצ"ה מוילנא (מובא כסדר בפמ"ג והחת"ס ובשאר גדולי האחרונים) בגליון השו"ע שם: "כתב בשבות יעקב (ח"א סי' קיא), אם קיבל על עצמו משום תשובה דין ד' מיתות בי"ד להטביע עצמו בנהר, אינו בדין מאבד עצמו לדעת. ונראה לי הוא הדין אם ממית עצמו שירא שלא יבא לידי עינויים גדולים כדרך המשפט של עכו"ם שתחילה מענין עינויים, בודאי אינו מאבד עצמו לדעת, וזה פשוט ממ"ש התוס' שקפצו ונפלו לתוך הים שהיו יראים מיסורים". והביא דבריו להלכה החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' מו). וכן כתב היד אברהם (בעל המצפה איתן על הש"ס, בגליון שו"ע שם): "בספר ברכי יוסף כתב, אם ממית עצמו לכפר חטאיו, או מחמת שירא מעינויים גדולים, אין לו דין מאבד עצמו לדעת".

ובשו"ת בשמים ראש (סי' שמה) חידש שהמאבד עצמו "מריבוי צרות דאגות ויסורים או עוני גמור" אינו בכלל מאבד עצמו לדעת. וציין לדבריו בגליון הרעק"א על השו"ע (סי' שמה

ס"א), ולא העיר עליו מידי, ואדרבה, מביא לדון בעוד ב' אופנים של היתר, ומוכח ברור שגם בראשונה היה סברת הגרעק"א להקל שאין בו משום מעל"ד. וכן כתב בשו"ת בית אפרים (יו"ד סי' עו), והוסיף דשוב ראה כן בבשמים ראש, ומוכח דכן היה דעתו וסברתו של הבית אפרים מצד עצמו, והביא תנא דמסייע דשוב מצא כן אף בבשמים ראש. וכן המהרש"ם (ח"ו סי' קכג) פסק כן מסברא להתיר בכמה מקרים שהיו בזמנו בעיר קראקא "באנשים רמי המעלה אשר בכדי להפטר מצער ויסורים ועוני ובזיון איבדו א"ע לדעת ר"ל", וסמך באילן גדול בדברי הבית אפרים, וזה היה הכל בשנת תרנ"ו.

וכן אמר לי הגר"י נדל שליט"א בן מרנא הגר"ג זללה"ה, שמקובל שהורה מרן בעל החזו"א זללה"ה דכל מאבד עצמו בזו"ז דנים אותו כנ"ל. ואולם לומר דאפילו לא ידעין שעשה משום צער ויסורים בכ"ז לא הוי מעל"ד, הוא חידוש לומר כן. ויש להביא בזה מעשה אחר, דפעם אחת אמר לי מרן הגרא"ל שטיינמן זללה"ה דברים מפורשים בשם החזו"א (ע"י תשובה בענין תוספת צדקה למלמדים), וכשהרציתי הדברים קמיה דמו"ר עמוד ההוראה הגר"נ גשטטנר זללה"ה וכן קמיה הוד כבוד מרן הגר"ש אלישיב זללה"ה, הורו לי שניהם בברירות שאין צריך לחוש לזה, ואדרבה, אמרו לנהוג להיפך. והוסיף ואמר לי מו"ר בעל הלהורות נתן, שכל שמועה מפומיה דמרן החזו"א שלא נכתבה בכתובים, אינה מחייבת לסמוך עליה להלכה. אולם בנידון דידן העיד לי ידי"נ הגרש"ד רייסנר שליט"א גאב"ד חריש, שראה בחזותו דהמדובר, בעת יסוריו אחר שנתפרסמו השמועות בכלי תקשורת ובפי הבריות, שכל מהותו באופן ברור היתה מוכחת שאינו מיושב בדעתו כלל ואכמ"ל. ולפי דבריו יש לצדד דבנידו"ד בודאי יש לסמוך על פסק מפי השמועה דמרן בעל החזו"א זללה"ה בזה.

אולם זקה"ק החת"ס זיע"א (יו"ד סי' שכו; אבהע"ז סי' טט) פליג על הבשמים ראש בזה, וכתב ש"בזה נזדייף ספר בשמים ראש", ובמקום אחר (או"ח סי' קנד) כינהו "כזבי הרא"ש". וכתב שגם לאבד עצמו מחמת צער ועגמת נפש אסור, "דאפילו המיצר ביותר, מכל מקום רוצח הוא ומת ברשעו", והוכיח כן מהא דאיתא בגמרא (ע"ז יח.) דרבי חנינא בן תרדיון נתפס למלכות ודנוהו לשריפה, "כרכוהו בספר תורה והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור, והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהרה. אמרו לו תלמידיו פתח פין ותכנס בך האש, אמר להן מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו" וכו'.

והמהרש"ם (שם) דחה הראיה עפ"י דברי המהר"ם בנעט זללה"ה (פרשת מרדכי יו"ד סי' כו), דאף אם אסור לעשות כן, אך אין מזה ראייה שהעושה כן חשיב מאבד עצמו לדעת (וע"ע באריכות בדברי מו"ר עמוד ההוראה הגר"נ גשטטנר זללה"ה בשו"ת להורות נתן ח"ב סי' סו).

ודודי זקני בעל השבט סופר זיע"א (יו"ד סי' קה) הביא ארבעת התנאים דבעינן לקביעת שם מאבד עצמו לדעת שהוזכרו בדברי החת"ס והכת"ס זיע"א, והוסיף להביא דברי הבשמים ראש שפסק להקל, וכתב "וכך נוהגים עכשיו להקל". [והוא מעשה פלא שאינו מביא דברי זקה"ק החת"ס זיע"א דפליג על הבשמים ראש, אף שהוא בונה בשמים עליותיו על הדברים שנכתבו באותה תשובה].

ונמצא דבעובדא דידן, לדעת הבית אפרים, הבית לחם יהודה, הגרעק"א, היד אברהם, החיד"א, והמהרש"ם, [וכן נראה רהיטת דברי המהר"ם בנעט], כיון שעשה כן מחמת רוב יסורים וצער וחשש על עתידו, לא הוי בכלל מאבד עצמו "לדעת". והעיד דודי זקני בעל השבט סופר דכן נהגו להקל כדעת הבשמים ראש.

רודף' המאבד את עצמו

ה) ויש לצרף לנידון זה כיהודה ועוד לקרא, מה שהבאנו באגרות עץ ארו (נדפס בתורת עץ ארו עמוד שע) בענין עובר שעל פי דעת הרופאים אין לו חיות, מהוד כבוד ראב"ד ירושלים מרן בעל התשובות והנהגות שליט"א, דאם יש לחשוש שהאשה חלשה בנפשה ותקבל משבר וכדומה, יש להחשיב העובר לרודף אחר אמו, אולם קבע בהדיא דהיינו דווקא אם ברור שחלשה בנפשה ולא תוכל לעמוד בעת צרה כזו. [ועי' בסוף התשובה שם שהבאנו דברי מו"ר הגאב"ד הגר"מ גרוס שליט"א שמצדד ושוקל ג"כ מעין זה באופן מסויים, ע"ש בדבריו].

ועוד הובא שם, מה שאמר לי ידידי גאב"ד גייטסהעד כבוד הגרש"פ צימרמן שליט"א, שכשהיה דיין בבית הדין הנודע בצוותא עם הדיינים הזקנים מדור הקודם בארה"ב, בד"ץ דושינגטון הייטס, פסקו להתיר בעובר עם פגמים והאם הייתה בחשש סכנה של מאבדת עצמה לדעת. ועוד סיפר לי ראש ישיבת קלויזנבורג בארה"ב כבוד הגר"מ דייטש שליט"א שהוא חתם על קריאת קודש של הגאון הגדול רבי פישל הרשקוביץ זללה"ה מזקני הרבנים בארה"ב רב ואב"ד צאנז קלויזנבורג ורבה דקריית ווילאמסבורג יע"א להתיר להרוג עובר באופן שיש חשש לצער של האשה והמשפחה במשך השנים, כל זמן שעושים ההפלה לפני י"ב שבועות, והוא על פי דעת בעל הציץ אליעזר ז"ל (ח"ט סימן נא - קונ') רפואה במשפחה, (פרק ג).

וטען עוד הגר"פ הרשקוביץ זצ"ל שהרבה פעמים נעשה מזה קריסה של משפחה שלימה, ומביא לקשיים פסיכולוגיים וחינוכיים, ופעמים הוא בגבול של פיקוח נפש ליחידים מתוך המשפחה. אבל לא רוצה לכתוב כן בכתב ידו למעשה, אולם הורה לבנו ביחד עם ראש הישיבה הנ"ל שיכתבו ויחתמו כן בשמו למעשה.

ובהנ"ל מדובר על היתר של איסור רציחה ממש לדעת תוס' והרמב"ם כמובא באריכות באגרות משה (חו"מ ח"ב סי' סט) וכמו שביארנו בתשובה הנ"ל בס"ד. ועכ"ז התירו הג'

ראשי בית דין מג' קצווי עולם, כבוד הגאונים ראב"ד ווילאמסבורג זללה"ה ולהבל"ח ראב"ד ירושלים שליט"א וראב"ד גייטסהעד-לונדון, היות שיש פרשת רודף כלפי המשפחה.

ואי אפשר לדמות מילתא למילתא. אולם עפי"ז יש לצדד דבעיני חז"ל האיש ציבור הנ"ל היה נחשב כרודף למשפחתו, ובודאי לא פחות מהמקרים דהג' בתי דינים הנזכרים, דשם היה נידון דאיסור "לא תרצח" ממש, ורדיפתו לא מוכחת, מה שאין כן בנידו"ד, דהריגת עצמו לדעת גדולי האחרונים אינו בדין 'לא תרצח', ורדיפתו מוכחת לפנינו כבר עתה. וכוונתו היה לטובה, שאם ימות אפשר לצדד שינצלו מכל זה, משום שהחוש מוכיח שאחר תקופה קצרה שוכחים מהכל, וצרות אחרונות משכחות את הראשונות.

ובודאי אם היה שואל אצל בי"ד אם מותר להרוג את עצמו, היו אומרים שאין בידנו להתיר חלילה דבר שלא התירו רבותינו הק' זיע"א, וכמוש"כ מו"ר עמוד ההוראה הגר"נ גשטטנר זללה"ה בשו"ת להורות נתן (חי"ג סי' צח) "ומול עיני יעמדו דברי הגאון הגדול בשו"ת חבצלת השרון (תניינא סי' כה): ונא מעכ"ת שישמע לעצתי שלא יתן ידו עם המתירים, כי אם חכמה אין בי תלי"ת זקנה יש בי, וכלל זה מסור בידי מאז ומקדם, שכל דבר שאנכי רואה שירא ה' אין דעתם נוחה בזה, אף אם יהיה אצלי ההלכה ברורה כשמלה אנכי בורח מזה, כי אף אם יהיה אדם בקי בכל התורה כולה, לא יוכל לכוון ההלכה לאמיתה אם לא בסייעתא דשמיא, וזה האות, כשאין דעת יראי ה' נוחה מזה, מסתמא גם מן השמים לא יסכימו לזה, וסוד ה' ליראיו כתיב".

אולם כל זה הוא כלפי קודם המעשה, אך לאחר מעשה, בכה"ג אי אפשר לקבוע עליו שם "מאבד עצמו לדעת", היות דאם דנים אותו כרודף כמו שביארנו, שוב הותר דמו ואין בו משום איסור הריגה, ולכה"פ הוי כאומר מותר (עי' להורות נתן ח"ב סי' סו). ואינו דומה לרודף בעלמא שבידו להפסיק רדיפתו ובכך להציל עצמו, דכאן אינו תלוי בעצמו, ואין בידו להפסיק הרדיפה על משפחתו. ואכמ"ל וד"ל.

וכן הסכים לסברא זו, נשיא התאחדות הדיינים כבוד הגאון הגדול גאב"ד סקווירא ירושלים הגר"א גולדמינצער שליט"א, שהיות ובנידו"ד יש לו ילדים קודם נישואין, מנסיון למדנו דיש לחשוש שהמצב הנ"ל מוגדר כרדיפה כלפיהם. והוסיף דאחר שכבר קבעו גדולי האחרונים שאין בנידו"ד משום מעל"ד, בודאי יש לצרף סברא זו כסניף להקל, ולא לשנות בדינו משאר מתים. וכן הורה בעבר יחד עם הגאונים חברי בית דינו בארה"ב על כמה מקרים שאירעו, דהיות שהנפשות חלשים קשה לקבוע דין מעל"ד עם כל תנאיו ופרטיו. וכבוד ידידי וידיד ה' גרמ"ש הגאון רבי עמרם חסידא פריד שליט"א כתב לי: "לגבי מה שכתב בענין מאבד עצמו לדעת, הדברים נכונים". וכן הסכים מו"ר הגאב"ד הגר"מ גרוס שליט"א.

זאת תורת העולה

(ו) זאת תורת העולה, כמה צדדי היתר וקולא דלא חל שם מאבד עצמו לדעת בנידו"ד, חדא דלא ברירא מילתא דנתקיים כאן דין "אמירה" כדת [ולדעת זקה"ק הכת"ס זיע"א דבעינן מעשה "מיד" סמוך לאמירה, יש להסתפק אם נתקיים כאן פרשת "מיד"], שנית, לדעת רבים מגדולי האחרונים כשעשה כן מחמת יסורים וסבל רב ופחד מפני העתיד אינו בגדר "לדעת", ושלישית, יש לצדד כסניף דהוי דינו כרודף כלפי המשפחה, והוי בר קטלא דלא חשיב "מאבד עצמו".

וכבר כתב זקה"ק הכת"ס זיע"א (יו"ד סי' קעא) דמי שהיה רגיל בעבירות לתיאבון, "מסתבר שחוזר בשעה שהוא מתייסר ביסורין, ומכל שכן בשעת מיתתו שעזבוהו תאוותיו, אז וודאי מתחרט על העבר, כיון שיצרו הוא שתוקפו". ואם כן אף בנידו"ד יש לדנו כזכאי ולא כחייב, שודאי עשה תשובה. [ואפילו מי שחטא להכעיס ומוגדר כרשע, ולא עשה תשובה קודם מיתתו, ועליו נאמר הדין 'באבוד רשעים רינה', כבר כתב זקה"ק החת"ס זיע"א (יו"ד סוף סי' שמא) דאחר שכבר נקבר אמרינן דנתכפר לו בדין שמים על ידי יסורים ודינים שדנים אותו לאחר מיתה (כלשון תוס' שבועות יג. ד"ה בעומד)].

ונמצא דמה שהקילו מתחילה לנהוג עמו כשאר מתים, היה על דעת האילנות גדולים זיע"א וכפי שביארנו, ומעתה דברי המעוררים לעשות מחיצה לקברו "בטלים כקורי עכביש וכאבק ורוח, ואם ישנו בקבורתו ומקומו הראוי שום דבר, הרי העבירו עליו הדרך הישרה וצריכים כפרה על זה" כלשון החת"ס זיע"א בתשובה (יו"ד סי' שכו).

וכתב לי האדמו"ר הגאון הגדול רי"ב הלוי וואזנר שליט"א גאב"ד זכרון מאיר, "עש"ק פרשת בשלח. אז ישיר משה מכאן רמז לתחיית המתים מה"ת. אינני יודע מי שיש לו אילני רברבי להישען עליהם, מה גם שהוא מזרעם, ענוותו תרבני לבקש הסכמתי, ופשוט שהנני מסכים עם כל דבריו". וכן הסכים מרן ראב"ד ירושלים שליט"א דלענין שלא לעשות מחיצה דייקא יש לסמוך על דברי הבשמים ראש.

חדש אסור מן התורה

(ח) העירו לי, שמן החובה להוסיף ולגלות שכל התשובה דלעיל אינו אלא דעת ההלכה הצרופה של רבותינו זקנינו בגדר דין מעל"ד, אולם אין בו משום הסכמה כלל להשקפתו של המדובר. זכיתי בס"ד ובחסדו יתברך שמו ללמוד אצל ראשי ישיבות גדולי עולם, ה"ה הגר"ח ש ליבוביץ זללה"ה נכד בעל הברכת שמואל זללה"ה, הגר"מ ש שפירא זללה"ה בעל קונטרס הביאורים, הגר"מ ד הלוי מבריסק זללה"ה, ויבלחט"א הגר"א ד וואכטפויגל שליט"א, ודעת כולם, מעשיהם, ופעילותיהם, כל אחד לפי דרכו, קבעו ויסדו, שהדרך היחידה להמשיך את עולם התורה איש מפי איש עד משה רבינו (כלשון הרמב"ם), הוא על ידי שמירת הגחלת שמסרו

לנו רבותינו זיע"א בדור הקודם, ולהרחיק כל רוח חדשה שלא קיבלנו ולא ראינו אצל רבותינו זיע"א. וכפי שהעיד מו"ר הגרמ"ד הלוי מבריסק זללה"ה "לולי מרן בעל החתם סופר זיע"א ותלמידיו ז"ל, לא היה נשאר מכל 'הציבור החרדי' שום דבר, שום דבר ממש". והבאנו במקו"א שמרן בעל האבי עזרי ז"ל אמר, "בכל מערכה, קודם שאני מחליט מה לעשות, אני חושב מה החת"ס היה עושה".

וכל מה שהעמיד רבינו הגר"ח הלוי מבריסק זיע"א היה מכוח השקפותיהם של מרן החת"ס וגדולי תלמידיו. והענן ועמוד האש שהלך לפני המחנה של תלמידי החתם סופר ז"ל היה דבר אחד, 'חדש אסור מן התורה'. וכמו שייסד החת"ס ש'השם' של השטן, היצר הרע, הסט"א, בדורותינו, זה 'היינטיגע צייטן' [-בזמנינו אנו], 'השם' הזה ילווה אותנו עד ביאת המשיח. 'השם' הזה של 'היינטיגע צייטן', הוא המתיר של כל דבר חדש שאין רוח חכמים נוח"ה בכל הדורות. הוא המתיר למנהגים חדשים, לשינוי דרך החינוך, 'לשפר' ולשנות את שיטות הפרנסה ושיטות ההשקפה, את 'השפה' המדוברת בבית ובחוץ. וכמעט כל דבר אפשר להתיר עם 'הפתח' הזה של 'היינטיגע צייטן'.

והיות שהשקפתו של המדובר לא היה עולה על קנה אחד עם הנ"ל, לכן כל מה שדנים כאן הוא רק בגדרי ההלכה של שם מעל"ד, ולא בחלק ההשקפה כלל. ובדואי חייב כל לב יהודי ששאיפתו לחנך דורות ישרים מבורכים בדרך התורה לשמור על המשך מסורת הטהרה של 'חדש אסור מן התורה', ולא להכניס כח השטן של 'היינטיגע צייטן'.

וברור לנו שעשה תשובה כדת כדברי זקיני הכת"ס ז"ל לעיל, וגם ברור לנו שבהיותו כעת בשמים, הוא יודע ומכיר ומבין את "משה אמת ותורתו אמת", ולעולם חדש אסור מן התורה. וכבר הבאנו לעיל את דברי זק' הק' החת"ס ז"ל שהקב"ה דן את האדם בקברו [ע"י שזורק את הנשמה בגוף, ודנים את הנשמה במקום הגוף], ואנחנו לא נדע מה סדר הדינים ומתי עובר על המת דין שמים, ועל כן לעולם אחר הקבורה נוהגים כל דיני כבוד המת ושב ואל תעשה.

והלוואי הלוואי שאני הק' יתעורר קצת מכל הנ"ל לשמור כדת על עצמי, והלוואי גם על ביתי, ירחם ה' עלינו ועל עמו, שנזכה לטהרה ותשובה באמת, ולחיות חיים של קדושה ודביקות בתורה ובמצוות בשמחה ובנחת תמיד. ויה"ר שבעל הנחמות ירחם את בני המשפחה היקרה, ושנזכה לבשר תמיד בשורות טובות ויבלע המות לנצח, וימחה דמעה מעל כל פנים, אמן.

סימן לד

פרק ד' אות י"ט ד"ה צריך, הבאנו דין ההליכה על הקברות כדי לזכור יום המיתה, ולהלן מה שביארנו בפרטי דין זה בתשעה באב.

הליכה על הקברות בתשעה באב

פג. הולכים על הקברות מיד כשהולכים מצית הכנסת קי.

פד. מי שלומד צתשעה צאצ דצורים הרעים, פטור מלצטל להוצאת המת קי.

קא. מתוך פסקי הלכות עץ ארז - בין המצרים.

קב. רמ"א סימן תקנ"ט ס"י. ונראה דכוונתו בלשון 'מיד' דהוה מסדר הקינות, ואחר זמן שוב אין קיום של אותה ההלכה, וחלוק הוא ביסודו מהליכה לבית הקברות בשאר זמנים דלא שייך כלל לסדר התפילה דקינות, ופשוט. ונראה דמי שלא היה בתפילה ובקינות אי"צ לילך לבית הקברות דל"ש 'מיד', וכבר איבד את הדין בית הקברות מטעם אבילות של ת"ב, ויהיה רק מדין שאר תעניות ובקברי ישראל דווקא ופשוט. ונפק"מ נמי בב' בית הקברות א' קרוב וא' רחוק דעדיף ללכת קרוב, שזהו קיום של ה'מיד'. ומבואר עוד בשל"ה (הובא במ"ב ס"ק מ"א) שנכון שלא לילך בכנופיא גדולה כי אין זה אלא טיול וגם מביא לידי שיחת חולין ומסיחין דעתן מאבילות רק ילך יחידי או עם עוד אחד שלא יפסקו מלדבר בענין החורבן ולהתעורר באבילות, והיינו דכשם שכלפי קינות מבואר שלא יסיח דעתו, ה"נ המשך האבילות במה שהולך 'מיד' הוא אף עם דינים אלו שלא יסיח דעתו וכנ"ל, וע"כ אסור לצאת מבית הכנסת בכל סדר הקינות כמבואר בשו"ע. ונראה דאם בית הקברות הקרוב הוא בית הקברות של עכו"ם, ובית הקברות הרחוק הוא של ישראל עדיף טפי שילך לבית הקברות של ישראל וכמבואר במג"א (ס"ק ט"ו) בטעם שהולכים על הקברות דאף המתים מצטערים, וכ"ה במ"ב ס"ק מ"א דהטעם הוא כדי שייבקשו עלינו רחמים. אכן היינו דווקא אם יכול לקיים דין זה בלא היסח הדעת דמישך שייכא לקינות ולאבילות, אך אם יודע בעצמו שלא יוכל שלא להסיח דעתו - עדיף טפי שילך לבית הקברות הקרוב דסו"ס אף בזה איכא קיום הדין וכמבואר במ"ב שם, והוא יסוד נשגב.

קג. הנה ברמב"ם פ"ד מהלכות אבל ה"ט כתב, מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת הכלה וכו' וכל שאין מתעסקין בתורה חייבין להתעסק עמו. והיינו דכל היכא דאין מתעסק

פה. במקום שאין לו צית הקצרות נכון לילך לצית האצל, ומקיים צוה והחי יתן אל לזוּף.

בתורה חייב לצאת להוצאת המת. והשתא דמבואר דבת"ב פטור מת"ת, א"כ אפשר דחייב ללוות המת. ואין לומר דחיובא איכא ללמוד בדברים הרעים, דהנה בגמ' מועד קטן (טו, א) אי' אבל אסור בדברי תורה, ובתענית (ל, א) ת"ר כל מצות הנוהגות באבל נוהגות בתשעה באב אסור באכילה ובשתיה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ואסור לקרות בתורה בנביאים ובכתובים ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות ושונה במקום שאינו רגיל לשנות וקורא בקינות באיוב ובדברים הרעים שבירמיה ותינוקות של בית רבן בטלין משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. ובסוכה (כה, א) אמרינן דאבל חייב בכל המצוות האמורות בתורה חוץ מן התפילין, ותמה הריטב"א במועד קטן (טו, א) ואי קשיא לך דאמרינן אבל אסור בדברי תורה ואילו התם (סוכה כה, א) אמרינן שהוא חייב בכל המצוות האמורות בתורה חוץ מן התפילין. וי"ל שאין למדין מן הכללות וכו' והכא פשיטא ליה דאסור בדברי תורה שהן משמחי לב, עוד י"ל דכיון דקורא ק"ש שחרית וערבית בדידה סגי ליה וכו'. הרי דס"ל להריטב"א דאינו חייב בלימוד דברים הרעים, דאל"כ קושיא מעיקרא ליתא. וע"ע בשבולי הלקט הלכות שמחות (סימן כו) מצאתי בתשובות הגאונים ז"ל כל יום שאסור לקרות בתורה כגון אבל וט' באב אסור לברך ברכת התורה, פי' במאה ברכות. ועוד זאת כתב בסדר תענית (סימן רסט), ז"ל, ויש גאונים ז"ל שאומרים שאין מברכין ברכת התורה שהרי אסורין בדברי תורה והמדרשות בטלין. ולי נראה שצריך עיון שהרי הוא רשאי לקרות בתורה ובאיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה הלכך מברך ברכת התורה וקורא בפרשת תמיד בלבד. הרי דס"ל דאף דמברכין ברכה"ת היינו משום דרשאי לקרות בתורה, ועכ"פ חיובא מיהא ליכא.

אמנם המעיין בדברי הרדב"ז ע"ד הרמב"ם הנ"ל יראה דברים נפלאים, דכתב, ז"ל, למדנו שאפילו יש למת כל צרכו, אם אינו עוסק בתורה חייב להתעסק עם המת, ואין העולם נוהרין בזה יעוי"ש, ומ"מ כיון שהוא יושב ובטל מוטב שיתעסק עם המת. והיינו דלדבריו, אף כל היכא דאין יושב ובטל שוב אינו מחוייב ללוות המת, ואשר ע"כ נראה דאף אי נימא דאינו מחוייב בלימוד הדברים הרעים, עכ"ז מכלל יושב ובטל בוודאי יצא, דמקיים בלימודו את עיקר הדין המוטל עליו לעסוק בענייני החורבן, ושוב הוה פטור מללוות המת, ויש לדון.

קד. הוא כמבואר ברמב"ם (פי"ד מאבל ה"ח) דמתעסק עם המת, וכן הוא אומר לב חכמים בבית אבל וגו', ואשר ע"כ במקום שאין קברות, יכול לקיים האי דינא בהליכה לבית האבל. (אגב הא, ראוי לציין משו"ת להורות נתן ח"י סימן נ"ב שכתב להתיר נישום אבלים בת"ב, יעוי"ש). אמנם נראה דכ"ז מהני אם בא לבית שהאבלים יושבים שם, אך אם בא לבית האבל

סימן לה

פרק ד' אות י"ט ד"ה צריך, הבאנו דין ההליכה על הקברות כדי לזכור יום המיתה, ולהלן מה שביארנו בפרטי דין זה בערב ראש השנה.

בענין הליכה על הקברות בערב ראש השנה

שו. נוהגים לעשות סדר עלייה לבית הקברות צערצ ראש השנה, ועי' צהערהקו.

המבואר ברמב"ם (שם, פ"ג ה"ד) דמת שאין לו אבלים להתנחם, באים עשרה בני אדם כשרין ויושבין במקומו כל שבעת ימי האבילות, ושאר העם מתקבצין עליהן וכו', דבזה לא מהני. ובבית האבל של עכו"ם לא מהני, אף אי נימא דבבית הקברות דעכו"ם סגי, וכנ"ל.

קה. מתוך פסקי הלכות עץ ארז - ראש השנה.

קו. עי' משנה ברורה סימן תקפ"א ס"ק כ"ז דראוי לילך בערב ר"ה לבית הקברות שהוא מקום מנוחת הצדיקים והתפלה נתקבלה שם יותר ויבקש מה' יתברך שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר ויקיף הקברות ויתן צדקה קודם שיאמר התחנונות. והנה יעוי' ברמ"א סימן תקנ"ט ס"י דהולכים על הקברות מיד כשהולכים מבית הכנסת. והבאנו (בפסקי בין המצרים) דהוה מסדר הקינות ואחר זמן שוב אין קיום של אותה ההלכה, ועיי"ש שהבאנו מדברי המג"א (ס"ק ט"ו) דהטעם שהולכים על הקברות דאף המתים מצטערים, וכ"ה במ"ב ס"ק מ"א דהטעם הוא כדי שיבקשו עלינו רחמים. ונראה דהתם הוא הלכה שיהא בד"א של המתים ולא שייך ל'בית הקברות' שהוא מקום שמתקבלים בו התפילות. ונראה דהכא בערב ר"ה הוא דין דווקא בבית הקברות ופשוט. ובזה נראה לבאר דקדוק לשון המחבר (תקפ"א ס"ו) שכתב יש מקומות נוהגין לילך על הקברות ולהרבות שם בתחנונות, ונותנים צדקה לעניים (כל בו). דבפשוטו הוא פלא אמאי כתב הלשון 'יש מקומות נוהגין' ומשא"כ בהלכות ת"ב כתב 'הולכים' וביותר, דהתם מבואר דהולכים אף לביה"ק של גויים, והכא לא נזכר כן, וכמו"כ בדין נזכר ליתן צדקה מה שלא נזכר שם, ובע"כ דחלוקים ביסודם וכנ"ל, דהכא הוא מדין תפילה ותחנונים ולכך צריך ליתן אף צדקה, ומשא"כ התם הוא מהלכתא דאבילות ולכך ל"ש לצדקה ואף בבית הקברות דעכו"ם שייך כן, ויש להאריך בזה טובא ואכ"מ.

סימן לו

פרק ד' אות י"ט ד"ה צריך, הבאנו דין ההליכה על הקברות כדי לזכור יום המיתה, ולהלן מה שביארנו במעלה וקדושת הקבורה.

ברין בבור המת בקבורה בקומותיו

יוחנן משוס רצי שמעון בן יוחי רמו לקבורה מן התורה מניין תלמוד לומר כי קבר תקברנו מכאן רמו לקבורה מן התורה.

ובתב שס צמדושי הר"ן רמו לקבורה מן התורה, כלומר קבורת קרקע, שאס לא בן היה צמשמע שלא יהא מצוה אלא שיהא מעצירין מכנגד פני הרואין וכו', ולא שתהא הקבורה ממש צקרקע שלא יאא ידי חוצתו אס יקבור ארונו צקרקע, אלא הכוונה צקצורת קרקע מפני שהיא תכלית הענין שאין לך גניזה גדולה ממנה, וכן היה מנהג התלמוד צקצורת הכוכין שהיו נותנין שס את המת כשהוא מונח צארון, אצל מפני שאמר הכתוב כי עפר אתה ואל עפר תשוב ואמרו צהגדה שהעפר הוא רפואתו טוב לקיים צו קצורת קרקע ממש שלא צהפסק, וכן מנהגנו צגירונ' וצגלילותיה.

ובדרבריו מצואר צרמנצ"ן צתורת האדם (אות כ"ט) וז"ל, נמצינו למדין

לבבור קדושת שס תפארת אדוננו מורנו מרא דכולא תלמודא רצינו מ... ימים על ימי מלך תוסקף אכי"ר.

רוב צרכה ושלום עד צלי די.

הנני צואת אודות מה שנתפשט לאחרונה, שמחמת עליית ערך הקרקעות, אין רצון מלפני השלטונות להקצות עוד קרקעות לצתי קצרות, וכדי להוסיף קצרים צצתי הקצרות הקיימים, עושים גגות על גצי הקצרים צאופן שיכולים להלך תחתם הצאים לפקוד את קצרי קרוציהס, ומעל הגגות יוצקים ה'צטון' צצורת קצרים שיכולים לקבור שס, וגס לקצרים אלה עושין גג כנ"ל וגס עליהם עושים כנ"ל, וכן כמה פעמים גגין ע"ג גגין.

ענה א

הנה יסוד הדין דקצורה מצואר צסנהדרין (דף מו ע"ב) אמר רצי

וציד רמ"ה, פירוש שחנצ קצר בקרקע ואח"כ ליפה תוכו צנין וכו'. ועי' בשו"ת חלקת יואב (יו"ד מהדו"ק סוס"י ל"א) שדקדק מדברי רש"י דדווקא קצר צנין 'על הקרקע' חשיב תלוש, אך בתוך הקרקע דינו כמחוצר. ודלא כיד רמ"ה. ולפי"ז יש לדקדק אמאי כתבה הגמ' 'החוצר קצר לאציו' הא לדעת רש"י לא דיין כלל בחציצה בקרקע, אלא רק על מה שנמצא ע"פ הקרקע, ובע"כ דקצורה אינה אלא בקרקע עצמה. וכלשונו (בדף מו ע"ג ד"ה או), כי היכי דתהוי ליה כפרה בהטמנה זו שמורידים ומשפילים אותו בתחתיות.

נמצא לדעת רש"י כל ענין הכפרה דקצורה שייכא דווקא בקצורת קרקע, ע"י שמשפילים אותו בתחתיות. הן אמנם דבלשון הגמ' נראה דהאי עניינא דקצורת קרקע אינה מדין תורה רק 'רמז' צעלמא', וכלשון הגמ' 'רמז' לקצורה מן התורה, וכמו שדקדק בלחם משנה (פ"ג מאכלה ה"א) דכל דין הקצורה אינו מדין תורה. אך כבר הביאו רבותינו להוכיח דבכמה דוכתי מצינו הלשון 'רמז' אע"ג דהוה מן התורה, ואכמ"ל [עי' בשו"ת לזקני החת"ס (יור"ד תשובה של"ח) שדן בדברי מהר"ץ חיות דדרכי ההוראה (רס"ג) שהביא מתשו' חות יאיר סי' קל"ט, שרצה לחדש דאיסור הלנת מתים אינו רק מדרבנן ואין עוצרין עליו בלאו, והא דאמרו בסנהדרין מ"ו ע"ג מניין למלין את מתו שעובר עליו בלא תעשה ת"ל כי קצר תקצרו וכו', אינו רק אסמכתא צעלמא וכו'. וכתב עלה רבינו

שהעושה ארון למת ומניחו בצית הקצרות אינה קצורה, ובכלל מלין את מתו הוא ועובר עליו, ואם עשה ארון וקצרו בקרקע אינו עובר עליו, ואע"פ כן יפה הוא לקצרו בארץ, דקצורת ארץ ממש מלוה כלוואתו דרבי ואפי' בח"ל, ע"כ לשון הרמב"ן. וכן הביא משמיה דרב נטרונאי גאון שכ' בתשובה, וזה שנותנים עליו עפר הוא 'ואל עפר תשוב', ועי' בירושלמי (כלא"ט, ג) בלואת דרבי תהא ארוני נקובה לארץ, פי' שיטלו דף תחתון שבארץ וישכיבוהו על הארץ שקצורת קרקע מלוה, ולא תימא מחמת חציבותא דא"י אלא אפילו בחו"ל דכתיב ואל עפר תשוב, ע"כ.

ופסק לה צטור להאי הלכתא (בס"י שס"ב) וז"ל, א"ר יוחנן מניין לקצורה מן התורה פירוש שרריך לקצרו בקרקע ולא יתנו בארון ויניחו כן ת"ל כי קצור תקצרו לפיכך הנותן מתו בארון ולא קצרו בקרקע עובר משום שמלין המת, אלא רריך לקצרו בקרקע ואם עשה לו ארון וקצרו בקרקע אינו עובר עליו, ומ"מ יפה לקצרו בארץ דקצורת ארץ ממש מלוה אפי' בח"ל. וכן הוא בשו"ע סימן שסב ס"א, הנותן מתו בארון ולא קצרו בקרקע עובר משום מלין את המת, ואם נתנו בארון וקצרו בקרקע אינו עובר עליו ומכל מקום יפה לקצרו בקרקע ממש אפילו בח"ל.

והנה בסנהדרין (מז ע"ב) אי' עוד החוצר קצר לאציו וכו' בקצר צנין. ופרש"י בקצר צנין שצנאו למעלה מן הקרקע.

מחולין וכו' וכן הקצור זה נתכפר לו וכו', וסיים בלשוננו, לא ולמד מיעקב אבינו ויוסף הצדיק, עיי"ש. וכן מוכח בהדיא בגמרא כתובות דף קי"א סוף ע"א, שלחו לי אחוהי לרבה יודע הי' יעקב אבינו שצדיק גמור הי' וכו'. ופירש"י, רבה בר נחמני צפומדיתא הי' והיו לו אחים צא"י ושלחו לו אגרת זו כדי שיעלה אללם, הרי שתלו ענין העלייה לא"י בענין הקצורה צא"י. וכן מבואר בשו"ת תשצ"ך ח"ג סי' ר' וסי' רפ"ח ובחידושי מהרי"ט לכתובות דף ק"י (ד"ה הוא אומר לעלות), דמאות דירה צא"י ומאות קצורה צא"י ענין אחד הם.

ולפיו דברים אלו נראה, דקפידא איכא לקצרו בעפר בדווקא, וכן הוא נורת כפרתו, אשר לפי"ז קצורה שאינה בהורדה לעפר, רק בדרך קומות, אף אי יציאו עפר ממק"א, לא חשיב קצורה בעפר. ומצינו כעין זה בגמ' צא צתרא (דף קא ע"א) דע"י דעצדיקן לה כמין נגר חשיב קצורת חמורים, יעוי"ש, והיינו דקצורה שציומה התורה, הוא צאופן שיחשב להיות 'שוכני עפר', וכל שינוי מצורה זו, נפיק מכלל 'שוכני עפר', וקצורת חמורים היא זו.

ענף ב

ולפי"ז יש מקום לדון צהאי הלכתא דאמר' צצ"ק (פ ע"צ) דמת מלוא קונה מקומו, היכי נדונו צאופן שמת שלא ע"ג קרקע עולם, אלא על רצפת העליה, האם אמרי' דכיון דלא

דהא דאמרה תורה כי קצור תקצרנו, הכוונה שהעובר על זה בשום מת עובר על עשה ול"ת, וכדעת הרמב"ן עיי"ש].

וביו"ב מצינו בדברי יעקב לבנו יוסף (בראשית מז, כט) ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מנאחי תן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקצרי במצרים. ופרש"י, סופה להיות עפרה כניס ומרחשין תחת גופי. דלכא' יפלא, וכי חשב יעקב מנער הכנים, ואמאי השציעו לבנו שלא יקצרהו במקום דמרחשין כנים. וידועים הדברים משמיה דהגר"ח פן רצינו הגרי"ז זללה"ה דמאחר שמכת כנים הייתה שהעפר נהפך לכנים, א"כ נמצא שאינו נחשב קצור בזה הזמן, שהרי אינו קצור בעפר אלא בכנים.

וגדולה מזו נתבאר כי האי דין דקצורה בקרקע, היא חוצה המוטלת על המת עצמו לדאוג שיתקיים צו הקצורה כדינו, דהא מצינו שיעקב דאג לכך מחיי שיהא צאופן היותר טוב, שלא יהו כנים מרחשין תחתיו, וכנ"ל. ועוד זאת נראה לחדש דדין קצורה בקרקע הוא דין צהמת עצמו, שיהא קצור בקרקע, ולא רק דין על יורשיו שיעשו מעשה הקצורה בקרקע, אשר לפי"ז פשיטא דיעקב דאג לכך כצר מחייו. וצטעם הדבר נראה כמו שדקדק בשו"ת קול מצטר (חלק א סימן נו ד"ה והנה מבואר) מדברי הרמב"ם דדין קצורה הוא ענף ממאות ישיבת ארץ ישראל, ז"ל הרמב"ם (פ"ה ממלכים הי"א), אמרו חכמים כל השוכן צא"י עוונותיו

להסתפק בגדר תקנת יהושע דמת מנזה קונה מקומו, ו"ל (ב"ק ס' י"ח סק"ד, וע"ע חו"מ ליקוטים ס' כ"ז לדף מ"ז), הא"י תקנת יהושע אפשר לפרשה צ"י אופנים, אפשר שאין קפידא שיהא נקצר במקום שנמצא דוקא, אלא אחרי שהוא נמצא במקום שאין להמונאו מסייעים בקצורתו, ואם לא נפקיר את השדות הקרובות לקצורתו לפעמים ישאר מוטל בציונו שיכבד על המונאו להוליכו לבית הקצרות הפקירו את כל השדות לקצורתו, ורשות צ"י מונאו לקוצרו בכל מקום שירצה. ולפי"ז יתחא הא דתניא מנא בצרטיא מפנהו שאין לקוצרו להכשיל את הרצים, וממילא קוצרו בשדה אף שאין זה מקומו ממש.

אבל אפשר לפרש דתיקן שלא יקצרו במקום אחר אלא דוקא במקום הנמצא, שאם יהא רשאי לקוצרו במקום אחר לפעמים ירצה המונאו להוליכו לבית הקצרות, ואחרי שאין לו עוזרים עלול שילאה ויסתהה צדך וכו' ולפיכך **הטיל חוצה** שיהא נקצר במקומו ממש.

ולשון מת מנזה קנה מקומו משמע דמקומו חוצה, ולפי"ז הדין נותן שאם נמצא במקום שא"א לקוצרו בטלה תקנת יהושע, ואין למונאו רשות לקוצרו בשדה של אחרים, ולזה פריך ורמינהו וכו' ומשני דצאמת הקנוהו מקומו ממש ואין לו רשות לקוצרו במקום אחר, אבל בכלל תקנתם שאם אין מקום הנמצא ראוי לקצרה מקום הסמוך לו הראוי לקצרה מקרי מקומו ואינו רשאי להוליכו למקום אחר, עכ"ד.

חשיב קצורה צאותו מקום שוב יכולים להזיזו לכל מקום שירצו, או דנימא דקנה לצאותו מקום ויקצרוהו תחת אותו מקום בקרקע.

ולאידך גיסא יש מקום לדון בגוונא שקצרוהו ע"ג קרקע, ולאחר זמן רוצים אנשי הח"ק לבנות קומה שניה מעליו ולקצור מת אחר, האם יכולים קרובי המת הראשון לעכב מקצורת המת האחר מעליו, או לאו. דהנה אי הוה אמרי' דליכא חיסורא בקצורת קומות, צודאי לא מנא לעכוב עליה, דכך הוא גדר קניינו, דלא מצי לעכב מי שיקצר צאותו מקום עפ"י הדין.

אבן לדין דלא הוה קצורה יש מקום להסתפק, והוא עפ"י מה שכבר הארכנו במקום אחר, צהאי דינא דקנין המת, מהו גדר קניינו, דדעת רש"י צ"ק (פ"א ע"א) צביאור הדין דמת מנזה קנה מקומו, דקנאו לקצורה ואין צעל השדה מעכב עליו. ודקדקנו דצריי דאין קניינו חל אלא לענין דלא מצי צעל השדה לעכב עליו. אמנם דעת הרמב"ם (פ"ה מהלכות נזקי ממון ה"ג), ו"ל קונה מקומו וכו' והוא שלא יהיה מוטל על המצר ולא צתוך תחום המדינה, אבל אם נמצא על המצר או שהיה צתוך התחום מציאו לבית הקצרות. והיינו דעיקר המקום דאמרי' ציה דקוניהו, הוא במקום שנמצא שם המת.

ובביאור פלוגתתם הארכנו מכבר עפ"י דצרי החזון איש שכתב

והבאנו צוה נפק"מ לדינא צין רש"י
להרמז"ס, דהנה צשו"ע (יור"ד
סימן שע"ד ס"ג) כתב, איזהו מת מלוא
שמאלו בדרך או בעיר של עובדי כוכבים
ואין לו קוצרים וממקום שמאלו אינו יכול
לקרות ישראל שיענהו ויבא ליטפל בו
ולקוצרו אסור לו לזוז משם ולהניח את
המת אפי' לילך לעיר להציל קוצרים, אלא
יטמא עצמו ויקצרו, ע"כ. הרי דס"ל
להמחבר דלשגא ד'קונה מקומו' הוא
דווקא, ואפי' לזוז משם אין לו רשות.

אך הא פשיטא דהיינו דווקא במקום
שאין מניעה ועיכוב לקבורת המת
שם. אכן בגוונא דצארתו מקום לא שייך
לקוצרו, דלכא' כה"ג נוכל לקוצרו
במקום הסמוך לו, דהכל הוא בכלל
התקנה של 'מת מלוא קונה מקומו'.

אלא דזהא איכא נפקותא צין רש"י
להרמז"ס, בגוונא דאין המניעה
לקבורה צארתו מקום משום קנין המת,
רק משום דיני ולורת הקבורה, דלדעת
רש"י דיסוד התקנה היתה צהלכתא
דקבורה, א"כ כאשר יש מניעה צלורת
הקבורה, שוב שייך לומר דהתקנה
נאמרה צאופן שאם לא שייך לקוצרו
צארתו מקום - יקצרו במקום אחר, אכן
אי נימא כהרמז"ס דיסוד התקנה
נאמרה צהלכתא דקנין ממון, א"כ צוודאי
דאם אין עיכוב משום דיני הממון שוב לא
יכול לקיים צו את הדין ד'מת מלוא קונה
מקומו', ודוק.

והשתא לפוס דברים הללו, נראה דאיכא
פשיטותא לצ' החקירות דלעיל,

ונראה דצ' הדדדים סוצצים צגדר תקנת
יהושע, אי תיקן זכות למת מדיני
קבורה, דרשות הוא לקוצרו במקום שמת,
או דתיקן קנין למת, דכיון דמת במקום
פלוגי, זכה המת צארתו המקום.

אשר לפי"ז נראה דזהא איפלגו רש"י
והרמז"ס, דלדעת רש"י אין המת
זוכה צארתו המקום, אלא כלפי דיני
קבורה, וכלשונו צסוגיין 'קנאו לקבורה',
ולא הוה שלו לענין קנין הממון, ולהכי
דקדק וכתב דלא קנה אלא לענין שאין
צעל השדה יכול לעכב עליו, פירוש
דלעולם אינו חשיצ קנין גמור, רק הוה
זכות דירושה לענין שאין צעל השדה יכול
לעכב עליו, ודוק. ולהכי ס"ל רש"י דכלפי
זכות קבורה איכא תנאה שיהא מקום
שנפל שם צעת מותו, וצלא"ה לא חשיצ
קנין כלפי דין קבורה.

אבן הרמז"ס הציא האי הלכתא צהלכות
זוקי ממון, משום דס"ל דיסוד
הזכות צתקנת יהושע שיהא הקרקע
קנויה למת צקנין ממון גמור, ולדצרו
ליכא תנאה שיהא דווקא במקום שנפל
שם, דכיון דהוה קנין ממון ככל קניינים
דעלמא, אין אנו צאין לדון על מקום
שנפל שם, רק דכלל מקום שנמצא שם
איכא לתקנת יהושע דקונה והוה שלו.
וצוה נראה לצאר דקדוק דצרו הרמז"ס,
שכתב דמת מלוא קונה מקומו ונקצר
במקום שימצא בו, והיינו דאיכא צ'
הלכות צתקנת יהושע, הא' דקונה
מקומו, היינו קנין ממון, והצ' ונקצר
במקום שימצא בו.

ושוב יכול הוא לקוצרו בקומה שניה צערי מקלט, ויש לדון צזה.

ענף ג

ונראה לאתוי עוד סניף לאסור קצורה בקומות, דהנה האי דינא דקצורה בקרקע מצינו נמי אלל קצורת משה ואהרן, וכמו שהציא רש"י על מיתת אהרן (במדבר כ, כו) דאמר לו הכנס למערה וכו', ועיי"ש צילקוט שמעוני שהוסיף וכתב כיון שילא (משה) נסתמה המערה. ולמדו רבותינו מדבריו דסתימת המערה, היתה מעיקר דין דקצורה, דעי"כ חשיב קצורה בקרקע.

ובבר ידועים דברי זקני רבינו הכתב סופר (סוף פר' צהר) ז"ל, אחז"ל כתיב אחרי ה' אלוהיכם תלכו, וכי אפשר וכו' אלל מה הוא מלביש ערומים אף אתה הלביש ערומים, הוא קצר מתים אף אתה כן וכו', ומדקדקים דצמ"ע אמר 'מה הוא' אף אתה, וצאינך לא אמר רק הוא קצר אף אתה וכו'. ונ"ל ליישב, דהנה מלות קצורת מתים שהוא יקרא דחיי ושכבי שמתעסק עמו המלוא צו יותר מצלוחו, כי רוצ פעמים השליח אינו נכבד כהמשלת, וא"כ ליכא כבוד צלוחו כמו אם הוא צעמנו עוסק וכו' והנה לעשות מלות אלו כמו הקצ"ה א"א דקצ"ה שקצר למרע"ה וכו' היה כבודו אשר אין כמוהו ואין אדם יוכל לעשות

דכאשר נצוא לדון אי צגוונא שמת על גבי גג של בית יכול לקיים צו דינא ד'מת מלוא קנה מקומו', נראה דצוודאי לא חשיב עיכוב משום דיני הממון, רק דין הוא צהלכתא דקצורה, דלא חשיב קיום הדין ד'קצורה בקרקע', אשר לפי"ז פשיטא לדעת הרמב"ם לא נוכל לקיים צו להדין ד'קנה מקומו', ומשא"כ לדעת רש"י דלא הוה קנין ממון, רק קנין לדיני קצורה, צהא שפיר אמרי' דכאשר יש מניעה צדיני קצורה שוב קנה מקום אחר וצזה מקיימים לאותו הדין, וכו"ל.

ובבמ"ב נראה כלפי השאלה אי יכולים יורשי המת לעכב ממת צתרא להקצר מעליו, דתליא לכא' צפלוגתתא הנ"ל, דאי נימא כדעת הרמב"ם דחשיב קנין ממון, א"כ כשם שמצינו צקניינים דקונה הוא עד לרקיע, ה"נ קנה המת מקומו עד לרקיע, ויכולים לעכב מלהקצר מעליו. אכן אי נימא דחשיב קנין לקצורה, א"כ יותר ממה שנצרך לקצורתו צוודאי לא הוה קניינו, ואין יכול לעכב כלל, ויל"ע.

עוד יש מקום אחי לדון, דהנה מצינו צגמ' מכות (יב ע"א) אמר ר' אצבו ערי מקלט לא נתנו לקצורה דכתיב ומגרשיהם יהיו לצהמתם ולרכושם ולכל חייתם, לחיים נתנו ולא לקצורה. היכי נדון קצורה בקומה שניה צערי מקלט, דאי נימא דקצורה אינה נחשבת ל'שוכני עפר', א"כ יתכן דאף לא הוה סתירה לדינא דמגרשיהם יהיו וכו' 'לכל חייתם',

ובפרט דהאי נורתא דקצורה, לא מצינו לה מקור דדברי הקדמונים, וכבר ידועים דברי זקני החת"ס (בתשובה יור"ד סי' של"ח) דהחדש אסור מן התורה, וצפרט לחדש דדבר חמור כולוול צכוד המת, שהוא חטא נורא מאד [וכפי ששמעתי זה מכבר ממו"ר הגרמ"ד הלוי זללה"ה דדבר החפירות שנעשו בקצורת רש"י זיע"א צמירון, כי מי שנוגע בצאן אחת ידאג על חייו]. ולכך נראה לדינא כי ראוי להתרחק מדברים חדשים הללו לא שערום אבותינו, ועי"כ מוכה ליקיאת שוכני עפר בתחיית המתים צמהרה צימינו אמן.

המנחה גדול כ"כ כמוצן וכו' לכן אמר הוא קצר מתים אף אתה, הגם שאין ביכולתך לעשות כמו הקצ"ה אבל מ"מ למוד מה' ועשה כפי יכולתך, עכ"ל.

ומבואר דדבריו דדין ד'מה הוא קצר מתים' צעין שיהא קצורה כפי יכלתך דומיא דקצורת הקצ"ה למשה, וכיון שמצינו בקצורתם דנעשה דרך 'קצורה בקרקע' וכנ"ל, א"כ צהדין ד'עשה כפי יכלתך' צודאי נכנס האי מילתא שלא ישנה ויקצרהו בקומות.

וגדול ועז רצוני לידע דעת כ"ק הדר"ג, וצאעה"ח

אברהם יחיאל דויטש

אצ"ד ור"מ ק"ק מעלה אדומים יע"א

ובידוע שקדושת המערכה של כבוד המתים הקדיש צוה הרב מצריסק זללה"ה יותר כוחות משאר המלחמות אפילו יותר מילדי תימן, וכשצאו אליו להאיר אותו צוה, אמר בתקיפות מי שמצקש ממני להשקיע יותר צילדי תימן מכבוד המתים, אומר אני שלא צא אלא לקרר את המערכה של שוכני עפר. ומי יודע עד כמה זה יכול להגיל את ישראל מכל הגזירות השולמים כעת בעולם בכלל וצארה"ק צפרט, ולה' ישועה.

נ.ב. והנה לאחרונה נודע שהקצורה בקומות איננו צנוי צורה חזקה כדת, ונגרס ציון נורא שגשפך דם המתים כנחלי מים רח"ל, ויש עדויות על זה כמה פעמים, וכל זה צגלל החדשים מרחוקים צאו לקרר ולחלל את הנהגת צית ישראל צמשך הדורות צכוד לשוכני עפר להפוך אותם לשוכני קומות, ואין לדמות הנ"ד צהר המנוחות לידון אחר, והוא רחום יכפר עון ולא ישחית.

סימן לו

פרק ד' אות י"ט ד"ה צריך, הבאנו דין ההליכה על הקברות כדי לזכור יום המיתה, ולהלן מה שביארנו בדיני הקבורה של ישראלית עם גוי.

קבורת ישראלית עם אפר בעלה הגויקה

ישראל.

תשובה: לענ"ד צ"ד, את האשה מותר לקבור צדית קברות ישראל (שצ"ן כך לא יהיה צ"ן שומרי שבת), אחר שהראתה רצון לחזרה בתשובה מסוימת. וצ"עין אפר הצעל הגוי, כיון שהחוק מחייב לקיים צוואת האשה, ניתן להקל ולסמוך דאפר כמאן דליתא חשיב, ולכתחילה ירחיקו האפר במרחק מעל ששה טפחים מהאשה, ויש חולקים^א.

אשה הדרה צמ"ל שהיתה נשואה לגוי רח"ל, ומת הגוי ושרפו את גופתו ועשאוהו אפר (נקופסה), וכעת האשה חוליית ומצקשת צוואתה לקבורה בקבר ישראל צאמירת קדיש וצנוכות רצ שומר שבת ומנוות, אולם מצווה שכינסו עמה צמ"ל הקבר את הקופסה של אפר בעלה הגוי. וכתבה כל זה בצוואה עם עו"ד שמחייבים לזה עפ"י החוק דשם, ויש לדון אם יש ללחוס נגד זה או לא. וכן האם מותר לקבור אשה כזו בקברי

קה. שו"ת פסקי הלכות ח"ב סי' ב.

קט. א) כתב השו"ע (יו"ד סי' שסב ס"ה) "אין קוברין רשע אצל צדיק", ומובן דכ"ש דאין קוברים גוי אצל ישראל כמוש"כ רש"י וכל הראשונים בגיטין (סא.). ובסנהדרין (מז.) כתב רש"י דאיסור זה הוא מהלכה למשה מסיני, וכתב זקה"ק החת"ס זיע"א (שו"ת יו"ד סוף סי' שמא) דאולינן בזה בספק לחומרא, ככל הלכה למשה מסיני שספקה להחמיר כמו בכל איסור תורה עיי"ש.

ובפתחי תשובה (יו"ד סי' שמה סק"ג, וסי' שעד סק"א) הביא דברי זקה"ק החת"ס זיע"א בתשובה (יו"ד סי' שמא) דיש חיוב לקבור אף מומרים הפורשים מדרכי התורה, וכולל אף ישראלית הנשואה לגוי, אולם כתב דאין לקבורה אצל ישראל, דהא אין קוברין רשע אצל צדיק.

ולפי"ז יש לדון שמא אף את האשה עצמה אסור לקבור בקברי ישראל, דהא גדול עוונה מנשוא במה שנישאה לגוי, ואין קוברים רשע אצל צדיק. ומשמיה דמרן הגרי"ש אלישיב זללה"ה, דבכמה מקרים יש לדון אם הוי בגדר רשע, אבל המתחתן עם גויים בודאי צריך להקבר עם הגויים. עכ"ד.

אולם נראה דכיון דמבקשת ליקבר בקבר ישראל בנוכחות רב יהודי ועם קדיש, לכן י"ל דנחשב בכלל חזרה בתשובה, וכתב הרמ"א (שם) "אבל קוברים בעל תשובה אצל צדיק גמור". ואף שלכאורה ממה שמבקשת לקבור עמה את בעלה הגוי מוכח דאין דעתה לחזור מזה, ואין נאמר שהיא חוזרת בתשובה כשכורכת עצמה לנצח יחד עם גוף העבירה. אולם נראה דעכ"פ יש כאן תשובה מסויימת, ואף אם בודאי אין לקבורה בחלקת הרבנים, אך עכ"פ יש להתיר בין יהודים בעלמא. וראה בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' מא) שדן על ציור כזה, והסיק מעין דברינו, ע"ש באריכות מופלגת. וכן הסכים מו"ר הגאב"ד הגר"מ גרוס שליט"א.

וכן הסכים הגאון בעל שבט הקהתי שליט"א, שעצם זה שמבקשת להקבר בבית קברות יהודי, עם סדר קבורה כדין, הוא מורה על חזרה בתשובה מסויימת, ומותר לקבורה שם. וכן הסכים עמי בזה מו"ח זקן המשגיחים הגה"צ שליט"א. וידוע דברי זקה"ק החת"ס זיע"א (או"ח סי' שלג, מובא בפת"ת סי' שסב) "השתא דאתי לקדמאי, מאתי לא תצא הוראה כזאת, אלא יקברוהו בקברי אבותיו כפי כבודו הראוי לו" עי' שם. וקשה לדעת מתי אפשר לדמות יסוד זה של זקה"ק זיע"א, והוא יסוד חדש בגדרי קבורה.

(ב) לענין קבורת אפר הגוי בתוך קבר האשה הישראלית, הנה, גבי אפר המת מבואר במשנה (אהלות פ"ב מ"ב) דאינו מטמא, וכן נפסק ברמב"ם (טומאת מת פ"ג ה"י), ופירש הרמב"ם בפיהמ"ש "כי משנשרף יצא מדין המתים".

ועפי"ז כתב מרן בעל האגרות משה זללה"ה (שו"ת יו"ד ח"ג סי' קמז) דאין אפר המת טעון קבורה, ובמקום אחר (יו"ד ח"ד סי' נו) הוסיף, דמ"מ הבנים ראוי להם לקבור אפר אביהם משום כבודו, אחר שלדעת העולם יש בכך כבוד, וכיבוד אב הוא אפילו במה שאין בו ענין בעצם אלא רק בדעת העולם (וכן כתב זקה"ק הכת"ס ז"ל או"ח סי' סה ביסוד דין כיבוד או"א גבי הדלקת נר בייארציט, ועי' מש"כ בזה בשיעורי עץ ארז). ועוד הוסיף דמה"ט מותר גם לקבור אפר רשע אצל ישראל, משום שהאפר כמי שאינו. עכ"ד. [אולם בשו"ת בית יצחק (ח"ב יו"ד י' קנה) כתב שגם באפר הנשרפים של יהודים יש מצוות עשה של "קבור תקברנו" ולא של "לא תלין", אך הדעה המקובלת בפוסקים שלא כדבריו וכן"ל משמיה דמרן בעל האגרות משה זללה"ה].

ועי' בגשר החיים (פט"ז אות ח) דמ"מ יש חיוב לקבור אפר של ישראל מצד איסור הנאה ומעור טעמים עי' שם. ומסופר על גר הצדק הקדוש הגרף פוטוצקי הי"ד, שלאחר שמסר נפשו והועלה על המוקד על קידוש ה', הגיע יהודי (כמדומה שהיה בעל היסוד ושורש

העבודה) בשליחות הגר"א מוילנא זללה"ה ושיחד את אחד התלוינים שיתן לו משארית האפר כדי להביאו לקבר ישראל, ואכן אפר זה נקבר בבית העלמין של וילנא והוקמה עליו מצבה. ונמצא דמעיך הדין יש היתר לקבור אפר מת גוי בתוך קברות ישראל. ואם רוצים להחמיר בזה, אפשר לקבור האפר של הגוי במרחק ששה טפחים מעל האשה (ויתכן שעבור זה יצטרכו לפי החשבון להעמיק יותר מהרגיל את קבר האשה), שזה קרוי מקום נפרד שכבר אינו שייך למקום המת שתחתיו. והוא עפ"י דברי השו"ע (יו"ד סי' שסב ס"ד) שמותר לקבור מת על גבי מת אם יש ביניהם עפר שישה טפחים. [ולדעת התשב"ץ (ח"ג סי' קיט) מספיק גם הפסק ג' טפחים], וכן הכריע למעשה באגרות משה (יו"ד סי' רלד) שמותר לקבור מת על גבי מת בהפסק שישה טפחים עפר כאשר אין מקום אחר לקבורה עי' שם.

[ומשום הא דלאחר ו' טפחים אינו קרוי קבר המת, אמר לי הגאון המפורסם הגר"נ גולדברג זללה"ה חתנא דבי נשיאה דמרן הגר"שז אויערבאך זללה"ה, דכאשר עוברים בבית הקברות מותר במקום הצורך לדרוך על המצבות, שהרי הם למעלה מו' טפחים מן המת וכבר אינו מוגדר בזיון למת (ועי' פתחי תשובה סי' שסד סק"ב, וערוה"ש שסד סי"א)].

ויש חולקים וסוברים שאין לאשה כזו מקום בקבר ישראל כדת, וכן שמעתי מרבנים שליט"א בנידו"ד, אולם לא היה ברור דעתם לגמרי, ולכן לא הארכנו בזה יותר.

סימן לח

פרק ד' אות י"ט ד"ה צריך, הבאנו דין החליכה על הקברות כדי לזכור יום המיתה, ולהלן מה שביארנו בתיקון למי שהתעכבו בקבורתו.

טהרה וקבורת ישראל במרחקים

שנעשה מה יש להורות כתיקון או שהוא בגדר מעוות לא יוכל לתיקון.

תשובה: לענ"ד צ"ד נראה, דלכתחילה היה לחצבא קדישא להגיע מיד לצורך הטהרה והקבורה, ולשהות אח"כ בשבת צבית מלון קרוב, ואם לא עלה צידם יסדרו באופן צרור שהמת יהיה בקירור עד יום ראשון.

ואחר שכבר נקצר כנ"ל, יש לקצוץ סדר תיקון, שצמי השצעה יאמר הצן משפחה קדיש צמנין על קברו. וכל השנה אח"כ יאמר צבית הכנסת קדיש (לפחות אחרי תפילת עלינו לשבח בכל תפילה), וישלם לת"מ שילמדו משנה אחת כל יום לעילוי נשמתו, וזה יהיה צודאי תיקון גדול לנשמתו, והעיקר לכוון על נשמתו צעת אמירת "הא שמיא רצא"י.

רווק צן שמונים ושלש שהתגורר צעיירה של גויים צחו"ל, חלה צירוס הקורונה ונפטר צע"ש פרשת שקלים, ולא השאיר אחריו לא אשה ולא ילדים ולא אחים ואחיות, וצביה"ח ציקשו לקוצרו צבית קברות של יהודים אצל צלא סדר טהרה וכו'. והדצר נודע לצן משפחתו המתגורר צמדינה אחרת, והשתדל להציא לשם אנשי חצבא קדישא, והם נמצאים צעיר רחוקה כשלש מאות קילומטר, ואם יגיעו לשם צע"ש לא יצליחו לחזור לשבת לציתם וישארו שם צבית מלון של גויים, וציקשו שילינו המת עד יום ראשון ואז יצאו. וצני המשפחה פנו לצרר הלכתא דפרשתא, אולם אדהכי והכי הגויים הממונים שם קצרו אותו צביה"ק היהודי צלא טהרה. האם החצבא קדישא הקרובה נהגו כדין, וכעת אחר שנעשה מה

ק. שו"ת פסקי הלכות ח"ג סי' כח.

קיא. א) כתב הרמב"ם (אבל פ"ד ה"ז) "אין משהין את המת אלא מרחין מטתו מיד, וכל המדחה מטתו הרי זה משובח, ועל אביו ועל אמו הרי זה מגונה".

פתח הרמב"ם "אין משהין את המת אלא מדחין מטתו מיד" וכו' משמע דזה מעיקר הדין, וסיים "וכל המדחה מטתו הרי זה משובח" משמע דזה רק בגדר "משובח" ולא מעיקר הדין. ומבואר דאף "הרי זה משובח" ביאורו הוא דזהו חלק מעיקר הדין, וכמו שביארנו בכמה מקומות משמיה דמרן בעל הברכת שמואל זללה"ה.

ויסוד דין זה הוא בגמ' מו"ק (כב.) "על כל המתים כולם מדחה מטתו הרי זה משובח, על אביו ועל אמו הרי זה מגונה". וכן הוא בשו"ע (יו"ד סי' שנו ס"ב) "כל המתים המהדר להוציא מטתו הרי זה משובח, אבל על אביו ועל אמו הרי זה מגונה".

והנה, האיסור כאן הוא לאו ד"בל תלין", שלא להלין המת, וכתב הפתחי תשובה (סי' קנו סק"ד) משמיה דהחוות יאיר (סי' קפג) דפשיטא ליה דאפי' בל"ת דרבנן צריך ליתן כל ממנו [וע"ע מה שכתב הפתחי תשובה בסי' שנו סק"א]. וא"כ בנידו"ד היה מוטל על הנוגעים בדבר להתנהג ולהחמיר על עצמם לטפל בשלימות טהרת המת כדת.

ב) כתב זקה"ק החת"ס זיע"א בתשובה, דעיקר הקדיש לעילוי נשמה הוא הקדיש שאחרי עלינו. ובשלה"ק כתב שקדיש זה מעלה כל התפילות ומוריד כל השפע הנצרך. ובסידור היעב"ץ כתב שעיקר העילוי נשמה הוא על ידי כוונה באמירת אמן יהא שמיה רבא ועי' מש"כ בגליונות עץ ארז שם.

והלימוד מכל זה הוא שלא להכריע במהירות מתוך חפזון ולחץ וצער המת על ענייני סדר הקבורה, אלא יש להתיישב בדבר היטב לנהוג בכבוד המת כדת.

סימן לט

פרק ד' אות כ"ב ד"ה במלחמות, ביארנו שהבנת מה שמושיב הרב לתלמידו יכול להשתנות לפי סברת ליבו של התלמיד, והבאנו דוגמא לזה מדין ראיית הכלה בפגישה, ולהלן מה שהרחבנו בפרטי דין זה.

בגדרי דין 'אסור לקדש את האשה קודם

שיראנה/קיב

יכול' - "כגון שהוא במקום רחוק ממנה ואי אפשר לו לילך למקומה לראותה, או שהיא 'כצודה בת מלך פנימה' ואין אדם יכול לראותה", והוא חידוש שאפילו מחמת נגיעותא סגי וחשיב אינו יכול, ולא מוטל עליה להראות לפניו אפילו לצורך הנישואין. והנודע ציהודה ז"ל (מהדו"ק אזהע"ז סי' עז) הוסיף, שהאסור לקדש מצלי לראותה הוא לא על עגס הקידושין אלא רק שמא תתגנה בעיניו, ולכן, "אם גומר בדעתו שהוא מרונה אפילו ימנא זה דבר מגונה אין כאן איסור".

דמצוה שיראנה.

בלשון רש"י מדוקדק שיש מצוה על הצעל לראות את האשה קודם הקידושין. אמנם לשון הגמרא הוא "אסור לאדם לקדש את אשתו עד

אם יכול לקדש בעצמו וכו'.

רש"י חדית לן דכל האיסור לקדש על ידי שליח בלא שיראנה הוא רק היכא שיכול לקדש בעצמו. וכן נפסק להלכה בשו"ע (אזהע"ז סי' לה סעיף א), דהיכא שאפשר לו לקדשה בעצמו, אסור לקדשו על ידי שליח.

ויל"ע בזה, דאם יש איסור לקדש את האשה בלא שיראנה שמא תתגנה עליו ויעבור על 'ואהבת לרעך כמוך', א"כ להיכן פרח ונעלם איסור זה כשאנו יכול לקדש בעצמו, והא סו"ס איכא חששא דשמא תתגנה עליו. ועיין.

יש לזכר מה גדר הדין של "יכול לקדש בעצמו", דלא מסתבר שכל טירחה מועטת פוטרתו מזה. ומצינו צדית יוסף (אזהע"ז ריש סי' לה) שתי דוגמאות ל'אינו

שיראנה", וצמאירי כתוב שהוא "נדנוד עזירה", אבל דעת רש"י שזה אינו איסור אלא רק מנזה (וראה בלשון הרמב"ם אישות פ"ג ה"ט), ואולי האיסור הוא בזה גופא שלא מקיים את המנזה המוטלת עליו, ויש לדון.

שמא תתגנה עליו.

תמוה מ"ט הוסיף רש"י מילים אלו, והאין צדך תוספת כלל על האמור בגמרא, והוא שפת יתר לכאורה שלא לצורך. ונראה דכוונת רש"י ללמדנו את הגדר והיסוד צמזה לראות האשה קודם הקידושין, שהוא נקבע לפי ה"שמא תתגנה עליו". פירוש, שכל שמרחיקים יותר את ה"שמא תתגנה", כך מקיימים יותר מצוה ק"י.

י"ל ע מהו זמן האיסור צמי שלא ראה את האשה קודם הקידושין, האם רק בשעה שנושא אותה ורואה דבר מגונה ומתגנה עליו, או כבר מראשיתו בזמן הקידושין. וכן יש לעיין צמי שלא ראה וקידשה ולא התגנה עליו, האם עבר איסור או לא. ויתבאר להלן.

מצוה הוא דאיבא.

צ"ב מהו "מנזה הוא דאיכא", דהו"ל "מנזה הוא ולאו איסורא", ומילת "דאיכא" הוא יתור לשון לכאורה.

ונראה, די ש לחקור בגדר הא דאמר רב יהודה אמר רב "איסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה, שמא יראה צה דבר מגונה ותתגנה עליו", אימתי עובר על איסור זה, האם בשעה שנשא אשה בלא לראותה ועבר על תקנת חז"ל, או שמא רק אחר זמן כשמא צה דבר מגונה ותתגנה עליו. ונפק"מ היכא שמקיים הדין ומסתכל צה, האם מקיים מנזה בעצם ההסתכלות ק"י, או שרק מונע מעצמו אפשרות לצא לידי עזירה לאחר זמן.

וי"ל דרש"י צא ללמדינו דקדוק לשונו, שאין כאן מנזה גמורה בעצם ההסתכלות, אלא המנזה היא רק מה שמונע אפשרות שתהיה אח"כ עזירה שתתגנה עליו, ולכן הגדר הוא "מנזה הוא דאיכא", אבל לא בעצם ההסתכלות. הוי חפלא דמנזה ק"י.

קיג. והוא עולה על קנה אחד עם מה ששמעתי ממו"ר ר"י באר יעקב הגרמ"ש שפירא זללה"ה, ד"מה שרואים יותר, מקיימים ואהבת לרעך כמוך יותר". ואמר לי ר"י ליקווד המעטירה הגאון האדיר רבי ירוחם אולשין שליט"א שאין לפרסם דבר זה בשער בת רבים, ואסור לאומרו בפני עם הארץ.

קיד. ולפי צד זה יש מקום לדון אם חשיב עוסק במצוה פטור מן המצוה, ואכ"מ. קטו. באופן אחר יש ליישב דקדוק לשון רש"י, דהנה נחלקו הראשונים אם יש מצוה במעשה הקידושין, דעת הרמב"ם (סה"מ עשה ריג) שיש בהם מצוה דאורייתא, ודעת הרא"ש (כתובות

ומעין זה מלינו בגמ' (גדה יז ע"א) "אסור
לאדם לשמש מיטתו ציוס שמה
יראה זה דבר מגונה ורחמנא אמר
ואהבת", דהעובר על זה ומשמש ציוס,
לדעת רש"י הנ"ל לא יעבור אסור בעלם
התשמיש, אלא רק אם ראה זה דבר
מגונה ונתגנה עליוקס". [ועי' עוד ברש"י

שם (פו ע"ג ד"ה צוה דרכיו) "המשמש ציוס
צא לידי ציון, שמה יראה זה דבר מגונה
ותגנה עליו". ולא כתב על עולם
התשמיש שהוא אסור, אלא רק שהוא
מציאו לידי ציון, דרך צשעה שיראה זה
דבר מגונה ונתגנה, אז הוא דנעשה
האסור]ק".

פ"א סי' יב) שאין הקידושין מצוה מצד עצמם, אלא שהם הכשר למצות פריה ורביה.
ויתכן דס"ל לרש"י כדעת הרא"ש שאין מצוה בעצם הנישואין, אלא הוא רק הכשר למצות
פריה ורביה, וכן משמע ממה שכתב במו"ק (יח ע"ב ד"ה דקא עביד מצוה) שהמצוה בנישואין
היא "דעוסק בפריה ורביה". וזה כוונת רש"י בדקדוק לשונו "מצוה הוא דאיכא", דאין זה
מצוה בעצם הקידושין, אלא רק מצוה כל דהו הוא "דאיכא".

קטז. וראה מה שהארכנו במקו"א בענין תשמיש ביום, ובגדר 'הרי זה משובח' בענין זה.
קיו. ומו"ר ר"י באר יעקב הגרמ"ש שפירא זללה"ה ב'שערי שמועות' ר"ל דדעת רש"י דאיכא
מצוה בעצם הראיה שרואה אותה, ומקיים בזה מצות 'ואהבת', והוא למרות שעושה מעשה
על דרך השלילה "שלא תתגנה עליו", דסו"ס יש בזה קיום של מצות 'ואהבת'. והביא דמיון
לזה, ממה שכתב הרמב"ם (שבת פ"ל הי"ג) "אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם
השבת כדי שתתישב דעתו עליו קודם השבת ולא יצטער יתר מדאי", והיינו דכבר כעת מקיים
מצוות עונג שבת במה שלא עושה מעשה שיביאו לידי צער בשבת.

ועוד כתב שם, דברמב"ם בפירוש המשניות בסנהדרין (פ"ז מ"ד) כתב "אשה שאינה נשואה
מותר למי שאינה ערוה עליו ליהנות בהסתכלות בצורתה, ואין איסור בכך אלא בדרך הצניעות
והפרישות מן המותר כדי שלא יכשל באסור, לפי שהחסידים מתעבים את זה ואף על פי
שהוא מותר, מחשש שמא תהיה אותה האשה אשת איש ויתמיד כפי שהורגל מקודם, וכך
ביארו בפירוש דברי איוב ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה, אבל אינו אסור. אבל
אם נסתכל בה לידע אם היא יפת מראה כדי שישא אותה, או מכוערת בצורתה ולא ישאנה
הרי זה חובה והתורה זירזה על כך, ואנשי הצניעות מן התורניים עושים כן".

ומבואר בדבריו שיש מצוה וחובה שהתורה זירזה לעשותה, להביט באשה אם היא יפת מראה
כדי שישא אותה. ובגהות הרי"ד כתב שמקור דברי הרמב"ם הוא מסוגיא דידן ומשום מצות
'ואהבת לרעך כמוך'. ומבואר דלדעת הרמב"ם איכא מצוה בעצם הראיה. [ולדעת הרמב"ם
יש מצוה לישא יותר יפת מראה, כדי להרחיק יותר את השמא תתגנה, ויש בזה הידור בקיום
ה'ואהבת'].]

לומר שמא תראה בו דבר מגונה.
צ"ב תוספת לשון זו. ומהו "לומר". וי"ל
דרש"י לשיטתו דאין מזה צעם
הראיה, ולא איסור במה שאינו רואה
צעמותו, אלא רק אח"כ כשמתגנה עליו,
וזהו "איסורא לומר שמא תראה בו דבר
מגונה". וראה מה שכתבנו צדיצור
הקודם.

הספרים שי"ל בס"ד עד עתה ע"י המכון:

- ♦ עץ ארז על התורה חלק א, נדפס שנת תשנ"ח
- ♦ עץ ארז על התורה חלק ב, נדפס שנת תש"ס
- ♦ פסקי כת"ס - עץ ארז, או"ח, יור"ד, נדפס שנת תשס"ג
- ♦ ערל לב, קונטרס על זהירות במעשה המילה, ע"פ תקנת החת"ס, נדפס שנת תשס"ג
- ♦ שירת סופר, עץ ארז, על פרק שירה, דברי רבותינו החת"ס והכת"ס, נדפס שנת תשס"ד
- ♦ חידושי כת"ס עמ"ד גיטין, ב' חלקים, ע"י חברי ורבני המכון, נדפס שנת תשס"ה
- ♦ ברכת כהן קונטרס אחרון עה"ת, תורתו של הגרב"ש הכהן דויטש שליט"א. נדפס שנת תשס"ה
- ♦ ארזים עלי מים עה"ת, תורתו של הגרמ"ש שפירא זללה"ה, נדפס ימי הספירה תשס"ו.
- ♦ שיעורי עץ ארז, שבת, נדפס מנ"א תשס"ז
- ♦ חוט המשולש על ענייני ספר תורה, תורתו של רע"א, חת"ס וכת"ס, נדפס יט טבת תשס"ח
- ♦ שיעורי עץ ארז עמ"ס בבא קמא, נדפס אדר שנת תשס"ט
- ♦ שירת הלויים - עץ ארז, משנתם של הגרע"א, החת"ס והכת"ס, נדפס שנת תשס"ט
- ♦ עץ ארז, קידושין, שיעורי הגר"י הלוי הורוויץ שליט"א
- ♦ שיעורי עץ ארז עמ"ס סוכה, נדפס יט טבת שנת תש"ע
- ♦ קובץ בארז בלבנון ישגה, ליקוטי תורה מוסר והשקפה, נדפס תמוז תש"ע
- ♦ פסקי הלכות עץ ארז, פסח, נדפס ערב פסח תשע"א
- ♦ פסקי הלכות עץ ארז, בענייני ר"ה ויוה"כ, נדפס שנת תשע"א
- ♦ שמעתיא מפומייהו דרבנן, עמ"ס חולין, דברי תורה מחכמי ורבני הישיבה, נדפס שנת תשע"א
- ♦ שיעורי עץ ארז עמ"ס חולין, נדפס כלסיו שנת תשע"ב
- ♦ שיעורי עץ ארז עמ"ס זבחים, מכות, נדפס שנת תשע"ג
- ♦ קובץ מפרשים עמ"ס תמורה, ערכין, מעילה, תשס"ח
- ♦ פסקי הלכות עץ ארז, פורים, ובסופו קונטרס זבח תודה, בענייני קרבן תודה, נדפס אדר תשע"ב
- ♦ פסקי הלכות עץ ארז, בין המצרים, נדפס מנ"א תשע"ב
- ♦ קובץ שיחות עץ ארז קונטרס בענייני הימים הנוראים
- ♦ פניני עץ ארז, קונטרס על סדר פרשיות התורה
- ♦ קובץ מעלה התורה שי"ל חברי לשכת הבר"ץ מעלה אדומים
- ♦ סדר היום, של הקדמון רבי משה בן יהודה מכיר ז"ל, י"ל שבט תשע"ה
- ♦ סידור היעב"ץ עמודי שמים עם גליונות עץ ארז, שנת תשע"ו
- ♦ שמעתיא מפומייהו דרבנן, עמ"ס זבחים, דברי תורה מחכמי ורבני הישיבה נדפס שנת תשע"ג
- ♦ שיעורי עץ ארז עמ"ס מכות, שנת תשע"ג

- ♦ חוט המשולש עמ"ס מכות, שנת תשע"ג
- ♦ קובץ תלמידי הכתב סופר כתובות שנת תשע"ד
- ♦ שיעורי הרמ"ם עמ"ס זבחים. שנת תשע"ה
- ♦ משיעורי הגרא"ז עמ"ס זבחים, שיעורי הגרא"ז איינשטיין שליט"א
- ♦ כתבי התלמידים, איזהו מקומן, שיעורי הגר"ש פיישר שליט"א
- ♦ שמעתתא מפומייהו דרבנן, כוכב מיעקב, עמ"ס ברכות, פרק אין עומדין ותפלת השחר, דברי תורה מחכמי ורבני הישיבה, נדפס שנת תשע"ו.
- ♦ אגרת מוסר לרבינו עקיבא איגר זללה"ה עם גליונות עץ ארז. נדפס שנת תש"פ.
- ♦ שמעתתא מפומייהו דרבנן, עמ"ס נדה וראש השנה, ד"ת מחכמי ורבני הישיבה, נדפס תש"פ.
- ♦ גליונות עץ ארז על ספר נאות מרדכי - הרחקות, נדפס שנת תש"פ.
- ♦ פסקי הלכות בצל הקורונה, נדפס שנת תש"פ.
- ♦ פנקס רש"י עם גליונות עץ ארז, עמ"ס סוכה, נדפס שנת תשפ"א
- ♦ תורת עץ ארז, ענייני טהרה, שובבים, תשפ"א
- ♦ חוט המשולש על פרק שילוח הקן, ערב פורים, תשפ"א
- ♦ פנקס רש"י עם גליונות עץ ארז, מצה ומרור, ניסן תשפ"א
- ♦ ודרשת וחקרת, בירור בענין חיסון הקורונה לילדים, נדפס חשון תשפ"ב
- ♦ שו"ת פסקי הלכות ח"א, תשובות מבד"ץ מעלה אדומים, טבת תשפ"ב
- ♦ שו"ת פסקי הלכות ח"ב, תשובות מבד"ץ מעלה אדומים, שבט תשפ"ב
- ♦ שו"ת פסקי הלכות ח"ג, תשובות מבד"ץ מעלה אדומים, שבט תשפ"ב
- ♦ שו"ת פסקי הלכות ח"ד, תשובות מבד"ץ מעלה אדומים, תשרי תשפ"ג
- ♦ שו"ת פסקי הלכות ח"ה, תשובות מבד"ץ מעלה אדומים, ניסן תשפ"ג
- ♦ חוט המשולש על מסכת חולין, מהדורת שטראסער, ניסן תשפ"ב
- ♦ חידושי הכתב סופר על מסכת גיטין, מהדורת שטראסער, ניסן תשפ"ב
- ♦ פנקס רש"י עם גליונות עץ ארז, פריזים ומוקפין, אדר תשפ"ג
- ♦ שו"ת פסקי הלכות ח"ו, תשובות מבד"ץ מעלה אדומים, סיון תשפ"ג
- ♦ פנקס רש"י סנהדרין בן סורר ושמעתתא דעינוי ביום הכיפורים, אלול תשפ"ג
- ♦ פנקס רש"י מכות פרק כיצד העדים, אלול תשפ"ג
- ♦ שו"ת פסקי הלכות ח"ז, תשובות מבד"ץ מעלה אדומים, תשרי תשפ"ד
- ♦ שו"ת פסקי הלכות ח"ח, הלכה בהשקפה - שו"ת לפסיכולוגים, חשון תשפ"ד

בכל ענייני הספרים, להנצחות ולנשיאה בעול המכון והמוסדות, ניתן לפנות

לשכת הבר"ץ מעלה אדומים ת.ד. 18

פקס: 02-5004542 | rabbi@maale-adumim.org